2012

IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

29 вересня – 1 жовтня 2012 р.

Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД

Секції:

Біологічні науки
Географія та геологія
Екологія
Економіка
Історія
Математика
Мистецтво
Педагогіка
Політологія
Право
Психологія
Сучасні інформаційні технології
Фізична культура та професійний спорт
Філологічні науки
Філософія

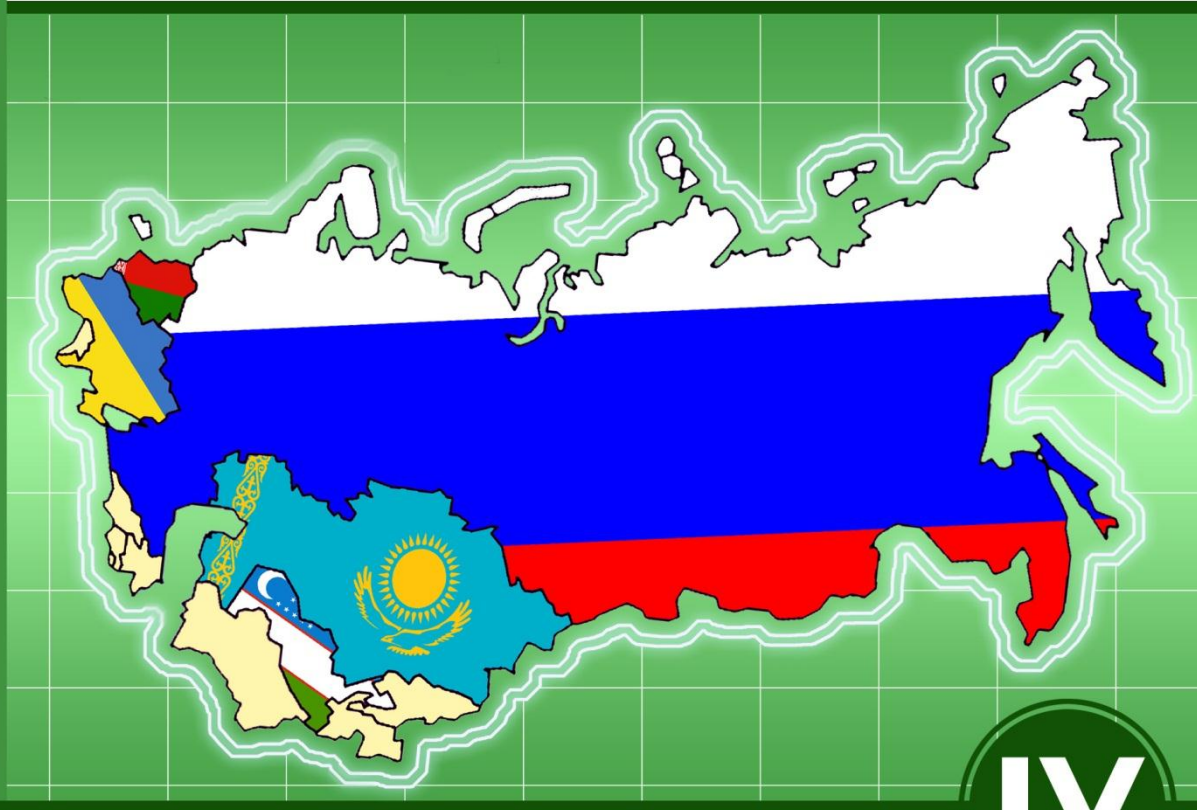

IV

Переяслав-Хмельницький
2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»

29 вересня - 1 жовтня 2012 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Переяслав-Хмельницький – 2012

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ, МОЛОДЕЖИ И СПОРТА УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

IV Международной научно-практической интернет-конференции
«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»

29 сентября – 1 октября 2012 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Переяслав-Хмельницкий – 2012

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 256 с.

Материалы IV Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. - Переяслав-Хмельницкий, 2012 г. – 256 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
В.П. Коцур,
доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
В.П. Коцур,
доктор исторических наук, профессор, действительный член АПН Украины, ректор ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
С.М. Рик к.ф.н., доцент;
Я.О. Потапенко к.і.н., доцент;
Т.М. Боголіб д.е.н., професор;
Г.Л. Токмань д.п.н., професор;
Н.В. Ігнатенко к.п.н., професор;
В.В. Куйбіда к.біол.н. доцент;
В.А. Вінс к.псих.н.;
Ю.В. Бобровнік к.і.н.;
С.М. Кикоть к.і.н.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:
С.М. Рик *к.ф.н., доцент;*
Я.О. Потапенко *к.и.н., доцент;*
Т.М. Боголиб *д.э.н., профессор;*
Г.Л. Токмань *д.п.н., профессор;*
Н.В. Игнатенко *к.п.н., профессор;*
В.В. Куйбида *к.биол.н. доцент;*
В.А. ВИнс *к.псих.н.;*
Ю.В. Бобровник *к.и.н.;*
С.М. Кикоть *к.и.н.*

Члени оргкомітету інтернет-конференції:
Ю.В. Бобровнік,
С.М. Кикоть.

Члены оргкомитета интернет-конференции:
Ю.В. Бобровник,
С.М. Кикоть.

Упорядники збірника:
Ю.В. Бобровнік,
С.М. Кикоть,
Ю.С. Табачок.

Составители сборника:
Ю.В. Бобровник,
С.М. Кикоть,
Ю.С. Табачок.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Владимир Матюх
(Запорожье, Украина)

ИННОВАЦИОННЫЙ ВЗГЛЯД НА ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АППАРАТ АТИПИЧНЫХ КЛЕТОК

В настоящее время проблема онкологических опухолей является одной из наиболее интересных, но одновременно и одной из наиболее трудных, не только для медицины, но и для биологии в целом. Это не удивительно, если иметь в виду широкое распространение опухолевых процессов у всех многоклеточных представителей животного мира. В последние годы онкология приобретает все большее значение в связи с тем важным местом, какое занимают злокачественные опухоли в современной статистике заболеваемости и смертности людей и животных. Проблемы онкологии находятся в центре внимания биологической, медицинской и ветеринарной науки (Н. Блохин, Б. Петерсон, П. Терехов). Морфологический критерий опухолевого роста является основным при установлении характера процесса. Это относится не только к опухолям человека. Правильная оценка опухолей животных в экспериментальной онкологии невозможна без морфологических исследований (Б.Е. Петерсон). Роль морфологических исследований в диагностике опухолей неуклонно возрастает в связи с расширением круга хирургических вмешательств и усовершенствованием методов биопсий. Лишь детальная морфологическая характеристика новообразования может дать возможность более обоснованно выбрать метод лечения, поскольку опухоли различного строения, происхождения и степени атипии клеток по-разному реагируют на терапевтическое воздействие. Таким образом, полноценный онкологический диагноз всегда является морфологическим, с детальной характеристикой структуры опухоли во всех ее аспектах (Н. Краевский, А. Смольянников, Д. Саркисов). В клинической онкологической практике, не располагая данными микроскопического (гистологического и цитологического) исследования, невозможно установить точный и ранний диагноз опухоли, назначить соответствующее лечение, определить оптимальные границы объема и степени радикальности операций, учесть течение и прогноз заболевания (А. Мельник). Знание цитологических признаков опухолей и опухолевидных образований, достоверность заключений и быстрота приготовления препаратов позволили специалистам (Н. Мельник, А. Петрова, В. Соколова, М. Абрамов, С. Сильченко) применить цитологический метод в срочной диагностике у операционного и секционного стола.

Методы мсследования. Теоретический анализ, сопоставление, индуктивный и дедуктивный анализы.

Основной материал. По нашему мнению одним из основных аспектов лечения онкологических заболеваний должна стать переориентация диагностирования поражения раковыми клетками отдельных органов на оценки роли «атипичных» клеток в деятельности организма. Сегодня важно оценивать активность «атипичных» клеток как для оценки диагностики онкологических заболеваний, так и для будущего лечения. Особенности формирования и поведения «атипичных» клеток имеют существенную зависимость от общих особенностей функционирования человеческого организма. В данном случае необходимо изменить угол зрения рассмотрения этой проблемы. Сегодня следует рассматривать «атипичные» клетки как необходимое условие функционирования организма в условиях биологического дискомфорта. Под понятием биологического дискомфорта мы понимаем совокупность неблагоприятных условий для функционирования организма, которые приводят к биологическим сбоям. По нашему мнению, биологический дискомфорт функционирования организма способствует появлению «атипичных» клеток, которые выполняют функцию стабилизатора данного процесса. Стабилизировать комфорт функционирования организма получается путём выработки различных веществ и секретов. Эти вещества могут быть выработаны только «атипичными» клетками в необходимом объеме, в виду их специфической роли. Чем больше потребность организма в этих веществах, тем менее дифференцированными становятся «атипичные» клетки, и тем больше они вырабатывают характерных для них веществ. Эти вещества и нормализуют комфортность функционирования организма. Мы считаем, что данные вещества должны быть исследованы для проверки нашей гипотезы. Кроме того данные вещества могут существенно облегчить процесс диагностики и лечения онкологических заболеваний, так как наличие того или иного вещества, вырабатываемого «атипичными» клетками в организме, может свидетельствовать о рисках формирования тех или иных онкологических опухолей на тех или иных органах. Данный процесс является следствием дисфункциональных и функциональных нарушений в организме человека.

Исходя из перечисленного, мы рассматриваем формирование онкологических опухолей как побочный эффект чрезмерной потребности в нивелировании факторов биологического дискомфорта организма. В нашем понимании данная ситуация возникает, когда функционирование «раковых» клеток требует больших энергозатрат, которые больше энергозатратности функционирования обычных клеток. Поэтому процесс метастазирования является, с одной стороны, побочным от процесса нивелирования последствий биологического дискомфорта, а с другой стороны, организм, включая процесс активизации онкологических клеток, рискует дисбалансом энергозатрат, так как он не в состоянии обеспечить «атипичным» клеткам долгого и комфортного функционирования. В этот момент «атипичным» клеткам приходится включать эффект метастазирования для своего будущего функционирования в условиях нехватки энергии. Поэтому в случае нивелирования факторов биологического дискомфорта возможна ремиссия онкологических заболеваний. В процессе же диагностики при помощи диагностирования повышения концентрации веществ, вырабатываемых «атипичными» клетками, можно диагностировать зоны онкологического риска. Выявление подобных зон ведёт к созданию эффективных технологий профилактики онкологических заболеваний.

Основные результаты. Атипичные клетки вырабатывают полезные для организма вещества, которые помогают организму справиться организму с биологическим дискомфортом. Негативное влияние атипичных клеток на организм человека является побочным эффектом данного процесса.

Выводы. По нашему мнению, рассмотренный нами подход является новым подходом, который призван осмыслить природу онкологических заболеваний, их диагностирование и лечение. Нам кажется, что внедрение нашего подхода в практику должно способствовать эволюции диагностирования и лечения онкологических заболеваний. Данный аспект зависит от индивидуальных особенностей конкретного заболевания. А на начальной стадии развития онкологических заболеваний предложенный нами подход поможет в его диагностировании и в случае выявления предонкологического состояния поможет в профилактике заболевания. А в ситуации динамического развития онкологического заболевания, по нашему мнению, поможет введение в организм веществ и секретов, вырабатываемых «атипичными» клетками, необходимых для преодоления биологического

дискомфорта, взятых непосредственно из атипичных клеток организма или таких же синтезированных веществ. В этом случае у «атипичных» клеток отпадет необходимость в выработке этих веществ, что приведет к тому, что «атипичные» клетки не будут востребованы и количество «атипичных» клеток будет уменьшаться. Нам кажется, что данная манипуляция будет способствовать ремиссии онкологических заболеваний.

Литература:

1. Райхлин Н.Т. Основные этапы иммуногистохимической диагностики опухолей человека / Н.Т. Райхлин, С.В. Петров // Архив патологии. 1997. - Том 59, № 4. - С. 14 - 19.
2. Райчев Р. Злокачественные опухоли кожи / Р. Райчев, В. Андреев. София: Медицина и физкультура, 1965. – 232 с.
3. Раков А.И. Биопсия в диагностике и лечении злокачественных опухолей / А.И. Раков, М.А. Зыбина, М.В. Дорфман. Киев: Здоров'я, 1974.-215 с.
4. Раушенбах М.О. Роль эндогенных факторов в развитии лейкозов / М.О. Раушенбах. М.: Медицина, 1974. - 123 с.
5. Результаты цитологической диагностики опухолей молочных желез / В.И. Новик, В.Ф. Семиглазов, JI.A. Красильникова и др. // Вопросы онкологии. 1998.-Т. 44.-С. 108-112.

Султангазина Гульнар
(Костанай, Казахстан)

ФЛОРИСТИЧЕСКИЕ НАХОДКИ НА ТЕРРИТОРИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРКА «БУРАБАЙ»

На территории Центрального Казахского мелкосопочника Кокшетауская возвышенность и прилегающие к ней территории являются наиболее интересными во флористическом отношении [1,2,3]. Здесь значительные площади занимают сосновые боры северного таежного типа: лишайниковые сосняки (с участием *Cladonia sylvatica*, *C. alpestre*, *C. rangeferina*), зеленомошные сосняки (*Pleurosium schreberi*, *Hylocomium proliferum*, *Ptilium crista-castrensis*) и остепненные травяные сосняки. Существование сосняков на гранитах обусловлено матрацевидным сложением гранитов и более высоким увлажнением территории. Наибольший интерес представляют редкие растения бореальной флоры, несвойственной степной зоне.

Ботанические исследования проводились маршрутным методом. Всего собрано около 500 листов гербария, хранящегося в Гербарии Костанайского государственного университета им.А.Байтурсынова.

В нижеследующий список вошли виды, собранные во время экспедиционных работ, состоявшихся в период 2010-2012 годов.

Сем. LYCOPODIACEAE

Lycopodium clavatum L. - сосново-мшисто-ягодниковый лес.

Сем. EQUISETACEAE

Equisetum arvense L. - берега водоемов, заболоченные леса.

Equisetum hyemale L. - берег Иманаевского ручья. Подножье горы Кокшетау, заболоченный березово-сосновый лес.

Equisetum palustre L. - берега озер и медленно текущих водоемов.

Equisetum pratense L. - берег Иманаевского ручья. Березово-сосновый лес. Пойма ручья Тасбулак, окрестности озера Лебединое. Озеро Малое Карасу. Сфагновое болото.

Equisetum sylvaticum L. - берег Иманаевского ручья. Березово-сосновый лес. Пойма ручья Тасбулак, соединяющее озеро Лебединое. Задернованный берег оз. Светлое. Подножье горы Кокшетау.

Сем. POLYPODIACEAE

Polypodium vulgare L.- трещины гранитных скал. горы Жеке-Батыр, Кокше.

Сем. HYPOLEPIDACEAE

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn. - пойма ручья Тасбулак, окрестности оз. Лебединое. Верховье Иманаевского ручья, подножье горы Кокшетау, заболоченный березово-сосновый лес. Урочище «Сухой бор».

Сем. THELIPTERIDACEAE

Thelypteris palustris Schott. - озеро Малое Карасу. Сфагновое болото. Березняк болотный.

Сем. ATHYRIACEAE

Athyrium filix-femina (L.) Roth. - сырые сосновые и лиственные леса.

Cystopteris fragilis (L.) Bernh. – в расщелинах скал, в заболоченных сосновых и лиственных лесах.

Gymnocarpium dryopteris (L.) Neum. - урочище «Сухой бор», родник, сырые сосновые и лиственные леса.

Сем. ONOCLEACEAE

Matteuccia struthiopteris (L.) Todaro. - берег Иманаевского ручья. Березово-сосновый лес. Пойма ручья Тасбулак, окрестности оз. Лебединое. Сосновый лес. Подножье горы Кокшетау, заболоченный березово-сосновый лес.

Сем. WOODSIACEAE

Woodsia ilvensis (L.) R.Br. - трещины скал, горы Жеке-Батыр, Кокше.

Сем. DRYOPTERIDACEAE

Dryopteris filix-mas (L.)Schott. Верховье Иманаевского ручья, подножье горы Кокшетау, заболоченный березово-сосновый лес.

Сем. CYPERACEAE

Carex acuta L. - болота, берега озер и ручьев.

Carex acutiformis Ehrh. - болота, берега озер и ручьев.

Carex Buxbaumii Wahlenb. - болота, берега озер и ручьев.

Carex canescens L. - сфагновое болото. Березово-сосновый лес.

Carex caespitosa L. - сосновые леса, каменистые склоны сопок.

Carex diluta M.Bieb., *C. dioica* L., *C. distans* L. - моховые болота.

Carex distans subsp. *aspratilis* (V.I.Krecz.) Egor. - болота, заболоченные луга.

Carex elata subsp. *omskiana* (Meinsh.) Jalas. - заболоченные березово-осиновые леса, берега ручьев.

Carex lasiocarpa Ehrh., *C. limosa* L., *C. loliacea* L. - моховые, сфагновые болота.

Carex pediformis C.A.Mey. - каменистые склоны сопок, сосновые леса.
Carex riparia Curtis - берега ручьев и озер, болота.
Carex rostrata Stokes - берега ручьев, болота.
Carex secalina Willd. ex Wahlenb. - берега ручьев, озер, заболоченные леса.
Carex supina Willd. ex Wahlenb. - каменистые склоны сопок, сосновые леса.
Carex vaginata Tausch. - заболоченные леса.
Carex vesicaria L. - берега ручьев, озер, болота.
Eleocharis uniglumis (Link) Schult. - берега озер.
Scirpus sylvaticus L. - берега озер.

Сем. IRIDACEAE

Iris halophila Pall. - солонцеватые луга.
Iris sibirica L. Березовый лес. Суходольные луга.

Сем. ORCHIDACEAE

Cypripedium calceolus L. - разреженные слегка заболоченные березово-осиновые леса.
Dactylorhiza cruenta (O.F.Muell.) Soo - влажные луга.
Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soo - пойма ручья Тасбулак, окрестности озера Лебединое. Верховье Иманаевского ручья, подножье горы Кокшетау, заболоченный березово-сосновый лес. Окрестности реки Арыкпай.
Goodyera repens (L.) R.Br. & W.T.Aiton. -сухие мертвопокровные сосновые леса.

Сем. **SALICACEAE**

Salix lopponicum L. - озеро Малое Карасу. Сфагновое болото. Березово-сосновый лес.

Сем. RANUNCULACEAE

Ranunculus monophyllus Ovcz. - пойма ручья Тасбулак, окрестности озера Лебединое. Сфагновое болото. Березово-сосновый лес.
Caltha palustris L. - верховье Иманаевского ручья, подножье горы Кокшетау, заболоченный березово-сосновый лес.

Сем. ROSACEAE

Comarum palustre L. - задернованный берег оз. Светлое. Березовый лес. Озеро Малое Карасу. Сфагново-осоковое болото.

Сем. PYROLACEAE

Chimaphila umbellata (L.) W. Barton - пойма ручья Тасбулак, окрестности озера Лебединое. Задернованный берег озера Светлое. Березовый лес. Подножье горы Кокшетау. Окрестности оз. Малое Карасу.
Orthilia secunda L. House. - сосновый мшисто-ягодниковый лес. Берег Иманаевского ручья. Пойма ручья Тасбулак, окрестности озера Лебединое. Березово-сосновый лес. Сфагновое болото. Урочище «Сухой бор.
Pyrola rotundifolia L. - урочище «Сухой бор», родник. Березово-сосновый лес. Пойма ручья Тасбулак. Задернованный берег озера Светлое. Сфагновое болото.
Pyrola minor L. - окрестности озера Малое Карасу. Сосняк на гранитоидах. Березово-сосновый лес, слегка заболоченный.
Moneses uniflora (L.) A.Gray. - пойма ручья Тасбулак, окрестности оз. Лебединое. Сосновый лес. Верховье Иманаевского ручья, подножье горы Кокшетау.

Сем. PRIMULACEAE

Trientalis europaea L. - берег ручья. Березняк с примесью сосны.

Сем. ERICACEAE

Oxycoccus palustris Pers. - березово-сосново-болотный лес. Озеро Малое Карасу. Сфагновое болото.
Vaccinium vitis-idaea L. - верховье Иманаевского ручья, подножье горы Кокшетау, заболоченный березово-сосновый лес. Озеро Малое Карасу.

Сем. MENYANTHACEAE

Menyanthes trifoliata L. – окрестности озера Малое Карасу. Березово-сосновый лес. Задернованный берег озера Светлое.

Сем. CAPRIFOLIACEAE

Linnaea borealis L. – окрестности озера Малое Карасу. Задернованный берег озера Светлое. Березовый лес. Верховье Иманаевского ручья, подножье горы Кокшетау.

Приведенные выше сведения о бореальных реликтах парка «Бурабай» далеко не полные. Нахождение многих редких видов описанных в литературе нуждается в подтверждении. Задачей будущих исследований в ближайшем будущем должна стать работа по изучению распространения бореальных реликтов на территории парка и организация мониторинговых исследований, объектами которого будут реликтовые и редкие растения.

Литература:

1. Горчаковский П.Л. Лесные оазисы Казахского мелкосопочника. П.Л. Горчаковский – М., 1987. – 158 с.
2. Карамышева З.В., Рачковская Е.И. Ботаническая география степной части Центрального Казахстана. З.В. Карамышева, Е.И. Рачковская – Л., 1973. – 276с.
3. Семенов В.Ф. Список и таблица распространения дикорастущих сосудистых растений в пределах бывшей Акмолинской области / В. Ф. Семенов. Тр. Сибирского ин-та сельского х-ва и лесоводства / Омск, 1928. Т. 28. Вып. 14 – 462 с.

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

Павло Бойко, Євгеній Непапишев
(Україна, Київ)

ПЕРСПЕКТИВИ НАФТОГАЗОНОСНОСТІ І ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ ПОДАЛЬШОГО ОСВОЄННЯ РЕСУРСІВ ВУГЛЕВОДНІВ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СЕЙСМІЧНИХ ДАНИХ

У статті висвітлено особливості інтерпретації сейсмічних даних, комплекс традиційних та сучасних методів, що застосовуються в нафтогазовій геології та промисловій геофізиці. Наведено стислу геолого-геофізичну характеристику отриманих структурних побудов. Представлена коротка інформація про методику проведення сейсмічних спостережень, методику обробки та інтерпретації даних ГДС, методики інтерпретації, методики параметричного аналізу, інверсійних перетворень.

На протязі останніх років, в Україні, намітилась негативна тенденція до зростання глибин залягання (> 4-7 км) нафтогазових пасток на суходолі. Таким чином, більш економічно привабливими стають вуглеводневі родовища в акваторіях Чорного й Азовського морів. Найбільш перспективні регіональні структури пов'язані з шельфом і континентальним схилом Чорного моря. На даний час розвідувальні геолого-геофізичні роботи сконцентровані на північно-західному шельфі Чорного моря в територіальних водах України.

Важливе місце в плані результативності геолого-геофізичних досліджень займає процес обробки сейсмічних матеріалів минулих років. Для отримання максимально достовірних результативних даних проектувалися та були виконані дослідна, стандартна та детальна обробки сейсмічних матеріалів 2D спостережень.

Розробка прийомів, графу та безпосередньо сама обробка сейсмічних даних 2D МСГТ виконувались в системах "Focus", "GeoDepth" (програмний продукт компанії „Paradigm Geophysical") та ProMAX (програмний продукт компанії „Landmark") на обчислювальному комплексі компанії „Sun Microsystems" (на серверах Sun Sunfire v880). В процесі виконання геологічних завдань виникає багато труднощів під час опрацювання та удосконалення графу обробки та оптимізації процесу інтерпретації. Для створення проекту обробки та внесення параметричної інформації в базу даних проекту обробки використовувалось математичне забезпечення, яке дозволило безпосередньо отримати частину параметричної інформації про систему спостережень з заголовків трас формату запису *Seg-Y*. Другу частину параметричної інформації було заведено в базу даних проекту обробки із окремо підготовлених файлів. Останнім кроком обробки була передача в базу даних проекту інтерпретаційної системи результуючих матеріалів згідно узгоджених форматів та відповідно доузгодженого переліку. Це часові розрізи до та після міграції, глибинні мігровані розрізи та швидкісні моделі в форматі (SEG-Y).

Функціональні можливості вищезазначених математичних продуктів дозволили провести повний цикл обробки сейсмічної інформації, починаючи від рівня препроцесінгу і закінчуючи детальною обробкою та виконанням міграційних перетворень. Особлива увага приділялась корекції за сферичне розходження фронту хвилі, корекції за непружне поглинання сейсмічної енергії та корекції за втрату високочастотної компоненти хвильового поля, тобто збереженню "істинних" значень амплітуд.

На рисунку 1 зображенно фрагмент сейсмічного розрізу після глибинної міграції з трансформацією в часову

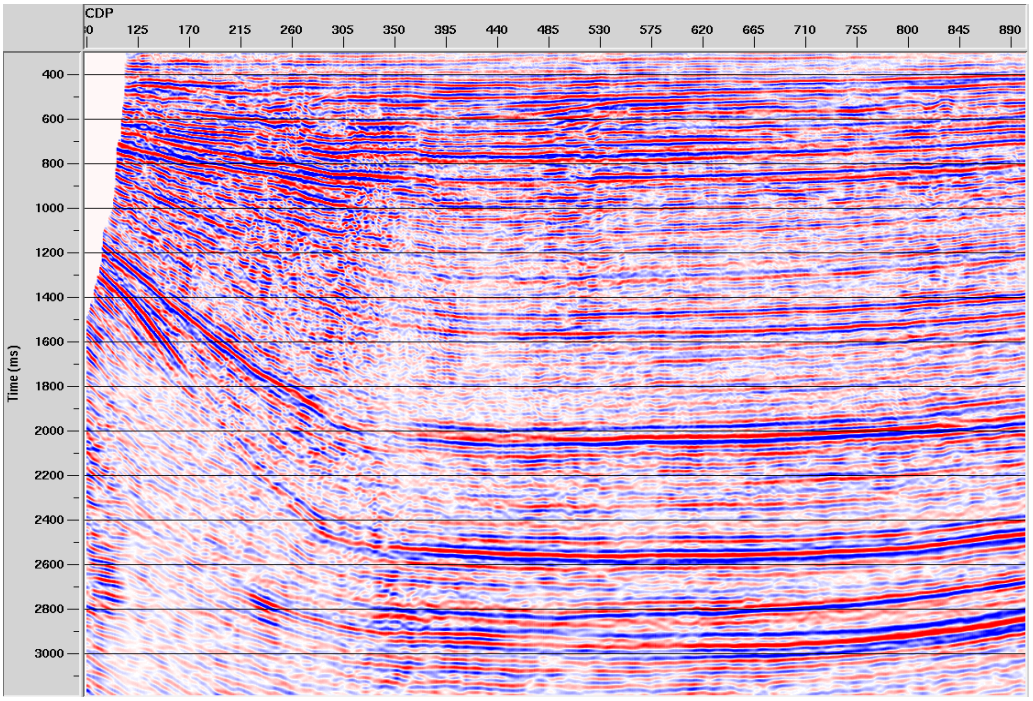

Рис.1 - Фрагмент сейсмічного розрізу після глибинної міграції з трансформацією в часову шкалу

Обробка та інтерпретація даних ГДС виконувалася в системі "Геопошук".

Інтерпретація даних ГДС виконувалася в поточковому та попластовому режимах з метою одержання детальної геологічної і петрофізичної інформації для прогнозу продуктивних відкладів.

Спочатку виконувалося введення поправок в значення методів за вплив свердловинних і пластових умов (діаметр свердловини, глинисту кірку, мінералізацію промивної рідини, фон природного гама-випромінювання,

пластовий флюїд та ін.). Коефіцієнт пористості для колекторів визначався за даними методів нейтронного гама-методу (НГК), гама-гама-щільнісного (ГГКщ) та акустичного каротажу (АК).

Для визначення літології використовувались дані АК, ГК, НГК. При розрахунках враховувались поправки за вплив на виміри діаметру свердловини, властивостей бурового розчину, характеру розподілу температури по гли бині, мінералізації пластових вод тощо. [3]

Інтерпретація наявних геолого-геофізичних матеріалів розпочалась із створення робочого інтерпретаційного проекту в інтегрованій інтерпретаційній системі GeoGraphix (Landmark). Після обробки профілів в системі Promax всі вони, були введені в інтерпретаційний пакет GeoGraphix. В форматі ASCII-файлів було сформовано і введено в робочий проект геолого-геофізичну базу даних по свердловинах, розташованих як безпосередньо на площах дослідження, так і на суміжних ділянках, а саме:

- координати свердловин в умовній системі (координати площі досліджень);
- стратиграфічні розбивки;
- дані інклінометрії;
- швидкісні характеристики по свердловинах, отримані з даних сейсмокаротажу у вигляді пар час-глибина.

Відбиття на сейсмічних розрізах ототожнювались з відповідними стратиграфічними рівнями за допомогою даних про глибини горизонтів та даних сейсмокаротажу свердловин. [4].

Кореляція горизонтів відбиття сейсмічних матеріалів виконувалась на основі сукупності ознак схожості, що виявляються на сусідніх сейсмічних трасах: повторюваності форми коливання, постійності або плавної зміни інтенсивності, закономірної поведінки відбиваючого горизонту по відношенню до сусідніх по глибині відбиттів [2].

На рисунку 2 зображено фрагмент часового розрізу

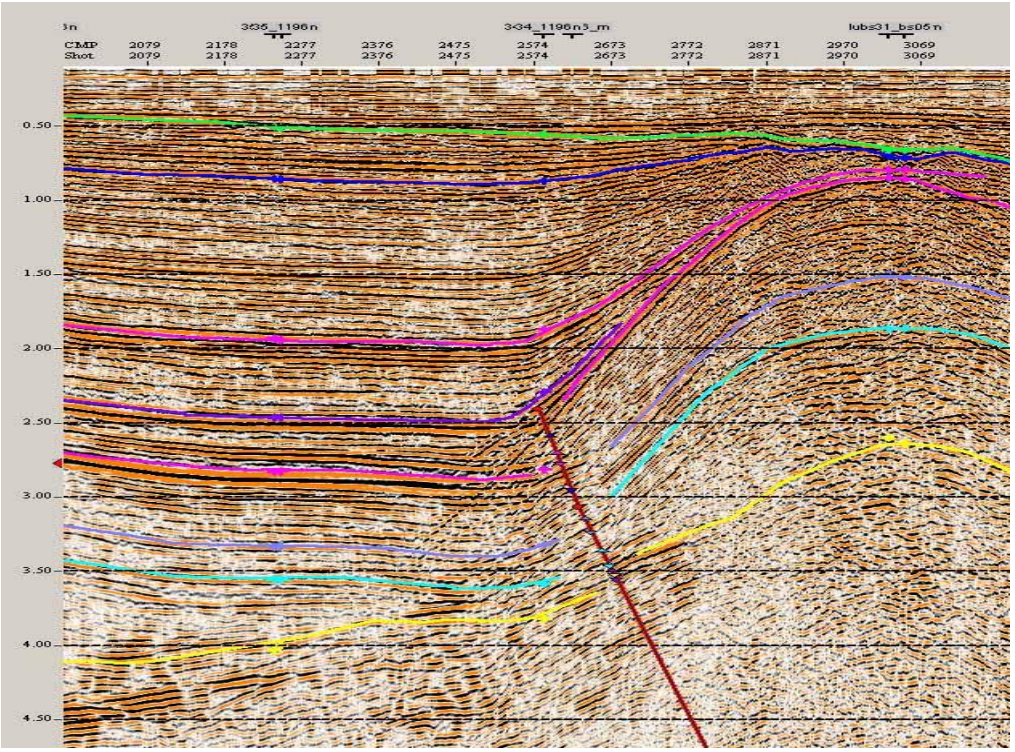

Рис.2 - Фрагмент часового розрізу

Структурні карти будувались в інтерпретаційному пакеті (Geographix). З проінтерпретованих горизонтів були отримані часові гріди, які перераховувались в глибинні з використанням осередненної швидкісної залежності .

Параметричний аналіз виконаний з метою оцінки ефективності інформаційної насиченості сейсмічних даних та спеціалізованої обробки у візуалізаційному режимі. Крім того, атрибутний аналіз забезпечує більш детальне вивчення комплексу динамічних характеристик сейсмічного запису сейсмогеологічного розрізу при пошуках газонасичених зон та ймовірних зон з аномально високими тисками.

Сейсмічна інверсія виконана на основі згорточної моделі геологічного середовища, та геостатистичних реалізацій петрофізичних параметрів за наявними сейсмічними та свердловинними даними, включаючи дані ГДС по свердловинах. В результаті виконання інверсійних перетворень по даному сейсмічному профілю отриманий розріз акустичних імпедансів.

В результаті виконання робіт отримані профілі акустичного імпедансу та об’ємний розподіл коефіцієнтів пористості. На рисунку 3 чітко видно аномальну зону покращених колекторських властивостей, які відкалібровані до продуктивної свердловини у вигляді понижених значень акустичного імпедансу [1].

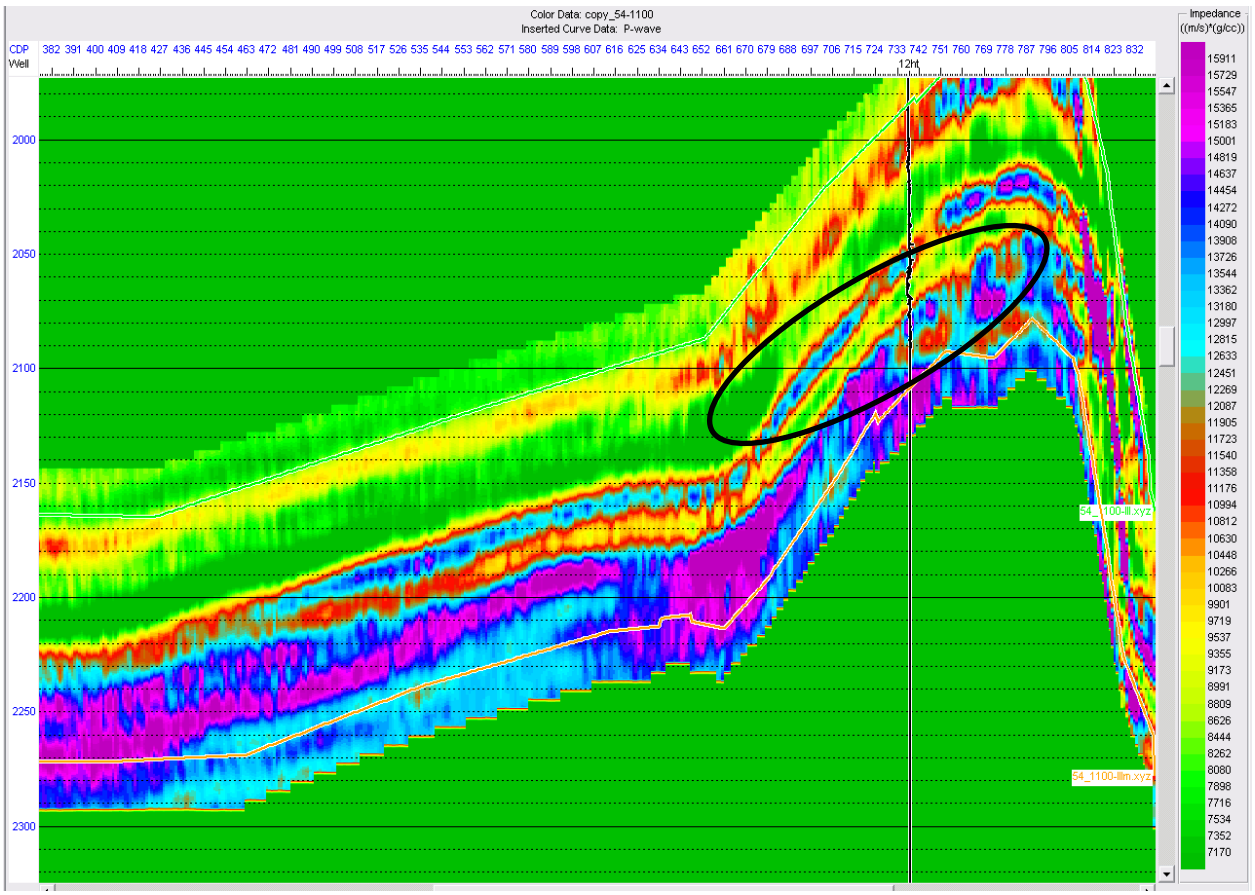

Рис. 3 - Розріз акустичного імпедансу. Виділеним показана найбільш ймовірна продуктивна зона

Таким чином, на даному етапі робіт створені передумови для якісного прогнозу зон з покращеними колекторськими властивостями за розрізами акустичних імпедансів. Отримані дані будуть використані як трендові залежності для інвертування коефіцієнтів пористості, значення яких отримані за даними ГДС.

Висновок: В результаті виконання робіт побудована комплексна геолого-геофізична модель геологічної будови майкопських відкладів території досліджень та параметрична модель розподілу коефіцієнтів пористості.

З метою підготовки основи для прогнозування колекторів було проведено прогноз розповсюдження коефіцієнтів відкритої пористості по виділеним структурам. Побудовані карти розподілу коефіцієнтів пористості по всім виділеним об'єктам та розрізи по відповідним профілям на перспективних структурах. На рисунку зображена 3D модель розподілу коефіцієнтів пористості в товщі майкопських та палеоценових відкладів.

Для більш точної характеризації ділянки досліджень потрібно провести 3D сейсмічну зйомку та виконати просторовий розподіл колекторів на основі інверсійних перетворень та AVO-аналізу.

Література:

1. Кляжников Д.В. «Моделирование упругих свойств как инструмент прогноза коллекторских свойств горных пород по сейсмическим данным»
2. Нежданов А.А. «Геологическая интерпретация сейсморазведочных данных»
3. Техническая инструкция по проведению геофизических исследований в скважинах // Москва, «Недра», 1985г.
4. GeoGraphix University. «An Introduction to the Prizm Log Interpretation System»

Олег Водяний
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ІСТОРИЧНІ ТА ГЕОГРАФІЧНІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Актуальність теми. Сучасна індустрія туризму - одна з найприбутковіших і най динамічніших галузей світового господарства. Частка туризму становить близько 10% світового валового національного продукту. 7% загального обсягу інвестицій, 11% світових споживчих витрат, 5% усіх податкових надходжень і третину світової торгівлі послугами.

За статистикою Всесвітньої туристичної організації (ВТО) у 80% країн світу в'їзний туризм входить до першої п'ятірки провідних статей експорту, у 40% є основною експортною статтею. Ще 40% - це держави, де доходи від туризму перевищують 1 млрд. дол. США. За останні 16 років доходи від міжнародного туризму зростали в середньому на 9% впродовж року і досягали у 2004 році 474,2 млрд. дол. США, при цьому вже починаючи з 1998 року випереджали доходи від експорту нафтопродуктів, автомобілів та інших товарів і послуг.

Кількість міжнародних туристичних мандрівок постійно зростає, збільшившись із 25 млн. у 1950 р. до близько 700 млн. осіб у 2004 р. Так, за прогнозами Всесвітньої туристичної організації (ВТО) до 2020 р. кількість туристичних поїздок збільшиться майже втричі та досягне 1,6 млрд. осіб. При цьому доходи від готельно-туристичних послуг підвищуватимуться прискореними темпами і можуть зрости з 445 млрд. дол. США у 1998 р. до приблизно 2 трлн дол. у 2020 році [6].

З переходом України до ринкових відносин індустрія відпочинку на базі використання рекреаційних ресурсів має стати важливою статтею національного прибутку. Нині, за розрахунками Інституту економіки НАН, надходження від туристського обслуговування становить 0,9-1,1% експортних доходів від зовнішньої торгівлі України.

Розвиток туризму в Україні особливо актуальний, оскільки саме завдяки туризмові Україна може поліпшити соціально-економічну ситуацію. Сфера туризму підтримує майже 50 суміжних галузей та створює додаткові робочі місця. Один турист дає роботу 10 особам. Створення одного робочого місця в туризмі в 20 разів дешевше, аніж у промисловості. Туризм в Україні може і мусить стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів. Італія, Іспанія, Франція, Греція, Кіпр, а також Польща, яка вже 1996 року ввійшла в десятку країн світу за рівнем розвитку туризму, завдяки розвиткові туризму зуміли за досить короткий час подолати економічну кризу.

У багатьох країнах туризм перетворився в одну з провідних галузей економіки, стає надійним джерелом поповнення бюджету. У державах, що активно розвивають цю галузь, іноземний туризм дає змогу розв'язувати багато соціально-економічних проблем. Прибутки цих країн від туризму обраховуються мільярдами доларів США. Наприклад, Іспанія та Італія, приймаючи щороку понад 50 млн. зарубіжних гостей, отримують близько 25 млрд. дол. США надходжень від іноземного туризму. Австрію, населення якої становить 8,6 млн. жителів, щорічно відвідують 18,2 млн. мандрівників, а надходження до бюджету перевищують 12 млрд. дол. США на рік. За доходами від іноземного туризму, згідно з даними Всесвітньої туристичної організації, Україна посідає останнє місце серед 30 основних європейських країн. Якщо вважати доходи останніх від згаданого виду діяльності за 100 відсотків, то ринкова частка нашої держави становить лише 0,3 відсотка. А в найближчих сусідів України цей показник, як мінімум, у кілька (і більше) разів вищий [2, с. 268-273].

Проте незважаючи на низькі показники, зважаючи на вигідне ЕГП у поєднанні величезним рекреаційним потенціалом в України є туристичне майбутнє складовим якого може стати столична область.

Київська область розташована на Півночі України в басейні середньої течії Дніпра, в межах лісової і лісостепової географічних зон. Площа її становить 28,1 тис. кв. км (бл. 4,8% території країни). Річки, що пересікають сучасну Київщину, належать до басейну Дніпра, який тече в межах області на протязі 246 км. Всього в області 177 річок, серед яких - Прип'ять, Тетерів, Ірпінь, Стугна, Рось. На її території 55 водосховищ (найбільші з них Київське, більша частина Канівського), 2383 ставки. Річкові заплави утворюють понад 750 невеликих озер.

В області налічується 85 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в т.ч. дендрологічний парк Олександрія і пам'ятки садово-паркового мистецтва - Згурівський і Кагарлицький парки.

Київська земля явила світові таких визначних державних мужів, як Ярослав Мудрий, Іван Мазепа, Феофан Прокопович, Шолом-Алейхем, Катерина Білокур, Павло Чубинський, Іван Драч, Ліна Костенко, та інших видатних особистостей [3, с.39-43].

Сприятливі кліматичні умови, наявність численних водних об'єктів визначають роль Київської області як важливого рекреаційного регіону, де функціонують санаторії, будинки і бази відпочинку, дитячі табори. Серед курортів найважливіші - Біла Церква, Ворзель, Ірпінь, Конча-Заспа, Миронівка. Рекреаційно-оздоровче значення мають також курортні місцевості - Піритове, Лютіж, Клавдієво-Тарасове, Буча. В області є 30 готелів.

Основними напрямками діяльності Київської обласної державної адміністрації в туристично-рекреаційній сфері на сьогодні є активізація діяльності щодо створення високого туристичного іміджу Київщини, налагодження ділової співпраці та ефективне позиціонування її туристичного продукту [1, с.272-273].

В області функціонують 16 музеїв, у тому числі три заповідники - історико-етнографічний "Переяслав", музей-заповідник "Битва за Київ у 1943 р." у с Нові Петрівці, історико-культурний заповідник у місті Вишгороді.

Цікавий і цінний матеріал зібраний у Білоцерківському і Фастівському краєзнавчих, Яготинському історичному музеях. У с. Мар'янівка створено музей-садиба видатного співака І.С. Козловського.

211 нерухомих пам'яток області внесено до Державного реєстру національного культурного надбання. Багато населених пунктів Київщини мають давню історію, насичену подіями.

Біла Церква є спадкоємницею міста Юріїв, заснованого Ярославом Мудрим у 1032 р. В 1050 р. було збудовано Георгіївську церкву. Серед археологічних пам'яток міста - городище XI-XIII ст.

Фортеця неодноразово розрушувалася і відбудовувалась. Після татаро-монгольської навали вона довгий час лежала в руїнах. У XIV ст. починається відродження міста. Перша документальна згадка про його нову назву - Біла Церква, пов'язану можливо з руїнами давньої церкви, датується 1331 роком. У середині XVI ст. воєводою Ф. Пронським тут побудований замок. Стимулюючи заселення цього важливого опорного пункту боротьби з татарами, польські королі надають міщанам пільги, звільнивши їх від податків. Натомість на них покладаються витрати на утримання замку і обов'язок польової варти. В 1589 р. місто здобуло Магдебурзьке право.

В період Паліївщини Біла Церква була фактично другою столицею Гетьманщини (1704-1711). У 1706 р. І. Мазепою та К. Мокієвським тут закладено Миколаївську церкву, що збереглася до наших часів.

У 1774 р. Біла Церква була подарована королем Станіславом Августом Понятовським коронному гетьману Польщі Ф. Браницькому. В 1793-99 рр. Олександра Браницька на місці діброви на лівому березі р. Рось заклала ландшафтний парк, який здобув назву "Олександрія". Він створений за проектом і під безпосереднім керівництвом італійця Д. Ботані. В паркових композиціях природні пейзажі органічно поєднуються з архітектурними спорудами - павільйонами, альтанками, колонадами, містками, побудованими в романтичному стилі. Деякі з них зберігся до наших днів. Це - колонада "Відлуння", "колона чалі", водоспад "Руїни", а також інші численні ставки з водоспадами, каскадами і фонтанами. Флора парку представлена місцевими та екзотичними видами.

На кошти Браницьких протягом XVIII-XIX сі споруджені зимовий і літній палаци, торговельні ряди (Гостинний двір із 85 крамницями), поштова станція, костьол Св. Іоанна Предтечі на Замковій горі (1789-1812), Преображенський собор (1833-1839), церква Св. Марії-Магдалини (1843). Все це приваблює туристів.

Перша письмова згадка про Білогородку (колишній Білгород), володіння князя Володимира, датована 980 роком. Вона була однією з найбільш укріплених фортець у руських землях і входила до числа найбільших міст, перевищивши за чисельністю населення Чернігів, Переяслав, Рязань. Могутня фортеця, розміщена на підступах до столиці, не раз вирішувала долю Києва в битвах з ворогом. Після татаро-монгольської навали втратила своє колишнє значення і перетворилася на село. Від давнього Білгорода залишилось велике городище, що охороняється як археологічна пам'ятка.

Васильків заснований Володимиром у 988 р. і названий на честь Св. Василія. Першу згадку про Василів містить літопис 996 р. у зв'язку з описом битви з печенігами, в якій князь Володимир зазнав поразки. Він дав обітницю побудувати церкву, якщо врятується. Через рік у Василеві була зведена Преображенська церква, яка, на

жаль, не збереглася. В 1157 р. місто було перейменовано у зв'язку із зміною володаря, яким став син Юрія Долгорукого князь Василько.

Історики висловлюють припущення, що у Василькові народився Феодосій Печерський (близько 1036-1074). У 1756-1758 рр. С. Ковнір спорудив у місті Собор Св. Антонія і Феодосія.

Вишгород був одним із найбільших і найважливіших за своїм політико-економічним значенням міст Київської Русі. Він уперше згадується в літописах від 946 р. як "Ольжин град", резиденція київської княгині Ольги. Візантійський імператор Костянтин Багрянородний називає Вишгород у ряду таких руських міст, як Київ, Чернігів, Новгород, Псков. У період між 946 і 1314 рр. літописи 38 разів згадують місто у зв'язку з різними політичними подіями.

У Вишгороді в 1054 р. помер Ярослав Мудрий, похований у Борисоглібському соборі (пізніше його прах був перенесений у Київ до Софійського собору).

До найстаріших міст Київської області належить Переяслав-Хмельницький (до 1943 р. - Переяслав). Його назва вперше письмово зафіксована в договорі між Руссю і Візантією від 907 р. Там він згадується в числі трьох найбільших міст-фортець Київської держави. У XI-XII ст. Переяслав був столицею великого князівства, що межувало на півночі і заході з Чернігівським і Київським князівствами, очолюваного в різний час Володимиром Мономахом, Юрієм Долгоруким.

У ході археологічних розкопок на території міста виявлено Переяславський дитинець, оточений валами (висотою 17-18 і шириною - 18 м) і кріпосними ровами. Знайдено також залишки кількох церков (зокрема, храма Св. Михаїла), князівських палаців й помешкань простого люду.

У XVII-XVIII ст. місто було центром Переяславського полку. В цей період (1646-1666 рр.) було збудовано церкву Св. Михаїла, що збереглася до наших днів. Споруджено також ансамбль Вознесенського монастиря, від якого уціліли Вознесенський собор (1695-1700), побудований на кошти І. Мазепи, колегіум (1753-1757) і дзвіниця (1760-і рр.). Збереглось також Борисоглібська церква, споруджена в 1839 р. В колегіумі, відкритому в Переяславі в 1738 р., викладав Г. Сковорода. В місто двічі приїздив Т. Шевченко, і в один із цих приїздів ним був написаний "Заповіт".

У Переяславі-Хмельницькому діє національний історико-етнографічний заповідник, до складу якого входять Музей народної архітектури і побуту і Музей Трипільської культури (в с. Халеп'я). Функціонують також історичний і кілька меморіальних музеїв - Г.Сковороди, Т.Шевченка, Шолом Алейхема та ін.

Період заснування і походження назви міста Фастів не встановлено. Перша документальна згадка про нього відноситься до 1390 р.

У XVI ст. Андрій Івашенцевич - Макаревич, що володів фастівськими землями (головний його маєток був розташований у Макарові), заповів Фастів київському біскупу (римо-католицькому єпископу). Відтоді Фастів перетворився на офіційну резиденцію єпископів. Тут було засновано католицьку друкарню, побудовано костьол. У місті діяли єзуїтський колегіум (1612 р.), монастир бернардинців (1638 р.).

Внаслідок подій Визвольної війни містечко було спустошене. Відродження в ньому економічного і політичного життя наприкінці XVII ст. пов'язане з ім'ям Семена Палія.

Після Паліївщини місто знов спорожніло, і для заохочення переселенців польський уряд впровадив для них ряд пільг.

У місті збереглись Покровська церква (1779-1781) і Костьол (1903-1911).

У селі Пархомівка в 1903-1906 рр. була споруджена Покровська церква, мозаїка якої виконана за ескізами М. Реріха.

Певний прорив у розвитку туристичної галузі зробив Славутич. Упродовж останніх чотирьох років це місто стало відомо поза межами України своїми екстремальними туристичними маршрутами до ЧАЕС. Такі тури влаштовуються на індивідуальні замовлення і можуть включати в себе як відвідання саркофагу, так і національні вечорниці [7].

Столична область є новим регіоном сільського зеленого туризму. Розташування Київщини у помірному кліматичному поясі сприяє створенню комфортних умов як для літнього, так і для зимового відпочинку. В області розвинені народні промисли, туристичні маршрути, сільське господарство з виробництва екологічно чистої продукції. Береги Дніпра мало поступаються ландшафтам полонини Прикарпаття, а джерела мінеральних вод конкурують за своїми цілющими якостями з кращими мінеральними водами України [8, с.2-3].

Географічне положення Київської області, кліматичні умови, розвинута економіка – сприяє розвитку туристичної екскурсійної діяльності в досліджуваному регіоні.

Багаті природні ресурси є придатними для різних видів туризму: спортивного, оздоровчого, пізнавального. Важливе туристичне значення мають річки Дніпро, Дністер, Прип’ять, це дозволяє використовувати Київський річковий транспорт. Особливою рекреаційною цінністю є лісові масиви Київської області. Важливе значення для зміцнення і відновлення здоров’я є санаторії, в яких лікують різні види захворювань:серцево-судинні, нервові та ін.

Київщина, володіючи чисельними та культурними цінностям зможе досягти значного економічного розвитку в туристичному бізнесі. Загальновизнане значення пам’яток історії і культури ї важливою частиною культурної спадщини, що уособлює собою невичерпний інформаційний потенціал людства, є важливою ланкою пам’яті народу, носієм багатовікових традицій. На території Київської області є пам’ятки історії , архітектури, мистецтва багато з них – загальнодержавні, а деякі мають світове значення. Історико-культурні ресурси є одним з туристично-рекреаційних факторів, що впливають на розвиток індустрії туризму.

Київська область має розгалужену мережу автомобільних та залізничних шляхів, через її територію проходять автомагістралі міжнародного значення, залізничне сполучення з усіма регіонами України та країнами СНД, експреси в усі держави Східної Європи, аеропорт «Бориспіль» - найбільші повітряні ворота України забезпечують розвиток туризму в Київській області.

Київщина, володіючи чисельними та культурними цінностями, зможе досягти значного економічного розвитку в туристичному бізнесі, стати провідним туристичним регіоном нашої держави.

Література:

1. Гринюк Т.А. рекреаційні системи Київщини (географічний аналіз)//туристичні ресурси України: Збірник наукових статей. –К.: ФПУ, 1996.;
2. Київська область//Географічна енциклопедія України. Т.2. – К.: УРЕ, 1980.;
3. Київська область//Українська радянська енциклопедія. Т.5. – К.: УРЕ, 1980.;

4. Київська область//Україна: Путівник. – К.: Смолоскип, 1995.;
5. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство http://tourlib.net;
6. Костюк О.М. «Туризм і його розвиток в Україні» http://tourism-book.com;
7. http://www.ko-tourism.gov.ua
8. Кифяк В.О. «Організація туристичної діяльності в Україні». – Чернівці: Зелена Буковина, 2003 - 312 с.

Олег Водяний
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

СУЧАСНА ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ПРОГНОЗІВ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ

Необхідність розроблення майбутнього сценарію поведінки клімату та реакції гідрометеорологічних процесів на неї, визначає актуальність проблеми прогнозу змін клімату як у глобальному, так і в регіональному масштабах. Адже знання поведінки даних величин в майбутньому є досить важливим для проведення водогосподарських, водоохоронних та інших заходів, для задоволення потреб у воді населення, різних галузей господарства, а також заходів по попередженню шкідливої дії вод.

Але на даний момент проблема прогнозу подальшої зміни клімату, як в регіональному масштабі, так і в глобальному далека від вирішення. Різноманітні моделі дають досить значні розбіжності у величинах зростання температури повітря в майбутньому. Так, наприклад, Міжурядовою групою експертів по зміні клімату (МГЕЗК) був розроблений ряд сценаріїв розвитку подій залежно від викидів парникових газів, зростання населення, застосування ефективніших технологій і економічного зростання в цілому. На базі цих сценаріїв були зроблені модельні розрахунки прогнозних сценаріїв зростання середньої річної температури повітря на період до 2100 року. Розмах прогнозів зростання – від 1,4 до 5,8°С до кінця поточного століття. При цьому 2-3°С виглядає найімовірніше [1].

Мета даної статті: розкрити сучасну проблему створення довгострокових прогнозів гідрометеорологічних явищ.

В УкрНДГМІ застосовується фізико-статистичний метод довгострокових прогнозів погоди, який базується на використанні закономірностей атмосферної циркуляції повітря, а саме на використанні двомісячної квазіперіодичності атмосферних процесів. Ця закономірність дозволяє складати прогноз погоди тільки на три місяці вперед. Справа в тому, що існує так звана межа передбачуваності атмосферних процесів, тобто термін, на який можна реально спрогнозувати розвиток атмосферних процесів. Він зумовлений особливостями динаміки внутрішніх властивостей атмосфери, які досить мінливі, щоб складати прогноз на досить значні терміни.

В останні роки в УкрНДГМІ, поки що в дослідницьких цілях, використовується модель WRF (Weather Research and Forecasting Model), тобто, регіональна метеорологічна модель, яка є мезомасштабною чисельною прогностичною системою, і розроблена як для застосування в оперативній практиці, так і для дослідження атмосферних процесів. Можливо в подальшому вона зробить вагомий внесок у вивчення та прогнозування атмосферних процесів, але на даному етапі вона проходить налаштування на адаптацію.

Передбачення будь-якого елементу термічного чи льодового режимів річок вимагає, відповідно, розроблення методики прогнозування, яка відображає гідрометеорологічні умови конкретного регіону чи басейну. Методика прогнозування розробляється на основі загального методу прогнозу даного гідрологічного явища. Обов’язковим елементом розроблення методики прогнозування є оцінка її точності, справджуваності, ефективності та практичного застосування [2-5].

Проблема розробки методів прогнозів гідрологічних явищ (температури води, льодових явищ) є більш кліматичною, ніж гідрологічною, тому що розробка методики таких прогнозів, як наприклад, термінів появи льодових явищ, вимагає знання тих закономірностей в розвитку атмосферних процесів, які з великою завчасністю визначають характер погоди в осінній сезон року, тобто, які цієї осені будуть морози: ранні, близькі до норми чи пізні. Аналогічно, для прогнозування дати скресання необхідно знати такі закономірності і ознаки атмосферних процесів, які б вказували на характер весни і, відповідно, на терміни настання дат скресання.

Процес охолодження води в річках в осінній період, і початок льодоутворення залежать від частоти і інтенсивності вторгнення холодного повітря чи хвиль холоду на дану територію. В різних регіонах ці хвилі обумовлені характерними особливостями атмосферної циркуляції і пов’язані з різними процесами переносу повітряних мас. В зв’язку з цим, виникає ускладнення у завчасній оцінці розвитку цих процесів. Звичайно, ефективною була б методика, яка давала б можливість з великою завчасністю передбачати хід вторгнення хвиль холоду в часі і їх інтенсивність. Однак кліматологія, на сучасному етапі, поки що не має таких можливостей. Тому, при розробці методики відповідних прогнозів приходиться приблизно оцінювати лише переважаючи процеси і пов’язані з ними температурні умови.

В процесі дослідження нами були побудовані розрахункові залежності характеристик термічного та льодового режимів річок басейну від температури повітря, що їх зумовлює. Аналіз досліджень залежностей дат утворення льодових явищ та льодоставу на річках басейну від температури повітря, що їх зумовлює (листопад та грудень місяці) не виявив чітких залежностей між ними, що обумовлено нестабільністю погодних умов осінньо-зимового сезону протягом останніх десятиліть, тобто частими відлигами, незначними морозами, додатними температурами повітря.

Для всіх інших досліджуваних характеристик термічного (місячних, річних та максимальних температур води, дат переходу температури води через 0,2°С восени та навесні) та льодового (дат початку льодоходу та закінчення льодових явищ, а також значень середньої та максимальної товщини льодового покриву) режимів річок басейну Дніпра були побудовані розрахункові залежності.На рисунку 6.1 наведена, як приклад, розрахункова залежність середньорічної температури води річок басейну від середньорічної температури повітря в межах басейну, яка показує тісний зв'язок (r = 0,79) між даними величинами.

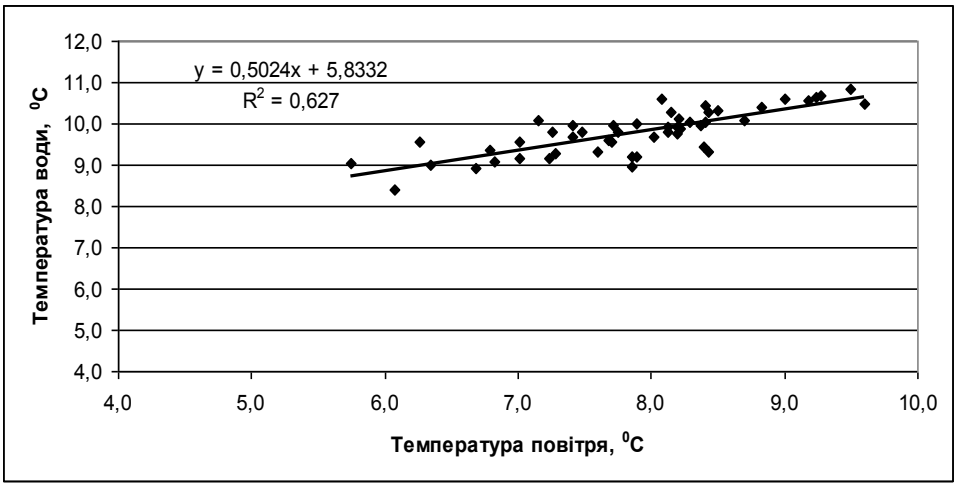

Рис. 1. Розрахункова залежність середньорічної температури води річок басейну Дніпра від середньорічної температури повітря за період 1951-2000 рр.

При розробці (в майбутньому) більш точних методик прогнозування температури повітря, отримані залежності дадуть змогу передбачати елементи термічного та льодового режимів річок басейну. Залежності будувались з використанням даних спостережень на метеорологічних та гідрологічних постах басейну за період 49 років (1951-2000 рр.), тільки залежності дат переходу температури води через 0,2°С восени та навесні – за період 34 років (1966-2000 рр.), середньої та максимальної товщини льодового покриву - за період 47 років (1953-2000 рр.).

Для багаторічного періоду досліджуваних характеристик термічного та льодового режимів річок басейну Дніпра було розраховане середнє квадратичне відхилення даних характеристик відносно середнього ($\overline{y}$), яке характеризує ступінь мінливості досліджуваних величин у часі в абсолютних величинах ($\overline{\sigma}$) (таблиці 6.1-6.5).

Випадкові коливання метеорологічних факторів, точність гідрометеорологічних даних і ступінь наближення методики самих розрахунків визначають точність прогнозу. Більше або менше наближення методів гідрологічних прогнозів, недостаток даних гідрологічних спостережень і їх неточність обумовлюють більшу або меншу похибку, яка носить характер змінної. Все це й визначає ймовірний характер прогнозів і відповідно цьому форми їх вираження і методику оцінки їх ефективності, основані на відомих методах математичної статистики і теорії ймовірності.

Отже, проблема довгострокових прогнозів є однією з найбільш складних проблем гідрометеорології і поки не отримала цілком відповідного вирішення. Її розробка знаходиться в прямій залежності від успіхів кліматології в області довгострокових прогнозів. Закономірності, пов'язані як з однорідністю процесів циркуляції протягом сезону, так і перетворення цих процесів від зими до весни виражені слабо. Тому надійність методів довгострокових, особливо льодових прогнозів, залишається поки невисокою.

Таким чином, побудовані розрахункові залежності характеристик термічного та льодового режимів річок басейну Дніпра та оцінка можливості їх прогнозування можуть рекомендуватися як наукова база для складання регіональних прогнозів можливої трансформації даних характеристик при подальшій зміні кліматичних умов як в глобальному, так й в регіональному масштабах.

Література:

1. IPCC, 2001 Climate Change 2001: Synthesis report. A Contribution of Working I and III to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Watson R.I. and the Core Writing Team (eds)]. Cambridge Univ. Press., Cambridge, United Kingdom and New York., NY, USA. - 398 p.
2. Попов Е.Г. Гидрологические прогнозы / Е.Г. Попов. - Л. : Гидрометеоиздат, 1979. – 256 с.
3. Попов Е.Г. Вопросы теории и практики прогнозов речного стоку / Е.Г. Попов. - Л. : Гидрометеоиздат, 1963. – 295 с.
4. Бефани Н.Ф. Упражнения и методические разработки по гидрологическим прогнозам / Н.Ф. Бефани, Г.П. Калинин. – Л. : Гидрометеоиздат, 1983. – 390 с.
5. Аполлов Б.А. Курс гидрологических прогнозов / Б.А. Аполлов, Г.П. Калинин, В.Д. Комаров. - Л. : Гидрометеоиздат, 1974. – 419 с.

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Любов Титаренко
(Одеса, Україна)

РОЛЬ І МІСЦЕ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КАДРІВ УПРАВЛІННЯ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

За роки незалежності українського суспільства відбувається реформування його інститутів. В зв'язку з цим, на сучасному етапі, відповідно до вимог соціально-ринкових відносин, змінюються також завдання суспільного розвитку.

Вибір даної теми зумовлений тим, що реформування системи підготовки фахівців потребує вивчення спеціалізованої системи підготовки кадрів державного управління. Тобто, зі зміною суспільно-політичного устрою змінюються завдання підготовки молодих фахівців, які повинні знати не тільки актуальні суспільні проблеми, але й вміти знаходити ефективні шляхи їх вирішення.

Метою статті є дослідження впливу професійної компетентності управлінських кадрів на організацію їх практичної діяльності та аналізу їх підготовки в напрямку задоволення життєвих потреб населення. У деяких наукових публікаціях, у тому числі словникових виданнях, визначення поняття компетентність (від лат. *competence)* зводиться переважно до наступного: поняття, яке висвітлює аспекти поведінки людини, пов'язані з виконанням роботи, і визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна домогтися високих результатів у діяльності [8, с.34].

Загальнотеоретичні аспекти досліджуваної проблеми достатньо висвітлені у працях зарубіжних вчених: Д. Форрестера, О. Льюіса, Л. Гюстава, Д. Грейсона та вітчизняних: О. Воронько, Н. Нижник, В. Лугового, В. Аверьянова, С. Дубенко, В. Малиновського, О.Оболенського, Сороко і ін. В центрі уваги цих авторів знаходиться система освіти кадрів, створення умов для залучення на державну службу професійних та відданих справі фахівців нової генерації. Розглядаються різні підходи щодо співвідношення практичної діяльності державних службовців в напрямку демократичного розвитку суспільства. Ці питання не втратили актуальності і на сьогоднішній день [3;5;6].

Певні дослідження з питань компетентності та оцінки діяльності державних службовців здійснено останнім часом під егідою Головного управління державної служби України. У публікаціях та методичних матеріалах за їх результатами містяться визначення деяких понять з розкриттям їх змісту[1, с.5].

Пріоритетним завданням Національного агентства України з питань державної служби в поточному році є проведення комплексу заходів для повномасштабного введення в дію з 1 січня 2013 року нової редакції Закону України від 17 листопада 2011 року № 4050 – IV «Про державну службу». Ст. 30 тлумачить, що підвищення рівня професійної компетентності державного службовця проводиться за кошти державного бюджету та інших джерел, не заборонених законом, у формі професійних програм, спеціальних курсів, тематичних семінарів, тренінгів, стажування, в інших формах у порядку, визначеному спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань державної служби, та шляхом навчання, у тому числі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у відповідних вищих навчальних закладах згідно із законодавством. Головним вищим навчальним закладом у системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у галузі знань "державне управління" є Національна академія державного управління при Президентові України [2,с.20].

Разом з тим, практика сучасної державно - управлінської діяльності орієнтує нас до усвідомлення того, що зміни в системі суспільно - політичного устрою порушують питання того, чи стає державна служба типом професійної діяльності, спрямованим на задоволення потреб суспільства. При цьому особливої ваги набуває виявлення зв'язків між громадянським суспільством і впливом професійної компетентності кадрів державної влади на успішність розв'язання проблем вітчизняного сьогодення [7, с. 4].

Відповідно у період передвиборної кампанії, суспільні перетворення, які мають місце в сучасному українському сьогоденні за умов створення міжпартійних та міжблокових альянсів до парламентських виборів 2012 потребують критичного переосмислення. Вибори пройдуть, можливо навіть краще ніж ми очікуємо, а проблеми, притаманні сучасному стану внутрішньополітичного життя навряд чи зникнуть, порушуючи соціально-психологічний та суспільно - політичний баланс. Слід наголосити, що саме довіра до влади свідчить про вплив інститутів держави на думку та дії населення.

Можна констатувати, що в будь-який час і для будь-якої влади проблема професійної компетентності кадрів управління, їх суспільного визнання була першочерговою проблемою. Існує загальнонаукова точка зору, що суспільно-політична демократія не підкріплена активною соціально - спрямованою політикою держави не отримує підтримку громадян [3;5;6]. Сьогодення вимагає від кадрів управління вміння визначити і пред'явити суспільству новітні технології відповідного управління - вміння критично оцінювати суспільні проблеми і успішно їх розв'язувати [1, с. 7]. Крім того, парламентські вибори 2012 вносять свої корективи і віддзеркалюють норми і цінності, які існують нині серед громадян. Слід зазначити, що українській державі, всім гілкам влади потрібна управлінська еліта з високою відповідальністю за долю країни, еліта, яка з повагою ставиться до громадян, їх потреб і інтересів[1,с.6].

Варто наголосити, що безумовно, управлінська еліта не може формуватися стихійно. Не викликає сумніву, що якість підготовки кадрів, комплектування органів державного управління кваліфікованими спеціалістами впливає на успіх політичних і соціально-економічних перетворень в державі. При розгляді даного питання зазначимо, що на сьогодні для більшості громадян України головними проблемами є соціальна нерівність, злидарство, негативні соціально – психологічні відчуття боротьби з бідністю, прагнення до забезпечення гідного рівня життя, до пошуку нових робочих місць, подолання безробіття і т. ін. Поряд з цим, наявна проблема боротьби з корупцією співвідноситься з негативною оцінкою громадської думки [4, с.5].

Як вважають політологи, для подолання кризових явищ у суспільстві, удосконалення лише однієї гілки виконавчої влади, на вершині якої перебуває Кабінет Міністрів, недостатньо. Труднощі не можна ігнорувати, коли мова йде про ефективне здійснення завдань і функцій держави та розбудову громадянського суспільства, адже соціально - орієнтовану політику здійснюють усі головні інститути влади [4,с. 5].

Як же змінити ситуативну демонстрацію єдності політичних сил на постійно діючу стабільність в українському суспільстві з реалізацією конституційних прав і свобод громадян?

Перш за все, необхідно визнати, що гармонізація українського суспільства можлива лише при умові ефективного служіння громадянам і реалізації функцій держави керівними кадрами.

По-друге, успішність розв'язання проблем українського сьогодення можлива при умові функціонування державних органів в межах їх компетенції.

По-третє, гармонізація українського суспільства можлива при умові здійснення цілей, функцій та законів держави компетентними фахівцями управління [5,с.21]

Проблеми, які ми розглядаємо, потребують часу, підготовки молодих управлінських кадрів, які повинні знати не тільки актуальні суспільні виклики, але і знаходити ефективні шляхи їх вирішення.

За результатами аналізу наукової думки В. Я. Малиновського усвідомлюємо, що « в різні часи службову кар'єру робили по-різному. В одні епохи на вершину влади піднімали знатність, багатство, в інші - соціальний стан та партійна приналежність. Тому дуже важливо на сьогодні знайти такі засоби, які б унеможливили проникнення в державні структури випадкових, некомпетентних, непорядних людей» [5, с.28.]. З точки зору вітчизняних фахівців у сфері дослідження професійної діяльності державних службовців, державна служба володіє певними цінностями, що пов'язані передусім із культурою управління та постає механізмом підвищення рівня професійної компетентності керівних кадрів на засадах демократії і права.

Висвітлюючи дане питання, необхідно звернутись до результатів опитування газети «День», зміст яких полягає в тому, що у переломні періоди історичних процесів у суспільстві, завжди виникає потреба в людях, інтелект яких дозволив би теоретично окреслити парадигму майбутнього. Цю місію в суспільстві виконують вчені, а в управлінських структурах зокрема державні службовці, спираючись на їх вчення[4, с.7].

Можна констатувати, що в будь-який час і для будь-якої влади проблема професійної компетентності кадрів управління, їх суспільного визнання була першочерговою проблемою. Виходячи з цього, необхідно зазначити, що як свідчить світовий і вітчизняний досвід державотворення, держава може бути міцною тільки за наявності фахівців, працюючих з турботою про громадськість, в основу діяльності яких покладено служіння суспільству і державі як на центральному рівні, так і на місцевому. Потребують подальшого розгляду та вирішення професійно - ділові якості державних службовців, професійна компетентність яких визначається з урахуванням таких критеріїв, як: морально - етичні засади особистісного рівня (чесність і непідкупність, активність, комунікація, мотивація, вміння приймати правильні рішення); інтелектуальний (компетентність, аналітична складова мислення); діловий (працездатність, стійкість до стресів, лояльність, безпристрасність, гордість за добре виконану роботу тощо).

Актуальним на сьогодні постає необхідність у залученні, закріпленні і використанні висококваліфікованих спеціалістів для відповідального виконання посадових обов'язків і забезпечення на цій підставі ефективного функціонування органів державної влади. Зокрема, [3, с.5] акцент робиться на тісному взаємозв'язку поняття державного управління з соціальною орієнтацією та професійною діяльністю державних службовців, політична культура яких має відповідати вимогам та завданням держави, пріоритетності прав та свобод людини і громадянина.

Аналіз змісту роботи державних службовців показав, що надзвичайно широке коло різнопланових повноважень і практичних завдань вирішується за допомогою технологічних функцій. Головні серед них – контрольно-аналітичні, організаційно-управлінські та інформаційно-комунікаційні. Кожен з них має свої цільові орієнтири, принципи і певні набори соціальних технологій, накопичених практичним досвідом, які забезпечують успішну реалізацію завдань у різних типових соціальних ситуаціях.

Слід наголосити, що навчальний процес в ОРІДУ НАДУ при Президентові України здійснюється відповідно до централізованих програм обов'язкових дисциплін та інших загальних вимог. Підготовка фахівців управління окрім знань, потребує оптимізації особистісних якостей. На першому місці звісно формування професійної компетентності, себто підвищення особистісної відповідальності і дисципліни серед слухачів, поліпшення якості навчання, впровадження інформаційних технологій і т. ін.

Підсумовучи викладене, можна зробити наступні висновки.

Чітке визначення компетенції органу державної влади (державної організації, підприємства) та компетенції посад державної служби, профілів компетентності державних службовців слід розглядати як важливу складову в системі стратегічних напрямів модернізації державної служби, а впровадження компетентнісного підходу - є одним із впливових чинників у підвищенні її ефективності, зростанні рівня надання державних послуг громадянам.

Необхідна й відповідна інформаційно-роз'яснювальна робота серед керівників органів державної влади, державних службовців щодо суті, місця та ролі компетенцій у побудові та розвитку державної служби України. Тобто освіта і майбутнє є ключовими аспектами із позицій яких слід розглядати стан справ у суспільному житті.

Література:

1. Наказ Нацдержслужби України від 06.04.2012 № 65» Про затвердження Порядку підвищення рівня професійної компетентності державних службовців». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 04 травня 2012 р. за N 713/21026
2. Закон України Про державну службу від 17.11.2011 № 4050-VI
3. Воронько О.А. Керівні кадри: державна політика та система управління. Навч. посібник. -К.: Вид. УАДУ, 2000.
4. День. Щоденна всеукраїнська газета №159-160, п'ятниця, 7 вересня 2012.- «Україні потрібен український середній клас».- С.6.
5. Малиновський В.Я. Державне управлінн:Навч.посібник.-Вид.2-ге. –К.:Атіка,2003. – с. 150.
6. *Оболенський О., Сороко В.* Професіоналізація державної служби та служби в органах місцевого самоврядування // Вісн. держ. служби України. - 2005. - № 1. - С. 20-27.
7. Адмінреформа підвищить дисципліну чиновників. – Виступ Президента на відкритті десятої сесії Верховної Ради України шостого скликання// Прес-служба Президента України В. Януковича від 07.02.2012 http://www.president.gov.ua/news.
8. Краткая филосософская энциклопедия. – М.: Изд. Группа «Прогресс».

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Людмила Брагинец
(Костанай, Казахстан)

АДВЕНТИВНАЯ ДЕНДРОФЛОРА ГОРОДА КОСТАНАЯ И ЕГО ОКРЕСТНОСТЕЙ

Развитие городских экосистем происходит в условиях активных интродукционных процессов.

Особенно популярны интродуценты при озеленении городов. В городских насаждениях нашей страны суммарный состав древесных экзотов явно превалирует над представителями местной аборигенной флоры. Большое внимание к интродуцентам в практике озеленения обусловлено тем, что в условиях урбанизированной среды они во многих случаях оказываются более устойчивыми и долговечными, быстрее растут, чем местные виды. Их использование обеспечивает существенное повышение эстетических и санитарно-гигиенических свойств озеленительных посадок, фитооптимизацию техногенной среды, способствует сокращению затрат на выращивание посадочного материала, содержание городских зеленых насаждений.

Однако непродуманная, малоизученная интродукция может оказаться опасной для аборигенной древесной флоры. Во многих городах Европы широко распространились и превратились в лесные сорняки ясень зелёный, клён ясенелистный, карагана древовидная. Поэтому интродуценты нужно вводить в городские экосистемы достаточно осторожно, иначе коренные породы деревьев и кустарников могут оказаться на грани исчезновения

Внедрение (инвазия) агрессивных чужеродных видов является в настоящее время значительной частью глобальных природных изменений и часто ведет к существенным потерям биологического разнообразия и экономической значимости экосистем, подверженных биологическим инвазиям. Иногда это внедрение может наносить значительный экономический ущерб и даже представлять опасность для здоровья людей.

Консорциумом ведущих исследователей биологических инвазий в Европе в 2005 году был организован проект, получивший название DAISIE (Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe).Одной из задач проекта было создание кадастра чужеродных инвазионных видов, так называемой «Чёрной книги».Заносные виды растений воздействуют на экологию и экономику на множественных уровнях и прямо, и косвенно. Относительно воздействия на экономику широко известны Oxalis pescaprae, Opuntia maxima, Paspalum paspalodes и Rhododendron ponticum, которые негативно влияют на урожайность сельскохозяйственных культур и лесозаготовки. Robinia pseudoacacia, Ailanthus altissima и Cortaderia seUoana являются типичным примером интрогрессии чужеродных видов в Европе, вытесняющих уникальные аборигенные виды и эндемики[1].Инвазионные виды могут влиять на здоровье человека, вызывая фитофотодерматит при контакте с борщевиком Heraclenm sosnovskii и H. mantegazziannm, астму или сенную лихорадку при цветении Ambrosia artemisiifolia, а также отравление людей ядовитыми плодами Phytolacca americana и Solanum elaeagnifolinm.Поэтому современная инвентаризация городской дендрофлоры является основой построения ранней системы обнаружения и предупреждения негативных явлений и разработке мер рационального природопользования [2]. Поэтому исследования адвентивной дендрофдоры представляют большой научный и практический интерес.

Городская флора Костаная представляет собой искусственные насаждения, формирующиеся за счёт аборигенных видов и интродуцентов, сочетающиеся с участками некогда бывших естественных лесов, с оврагами и логами, реками и луговыми полянами. Исследования таксономического состава дендрофлоры города Костаная показали, что видовое разнообразие составляет 43 вида высших растений. При этом доминирующими по числу видов являются семейства *Rosaceae, Salicaceae, Pinaceae*. Их суммарное участие в составе дендроф-лоры г. Костаная- 54 % .По 1-3 вида представлены другие семейства.

Сравнительный анализ показывает, что биоразнообразие дендрофлоры г. Костаная невелико. Для сравнения: дендрофлора Одессы насчитывает 687 видов (в том числе 33 гибридного происхождения). Дендрофлора г. Волгограда составляет не менее 264 видов древесных растений. Изучение таксономического разнообразия дендрофлоры многих городов Европы, Северной Америки также показывает значительное превышение показателей видового разнообразия по сравнению с показателями г. Костаная, что мы объясняем влиянием природных условий [3]. Анализ исторических событий показывает, что основанный среди степи г. Костанай не имел ни одного деревца, и первые насаждения тополей были заложены в маленьком городском саду на территории бывшей станции юннатов. Природные условия степи определили небольшое разнообразие аборигенной древесной флоры. Археофиты дендрофлоры Костаная немногочисленны: Берёза повúслая (Bétula verrucósa), Берёза киргизская (Betula kirghisorum),Черёмуха обыкновéнная (Prúnus pádus), Тополь дрожащий, осина (Populus tremula), Сосна обыкновéнная (Pínus sylvéstris.)Эти виды составляют аборигенный компонент флоры (native plants или indigenous plants).

Адвентивный , или заносный компонент флоры чаще всего определяется в научной литературе как совокупность видов растений, не свойственных местной флоре, занос которых на данную территорию не связан с естественным ходом флорогенеза, а является результатом прямой или косвенной деятельности человека (alien plants, exotic plants, introduced plants).

Полученные данные показывают, что значительная часть видов в озеленении города Костаная являются представителями адвентивной дендрофлоры. Многие из них были интродуцированы в лесопарковом строительстве. Самым первым представителем культурной флоры Костаная является Тóполь чёрный. В начале 20-го века при заложении центрального сквера, находящегося на территории современного, высаживали также черёмуху обыкновéнную(Prúnus pádus), рябúну обыкновéнную (Sórbus aucupária), ивы, вязы.

К непреднамеренно занесенным видам , так называемым ксенофитам, в условиях нашей области отнесём клён ясенелистный (Acer negundo.), ставший таким обычным, что многие жители Костаная считают этот вид аборигенным. В начале 20-го века несколько экземпляров Acer negundo выращивались в Московском ботаническом саду как экзоты. Случайное повреждение оранжереи стало причиной повсеместной инвазии этого клёна, ставшего фактически сорным видом.

По способу заноса адвентивных видов в дендрофлоре Костаная отметим эргазиофит облепиху крушиновидную (Hippophae rhamnoides) как вид, введенный в культуру в качестве плодовоягодной на данной территории, а затем распространившуюся на внекультурные местообитания (как антропогенные, так и естественные).В окрестностях Костаная, вблизи дачных обществ можно наблюдать достаточно протяжённые заросли Hippophae rhamnoides.

Большинство адвентивных видов Костаная -выходцы Северной Америки (Клён ясенелистный, сморо́дина золоти́стая, пузырепло́дник калиноли́стный , снежноя́годник бе́лый, ель голуба́я и др. Из Европы: то́поль чёрный клён остроли́стный, ряби́на обыкнове́нная, ли́па сердцеви́дная, дуб чере́шчатый, ясень обыкнове́нный.Адвентивными видами, занесёнными с Дальнего Востока, Японии, Китая являются : яблоня китайская, яблоня ягодная, кизи́льник блестящий.

Все они различаются по степени натурализации, способу иммиграции, времени заноса. Большинство древесных экзотов занесены преднамеренно и сравнительно недавно, т. е. являются эргазиофитами и кенофитами. Среди них выделяют 2 группы: агриофиты, эпекофиты.

Анализ исследований показывает, что самой многочисленной группой, представленной интродуцентами, являются эфемерофиты -21 вид. Эти древесные породы воспроизводятся только с помощью человека в силу многих причин: недостаточно влаги для всходов, иной химический и биологический состав почвы, отсутствие симбионтов, необходимых для прорастания и др.

Большую группу составляют колонофиты, используемые в городских посадках зелёных насаждений-17 видов. Заносные растения, которые поддерживают самовоспроизводящиеся популяции > 10 лет без направляющего влияния людей (или вопреки такому влиянию) и постепенно увеличивают число семян или клонов (клубней, отростков, фрагментов и т.д

Эпекофиты воспроизводятся, иногда в большом количестве, на значительном удалении от родительских особей, и могут потенциально распространяться на значительные территории

В дендрофлоре Костаная это 3 вида: облепиха крушиновидная (Hippophae rhamnoides), то́поль чёрный, (*Pópulus nígra*), черёмуха обыкнове́нная, (*Prúnus pádus).*

Как и во многих городах Европы, агриофитом является Acer negundo. Среди агриофитов он является наиболее агрессивным видом в городских условиях. За счёт образования поросли и семенного возобновления клён американский обладает высокой конкурентноспособностью, трудно искореним, ухудшает эстетику и экологию городской среды.

Исследования, проведённые в 2011-2012 г.г.,позволяют нам сделать вывод, что в условиях Костаная в течение последних лет агриофитом. становится Вяз перистоветвистый, или Карагач (Ulmus pinnato-ramosa). Вид, аборигенный в условиях южного Казахстана, был интродуцирован в Костанае. Достаточно теплолюбивая порода отличается высокой скоростью роста. Многочисленные всходы, быстро растущие деревца повсеместно встречаются вдоль бордюров тротуаров, засоряют городские ландшафты. Ulmus pinnato-ramosa часто подмерзает, и сухие отмирающие деревья явно не украшают ландшафты Костаная, что делает эту породу неэффективной неперспективной.

Сравнительный анализ данных позволяет сделать вывод, что агрессивное давление адвентивных видов в условиях Костаная выражено в меньшей степени, нежели в некоторых городах России. Результаты инвентаризации дендрофлор городов Прикамья свидетельствуют о том, что число агриофитов в этих городах больше: Salix fragilis , Sambucus racemosa ,Padus maacki , Acer negundo[4]. В дендрофлоре Одессы агриофитами являются выходцы:из Атлантическо-Северноамериканс-кой (Amorpha fruticosa L., Acer negundo L., Elaeagnus angustifolia L.,Gleditsia triacanthos L., Robinia pseudoacacia L.), Восточноазиатской (Ailanthus altissima (MilL) Swingle) и Среди-земноморской (Lycium barbarum L.) областей[5].

Вместе с тем следует отметить, что воздействие каждого заносного вида трудно предсказуемо ввиду множества связанных с ним параметров. Ридли [Ridley], 1930], М. С. Игнатов [1989], А. К. Скворцов, Ю. К. Майтулина (Виноградова) [1989] и ряд других авторов обращают внимание на значительную разницу во времени между первым появлением растения и началом его активного расселения . Shirley, SM. приводит пять причин взрывооб-разного расселения: изменение местообитаний в месте заноса, в месте произрастания донорных популяций вида, увеличение популяции занесенного вида до определенной критической величины, занос нового экотипа того же вида, генетические преобразования в популяции занесенного вида [6]. Все эти причины взаимосвязаны и взаимозависимы, однако две первые можно считать внешними по отношению к растению, а потому проще наблюдаемыми в природе, тогда как остальные предполагают внутренние эволюционные изменения, оценить которые при флористических работах затруднительно. Как указывают А. К. Скворцов и Ю. К. Майтулина [1989], изучавшие микроэволюционные преобразования в популяциях натурализующихся растений, «между первым появлением адвентивного вида и началом его энергичного расселения и внедрения в местные полуестественные (или даже естественные) ценозы обычно проходит длительное время — очевидно, это период накопления изменчивости; ...поэтому к прогнозам относительно опасности или безопасности того или иного нового иммигранта следует относиться с большой осторожностью». Как правило, виды достаточно долго существовали только в культуре и лишь позднее стали активно расселяться (например, Acer negundo или Fraxinuspennsylvanica) [7].

Так, то́поль бе́лый (Pópulus álba),появившийся у нас в культуре лет 10 назад, на сегодняшнем этапе не способен к самовоспроизведению и является эфемерофитом. Однако в некоторых городах Европы он отнесён к агриофитам.

На наш взгляд, тому подтверждение и резкое повышение агрессивности Вяза перистоветвистого (Ulmus pinnato-ramosa) в Костанае и его окрестностях.

Информация о пространственной динамике дендрофлоры Костаная и его инвазионном потенциале, исторический анализ натурализации адвентивных видов позволяет выявить многолетнюю динамику адвентивных флор, создать основу для корректного повидового сравнения с аналогичными флорами и их исторической динамикой и построения модели флорогенетических тенденций развития культурных экосистем городов.

Литература:

1. Roy, D. B. (2010). "Invasive alien species in Europe: a review of the patterns, trends and impacts reported by the DAISIE project." IOBC/WPRS Bulletin 58: 91-95.
2. Kleunen, M; Fischer, M (2009) Release from foliar and floral fungal pathogen species does not explain the geographic spread of naturalized North American plants in Europe. JOURNAL OF ECOLOGY, 97 (3): 385-392
3. Матвеев Д. Е. Особенности распространения адвентивного элемента флоры Волгоградской СПб., изд., «Баяныч», 1997. С. 9.
4. Зуева Г.А., Файзуллина М. ЕГПУ, г. Елабуга,Татарстан, РФ. Дендрофлора городов северо-востока Татарстана

5. Немерцалов В.В. Дендрофлора города Одессы .Диссертация на соискание ученой степени к.б.н. Нац.бот. сад НАН Украины, Киев, 2008.
6. Shirley, SM; Kark, S (2009) The role of species traits and taxonomic patterns in alien bird impacts. GLOBAL ECOLOGY AND BIOGEOGRAPHY, 18 (4): 45-49
7. Скворцов А. К., Майтулина Ю. К. Адвентивные растения как модель для изучения инвазии адвентивных видов в фитоценозы М: Наука, 1989.-С. 19

Дина Мендалиева, Латифа Сариева,
Джамиля Якупова
(Уральск, Казахстан)

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ ХИМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Успешное решение современных экологических проблем недостижимо без высокого уровня развития образования. Одним из необходимых условий этого является разработка и внедрение рациональной комплексной системы непрерывного экологического образования как главного средства формирования общественного и индивидуального экологического сознания.

Изучение химии с экологической составляющей позволяет рассмотреть проблемы, связанные с оценкой природных и техногенных факторов. Экологизация содержания курса химии, цикл учебного познания определяют выбор форм и методов организации учебно-воспитательного процесса, которые способствуют комплексному раскрытию учебных экологических проблем.

В работе [1] отмечается, что в высшем образовании существуют три разных направления экологического образования:

- первое следует назвать мировоззренческим. Оно непосредственно продолжает то образовательное направление, которое было заложено еще в общеобразовательной школе. Специалист должен обладать необходимым миропредставлением, определенным философским фундаментом для своей деятельности и быть способным опираться на наглядные достижения естественных наук;
- второе направление: экологический профессионализм будущего специалиста. Если первое направление достаточно универсально, то второе связано с характером будущей деятельности студента, с его способностью принимать наиболее рациональные, конструктивные, технологические, хозяйственные или административные решения с учетом экологических факторов;
- третье направление деятельности обусловлено необходимостью подготовки специалистов, способных решать многочисленные задачи, связанные с взаимоотношением человека и окружающей среды.

В XXI веке необходимость всеобщего образования в области охраны окружающей среды связана с тем, что преодоление экологического кризиса только техническими средствами оказалось проблематичным. Невозможно поддерживать состояние равновесия, если общество не преобразовывает самого себя, свою нравственность, менталитет, а опирается только на технические знания и решения. Человечество ожидает длительный и трудный процесс совместного преобразования природы и общества, причем решающее значение в его деятельности будет иметь формирование цивилизации, отвечающей новым потребностям человека, согласованным с новыми реалиями окружающей среды.

В работе А.Г. Сармурзиной [2] отмечено, что стремление к комплексному исследованию поведения природных систем при взаимодействии их с обществом – одна из наиболее характерных черт экологизации науки. Экологизация способствует преодолению конфликтов между познающей и преобразующей деятельностью человека. Экологическое направление в естествознании представляют собой теоретико-прикладные дисциплины. В их задачу входит не только регистрация неблагоприятных для биосферы и человеческого организма последствий научно-технического прогресса, но и более общая задача гармонизации взаимоотношений человека и природной среды.

Переход к экологическому и устойчивому развитию является национальной экологической стратегией Республики Казахстан, одним из приоритетных направлений которой является экологическое образование, предусматривающее как экологическое просвещение гражданского общества, так и подготовку профессиональных кадров для реализации задач в области охраны окружающей среды. В связи с этим становится актуальной проблема подготовки кадров по химическим специальностям, способных вместе с экологами грамотно осуществлять мониторинг, управлять риском возникновения экологических кризисов. Актуальность знания экологических проблем и путей их решения определяется еще тем, что рациональное природопользование и эффективные меры по защите окружающей среды возможны только на основе знаний законов природы и их разумного применения.

Роль курса химии в экологическом образовании и экологии в химическом образовании обусловливается тем, что данные науки связаны с познанием законов природы, химической формы движения материи и ее значимостью в материальной жизни общества. Современность требует внимания к экологическим проблемам и экологическому воспитанию, возникшим в результате технической оснащенности общества и вызванным мощным химическим воздействием на природу. Решение этих задач возможно через введение элективных курсов химико-экологической направленности в учебную программу, которые дополняют, расширяют и углубляют знания обучающихся по химии и экологии, где освещаются общие и прикладные экологические вопросы.

В настоящее время высшее химическое образование нельзя считать завершенным и современным, если студент не получил определенного объема знаний о химических проблемах экологии. Изучение экологических дисциплин тем более необходимо, так как все больше дипломированных химиков включаются в работу природоохранных организаций различного уровня.

В Западно-Казахстанском государственном университете им.М.Утемисова студенты получают образование в области химии по педагогическим и техническим специальностям. Студенты, обучающиеся по специальности «Химия» исследовательская» изучают следующие дисциплины, которые позволяют получить и углубить знания в области экологии: «Химия объектов окружающей среды и редкометального сырья», «Экологическая химия», «Основы химического мониторинга», «Химические загрязнители окружающей среды». В программу студентам, обучающимся по специальности «Химия образовательная» включены следующие экологические дисциплины:

«Экология и устойчивое развитие», «Химическая экология», «Химические основы экотоксикологии», «Аналитический контроль объектов окружающей среды», «Экологическое воспитание на уроках химии». На специальностях «Химическая технология органических веществ» и «Химическая технология неорганических веществ» введены такие курсы, как «Химия воды и методы очистки», «Инженерная экология и охрана окружающей среды», «Экологический мониторинг».

Целью таких дисциплин является изучение трансформации химических соединений в окружающую среду, прогноз возможных последствий таких изменений и формирование навыков принятия решений с учетом экологических требований.

В связи с этим учебные дисциплины включают в себя следующие основные задачи:

- изучение закономерностей накопления, пространственно-временного распределения и физико-химических превращений загрязнителей окружающей среды;
- пути снижения уровня химического загрязнения окружающей среды наиболее опасными для экосистемы загрязняющими веществами;
- создание методов и средств анализа и мониторинга загрязнителей окружающей среды;
- прогнозирование поведения химических загрязнителей под влиянием различных природных факторов и антропогенных воздействий;
- разработка способов управления состоянием природной среды.

Для решения этих задач студент должен знать:

- общетеоретические положения и сведения о геосферах Земли;
- глобальные биогеохимические циклы биогенных и абиогенных химических элементов;
- физико-химические процессы, протекающие в окружающей среде в результате антропогенного загрязнения;
- закономерности и факторы, влияющие на процессы распространения химических веществ в окружающей среде.

Уметь:

- выбирать эффективные методы обнаружения и определения концентраций различных типов химических загрязнителей в пробах, взятых из компонентов окружающей среды: атмосферы, гидросферы, литосферы, флоры и фауны.
- выбирать эффективные методы очистки компонентов окружающей среды от различного типа загрязнителей;
- прогнозировать поведение различного типа загрязнителей и уметь оценить ареал их распространения в природной среде.

В процессе обучения студенты приобретают следующие практические навыки:

- проведения лабораторного эксперимента;
- проведения расчетов;
- анализа и защиты полученных результатов;
- самостоятельного анализа экологических проблем и эффективного ее решения.

Таким образом, решение экологических проблем в таком направлении позволяет подготовить специалистов, готовых к решению возникших экологических проблем.

Литература:

1. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология.-Ростов-на-Дону:Изд. «Феникс»,1996.-480 с.
2. Сармурзина А.Г. Экологическая химия:область науки и учебная дисциплина // Пленарный доклад на Междунар.конф. «Экологическая химия-2005».- г.Кишинев.-2005.-С.6-14.

Людмила Песоцкая, Виктор Лапицкий,
Рита Черепанова-Лагутенко, Виталий Зоричев
(Днепропетровск, Украина)

КИРЛИАНОГРАФИЯ, КАК МЕТОД ЭКСПРЕСС-ДИАГНОСТИКИ РАННЕГО ВЫЯВЛЕНИЯ ИНТОКСИКАЦИИ У ТРУДЯЩИХСЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Актуальность темы. Состояние здоровья трудящихся зависит как от влияния неблагоприятных факторов окружающей среды, условий труда, так и от реактивности организма, определяющей уровень его адаптации к техногенным влияниям. Поэтому для оценки здоровья трудящихся актуальным является использование методов, позволяющих определить совокупное воздействие повреждающих факторов на человека, с учетом состояния его адаптационных резервов. К таким методам относится метод кирлианографии, основанный на эффекте Кирлиан [4].

К концу XX века в мире было разработано более сотни вариантов устройств для визуализации Кирлиан-свечения объектов живой и неживой природы. Кирлианография сформировалась в новую науку – биоэлектрографию, бурно развивающуюся в настоящее время за счет объединения усилий ученых разных стран мира. Аналогичный подход экспертной оценки широко применяется в медицине при анализе рентгенограмм, томограмм, энцефалограмм.

Приоритетом кирлианографического исследования является появление дефектов в короне свечения пальцев конечностей уже на стадии функционального напряжения нейро-эндокринной регуляции организма, ее истощения при стрессе, синдроме хронической утомляемости или усталости, что связано с формированием иммунодефицитного состояния. В этих случаях явных жалоб у пациента нет. Инструментальные методы патологии не выявляют. Имеющаяся интоксикация в организме проявляется определенными признаками в короне свечения, хотя клинически патология еще не проявляется. Метод успешно применяется для выявления интоксикации в России, с последующим проведением оздоровительных мероприятий, предупреждающих формирование заболевания [10].

Раннее нами был использован метод кирлианографии для экспресс-диагностики состояния здоровья работников на одном из промышленных предприятий г. Днепропетровска во время профосмотров, по полученным результатам были разработаны методические рекомендации [2,3]. Выявление дефектов в короне

излучений превышало фактическое число проявившейся клинически заболеваемости со стороны органов респираторной сферы на 30%. Это является резервом для ее предотвращения при проведении своевременных профилактических мероприятий по улучшению условий труда и оздоровлению рабочих.

Интоксикационный синдром любой этиологии проявляется как раздражительностью и повышенной возбудимостью, так и снижением работоспостобности. Причиной его могут быть как внешние экологические или промышленные факторы неблагоприятных условий труда, так и заболевания. Но если острая патология заставляет пациента обратиться к врачу, то вялотекущие заболевания явно себя не проявляют. Тем не менее, выявление признаков интоксикации на доклиническом этапе позволило бы провести своевременные реабилитационные оздоровительные мероприятия, устранить внешние неблагоприятные влияния, тем самым повысив работоспособность трудящихся.

Целью исследования было выявление состояния интоксикации в организме у трудящихся различных промышленных предприятиях с использованием метода классической кирлианографии.

Материал и методы исследования. Среди существующих диагностических подходов в современной медицине единственным методом, выявляющим формирование патологии, в том числе интоксикации, на уровне клеточных биоэнергетических нарушений, являются методы, основанные на эффекте Кирлиан (кирлианография) [9, 10. Поэтому мы использовали этот метод для выявления интоксикации как генерализованной, так и локальной в том или ином органе. Использовали прибор «РЕК 1», разработанный УкрНИИ технологий машиностроения (г. Днепропетровск) [6]. Фотографировали кирлиановское свечение вокруг пальцев рук. Метод прост в исполнении, доступен по себестоимости, не требует больших временных затрат, достаточно информативен по предварительным нашим исследованиям и может использоваться для экспресс-исследований функционального состояния здоровья человека.

Для расшифровки полученных кирлианограмм применяли диагностические критерии по П. Манделу [9]. Им разработаны схемы соответствия секторов короны свечения пальцев органам и системам организма.

Признаки интоксикации на кирлианограмме проявляются выступающими точечными выбросами энергии вне или внутри короны свечения (рис. 1).

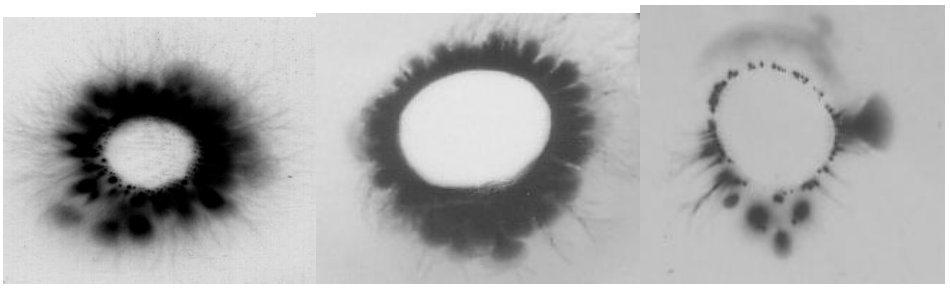

Рис. 1. Интоксикация в короне свечения вокруг пальцев руки.

Обследовали трудящихся промышленных предприятий с разными условиями и спецификой труда, которые на момент обследования были практически здоровы. Жалоб на состояние здоровья не предъявляли, имеющиеся хронические заболевания были в стадии ремиссии или клинико-лабораторной компенсации. В г. Днепропетровске экспресс-диагностика проводилась на ГП НПК «Электровозостроение» во время проф. осмотра у 156 чел., на ЮМЗ – в рамках программ ЮНЕСКО у 56 чел, в шахтерском городе Днепропетровской области на предприятии П. у 100 чел.

Полученные результаты и их обсуждение.

Анализ полученных кирлианограмм обследованных трудящихся представлен в таблице 1.

Таблица 1. Оценка интоксикации в короне свечения у трудящихся разных промышленных предприятий

сектора / предприятия	Голова	Почки	Половая с-ма	ЛГК	Грудн. клетка, бронхи	Толс. кишечник	Позвоночник	Сосуды	Сердце	Генерализов.
ДМЗ (%)	23	86	82	84	63	53	22	28	37	57
ДЭВЗ (%)	20	61	72	76	63	64	18	12	11	56
П. (%)	22	83	81	80	74	76	26	38	33	28

Примечание: ЛГК – лимфоглоточное кольцо

Полученные данные отражают разные условия труда обследованных лиц. Общим для обследованных лиц разных предприятий является высокий уровень интоксикации в области мочеполовой системы (МПС), верхних дыхательных путей (ЛГК). Она может быть связана как с повышенной функциональной активностью органов этих систем, так и с местными воспалительными хроническими процессами. Причиной их могут быть переохлаждения, действие токсических факторов производства. Признаки генерализованной интоксикации (точки во многих секторах короны на разных пальцах) имеются у половины трудящихся ДМЗ и ДЭВЗа и вдвое реже встречаются на промышленном предприятии П. То есть, на первых двух предприятиях токсический фактор может быть ведущим в риске возникновения заболеваний органов МПС. Раннее нами было выявлено соответствие между кирлианографическими признаками и патологией МПС [8].

На предприятии П. чаще встречаются лица с интоксикацией в секторах нижних дыхательных путей (бронхи), толстого кишечника, в котором представлены и клетки иммунной системы. Раздражение и функциональное напряжение этих систем отражает большую пылевую мелкодисперсную нагрузку на дыхательные пути рабочих на этом производстве, по сравнению со сравниваемыми другими.

По данным наличия интоксикации в секторах сердечно-сосудистой системы у трети трудящихся предприятий ДМЗ и П. имеется риск формирования заболеваний, связанных с развитием склеротических процессов в сосудах. Условия труда на ДЭВЗе более благоприятны. Хотя распространенная интоксикация у лиц этого предприятия по частоте такая же, как и у работающих на ДМЗ, она другого характера, с меньшими внутриклеточными повреждениями, без развития дистрофических процессов в них (согласно типам интоксикации по Манделу).

Таким образом, применение кирлианографии в качестве экспресс-метода установления признаков интоксикации может оптимизировать решение задачи по выявлению ранних признаков дезадаптации организма, в частности признаков интоксикации, к неблагоприятным факторам внешней среды. Кирлиан-диагностика должна быть использована в профилактических осмотрах трудящихся промышленных предприятий с вредными факторами труда. Выявление наиболее уязвимых органов наметит пути профилактических дезинтоксикационных мероприятий, в том числе с использованием гомеопатических, аромо-, фитопрепаратов, реабилитационных комнат из зеленой лечебной глины, шунгита [1, 5, 7].

Выводы

1. Метод кирлианографии, с использованием рентгеновской пленки, достаточно прост в исполнении, информативен при изучении формирования интоксикации в организме работающих, в частности на промышленных предприятиях.
2. По степени распространенности интоксикации по секторам короны при исследовании трудящихся промышленных предприятий с разными условиями труда выявили отличия, которые связаны со спецификой производства.
3. Использование метода кирлианографии целесообразно в системе экологического мониторинга, в том числе на промышленных предприятиях, для оценки в динамике экологической ситуации и своевременного проведения мероприятий по устранению вредных для здоровья производственных факторов.
4. Выявление методом кирлианографии формирования патологии на до клинико-лабораторном уровне является уникальным и может стать основой для выбора профилактических оздоровительных методов, в частности, для работающих на промышленных предприятиях.

Литература:

1. Гриценко Е.Н., Курик М.В., Песоцкая Л.А., Евдокименко Н.М., Саблина Л.И. Кирлианография эфирных масел //Сознание и физ. реальность. – 2012. – Т.17, №3. – С. 28 – 32.
2. Застосування методу кірліан-графії для експрес-оцінки функціонального стану організму людини на промислових підприємствах / О.П. Мінцер, А.І. Горова, Л.А. Пісоцька, С.А. Риженко, В.М. Лапицький, Л.І. Найдьон, Г.І. Гулєвська, В.П. Мінцер / Методичні рекомендації МОЗ України від 5.12.2006, Київ.—12 с.
3. Застосування методу кірліан-графічної оцінки функціонального стану організму людини для встановлення інтоксикації та ступені адаптації організму до неї / Пісоцька Л.А. Н.М. Третяк, С.М. Гайдукова, С.В. Видиборець, О.П. Мінцер, А.І. Горова, В.М. Лапицький, Г.І. Гулєвська / Методичні рекомендації МОЗ України від 5.12.2006 р., Київ. – 2006. – 15 с.
4. Кирлиан С.Д. Авт. свид. №106401, кл. G03B 41/00, 1949.
5. Лапицкий В.Н., Песоцкая Л.А., Черепанова-Лагутенко Р.С., Ильченко Л.А., Шамилева Н.В. Оценка влияния шунгитовой комнаты на состояние здоровья человека методом кирлианографии // Науковий вісник НГУ. – 2011. - №6. – С. 107 – 111.
6. Народна і нетрадиційна медицина України / Вип. 1, Київ. – 2003. – С. 26.
7. Пісоцька Л.А., Гриценко О.М., Найдьон Л.І. Призначення та оцінка ефективності оздоровлюючих засобів з використанням кірліан-графії. – Журнал фітотерапії. - 2006. - №3. - С. 24 - 31.
8. Песоцкая Л.А., Куликович Ю.Н., Брага Е.Ф., Данилова О.В. Возможности применения кирлианографии в диагностике урологических заболеваний / Международный ХУ научный конгресс «Наука. Информация. Сознание». Сб. статей. – С.-Петербург. – 2011 г. - С. 67 - 68.
9. Mandel P. Energetishe Terminalpunkt.– Diagnos.– FRG: ESSEN, 1983. – 199 p.
10. www.kirlian-saba.fromru.com/rehabilitation/endo.htm (электронный ресурс)

Научные руководители: доктор медицинских наук, Песоцкая Людмила Анатольевна; кандидат технических наук, Лапицкий Виктор Николаевич

Таїсія Пузир
(Боярка, Україна)

ДО ЕКОЛОГІЧНО СТАБІЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ ЕКОЛОГІЧНУ КУЛЬТУРУ

Руйнуючи природні ландшафти в процесі виробництва, притупляючи при цьому власну екологічну свідомість, людина тим самим руйнує і свій духовно-моральний світ, позитивну поведінкову матрицю. Тому висока екологічна культура – екологічний стиль мислення, загальна духовна налаштованість на раціональне використання природних ресурсів, збереження природних ландшафтів і загалом навколишнього природного середовища (НПС) – має бути притаманна різним фахівцям – і фахівцю екологу, і конструктору літака, і пілоту, який ним керує.

Подальший розвиток взаємодії в системі «людина-природа» вимагає опанування екологічною культурою не стільки тими, хто має безпосереднє відношення до природи та її багатств, а й тими, хто зайнятий у різних сферах діяльності, які, на перший погляд, далекі від природи.

Сучасна напружена екологічна ситуація вимагає спеціального вивчення особливостей ставлення людини до природи в різних культурах. Зв'язки між культурою і природою, між соціальними і екологічними факторами є фундаментальними та постійними. Саме на основі цих зв'язків сьогодні виникла необхідність гармонізувати взаємовідносини людини і природи. Більшість людей переконана, що саме культура – те головне, основне, що відрізняє людське і соціальне буття від існування дикої природи.

Поняття «культура» має багато визначень. У початковому тлумаченні термін «культура» не означав якогось особливого предмета або стану. Пізніше під культурою стали розуміти «людяність», яка виділяє людину від природи.

Первісно термін «культура» означав «обробіток, догляд, вирощування» і стосувався землеробства. У переносному значенні культура – це догляд, поліпшення тілесно душевно-духовних схильностей і здібностей людини. Давньоримський оратор Цицерон сформулював думку, що і дух людини (розум) слід обробляти як грунт: «Як родюче поле без обробітку не дасть урожаю, так і душа. А обробіток душі – це і є філософія: вона випалює в душі вади, готує душу до сприйняття посіву, ввіряє їй – сіє, так би мовити те сім'я, яке, дозрівши, приносить щедрий урожай». Він використовував вислів «культура душі» (лат. cultura animi), що означав розвиток внутрішнього світу, використовуючи знання, просвіту [6].

На думку М. Кисельова з тих часів «…і бере початок побутуюча донині просвітницька тенденція тлумачити культуру як освіченість, вихованість людини» [3]. С. Грабовський вважає, що «саме культура визначає всю сукупність змістів життєдіяльності; власне ці змісти народжуються і живуть тільки як феномени живої культури» [8].

Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством у процесі суспільно-історичної діяльності, яка охоплює, з одного боку, технічні засоби виробництва, матеріальні цінності, а з іншого – духовні надбання в галузі науки, мистецтва, літератури, моралі та освіти [2].

В теперішній час на перше місце виходять цінності життя, пошук нових шляхів виживання під впливом прогресуючої екологічної кризи. В результаті цього відбувається перегляд традиційного ставлення до природи, встановлення духовного зв'язку людини із світом природи, осмислення індивідом свого буття, світорозуміння, сенсу життя, що проявляється у формуванні нових ідеалів людської діяльності та розуміння нових перспектив людини [1].

Культура як засіб адаптації і організації життєдіяльності людей є важливим показником їх взаємовідносин між собою і навколишнім середовищем. Існує концепція культури та екології, яка стала основою нового наукового напряму культурної екології, або екологічної культури. Екологічний аспект культури неможливо відділити від культурного аспекту екологічної ситуації. Культура є результатом розвитку взаємовідносин людини і навколишнього середовища і від рівня культури залежить і форма відносин з природним середовищем [4].

Природа побудована так, що кожна система намагається зберегти стабільність шляхом еволюції своїх складових. П. Гольбах стверджував, що людина – це витвір природи, вона існує в природі, підкорюється її законам і не може звільнитися від неї, не може навіть подумки вийти з неї. І. Фролов дає таке трактування, що природа – це світ, яким людина не може розпоряджатися довільно. Тобто, треба навчитися ставитися до природи, як до живої істоти, яка реагує на будь-які інші вчинки [5].

Екологічна культура є складовою сучасної культури. Вона характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем для майбутнього розвитку людства. Екологічна культура спрямована, з одного боку, на звільнення людини від жорсткої природної детермінації, а з іншого – на гармонізацію відносин між суспільством і навколишнім середовищем.

Екологічна культура є регулятором екологічної діяльності, яка спрямована на гармонізацію соціоприродних відносин. Як стверджує О. Салтовський, екологічна культура є своєрідним «кодексом поведінки», який лежить в основі екологічної діяльності та екологічної поведінки, включає в себе культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття та моральну оцінку ставлення людини до оточуючого природного світу [7].

Екологічна культура включає в себе ціннісне ставлення особистості до природи, формування таких її моральних якостей, які стали б необхідними для прийняття рішень щодо розв'язання екологічних проблем. Отже, в екологічній культурі і, відповідно, в екологічній діяльності особистості важлива роль належить моральним компонентам. Без них на будь-якому рівні (локальному, регіональному, національному, міжнародному) неможливо гармонізувати відносини між людиною і природою. Загалом формування екологічної культури фахівців незалежно від їхньої спеціалізації грунтується на поєднанні освіти, виховання, знань і переконань.

Формування екологічної культури, гармонійних відносин людини й природи посідає в Україні особливе місце. Чорнобильська катастрофа, високий рівень радіаційної, хімічної забрудненості довкілля привели до зростання захворюваності і смертності населення, скорочення тривалості життя, втрати величезної площі сільськогосподарських угідь, безповоротного зникнення окремих класів, родів та численних видів рослин і тварин. Тому ставлення людини до природи розглядається як важлива громадянська характеристика особистості. Ключову роль в досягненні цієї мети відіграє розвиток екологічної свідомості особистості (екологічний підхід до формування свідомості). У нього входить усвідомлення сутності екологічних законів; розуміння причин протиріч у системі «людина – природа – суспільство», усвідомлення причин невідповідності природних і соціальних законів; відчуття небезпеки глобальних екокатастроф і локальних екологічних криз; вибір морального способу доцільної діяльності, яка узгоджується з екологічним імперативом, пізнання себе і ставлення до себе і навколишнього світу як частини самого себе. Якщо для збереження себе людина повинна зберегти природу, то для охорони природи вона повинна розвинути себе.

Функціями екологічної культури є:

- організація гармонійних взаємовідносин суспільства та природи так, щоб було враховано практичні потреби суспільства та «прагнення» природи до підтримки стабільності власного нормального стану і тим самим збереження умов для існування та розвитку людства;
- виховна – формування певних стереотипів поведінки щодо природи як окремих індивідів, так і суспільства в цілому;
- прогностична – створення можливості передбачення наслідків людської діяльності, результатів перетворення природи;
- регулятивна – управління ставленням суспільства до природи в процесі господарської діяльності [7].

Принципи екологічної культури мають витримуватися на всіх рівнях життя людини – від індивідуального до суспільного. Ці принципи можна виразити в такій простій формі, як повага до всього живого, повага до людини, до природи, тобто до біосфери та її компонентів [5].

Отже, єдності природи і людини має відповідати єдність знань про природу і людину. Але якими б великими були наші знання, слід пам'ятати про незнання. Саме вони визначають шкідливі небажані наслідки людської діяльності. Успіхи науки не рятують нас від незнання багатьох аспектів життя природи, суспільства, самих нас. Від рівня екологічної культури людства, залежить вирішення проблеми глобальної екологічної кризи, збереження природних умов існування цивілізації. Лише висока культура особистості в її екологічному розумінні слугує гарантом збереження рівноваги в суспільстві й суспільства у природі.

Література:

1. Дробноход М.І. та інші. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: [Кол. Моногр.] / М. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С.І. Іваненко.– К.: МАУП, 2000.– 76 с.
2. Екологія і культура. Крисаченко В.С., Кримський М.А., Голубець М.А. та ін.; Ін-т філософії, наукова рада «Філософські та соціальні проблеми науки і техніки». – .: Наукова думка, 1991.– 260 с.
3. Киселёв Н.Н. Мировоззрение и экология.– К., 1990.– С. 99
4. Лук'янова Л.Б. Основи екології : Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2000. – 327 с.: іл.
5. Основи екології та екологічного права: Навчальний посібник / Бойчук Ю.Д., Шульга М.В., Цалін Д.С., Дем'яненко В.І.; за заг. ред. Ю.Д. Бойчука і М.В.Шульги. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 352 с.
6. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія : Навчальний посібник: 2-ге, переробл. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 392 с.
7. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник.– К.: Центр навчальної літератури, 2004.– 382 с
8. Хилько М.І. Екологічна культура: стан та проблеми формування.– К.: Знання, 1999. – 36 с.

Ірина Терещенко
(Боярка, Україна)

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ДОВКІЛЛЯ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ

У процесі історичного розвитку людина поступово втрачала зв'язки з природою. Проблема забруднення атмосферного повітря виникла у зв'язку з розвитком промислового виробництва. Особливої гостроти вона набула у арактеризується надзвичайно високими темпами росту промислового вдругій половині XX ст., в період науково-технічної революції, яка хиробництва, споживання електроенергії та використання моторних транспортних засобів.

На сьогодні абсолютно точно доведено безпосередню залежність здоров'я населення тієї чи іншої території від якості навколишнього середовища.

Відповідно до визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я забруднення – це поява у довкіллі людини забруднюючих речовин чи будь-яких інших агентів (від вірусів до звукових хвиль надмірної інтенсивності), які безпосередньо чи опосередковано негативно впливають на людину і створене нею, для власних потреб, штучне середовище [4].

Всебічне вивчення людини, її взаємовідносини із навколишнім світом призвели до розуміння того, що здоров'я – це природний стан організму, що характеризується його повною рівновагою з біосферою і відсутністю будь-яких хворобливих змін. Внутрішнє середовище людини, в якому функціонують елементарні частини організму, що беруть участь в обміні речовин та енергії, і яке забезпечує нервові, гуморальні механізми регуляції та гомеостаз організму, тісно пов'язане з навколишнім середовищем.

На стан біосфери впливають різні чинники, які в результаті своєї дії можуть негативно діяти на організм людини чи навіть на цілі екосистеми. Забруднення середовища негативно відображається на здоров'ї людей і на житті всього населення планети. При всіх безперечних успіхах у медицині та санітарному обслуговуванні збільшується кількість хворих на серцево-судинні, онкологічні захворювання, а також хвороби шлунку, печінки і нирок. Зростає чисельність вроджених паталогій. Від хвороб, спричинених забрудненням води, щорічно вмирає близько 5 млн. немовлят. У промислово-розвинутих країнах зафіксовані нові захворювання, викликані різними забрудненнями [5].

Основними забруднювачами атмосферного повітря є різні галузі промисловості, а саме:

- теплоенергетика,
- підприємства металургійного комплексу,
- нафтовидобувна промисловість,
- нафтохімічна промисловість,
- автотранспорт,
- виробництво будівельних матеріалів.

За статистикою, серед джерел забруднення на першому місці є відпрацьовані гази автотранспорту (до 70 % усіх хвороб у містах викликано ними), на другому – викиди теплових електростанцій, на третьому – хімічна промисловість [2,3].

Теплове забруднення є наслідком теплових викидів переважної більшості промислових підприємств, устаткування і машин, що використовують процеси горіння, нагрівання, теплові агрегати тощо. Нині, вся розсіювана теплота значно менша, ніж та, що надходить з природних джерел, і не чинить істотного впливу на тепловий баланс планети. Крім того, різка зміна температурного балансу середовища внаслідок теплового забруднення починає помітно відбиватися на погоді і навіть на кліматі в цілому, що особливо помітно у великих містах і потужних промислових центрах.

Атмосферне повітря є постійним джерелом кисню, необхідного для оксидаційних процесів і збереження життя. В процесі еволюції між організмом людини і повітряним середовищем склалася певна рівновага. Викидні гази двигунів внутрішнього згорання містять велику кількість токсичних сполук – бензопірен, альдегіди, оксиди нітрогену і карбону і особливо небезпечні сполуки свинцю. Встановлено, що найбільша кількість забруднюючих речовин надходить в атмосферу при розгонці автомобіля, при рухові з малою швидкістю, при гальмуванні та під час роботи двигуна на холостому ходу. Створення у містах систем руху в режимі «зелена хвиля» зменшує кількість зупинок транспорту на перехрестях і сприяє зменшенню забрудненості атмосферного повітря у містах. Найбільш поширеною шкідливою домішкою повітряного середовища є монооксид вуглецю. При вдиханні цього газу наступає швидка втомлюваність, головний біль, запаморочення, порушення сну, лабільність настрою, ослаблення пам'яті, порушення діяльності серцево-судинної системи та інших систем організму. Забруднення атмосферного повітря сприяють появі підвищеної кількості запальних захворювань органів дихання і очей, захворювань серцево-судинної системи, інфекційних захворювань, раку легенів.

Вода є необхідною для життєдіяльності людини, і тому забруднення її є причиною багатьох захворювань. Хвороби, які викликаються бактеріологічним та хімічним забрудненням води, виникають внаслідок попадання у водойми промислових та сільськогосподарських стічних вод, а також нечистот населених місць. Найбільшу

небезпеку розповсюдження захворювань водним шляхом представляють кишкові інфекційні захворювання, зокрема холера, черевний тиф, паратифи, дизентерія, лептоспіроз, сибірська виразка, туберкульоз [5].

Вплив радіоактивного випромінювання на організм людини особливо небезпечний. В результаті експериментів на тваринах та вивчення наслідків опромінення людей при атомних вибухах у Хіросімі та в Нагасакі, а пізніше в Чорнобилі було доведено, що гостра біологічна дія радіації проявляється у вигляді променевої хвороби і здатна призвести до смерті, до локальних уражень шкіри, кришталика ока, кровотворного кісткового мозку, пневмосклерозу [1]. До людського організму радіоактивні речовини потрапляють при диханні, заковтуванні, а також через пошкоджену шкіру. Внутрішнє опромінення набагато небезпечніше, ніж зовнішнє, в цьому випадку збільшується період впливу радіоактивної речовини, зростає доза опромінення, виникає сприятлива можливість вибіркового розподілу іонізуючих речовин у тих органах, в яких вони найбільш схильні накопичуватись.

До найбільш небезпечного шляху надходження радіонуклідів до організму людини відносять вдихання забрудненого повітря. Пов'язано це з тим, що людина пропускає за робочий день через органи дихання близько 20 м3 повітря і тим, що у даному випадку радіоактивна речовина дуже швидко засвоюється. Пилові частинки, потрапляючи через дихальні шляхи, осідають в альвеолах легенів і трахеобронхіальній області (до 90 %), а також через рот і носоглотку потрапляють у травний тракт.

Надходження через непошкоджену шкіру у 200-300 разів нижчі, ніж через травний тракт.

Червоний кістковий мозок та інші елементи кровотворної системи найбільш уразливі при опроміненні та втрачають здатність нормально функціонувати вже при дозах опромінення 0,5-1 Гр. Вони мають здатність до регенерації, якщо доза опромінення не настільки велика, щоб викликати пошкодження усіх клітин, кровотворна система може повністю відновити свої функції. Якщо під радіаційні промені підпадає не все тіло, а яка-небудь його частина, то неушкоджених клітин кісткового мозку буває достатньо для повної заміни ушкоджених клітин.

Репродуктивні органи та очі також характеризуються підвищеною чутливістю до опромінення. Одноразове опромінення при дозі всього лише в 0,1 Гр призводить до тимчасової стерильності чоловіків, а дози вище 2 Гр можуть призвести до постійної стерильності. Діти також чутливі до дії радіації. Відносно невеликі дози опромінення хрящової тканини можуть уповільнювати або зовсім зупинити у них ріст кісток, що призводить до аномалій розвитку скелета. Чим менший вік дитини, тим дієвіший вплив на ріст її кісток опромінення. Сумарної дози близько 10 Гр, отриманої протягом кількох тижнів при щоденному опроміненні, буває достатньо, щоб викликати деякі аномалії розвитку скелета. Для такої дії радіації немає ніякого порогового ефекту. Виявилось також, що опромінення мозку дитини при променевій терапії може викликати зміни в її характері, призвести до втрати пам'яті, а у дуже маленьких дітей до недоумства та ідіотії.

Спектр дії шуму на організм дуже багатогранний. Крім вибіркової негативної дії шуму на органи слуху, він викликає загальні зміни в цілому організмі. Негативна тривала дія шуму викликає шумову хворобу з явищами зрушень у функціональному стані центральної нервової системи. При цьому порушується динаміка процесів збудження в корі головного мозку, спостерігаються фазові зміни умовно-рефлекторної діяльності, сповільнення психічних реакцій при вирішенні тестових завдань, зниження працездатності, слуху, послаблення уваги, врешті виникнення неврозу. Суб'єктивні відчуття зводяться до роздратованості, швидкої втомлюваності, порушення концентрації уваги, болю в ділянці серця та підвищення тиску крові. Крім того, високий рівень шуму сприяє підвищенню захворюваності населення на гіпертонічну і гіпотонічну хворобу, гастрит, виразкову хворобу шлунка, хвороби залоз внутрішньої секреції і обміну.

При дії локальної вібрації значної інтенсивності порушується регуляція тонусу периферичних кровоносних судин, що спричинює порушення вазомоторної координації і вегетативний поліневрит.

Отже, основне завдання нашого часу – не допустити незворотних змін, пов’язаних із забрудненням навколишнього середовища. Наш навколишній світ – це наш організм, оберігаючи навколишнє середовище – ми оберігаємо своє здоров'я. Щоб забезпечити виживання в нинішньому світі, потрібна єдність сучасного світорозуміння, єдність дій всього людства по збереженню природи, а також:

- розумне, раціональне використання природних ресурсів;
- розробка й запровадження у виробництво прогресивних екобезпечних технологій;
- рекультивація, оздоровлення порушених, відпрацьованих земель, територій;
- вдосконалення й піднесення дієвості екологічного права;
- піднесення екологічної культури людей.

Література:

1. Гайченко В.А., Коваль Г.М. Основи безпеки життєдіяльності людини: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002.– 232 с.: іл.
2. Злобін Ю.А., Кочубей Н.В. Загальна екологія. 2-ге вид. – Суми: «Університетська книга», 2005. – 416 с.
3. Мягченко О.П. Основи екології: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 312 с.
4. Розанов В. В. Основы учения об окружающей среде. – М., 1984.
5. Шандала М. Г., Звиняцковский Я. И. Окружающая среда и здоровье населения, – К.: Здоровье, 1988.

Науковий керівник: викладач, Терещенко Ірина Василівна

Галина Рисаченко
(Біла Церква, Україна)

ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК СКЛАДОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

У різних видах наукової та практичної діяльності людини здавна застосовується метод спостереження - спосіб пізнання, що грунтується на відносно цілеспрямованому тривалому і планомірному сприйнятті предметів і явищ навколишньої дійсності.

Моніторинг (лат. - контролювати, наглядати) - це система спостереження, оцінки і прогнозу стану навколишнього середовища, яка здійснюється в різних масштабах, у тому числі і в глобальному.

Цей термін з'явився в 1972 р. на Стокгольмській конференції ООН з охорони довкілля.

Проведення моніторингу передбачене в ст. 22 Закону «Про охорону навколишнього середовища», у Положенні про державну систему моніторингу навколишнього середовища, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р.

Здійснюють наступні види моніторингу: *глобальний* - пов'язаний з міжнародними науково-технічними програмами; *національний* - охоплює всю територію України; *регіональний* - на територіях, що характеризуються єдністю фізико-географічних, екологічних та економічних умов; *локальний* - на територіях нижче регіонального рівня, до територій окремих земельних ділянок і елементарних структур ландшафтно-екологічних комплексів.

Моніторинг передбачає виявлення змін, а також оцінки: ефективності використання угідь, полів, ділянок; процесів, пов'язаних зі змінами родючості ґрунтів (розвиток водної та вітрової ерозії, втрата гумусу, погіршення структури ґрунту, заболочення і засолення), заростання сільськогосподарських угідь бур'янами, забруднення земель пестицидами, важкими металами, радіонуклідами та іншими токсичними речовинами.

Дуже важливим є моніторинг стану берегових ліній річок, морів, озер, заток, водосховищ, лиманів, гідротехнічних споруд; процесів, пов'язаних з утворенням ярів, зсувів, селевих потоків, карстових та інших явищ, бо це важливо для стану земель населених пунктів, територій, зайнятих нафтогазодобувними об'єктами, очисними спорудами, гноєсховищами, складами паливно-мастильних матеріалів, добрив, стоянками автотранспорту, захороненням токсичних промислових відходів і радіоактивних матеріалів, а також іншими промисловими об'єктами.

Основними завданнями екологічного моніторингу є:

- *спостереження* за станом біосфери, визначення змін, обумовлених діяльністю людини, і узагальнення результатів спостережень за геофізичними і фізико-географічними параметрами стану середовища; отримання геохімічних даних, що характеризують кругообіг речовин і енергії в природі, спостереження за реакцією біоти та ін.;організація єдиної державної системи контролю за складовими природного середовища;
- налагодження автоматизованої системи збору, обробки, узагальнення і зберігання інформації про кількість і стан природних ресурсів (банк даних);
- оцінка природно-ресурсного потенціалу та можливого рівня використання ресурсів;
- інвентаризація джерел забруднення і вивчення ступеня антропогенного впливу на компоненти природного середовища;
- моделювання і прогноз змін екологічної ситуації та рівня здоров’я довкілля;
- розробка управлінських рішень, спрямованих на забезпечення раціонального природокористування і сталий розвиток регіону.

Сучасний моніторинг навколишнього середовища для виконання контрольних функцій повинен спиратися на систему науково обґрунтованих нормативів, що мають певне екологічне значення. Моніторинг для виконання прогнозних функцій - на систему оптимальних екосистемних моделей, розроблених на основі певних наукових концепцій і господарських вимог.

Загальний предмет моніторингу - багатокомпонентна сукупність природних явищ, яка зазнає різноманітних природних динамічних змін і відчуває вплив з боку людини. Всебічне спостереження за станом цієї сукупності явищ є досить складним питанням, вирішити яке можна лише шляхом виділення з усього моніторингу окремих блоків.

Важливими з точки зору практичних дій при організації моніторингу в будь-яких масштабах є моніторинг забруднюючих речовин (інгредієнтний моніторинг), моніторинг різних середовищ (верхніх і нижніх шарів атмосфери, гідросфери, літосфери - у першу чергу ґрунтів), моніторинг джерел впливу та ін.

Екологічний моніторинг довкілля є сучасною формою реалізації процесів екологічної діяльності за допомогою засобів інформатизації і забезпечує регулярну оцінку і прогнозування стану середовища життєдіяльності суспільства та умов функціонування екосистем для прийняття управлінських рішень щодо екологічної безпеки, збереження природного середовища та раціонального природокористування.

На відміну від змін у стані біосфери, викликаних природними причинами, її зміни під впливом антропогенних факторів можуть відбуватися дуже швидко. Так, зміни, що відбулися з цієї причини в деяких елементах біосфери за останні кілька десятків років, можна порівняти з деякими природними змінами, що відбувалися за тисячі і навіть мільйони років.

Зростання міського населення, особливо в останні десятиріччя, виявилося настільки стрімким, а концентрація та інтенсифікація виробничої та невиробничої діяльності настільки високою, що навколишнє природне середовище багатьох міст уже не в змозі задовольнити багато біологічних і соціальних потреб сучасної людини. Великі міста змінюють майже всі компоненти природного середовища – атмосферу, рослинність, грунт, рельєф, підземні води. Не є виключенням і м.Біла Церква.

На території міста розташований дендропарк "Олександрія" АН України - видатний пам`ятник садово-паркового мистецтва XVIII -XIX віків.

За останнє десятиліття в дендропарку відбулися зміни екологічного стану навколишнього середовища, обумовлені техногенним забрудненням ґрунтів, поверхневих та підземних вод сполуками тяжких металів, нафтопродуктів та аміаку.

У 2001 році на території дендропарку "Олександрія" проведені геологічні роботи по визначенню джерел та оконтурення площі забруднення підземних вод та ґрунтів нафтопродуктами, сполуками хрому з метою вжиття заходів для ліквідації забруднення.

Загальна площа техногенного забруднення навколишнього природного середовища дендропарку "Олександрія" складає біля 65 га.

Крім хімічного забруднення грунтів та ставків дуже проблематичні процеси радіоактивного забруднення грунтів, їх ерозії, дефляції, дегуміфікації.

Моніторинг територій, забруднених гасом, студенти ТЕК БНАУ проводять з 2005 року. За цей період досліджено 8 окремих ділянок, де рівень забруднення нафтопродуктами настільки високий, що відбулися зміни типового видового рослинного покриву і зміни грунтової та надземної фауни. (Фото 1. Забруднена гасом вода схилом разом з опадами, стікає через каскад ставків у р. Рось). На території парку виявлено більше 20 свердловин, де відкачують гас.

Причиною забруднень гасом грунтів, грунтових і підземних вод є безгосподарська діяльність в/ч А-3898 в питанні експлуатації складських ємкостей для зберігання нафтопродуктів та паливопроводів між ними.

Ведуться роботи з виявлення джерел забруднення водних об'єктів на території парку (зокрема ставків Західної балки), оскільки дані ставки зв'язані каскадами і вода з них потрапляє в р. Рось. Антропогенне забруднення водойм перевищує всі допустимі норми (Фото 2).

Водойми дендропарку "Олександрія" функціонують в зоні тривалого антропогенного забруднення. Вони витримують велике техногенне навантаження, оскільки дендропарк "Олександрія" належить до зони розвантаження ґрунтових вод, якими переноситься основний потік забруднюючих речовин. Велику небезпеку для водних об'єктів дендропарку становлять метаеві забруднення, оскільки для них не існує механізмів природного самоочищення, а очисні споруди практично повністю «пропускають» мінеральні солі, в тому числі сполуки, утворені токсичними і канцерогенними важкими металами. Серед важких металів, якими забруднені води каскаду ставків дентропарку «Олександрія», пріоритетним є шестивалентний хром Cr^{+6}. Cr^{+6} було виявлено в усіх досліджених пробах поверхневих вод. Найвищий вміст його солей спостерігали в квітні, найменший – в червні і липні. Можна припустити, що це пов'язано з таненням снігів у березні і більшим вимиванням у ґрунт хрому Cr^{+6} порівняно із засушливими місяцями.

Нерідко дихромат калію або амонію призводить до смертельних отруєнь. Сполуки хрому (VI) викликають виразки шкіри, а при потраплянні в легені – рак.

Таким чином, водне середовище ставків парку «Олександрія» потребує очищення від важких металів і здійснення запобіжних заходів щодо їх потрапляння.

Здійснюємо аналізи проб води на наявність у ній біогенних речовин –нітратів, фосфатів, амонію. При цьому застосовується метод титрування. Вивчаємо фізичні характеристики води – температуру, кислотність, запах, прозорість. Якість води визначається за 5-ти бальною шкалою оцінки згідно з чинним європейським стандартом.

Паралельно ведеться вивчення видового складу мешканців водойм – гідробіонтів, а також водних та навколоводних птахів та ссавців. У визначенні якості води у ставках та р. Рось застосовується також біоіндикаційний метод.

Простота методики визначення якості води дозволяє залучити студентів до наукової та природоохоронної роботи.

Нині настав час серйозного переосмислення людством ставлення до природи: частіше залучати молодь до спостережень змін у природі, вчити їх прогнозувати наслідки порушень, як глобальних так і локальних. Необхідно довести, допомогти усвідомити, що навіть один брудний струмочок тече в річку , море, океан, а цей струмочок – брудна крапля в океані. І відповідальність за цю краплю несе саме господар, який допустив забруднення. Тоді прийде важливе розуміння, що нам усім дана Земна куля і ми маємо жити в гармонії з природою.

Екологічно вихована, культурна людина здатна розв'язувати глобальні екологічні проблеми.

Екологічно грамотній людині притаманне передусім морально-ціннісне ставлення до природи і до людей, почуття особистої відповідальності за стан навколишнього середовища та емоційна чуйність , практична участь у відродженні порушеної рівноваги між людиною і природою.

Ієрархія цінностей суворо індивідуальна. Під цінностями ми розуміємо культурологічні цінності, вироблені людством за всю історію його існування. Якщо раніше культурною спадщиною вважалося сукупність матеріальних і духовних цінностей, то тепер найважливішою цінністю і показником культурного рівня суспільства є стан навколишнього середовища.

Література:

1. Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія і охорона навколишнього середовища: навч. посібник. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2007. – 316 с.
2. Васюкова Г.Т., Ярошева О.І. Екологія. Підручник. – К.: Кондор, 2009.- 524 с.
3. Голицын А.Н. Основы промышленой экологии: учебник для вузов. – М.: ИРПО; Издательский центр «Академия», 2002.- 240 с.

Наталья Руденко (Зуевка, Украина),
Наталья Алехина (Енакиево, Украина)

УЧЕТ И АУДИТ В ЭКОЛОГИИ

Несмотря на достаточно длительный период формирования бухгалтерского экологического учета, многие аспекты этого процесса продолжают носить дискуссионный, а зачастую противоречивый характер. В настоящее время существует множество научных школ, разрабатывающих и предлагающих различные модели учета окружающей среды. Региональные акценты эколого-экономической деятельности обусловлены факторами экзо- и эндогенного характера, среди которых: увеличение издержек производства в результате загрязненная окружающей природной среды; влияние территориальной организации экологически опасных производств в регионе; влияние на окружающую среду региона не только экологически опасных производств, но и опасных природных процессов, которые не подлежат антропогенному регулированию; воздействие экологической обстановки в регионе на выбор месторасположения объектов хозяйствования.

В числе приоритетных инструментов достижения устойчивого развития рассматривается экологический аудит, как один из наиболее проработанных и, официально закрепленных в международных и отечественных

нормативных документах. Экологическая эффективность которого в сфере управления природопользованием, оцениваемая по критериям соответствия экологическому законодательству, не вызывает сомнения.

Украинская и зарубежная наука активно исследует аспекты организации и проведения экологического аудита, которым посвящены работы: Пахомовой Н., Орлова Н.А., Серова Г.П. и других. Анализ существующих подходов к исследуемой проблеме позволяет констатировать наличие различных подходов к трактовке понятия «экологический аудит». Так, зарубежные и отечественные экономисты рассматривают экологический аудит как составляющую общего аудита, выраженную в форме финансово-экономической оценки природоохранных аспектов деятельности предприятия, проверок бухгалтерской и финансовой отчетности по экологическим показателям, соблюдения норм законодательства по уменьшению негативного воздействия на окружающую среду и вопросам экологической безопасности [5]. Экологи и технологи рассматривают экологический аудит как мероприятие экологического и технического контроля, а также оценки воздействия промышленного производства на окружающую среду, осуществляемые в рамках системы экологического менеджмента предприятия [3]. Правоведы отрицают выделение данного вида аудиторской деятельности как самостоятельного, но при этом, забывая, что экологический аудит фактически имеет добровольную форму и осуществляется по инициативе инвесторов и собственников объектов [2,3]. Согласно отечественному законодательству [1], экологический аудит - это документально оформленный, системный, независимый процесс оценки объекта экологического аудита, который включает: сбор и объективную оценку доказательств по установлению соответствия определенных видов деятельности, мероприятий, условий, систем управления окружающей природной средой нормам отечественного природоохранного законодательства.

По определению Международной Торговой палаты экологический аудит как инструмент управления природопользованием, включает: систематическую, зарегистрированную, периодическую и объективную оценку эффективности управления защитой окружающей среды; усиление управления и контроля действий, направленных на защиту окружающей среды; оценку деятельности компаний, соответственно предъявляемым законодательным и нормативным требованиям [4].

Обобщение результатов теоретических и прикладных исследований позволяет сделать вывод о необходимости комплексного подхода к организации экологической аудиторской деятельности как на микроэкономическом, так и на региональном уровне, анализу которого, на наш взгляд, не уделено должного внимания. Целью настоящего исследования является обоснование приоритетных направлений использования экологического аудита в системе управления региональным природопользованием.

Первое направление - ужесточение контроля со стороны государственных структур и местных органов власти за ведением природоохранной деятельности на предприятиях. При проведении экологических аудитов выявлена следующая тенденция: зачастую предприятиям доводятся завышенные разрешенные нормативы по основным экологическим аспектам деятельности по отношению к фактическим, что не стимулирует предприятия к планированию, внедрению и выполнению новых эффективных мероприятий по минимизации негативного влияния на окружающую среду. В этом случае решение проблем уменьшения негативного влияния при ведении производственной деятельности предприятий лежит в компетенции государственных природоохранных структур.

Таким образом, экологический аудит позволяет выявить и недостаточную требовательность государственного контроля за природоохранной деятельностью предприятий.

Второе направление - это своевременное представление объективной информации экологическими службами предприятия своему высшему руководству для принятия необходимых и превентивных природоохранных решений по внедрению наилучших современных технологий и оборудования, которые не требуют значительных затрат, но наиболее эффективных с точки зрения предупреждения, минимизации или нейтрализации загрязнений, и оптимальными по экономическим затратам. Руководство предприятий всегда заинтересовано в природоохранных программах, обладающих высокой эколого-экономической эффективностью.

Третье направление - совершенствование структуры и системы управления природоохранной деятельностью предприятий. При проведении экологического аудита выявлены несовершенство природоохранной структуры объектов аудита и, вытекающая отсюда, недостаточная эффективность деятельности отделов охраны окружающей среды. Таким образом, экологический аудит применим как эффективный механизм, с помощью которого можно оптимизировать природоохранную работу окружающей среды для ее эффективного функционирования. Опыт экологического аудита показывает, что его эффективность зависти от трех основных факторов [4]:

- глубокой заинтересованности руководства и владельцев предприятия в проведении аудита;
- полной открытости и искренности специалистов предприятия в анализе всех экологических аспектов;
- совместной, слаженной работы аудиторской команды и специалистов предприятия.

Последним этапом проведения экологических аудитов является формирование отчета о проведенной работе со всеми выявленными несоответствиями по всем экологическим аспектам хозяйственной деятельности предприятий и предлагаются рекомендации по их устранению [6].

Важным аспектом экологического аудита являются: компетентность исполнителей экологического аудита, достаточно узкая специализация, участие высшего руководства в организации аудита. Это даёт возможность подробно и внимательно изучать все проблемы предприятия и разработать эффективные рекомендации по устранению выявленных несоответствий.

Сложность задач, решаемых экологическим аудитом, особенности составления программ и методик проведения, позволяют определить экологический аудит как экономический инструмент обеспечения экологической безопасности, методология которого основывается на системном подходе, позволяющем повысить экологическую эффективность управления предприятием, отраслью и регионом. Эколого-экономическая роль экологического аудита как действенного инструмента управления природопользованием на макроэкономическом уровне обусловлена целым рядом причин, среди которых:

- комплексный характер экологического аудита, одновременно сочетающего в себе административные и, в то же время, экономические (оптимизация экологических затрат и выгод, повышение инвестиционной привлекательности объекта) и методологические черты (сбор, анализ и документирование соответствующей информации об объекте);
- применение широкого перечня процедурных мероприятий (анализ и учет по экологическим показателям, расчет и прогноз экологических рисков и ущербов, фактические инструментальные измерения оцениваемых экологических параметров деятельности объекта и окружающей среды, натурные и модельные исследования

причин неблагоприятных ситуаций в экологической сфере деятельности объекта, разработка соответствующих рекомендаций по их устранению);

- рыночная направленность мероприятий экологического аудита, представляющего вид предпринимательской деятельности, направленной на саморегулирование экономических отношений участвующих в ней субъектов на рынке экологических товаров и услуг;

- наличие возможности управления охраной окружающей природной средой без дополнительных бюджетных затрат, повышения эффективности экологического менеджмента.

Методика подготовки, проведения и оформления отчета экологического аудита в Украине разработана в соответствии с Законами Украины: «Об экологическом аудите», «О внесении изменений в некоторые законы Украины с целью обеспечения учета экологических требований в процессе приватизации», «Об охране окружающей природной среды», другими нормативно-правовыми актами Украины и государственными стандартами. На наш взгляд, роль экологического аудита в реформировании экономики региона может быть выявлена в следующем:

- разработку и внедрение ресурсосберегающих и экологически безопасных технологий;

- производство природоохранной техники и приборов для контроля и повышения качества окружающей среды;

- производство экологически благоприятных потребительских товаров; использование вторичных ресурсов;

- оказание экологических услуг (экологический мониторинг, страхование, воспитание и образование).

Таким образом, наряду с контрольными функциями экологический аудит выполняет и функцию стимулирования инвестиционной деятельности.

Уникальную возможность улучшить экологические характеристики большого числа субъектов хозяйственной деятельности и целых секторов экономики региона обеспечивает приватизация, ориентированная на разрешение противоречий, возникающих в ситуации, когда государство одновременно выполняет функции по экологическому регулированию и выступает в качестве собственника объектов хозяйствования.

Учет экологического фактора в процессе приватизации должен разрешить противоречие, заключающееся в необходимости совершенствования природоохранной деятельности при недопущении неприемлемых для будущих владельцев расходов, выяснить причины возникновения и степень экологического кризиса на каждом конкретном предприятии, решить вопрос о мере и формах ответственности всех причастных к нему.

Можно сделать вывод, что проблемы экологической безопасности того или иного региона можно решить с помощью проведения регулярных экологических аудитов основных предприятий-загрязнителей данных регионов, тем самым внося вклад в их устойчивое развитие.

Литература:

1. Закон Украины «Об экологическом аудите» //Ведомости Верховной Рады Украины. 2004, №4. Ст. 23.
2. Андрейцев В. И. Право экологической безопасности./ В И. Андрейцев. – Киев: Знание-пресс, 2011. - 458 с.
3. Серов Г.П. Экологический аудит. Концептуальные и организационно правовые основы / Г.П. Серов. - М.: Экзамен, 2011. -560 с.
4. Орлов Н.А. Правовые основы экологического аудита в Украине. / Н.А. Орлов - Симферополь: 2010 – 160 с.
5. Пахомова Н. Экологический менеджмент./ Н.Пахомова, К. Рихтер, А. Эндерс. - СПб.:Харьков, 2010. - 544 с.
6. Шматков Г.Г. Экологический аудит. Современное состояние и перспективы развития: Сборник научных статей XIV международной научно-практической конференции «Экология и здоровье человека. Охрана воздушного и водного бассейнов. Утилизация отходов», том I, - Харьков, 2011. - С. 186-188.

Научный руководитель:
старший преподаватель кафедры учета и аудита, Крещенко Оксана Викторовна

Нина Череватова, Джамиля Якупова
(Уральск, Казахстан)

АНАЛИЗ ФИЗИКО-ХИМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КИСЛОМОЛОЧНЫХ ПРОДУКТОВ

Основными показателями молока как объекта технологической переработки являются: состав, степень чистоты, органолептические, биохимические, физико-механические свойства, а также наличие в нем токсических и нейтрализующих веществ. При использовании высокопроизводительного оборудования очень важно сохранить свойства молока и его составные части.

Молоко состоит из воды и распределенных в ней пищевых веществ - жиров, белков, углеводов, ферментов, витаминов, минеральных веществ, газов. Эти вещества после удаления воды и газов называют сухим молочным остатком. Содержание сухого вещества и отдельных его компонентов непостоянно в течение периода лактации. Количество жира подвержено самым большим колебаниям, затем идут белки. Содержание лактозы и солей, наоборот, почти не изменяется в течение всего периода лактации. Диапазон колебаний находится в тесной связи с величиной частиц отдельных составных частей.

Кислотность молокая является одним из важнейших показателей его качества, характеризующую присутствие в нем кислых солей, в первую очередь дегидрофосфатов натрия и калия, свободных органических кислот (молочной, лимонной), частично белков (казеина в форме аниона), продукта расщепления некоторых соединений, например липидов и растворенной в молоке углекислоты.

Молоко вследствии разнообразия своего химического состава является хорошей питательной средой для развития различной микрофлоры, в том числе бактерий,вызывающих молочно-кислое и маслено-кислое брожение, плесневых грибов, дрожжей. В результате их жизнедеятельности в молоке накапливаются кисло-реагирущие вещества, повышается титруемая кислотность.

Белки представляют собой сложные высокомолекулярные азотистые соединения. Основу белковых молекул составляют аминокислоты. В молочном белке обнаружено 18 аминокислот, 8 из них относят к незаменимым. В молоке белков -3,2% (казеин, лактальбумин, лактоглобулин и др.), и он усваивается значительно лучше, чем мясной белок. Белки молока в сочетании с растительными продуктами (например, картофелем,

бобовыми и крупами) создают особо ценные для организма пищевые комбинации, их содержание в молоке изменяется в зависимости от породы скота, периода лактации, вида корма и других факторов [1].

Плотность – величина, показывающая, на сколько масса молока при температуре 20°С больше массы при температуре 4°С в том же объеме. Она обуславливается удаленным весом компонентов молока: вода-1, молочный жир-0,92; лактоза-1,5; белки-1,28; соли-2,1. В нашей стране плотность молока колеблется в пределах 1,027-1,033. Молоко, плотность которого ниже 0,027 считается разбавленным водой [2].

Один литр молока удовлетворяет суточную потребность взрослого человека в животном жире, кальции, фосфоре; на 53%- в животном белке; на 35%- биологически активных не заменимых жирных кислотах и в витаминах А, С, тиамине; на 12,6%- в фосфолипидах и на 26%- в энергии. Энергетическая ценность молока составляет 2720*10 Дж/кг. Биологическая ценность молока дополняется тем, что оно способствует созданию кислой среды в кишечном тракте и подавлению развития гнилостной микрофлоры.

Поэтому молоко и молочные продукты широко используются как лечебное средство при интоксикации организма ядовитыми продуктами гнилостной микрофлоры [3].

В связи с вышесказанным, определение физико-химических показателей в молоке и кисломолочных продуктах представляется актуальным.

Целью данной работы явилась определение физико-химических показателей в молоке и кисломолочных продуктах отечественного и зарубежного производителей.

Анализ образцов выполнен в учебной химической лаборатории кафедры химии Западно-Казахстанского государственного университета им. М. Утемисова, при этом были использованы различные физико-химические методы анализа [4].

Нами были определены органолептические показатели, кислотность, плотность, бактерицидные свойства, общее количество белков, общее количество казеина, содержание сухого вещества, крахмала, перекиси водорода в содержании молока и молочных продуктах.

Результаты анализа физико-химических показателей в содержании молока отечественного и зарубежного производителей представлены в таблице 1.

Известно, что при добавлении воды плотность молока снижается. Из таблицы 1 видно, что плотность молока составляет 1,026-1,029 г/см^3, что максимально приближена к предельно-допустимому значению. Образец № 3 по бактерицидным свойствам был отнесен ко II классу. Остальные исследуемые образцы молока соответствовали требованиям действующих нормативных документов. Общее количество белков колеблется в пределах 3,175-3,524 %. Наименьшее количество казеина наблюдается в 3-м образце и составляет 1,9 %. Содержание сухого вещества по требованиям ГОСТ составляет 12,5 %, низкое содержание отмечено во 2-м, 3-м образцах.

Крахмал добавляют в молоко, чтобы придать ему более густую консистенцию после разбавления водой. Во всех исследуемых образцах крахмал не был обнаружен.

Чтобы молоко при нагревании было более устойчивым к свертыванию, к нему добавляют, перекись водорода, что считается грубой фальсификацией. Исходя из таблицы 1, перекись водорода в исследуемых образцах не содержится.

Таблица 1 - Физико-химические показатели исследуемого молока (2012 г.)

	Образец № 1	Образец № 2	Образец № 3	Образец № 4	ГОСТ
Органолептические показатели	Однородная непрозрачная желтовато-белая жидкость	Однородная непрозрачная желтовато-белая жидкость	Однородная непрозрачная желтовато-белая жидкость	Однородная непрозрачная желтовато-белая жидкость	Однородная непрозрачная желтовато-белая жидкость
Плотность, г/см^3	1,028	1,028	1,026	1,029	1,030
Бактерицидные свойства	I класс	I класс	II класс	I класс	I класс
Общее количество белков, %	3,524	3,356	3,175	3,316	3,3
Общее количество казеина, %	2,3	2,2	1,9	2,2	2,5
Содержание сухого вещества, %	10,712	9,167	7,438	10,016	12,5
Крахмал	не содержится	не содержится	не содержится	не содержится	не содержится
Перекись водорода	не содержится	не содержится	не содержится	не содержится	не содержится

Далее нами была определена кислотность молока и кисломолочных продуктов отечественного и зарубежного производителей. Результаты анализа представлены в таблице 2.

Таблица 2 - Кислотность молока и кисломолочных продуктов (2012 г.)

	Образцы продукции	Кислотность в ^{0}Т (градусах Тенера)	Кислотность по ГОСТ

Кефир	Образец № 1	89	80 - 120
	Образец № 2	83	
	Образец № 3	89	
Йогурт	Образец № 1	81	75 – 110
	Образец № 2	107	
	Образец № 3	79	
Творог	Образец № 1	210	200 – 250
	Образец № 2	230	
	Образец № 3	200	
Молоко	Образец № 1	19	16 – 19
	Образец № 2	21	
	Образец № 3	18	
	Образец № 4	19	

Повышенная кислотность, как правило, обусловливается загрязненностью молока (отсутствие или некачественная фильтрация) и недостаточным охлаждением, что приводит к развитию в нем микрофлоры и повышенной бактериальной обсемененности.

Как видно из таблицы 2, кислотность образцов кефира находится в пределах нормы. Кислотность образцов йогурта колеблется от 79 до 107 ^{0}Т, что не превышает допустимой нормы. Кислотность творожных образцов также не превышает допустимой нормы и варьирует в пределах 200-230 ^{0}Т. При определении вышесказанного показателя в содержании молока, наибольшая кислотность наблюдалась у образца № 2, значение которого превышало допустимую норму. Уровень кислотности остальных образцов молока был максимально приближен к предельно-допустимому показателю и составлял 18-19 ^{0}Т.

Таким образом, в результате проведенного анализа некоторых физико-химических показателей молока и молочных продуктов, было выявлено, что среди исследуемых молочных образцов имеются образцы, которые характеризуются сниженными показателями по сравнению с остальными образцами. При определении кислотности молока и кисломолочных продуктов, повышенными показателями характеризуются образцы молока по сравнению с образцами кисломолочных продуктов.

Литература:

1. Кунижев С.М., Шуваев В.А. Новые технологии в производстве молочных продуктов. М.- ДеЛипринт.- 2004.-203 с.
2. Давидов Р. Б., Соколовский В. П. Молоко и молочные продукты в питании человека. М.: Медицина.- 1968.-236 с.
3. Гусева Л.Б. Химия и физика молока. Владивосток, 2004.-208 с.
4. Череватова Н.К., Ниязова Р.Е. Экотоксикология. Руководство к лабораторному практикуму. Учебно-метод.пособие.-Издат.центр и СМИ ЗКГУ им.М.Утемисова.-г.Уральск.-2009.-180с.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Լիանա Գևորգյան (Գյումրի, Հայաստան)
(Տնտեսագիտություն
Տնտեսագիտական տեսություն)

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԸ ՈՐՊԵՍ ԿԱՐԵՎՈՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿ

Շրջակա միջավայրի աղտոտումը և պահպանությունը հանդիսանում է մարդկության առջև կանգնած գլոբալ մարտահրավերներից մեկը: Գիտատեխնիկական առաջընթացի ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա կասկածների տեղիք չի տալիս: Հայտնի է, որ էկոլոգիական բնույթի բազմաթիվ խնդիրների առաջացման աղբյուր է հանդիսանում գիտատեխնիկական առաջընթացը: Սակայն հենց գիտության նվաճումները պետք է որպես գործիք ծառայեն շրջակա միջավայրի աղտոտնման դեմ պայքարի գործում:

Ժամանակակից էկոլոգիայի գլոբալ խնդիրների թվին է դասվում միջավայրում տեղի ունեցող մարդաբանական փոփոխությունները և մարդաբնության պահպանման և բարելավման մեթոդները: Այս ամենի հետ կապված կարևոր նշանակություն ունի էկոլոգիական իրավիճակի կանխատեսումը և դրա հիման վրա մարդկային հասարակության պահպանմանը և բարելավմանն ուղղված կենսոլորտի անցանկալի փոփոխությունների կանխարգելման և վերացման համար իրականացվող համապատասխան միջոցառումները:

Արդի պայմաններում էկոլոգիան դուրս է եկել գիտական իր նեղ շրջանակներից և դարձել է յուրաքանչյուր պետության և անհատի անհանգստության և հոգածության առարկա: Հետևաբար, էկոլոգիան վերաբերում է բոլորին, քանի որ էկոլոգիական աղետի վերածվելու միտում ունեցող էկոլոգիական ճգնաժամը ոչ ոքի չի խնայում:

Էկոլոգիական անվտանգությունը մեր օրերում ընդունել է ընդհանուր, այդ թվում նաև քաղաքական նշանակություն և միջուկային

անվտանգության հետ գտնվում է միևնույն հարթության վրա: Սակայն, շրջանառվող այն միտքը, որ էկոլոգիական խնդիրները նպատակաուղղված են միայն շրջակա միջավայրի աղտոտվածությունից պահապանմանը, խոչընդոտում են էկոլոգիական ամբողջ համակարգի անվտանգության ապահովման կարևորության գիտակցմանը:

Էկոլոգիական ճգնաժամից դուրս գալու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել, ճանաչել ու օգտագործել էկոլոգիական համակարգի ձևավորման բոլոր հիմնարար օրենքները և բնական ռեսուրսների շահագործման ռացիոնալ մեթոդները:

Վերջին տարիներին առաջ եկան լուրջ մտավախություններ արդեն բարեկեցության հասած երկրների տնտեսական աճի վերաբերյալ: Այդ մտավախությունների հիմքում գտնվում են մի շարք փոխկապակցված փաստարկներ, որոնց շարքում շատ կարևոր տեղ է զբաղեցնում շրջակա միջավայրի աղտոտման հարցը: Տնտեսական աճի հակառակորդները ամենից առաջ մտահոգված են շրջակա միջավայրի վատթարացման հարցով: Նրանք պնդում են, որ արդյունաբերացումը և տնտեսական աճը ժամանակակից աշխարհում ծնում են այնպիսի բացասական երևույթներ, ինչպիսիք են շրջակա միջավայրի աղտոտումը, արտադրական աղմուկը և արտանետումները, քաղաքների արտաքին տեսքի վատթարացումը, տրանսպորտային խառնակուտակումները և այլն:

Շատ տնտեսագետներ հանդես են գալիս ի պաշտպան տնտեսական աճի, որպես կարևոր հասարակական նպատակի, և բերում են փաստարկներ շրջակա միջավայրի աղտոտման վերաբերյալ:

Աղտոտման հետ կապված հարցերը թաքնված են էկոնոմիկայի մեջ: Գիտական տեղեկատվությունը և մշակված ռազմավարական պայքարը բավարար չեն խնդրի լուծման համար: Շատ հակասական տնտեսական շահեր բախվելով խոչընդոտում են առաջընթացին:

Շատ երկրների գիտնականներին հետաքրքրում է հասարակության և բնության փոխհարաբերությունը, բնության ազդեցությունը մարդու վրա, արտադրողական ուժերը, քաղաքակրթության զարգացումը, խնդիրները:

Մեր շրջապատը մեզ հուշում է այն մասին, որ մենք կարող ենք հասկանալ բնության օրենքները և դրանք ճիշտ օգտագործել:

Էկոլոգիական կայունությունը իր մեջ ընդգրկում է կեսաբազմազանության, մարդու առողջության, ինչպես նաև օդի, ջրի և հողի որակի պահպանումը այն մակարդակով, որը բավարար է կյանքի և մարդու բարեկեցության, ինչպես նաև բույսերի և կենդանիների կյանքը ներկայումս և ապագայում ապահովելու համար [11]:

Փոխհարաբերությունը բնության և հասարակության միջև դասավորված է այնպես, որ տնտեսական աճի բոլոր գործոնները՝ աշխատանքային ռեսուրսներ, արտադրական հնարավորություններ, բնական միջավայր, հասարակությունը զուգակցված է օգտագործում արտադրության զարգացման համար:

Զարգացող տնտեսությունը բնութագրվում է իրական պրոդուկտի տարեկան աճով, որը կարող է օգտագործվել գոյություն ունեցող պահանջմունքների արդյունավետ բավարարման համար, կամ ուղղվել նոր ծրագրերի իրականացմանը:

Վերջին տարիներին առաջ եկան լուրջ մտավախություններ արդեն բարեկեցության հասած երկրների տնտեսական աճի վերաբերյալ: Այդ մտավախությունների հիմքում գտնվում են մի շարք փոխկապակցված փաստարկներ, որոնց շարքում ոչ վերջին և շատ կարևոր տեղ է զբաղեցնում շրջակա միջավայրի աղտոտման հարցը: Տնտեսական աճի հակառակորդները ամենից առաջ մտահոգված են շրջակա միջավայրի վատթարացման հարցով: Նրանք պնդում են, որ արդյունաբերացումը և տնտեսական աճը ժամանակակից աշխարհում ծնում են այնպիսի բացասական երևույթներ, ինչպիսիք են շրջակա միջավայրի աղտոտումը, արտադրական աղմուկը և արտանետումները, քաղաքների արտաքին տեսքի վատթարացումը, տրանսպորտային խառնակուտակումները և այլն: Տնտեսական աճի հետ կապված առաջանում են որոշակի ծախսեր այն պատճառով, որ արտադրական գործընթացը միայն վերափոխում է բնական ռեսուրսները, սակայն չի օգտագործում դրանք ամբողջությամբ:

Գործնականում այն բոլորը, ինչ ներգրավվում է արտադրության մեջ, ժամանակի ընթացքում վերադառնում է շրջակա միջավայր թափոնների տեսքով: Որքան զգալի ու մեծ է տնտեսական աճը և բարձր է կենսամակարդակը, այնքան ավելի շատ թափոններ պետք է փորձի կլանել շրջակա միջավայրը: Բարեկեցության բարձր մակարդակի արդեն հասած ցանկացած երկիր հետագա տնտեսական աճը կարող է ապահովել միայն գոյություն չունեցող պահանջմունքների բավարարման և շրջակա միջավայրի վատթարացման հաշվին (ճգնաժամի սպառնալիք):

Այդ իսկ պատճառով մի շարք տնտեսագետներ գտնում են, որ տնտեսական աճը պետք է նպատակաուղղված զսպել: Շատ տնտեսագետներ հանդես են գալիս ի պաշտպան տնտեսական աճի, որպես կարևոր հասարակական նպատակի, և բերում են փաստարկներ շրջակա միջավայրի աղտոտման վերաբերյալ՝ առ այն, որ շրջակա միջավայրի և տնտեսական աճի միջև կապը շատ չափազանցված է: Այդ խնդիրները անհրաժեշտ է տարանջատել միմյանցից:

Եթե հասարակությունը հրաժարվի տնտեսական աճից, պահելով ՀԱԱ-ը նույն մակարդակի վրա, ապա նրան միևնույն է պետք կլինի ընտրություն կատարել տարբեր արտադրական կառուցվածքների միջև և այդ ընտրությունը կազդի շրջակա միջավայրի վիճակի և կյանքի որակի վրա:

Շրջակա միջավայրի աղտոտումը հանդիսանում է տնտեսական աճի ոչ այնքան երկրորդական, կողմնակի պրոդուկտ, որքան ոչ ճիշտ գնագոյացման արդյունք: Գոյություն ունեն շրջակա միջավայրի աղտոտման հետ կապված լուրջ խնդիրներ: Բայց տնտեսական աճի սահմանափակումը չի որոշի այս հարցը, որպեսզի «կրճատել աղտոտումը» անհրաժեշտ է հենց կրճատել աղտոտումը և ոչ թե «տնտեսական աճը»:

Աղտոտման հետ կապված հարցերը թաքնված է էկոնոմիկահի մեջ: Գիտական տեղեկատվությունը և մշակված ռազմավարական պայքարը

բավարար չեն խնդրի լուծման համար: Շատ հակասական տնտեսական շահեր բախվելով՝ խոչընդոտում են առաջընթացին:

Շատ դեպքերում աղտոտվածության հաղթահարման ռազմավարությունը և տեխնոլոգիաները հայտնի են և իրագործելի: Սարքավորումների ձեռքբերման և շահագործման ծախսերը կարելի է բավական օբյեկտիվ գնահատել: Պատահում է նաև չնախատեսված ծախսեր, բայց տեխնոլոգիայի կատարելագործման և փորձի կուտակման միջոցով հնարավոր է դառնում նվազեցնել ծախսերը: Ուշադրություն դարձնենք այն փաստի վրա, որ պայքարը աղտոտման դեմ ավելացնում է հասարակության զբաղվածության մակարդակը, հետևաբար՝ միջամտում է երկրի տնտեսական աճին, իսկ դա բերում է ծախսերի կրճատման և միաժամանակ եկամտի ստացման: Սովորաբար, աղտոտման դեմ պայքարի սկզբնական շրջանում պահանջվում է մեծ գումարներ և ծախսեր, իսկ որոշ ժամանակ անց պահանջվող ծախսերի ծավալները կրճատվում են: Այդ երևույթի բացատրությունը ակնհայտ կլինի, եթե հաշվի առնենք այն ժամանակաշրջանը, երբ համեմատվում են ծախսերը և եկամուտը:

Կգերազանցի՞ արդյոք եկամուտը ծախսերին, թե ոչ, կախված է ժամանակի գործոնից՝ կարճաժամկետ, թե՞ երկարաժամկետ հեռանկարում: Ներկայիս տնտեսապես արդյունավետ համարվող իրավիճակը ապագայում կարող է մեծ շահույթ բերել: Ներկայիս տնտեսապես արդյունավետ համարվող իրավիճակը ապագայում կարող է մեծ շահույթ բերել: Դա հատկապես արդարացի է այնպիսի պրոբլեմների առաջացման դեպքերում, ինչպիսիք են թթվային անձրևները և գետաջրերի աղտոտումը թունավոր թափոններով: Եթե շուտափույթ միջոցներ չձեռնարկվեն, հետևանքները կընդգրկեն մեծամասշտաբ աշխարհագրական տարածքներ, միլիոնավոր մարդկանց և կարող է դառնալ անշրջելի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Новиков Ю.В. Экология, окружающая среда и человек: Учеб. пособие для вузов, средних школ и колледжей, - 2-е изд. испр. и доп. /НВЮ. – М.: ФАИР- ПРЕСС, 2002.- 560 с.
2. Харод Р.Ф. К теории экономической динамики. М.: Изд-во иностр. лит., 1959
3. Domar E. Expansion and employment // Amer. Econ. Rev. 1947. Vol. 37. P. 34 – 55.
4. Кейнс Д.М. Общая теория занятости, процента и денег // В кн.: Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 2. М.: "ЭКОНОВ", 1993.
5. Экономика природопользования. / Под ред. Т.С. Хачатурова М.: Изд-во МГУ, 1991. – 272 с.
6. Оуэн О.С. Охрана природных ресурсов. – М.: Колос, 1977. – 416 с.
7. Сиськов В.И. Корреляционный анализ в экономических исследованиях. – М.: Статистика, 1975. – 96 с.
8. Вайну Я.Я. Корреляция рядов динамики. – М.: МЭСИ, 1998. – 96с.
9. Гусаров В.М. Теория статистики. – М.: ЮНИТИ, 1998. – 248 с.

Михайло Верескун, Валерія Колосок
(Маріуполь, Україна)

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Системи управління конкурентоспроможністю різних підприємств мають багато спільного, проте існує й ряд національних відмінностей. Лідерами в галузі конкурентоспроможності є корпорації Японії, США та деяких країн Західної Європи (табл. 1)

Таблиця 1 – Особливості систем управління конкурентоспроможністю Японії, США та країн Західної Європи

Країни	Особливості систем управління конкурентоспроможністю
Японія	Орієнтація на запобігання дефектів, а не їх виявлення й усунення. Переважання контролю конкурентоспроможності технології, технологічних процесів над контролем конкурентоспроможності продукції.
США	Контроль за рівнем конкурентоспроможності на всіх стадіях життєвого циклу продукції, що носить як контрольний, так і аналітичний характер. Велика увага приділяється витратам на створенням продукції із високою конкурентоспроможністю.
Країни Західної Європи	Впровадження систем конкурентоспроможності проводиться поетапно. На кожному етапі реалізується визначена програма, підготована групою менеджерів, вживаються заходи, які підвищують ефективність роботи із забезпечення конкурентоспроможності.

Найбільш характерними рисами японської системи управління конкурентоспроможністю є:

- багаторічне, послідовне і цілеспрямоване вирішення проблеми конкурентоспроможності. З кінця 1940-х років японська промисловість прямувала до комплексного управління конкурентоспроможністю, початком чого стало загальне освоєння статистичних методів контролю рівня якості, а відповідно, і рівня конкурентоспроможності;
- послідовне створення систем вивчення потреб як внутрішніх, так і зовнішніх споживачів, формування культу споживача-замовника;
- принцип загальної участі («лідерства»), що реалізовується широким спектром дій — від національного законодавства до оцінки й аналізу помилок, допущених конкурентами;
- усвідомлення поступової втрати ефективності навіть відмінною системою управління конкурентоспроможністю і регулярні перевірки функціонування такої системи;
- організація робіт, спрямованих на підвищення загального рівня конкурентоспроможності;
- модернізація інтелектуального і фізичного потенціалу працівників у формі участі в різних спеціалізованих гуртках;
- широко розвинена і постійно діюча система пропаганди значення росту конкурентоспроможності продукції для забезпечення стійких темпів економічного росту держави;

- державний вплив на ріст конкурентоспроможності національної продукції. Введено обов'язкову державну сертифікацію й паспортизацію продукції, що експортується [1].

Щодо *управління конкурентоспроможністю у США*, то тут створено й використовується ряд спеціалізованих стратегічних програм підвищення конкурентоспроможності. Одна з найбільш відомих таких програм, складена для корпорації «IBM», передбачає: переконання працівників у важливості реалізації програми підвищення конкурентоспроможності продукції корпорації й особистої участі в цьому кожного працівника; визначення рівня додаткових витрат на підвищення рівня конкурентоспроможності продукції (наприклад, витрат на підвищення якості, поліпшення обслуговування тощо); розроблення методів і заходів мотивування виробництва конкурентоздатної продукції; конкретизація методів контролю конкурентоспроможності продукції; введення принципу «нуль дефектів»; встановлення єдиного для всіх «дня міркування»; розроблення індивідуальних програм висококонкурентної бездефектної роботи; введення й використання систем заохочення за результатами [2].

У США контроль за рівнем конкурентоспроможності здійснюють на всіх стадіях життєвого циклу продукції і носить не лише контрольний, а й аналітичний характер. Такий контроль, що називають загальним, поділяється на ряд стадій:

- контроль за розробкою нової продукції; вхідний контроль матеріалів і комплектуючих;
- контроль конкурентоспроможності процесу виготовлення продукції;
- контроль обслуговування продукції у споживача.

В американській практиці управління конкурентоспроможністю велику увагу приділяють витратам, пов'язаним зі створенням продукції із високою конкурентоспроможністю. Їх називають витратами на створення конкурентоспроможності переваг, вони складаються із видатків на техніко-технологічний контроль, розробку і проведення заходів профілактичного характеру, із витрат від нереалізованої через невідповідність параметрам конкурентоспроможності продукції. Підвищення уваги до видатків на конкурентоспроможність об'єктивно зумовлене постійним подорожчанням розробок нової продукції, збільшенням видатків на підготовку її виробництва, забезпеченням відповідного рівня конкурентоспроможності.

Характерною особливістю є проведення регулярного оцінювання систем управління конкурентоспроможністю з метою підвищення їх ефективності. Провадиться перевірка наявності керівництва із забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності, плану періодичного контролю базових параметрів конкурентоспроможності продукції, плану розвитку системи загалом, а також плану роботи з постачальниками, аналізується діюча система оцінки постачальників, плани відвідування їхніх корпорацій, контролю проведення цих заходів. Особливо детально перевіряється система звітності за видатками із забезпечення конкурентоспроможності, з'ясовується, які заходи вживаються для зниження необґрунтовано високих видатків, як забезпечується стабільність рівня конкурентоспроможності, якщо рівень витрат допустимий. Проте найважливішим критерієм ефективності системи управління конкурентоспроможністю продукції вважається ступінь задоволення запитів споживачів. Заходи з удосконалення системного управління конкурентоспроможністю орієнтовані не тільки на поточний період і найближчу перспективу, а й на далеке майбутнє.

Аналізуючи *західноєвропейський досвід комплексного управління конкурентоспроможністю*, слід зазначити, що впровадження систем конкурентоспроможності проводиться тут поетапно. На кожному етапі реалізується визначена програма, підготована групою менеджерів із конкурентоспроможності, вживаються конкретні заходи, які підвищують ефективність роботи із забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності [3]. На першому етапі завданням є визначення всіх випадків порушення передбачених нормативів. На другому етапі складається калькуляція видатків на забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності. На наступних етапах вирішується проблема зменшення видатків. Завершальним етапом є впровадження комплексної системи управління конкурентоспроможністю як органічною системою виробництва. Так, у Великобританії найбільшу увагу приділяють рівню конкурентоспроможності сировини, в Німеччині — рівню конкурентоспроможності конструкторських розробок, в Італії і Франції — рівню конкурентоспроможності технології, роботі складів, у Польщі — рівню конкурентоспроможності допоміжних служб і підрозділів [4]. Сьогодні ці держави акцентують на забезпеченні конкурентоспроможності на етапі проектування, де створюються методи, які дозволяють мінімізувати можливість виникнення відхилень на етапі виробництва, адже чим пізніше виявляється помилка, тим більші видатки на її усунення. Модель управління конкурентоспроможністю західноєвропейських корпорацій включає ряд положень: ціна продукції повинна відображати кон'юнктуру ринку; продукція повинна бути запропонована своєчасно; рівень конкурентоспроможності продукції повинен відповідати вимогам ринку.

Зв'язок між встановленням термінів, оптимізацією видатків і відповідним рівнем конкурентоспроможності визначається через проведення аналізу так званого «трирівневого циклу». В період виробництва продукції й надання послуг на стадії проектування проводять планування видатків, термінів і відповідного рівня конкурентоспроможності; на стадії реалізації здійснюється управління ними; на стадії початку використання враховують видатки протягом гарантійного терміну. За результатами використання продукції споживач може пред'являти свої вимоги корпорації стосовно її конкурентних параметрів, після вивчення яких виробник вживає заходи з удосконалення рівня конкурентоспроможності продукції.

За результатами проведених досліджень можна зробити наступні висновки.

1. Кожна із розглянутих систем має спільні риси і принципові відмінності, наявність яких обумовлена історичними традиціями ведення справ і ментальними особливостями підприємців.
2. На сьогоднішній день на українських підприємствах не існує чітко сформованої системи управління конкурентоспроможністю. Вітчизняні підприємці знаходяться у пошуку найбільш ефективних моделей і механізмів управління.
3. На нашу думку найближчою до вітчизняної практики господарювання є американська модель управління конкурентоспроможністю.

Література:

1. Такамацу К. Методи управління конкурентоспроможністю японських виробників: Монографія. — К.: Бліц-Інформ. 2004. — 398 с.
2. Джонсон Р. А. Комплексне управління конкурентоспроможністю американських виробників: Навч. посібник. - К.: Бліц-Інформ, 2003.— 592 с.
3. Дікань В. Л., Савчук В. І. Управління конкурентоспроможністю корпорацій в Європі: Підручник. — К.: Знання. 2004. — 207 с.

4. Кузьмін О. Є., Горбаль Н. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: Підручник. — Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 403 с.

Василь Горбачук, Ігор Толубко,
Наталія Гаркуша
(Київ, Україна)

ТЕХНОЛОГІЧНІ Й РЕСУРСНІ ОБМЕЖЕННЯ МОДЕЛІ EUFASOM

EUFASOM докладно моделює адаптацію землекористування, зміни рівноваг ринку і торгівлі, наслідки для довкілля політичних, технічних, екологічних сценаріїв, пов'язаних із сільським і лісовим господарством [1, 6].

Балансові рівняння попиту й пропозиції зв'язують сільськогосподарську й лісницьку діяльності з товарними ринками ($\forall\ Y=(t,\ r,\ y)$)

$$\sum_{m}\alpha^{PROC}_{Y,m}PROC_{r,t,m}+\sum_{l,m}\alpha^{FEED}_{Y,l,m}FEED_{r,t,l,m}+\sum_{\tilde{r}}TRAD_{Y,\tilde{r}}+DEMD_{Y}\le$$
$$\le\sum_{B,e,q}\alpha^{CROP}_{Y,B,e,q}CROP_{A,B,e,q}+\sum_{B,s,q}\alpha^{PAST}_{Y,B,s,q}PAST_{A,B,s,q}+\sum_{B,b,q}\alpha^{BIOM}_{Y,B,b,q}BIOM_{Y,B,b,q}+$$
$$+\sum_{B,f,a}\alpha^{HARV}_{Y,B,f,a}HARV_{r,t,B,f,a}+\sum_{B,f,a}\alpha^{TREE}_{Y,B,f,a}TREE_{r,t,B,f,a}+\sum_{B,s,x}\alpha^{ECOL}_{Y,B,s,x}ECOL_{r,t,B,s,x}+$$
$$+\sum_{l,u,m,p}\alpha^{LIVE}_{Y,l,u,m,p}LIVE_{r,t,l,u,m,p}+\sum_{\tilde{r}}TRAD_{Y,\tilde{r}}+SUPP_{Y}, \qquad (1)$$

а також з ринками виробничих факторів і ресурсних фондів ($\forall\ I=(t,\ r,\ i)$):

$$RESR_{I}\ge$$
$$\ge\sum_{B,e,q}\alpha^{CROP}_{I,B,e,q}CROP_{r,t,B,e,q}+\sum_{B,s,q}\alpha^{PAST}_{I,B,s,q}PAST_{r,t,B,s,q}+\sum_{B,b,q}\alpha^{BIOM}_{A,B,b,q}BIOM_{r,t,I,b,q}+$$
$$+\sum_{B,f,a}\alpha^{HARV}_{I,B,f,a}HARV_{r,t,B,f,a}+\sum_{B,f,a}\alpha^{TREE}_{r,t,B,f,a}TREE_{r,t,B,f,a}+\sum_{B,s,x}\alpha^{ECOL}_{I,B,s,x}ECOL_{r,t,B,s,x}+$$
$$+\sum_{l,u,m,p}\alpha^{LIVE}_{I,l,u,m,p}LIVE_{r,t,l,u,m,p}+\sum_{m}\alpha^{PROC}_{I,m}PROC_{r,t,m}+\sum_{m}\alpha^{FEED}_{I,l,m}FEED_{r,t,l,m}, \qquad (2)$$

де: $B=(j,v,u,m,p)$; t – період часу; $\tilde{r}$ – регіон-експортер; r – регіон-імпортер; y – культура; m – технологія; l – вид тварин; e – якість довкілля; q – якість місця розташування; s – вид; b – вид багаторічників; f – вид дерев; a – вікова когорта; x – стан екосистеми; u – структура; p – лінія політики; i – ресурс; j – тип грунту; v – стан грунту; $DEMD$ – внутрішнє споживання; $PROC$ – вид переробки; $TRAD$ – зовнішня торгівля; $CROP$ – виробництво культур; $BIOM$ – біоенергетичні плантації; $HARV$ – вирубаний ліс; $TREE$ – стоячий ліс; $ECOL$ – природні заповідники; $LIVE$ – вирощувана худоба; $SUPP$ – спеціальні тваринні корми та сільськогосподарські товари регіонів поза ЄС, для яких відсутні технологічні дані; $PAST$ – пасовища; $RESR$ – економічні ресурси; параметри α з індексом y – технічні коефіцієнти, які вказують вхідні вимоги (від'ємні значення) чи вихід продукції (додатні значення); параметри α з індексом i – коефіцієнти ресурсокористування, які вказують ресурсні вимоги на одиницю продукції. $FEED$ – тваринна дієта, що містить необроблені культури, оброблені концентрати, спеціальні кормові домішки, які мають задовольняти певним планам поживності залежно від типу і характеристики тварини ($\forall\ r,\ t,\ \bar{n}\vee\underline{n}$):

$$\sum_{l,m}\alpha^{FEED}_{r,t,l,m,\bar{n}}FEED_{r,t,l,m}\le\sum_{l,u,m,p}\alpha^{LIVE}_{r,t,l,u,m,p,\bar{n}}LIVE_{r,t,l,u,m,p},$$
$$\sum_{l,m}\alpha^{FEED}_{r,t,l,m,\underline{n}}FEED_{r,t,l,m}\le\sum_{l,u,m,p}\alpha^{LIVE}_{r,t,l,u,m,p,\underline{n}}LIVE_{r,t,l,u,m,p}, \qquad (3)$$

де $\bar{n}$ та $\underline{n}$ – відповідно максимальна та мінімальна кількість поживних речовин.

Структура умови (1) дозволяє ефективно представляти виробництво з багатьма входами і виходами, а також багаторівневе виробництво, де виходи одного процесу стають входами наступного процесу. Умова (3) активна лише тоді, коли коефіцієнти поживності $\alpha^{LIVE}_{I,l,u,m,p}$ ненульові.

Вирощування худоби дає різні типи перегною. Перегній може повертатися на поля як органічне добриво чи виварюватися для генерації енергії ($\forall\ I$):

$$\sum_{B,e,q} \alpha^{CROP}_{I,B,e,q} CROP_{r,t,B,e,q} + \sum_{m} \alpha^{PROC}_{r,t,m,i} PROC_{r,t,m} \le \sum_{l,u,m,p} \alpha^{LIVE}_{I,l,u,m,p} LIVE_{r,t,l,u,m,p}\,. \quad (4)$$

Межі на сільськогосподарське виробництво спричинені технологіями, а також використанням рідкісних і нерухомих ресурсів. Скажімо, використання сільськогосподарської землі, праці, води та блоків випасу є фізично обмеженим регіональними фондами чи економічно обмеженим повільнішим зростанням кривих пропозиції цих приватних або громадських ресурсів ($\forall\ I$):

$$RESR_I \le \beta_I\,. \quad (5)$$

Міжчасові обмеження включають початкові умови, рівняння переходів для станів лісів і грунтів, обмеження на зміни землекористування. Термінальні величини для лісів включаються в цільову функцію. Початкові умови розміщення землі пов'язують діяльності у перший період ($INIT$) зі спостережуваними значеннями ($\forall\ r$, t, v, s, u, q, m, p):

$$INIT_{r,B,s,q} = \phi_{r,B,s,q}\,. \quad (6)$$

Ці умови можна агрегувати чи деталізувати. Наприклад, якщо лісництво включає 3 альтернативні режими прорідження, то спостережувані лісові запаси наявні лише за індексами r, a, s. Рівняння (6) втілює ці агреговані тотожності, але EUFASOM обирає оптимальний розподіл режимів прорідження у період 1.

У кожному регіоні для кожного періоду EUFASOM явно розрізняє стоячі ліси за складом видів, віковою когортою, характеристиками грунту, власністю, менеджментом. Вікові когорти та часові періоди розкладаються до 5-річних інтервалів. Розподіл типів лісів у певний період обмежується діяльностями насадження та вирубки, зокрема площа стоячих і вирубаних лісів вікової когорти класу понад 1 не може перевищувати площу того самого типу лісу у попередній період часу та вікової когорти на 1 клас нижчої ($\forall\ r$, t, B, f, a):

$$(TREE_{r,t,B,f,a} + HARV_{r,t,B,f,a})|_{a>1} \le$$
$$\le TREE_{r,t-1,B,f,a-1}|_{(t>1)\wedge(a>1)} + TREE_{r,t-1,B,f,a}|_{(t>1)\wedge(a=A)} + INIT_{r,B,f,a}|_{t=1}\,. \quad (7)$$

Коли ліс досягає останньої вікової когорти A, він залишатиметься там у наступний період часу. Співвідношення (7) не впливає на нові лісові плантації, але EUFASOM обмежує можливу зміну видів через заліснення ($\forall\ r$, t, j, f):

$$\sum_{v,\tilde{f},m,p} \vartheta_{r,f,\tilde{f}} TREE_{r,t,B,\tilde{f},a}|_{a=1} + LUCH_{r,t,j,f,u,-} \le$$
$$\le \sum_{\tilde{t},v,m,p} HARV_{r,\tilde{t},B,f,a}|_{\tilde{t}\le t} + LUCH_{r,t,j,f,u,+}\,. \quad (8)$$

Види $\tilde{f}$ можна повністю насадити на всіх попередньо вирубаних площах видів f лише за умови $\vartheta_{r,f,\tilde{f}} = 1$, а при $\vartheta_{r,f,\tilde{f}} < 1$ допустиме заліснення відповідно зменшується.

Шлях менеджменту землекористувння у часі впливає на врожаї культур і викиди. Менша обробка ріллі може виокремлювати грунтовий органічний вуглець на раніше глибоко виораних грунтах, а додатні чисті викиди можуть відбуватися, коли застосовується менша обробка після десятиліть нульової оранки. В EUFASOM складний взаємозв'язок між динамікою менеджменту та родючістю грунтів наближається процесами Маркова ($\forall\ r$, t, j, v):

$$\sum_{e,u,q,m,p} CROP_{r,t,B,e,q} + \sum_{s,u,q,m,p} PAST_{r,t,B,s,q} + \sum_{b,u,q,m,p} BIOM_{r,t,B,b,q} +$$
$$+ \sum_{f,u,a,m,p} TREE_{r,t,B,f,a} + \sum_{s,u,x,m,p} ECOL_{r,t,B,s,x} \le \sum_{\tilde{v},c,u,q,m,p} \rho_{r,B,\tilde{v},c,q} CROP_{r,t-1,\tilde{B},c,q} +$$
$$+ \sum_{\tilde{v},s,u,q,m,p} \rho^{PAST}_{r,B,\tilde{v},s,q} PAST_{r,t-1,\tilde{B},s,q} + \sum_{\tilde{v},b,u,q,m,p} \rho^{BIOM}_{r,B,\tilde{v},u,q} BIOM_{r,t-1,\tilde{B},u,q} +$$
$$+ \sum_{\tilde{v},f,u,a,m,p} \rho^{TREE}_{r,B,\tilde{v},f,a} TREE_{r,t-1,\tilde{B},f,a} + \sum_{\tilde{v},s,u,x,m,p} \rho^{ECOL}_{r,B,\tilde{v},s,x} ECOL_{r,t-1,\tilde{B},s,x}\,, \quad (9)$$

де: $\tilde{B} = (j,\tilde{v},u,m,p)$; параметри ρ з індексами задають матриці ймовірностей переходу від стану $\tilde{v}$ до стану v грунту за один період часу для культур, пасовищ, плантацій біомаси, лісів, екологічних заповідників. Ці матриці екзогенно виводяться на основі імітацій моделі EPIC [3]. Перехідні ймовірності різняться поміж регіонів, текстур грунту, насаджених видів, альтернатив менеджменту. Стаття [5] містить докладніші технічні пояснення й застосування щодо ефектів різних методів обробки ріллі.

Динамічні зміни у сільському та лісовому господарстві включають зміни у розподілі землі між лісами, виробництвом продовольчих культур, природними заповідниками, біоенергетичними плантаціями. EUFASOM у

кожний період часу явно відстежує ці зміни землекористування відносно попереднього періоду ($\forall\ r$, t, j, s, u, $\{+,-\}$)

$$LUCH_{r,t,j,s,u,\{+,-\}} = \psi_{\{+,-\}}\Bigg[\sum_{v,q,m,p}\left(CROP_{r,t,B,s,q} - CROP_{r,t-1,B,s,q}\right) + \sum_{v,q,m,p}\left(PAST_{r,t,B,s,q} - PAST_{r,t-1,B,s,q}\right) + \sum_{v,q,m,p}\left(BIOM_{r,t,B,s,q} - BIOM_{r,t-1,B,s,q}\right) + \sum_{v,a,m,p}\left(TREE_{r,t,B,s,a} - TREE_{r,t-1,B,s,a}\right) + \sum_{v,x,m,p}\left(ECOL_{r,t,B,s,x} - ECOL_{r,t-1,B,s,x}\right)\Bigg]_{t>1} - \left[\psi_{\{+,-\}}\sum_{v,q,m,p}\phi_{r,B,s,q}\right]_{t=1}, \quad (10)$$

а також відносно початкового розподілу ($\forall\ r$, t, j, s, u):

$$LUCH_{r,t,j,s,u,\{+,-\}} \le \max\{0;\eta_{r,t,j,s,u,\{+,-\}}\}, \quad (11)$$

де $\psi_+ = 1$, $\psi_- = -1$. Зміни до попередніх періодів штрафуються на регулюючі витрати в цільовій функції. Зміни землекористування відносно початкової ситуації обмежуються максимальним переміщенням $\eta_{r,t,j,s,u,\{+,-\}}$, залежним від географічного аналізу придатності. Критерії придатності для відтворення водно-болотних угідь описані у роботі [4].

Кількісне визначення взаємодій між регульованими й нерегульованими якостями довкілля та сільськогосподарською, лісовою, природоохоронною діяльностями – головний компонент інтегрованого аналізу землекористування. Базова версія EUFASOM містить балансові рівняння для потоків викидів у навколишньому природному середовищі ($\forall\ E = (r, t, e)$)

$$EMIT_{r,t,e} = \sum_{B,c,q}\alpha^{CROP}_{E,B,c,q}CROP_{r,t,B,c,q} + \sum_{B,e,q}\alpha^{PAST}_{E,B,c,q}PAST_{r,t,B,e,q} + \sum_{B,b,q}\alpha^{BIOM}_{E,B,b,q}BIOM_{r,t,B,b,q} + \sum_{B,f,a}\alpha^{TREE}_{E,B,f,a}TREE_{r,t,B,f,a} + \sum_{B,s,x}\alpha^{ECOL}_{E,B,s,x}ECOL_{r,t,B,s,x} + \sum_{s,u,m,p}\alpha^{LIVE}_{E,s,u,m,p}LIVE_{r,t,s,u,m,p} + \sum_{s,u,\{+,-\}}\alpha^{LUCH}_{E,s,u,\{+,-\}}LUCH_{r,t,s,u,\{+,-\}} + \sum_{m}\alpha^{PROC}_{E,m}PROC_{r,t,m} + \sum_{m,l}\alpha^{FEED}_{E,l,m}FEED_{r,t,l,m} + STCK_E - STCK_{r,t-1,e}, \quad (12)$$

тобто для парникового газу, поживних і грунтових викидів, а також для іншої важливої з точки зору довкілля товарної сировини ($\forall\ D = (r, t, d)$):

$$STCK_D = \partial_{r,t-1.d}STCK_{r,t-1,d} + \sum_{B,f,a}\alpha^{TREE}_{D,B,f,a}TREE_{r,t,B,f,a} + \sum_{B,f,a}\alpha^{HARV}_{D,B,f,a}HARV_{r,t,B,f,a} + \sum_{f,u}\alpha^{LUCH}_{D,f,u,-}LUCH_{r,t,f,u,-}. \quad (13)$$

Ця сировина включає загальний резерв сухої деревини в лісах і запаси лісопродуктів, які впливають на баланси парникового газу. У рівнянні (12) параметри α з індексами – це коефіцієнти впливу біогеохімічних процесів на довкілля за видами, якостями грунту, менеджментом, місцями розташування, лініями політики. У рівнянні (13) параметр ∂ з індексами – це дисконта ставка зношення продукту, яка виводиться з розкладання сухої деревини та функції життєвого циклу продукту [2].

EUFASOM максимізує споживчий надлишок на ринках кінцевих товарів і надлишок виробника чи власника ресурсів на всіх ринках виробничих факторів з ендогенними цінами плюс, мінімізуючи витрати, пов'язані з технологіями, торгівлею, пристосуваннями, лініями політики, – суспільний добробут

$$WELF = \sum_t \partial_t\Bigg[\sum_{r,y}\int_y \varphi^{DEMD}_Y(DEMD_Y)d(\cdot) - \sum_{r,y}\int_n \varphi^{SUPP}_Y(SUPP_Y)d(\cdot) - \sum_{r,i}\int_n \varphi^{RESR}_I(RESR_I)d(\cdot) - \sum_{r,B,c,q}\tau^{CROP}_{r,t,B,c,q}CROP_{r,t,B,c,q} - \sum_{r,B,s,q}\tau^{PAST}_{r,t,B,s,q}PAST_{r,t,B,s,q} -$$

$$- \sum_{r,B,u,q} \tau^{BIOM}_{r,t,B,b,q} BIOM_{r,t,B,b,q} - \sum_{r,B,f,a} \tau^{HARV}_{r,t,B,f,a} HARV_{r,t,B,f,a} -$$

$$- \sum_{r,B,f,a} \tau^{TREE}_{r,t,B,f,a} TREE_{r,t,B,f,a} - \sum_{r,B,s,x} \tau^{ECOL}_{r,t,B,s,x} ECOL_{r,t,B,s,x} -$$

$$- \sum_{r,l,u,m,p} \tau^{LIVE}_{r,t,l,u,m,p} LIVE_{r,t,l,u,m,p} - \sum_{r,m} \tau^{PROC}_{r,t,m} PROC_{r,t,m} - \sum_{r,l,m} \tau^{FEED}_{r,t,l,m} FEED_{r,t,l,m} -$$

$$- \sum_{r,j,u,\{+,-\}} \tau^{LUCH}_{r,t,j,s,u,\{+,-\}} LUCH_{r,t,j,s,u,\{+,-\}} - \sum_{r,\tilde{r},y} \tau^{TRAD}_{Y,\tilde{r}} TRAD_{Y,\tilde{r}}$$

$$\left. - \sum_{r,e} \tau^{EMIT}_{E} EMIT_{E} \right] + \sum_{r,B,f,a} \nu^{TREE}_{r,B,f,a} TREE_{r,T,B,f,a}, \qquad (14)$$

де: функції φ з індексами – функції попиту і пропозиції; параметри τ з індексами – коефіцієнти штрафів.

Література:

1. Горбачук В. М., Гаркуша Н. І., Толубко І. Є. Модель оптимізації лісового та сільського господарства / Сучасний соціокультурний простір. – К.: ТК Меганом, 2012.
2. Eggers T. The impacts of manufacturing and utilisation of wood products on the European Carbon Budget // Internal Report 9. – Joensuu, Finland: European Forest Institute, 2002. – 90 p.
3. Schmid E., Balkovic J., Skalsky R. Biophysical impact assessment of crop land management strategies in EU25 using EPIC / Carbon sink enhancement in soils of Europe: data, modeling, verification. V. Stolbovoy, L. Montanarella, P. Panagos (eds.) – Luxembourg: Joint Research Centre – Institute for Environment and Sustainability, 2007. – P. 160–183.
4. Schleupner C. Wetland distribution modeling for optimal land use options in Europe // Working paper FNU-135. – Hamburg: Hamburg University and Centre for Marine and Atmospheric Science, 2007.
5. Schneider U. A. Soil organic carbon changes in dynamic land use decision models // Agriculture, ecosystems and environment. – 2007. – 119. – P. 359–367.
6. Schneider U. A., Balkovic J., De Cara S., Franklin O., Fritz S., Havlik P., Huck I., Jantke K., Kallio A. M. I., Kraxner F., Moiseyev A., Obersteiner M., Ramos C. I., Schleupner C., Schmid E., Schwab D., Skalsky R. The European Forest and Agricultural Sector Optimization Model – EUFASOM / 16-th annual conference of the European Association of Environmental and Resource Economists (EAERE). – 2008. – 32 p.

Вікторія Дружиніна
(Кременчук, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

Конкурентні позиції підприємств все більше визначає персонал, орієнтований на здобуття конкурентних переваг в освіті, результатах праці, здатний до інтелектуально-професійного розвитку, розробки і впровадження інновацій на рівні світових стандартів, створення конкурентоспроможної продукції. Пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності персоналу потребує ретельного вивчення цієї проблеми в контексті сучасної інноваційної парадигми сталого розвитку.

Питанням дослідження конкурентоспроможності персоналу присвячено значні теоретичні напрацювання вітчизняних та закордонних науковців, а саме: Г. Л. Азоєв, Д.П. Богиня, Ж.-Ж. Ламбен, Р. А. Фатхутдінов, А. М. Колот.

Критичний аналіз еволюції наукової думки засвідчив, що категорія «конкурентоспроможність персоналу» набула важливе місце у понятійному апараті сучасної вітчизняної економічної науки, що пов'язане, з одного боку, - з дослідженням категорій трудового потенціалу, людського капіталу, а з іншого – вивченням механізмів функціонування конкуренції на ринку праці [1].

Конкуренція у сучасних словниках тлумачиться як боротьба за досягнення кращих результатів у якійсь справі, тому професійна кар'єра працівника в організації, його діяльність завжди проходять перевірку на позитивне соціальне сприйняття з боку керівника, так і в оціночних думках у масштабах організації, тобто складається суспільна думка. Виходячи з цього, система оцінки конкурентних переваг персоналу повинна враховувати три рівні виміру успішності:

1. Рівень соціального сприйняття образу працівника масовою свідомістю, де значну роль у кар'єрі відіграє фактор його соціальної успішності;
2. Рівень професіоналізму особистості, де чинником успішності виступає конкурентоздатність працівника. Ця перевага особистості за спадкоємністю не передається, а свідомо формується і розвивається у процесі професійного становлення.
3. Рівень професіоналізму діяльності, де чинником успішності є володіння конкретними видами технологій діяльності з урахуванням галузевої специфіки, статусу та функцій. Під технологіїю розуміється майстерність у професійній діяльності, яка впливає на успішність виконання поставлених завдань [2].

Отже, конкурентні переваги персоналу формуються під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників і можуть розглядатися як результат навчання, розвитку та діяльності. Особистий ресурс працівника містить необхідні йому конкурентоздатні якості і вміння. Це суб'єктивна сторона конкурентоздатності. Вона показує свідоме прагнення працівника до успіху у професійній кар'єрі, а також комплекс його соціально-моральних установок, знання та досвід, рівень технологічної майстерності.

До об'єктивної сторони конкурентоздатності відносяться різні бар'єри, обмеження на шляху до досягнення поставлених цілей, подолання яких вимагає від працівника напруження, що сприяє прояву конкурентних якостей та здібностей, використаня відповідної техніки і технології, які забезпечують високий результат витрачених зусиль.

Таким чином, конкурентним можна вважати працівника, який має явні переваги у порівнянні з іншими, завдяки своєму особистому та професійному потенціалу, здатний витримувати конкуренцію (конкурс, вибори тощо), подолати бар'єри, обмеження, досягти успіху в професійній діяльності.

Також підгрунтям дослідження сутності категорії «конкурентоспроможність» стало з'ясування її концептуального зв'язку з поняттям «конкурентний потенціал», який стосовно персоналу можливо розділити на три категорії компетенцій: системні, інструментальні, міжособистісні.

Системні компетенції виражають здатність до системного аналізу та вирішенню практичних завдань на основі системного підходу. Інструментальні компетенції виражають когнітивні здібності в організації професійної діяльності. Міжособистісні компетенції виражають індивідуальні здібності (ставлення до критики і самокритики); соціальні навички (міжособистісні відносини, робота в команді).

Таким чином виявлення відповидних конкурентних переваг на базі вищезазначених компетенцій персоналу і розвиток компетенцій в реалізації підвищує інтелектуальний потенціал підприємства, а також конкурентоспроможність персоналу в цілому по підприємству.

Розглянувши основи формування конкурентоспроможності персоналу організації та використовуючи корелятивний підхід, знайдемо ряд корелят, які характеризують фактори конкурентоспроможності. Стосовно персоналу можна виділити два класи цільових інтересів, які представлять собою кореляти: клас уникаючих та бажаних інтересів. Інтереси по відношенню до роботи постають у вигляді двох корелят. Кожна пара виражає відношення протилежності. Це «творчий інтерес - матеріальний інтерес», «службовий обов'язок – кар'єрний інтерес». По відношенню один до одного ці пари є взаємодоповнюючими. Це дає підставу відобразити їх у вигляді графічної моделі, зокрема зобразити їх область існування у вигляді площинної фігури (рис.1).

Збалансоване задоволення працівника в усіх чотирьох елементах відображено пунктирною зоною на рис.1.Тобто зона формування конкурентних переваг синтезує в собі конкурентоформуючі ознаки. Бажання реалізувати модель А (рис.1) – це задача керівника, але дослідження показують, що в умовах дісності має місце явне прагнення особистості до реалізації моделі Б (рис.1). Треба відмітити, що корелятивна модель в даному варіанті спрацьовує лише за умови наявності усіх елементів.

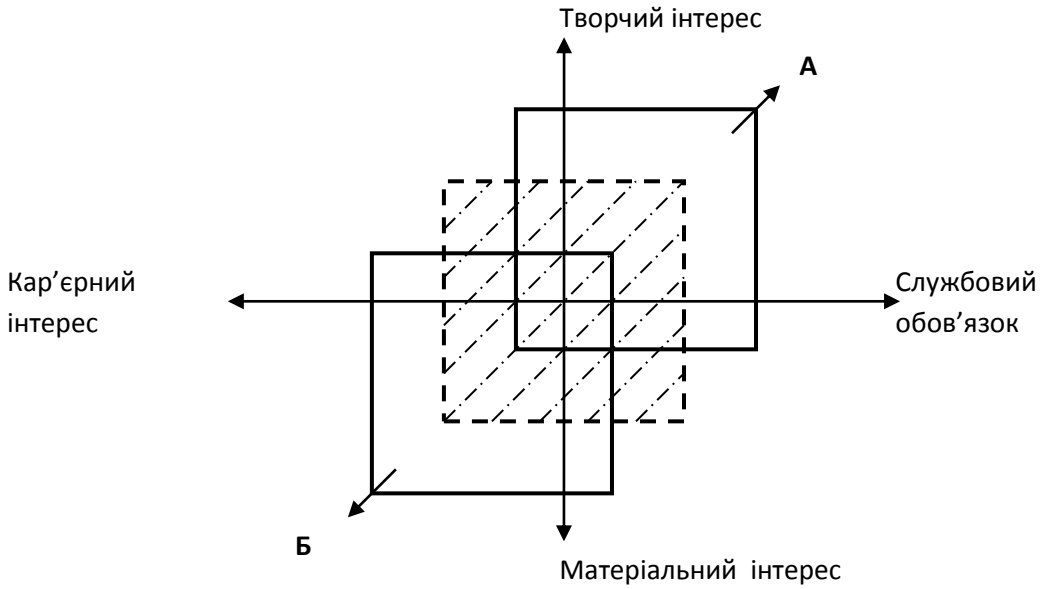

Рис. 1. Корелятивна модель формування конкурентоспроможності персоналу на прикладі площинної фігури

Аналізуючи розглянуту модель можна виділити два основних підходи до визначення сутності конкурентоспроможності персоналу. При першому підході (структурному) конкурентоспроможність розглядається як складне явище, що включає комплекс ознак, в основі яких лежить виділення елементів потенціалу працівника.

При другому підході (функціональному) конкурентоспроможність персоналу сприймається як здатність досягати певних результатів праці у заданих умовах, при цьому виявляється внесок кожного в досягненні цілей організації.

В аспекті якісних характеристик конкурентоспроможність характеризує певні ознаки, що характеризують сукупність споживчих властивостей робочої сили до ефективної праці: фах, стаж, вікові дані, володіння іноземними мовами тощо. Основними ознаками конкурентоспроможності є: відносний (порівняльний) характер – конкурентоспроможність проявляється тільки через порівняння характеристик економічного суб'єкта з характеристиками інших суб'єктів даного ринку; релевантний характер критерію конкурентоспроможності, який означає, що траєкторія руху даного економічного суб'єкта (його конкурентна позиція) відносно інших суб'єктів може бути визначена тільки в межах релевантного зовнішнього середовища; часовий характер (динамічність) критерію конкурентоспроможності характеризує положення суб'єкта у конкурентному полі в координатах часу як результат його конкурентної діяльності [3].

В аспекті кількісних характеристик конкурентоспроможність працівника може визначатися такими показниками, як продуктивність праці та ефективність праці, витрати робочого часу на виконання певних операцій (робіт), якість виробленої продукції, витрати сировини, палива, тощо. Структура конкурентоспроможності персоналу включає механізми: «хочу», «можу», «потрібно». По суті це трудова активність особистості, що характеризує якісний рівень трудової діяльності і тим самим визначає рівень конкурентноздатності працівника на внутрішньофірмовому

ринку праці. Максимальне співпадання механізмів «можу», «хочу» та «потрібно» виступає умовою підвищення ефективності виробництва, розвитку особистості. Людина може виявити свої здібності, успішно їх розвинути у процесі навчання, а потім і реалізувати їх під час трудової діяльності лише в тому випадку, коли вона заінтересована у роботі, усвідомлює та приймає до виконання цілі компанії.

Рівень конкурентоспроможності громадян на ринку праці у вирішальній мірі залежить від ступеня оволодіння ними у відповідності зі своїми здібностями і нахилами тією професією, що користується попитом на регіональному ринку праці, необхідна організаціям для реалізації їх цілей, одержання прибутку тощо.

Щоб зрозуміти структуру та механізм формування конкурентоспроможності персоналу організації, можна виразити її у вигляді структури елементів конкурентних переваг. На рис. 2 зображений процес утворення елементів конкурентоспроможності, коли розглядаються дісні конкурентні вимоги щодо конкретного фаху. Ця структура дає змогу зрозуміти різницю щодо загальних конкурентних вимог та відповідних конкурентних вимог щодо окремого фаху.

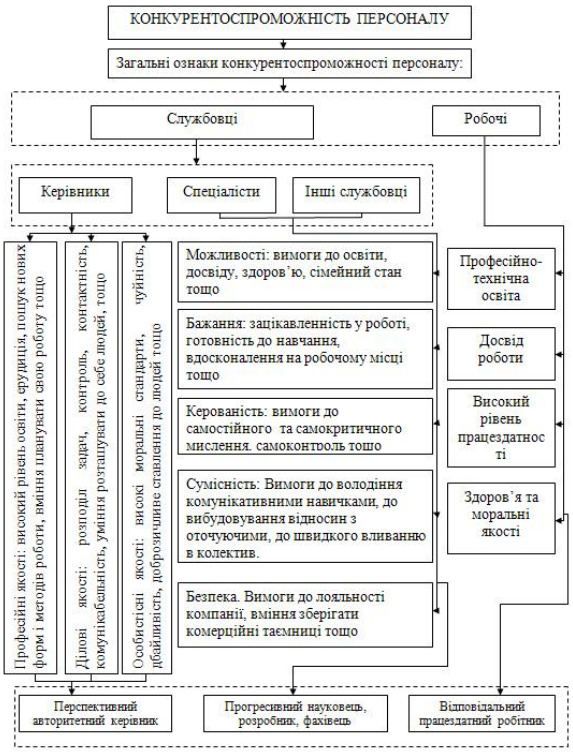

Рис. 2. Елементи конкурентних переваг в розрізі вимог до фаху

Таким чином можна згрупувати елементи конкурентних переваг в розрізі конкретних вимог, які акумулюють у собі сучасне бачення конкурентоспроможності. З запропонованої моделі видно, на яку групу слід звернути увагу, якщо виникає необхідність підвищити конкурентоспроможність в організації.

Персонал, орієнтований на здобуття конкурентних переваг в освітньо-професійному розвитку та практичних навичках, здатний до розробки і впровадження інновацій, створює вирішальні передумови для інноваційних зрушень у розвитку економічного зростання.

Підвищення конкурентоспроможності персоналу є процесом багатофакторним: в ринкових умовах різноманітні чинники, внутрішні і зовнішні, на різних рівнях впливають на персонал з різною силою, обумовлюючи прагнення до набуття конкурентних переваг. Вирішальну роль у зростанні конкурентних переваг мають інвестиції в людський капітал, наявність стимулів та формування конкурентної психології персоналу. Реалізація курсу на зміцнення конкурентних позицій персоналу не може успішно здійснюватись без створення нових та модернізації існуючих робочих місць та їх функціонування з повним використанням трудових і творчих можливостей працівників, їх переваг у компетенціях.

Література:

1. Бекетов Н.В. Поняття конкурентоспроможності та його еволюція / Н.В. Бекетов // Маркетинг в Росії і за кордоном – 2007. – №6. – С. 83-86.
2. Виноградський М. Д. Організація праці менеджера: навч. посіб. для студ. екон. вузів / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.М. Шканова. – К.: Кондор – 2010.– 323 с.
3. Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб. / С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.

Елена Карпова
(Ростов-на-Дону, Россия)

ОСОБЕННОСТИ ПОСТАНОВКИ И ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ НА РОССИЙСКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Стремление работать с максимальной экономической отдачей заставляет сегодня многие компании реформировать как свою внутреннюю организационную структуру, так и методы управления бизнесом, одним из которых является бюджетирование.

Бюджетирование позволяет согласовать деятельность подразделений внутри компании и подчинить ее общей стратегической цели. Бюджеты охватывают все стороны хозяйственной деятельности и включают плановые и отчетные (фактические) данные. В бюджетах отражены цели и задачи компании. Поэтому в процессе бюджетирования обеспечивается текущий контроль за решениями и процедурами по достижению запланированных финансовых показателей в результате образования, распределения и использования хозяйственных средств компании на всех стадиях ее создания, деятельности, реорганизации и ликвидации, а также в результате формирования и изменения стоимостных оценок и пропорций активов и пассивов компании.

Бюджетирование — это система краткосрочного планирования, учета и контроля ресурсов и результатов деятельности коммерческой организации по центрам ответственности и/или сегментам бизнеса, позволяющая анализировать прогнозируемые и полученные экономические показатели в целях управления бизнес-процессами.

Система бюджетирования предполагает многовариантный анализ финансовых последствий реализации намеченных планов, предусматривает анализ различных сценариев изменения финансового состояния предприятия, оценки финансовой устойчивости в изменяющихся условиях внешней хозяйственной среды.

В основе создания бюджетной системы находятся следующие положения:

1. Бюджет может иметь бесконечное количество видов и форм. В отличие от формализованного бухгалтерского баланса и отчета о прибылях и убытках, бюджет не имеет стандартизованной формы, которая должна строго соблюдаться. Структура бюджета зависит от того, что есть предмет бюджета, размера организации, детальности проработки, непрерывности процесса планирования и прочего;

2. Бюджет можно подготовить целиком в неденежном выражении, то есть использовать такие измерители, как единицы продукции, часы труда, число услуг и т.д.

3. Бюджет должен представлять информацию в доступной и ясной форме, чтобы его содержание было понятно пользователю. Избыток информации затрудняет понимание значения и точности данных, недостаточность информации может привести к непониманию основных взаимосвязей и ограничений, принятых в документе;

4. Наибольший эффект от использования бюджетной системы на предприятии достигается при обеспечении тесной взаимосвязи и сопоставимости ее данных, в первую очередь, с данными системы финансового учета, а именно при комплексном использовании первичной информации о фактической деятельности предприятия, нормативно-справочной информации и учетных принципов. В основе бюджетирования должны лежать те же учётные принципы, что и используемые на предприятии при формировании информации о фактическом осуществлении деятельности. В противном случае данные, полученные с использованием различных учётных принципов, сравнивать не корректно.

Выделяют три основных подхода к процессу бюджетирования [1]:

- «сверху-вниз»;
- «снизу-вверх»;
- итерационный подход.

Подход «сверху-вниз» означает, что высшее руководство осуществляет процесс бюджетирования с минимальным привлечением менеджеров подразделений и отделов нижнего уровня. Такой подход дает возможность полностью учитывать стратегические цели компании, уменьшить затраты времени и избежать проблем, связанных с согласованием и агрегированием отдельных бюджетов. Вместе с тем недостаток данного подхода — слабая мотивация менеджеров нижнего и среднего звена относительно достижения целей.

Подход «снизу-вверх» применяется на больших предприятиях, где руководители отделов составляют бюджеты участков, отделов, которые потом обобщаются в бюджеты цеха, производства и завода соответственно. Средним и высшим руководителям в этом случае предстоит согласование и координация различных бюджетных показателей. Один из недостатков этого подхода заключается в том, что плановые показатели по расходам завышаются, а по доходам занижаются, чтобы при выполнении получить незаслуженное вознаграждение.

Наиболее приемлема итерационная процедура бюджетирования, при которой, как правило, сначала сверху спускаются целевые финансовые показатели, а после формирования по направлению «снизу-вверх» всей системы бюджетов предприятия вплоть до основных заключительных бюджетов – бюджета доходов и расходов, бюджета движения денежных средств и бюджетного баланса, следует их анализ на соответствие выполнения поставленных руководством целевых показателей (оборачиваемость, рентабельность, ликвидность и т.п.). Если желаемые значения целевых показателей достигаются, бюджет представляется руководству на утверждение, после чего он из проекта становится директивным и рассылается всем менеджерам компании для выполнения и контроля. Если же по результатам анализа обнаруживается расхождение полученных целевых показателей с желаемыми, то от руководства компании следует задание на подготовку следующей версии бюджетов. Такие итерации повторяются до достижения приемлемой версии, которая принимается в качестве утвержденной.

Как и любое явление, бюджетирование имеет свои положительные и отрицательные стороны [3].

К достоинствам бюджетирования можно отнести:

- оказывает положительное воздействие на систему мотивации работников предприятия;
- позволяет координировать работу предприятия в целом;
- анализ бюджетов позволяет своевременно вносить корректирующие изменения;
- позволяет усовершенствовать процесс распределения ресурсов;
- служит инструментом сравнения достигнутых и желаемых результатов.

Недостатками бюджетирования являются:

- сложность и дороговизна внедрения системы бюджетирования;
- если бюджеты не доведены до сведения каждого сотрудника, то они не оказывают практически никакого влияния на мотивацию и результаты работы, а вместо этого воспринимаются исключительно как средство для оценки деятельности работников и отслеживания ошибок;
- противоречие между достижимостью целей и их стимулирующим эффектом: если достичь поставленных целей слишком легко, то бюджет не имеет стимулирующего эффекта для повышения производительности; если слишком сложно - стимулирующий эффект пропадает, поскольку никто не верит в возможность достижения целей.

Обобщая имеющуюся практику внедрения системы бюджетирования на российских предприятиях, можно обозначить следующие ошибки [2].

1. Пропускается либо выполняется формально один из этапов бюджетирования.

Бюджетирование на предприятии предполагает выполнение следующего цикла управления: планирование (формирование операционных, финансовых и консолидированных бюджетов); контроль исполнения бюджетов; анализ отклонений и принятие корректирующих решений. Попытка опустить тот или иной этап и «упростить» процесс бюджетирования приводит к тому, что система бюджетирования, вроде бы выстроенная на предприятии, оказывается неработающей либо функционирует с серьезными сбоями.

Решение: Указать в бюджетном регламенте ответственных, процедуры и методы для каждого из перечисленных этапов.

2. Формируемые бюджеты не соответствуют стратегическим целям предприятия.

Ошибка, возникающая на этапе постановки целей, состоит в отсутствии у компании формализованной стратегии. Отсутствие ясно сформулированной стратегии и, как следствие, неопределенность финансовых целей приводит к тому, что бюджетирование лишается основы.

Решение: Формализовать стратегию развития компании минимум на трехлетнюю перспективу. Четко определить стратегические цели и оцифровать их. Например, итоговая запланированная компанией рентабельность – относится к разряду стратегических показателей. И здесь должна проводиться балансировка бюджета на предмет соответствия планируемой рентабельности стратегическим целям. Другими словами, если у компании есть стратегия, которая диктует требования к рентабельности, то при составлении бюджета на будущий период, нужно в первую очередь оценить, насколько мы приблизились к реализации стратегических целей. Если этого не происходит, то приходится резать затраты.

3. Неверно обозначены границы и типы центров финансовой ответственности.

Так как финансовая структура является отправной точкой в построении системы бюджетирования, неточности, допущенные при ее формировании, могут привести к следующим проблемам: возникновение зон «перекрестной» ответственности, назначение руководителей ответственными за исполнение неподконтрольных им статей бюджета и т.д.

Решение: При формировании финансовой структуры и определении типов центров финансовой ответственности (центр затрат, центр доходов, центр прибыли и т.д.), в первую очередь, следует понять, на какие показатели может влиять то или иное подразделение. Распространенная ошибка - департамент продаж рассматривается как центр прибыли, что в большинстве случаев не верно, так как подразделение отвечает в основном за доходы компании.

4. Фрагментированное бюджетирование.

Отсутствие каких-либо бюджетов, которое может объясняться различными причинами, может привести к серьезным проблемам. Так, если система бюджетов ограничена только бюджетом доходов и расходов, то в тени остается потребность предприятия в средствах для обеспечения деятельности. При наличии бюджета движения денежных средств, но в отсутствии баланса не всегда можно узнать, посильна ли предприятию кредитная ноша, и привлекательно ли оно в качестве заемщика.

Решение: Вне зависимости от размера компании необходимо формировать полный комплект финансовых (бюджет доходов и расходов, бюджет движения денежных средств, бюджетный баланс) и операционных бюджетов.

Для обеспечения эффективной работы по постановке и внедрению бюджетирования важно, чтобы были установлены соответствующие административные процедуры разработки и принятия бюджета, которые должны обеспечить менеджерам помощь в его подготовке. Должны быть проработаны вопросы вертикальной и горизонтальной детализации (интеграции) бюджетов и идентифицированы признаки, по которым она будет осуществляться. Должна быть сформирована совокупность центров ответственности и определен механизм распределения ответственности. Поэтому процесс бюджетирования индивидуален для каждого предприятия, а бюджетная система уникальна.

Литература:

1. Земитан Г. Методы составления бюджетов// http://www.iteam.ru. – официальный сайт «Технологии корпоративного управления».
2. Кочнев А., Ступакова М. Идеальный бюджет// Финансовый директор. – 2007. – №12.
3. Кучеренко А.И. Бюджетирование как метод финансового планирования деятельности организации// Справочник экономиста. – 2010. – №3.

Галина Ковальова
(Івано-Франківськ, Україна)

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО АУДИТУ – ОБ'ЄКТИВНІ РЕАЛІЇ ТА СУБ'ЄКТИВНЕ ВИЗНАННЯ

Постановка проблеми. Аудит є однією із складових «матерії» економіки, і успіх ринків капіталу залежить від конкурентоспроможності та стабільності ринку аудиту. Проведення аудиторських перевірок сприяє порядку, точності фінансової інформації, підвищує ефективність корпоративного управління.

Очевидно, що інвестори та кредитори все більше зацікавлені в тому, щоб компанія мала статус безперервно діючого підприємства та хочуть отримати незалежне підтвердження точності та повноти звітності, особливо в області управління, перерозподілу капіталу та прогнозування ліквідності. І вирішальне значення тут відіграє якість аудиту та аудиторських висновків за фінансовою звітністю.

І основна проблема полягає в тому, що підтверджена аудиторами фінансова звітність не має бути фінансовим зліпком з минулої діяльності компанії, а повинна служити основним і надійним джерелом інформації як для зовнішній так і для внутрішніх користувачів.

Враховуючи космічну швидкість ухвалення управлінських рішень і взаємозв'язок усіх їх складових, сучасній глобальній економіці потрібний новий аудит**,** потрібні такі аудитори і аудиторські висновки, які допомагали б

формувати довіру до суб'єкта аудиторської перевірки та вигідно відрізняли б його від підприємства, яке ще не проходило аудиторську перевірку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення та ефективного впровадження аудиторської діяльності входить у коло наукових інтересів багатьох вчених. Зокрема, даній проблематиці

присвячено праці таких вчених як Е. Аренс, М. Білуха, С. Голов, Дж. К. Лоббек, І. Дмитренко В. Орлова, І. Пилипенко , В. Савич, О. Скорба та інші.

Віддаючи належне науковим напрацюванням по даній проблематиці, варто наголосити на тому, що необхідно переглянути роль аудиту та перевірити, чи достатньо переконливі докази наводяться на захист його переваг для бізнесу, економіки та суспільства. На сьогоднішній день опубліковано зовсім мало досліджень, що ставили б за мету показати цінність аудиту в укріпленні впевненості бізнесу під час фінансової кризи. Вказані проблемні аспекти вимагають подальшого розвитку й залишаються актуальними.

Постановка завдання. Актуальність даної статті зумовлена необхідністю пошуку адекватних сучасним умовам розвитку напрямків підвищення цінності аудиту як на рівні крупних публічних компаній, так і на рівні підприємств малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Робота підприємств і організацій в умовах ринкових відносин та конкурентної боротьби зумовлює виникнення нової форми незалежного контролю - аудиту. Необхідність у послугах аудитора постала з наступних причин:

- потреба акціонерів, страхових компаній, банків та інших користувачів в об'єктивній і достовірній інформації про фінансово-господарський стан того чи іншого суб'єкта господарювання;
- залежність наслідків прийняття рішень користувачами інформації (власниками, інвесторами, кредиторами та ін.) від якості отриманої інформації;
- необхідність спеціальних знань та навиків для перевірки інформації.

Найпоширенішим у світі є обов'язковий аудит фінансової звітності щодо підтвердження її достовірності. Проте практика роботи зарубіжних і вітчизняних аудиторів (аудиторських фірм) доводить, що аудит - це не тільки підтвердження достовірності фінансової звітності, а й надання різного роду послуг. Так, аудиторські фірми на замовлення суб'єктів господарської діяльності виконують наступні послуги: аналіз бухгалтерської (фінансової) звітності; постановка і відновлення бухгалтерського обліку та звітності; консультації з бухгалтерського обліку і фінансово-правових питань, менеджменту і маркетингу, податкової політики тощо [1].

Але не зважаючи на такий великий спектр діяльності аудиторським фірмам доводиться захищатися з різних боків та безперервно доводити, що аудит не є гарантією захисту від шахрайства чи гарантією майбутнього успіху компанії.

Подолання сучасної кризи недовіри до аудиторської діяльності неможливо без руйнування старих стереотипів про роль аудиторів і про вимоги до вмісту аудиторських висновків. Потрібно переосмислення громадського розуміння ролі і завдань аудиту.

Новий аудит повинен мати додатковий напрям – на актуальність своїх результатів в тимчасовому вимірі, націленість на видачу інформації на прийняття оперативних бізнес-рішень. Аудит достовірності річної фінансової звітності повинен стати частиною нового аудиту. В майбутньому біля фінансового аудиту буде досить широка типологія – не лише по видах аудиту, але і по типах, і по переліку оцінюваних параметрів, і за часом видачі висновків. Одночасно з підтвердженням достовірності фінансової звітності, новий аудит – аудит фінансової стійкості, повинен висловлювати кваліфіковану думку про фінансовий стан підприємства на звітну дату, а також інтерпретувати фінансові показники, виявляючи тенденції в розвитку того чи іншого підприємства. Це надасть можливість оцінювати ефективність за попередні періоди і підтверджувати обґрунтованість прогнозних економічних показників підприємства, на якому проводиться аудит.

Новий аудит забезпечить зростання ринку аудиторських послуг, який базуватиметься на:

- *законодавчому рівні* – розробка змін до Закону про аудиторську діяльність, які розширять перелік суб'єктів господарювання, фінансова звітність яких підлягає обов'язковому аудиту та операцій, які підлягають обов'язковому;
- *організаційному рівні* – забезпечення втілення проектів у співпраці з ДПСУ, щодо впровадження проекту «горизонтальний моніторинг» та аудит фінансової звітності для користування органами ДПСУ;
- *зовнішньому рівні* – забезпечення ролі професійних громадських організацій та об’єднань у розвитку аудиту через здійснення певних етапів сертифікації претендентів на отримання сертифікату аудитора, щорічне обов’язкове якісне підвищення їх кваліфікації, здійснення контролю якості аудиторських послуг та участь у методологічному забезпечені аудиторської діяльності [2,4].

Важливим елементом розвитку ринку аудиторських послуг є створення умов, за яких, відносно нелегке відтворювання досягнень якісних критеріїв суб'єкта аудиторської діяльності забезпечить відповідну ринкову вартість суб'єкта аудиторської діяльності, як ринкового об'єкту, або об'єкту для успадкування. До зазначених критеріїв можливо віднести: термін перебування на ринку, кількість сертифікованих аудиторів, види сертифікатів, наявність додаткових кваліфікаційних свідчень, сертифікатів персоналу, наявність та визнання впровадженої системи забезпечення якості аудиторських послуг, приналежність до міжнародної або національної мережі, позитивна страхова історія, позиція в рейтингу аудиторських фірм.

Впровадження зазначеного забезпечить:

- створення ринкової вартості суб'єктів аудиторської діяльності та ринку, де об'єктами продажу (успадкування) будуть самі суб'єкти аудиторської діяльності;
- мотивацію для інвестування в якість аудиторських послуг, в розвиток персоналу;
- мотивацію досягнення якісних критеріїв для отримання допуску на відповідні ринки аудиторських послуг;
- мотивацію досягнення якісних критеріїв для отримання права вступу до міжнародних або національних мереж;
- відповідне належне ціноутворення аудиторських послуг та прийняття ринком зазначеного рівня вартості аудиторських послуг.

Для досягнення поставлених цілей професійні аудитори повинні дотримуватись ряду основних умов або фундаментальних принципів у своїй роботі. Основним з яких за МСА, є:

- порядність, яка полягає в тому, що аудитор не повинен викривлювати реальні факти, приховувати їх від замовника або персоналу управління, чи інших користувачів результатами його послуг. Він повинен розкривати усе, що вважає за доцільне та необхідне для замовника або користувача даними його роботи, казати правду і не інтерпретувати фактичні дані в інтересах різних зовнішніх або внутрішніх користувачів даних;
- об’єктивність при оцінці фактів та подій, при формуванні власного професійного судження аудитор враховує тільки отримані достатні, достовірні та відповідні докази щодо предмету перевірки чи послуг. При цьому він уникає та не зважає на тиск з боку керівництва замовника чи власників, на наявність конфлікту інтересів між самими

власниками замовника або між ними і персоналом, між окремими працівниками персоналу замовника, між керівництвом замовника та державними фіскальними органами, тощо;

- професійна компетентність та належна ретельність передбачає постійну актуалізацію професійних знань аудитора через підвищення своєї кваліфікації та ретельність процесу надання професійних послуг;

- принцип конфіденційності достатньо відомий та зрозумілий аудиторам України. На жаль його важко дотримуватися в реаліях вітчизняної фіскальної практики, особливо у відносинах з правоохоронними органами. Він вимагає, щоб аудитор не розголошував того, що є конфіденційним по відношенню до замовника, предмета чи об'єкта перевірки;

- професійна поведінка аудитора полягає в тому, що в ході своєї професійної діяльності, він повинен так себе вести, щоб треті особи навіть і не могли подумати про нього, що він може бути некомпетентним, упередженим, ненадійним, що сприятиме викривленню фактичного стану справ на об'єкті замовлення;

- технічні стандарти вимагають від аудитора застосовувати у своїй діяльності стандарти аудиту. Це певним чином позбавляє аудитора права на креативні підходи до аудиту, необґрунтовані фантазії та непотрібну творчість.

Незалежний аудит може приносити реальні економічні переваги малому бізнесу завдяки допомозі, що вони надають підприємствам, не лише сприяючи ефективному фінансовому управлінню, а й також задовольняючи кредиторів, інвесторів та постачальників, коли фірма намагається отримати фінансування та кредит [3,5].

Якщо підприємства не обирають добровільної аудиторської перевірки, то консультанти - аудитори можуть запропонувати певні узгоджені процедури з метою підвищити цінність свого бізнесу. Відокремлення аудиторського продукту від довгих контрольних листів, коли це доречно, може стати основною можливістю забезпечити підтвердження та впевненість бізнесу в тих областях, де існує найбільше ризиків та проблем, відповідно до потреб конкретної компанії.

Цього можна досягти, якщо розширити функції аудиту – окрім надання висновку за фінансовою звітністю, включити також обговорення з клієнтами таких питань, як управління ризиками, ефективність корпоративного управління, а також перевірка припущень, що лежать в основі бізнес-моделі компанії, та її стійкості в майбутньому. Втім, фірмам слід розглядати розширення функцій аудиту не як загрозу, а як можливість підвищити його цінність.

Висновки. Враховуючи радикальні темпи змін життя суспільства виникає об'єктивна необхідність у вдосконаленні та ширшому використанні аудиторської діяльності, як з точки зору наукової парадигми так і практичної цінності. Основним критерієм зростання цінності аудиту має бути зростання довіри суспільства до нього. Аудит має стати потужною зброєю проти шахрайства та надійним і перевіреним джерелом фінансової інформації про стан господарюючого суб'єкта з одного боку, з іншого, професійним консультантом.

Література:

1. Дмитренко И. Н. Информационно-регламентное обеспечение внутрифирменного контроля качества аудиторських услуг / И. Н. Дмитренко // Аудитор Украины. – 2009. – № 7 – 8. – С. 62–63.
2. Пилипенко І. І. 15 років аудиту в Україні: досвід захисту інтересів суспільства і держави / І. І. Пилипенко, В. О. Шевчук //Аудитор Украины. – 2008. – № 6 (134). – С. 16 – 20.
3. Редько О. Ю. Якість аудиторських послуг: філософія та міфологія // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 1. – С. 46–54.
4. www.spilka-audit.org.ua.
5. www.liga.net.

Світлана Ковач, Костянтин Безверхий,
(Київ, Україна)

ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ТА ПОДАННЯ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ-ПІДПРИЄМЦЕМ ДОВІДКИ-РОЗРАХУНКА ДО УСТАНОВИ БАНКУ

Суб'єкти підприємницької діяльності – фізичні особи-підприємці (*надалі* – ФОП), що невчасно або не в повному обсязі виплачують заробітну плату найманим працівникам, мають пам'ятати про деякі особливості сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (*надалі* – ЄСВ), зокрема, про необхідність подавати до установи банку довідку-розрахунок при отриманні з поточного рахунка коштів на виплату заробітної плати найманим працівникам, з якої нарахований та утриманий ЄСВ був вчасно сплачений в попередніх періодах – протягом 20 календарних днів, наступних за місяцем нарахування заробітної плати.

Постановою Пенсійного фонду України (*надалі* – ПФУ) № 21-3 від 27.09.2010 р. затверджено Порядок прийняття банками на виконання розрахункових документів на виплату заробітної плати (*надалі* – Порядок № 21-3) [1]. Відповідно до п. 2 Порядку № 21-3 банки приймають від платників ЄСВ грошові чеки, платіжні доручення та інші розрахункові документи на видачу (перерахування) коштів для виплати заробітної плати, на які відповідно до Закону України „Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" № 2464-VI від 08.07.2010 р. [2] нараховується ЄСВ, та здійснюють видачу (перерахування) зазначених коштів лише за умови одночасного подання платником ЄСВ розрахункових документів (документів на переказ готівки) про перерахування коштів для сплати сум ЄСВ. Суми, що мають бути сплачені за цими документами, повинні складати не менше 1/3 суми коштів для виплати заробітної плати, зазначеної у грошових чеках, платіжних дорученнях та інших розрахункових документах [1].

Щоб сплатити ЄСВ, нарахований та утриманий на/із заробітної плати найманих працівників, у сумі меншій ніж 1/3 від суми заробітної плати до виплати, слід затвердити у територіальному органі ПФУ Довідку-розрахунок (форма – Додаток № 1 до Порядку № 21-3 [1]). Таку ж думку наводить ПФУ у своєму листі № 6925/03-30 „Щодо надання банкам розрахункових документів на виплату зарплати" від 26.03.2012 р.: „довідка-розрахунок надається банку при отриманні коштів на виплату заробітної плати у випадку, якщо сума єдиного внеску, зазначена у розрахунковому документі, менша, ніж 1/3 суми коштів для виплати заробітної плати" [3].

Вищезазначену довідку-розрахунок ФОП складають у трьох примірниках відповідно до п. 3 Порядку № 21-3:
– для територіального відділення ПФУ;
– для установи банку;
– для ФОП.

Розглянемо приклад заповнення довідки-розрахунку. ФОП Аржаніков Е.С., що займається оптовою торгівлею, клас професійного ризику 5 (ставка нарахувань ЄСВ – 36,8 %), у зв'язку з затримкою оплати покупцем товарів вчасно не виплатив заробітну плату найманим працівникам за січень – квітень 2012 р., але ЄСВ до органу ПФУ за січень – березень 2012 р. сплачено вчасно і повністю. У ФОП працюють двоє найманих працівників з посадовим окладом 1200,00 грн. Кожному працівнику ФОП виплачується заробітна плата „на руки" у розмірі 1063,75 грн. На 20 травня 2012 р. заплановане отримання заробітної плати за січень – квітень 2012 р. в сумі 8510,00 грн., у тому числі за січень – березень 2012 р. 6382,50 грн. та за квітень 2012 р. 2127,50 грн. Для того щоб сплатити у травні 2012 р. при отриманні заробітної плати за січень – квітень 2012 р. лише ЄСВ, нарахований на заробітну плату за квітень 2012 р. – 883,20 грн. (1200,00 х 2 х 0,368), ФОП повинен відвідати територіальний відділ ПФУ за місцем його обліку та отримати довідку-розрахунок, в якій буде зазначено, що ФОП має переплату з ЄСВ до ПФУ, та суму ЄСВ, яку слід перерахувати при отриманні заробітної плати найманих працівників. Приклад заповненої довідки-розрахунку наведено на рис. 1.

Додаток 1
до Порядку прийняття банками на виконання
розрахункових документів на виплату заробітної плати

Керівник органу Пенсійного фонду України
у Печерському районі м. Києва
Ткаченко-Канарська Світлана Петрівна

_____
(підпис, прізвище та ініціали)

М. П.

"*20*" *травня* 20*12* р.

Довідка-розрахунок
на *20 травня* 20*12* р.

Назва страхувальника ФОП Аржаніков Е.С. N рахунку 260060152156

Назва установи банку ПАТ «Енергобанк» м. Київ

N з/п	Назва показника	Сума, грн.
1	Заробітна плата, зазначена у платіжному дорученні або грошовому чеку	8510,00
	у т. ч.	–
1.1	заробітна плата, що перевищує максимальну величину, з якої справляються страхові внески	–
1.2	заробітна плата працюючих інвалідів	–
2	1/3 різниці рядків 1, 1.1 та 1.2, (1/3 · (р. 1 - р. 1.1 - р. 1.2))	2836,67
3	1/25 від суми, зазначеної у рядку 1.2	–
4	Переплата страхових внесків	1953,47
5	Сума страхових внесків, яка зазначається у розрахунковому документі та підлягає перерахуванню (р. 2 + р. 3 - р. 4)	883,20

Інформація для банку:

чек ВА 625121 на суму 8510,00 грн. (вісім тисяч п'ятсот десять грн. 00 коп.)
(заробітна плата, зазначена у платіжному дорученні або грошовому чеку)

платіжне доручення №74 від 20 травня 2012 р. на суму 883,20 грн.
(дата, номер та сума погодженого розрахункового документа на сплату страхових внесків)

Керівник ***Аржаніков*** (підпис) **Аржаніков Е.С.** (ініціали, прізвище)

Головний бухгалтер _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

М. П.

Рис. 1. Довідка-розрахунок для виплати заробітної плати

Звичайно, з урахуванням податкової соціальної пільги і діючих розмірів ЄСВ сума фактично сплаченого ЄСВ відрізняється від 1/3 суми за чеком, але форма довідки встановлювалася з урахуванням вимог п. 2 Порядку № 21-3 [1], і фахівці територіального органу ПФУ затвердять довідку-розрахунок в разі, якщо зазначена сума переплати буде не меншою, ніж сума сплаченого ЄСВ за даними ПФУ.

Варто зазначити, що для платників, які звертаються до органів ПФУ за погодженням довідки-розрахунку, у якій сума перерахування єдиного внеску менша, ніж 1/3 суми коштів на виплату заробітної плати, зазначеної у грошовому чеку, та/або платіжному дорученні, та/або іншому розрахунковому документі, у зв'язку із застосуванням максимальної величини бази нарахування ЄСВ (заробітна плата вища за 17 мінімальних заробітних плат) та які протягом попереднього року не допустили порушень законодавства про нарахування та сплату ЄСВ, згідно п. 5 Порядку № 21-3 передбачена також довідка про видачу коштів для виплати заробітної плати без перевірки сум сплати ЄСВ за формою згідно з додатком 2 до Порядку № 21-3. [1] Вказана довідка надається за рішенням керівника органу ПФУ. Термін дії такої довідки становить один рік. Приклад заповненої довідки про видачу коштів на виплату заробітної плати без перевірки сум сплати ЄСВ наведено на рис. 2.

Додаток 2
до Порядку прийняття банками на виконання розрахункових документів на виплату заробітної плати

_Управління Пенсійного фонду України_____
__у Печерському районі м. Києва_____
(назва управління Пенсійного фонду України у районі, місті, районі у місті)

ДОВІДКА
про видачу коштів для виплати заробітної плати без перевірки сум сплати єдиного внеску

від "***15***" квітня 20***12*** року N 546

Назва банку _____***ПАТ «ЕНЕРГОБАНК» м. Київ***_____

Платник єдиного внеску ***ФОП Аржаніков Е.С.***_____
(повна назва юридичної особи або прізвище, ім'я,

_____ N рахунку _260060152156_____
по батькові фізичної особи)

за період з "***15***" ***квітня*** 20***11*** року по "***14***" ***квітня*** 20***12*** року не допустив порушень законодавства про нарахування та сплату єдиного внеску.

База для нарахування єдиного внеску даного платника перевищує максимальну величину, з якої сплачується єдиний внесок.

Довідка дійсна протягом _одного року_ з дня видачі, до "***13***" квітня 20***12*** року
(період)
включно.

М. П.

Керівник управління Пенсійного фонду України — *Ткаченко-Канарська* (підпис) — *Ткаченко-Канарська С.П.* (ініціали, прізвище)

Рис. 2. Довідка про видачу коштів для виплати заробітної плати без перевірки сум сплати ЄСВ.

Якщо ж ФОП виплачує заробітну плату найманим працівникам вчасно і в повному обсязі, то довідку-розрахунок надавати установі банку не потрібно. Це також стосується підприємств та організацій, що вказані в п. 1 Порядку № 21-3 [1].

Отже, незалежно від виплати заробітної плати найманим працівникам ЄСВ потрібно сплачувати у терміни, встановлені чинним законодавством, тобто протягом 20 календарних днів, наступних за місяцем нарахування заробітної плати. У разі несвоєчасної виплати заробітної плати найманим працівникам та сплати ЄСВ у терміни, встановлені чинним законодавством,, ФОП повинен надати установі банку в день отримання коштів для виплати заробітної плати довідку-розрахунок, що затверджується територіальним органом ПФУ за місцем державної реєстрації ФОП.

Список використаних джерел:

1. Постанова Пенсійного фонду України „Про затвердження Порядку прийняття банками на виконання розрахункових документів на виплату заробітної плати” № 21-3 від 27.09.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0953-10/print1339500257212711.
2. Закон України „Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” № 2464-VI від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/print1339500257212711.
3. Лист Пенсійного фонду України „Щодо надання банкам розрахункових документів на виплату зарплати” № 6925/03-30 від 26.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nau.ua/index.php?page=hotline&file=402550-26032012-0.htm.

Анастасія Крижановська
(Київ,Україна)

МІСЦЕ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ

Розглянута цінність маркетингового управління та стратегічного маркетингу в діяльності підприємств в умовах ринкового перетворення економіки.

Перехід до ринку для вітчизняних підприємств пов'язаний із значним ризиком внаслідок змін законодавчих актів,регулюючих відношення власності та умови підприємницької діяльності. Більшість керівників господарюючих суб'єктів вперше зіткнулись з необхідністю аналізу SWOT , вивчення кон'юнктури ринку ,визначення позицій в галузі.

Ринкове перетворення економіки потребує уваги до розробки маркетингової стратегії,адаптованої до ресурсних можливостей підприємства і зовнішніх обмежень. В цих умовах виникає необхідність використовувати переваги стратегічного маркетингу.

Необхідність найшвидшої адаптації підприємства в умовах насичених ринків, які створюють попит на високо диференційовані товари, зростаюча нецінова конкуренція формують попит та товарну пропозицію на сучасних ринках. Сьогодні цінність маркетингового управління та стратегічного маркетингу для підприємства полягає в тому, що вони акцентують увагу на ключових факторах успіху, концентруючи увагу на виробленні довгострокових орієнтирів , пов'язаних з прийняттям стратегічних рішень. Більша частина сучасних підприємств потребує визначення свого місця в кожному із цільових сегментів, визначенні позиції на ринку як товара , так і самого підприємства. В результаті стратегічного аналізу для кожного потенційного сегмента ринку підприємством повинні бути чітко визначені основні інструменти впливу на цільові сегменти у вигляді товарної, цінової, комунікаційної політики та політики збуту підприємства, тобто застосовані принципи маркетингового управління [1, С.4]. В нових умовах у виробників та продавців з'явилась об'єктивна необхідність в інтеграції зусиль з ціллю зниження ризиків в суперництві. До них прийшло розуміння того, що доцільніше та вигідніше інвестувати у виробництво тих товарів, які будуть користуватися попитом на ринку, ніж виробляти те, що ледве вдається реалізовувати. В даних умовах виробництва та реалізації продукції потребувалась переорієнтація діяльності підприємств та зміни в практиці управління. Маркетинг почали трактувати як концепцію управління, орієнтовану на змінні умови ринку, на існуючий на ньому попит на товари та послуги. Сутність маркетингу як концепцій управління полягає в прагненні задовольнити існуючі потреби [1, С.6]. Основне завдання сучасного маркетингу – подолання суперечностей між суспільними умовами відтворення та діяльність окремого підприємства. Це вимагає від керівників підприємств комплексного підходу до вирішення завдань, поставлених перед ними : орієнтації на довгостроковий комерційний успіх; безперебійного збору, обробки й аналізу інформації про ринки та фірми; активного впливу на зовнішнє середовище на відміну пасивному пристосуванню до неї; інноваційної діяльності на виробництві : ініціативи та творчий підхід в управлінні виробництвом, фінансами, збутом та кадрами. Такі основні передумови для появи концепції стратегічного маркетингу і переходу менеджерів до маркетингового управління.

Концепція стратегічного маркетингу з'явилась невдовзі після впровадження в практику управління підприємством концепції стратегічного менеджменту. Обидві концепції відображаюсь ускладнення процесу управління підприємством в умовах непередбачуваної, схильної до неочікуваних змін зовнішнього середовища. По мірі того як зовнішнє середовище стає менш передбачуваним , фірми розробляють все більш складні системи управління, призначені для швидкого реагування на зміни зовнішніх обставин. Щоб успішно протистояти зовнішньому середовищу , складність та швидкість прийняття рішень в управлінській підсистемі повинні відповідати важкості та швидкості змін, що відбуваються в зовнішньому середовищі. В межах концепції стратегічного маркетингу теорія поведінки споживачів збагатились з урахуванням демографічних, біологічних, психологічних факторів мотивації поведінки. Споживач почав розглядатись як суб'єкт , самостійно приймаючий стратегічні рішення в організації домашнього господарства та споживчої діяльності. Виникла розширена «мультиатрибутивна» модель товару, що є зручною основою для виявлення та порівняння споживчих цінностей та вподобань, визначення маркетингової стратегії, мотивуюча менеджмент в використанні маркетингового управління.

Нерідко порівнюють цілі загального та стратегічного маркетингу. Основний об'єкт уваги загального маркетингу – потреби споживача. Головний зміст загального маркетингу – турбота про задоволення потреб споживача за допомогою товарів і факторів , пов'язаних з його створенням, доставкою й споживанням. Для досягнення вищевказаних цілей керівники підприємств застосовують комплексні маркетингові інструменти впливу на споживачів (маркетинг - мікс). Головна ж ціль стратегічного маркетингу, орієнтованого на поєднання інтересів виробників, споживачів та суспільства вцілому, - забезпечення бажаного задоволення цільових груп клієнтів більш ефективними, ніж у конкурентів, способами зі збереженням та укріпленням перспективного благополуччя споживача і суспільства. Для досягнення поставлених цілей підприємства використовують баланс трьох факторів : прибутку фірми, купівельних потреб, інтересів суспільства. Як зазначає П. Діксон, «стратегічний маркетинг - це цілеспрямовані дії корпорації з пошуку стійких переваг перед конкурентами, шляхом задоволення потреб споживачів» [2, С.6]. Визначення Діксона неповне, так як пошук конкурентних переваг лише частина комплексу дій для розробки найкращої стратегії, з допомогою якої підприємство займатиме бажану позицію на ринку. Стратегічний маркетинг є середнім всеосяжної політики підприємства, враховуючої інтереси всіх суб'єктів ринку в зовнішньому середовищі підприємства. Для нього характерні поступальність, інтегрованість, перспективність розробки нових товарів і виходу на нові ринки. Стратегічний маркетинг базується на результатах аналізу і прогнозу існуючих умов зовнішнього середовища, а також врахування сильних і слабких сторін діяльності підприємства[3, С.231]. Отже, він зберігає і розвиває успіхи, досягнуті організацією на ринку,відкриває нові можливості, створює і забезпечує довгострокові перспективи розвитку підприємства. Проаналізував зміст, який вкладається в поняття «стратегічний маркетинг» вченим співтовариством, можна зробити висновок, що стратегічний маркетинг дійсно можна розглядати як нову концепцію маркетингової діяльності із методологією дослідів,що самостійно розвивається та власною термінологічною базою. Неодноразово вчені описували взаємозв'язки менеджменту і маркетингу. Такі функції менеджменту як цілепокладання, прогнозування і планування, необхідні для обґрунтування й прийняття управлінських рішень. Їх реалізація здійснюється в рамках рішення інформаційно-аналітичних задач стратегічного маркетингу. Суть питання в тому, наскільки менеджери здатні самостійно вирішувати такі задачі? На великих і деяких середніх підприємствах їх рішення покладаються, як правило, на спеціальні маркетингові підрозділи і служби. Насправді вони виконують роль внутрішніх консультантів, здійснюючи підготовку управлінських рішень. Маркетинг, можна розглядати і як функцію менеджменту, і як частину менеджменту, орієнтовану на простеження змін в макроекономічному середовищі, зовнішніх факторів і досягнення адекватної реакції на них у вигляді індикативних управлінських рішень [1, С.10]. Сучасний менеджмент і маркетинг доповнюють і розвивають один одного. Чітке розмежування завдань маркетингу і менеджменту,особливо якщо підприємство має справу із складним процесом організації управління. Це розмежування робить процеси прийняття рішень більш простими для спостереження і

управління, а самі рішення обґрунтованими і адекватними. Необхідно враховувати подвійне спрямування, управління підприємством пов'язану з тим, що менеджмент орієнтований і на людину,і на виробництво. В першому випадку найважливішою стороною менеджменту як виду професійної діяльності менеджерів є управління персоналом. В другому випадку мова йде про вміння ставити і вирішувати задачі, пов'язані з організацією ефективного виробництва. В цьому випадку менеджмент підприємства може розглядатись як адекватна і своєчасна реакція на зміни, що відбуваються в макро- та мікросередовищі. Оскільки відстежування і прогнозування цих змін - найважливіша задача як менеджерів, так і маркетологів. Успішна діяльність на сучасному конкурентному ринку можлива лише при націленості на досягнення кінцевого практичного результату виробничо-збутової діяльності підприємства. Такий результат досягається взаємопов'язаним виконанням стратегії і тактики активного пристосування до потреб і попиту потенційних покупців, з цілеспрямованою взаємодією на них. Маркетингове управляння дає можливість орієнтувати діяльність підприємства на довгостроковий результат, який полягає в оволодінні частиною ринку, успішній реалізації продукції й підвищенні вартості підприємства. Слід зазначити, що маркетинг відіграє ключову роль в деяких областях стратегічного планування компанії. По-перше, він забезпечує реалізацію головних методологічних принципів, які припускають орієнтацію стратегії компанії на потреби найважливіших груп споживачів. По-друге, маркетинг забезпечує початкові дані для розробників стратегічного плану, допомагаючи виявити привабливі можливості ринку і дозволяючи оцінити потенціал фірми. Нарешті, в рамках кожного окремого підрозділу компанії маркетинг допомагає розробляти стратегію виконання поточних задач.

Служба маркетингу повинна визначити кращий спосіб досягнення стратегічних цілей для кожного підрозділу компанії. Відповідно, ціллю менеджерів по маркетингу не завжди являє собою забезпечення росту продажів. Це може бути підтримка існуючого об'єму продажів при одночасному скороченні витрат на рекламу і просуванні товарів на ринок або навіть зниження попиту. Іншими словами, служба маркетингу повинна підтримувати попит на рівні, визначеному в стратегічних планах вищим керівництвом. Служба маркетингу допомагає компанії оцінити потенціал кожної господарської одиниці компанії, встановити їм цілі і згодом успішно їх досягти.

На наш погляд, основними принципами стратегічного маркетингу є розуміння споживача; боротьба за споживача за допомогою більш якісних товарів і послуг; приведення у відповідний до потреб ринку і виробничих можливостей підприємства; орієнтація на довгострокові цілі при тісному взаємозв'язку з загальною стратегією фірми; пристосованість фірми до взаємодій зовнішнього середовища з допомогою системи неперервного моніторингу зовнішнього середовища і аналізу конкурентів; облік в діяльності фірми стратегічних можливостей.

Література:

1. Гавриленко Н. И. , Ерошев В. Д. Менеджмент./ – М.: ОАО «Щекинская типография», 2004. –12 с.
2. Диксон Питер Р. Управление маркетингом. – М.: ЗАО «Бином», 1998. – 24 с.
3. Нечаева, Т. В.Что такое «стратегический маркетинг»?/ Т. В. Нечаева //Экономический журнал ВШЭ. - 1998. - № 2. - С. 227-244

Науковий керівник:
старший викладач кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу НТУУ»КПІ»
Чупріна Маргарита Олександрівна

Нина Кузнецова, Надежда Карплюк
(Магнитогорск, Россия)

ВНЕШНЯЯ СРЕДА И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ

Современные организации - это открытые системы, внутренняя стабильность которых зависит от условий внешней среды. Этим определяется, во-первых, значение состояния внешней среды для успешной деятельности предприятий и организаций; во-вторых, роль правильно разработанного и отлаженного механизма взаимодействия предприятия с внешней средой, что во многом обеспечивается учетом и анализом факторов внешней среды в управленческой деятельности.

Внешняя среда организации – это, в наиболее общем определении, совокупность сил и факторов, оказывающих влияние на деятельность предприятия (организации) и ее результаты [3].

Внешняя среда, в которой приходится работать организации, находится в непрерывном движении, подвержена изменениям. Способность организации реагировать и справляться с этими изменениями внешней среды является одной из наиболее важных составляющих ее успеха.

Внешняя среда организации является источником, питающим организацию ресурсами, необходимыми для поддержания её внутреннего потенциала на должном уровне. Организация находится в состоянии постоянного обмена с внешней средой, обеспечивая тем самым себе возможность выживания. Но ресурсы внешней среды не безграничны. И на них претендуют многие другие организации, находящиеся в этой же среде. Поэтому всегда существует возможность того, что организация не сможет получить нужные ресурсы из внешней среды[2].

Организация испытывает влияние целого комплекса сил и факторов различного рода - природных, социальных, экономических и др. Их влияние она должно учитывать в своей производственной деятельности, в том числе, к одним приспосабливаться, а другие использовать как инструменты воздействия на рынок с целью создания для себя наиболее благоприятных условий.

Значение внешней среды для организации зависит типа экономики (командная, рыночная, смешанная) и от модели рынка (совершенная и несовершенная конкуренция). В командной экономике все аспекты деятельности предприятия определяло государство в лице министерств и ведомств, поэтому у предпринимателей и управленцев не было необходимости изучать внешнюю среду. В рыночной экономике предприятие является самостоятельным хозяйствующим субъектом и ведет бизнес на свой страх и риск, поэтому внешняя среда становится средой особого внимания, т.к. степень риска и результат деятельности во многом определяются состоянием среды. Причем, чем более нестабильна среда, чем выше уровень конкуренции, тем больше успех предприятия обусловлен знанием, анализом и учетом изменяющихся факторов внешней среды [4].

Основными характеристиками внешней среды организации являются:

а) взаимосвязанность факторов внешней среды – это уровень силы, с которой изменение одного фактора воздействует на другие. Согласно этой характерной особенности внешней среды рассмотрение ее факторов не может производиться изолированно, а только во взаимодействии с другими и с учетом динамики их изменений;

б) сложностью внешней среды - число факторов, на которые фирма обязана реагировать в целях своего выживания, а также уровень вариаций каждого фактора;

в) подвижность среды – это скорость, с которой происходят изменения в окружении фирмы. Многие исследователи утверждают, что это окружение изменяется с нарастающей скоростью. Несмотря на то, что эта тенденция является общей, в различных отраслях скорость изменения среды существенно отличается;

г) неопределенность внешней среды является функцией, зависящей от количества информации, которой располагает фирма по поводу конкретного фактора внешней среды, а также функцией уверенности в точности располагаемой информации. Чем неопределеннее внешнее окружение, тем труднее принимать эффективные решения [1];

д) вязкость внешней среды - количественная мера усилий, необходимых для целенаправленного перемещения, концентрации и освоения в производстве единицы ресурсов.

Таким образом, можно констатировать, что внешняя среда организации - это находящиеся вне ее многочисленные силы и факторы, с которыми она вступает в определенные отношения, или которые создают условия для ее деятельности.

Исследования, показывают, что организация испытывает влияние большого количества факторов внешней среды. Среда влияет на предприятие, а оно, в свою очередь, не всегда может влиять на факторы среды и контролировать их. В целом факторы внешней среды постоянно влияют на все направления деятельности организации как положительно, так и отрицательно. Сама же организация может оказывать обратное влияние на элементы среды в той или иной мере: на поставщиков и посредников – значительно (при помощи договоров и систем участия), на конкурентов и покупателей – меньше (ценой и качеством своих товаров, исследованиями и рекламой). Сила влияния каждого фактора зависит от его значимости для организации. Например, демографические факторы оказывают существенное влияние на предприятия, производящие товары народного потребления, но не влияют на предприятия первичной переработки сырья. На них большее влияние оказывают природные факторы.

Характер влияния фактора среды на деятельность организации зависит от характера изменения самого фактора. Например, если происходит рост населения, увеличение его доходов, оптимизация налоговой системы – это оказывает положительное воздействие на деятельность организации; рост тарифов на энергоресурсы и налогов – влияет отрицательно.

Под воздействием элементов внешней среды предприниматели принимают определенные решения, характер которых зависит от взаимосвязи данного элемента среды с направлением в структуре деятельности организации [1]. Так, демографические факторы изменяют объем и структуру рыночного спроса, в ответ на это предприятие, производящее товары народного потребления, изменяет объем и структуру производства. Экономические факторы воздействуют на экономические показатели деятельности предприятия: объем реализации, себестоимость, прибыль, рентабельность. Природные факторы влияют на обеспеченность предприятия ресурсами и заставляют искать новые источники сырья в случае истощения старых. Научно-технические факторы среды требуют изменения техники и технологии производства, компьютеризации управления, внедрения нового программного обеспечения. Изменение правовой среды требует постоянно учитывать новые законы, нормы и нормативы (например, ставки налогов). Изменения в социокультурной среде требуют ответной реакции, как в производстве, так и в управлении (например, учитывать в управлении персоналом изменения в структуре его жизненных ценностей).

Все факторы внешней среды находятся в состоянии сильного взаимовлияния. Изменение одного из факторов обязательно приводит к тому, что происходит изменение других факторов. Поэтому их изучение и анализ в организации должны вестись не по отдельности, а системно с отслеживанием не только собственно изменения одного фактора, но и с условием того, как они изменения скажутся на других факторах и в целом на деятельности организации.

В заключении следует отметить, что в условиях рыночной экономики внешняя среда имеет для организации большое значение и руководителям приходится учитывать изменения внешней среды, так как организация как открытая система зависит от внешнего окружения в отношении поставок всех необходимых ресурсов, а также от потребителей.

Внешняя среда очень сложна, иерархична, изменчива. Большинство современных управленческих теорий признает внешнюю среду главной организационной характеристикой. При анализе внешней среды руководителю не надо пытаться объять необъятное и учитывать все факторы. Руководитель должен ограничить учет внешнего окружения только теми факторами, которые коренным, решающим образом влияют на успех организации. Он должен предложить наиболее подходящие способы реагирования на внешние воздействия. Все факторы внешней среды предприятие должно тщательно изучать и устанавливать направление и степень их влияния. Это позволит регулировать действия одних факторов и адаптироваться к другим, чтобы максимально усилить позитивное влияние и ослабить негативное. Решение этих задач осуществляет учет и анализ взаимодействия организации со средой. В современных условиях выжить и эффективно функционировать в быстро меняющихся условиях может только та организация, которая вовремя перестроится и приспособится к окружающейся среде.

Литература

1. Бусыгин, А.В. Предпринимательство. Учебник./ А.В.Бусыгин. – М.: Дело, 2004. – 427 с.
2. Виханский, О.С. Менеджмент: Учебник./ О.С.Виханский, А.И.Наумов. – М.: Гардарики, 2003. – 528 с.
3. Котлер, Ф. Основы менеджмента: / Ф.Котлер, Г.Армстонг. – М.: ЮНИТИ, 2006. – 782 с.
4. Тренев, Н.Н. Стратегическое управление на предприятиях: Учеб. пособие./ Н.Н.Тренев – М.: ЮНИТИ, 2004. – 523 с.

Тетяна Кузьменко
(Київ, Україна)

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

Для успішного конкурування як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, необхідно мати детальну і достовірну інформацію про наявне конкурентне середовище, яке виявляється через сукупність окремих складових і перш за все—конкурентоспроможність. Як економічну категорію конкурентоспроможність варто розглядати на рівні конкурентоспроможності продукції, тобто самого товару чи послуг, конкурентоспроможності підприємства, галузі та конкурентоспроможності економіки держави. Між усіма цими рівнями є досить тісний як внутрішній, так і зовнішній зв'язок.

У широкому розумінні сама конкурентоспроможність — це обумовлена конкретними економічними, соціальними та політичними факторами відповідна позиція держави в цілому та конкретного товаровиробника зокрема, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку [1]. Саме сукупність таких дій щодо впливу окремих факторів формує як внутрішнє, так і зовнішнє конкурентне середовище. В умовах відкритої економіки така дія може виявлятися у спроможності держави чи галузі або окремого підприємства протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку чи на ринках інших держав. Для кожного окремого рівня є своє середовище і своя конкурентоспроможність.

Нині дослідження конкуренції проводиться за двома основними напрямами: виявлення основних факторів, що визначають конкурентоспроможність підприємства на ринку, і ступінь застосування інструментів маркетингових досліджень. Результатом дослідження конкурентоспроможності повинна бути запропонована стратегія, що спрямовуватиметься на конкурентне протистояння відповідно до одного чи декількох підприємств на ринку. Для цього спочатку варто визначити конкурентні позиції на споживчому ринку, порівняти кількісні та якісні параметри, дати їм об'єктивну оцінку. Для розпізнання, виявлення особливостей дії ознак, оцінки причин відхилення у стані конкурентного середовища, потрібно глибоко вивчити головні конкуруючі сили у галузі, особливості формування основних варіантів конкурентної стратегії.

Конкурентоспроможність підприємства становить самостійну системну категорію, яка відображає ступінь реалізації мети підприємства в його взаємодії з навколишнім середовищем [2]. Актуальність такого дослідження й управління цією категорією зростає в міру формування ринкових відносин і реформування конкурентного середовища. Цей підхід особливо актуальний і становить практичний інтерес і нині.

Якщо проаналізувати складові конкурентоспроможності, то можна визначити фактори, що впливають на неї. Серед усіх факторів конкурентоздатності товару є визначальні, тобто ключові, які забезпечують успіх на ринку. Формування ключових факторів успіху товару відбувається під впливом багатьох чинників: одні з них виникають у середовищі ділових кіл, науково-дослідних лабораторій, інші ініціюються різними товариствами, засобами масової інформації.

За економічними умовами споживання конкурентоздатність включає такі показники, як енергоємність, економічність у споживанні сировини на одиницю продукції, що випускається, або здійснюваної роботи; вартість сировини та експлуатаційних матеріалів, безвідходної технології, надійність, періодичність і вартість ремонтів, вартість запасних частин; чисельність обслуговуючого персоналу, його кваліфікація, рівень заробітної плати.

Щодо загальних умов забезпечення конкурентоздатності продукції, то головними з них є [1]:

— цінова політика стосовно конкурентоздатності продукції;

— інвестиційна політика держави щодо випуску конкурентоздатної продукції;

— оподаткування підприємств, що випускають конкурентну продукцію;

— кредитна політика держави і банківських структур щодо підприємств, які випускають конкурентоздатну продукцію;

— регулювання імпорту продукції;

— антимонопольна політика.

Знаючи ступінь конкурентоспроможності, взаємозв'язок між часткою задоволення потреб та обсягом продажу на майбутнє, оцінюють суму прибутку, яка була запланована. Однак будь-який товар завжди з часом втрачає конкурентоздатність.

Сутність конкуренції повніше розкривається в її функціях. Вона зумовлює:

— розширення підприємствами масштабів виробництва, підвищення продуктивності праці і за рахунок цього зниження витрат виробництва на одиницю продукції, а отже, і ціни;

— економію ресурсів (природних, матеріальних, трудових, фінансових та ін.);

— упровадження досягнень науки і техніки у виробництво, що зумовлює зростання продуктивності праці;

— поліпшення якості продукції та обслуговування (в тому числі післяпродажного) споживачів;

— перерозподіл капіталу між галузями, вирівнювання норми прибутковості у різних сферах і галузях економіки;

— створення умов для банкрутства підприємств, зростання на цій основі безробіття;

— виникнення економічних криз;

— посилення процесу диференціації товаровиробників, тобто збагачення одних і збідніння інших;

— монополізацію економіки.

Оцінка факторів конкурентоздатності товарів відбувається шляхом порівняння характеристики аналізованої продукції з характеристиками бази порівняння. Воно відбувається за групами технічних та економічних параметрів. При оцінці факторів доцільно використовувати диференційований і комплексний методи.

Як відомо, сукупність якісних і вартісних характеристик, які створюють перевагу певного товару над товаром-конкурентом у задоволенні конкретної потреби споживача, визначають конкурентоздатність товару. Але це визначення конкурентоздатності є надзвичайно містким, оскільки воно охоплює весь спектр факторів, що визначають сутність цієї економічної категорії. Конкурентоздатність товару можна оцінити шляхом порівняння таких складових:

— властивостей певного товару;

— властивостей конкурентних товарів;

— особливостей споживачів.

Саме ці складові враховуються маркетологами при сегментуванні ринку і позиціонуванні товару. Це свідчить про те, що для визначення конкурентоздатності товару шляхом простого порівняння його властивостей з властивостями конкурентів необхідно вивчити поведінку споживачів та їх реакцію на товар.

Для кожного підприємства життєвою необхідністю є знання своїх конкурентів. Основним важелем боротьби за конкурентні позиції є зниження витрат виробництва [2]. Для цього підприємство має впроваджувати нові досягнення науки і техніки, вдосконалювати форми організації виробництва, запроваджувати нові форми і системи оплати праці.

У процесі моніторингу конкурентів перш за все необхідно визначити коло наявних та ймовірних конкурентів; систематизувати інформацію про них за основними напрямами діяльності; провести аналіз усієї інформації про конкурентів; дослідити суттєві особливості конкуруючих товарів і послуг; виявити сильні та слабкі сторони конкурентних товарів; здійснити прогноз сценаріїв поведінки підприємств-конкурентів.

Саме механізм підвищення конкурентоспроможності має декілька аспектів: технічний, організаційний, економічний, соціальний, психологічний, правовий, комерційний [1]. І хоча всі вони становлять єдину систему забезпечення конкурентоздатності продукції, є певна черговість у вирішенні питань кожного з аспектів з огляду на їх вагомість.

Знаючи рівень конкурентоспроможності підприємства, взаємозв'язок між часткою задоволення потреб та обсягом продажу, визначають обсяги місткості ринку як складової потенційної конкурентоздатності товару.

Основні напрями зміцнення конкурентних позицій на ринку обумовлені системою комплексного дослідження механізму ринку. Особливе місце у вивченні ринку займає довгострокове прогнозування його розвитку, що пов'язане з тривалістю здійснення розробки і впровадження у виробництво виготовленої продукції. Основне завдання зміцнення конкурентних позицій полягає у виділенні тієї групи факторів, які виникають унаслідок формування попиту у визначеному секторі ринку, а саме:

— у розгляді зміни у вимогах постійних замовників продукції;
— аналізі напрямів розвитку аналогічних розробок;
— вивченні сфери можливого використання продукції;
— аналізі кола постійних покупців.

Виходячи з наведеного, рекомендується така послідовність зміцнення конкурентоздатності товару через механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства:

1) на основі вивчення ринку і вимог покупців обирається продукція, за якою буде проводитися аналіз або формуватимуться вимоги до майбутнього виробу; визначається номенклатура параметрів (факторів), за якими буде проводитись оцінка властивостей, оскільки споживач при виборі товару оперує ними і використовує їх при аналізі;

2) за кожною з груп параметрів необхідно проводити порівняння, яке покаже наскільки ці параметри відповідають конкретним вимогам;

3) аналіз конкурентоспроможності починається з оцінки нормативних параметрів. Якщо хоча б один з них не відповідає рівню, який встановлений чинними нормами і стандартами, подальша оцінка конкурентоспроможності недоцільна, незалежно від результатів порівняння з іншими параметрами;

4) відбір групових показників, які в кількісній формі виражають різницю між продукцією, що реалізується, і потребою за цією групою параметрів;

5) розрахунок інтегрального показника, який використовується для оцінки конкурентоспроможності реалізованої продукції за всіма групами параметрів у цілому. Очікувані результати оцінки конкурентоспроможності можуть бути використані для вибору шляхів оптимального підвищення конкурентоспроможності продукції, для конкретного розв'язання ринкових завдань. У результаті такої оцінки буде можливість визначити основні напрями зміцнення конкурентних позицій.

Результатами таких заходів щодо реалізації конкурентної політики мають бути: створення умов реалізації конституційного принципу захисту конкуренції та встановлення чітких правил гри для підприємців-монополістів, підвищення ефективності діяльності підприємств усіх галузей економіки та створення при цьому конкурентного середовища, вдосконалення, раціоналізація та оптимізація системи державного управління з демонополізації товарних ринків.

У зв'язку з постійним удосконаленням методики розрахунку кількісних показників оцінки рівня конкурентоспроможності виникають нові проблеми.

Конкурентоспроможність підприємства повинна визначатися і оцінюватися не тільки реалізацією власної продукції, а й продукцією своїх конкурентів. Позитивний результат можна отримати за умови активної постійної роботи на взаємовигідних партнерських засадах [1].

В умовах глобалізації економічних процесів і особливо, коли дуже гостро постала проблема нарощування промислового потенціалу України, розширення місткості ринків збуту вітчизняної продукції, оцінки рівня конкурентоспроможності і відповідно ефективності діяльності виробників, необхідно вирішити проблему підвищення конкурентоспроможності споживачів продукції. Вони будуть визначати доцільність пропозиції, розміри майбутнього виробництва товарів, сприятимуть створенню умов для зростання ефективності роботи підприємства-замовника. Вагоме місце посяде підвищення якості, зниження собівартості продукції, поліпшення умов роботи, зростання продуктивності праці, що в цілому вплине позитивно на високий рівень конкурентоспроможності як продукції, так і підприємства. Тільки через призму активного впливу підвищення конкурентоспроможності продукції, постійного прагнення до змін у бік зростання якісних характеристик виготовленої продукції необхідно підходити до вибору пріоритетів розвитку, досягнення власних нових конкурентних позицій. Лише висока чутливість до ринку, до потреб споживачів, випуск принципово нової продукції світового рівня якості суттєво розширить стратегічні перспективи підприємства і сформує його довгострокові переваги у конкурентному середовищі.

Література:

1. Посвятенко Т.І. Оцінювання та аналіз конкурентоспроможності підприємства // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. - №6. – 215 с.
2. Масленикова Н.П. Управление развитием организации. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2002. – 304 с.

Науковий керівник:
кандидат економічних наук, Лазоренко Таісія Василівна

Марина Лисак
(Київ, Україна)

ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ У СВІТІ МІЖНАРОДНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Один із чинників, що створює ускладнення продовольчого забезпечення – це диференціація рівнів світового сільського господарства. П'ятий технологічний уклад в розвинутих країнах та примітивне виробництво з переважанням ручної праці в бідних зумовлює вкрай небезпечний його розвиток в цивілізаціях і регіонах. Як наслідок зростає залежність від продовольчого імпорту густонаселених регіонів світу, нездатних підвищити рівень продовольчого самозабезпечення через обмеженість природних ресурсів. Що є ознакою нарощування масштабів голоду в африканській та інших цивілізаціях. Загострення проблеми продовольчої забезпеченості стане критичним в 2050 році – коли за прогнозами чисельність населення сягне 9 млрд людей.

Інший чинник який зумовлює загострення продовольчої кризи – зростання цін на основні продукти харчування.

Ціни на основні продукти харчування, що підвищуються, можуть призводити до погіршення добробуту домогосподарств, розуміння чого є важливим для встановлення доступу до продовольства, особливо для найбіднішої частини населення. В короткостроковій перспективі у домогосподарств мало можливостей, протидіяти високим цінам на продовольство, що часто призводить до скорочення денного раціону харчування. Разом з тим, в середньо- і довгостроковій перспективі домогосподарства можуть вдаватися до різних стратегій для вирішення проблем, що викликаються зниженням їх купівельної спроможності унаслідок зростання цін.

В країнах, де населення має доступ до різноманітних продуктів харчування, домогосподарства реагуватимуть на несподіване і різке підвищення продовольчих цін перш за все скороченням кількості споживаних продуктів харчування з різних продовольчих груп, зберігаючи при цьому загальне споживання основних продуктів харчування на колишньому рівні [1, с. 28-29].

Таким чином глобальна продовольча безпека, поза сумнівом, стає фундаментальною частиною довгострокової стратегії стійкого розвитку на базі партнерства цивілізацій. По суті вирішення проблеми повноцінного харчування населення визначає перспективи життя людини на планеті Земля.

По своїй формі стратегія повинна бути початковим документом, що включає основні поняття і визначення продовольчої незалежності, етапи її досягнення, напряму аграрної політики, перелік ключових внутрішніх і зовнішніх загроз, модель побудови національної продовольчої безпеки, методику оцінки забезпечення продовольством в національному і регіональному аспектах, параметри продовольчої незалежності, механізми і засоби її досягнення повинна враховувати особливості, традиції і цільові установки країн [2].

На думку Є.Н. Крилатих та С.Н. Строкової [3] для розробки стратегії глобальної продовольчої безпеки потрібно провести її трансформацію. Зокрема, перший напрям – формування «виробничих резервів» в країнах – нетто експортерах сільгосппродукції і «товарних резервів» в країнах – нетто імпортерах продовольства.

В рамках першого напряму країни – нетто експортери сільгосппродукції формують спеціальні «виробничі резерви, які можуть бути введені в дію при виникненні загрози дефіциту певних видів продовольства на світових ринках. Однією з форм «виробничого резерву» є виведення з обороту сільськогосподарських угідь і підтримка їх в такій формі, яка дозволяє швидко (протягом 6-10 місяців) повернути їх у виробничу форму і отримати продукцію, необхідну для покриття тимчасового дефіциту сільгосппродукції на світових ринках. В даний час таку політику вже проводять США, Канада і країни Європейського Союзу, де певна частина площі сільськогосподарських угідь виведена з обороту у зв'язку з перевиробництвом сільськогосподарської продукції.

Попередні оцінки показують, що для забезпечення стабільності світових ринків зерна країни-експортери могли б виділити в «світовий виробничий резерв» (СВР) близько 5 млн га ріллі, яка дозволить при виникненні кризи виробляти додатково більше 10 млн т зерна (включаючи рис) [3, с. 18].

Одночасно країни-імпортери з участю міжнародних організацій і комерційних компаній, які торгують зерном на світових ринках, створюють додаткові елеваторні потужності по зберіганню зерна (приблизно на 10 млн т), які розглядатимуться як частина глобальної системи забезпечення продовольчої безпеки (під умовною назвою «світової стратегічних резерв зерна», (ССРЗ). Оперативне управління цими стратегічними запасам можна покласти на ФАО і Всесвітню продовольчу програму.

Частину елеваторів системи ССРЗ (близько 30 %) можна побудувати на території країн експортерів, для забезпечення оперативної доставки зерна в ті регіони, де формується дефіцит.

В майбутньому ця система може діяти за наступною схемою. У разі виникнення дефіциту зерна, за рішенням ФАО зерно з ССРЗ постачається у відповідні країни. Одночасно, ухвалюються рішення про використання посівних площ, що знаходяться в «виробничому резерві». Надалі, отриманий з цих земель урожай в першу чергу поступає на заповнення ССРЗ і, у разі збереження дефіциту, безпосередньо для міжнародної торгівлі в поточному році. Така схема дозволяє постійно підтримувати ССРЗ на необхідному рівні і уникнути ситуації негативного впливу додатково проведеного зерна із земель СВР на кон'юнктуру світового ринку.

Другим напрямом стратегії забезпечення глобальної продовольчої безпеки (зокрема у сфері світової торгівлі зерном), може стати створення Міжнародного зернового клірингового агентства (МЗКА) (International Grain Clearing Agency, IGCA). Основною метою такого агентства буде забезпечення гарантій по короткострокових, середньострокових і довгострокових контрактах між країнами і приватними компаніями. При підписанні контрактів сторони (продавець і покупець), що беруть участь, переказуватимуть невелику суму для отримання гарантій (наприклад, 5 % від суми контракту). Для того, щоб забезпечити фізичне виконання контрактів, МЗКА інвестуватиме отримані гарантійні платежі в створення спеціальних резервів зерна. Однією з форм створення таких запасів буде участь МЗКА в організації «світових стратегічних зерних резервів».

Третій напрям – створення системи для підтримки імпорту продовольства в країни, які є нетто імпортерами, відрізняються особливо низькими доходами населення в умовах кризи. Зокрема, Міжнародної компанії по фінансуванню імпорту продовольства, МАФІП (FoodImport Financing Company, FIFO). Основною задачею цієї організації буде надання фінансових ресурсів країнам з низькими доходами населення для забезпечення стабільного ввезення необхідних сільськогосподарських продуктів. В умовах кризи, коли в урядів і комерційних структур цих країн можуть виникнути проблеми з оплатою імпортних поставок, МАФІП виступатиме як посередник між фінансовими організаціями країн-експортерів і фінансовими організаціями країн-імпортерів. В створенні такої організації і формуванні її фінансових фондів повинні брати участь як країни-експортери і країни-імпортери, так і міжнародні фінансові організації [3, с. 19].

Четвертий напрям – поглиблення нинішньої системи міжнародного поділу праці (МПП) у світовому сільському господарстві. Нинішня система МПП у світовому сільському господарстві характеризується наявністю двох груп країн: невеликої групи країн-виробників, які задовольняють потреби в продовольстві великої групи країн, які потерпають від дефіциту продовольства. Розвинені країни змогли досягти вражаючих успіхів у розвитку сільськогосподарського виробництва завдяки політиці державної підтримки сільського господарства. Це означає, що в середньому на кожне господарство припадало 15 тис. дол і на гектар оброблюваної землі − 176 дол. Більше 38 % сільськогосподарського імпорту країн ОЕСР захищено нетарифними бар'єрами. Той факт, що розвинені країни змогли сконцентрувати у своїх руках понад 2/3 міжнародної торгівлі, пов'язаний з тим, що лібералізація сільськогосподарської торгівлі в рамках ГАТТ не спиралася на принцип порівняльних витрат. Продовольча проблема зачіпає політичні, економічні та соціальні аспекти безпеки, збереження сформованих соціальних структур, способу життя і культури.

Інтеграція сільського господарства в механізми ГАТТ може забезпечити світову продовольчу безпеку тільки в умовах зростання продуктивності і зниження рівня народжуваності. Головною умовою життєздатності розглянутого напряму є підвищення купівельної спроможності бідного населення за рахунок збільшення їх доходів. Для цього необхідно, щоб система МРТ дозволила країнам, що відчувають дефіцит продовольства, одержувати і стабілізувати доходи для оплати імпорту продовольства [4, с. 175-176].

П'ятий напрям – розширення виробничих потужностей і доступу населення найбідніших країн до ринку продовольства. Світова продовольча безпека не може розглядатися тільки з точки зору співвідношення між глобальним попитом і пропозицією, оскільки в основі цього підходу лежить постулат про існування єдиного і однорідного світового ринку. Однак у бідних країнах (на відміну від промислово розвинених), де більшість населення зайнято в сільському господарстві, попит і пропозиція продовольства не відокремлені один від одного, тому що в багатьох випадках вироблена продукція споживається в тому ж домогосподарстві. Рівні доходів і обсягу виробництва коливаються за окремими домогосподарствам, регіонах і країнах. У більшості «дефіцитних» країн продовольчий дефіцит становить близько 5% національної пропозиції. Збільшення національної пропозиції не є достатньою умовою для забезпечення продовольчої безпеки всім домогосподарствам. Для вирішення цієї проблеми необхідний аналіз розподілу ресурсів.

Розширення виробництва та розвиток сільського господарства, в країнах, що розвиваються, зокрема і в країнах СНД, повинні супроводжуватися розробкою і здійсненням стратегії продовольчої безпеки, спрямованої на досягнення трьох цілей:

− забезпечення необхідної кількості продовольства за рахунок власного виробництва і − коли це необхідно і можливо − за рахунок імпорту; що стосується продовольчої допомоги, то до неї слід вдаватися лише у виняткових випадках;

− підтримка стабільності продовольчого постачання за рахунок скорочення коливань пропозиції і врожайності, адекватного управління національними запасами продовольства, розвитку транспортної інфраструктури та систем збуту;

− забезпечення доступу всіх індивідів до наявного продовольства; цієї мети повинна служити політика перерозподілу доходів, розширення зайнятості і збільшення споживання.

В результаті скоординованої роботи по всіх п'яти напрямах створюється глобальна система, що забезпечує новий рівень стабільності світових сільськогосподарських ринків. Дана система в поєднанні із стратегією інноваційного прориву і поширення інновацій стане гарантією глобальної продовольчої безпеки XXI ст.

Література:

1. Ж. Дуль Состояние продовольственной необеспечённости в мире 2008г. Высокие цены на продовольствие и продовольственная обеспеченность – угрозы и возможности // Материалы ФАО.
2. Гусаков В. Стратегия национальной продовольственной независимости Беларусь / В. Гусаков // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2007. – № 1. – С. 71-74.
3. Глобализация и аграрная экономика России: тенденции, возможные стратегии и риски. – М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова: «Энциклопедия российских деревень», 2011. – 478 с.
4. Глобализация: Контуры XXI века: Реф. сб. / РАН. ИНИОН. Центр научно-информ. исслед. глобальных и региональных пробл. Отд. Восточной Европы; Редкол. Вып.: Игрицкий Ю.И. – отв. Ред., Малиновский П.В. – отв. ред. И др. – М., 2004 – Ч.2. – 252 с.

Науковий керівник:
д.е.н., д. с-г. н., професор, Власов Володимир Іванович

Тетяна Лисько
(Київ, Україна)

ТРАНСПОРТНА ЛОГІСТИКА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Логістичне забезпечення є логістика, оскільки воно створює умови для ефективного протікання економічних процесів, здійснюваних на принципах логістики, формує довгострокові економічні взаємозв'язки, створює умови для розширеного відтворення, інтенсивного розвитку економіки. Логістичне забезпечення має абсолютно конкретну спрямованість і організаційні форми реалізації, серед яких первинним є формування відповідного комплексу логістичних послуг, формування адекватної системи якості логістичного забезпечення. Необхідно: при цьому враховувати, з одного боку, особливості здійснення процесу руху товару, а з іншої — спрямованість логістичного забезпечення, його якісну і кількісну визначеність, формування відповідної системи управління. Асимілююча здатність управління якістю логістичного забезпечення руху товару виражається в полідисциплінарному підході до вирішення проблем логістичного забезпечення. Відбувається інтеграція управління ресурсів в рамках логістичного забезпечення процесу руху товару і формування відповідної системи якості. Формування системи якості логістичного забезпечення руху товару здійснюється на базі загальної теорії логістики, теорії логістичного забезпечення процесу руху товару, теорії управління складними економічними системами, теорії якості і ін. [1, с. 23].

Необхідність застосування логістики пояснюється рядом причин, серед яких виділяють дві основні.

Перша причина - розвиток конкуренції, викликаний переходом від ринку продавця до ринку покупця. Друга причина, пояснює необхідність застосування логістики в економіці, зокрема в зовнішньоекономічній діяльності.

Основними принципами побудови і функціонування логістичних систем у тому числі в транспортному забезпеченні ЗЕД, являються:

- системний підхід, при якому різні функції логістики і всі учасники процесу руху (постачальники, транспорт, посередники, споживачі) товару розглядаються як взаємозв'язані і взаємодіючі елементи. Такий підхід припускає оптимізацію усього ланцюжка руху товарних потоків;
- облік усієї сукупності витрат логістичного ланцюга. Критерієм ефективності при цьому є оптимізація сумарних витрат усіх ланок;
- компромісність як спосіб урівноваження інтересів учасників логістичного процесу .

Під логістичним забезпеченням процесу руху товару, ми розуміємо, всю сукупність форм, методів, принципів, функцій за допомогою яких логістичні послуги і ресурси реалізуються в економічних потоках для раціонального і оптимального функціонування процесу руху товару.

Логістичний підхід до управління потоковими процесами за останнє десятиліття корінним чином змінився. Інтегрована логістика і управління ланцюгами постачань (SCM) стали високорозвиненими сферами індустрії, включаючи транспортний комплекс.

Всеосяжна кооперація, характерна для сучасної світової транспортної індустрії, має на увазі широку співпрацю між різними організаціями в області продажів, сервісу, а також інтеграцію процесів на базі інформаційних технологій і єдиних стандартів. Вже відомі моделі «В-2-В», «В-2-С» доповнюються бізнес - моделлю «Х-2-Х» («багато до багатьох»). Основним результатом розвитку і впровадження технологічних нововведень, до яких відносяться моделювання і логістичний реінженіринг, є економічний потенціал не лише окремої організації, але і всього транспортного ринку, який самим революційним способом розсовує кордони нашого традиційного розуміння управління ефективністю з використанням інженерних підходів [2, с. 43].

Транспортно-логістична система, охоплює і об'єднує за допомогою управління в єдиний процес такі види логістичної діяльності, як інформаційний обмін, транспортування, управління запасами, складським господарством. Проблеми ефективного управління процесами в транспортно - логістичній системі (ТЛС) повинні розглядатися на якісно новій основі, пов'язаній з інтегрованим підходом застосовано як до процесів, так і ресурсам.

Транспортно - логістична система - це взаємодіючі на принципах безпеки і саморегулювання транспортні ланки (елементи) з єдиними ресурсами, забезпечуючи високо результативні взаємодії вантажовідправників, експедиторів, транспортних компаній і вантажоодержувачів на базі розподіленої обчислювальної мережі і єдиних стандартів управління процесами. ТЛС володіє здібністю до адаптації в постійно змінній зовнішньому середовищу і створенню кооперованого економічного результату більшої цінності, чим цінність окремого результату функціонування ланки [1, с. 56].

У сучасних умовах транспортні компанії повинні переглянути характер своєї комерційної і виробничої діяльності, направивши її на аналіз, вивчення і задоволення попиту споживачів послуг. Нові економічні умови, формування ринку транспортних послуг, поява і посилення конкуренції між підприємствами транспорту передбачають активне вивчення досвіду функціонування транспорту з визначенням його ролі і місця в системі "постачання-виробництво-збут" [3, с. 63].

Одній з причин низької конкурентоспроможності продукції, виробленої в Україні, є витрати на транспортну логістику, величина яких в 2-3 рази перевищує рівень розвинених країн. Пояснення лежить в наявності недоліків як в роботі транспорту, так і в управлінні запасами, оскільки підвищенню ефективності доставки і в даний час приділяється недостатня увага. За даними досліджень вартість транспортної частки процесу виробництва і розподілу продукції складає одну третину кінцевого продукту. У зв'язку з цим, правильно організоване транспортне забезпечення розподілу товарів є одною з важливих резервів економії ресурсів.

Функції транспорту в системі розподілу товарів полягають в її транспортному і експедиційному забезпеченні.

Транспортно-логістичне забезпечення розподілу товарів - діяльність по плануванню, організації і виконанні доставки продукції від місць її виробництва до місць вжитку і додаткових послуг з підготовки партій відправок до перевезення; оформлення необхідних перевізних документів; укладення договору на перевезення з транспортними підприємствами; розрахунку за перевезення вантажів; організація і проведення завантажувально-розвантажувальних робіт; зберігання (у разі потреби); укрупнення дрібних і розукрупнення крупних відправок; інформаційне забезпечення; страхування і митні послуги і так далі, з використанням оптимальних способів і методів, за умови повного задоволення потреб виробничих і торгівельних підприємств в ефективному розподілі товарів [4, с. 78].

Транспортна логістика базується на концепції інтеграції транспорту, постачання, виробництва і збуту; на відшуканні оптимальних рішень в цілому по всьому процесу руху матеріального потоку у сфері звернення і виробництва по критерію мінімуму витрат на транспортування, постачання, збут, виробництво.

Транспортне забезпечення також можна визначити як логістичну активність, зв'язану з використанням конкретного транспортного засобу в логістичній системі, переробку вантажу, що включає, упаковку, передачу прав власності на вантаж, саме перевезення, складування, митного оформлення, страхування вантажу і відповідальності перевізник.

Організація транспортної логістики компанії включає виконання наступних процедур:

- вибір способу транспортування;
- вибір вигляду транспорту;
- призначення транспортного засобу;
- вибір перевізника і логістичних провайдерів (підрядчиків по транспортуванню);
- оптимізація параметрів транспортного процесу.

Розробка стратегії транспортно-логістичного забезпечення компанії включає наступні елементи:

- аналіз варіантів;
- аналіз ціни;
- консолідація вантажу;
- аналіз і оцінка постачальників;
- використання різних видів транспорту;
- тісні відносини з вибраними перевізниками;

- аналіз витрат;
- зовнішні постачальники логістичних послуг, контракти із зовнішніми джерелами;
- питання безпеки [4, с. 54].

Одним з основних питань транспортної логістики є розробка технології перевезення. Технологія перевезення - це послідовність технологічних операцій в ході виконання транспортного процесу. Не дивлячись на однозначність послідовності технологічних елементів (подача автомобільного транспортного засобів до пункту завантаження, розміщення вантажу в кузові транспортного засобу, доставка вантажу вантажоодержувачеві, розвантаження і порожній пробіг до пункту завантаження), можливі різні варіанти виконання тих або інших операцій.

Наприклад, завантаження і розвантаження можуть бути замінені перечепленням оборотних напівпричепів або причепів, повернення автотранспортного засобу після розвантаження до пункту завантаження може бути поєднаний з попутним перевезенням вантажу, транспортування вантажу може бути поєднана з технологічними операціями з вантажем (наприклад, перемішування товарного бетону в бетоновозі) [5, с. 78].

Транспорт є важливою ланкою логістичної системи; він повинен мати ряд необхідних властивостей і задовольняти певним вимогам в цілях створення інноваційних систем збору і розподілу вантажів.

Підводячи підсумок, слід сказати, що логістика і зокрема транспортування на сьогоднішній день є однією з основ здійснення зовнішньоекономічної діяльності особливо в умовах світової глобалізації.

Література:

1. Крикавський Є.В. Логістичне управління: підручник. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2005. – 684 с.
2. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия: Учебное пособие., под ред. - М:. ИНФРА - Б.В. Шеметова., М.: Новосибирск: НГАЭИУ.,1999. -312с.
3. Глогусь О.В. Логістика. Нав. Посібник для студентів економічних спеціальностей- К.:ТОВ «Лілея»,1998.- 166с.
4. Кононенко І.В., Костюченко Л.М., Танцюра Є.В. та ін.. Менеджмент у автотранспортному виробництві / К:. Кий, 1999. – 202с.
5. Смехов А.А. Основы транспортной логистики: Учеб. для вузов - М.: Транспорт,1995 – 197с.

Науковий керівник:
канд. економ. наук, доцент Луценко Ірина Сергіївна

Ірина Лузан
(Київ, Україна)

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЯКОСТІ

Світ, в якому живуть сучасні підприємці, за останні 10 років суттєво змінився. Це вимагає переосмислення способів організації бізнесу і використовування принципово іншого підходу, який дозволить повною мірою реалізувати переваги нових технологій і людських ресурсів. Саме тому умови функціонування українських підприємств відзначаються приділенням особливої уваги підходу управління. Управління бізнес-процесами підприємства на сьогодні є актуальною темою. Саме тому спостерігаємо зростання ролі використання та впровадження сучасних методів удосконалення бізнес-процесів підприємства.

Підприємство являє собою загальну систему, усередині якої протікає безліч взаємозв'язаних процесів, які своїм функціонуванням визначають стан всієї організаційної системи в цілому. Але стан, в якому перебуває система, викликаний певними діями в результаті процесу. У свою чергу певний стан організаційної системи викликає подальші дії, що знаходяться в логічно послідовному ланцюзі процесу. Задіяні в процесі ресурси перетворюються і знаходять іншу форму.

У сучасному менеджменті сформувалися нові моделі управління діяльністю організацій, що базуються на представленні організації як системи. Організація як система являє собою структуру, елементи якої взаємопов'язані і взаємодіють як між собою, так і з зовнішнім оточенням організації.

«Зовнішнє оточення» організації не є сферою безпосереднього впливу з боку менеджменту, але своїм впливом може змінювати поведінку організації.

Сучасний підхід до управління діяльністю організації базується на розгляді як внутрішніх процесів, що відбуваються в організації, так і на виявленні та описі її нерозривних зв'язків із зовнішнім світом. Всі проблеми управління організацією при цьому розглядаються через призму управлінських процесів, тобто через взаємопов'язані між собою управлінські дії, спрямовані на прийняття рішень для якісної реалізації цілей підприємства.

Підприємства прагнуть домогтися поставлених цілей. Для цього їм постійно необхідно перебувати в русі. Рух в бізнесі – дорога до успіху. Одного руху недостатньо, необхідно правильний напрямок. Якщо організація рухається в правильному напрямку, вона удосконалюється. Удосконалювати можна продукти або послуги організації, доставку клієнтам цих продуктів або послуг, або ж процес їх створення [4, с. 127].

Якість діяльності підприємства показує зміну між двома станами організації в часі. Таким чином, якість розглядається як ступінь відповідності та вдосконалення на всіх етапах функціонування організації.

Управління бізнес-процесами використовується протягом багатьох років провідними компаніями світу, з метою покращення, оптимізації і адаптації процесів організації для більш ефективного та прогнозованого досягнення бізнес-цілей.

Організацію потрібно розглядати як систему бізнес-процесів, націлених на виконання кінцевого результату, а не дробити її на відділи, а управління бізнес-процесом супроводжується наділенням відповідними повноваженнями власника процесу.

Бізнес-процес – це сукупність різних видів діяльності, в межах якої «на вході» використовується один або декілька ресурсів, а в результаті цієї діяльності «на виході» створюється продукт, що має цінність для споживача [5, с. 104].

Управління бізнес-процесами – можливість впливати на ефективність бізнесу шляхом скорочення витрат (як за часом, так і по грошах) при виконанні процесів.

Деякі автори розглядають бізнес-процес як множину внутрішніх видів діяльності по створенню продукції необхідної клієнту, вартість, довговічність, сервіс та якість якої задовольняє споживача.

Бізнес-процеси в організації неоднорідні. По суті, організаційна діяльність – це сукупність взаємозалежних бізнес-процесів, які відображають реалізацію окремих функцій підприємства.

Бізнес процеси мають наступні важливі риси [1]:

- мають внутрішніх і зовнішніх користувачів;
- діють усередині підрозділів компанії і між ними, а також між різними організаціями;
- засновані на способі виконання робіт, властивому тій чи іншій організації.

Бізнес-процес включає в себе ієрархію взаємопов'язаних функціональних дій, що реалізують одну (або декілька) з бізнес цілей компанії в інформаційній системі компанії, наприклад, управління і аналіз випуску продукції або ресурсне забезпечення випуску продукції, під продукцією тут розуміють, наприклад, товари, послуги, рішення, документи [2, с. 187].

Важливою тенденцією сучасного бізнесу є підвищення значимості нематеріальних активів, так званих якісних показників бізнесу. Що розуміється під якісним показником? Прикладів можна навести скільки завгодно: лояльність клієнтів, кваліфікований персонал, імідж компанії, час. Треба керувати взаєминами із замовниками та постачальниками і вимірювати невимірне – вартість партнерських відносин та лояльність клієнтів.

Організацію потрібно розглянути як систему бізнес-процесів, націлених на виконання кінцевого результату, а управління бізнес-процесом супроводжується наділенням відповідними повноваженнями власника процесу. Споживачами бізнес-процесу можуть бути як внутрішні, так і зовнішні клієнти.

Правильне виділення бізнес-процесів дозволяє розмежовувати всю область відповідальності і повноважень, існуючу в компанії. Немає зон «безвідповідальності» і «загальної відповідальності», тобто тих областей бізнесу, за роботу яких не звітують конкретні співробітники. В таких «провальних» зонах можна в кращому разі знайти лише винних.

При формалізації бізнес-процесів з'являється можливість сформулювати критерії оцінки їх ефективності та результативності. У момент формалізації бізнес-процесів визначається тільки один керівник процесу, який відповідає не тільки за виконання робіт, але і за кінцевий результат.

Формалізований бізнес-процес можливо постійно поліпшувати за рахунок розроблених попереджувальних і коригувальних заходів щодо поліпшення самого процесу і продукції (послуг), що надаються цим процесом.

Необхідність оптимізації бізнес-процесів, використовуючи інформаційні технології вкрай бажана, але при цьому необхідно пам'ятати, що будь-яка система автоматизації є тільки інструментом ефективного управління. Навіть дуже великі інвестиції компанії в інформаційні технології не є достатньою умовою для вирішення всіх перерахованих завдань.

Як показує практика, вкрай не бажано підходити фанатично до ідеї загальної автоматизації. На початкових етапах необхідно провести ранжування процесів за ступенем впливу на діяльність компанії і на досягнення стратегічних цілей, описаних на етапі стратегічного аналізу. Призначити власників процесу (встановлюється персональна відповідальність за процес), сформувати мотиваційну модель для учасників процесу.

Якщо задуматися, то процеси в компанії завжди були і залишаться. Але вони якісно зміняться. Наприклад, процес закупівлі представляв собою конвеєрний перехід інформації (у вигляді телефонного дзвінка, листа, замовлення, платіжного доручення) по функціональним підрозділам, відділам та персонам. Реінжиніринг бізнес-процесів допоможе «стиснути» кілька робочих процедур до оптимального рівня, позбавивши від надмірного інформаційного навантаження і транзакційних витрат. Застосовуючи засоби моделювання процесів і структурного аналізу, виявляючи надмірність і дублювання функцій штатними підрозділами, невизначеності і інші ознаки неоптимальних процесів. При моделюванні проводиться прив'язка процесу до стратегічних цілей, на які орієнтований процес. При цьому можна ввести систему кількісної оцінки ефективності процесу, що дозволить завжди бачити чітку картину діяльності підприємства та ідентифікувати проблеми в досягненні цілей на ранніх стадіях. Для вирішення цього завдання необхідно в обов'язковому порядку застосування засобів автоматизації. Автоматизація дасть можливість учасникам процесу «бачити» його структуру і вплив на діяльність компанії. Підрозділи стають компактними, самодостатніми, відповідальними, діяльними і, як наслідок, ефективними. Це не дозволить розширюватись підприємству в структурному дереві компанії і позбавить від з'ясувань, на якій ділянці конвеєра застрягло виконання рішення. Таким чином, відбувається так зване горизонтальне стиснення компанії.

Крім того, за рахунок системного погляду на діяльність компанії, з'явиться можливість розприділити багато процесів, що не дасть паралізувати всю роботу в разі проблем на якомусь з елементів процесу.

Необхідно системне бізнес-рішення, яке визначатиме стратегічні цілі компанії та чіткі дії по їх досягненню, побудова збалансованої системи повноважень і відповідальності. Ось тільки при такому комплексному підході можлива оптимальна побудова регламентованої й автоматизованої процесної структури.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні об'єктивних причин, які вказують та обґрунтовують необхідність переходу до застосування та впровадження якісної моделі управління підприємством.

Результатом дослідження даної статті є розгляд функціонування організації сучасного виробничого процесу підприємства на якісному рівні як сукупності окремо діючих взаємозв'язаних бізнес-процесів, визначення та групування методів їх удосконалення та своєчасного впровадження в залежності від зміни умов виробничих відносин і зовнішнього середовища.

Література:

1. Командровська В.Є Бізнес-процеси підприємства: сутність та методи удосконалення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_30/Moroz.pdf
2. Ойхман Е.Г., Попов Э.М. Реінжинірінг бизнеса: реінжинірінг организации и информационные технологии. – М.: Финансы и статистика, 1997. –345 с.
3. Репин В.В. Бизнес-процессы компании: построение, анализ, регламентация-М.:РИА»Стандарты и качество», 2007.- 240с.
4. Робсон М., Уллах Ф. Практическое руководство по реінжинірінгу бизнес-процессов: Пер. с англ.- М.:ЮНИТИ, 1997. – 125 с.
5. Хаммер М. Реінжинірінг корпорации: Манифест революции в бизнесе/ Майкл Хаммер, Джеймс Чампи; пер. с англ. Ю.Е.Корнилович. - М,: Манн, Иванов и Фербер, 2006. - 287с.

Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент Луценко Ірина Сергіївна

Галина Луценко
(Кременчук, Україна)

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Сучасний розвиток української економіки вимагає переходу на інноваційно-інвестиційний шлях її розвитку. Це безпосередньо пов'язано і з розвитком людського капіталу, тобто основних характеристик, що визначають його як основного ресурсу підприємства. В першу чергу до таких характеристик можна віднести професійні, кваліфікаційні, здоров'я, мотивація, культура. Для утримання, а також і для їх вдосконалення потрібні від самої людини, організацій і суспільства в цілому значних витрат. Тому виникає питання про вкладення інвестицій в людський капітал. Дане питання є актуальним і поки що недостатньо дослідженим, що значною мірою обумовлене труднощами отримання її кількісних і якісних оцінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема інвестування в людський капітал розглядається багатьма вченими-економістами. Аспекти формування і розвитку людського капіталу розкриті в роботах вітчизняних та закордонних вчених: В.С.Гойло, М.М.Крітського, І.В.Ільїнського, В.І.Марцинкевіча, Н.Н.Гріценко, Б.Г.Мазманової, А.І.Рофе, А.М. Колота, О. А. Грішнової тощо. У своїх роботах вчені-економісти показали, що людський капітал складається з придбаних знань, навиків, мотивацій і енергії, якими наділена людина, і які можуть використовуватися протягом певного періоду часу для виробництва товарів і послуг.

Існує дискусія про те, наскільки припустимо інвестиції в людський капітал порівнювати зі звичайними інвестиціями. Одні дослідники розуміють під ними витрати коштів, спрямованих на підвищення його результативності, інші – будь-які дії або заходи, спрямовані на поліпшення характеристик людського капіталу. Це підтверджує те, що серед учених-економістів нема єдиної думки щодо трактувань цього поняття. Різні автори по-різному дають визначення «інвестиції в людський капітал». Визначення наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «інвестиції в людський капітал»

№	Автор поняття	Поняття «інвестиції в людський капітал»
1	2	3
1	К. Макконнелл і С. Брю	Це будь-які дії, які підвищують кваліфікацію і здібності і, тим самим продуктивність праці працівників. Витрати, які сприяють підвищенню продуктивності, можна розглядати як інвестиції, бо питомі витрати здійснюються з тим розрахунком, що дані витрати будуть багаторазово компенсовані зростаючим потоком доходів в майбутньому [1].
2	Архипов А.И	Цілеспрямоване вкладення засобів у галузі і сфери, що забезпечують поліпшення якісних параметрів людини, у першу чергу його робочої сили (рівня освіченості, розвитку інтелекту, творчого потенціалу, фізичного і психічного здоров'я, системи мотивації, ціннісних установок і т.д. [2].
3	Г. Беккер Т. Шульц	Затрати на здобуття освіти, кваліфікації, виховання тощо [3]
		Це витрати, здійснені з метою збільшення продуктивних здібностей працівника та його майбутніх доходів. Інвестиції в людський капітал формуються за рахунок витрат на людину, серед яких можна назвати: навчання, підготовку на виробництві, витрати на охорону здоров'я, міграцію та пошуки інформації про ціни та доход [4]
4	Кавецький В.В.	Всі види вкладень в людину, пов'язані з істотними витратами, що сприяють зростанню національного доходу (або доходу підприємства [5].
5	Шарп У.	Дія, за якої потрібно розлучатися з грошима сьогодні, щоб отримати велику їх суму в майбутньому" [6].
6	М.О. Шишканов	Це не що інше, як розміщення капіталу у самостійні підприємства на термін не менше одного року з метою отримання додаткового прибутку.
7	Колосюк А.А	Це процес створення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій в: освіту, спеціальну підготовку і перепідготовку, підвищення кваліфікації у виробничій діяльності, зміцнення духовного і фізичного здоров' [7].

В економічній літературі, як бачимо, представлено декілька різних підходів до поняття «інвестиції у людський капітал». Згідно з цими твердженнями, розуміємо, що С.Л. Брю, К.Р. Макконнелл та В.В. Кавецький термін "інвестиції в людський капітал" не обмежують конкретними напрямами витрат, а лише виділяють остаточне їх завдання (сприяння зростанню національного доходу, доходу підприємства, підвищення продуктивності праці). На наш погляд, інвестиції в людський капітал – це всі вкладення в розвиток трудових ресурсів, які пов’язані з суттєвими затратами, та що призводять до позитивних змін окремих його складових або до рівномірного розвитку складових людського капіталу на усіх рівнях, що сприяє вдосконаленню інтелектуального та професійного росту індивіда та зростанню національного доходу (або доходу підприємства).

Інвестиції в людський капітал мають ряд особливостей, що відрізняють їх від інших видів інвестицій.

1. Віддача від інвестицій в людський капітал безпосередньо залежить від терміну життя його носія (від тривалості працездатного періоду). Чим раніше робляться вкладення в людини, тим швидше вони починають давати віддачу.

2. Людський капітал не тільки схильний фізичному і моральному зносу, але і здатний накопичуватися і множитися.

3. У міру нагромадження людського капіталу його прибутковість підвищується до певної межі, обмеженого верхньою межею активної трудової діяльності (активного працездатного віку), а потім різко знижується.

4. Не всякі інвестиції в людини можуть бути призвані вкладеннями в людський капітал. Наприклад, витрати, пов'язані з кримінальною діяльністю, не є інвестиціями в людський капітал, оскільки суспільно недоцільні і шкідливі для суспільства.

5. Характер і види вкладень в людину обумовлені історичними, національними, культурними особливостями і традиціями.

6. У порівнянні з інвестиціями в інші різні форми капіталу інвестиції в людський капітал є найбільш вигідними як з точки зору окремої людини, так і з точки зору всього суспільства.

Значну увагу приділяють інвестуванню в людський капітал у країнах з розвиненою ринковою економічною системою. Наприклад, за оцінками Світового банку, людський капітал перевищує 80 % всіх продуктивних багатств в Японії і 60 % в США. В Австралії і Канаді, що мають величезні природні ресурси і порівняно невелику чисельність високоосвіченого населення, частка людського капіталу становить близько 20 % від продуктивних багатств цих країн [8], тоді як в Україні підвищення і підтримка на високому рівні цього показника є перепоною для входження нашої держави до складу розвинених країн. Вирішення цієї проблеми ускладнюється визначенням обсягів інвестицій, які доцільно вкладати в людський капітал, тим більше, що інвестиції такі в усьому світі на перших етапах фінансують із бюджету державні органи різних рівнів за рахунок оптимізації інших статей витрат.

Таким чином, зміни, що відбуваються сьогодні в українській економіці, дозволяють говорити про інноваційно-інвестиційну спрямованість її зростання. Фундаментальним критерієм економічного розвитку при цьому стає все більше розуміння ролі людських і інтелектуальних ресурсів, як важливого чинника успішності будь-якого підприємства і економіки в цілому.

Саме люди, їх знання, уміння, здібності, досвідом є інтелектуальний запас, який накопичується і стає джерелом майбутніх доходів. Формування людського капіталу можливе тільки за умови цілеспрямованих вкладень в його розвиток з боку держави, організації і самої людини. Тому вже не одне десятиліття розум багатьох учених займає питання оцінки економічної ефективності інвестицій в людський капітал, що й буде метою подальшого наукового дослідження.

Література:

1. Макконел К.Р., Брю С.Л. Економікс: принципи, проблеми і політика. - Т.2. - М: Республіка, 1992. - 400 с.
2. Архипов А.И. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – М., 2001. – Режим доступа: http://yas.yuna.ru
3. Экономический подход Гэри Беккера к человеческому поведению // Вестник РУДН, серия «Социология». — 2003. — № 4. — С. 268–280.
4. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis / G.S. Becker. – NewYork, 1964. – 162 p.
5. Кавецький В.В. Інвестиції в людський капітал та його формування / В.В. Кавецький// Экономические науки. – 2007. – № 1. – С. 96.
6. Шарп У. Инвестиции : пер. с англ. / У. Шарп, Г. Александр, Дж. Бейли. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 2001. – С. 1028.
7. Колосюк А.А. Некоторые теоретические аспекты формирования человеческого капитала / А.А. Колосюк // Проблемы теории и методологии бухгалтерского учета, контроля и анализа : Междунар. сб. науч. трудов. – 2007. – № 2. – С. 91-97.
8. 8.Клименко О.Ю. Трудовий фактор у системі соціально-економічного розвитку суспільства / О.Ю. Клименко // Науковий вісник ДДФА : зб. наук. праць. – 2009. – № 2. – С. 23-34.

Нина Кузнецова, Александра Абрамова
(Магнитогорск, Россия)

РОЛЬ МОТИВАЦИИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Организация - это сложный механизм, основой жизненного потенциала которого является мотивационный механизм как один из факторов повышения конкурентоспособности компании. Успех организации, достижения ее целей определяются реализацией планов в процессе деятельности всех членов организации. Решающую роль играет отношение исполнителей к своей деятельности, направленной на достижение целей организации.

Следовательно, важная задача управления - обеспечение у всех исполнителей желания и готовности эффективно выполнять свои обязанности. Это объясняется тем, что в современных условиях в центре внимания управленческой науки оказывается не только наращивание экономических показателей, разработка и внедрение стратегии реализации и продвижения товара на рынке, но и максимизация эффективности менеджмента за счет совершенствования процессов управления персоналом путем формирования, развития и совершенствования систем мотивации. От четко разработанных систем управления трудовой мотивацией работников зависит не только повышение творческой и социальной активности конкретного работника, но и эффективность работы предприятия различных форм собственности.

Мотивация, с одной стороны, является, одной из ведущих и специфичных функций управления, с другой стороны, органически вплетена в ткань всего управленческого процесса от стадии выработки целей и принятия решения до получения конечного результата и основным средством обеспечения оптимального использования ресурсов, мобилизации имеющегося кадрового потенциала. Основная цель процесса мотивации - это получение максимальной отдачи от использования имеющихся трудовых ресурсов, что позволяет повысить общую результативность и прибыльность деятельности предприятия.

Мотивация - это процесс побуждения человека к деятельности для достижения целей. Также мотивацию можно определить как структуру, систему мотивов деятельности и поведения субъекта. Цель – это желаемый продукт деятельности [3]. Влияние мотивации на поведение человека зависит от множества факторов, оно очень индивидуально и может меняться под воздействием мотивов и обратной связи с деятельностью человека

Главное в мотивации - ее неразрывная связь с потребностями человека. Мотивация делает поведение человека целенаправленным.

При этом в качестве основных функций мотивации следует выделить:

1)побуждение к действию;

2) направление деятельности;

3) контроль и поддержание поведения[1].

Центральным звеном системы мотивации в организации является хорошо отлаженный мотивационный механизм, представляющий собой совокупность мотивов используемых при управлении организацией своих стратегических целей, на которые направлена та или иная совокупность мотивов.

Руководство организации посредством мотивационного механизма может решить такие задачи, как: а) повышение производительности труда; б) экономия времени и ресурсов; в) повышение качества выполненных работ или оказанных услуг; г) создание команды из талантливых и ответственных сотрудников.

Для повышения эффективности деятельности организации необходимо формирование более эффективной мотивационной политики в целях появления заинтересованности и энтузиазма работников. Рассмотрение мотивации как процесса носит достаточно условный характер, так как в реальной жизни нет четкого разграничения стадий и нет обособленных процессов мотивации.

С целью формирования целостного механизма в структуру мотивационного механизма мы включаем четыре основных составляющих элемента [2]:

1. Механизм мотивации научно-технического развития производства включает в себя мотивацию нововведений и получения прибыли. Степень внедрения данного механизма в организациях может быть различной в зависимости от уровня конкуренции на рынках товаров и технологий, спроса на товары и технологии, жизненного цикла технологий и продукции, степени изношенности оборудования и др.

2. Механизм мотивации развития предпринимательства рассматриваемый как поиск менеджментом организации новых сфер применения производственного потенциала, выгодной реализации инвестиционных ресурсов, увеличение рыночной доли, выход на новые рынки сбыта, создание новой конкурентной продукции и производств. Использование данных составляющих предпринимательства позволяет организации увеличивать свою прибыль за счет более полного удовлетворения потребностей потребителей в результате дифференциации продукции, активного использования маркетинговой политики.

3. Механизм мотивации персонала. Целевая направленность мотивации развития управления персоналом видится в рациональном использовании внутренних ресурсов организации, увеличении производительности труда, повышении конкурентоспособности выпускаемой продукции и соответственно рыночной стоимости предприятия.

4. Механизм мотивации хозяйствования отличается от мотивации управления персоналом более высоким его социальным статусом, т.е. эта мотивация осуществляется в аппарате управления организацией. Главными мотивами хозяйствования является внедрение прогрессивных рыночных нововведений, что повышает конкурентоспособность предприятия и тем самым увеличивает рыночную цену данной организации.

Раскрывая сущность каждого составляющего элемента мотивационного механизма можно выделить определенные виды мотивов, задействованные в системе мотивации организации.

При социальной организации предприятия, ее рыночного развития в организациях можно использовать следующие мотивы научно-технического развития производства [4]:

1) мотивы формирования прибыли (получение, сохранение или рост прибыли, достаточной для организации в условиях конкуренции);

2) мотивы удовлетворения потребностей покупателей (удовлетворение спроса потребителей; насыщение различных сегментов рынка; создание товаров, услуг, развивающихновые потребности);

3) мотивы преодоления внутренних проблем (рост квалификации персонала; усиление мотивации производительного труда; совершенствование управления);

4) мотивы решения социальных проблем (повышение качества и экологической безопасности выпускаемой продукции, товаров, услуг; обеспечение социальных гарантий работника);

5) мотивы престижа (повышение престижа в глазах общественности; стремление достигнуть позиций лидера, сохранить лидирующие позиции).

Мотивация персонала наиболее эффективно проявляется при следующих составляющих: 1) прямая мотивация работника (заработная плата, премирование, социальный пакет, условия труда, обеспечение жильем, бесплатный проезд и питание); 2) косвенная мотивация работника (имидж и престиж организации, уровень менеджмента, взаимоотношения в коллективе, возможность профессионального роста).

Мотивация хозяйствования, в свою очередь, базируется на следующих направлениях:

1) мотивы профессионального роста работника (стремление персонала к увеличению своей заработной плате, к карьерному росту, т.е. к выполнению более ответственной и квалифицированной работы);

2) мотивы совершенствования организационной структуры управления (стремление сделать предприятие гибким в соответствии с конъюнктурой рынка, задействовать в управлении весь потенциал менеджмента фирмы);

3) мотивы ответственности (стремление повысить знания и умения и реализовать их в производстве, маркетинге, управлении, обеспечить конкурентоспособность и стабильность организации, повысить престиж).

Построение эффективного мотивационного механизма производится в рамках динамической ресурсной концепции подразумевающей создание ключевой компетенции – персонала организации с исключительным знанием, аккумулирование человеческих ресурсов в уникальной комбинации.

Таким образом, мотивация играет важнейшую роль в структуре организации. Она пронизывает все сферы организационных взаимодействий, ее можно представить в качестве кровеносной системы организации, которая позволят всем остальным органам нормально функционировать, снимая противоречие между общественными и индивидуальными потребностями в организации, она исполняет такие значимые функции в организации, как интеграционная, обучающая и адаптирующая. Овладев современными моделями мотивации, руководитель сможет значительно расширить свои возможности в привлечении компетентного работника сегодняшнего дня к выполнению задач, направленных на достижение целей организации.

Литература:

1. Асеев, В.Г. Мотивация и мотивы [Текст]: учебное пособие для вузов./ В.Г. Асеев– СПб.: Питер, 2009. – 508 с.
2. Богатко, А.Н. Модели управления персоналом [Текст]: учеб.-метод. пособие / А.Н.Богатко. – М.: Финансы и статистика, 2011.- 240 с.
3. Верхоглазенко, В.И. Система мотивации персонала. [Текст] /В.И. Верхоглазенко // Консультант директора. – 2006. - № 4. – С. 23-34.
4. Кучеров, Э.В. Мотивация персонала [Текст] / Э.В.Кучеров // Менеджмент. 2006. - № 14. – С. 15.

Михайло Петренко
(Херсон, Україна)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ АПК В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ринкові механізми ведення аграрного виробництва суттєво змінили умови життя працівників у сільській місцевості, що вимагає формування нової системи соціального-трудових відносин на селі, здатної збалансувати всі сфери аграрної економіки - виробництво, обмін, розподіл і споживання.

Враховуючи те, що праця в сільському господарстві характеризується рядом особливостей, насамперед, проходження процесу виробництва поза участі працівника, залежність трудового процесу від природних умов, сезонність аграрної праці, відсутність гнучкості попиту на основні продукти аграрного виробництва тощо, процес розвитку мотивації в агропродуктовому комплексі повинне врахувати цю специфіку [6, с. 29].

На сучасному етапі в період здійснення економічних реформ продовольча проблема займає одне з провідних місць.

Виробництво і споживання продуктів харчування, зокрема борошна різних сортів та крупів, а також комбікормів у тваринництві, є однією з головних умов суспільного розвитку. Формування ринкових стосунків в борошномельно-круп`яній і комбікормовій промисловості ґрунтується на визначенні напрямів спеціалізації виробництва в міжрегіональному поділі праці шляхом економічної оцінки місцевих природоекономічних ресурсів, можливостей участі в обміні результатами діяльності продовольчих комплексів та умов поліпшення структури і обсягів харчування населення, а також забезпечення тваринництва комбікормами.

Дослідженню проблем мотивації персоналу в теоретичному та практичному аспектах присвячено праці відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, А. Маслоу, Ф. Геруберга, Л. Портера, С. Бандура, Д. Богині, М. Генкіна, Г. Дмитренка, В. Жигалова, С. Занюка, А. Кібанова, А. Колота, Н. Мартиненка, В. Никифоренка, В. Онікієнка, М. Самікіної, В. Шинкаренка та ін. Проте в економічній літературі недостатньо обґрунтовано розуміння сутності процесу мотивації управління розвитком людських ресурсів, особливостей формування форм, методів і техніки мотивації, що створює у працівників відчуття відповідальності й успіху за виконану роботу [2, с. 181].

Метою даної статті є обґрунтування дієвих чинників активізації управління розвитком людських ресурсів в круп'яний галузі України на основі формування мотивів їхньої діяльності, які спонукають працівників до максимальної трудової віддачі і підвищення конкурентоспроможності, реалізації у праці знань, здібностей, професійних навичок і вмінь.

Успіхи провідних фірм у розвинених країнах пов'язані із створенням високоефективних механізмів управління людськими ресурсами на рівні організації, в основі формування яких — комплексний, стратегічний підхід до використання і розвитку трудового потенціалу та підвищення конкурентоспроможності персоналу [4, с. 11].

Основоположні принципи сучасної концепції управління людськими ресурсами знайшли своє віддзеркалення в таких основних типах управління, як:

—управління по результатам;
—рамкове управління;
—управління на основі делегування;
—партисипативне управління;
—підприємницьке управління;
—управління за допомогою мотивації.

Значний вплив на практику менеджменту персоналу справляє система мотивації трудової діяльності, яка ґрунтується на вивченні потреб, інтересів, настроїв, особистих цілей співробітників. Кадрова політика при такій системі орієнтується на розвиток людських ресурсів, зміщення морального клімату, на реалізацію соціальних програм.

В той же час перехід економіки країни на ринкові засади супроводжується значними трансформаційними зрушеннями, падінням обсягів виробництва та реалізації зернових культур, продукції переробки зерна, зниженням показників ефективності розвитку борошномельно-круп`яної і комбікормової промисловості, диспропорціями у співвідношенні попиту і пропозиції борошна, крупів та комбікормів. Таке становище вимагає всебічного вивчення, узагальнення та розробки науково-практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми значного підвищення ефективності функціонування борошномельно-круп`яної та комбікормової промисловості в умовах ринкового господарювання, як в окремих регіонах, так і в країні взагалі [1, с. 18].

Наявність даних, і в своїх сукупностях несприятливих обставин співпадає з існуванням з іншою суттєвою проблемою подальшого розвитку аграрної сфери в Україні – зменшення кількості трудових ресурсів у сільгосп-зорієнтованих регіонах та кількості зайнятих у цій галузі національного господарства.

Доведено, що головні причини виникнення та розвитку цієї проблеми криються у зовнішньому середовищі відносно сільгосптоваровиробника – на ринку праці, та у внутрішньому – в системі управління персоналом, яке не здатне забезпечити зайнятість кваліфікованих працівників та стримати їх відтік [3, с. 114].

Ми вважаємо, що пом'якшити негативний вплив перелічених тенденцій дозволить ефективна діюча система управління персоналом агропродуктового комплексу (СУПАК), яка повинна базуватись на мотиваційних механізмах.

Враховуючи сутність, функції та роль цієї соціально-економічної категорії ми представляємо управління персоналом – як процес, що безпосередньо пов'язується з мотивацією та за своєю метою направлений на досягнення цілей конкретної інституції і задоволення потреб працівників і в своїй основі характеризується комплексністю і системністю.

На наш погляд без врахування зовнішнього середовища, а саме ситуації на ринку праці, за неможливим є дотримання окремих принципів, які характеризують вимоги до СУПАК і визначають її напрями, а саме: відповідності функції управління персоналом цілям виробництва, що потребує забезпечення підприємства кадрами необхідного кількісного та якісного складу, перспективності, що потребує визначення потреб у персоналі на перспективу її розвитку. При цьому за необхідним є використання суто адміністративного методу управління персоналом, встановлення держзамовлення, що полягає в організації СУПАК через систему органів державного працевлаштування та зайнятості з освітніми закладами.

Для досягнення цілей і вирішення завдань СУПАК за необхідним є врахування низки чинників і особливостей формування даної системи саме в аграрному виробництві. До основних факторів належить

обмеженість сфери прикладення праці на селі, територіальне розташування сільських поселень та їх віддаленість від промислових підприємств, відсутність задовільного транспортного сполучення, знижена можливість пошуку роботи та працевлаштування в інших населених пунктах, сезонні коливання у попиті на агропрацівників тощо. Все це приводить до праце прикладання більшості сільських мешканців в особистих господарствах, що забезпечує їх життєдіяльність лише на рівні задоволення первинних потреб.

Від так, СУПАК, як ні в жодній галузі національного господарства повинна бути зорієнтованою на зміну доцільності прикладання праці в аграрній сфері. Задля визначення механізму формування СУЛАК особливе значення набувають пов'язані з нею чинники, які одночасно корелюють з розвитком мотивації персоналу одночасно впливають на діяльність підприємства.

До основних чинників, які впливають на попит і пропозицію робочої сили в аграрному секторі слід віднести демографічні, міграційні, соціально-економічні, доцільність державних органів та громадських організацій.

В сучасних умовах розвитку аграрного комплексу України, коли переваги у конкуренції боротьбі вже не вимірюються фізичним або фінансовим капіталом, а рівнем освіченості, інтелектуальним і професійним потенціалом особистості, акцент потрібно роботи саме на вмотивованості обрання індивідуумом професії у аграрній сфері відповідно до його схильностей та здібності. Це також викликано і існуючою дефіцитністю кваліфікованих кадрів в системі АПК та труднощами з працеприкладанням сільської молоді [5, с. 14].

Література:

1. Герамсимчук В. І. Проблеми трансформації зайнятості і розвитку ринку праці України (методологія, аналіз, шляхи вдосконалення) / В. І. Герасимчук / НАН України і Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2001. – 50 с.
2. Гнібиденко І. Ф. Вплив економічних реформ на зайнятість населення на селі// Проблеми економіки праці, соціально-трудових відносин та соціального захисту населення – Луганськ, 2008 – С.180–186.
3. Грищенко С. І., Калениченко М. П. Маркетингово- логістичний механізм формування ринку робочої сили монографія. – Донецьк, 2007. – 224 с.
4. Саблук П. Т. Роль держави у відродженні економічних інтересів с.г. товаровиробників у розвитку аграрного виробництва в умовах вступу України до СОТ. – Луганськ, ЛНАУ, вид-во,, Ельтон-2,2008. – с.7 – 17.
5. Жибак М.М. Сучасний стан та перспективи розвитку підприємницьких агроформувань регіону / М М. Жибак / Інновації: практика та досвід. – 2010. – № 14. – С. 12–17.
6. Шубравська О. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект / О. Шубравська // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 27–35.

Маргарита Пьянзина, Анна Присухина
(Магнитогорск, Россия)

БРЕНДИНГ КАК СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

В наше время новой маркетинговой стратегией для образовательного пространства России может стать брендинг. Брендинг уже активно используется в западных образовательных учреждениях в качестве эффективного механизма формирования и повышения конкурентоспособности образовательного учреждения, создания прочной репутации, которая усиливает доверие сотрудников и потребителей.

Множественность трактовок категории «бренд» возникает, как правило, по причине одностороннего рассмотрения авторами данного понятия, что не раскрывает полное содержание и не позволяет определить направления деятельности организаций по его формированию.

Понятие «бренд образовательного учреждения» используется теоретиками и практиками достаточно часто, но основное содержание данного понятия при этом не раскрывается. Под брендом образовательного учреждения следует понимать систему, связывающую вместе продукт, имидж, образ марки в сознании потребителя, а также видение производителем образов предоставляемой услуги, марки вуза и основных характеристик потребителей [3].

Формирование бренда вуза проводится на основе двух областей: 1) «видимой области», включающей рыночное позиционирование, систему идентификации бренда, рыночную актуальность; 2) корпоративной области, содержащей внутреннее позиционирование бренда, систему идентификации, коммуникации, внутренний маркетинг и организационную поддержку [2, с. 64].

Формирование успешного бренда и эффективное управление им решает ряд поставленных перед университетом задач:

1. Бренд способствует созданию естественных барьеров для конкурентов;

2. Существование бренда позволяет осваивать новые ниши рынка и облегчает вывод на рынок новых услуг (интеллектуальных продуктов);

3. Бренд дает образовательному учреждению дополнительное время для адаптации при появлении рыночных угроз;

4. Благодаря бренду образовательное учреждение дистанцирует свои образовательные программы в глазах покупателей от аналогичных образовательных программ конкурентов [1].

Каждый вуз на занимаемом им сегменте рынка имеет определенный имидж у потребителей образовательных услуг и заказчиков образовательных продуктов. Этот имидж формируется с учетом широкого спектра объективных и субъективных факторов, критериев и показателей деятельности учебного заведения, которые в своей результирующей совокупности характеризуют бренд вуза.

В настоящее время еще не сложилось общепризнанного определения бренда вуза. Наши исследования показывают, что понятие бренда вуза объединяет качественные, визуальные и эмоциональные характеристики учебного заведения, позволяющие ему иметь конкурентные преимущества на рынке образовательных услуг и генерировать дополнительный доход. Бренд включает как физические свойства, осязаемые качественные характеристики вуза и предоставляемых им образовательных услуг, так и неосязаемые дополнительные ценности, сформированные в сознании потенциальных потребителей в результате маркетинговых коммуникаций и опыта (своего или чужого) использования услуг вуза и являющиеся основанием для принятия решения о выборе данного учебного заведения с целью получения образования.

Качественно-количественные характеристики вуза формируют его реальный образ и включают: название вуза, его логотип, качество образовательной деятельности вуза, профессорско-преподавательский состав вуза, финансово-экономические, социальные и другие характеристики вуза. В основе имиджа вуза, как неосязаемого компонента бренда вуза, заложено субъективное мнение потребителей о вузе и его образовательных услугах.

На формирование благоприятного имиджа вуза влияют такие характеристики, как известность вуза, востребованность выпускников на рынке труда, благоприятная психологическая атмосфера в вузе, проводимая вузом рекламная кампания и др. Мероприятия по формированию бренда направлены на позиционирование вуза в двух средах: на рынке и во внутрикорпоративной среде.

Процесс формирования бренда базируется на системе принципов, которыми руководствуются вузы в процессе деятельности при достижении поставленных целей (табл. 1) [5, с. 78].

Таблица 1

Принципы формирования бренда вуза

Принцип	Содержание
1. Принцип непрерывности деятельности по созданию бренда вуза	Систематический сбор и обработка поступающей дополнительной информации об изменении характеристик потребителей, состоянии рынка труда, образа бренда вуза и внесение необходимых корректировок в программу формирования бренда
2. Принцип адресности программ формирования бренда	Создание и реализация программ формирования бренда вуза для строго определенной организации
3.Принцип ориентации программ формирования бренда на потребителей	Обеспечение необходимости проведения исследований рынка образовательных услуг, рынка потребителей на предмет изучения характеристик потребителей, заказчиков и их представлений об образе «идеального вуза»
4. Принцип партнерских отношений с клиентами	Создание системы мероприятий информирования, заботы о студентах и потенциальных потребителях организации
5. Принцип синергизма	Повышение результативности за счет использования взаимосвязи и взаимоусиления различных мероприятий маркетинговой деятельности
6. Принцип параллельности организации программ формирования бренда	Проведение работ по формированию бренда вуза во внешней и внутренней средах организации
7. Принцип адаптивности программ формирования бренда вуза	Изучение и использование факторов внешней и внутренней среды объекта как системы. Приспособление методов и параметров бренда вуза к различным факторамрынка и к конкретной ситуации

Бренд создается опытом общения с вузом, а не только с его продуктами. С существующими образовательными стандартами большинство вузов предлагают практически одинаковые образовательные программы. Но успешная организация учебного процесса, интересной внеучебной и спортивной жизни студентов, доброжелательное отношение преподавателей к студентам могут существенно выделить один вуз среди многих других.

Вуз должен выделить свою главную идею и придерживаться ее в своих коммуникациях со всеми целевыми аудиториями. Она должна служить отражением его миссии и воплощаться во всем, что представляет данный вуз.

Ключевым элементом бренда вуза являются люди. Образ персонала учебного заведения заключает в себе мнение о квалификации и профессиональных качествах преподавателей и сотрудников, мнение о личностных качествах подавателей, о стиле поведения и внешнем облике. Именно с персоналом учебного заведения контактируют потребители и клиенты, поэтому ценности бренда должны поддерживаться и продвигаться всеми сотрудниками вуза [4, с. 34].

Известность и престижность вузы приобретают за счет своей истории, успешной профессиональной карьеры своих выпускников, известности работающих в них преподавателей и т.п. Каждый такой вуз-бренд прочно ассоциируется в сознании потребителей с конкретными преимуществами, определяющими их выбор.

Таким образом, базой формирования бренда высшего учебного заведения является реальный образ вуза. Мнение целевой аудитории об образе вуза создает имидж вуза. Ценность бренда, выраженная в денежном эквиваленте, является обязательным компонентом бренда любой организации, функционирующей на рыночных основаниях, в том числе и вуза, оказывающего образовательные услуги на платной основе.

Можно сказать, что в рамках предлагаемого подхода, механизм формирования конкурентной стратегии вуза основан на построении бренда вуза. Следовательно, руководству вуза необходимо разработать бренд, который будет иметь четкие положительные отличия от конкурентов-вузов, то есть создать уникальное позиционирование, а при необходимости произвести перепозиционирование бренда, обеспечить единое маркетинговое сообщение в различных средствах коммуникации и гарантировать силу бренда.

С точки зрения экономической эффективности необходимо производить оценку бренда вуза. На фундаментальном уровне пригодность бренда можно оценить, отслеживая его продажи и прибыльность. Но бренды являются многомерными объектами, включающими физические и эмоциональные составляющие, поэтому необходимо изучать и оценивать бренд на основе широкого круга критериев.

В условиях реформ проблема укрепления имиджа вуза, поиск личной индивидуальности, уникальности и идентичности для сохранения позиций на рынке образовательных услуг встает наиболее остро. Сегодня уже не достаточно продвигать свою услугу, опираясь исключительно на качество образования. Маркетинговые инструменты, используемые в бизнесе, не должны восприниматься вузами как ненужными и неподходящими социальной организации. Такие всемирно известные бренды в сфере высшего образования, как Oxford или Sorbonne уделяют особое внимание своему имиджу и образу в глазах потребителей. К этому должны стремиться и российские учебные заведения.

Литература:

1. Багиев Г.Л., Тарасевич В.М., Анн Х. Маркетинг: Учебник для вузов. / Под общ. ред. Г.Л. Багиева. — СПб.: Питер, 2008. — 736 с.

2. Беляев А. Корпоративная культура университета: от теории к практике // Высшее образование в России. 2007. №11. С. 62-65.
3. Грошев И.В., Юрьев В.М. Вуз как объект брендинга // Высшее образование в России. 2010а. №1. С. 23-29.
4. Панкрухин, А.П. Маркетинг образовательных услуг / А.П. Панкрухин // Маркетинг в России и за рубежом. 1997. — №7-8. - С. 79-85
5. Ткачев, В.А. Управление брендом как элементом корпоративной культуры: Дис. . канд. социол. наук / В. А. Ткачев. Москва, 2003. - 151 с.

Ольга Савченко, Олена Авраменко
(Кременчук, Україна)

НЕОБХІДНІСТЬ ПРИВЕДЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ПРОЦЕДУРИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДО МСФЗ

В сучасних умовах господарювання, коли дедалі сильніше посилюються інтеграційні економічні процеси, все більша увага приділяється питанню складання прозорої і достовірної фінансової звітності вітчизняних суб'єктів господарювання, яка б задовольняла вимоги закордонних бізнес-партнерів підприємств і несла в собі правдиву, зрозумілу та доступну інформацію. Поглиблення та розвиток ринкових відносин зумовив необхідність наближення процесу складання фінансової звітності до Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Метою дослідження є виявлення проблемних сторін складання та використання фінансової звітності в Україні та визначення важливості фінансової звітності як основного джерела інформації як для внутрішніх користувачів підприємства, так і для зовнішніх контрагентів.

Проблему формування та важливість фінансової звітності в сучасних умовах господарювання висвітлені в працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема Голов С. [3], Данилюк І., Прибєга І. [3], Малютін О.К. [4], Вериги Ю.А. [2], Нишенко Л.П. [6] та ін.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» фінансова звітність повинна забезпечувати задоволення інформаційних потреб користувачів щодо: придбання, продажу та володіння цінними паперами; участі в капіталі підприємства; оцінки якості управління; оцінки здатності підприємства вчасно виконувати свої зобов'язання; забезпеченості зобов'язань підприємства; визначення суми дивідендів [1].

В багатьох випадках фінансову звітність розглядають як один з методів бухгалтерського обліку, який знаходиться поряд з інвентаризацією, калькуляцією, документуванням, оцінкою. Але, на нашу думку, складання фінансової звітності є більш широким поняттям, ніж метод бухгалтерського обліку. Це, в першу чергу, процес відображення об'єктивного стану підприємства у формалізований вигляд, який слугує для забезпечення користувачів прозорою та достовірною інформацією.

Фінансова звітність підприємства має винятково важливе значення, так як вона повинна висвітлювати реальний стан підприємства на певну дату з метою забезпечення об'єктивною інформацією державні служби, керівництво самого суб'єкта господарювання, вітчизняних та закордонних контрагентів.

Як зазначено в ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (ст.1) та в П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності » (п.3) користувачами звітності є фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень. Фінансова звітність підприємства є основним джерелом інформації про його діяльність. Показники звітності використовують самі підприємства для контролю за використанням виробничих і фінансових планів, для виявлення недоліків і визначення способів їх усунення [2, с.127].

Таким чином, фінансова звітність призначена для потреб широкого кола зовнішніх та внутрішніх користувачів і тому потребує нових методів та підходів до принципів формування окремих форм звітності.

На сьогоднішній день вітчизняні суб'єкти господарювання, які хочуть вести ринкові відносини в масштабах світового ринку мають складати фінансову звітність на основі МСФЗ та МСБО, тоді як українськими законодавцями з цією метою розроблені національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Відповідно до ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – це нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що визначає методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам [1]. Але на справді національні П(с)БО відповідають їм не повністю і не задовольняють потребу відповідності фінансової звітності українських підприємств міжнародним вимогам.

Якщо провести порівняння принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які зазначені в ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та принципів МСФЗ, можна побачити, що українська нормативна база бухгалтерського обліку виділяє 10 принципів, а саме:

1. Обачність – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.
2. Повне висвітлення – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні й потенційні наслідки господарських операцій і подій, здатних вплинути на рішення, прийняті на її основі.
3. Автономність – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відособлене від його власників, у зв'язку, із чим особисте майно й зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства.
4. Послідовність – постійне рік у рік застосування підприємством обраної облікової політики.
5. Безперервність – оцінка активів і зобов'язань підприємства здійснюється виходячи із припущення, що його діяльність буде тривати далі.
6. Нарахування й відповідність доходів і витрат – для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для одержання цих доходів. При цьому доходи й витрати відображаються в бухгалтерському обліку й фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати коштів.
7. Превалювання сутності над формою – операції враховуються відповідно до їх сутності, а не тільки виходячи з юридичної форми.

8. Історична (фактична) собівартість – пріоритетною є оцінка активів підприємства виходячи з витрат на їх виробництво й придбання.

9. Єдиний грошовий вимірник – вимір й узагальнення всіх господарських операцій підприємства в його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій оцінці.

10. Періодичність – можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності [4, с. 113].

Позитивним моментом є те, що МСФЗ мають рекомендаційний характер, що дещо спрощує процедуру складання фінансової звітності. Так, МСФЗ дають наступне визначення «МСФЗ – це документи, які визначають загальний підхід до складання фінансової звітності, а також пропонують варіанти обліку окремих засобів або операцій підприємств» [5, с. 15].

Міжнародні стандарти поділяють принципи складання фінансової звітності на 2 групи: основні припущення та якісні характеристики фінансової звітності. Основні припущення складаються з 2 базових припущень – обліку за методом нарахування та безперервності діяльності підприємства.

Принцип нарахування – свідчить про те, що результати операцій та минулих подій визнаються, коли вони здійснюються (а не тоді, коли отримуються або сплачуються грошові кошти або їх еквіваленти), і відображаються в бухгалтерських реєстрах та наводяться у фінансових звітах тих періодів, до яких відносяться.

Принцип безперервності діяльності підприємства – базується на припущенні, що підприємство є безперервно діючим і залишатиметься діючим в осяжному майбутньому.

Крім вказаних принципів, МСФЗ виділяють чотири основні якісні характеристики:

1. Зрозумілість інформації – ґрунтується на тому припущенні, що переважна частина користувачів цієї інформації має певні знання з бухгалтерського обліку, економіки і прагне її вивчати достатньо ретельно, тому саме правильне викладення бухгалтерської інформації забезпечує її зрозумілість.

2. Доречність інформації – виражається в її відповідності потребам користувачів під час прийняття рішень.

3. Достовірність інформації – є свідченням того, що інформація вільна від суттєвих помилок та упередженості і користувачі можуть покластися на неї тою мірою, якою вона відображає або, як очікується, буде відображати дійсний стан справ.

4. Зіставність – користувачі повинні мати змогу порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди для того, щоб визначати тенденції у його фінансовому стані та результатах діяльності [Андрієнко, Тютюнник].

Отже, принципи вітчизняного бухгалтерського обліку істотно відрізняються від принципів МСФЗ та мають свою специфіку, зумовлену історичним становленням бухгалтерського обліку в Україні та необхідністю попередження конфліктних моментів в процесі складання фінансової звітності. Але принципи, які втілюють МСФЗ, на нашу думку, є більш пристосованішими для сучасних ринкових відносин.

Приведення відповідності процедури складання фінансової звітності до МСФЗ має багато позитивних сторін, які поліпшують інвестиційну привабливість українських підприємств і сприяють прийняттю ефективних управлінських рішень, а саме:

1. З'являється позитивний вплив світової економічної інтеграції на розвиток підприємства.
2. Формується прозорий ринок землі.
3. Виникає об'єктивна потреба в залученні значних обсягів інвестицій у зв'язку з великим рівнем зносу основних засобів в Україні.
4. Збільшується науковий потенціал.
5. Посилюється орієнтація на підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності.
6. Досягаються провідні позиції на ринках, що розвиваються.
7. Знижується залежність від альтернативного імпорту.
8. Запроваджуються новітні технології із забезпеченням тривалих капіталовкладень.
9. Модернізується виробництво для поліпшення конкурентних переваг [6].

Світова практика свідчить, що прийняття й використання МСФЗ забезпечує:

– зменшення ризику для кредиторів та інвесторів;
– зниження витрат кожної країни на розробку власних стандартів;
– поглиблення міжнародної кооперації в галузі бухгалтерського обліку;
– однозначне розуміння фінансової звітності та зростання довіри до її показників у всьому світі [3, с. 49].

Таким чином, можна зробити висновки, що запровадження МСФЗ є безперечно позитивним процесом, який забезпечує наближення якості складання фінансової звітності українськими підприємствами до міжнародного рівня, поступово спрощує та удосконалює процес співробітництва вітчизняних суб'єктів господарювання з зарубіжними партнерами та інвесторами. Але дане питання потребує подальшої уваги та дослідження з метою більш швидкого та ефективного наближення української нормативної бази до МСФЗ.

Література:

1. ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [Електронний ре-урс]: Закон України: [від 16 лип. 1999 р. № 996-XVI (із змінами і допов.)]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Вериги Ю.А. Звітність підприємств: Підручник/ за ред.. Ю.А.Вериги. – Київ: ЦНЛЮ 2005. – 351 с.
3. Голов С. Международные стандарты финансовой отчетности: изменения и распространение / С. Голов // Бухгалтерский учет и аудит. – 2009. – № 8-9. –С. 43-54
4. Данилюк І., Прибєга І. Фінансова звіт-ність в системі бухгалтерського обліку та управлінні підприємством /І. Данилюк, І. Прибєга // Галицький еко-номічний вісник. –2007. – № 2. – С. 110-118.
5. Малютін О.К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О.К. Малютін // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 12-17.
6. Нишенко Л.П. Гармонізація бухгалтерського обліку та фінансової звітності України з міжнародними стандартами : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 : [Електронний ресурс] / Л.П. Нишенко. – К., 2008. – 22 с.

Анастасія Самокиш
(Київ,Україна)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВЕРСТАТОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ КРАЇН СНД

Вступ та постановка проблеми. Верстатобудування – фондоутворююча галузь промисловості, яка відіграє особливу роль в технічному переозброєнні машинобудівного комплексу і, в кінцевому результаті, визначає рівень конкурентоспроможності промисловості.

Незважаючи на проблеми, які зазнала галузь верстатобудування, під час світової економічної кризи, спостерігається тенденція до поступового зростання.

Вплив світових тенденцій на стан верстатобудування країн СНГ безсумнівний. У 2009 році виробництво верстатів в Росії скоротилося в 2,1 рази в порівнянні з 2008 роком, а в 2010 році - ще на 5,9%. Обсяг виробництва продукції в Україні з 1990 р. до 2001 р. скоротився майже в 16 разів, і лише в 2001 р. з'явилися позитивні зрушення.

Розвиток верстатобудівної галузі - один із найважливіших чинників модернізації промисловості країн СНД, проте виробництво нових верстатів, необхідних для системних зрушень, серйозно відстає від запитів ринку. Існує проблема у переоснащенні виробничих потужностей сучасними верстатами, які б відповідали ринковим і технічним вимогам сьогодення, також необхідні зрушення у розробці та впровадженні інновацій та наукових розробок у даній галузі. Постійно зростаючі ціни на сировину, вимагають з підприємств постійно збільшувати рівень продуктивності свого технічного оснащення, тим самим зменшуючи свої витрати.

На сучасному етапі розвитку промисловості виникає потреба у дослідженні причин відсутності стійких тенденцій розвитку верстатобудування, пошук шляхів повноцінного використання науково-технічного і кадрового потенціалу цієї підгалузі, пристосування до потреб ринку з метою укріплення позицій верстатів, створених в країнах СНД, у конкурентній боротьбі зі світовими лідерами, що визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, тенденції та перспективи розвитку верстатобудування в країнах СНД є предметом наукових досліджень багатьох економістів. Так у роботах В. Ковалевського, О. Михайлюка, Ю. Кузнєцова, Д. Малащука, О. Гладкого досліджено світові тенденції розвитку машинобудування вцілому і верстатобудування зокрема. К. Пічик у дисертаційному дослідженні та статтях розглядає сучасний стан функціонування верстатобудівної підгалузі, досліджує теоретичні, методичні та практичні питання прогнозування ринку продукції верстатобудування, намагаючись наблизити теоретичні напрацювання до прикладного використання їхніх висновків.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є: визначення причини відсутності стійких тенденцій розвитку верстатобудування в країнах СНД; необхідно висвітлити сучасні тенденції розвитку ринку верстатобудування та пошуку можливостей створення і застосування останніх наукових розробок в даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один з головних регіонів світового машинобудування - четвертий регіон – Співдружність Незалежних Держав (СНД). Для України, Росії та Білорусі, які входять у цей регіон, машинобудування – одна з головних галузей міжнародної спеціалізації [2, с.48].

Негативні тенденції в галузі вертатобудування в Україні та в Росії спостерігаються вже не перше десятиліття. Так в Росії, за період з 1992 року по 2010 рік, обсяг виробництва металоріжучих верстатів і ковальсько-пресового обладнання скоротилось в 17,8 разів (з 69,9 тис. шт. в 1992 році до 3,9 тис. в 2010 році). У результаті питома вага верстатобудування у ВВП Росії в 2010 році склала лише 0,024%.

Основною причиною незадовільного стану верстатобудування Росії є нерозвиненість внутрішнього російського ринку верстатів і відсутність умов для технологічного розвитку галузі. Верстатобудування в Росії зараз перебуває в становищі, в якому знаходилося дана галузь Китаю десять років тому. Шлях розвитку верстатобудування, обраний Китаєм, полягав у створенні (за підтримки держави) виробництва, орієнтованого на експорт.

В даний час ефективність такої промислової політики викликає обгрунтовані сумніви, пов'язані з нестійким положенням світового ринку верстатів і світової економіки в цілому [1, с.8-9].

Для успішного просування своїх товарів на зовнішніх ринках російським верстатобудівним підприємствам необхідно прагнути до розробки та спільного випуску продукції з провідними виробниками країн СНД.

В Україні верстатобудування було достатньо розвинуто та за рівнем виробництва продукції до 1991 року займало 11 місце в світі. Після розвалу СРСР українське верстатобудування пройшло разом з економікою країни через всі етапи кризи, через усі проводилися над промисловістю ринкові експерименти [2, с.48].

З 1991 року частка машинобудування у структурі промислового виробництва неухильно знижувалась і через двадцять років досягла показника 10,5 %. Внаслідок спаду попиту на кінцеву продукцію підприємства змушені були відмовитись від закупки нового обладнання. Відсутність замовлень на ряді підприємств призвело до розпродажу засобів виробництва, у тому числі і верстатів. Внаслідок цього на ринок була викинута величезна кількість верстатного парку, який вже використовувався. Це призвело до виникнення вторинного ринку верстатів [3, с.53].

Українські верстати, в наші часи, завдяки своїй помірній ціні, користуються попитом на вітчизняному ринку, а за умови регулярного оновлення модельного ряду, впровадженні нових розробок – навіть зможуть конкурувати з японськими, німецькими та італійськими виробниками верстатів. Поки що однією із найпривабливіших характеристик українських верстатів залишається ціна. Тим не менше, вже створений цілий ряд нових вітчизняних моделей верстатів для плазмової та лазерної різки аркушевого металу, такі як виробляє ЗАТ (закрите акціонерне товариство) "Верстатінпром" (Харків). Модернізуються і традиційні аркушеві ножиці. Прикладом такого заводу є ВАТ "Стрийський завод ковальсько-пресового устаткування". Завод "Веркон" (Київ) також не стоїть осторонь, представляючи нові моделі металообробного устаткування. Проте говорити про вихід на європейський ринок українського верстатобудування передчасно – по рівню автоматизації і ряду інших факторів основна маса устаткування, що випускається, відстає від закордонного на декілька десятиріч [3, с. 54]. Для того, щоб досягти європейського рівня необхідні значні вкладення у науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, а як відомо, держава в наш час виділяє на це недостатньо коштів [6, с. 12].

З метою збереження та розвитку верстатобудування України виділилися пріоритети: 1) збереження та розвиток виробництва експортної продукції на головних підприємствах-експортерах; 2) розвиток виробництва продукції верстатобудування для забезпечення внутрішнього ринку, і в першу чергу створення бази для реалізації програм розвитку пріоритетних галузей України; 3) підвищення технічного рівня та якості продукції. Їх здійснення дозволить збільшити додаткове надходження валютних коштів та робочі місця, завантажити виробничі потужності, зберегти основну спеціалізацію підприємств, що випускають наукомістку продукцію [6, с. 3].

На початковій стадії виходу верстатобудування України та Росії із занепаду основним джерелом інвестицій, як вже зазначалось, має стати держава. Зокрема, перспективним видається створення спеціалізованих банків для пільгового інвестування верстатобудівних підприємств.

Обов'язковою умовою для розвитку галузі є створення і розвиток науково-технічної бази верстатобудування. Нині витрати на НДДКР підприємств вітчизняного верстатобудування складають менше 1% витрат на розвиток виробництва. Крім того, промислові підприємства не володіють кадрами для розробки та впровадження передових технологій. Тому в розробці та впровадженні нових прогресивних видів верстатів та технологій повинні брати участь наукові (науково-виробничі та науково-освітні) центри, вищі навчальні заклади, а ініціатором (замовником) - виступати крупні машинобудівні підприємства - споживачі верстатів [5, с. 137].

Важливу роль у реалізації розвитку галузі верстатобудування необхідно приділяти системі освіти. Підготовка технічно грамотних фахівців, здатних розробляти і впроваджувати у виробництво нові види верстатів, - мета, для досягнення якої потрібно вирішити ряд фундаментальних завдань.

Проблема забезпечення верстатобудування кваліфікованими кадрами робочих спеціальностей, фахівцями з середньою і вищою технічною освітою в останні роки значно загострилася. Особливо складна ситуація з підготовкою кваліфікованих робітників. Крім того, робочі кадри є недостатньо підготовленими для роботи на сучасному високотехнологічному обладнанні.

У Білорусі, на відміну від усіх країн СНД, розвиток верстатобудування зокрема користується підтримкою і захистом з боку держави. Існує спеціальна комісія, яка займається контролем імпорту промислового обладнання, її мета - впровадження імпортозаміщення в економіці Білорусії та сприяння створенню і розвитку вітчизняних розробок, що мають сучасний технічний рівень. Крім того, білоруський уряд практично на 100% фінансує роботи по створенню нової техніки. Результат - у наявності: у країні створені і впроваджуються у виробництво сучасні металообробні верстати, які по ряду параметрів не поступаються німецьким і швейцарським аналогам. Співробітництвом в області розробки систем ЧПУ зацікавилися японці (зокрема, фірма MAZAK). Про можливу співпрацю з білоруськими виробниками комплектуючих і вузлів верстатів, систем ЧПУ, роздумують і провідні російські верстатобудівні заводи. В Білорусії принцип вкладання грошей в розвиток свого виробництва, а не в закупівлю на заході себе виправдовує, завдяки чому верстатобудування в цій країні живе і активно розвивається, демонструючи ефективність політики активної державної підтримки [4].

В даний час верстатобудування Білорусії представлено 32 підприємствами, а також спеціальними конструкторськими бюро, науково-дослідними та проектно-технологічними організаціями. Номенклатура продукції, що випускалась в 2011 році включала приблизно 350 типорозмірів металорізальних верстатів, 60 типорозмірів деревообробних верстатів, 45 типорозмірів ковальсько-пресових машин. Питома вага продукції, що поставлялася на експорт, у 2011 році складала більше 40%, у тому числі в країни СНД - 36%, в далеке зарубіжжя - 4-5%.

Світові тенденції розвитку машинобудівної галузі свідчать про те, що найближчим часом саме верстатобудування буде визначати вигляд заводів майбутнього і організацію роботи на них. Суть нинішніх змін полягає в тому, що підвищення ефективності діяльності підприємства в значній мірі буде залежати від об'єднання творчого потенціалу людини з новітніми інформаційними технологіями [5, с.138].

Висновок. Верстатобудування – основа промислової цивілізації. Не дивлячись на те, що останнім часом його загальний торговий оборот незначний, ринок верстатів продовжує займати важливе місце в структурі світової торгівлі машинами й обладнанням.

В промисловій політиці країн СНД слід переходити до спільного і скоординованого використання потенціалу верстатобудівних підприємств для більш інтенсивного розвитку і технічного переозброєння машинобудівних виробництв, прагнути до імпортозаміщення за всіма напрямками, де це є доцільним, погоджуючи закупівлю обладнання з національними верстатобудівними асоціаціями; передбачати стимулювання оновлення парку технологічного обладнання. При реалізації проектів з організації промислового складання техніки обов'язково передбачати не менше ніж 50%-й рівень випуску компонентів для цієї продукції на вітчизняних підприємствах.

Література:

1. Развитие зарубежного и российского станкостроения [Електронний ресурс]: доц., А. А. Грибков, С.Н. Григорьев, Д.В.Захарченко // Вестник МГТУ. «Станкин» – 2012. – вип. 1(18). – С. 8-11. – Режим доступу: http://www.stankin.ru/vestnik-magazin/vestnik_1_18_2012.pdf
2. Аналіз стану машинобудування в регіональному аспекті [Електронний ресурс]: доц. е.н. Н.Л. Гавкалова // Вісний ХНЕУ. «Економічний простір» – 2011. – вип. 48/1. – С. 45-52. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua
3. Перспективи співробітництва між Україною та КНР у сфері верстатобудування [Електронний ресурс]: Ф. Яо // Науковий вісник «КНУ ім. Т. Шевченка». Серія «Економіка». 85/2006. – С. 52-55. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Prospects_for_cooperation_between_Ukraine_and_China_in_the_field_of_equipment_construction_14952.pdf
4. Машиностроители всех стран СНГ — объединяйтесь! [Електронний ресурс]: советника генерального директора МФПГ «БелРусАвто» И.С. Гаухштейна// Международный информационно - технический журнал «Оборудование инструмент»– 2010. – вип. 6. — Режим доступу: http://www.informdom.com/equipment/metall/article/3215/
5. Аналіз стану та тенденції розвитку машинобудівної галузі [Електронний ресурс]: доц., к.е.н. С.Б. Романишин // Вісний НЛТУ. «Технічні науки» – 2009. – вип. 19.6. – С. 131-138. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua
6. Науково – методичні основи прогнозування ринку устаткування (на прикладі верстатобудування) [Електронний ресурс]: К.В.Пічик // автореф. дис. канд. екон. наук. – 2003. – С. 17. – Режим доступу: http://www.lib.ua-ru.net/inode/35920.html

Науковий керівник: доц., к. е. н., Голюк Вікторія Ярославівна

Маргарита Свирид
(Харків)

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКАЇНІ

Соціальне партнерство - це ідеологія, форми та методи узгодження партнерів соціальних груп для забезпечення їхньої конструктивної взаємодії. Стабільність суспільної системи та ефективність ринкової економіки залежать насамперед від характеру взаємин підприємців і працюючих за наймом.

Суб'єктами соціального партнерства є: держава; профспілки, які представляють інтереси найманих працівників; роботодавці, їх об'єднання.

Державу, як суб'єкт соціального партнерства, представляють виконавчі органи влади (міністерства, відомства, регіональні органи). Держава в соціальному партнерстві виконує функції гаранта, арбітра, контролера, умовлювача та ін.

Профспілки є головним інститутом соціального захисту найманих працівників. Їх основною метою є підвищення заробітної плати, збереження робочих місць для членів профспілки, участь трудящих в управлінні виробництвом і розподілі продукту, покращення умов праці.

Спілки роботодавців представляють інтереси роботодавців в соціальному партнерстві. Вони полягають в проведенні узгодженої технічної, економічної і соціальної політики, розвитку виробництва без потрясінь і деструктивних конфліктів.

В 1993 р. створена Національна Рада соціального партнерства (НРСП). Це консультативний орган, вона звітує безпосередньо президентові.

Погодження інтересів найманих працівників з роботодавцями в сфері соціально-трудових відносин здійснюється шляхом переговорів і завершується укладанням колективних договорів і угод. Система колективних договорів і угод – це основна форма реалізації соціального партнерства.

В Україні створена законодавча – правова база для установлення цивілізованих відносин між суб'єктами соціального партнерства. Прийняті закони „Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності", „Про зайнятість населення", „Про організацію роботодавців", Конституція України та ін.

Основною метою соціального партнерства є забезпечення стійкого еволюційного розвитку суспільства і досягнення загального блага. Це виражається такими показниками: зростанням продуктивності праці, що повинно випереджати зростання середньої заробітної платні; збільшенням валового національного продукту; удосконалюванням техніки, технології виробництва, науково-технічного прогресу; підвищенням рівня життя населення.

Досягнення поставленої мети можливо за наступних умов: залучення всіх суб'єктів суспільних відносин до управління та подолання на цій основі монополізму в розподілі створеного продукту; посилення мотивації до співробітництва в забезпеченні високих результатів роботи як необхідної умови підвищення якості життя; усунення непорозумінь і протиріч відносно законних інтересів кожної зі сторін; досягнення взаємного прагнення до затвердження в суспільстві соціального миру та злагоди.

На практиці соціальне партнерство здійснюється на принципах трипартизму як системи тристороннього представництва з боку підприємців, профспілок і держави, які, будучи зацікавленими учасниками регулювання соціально-трудових відносин на ринку праці, однаковою мірою відповідальні за розробку взаємовикористовуваних рішень і, в остаточному підсумку, за збереження соціального миру.

Співробітництво соціальних партнерів здійснюється у формі консультацій, контролю, вирішення колективних спорів (конфліктів), переговорів, що найчастіше закінчуються складанням тарифних угод та колективних договорів.

Становлення соціального партнерства в Україні має особливості. Так, регулювання соціально-трудових відносин - одна з найскладніших постійних турбот держави й передових соціальних сил. Їхнє завдання полягає в оптимізації балансу інтересів сторін соціально-трудових відносин на основі взаємодії, з одного боку, державних важелів, а з іншого боку - договірних методів регулювання. Вирішити це завдання - значить зберегти соціальну й політичну стабільність у суспільстві, створити належні умови для стабільного економічного розвитку.

Особливо актуальною є проблема регулювання соціально-трудових відносин для країн з перехідною економікою. Корінна реформа соціально-трудових відносин в Україні почалася одночасно з проголошенням курсу на становлення ринкових відносин. Правовою її основою стало прийняття Законів України «Про підприємства України», «Про колективні договори й угоди», «Про оплату праці», внесення змін і доповнень у діючий Кодекс законів про працю й прийняття ряду інших законодавчих актів.

За останні роки відбулися істотні зміни в системі соціально-трудових відносин, що виявилися в їхньому роздержавленні, ліквідації монополії держави на використання робочої сили в результаті виникнення різноманіття форм власності й господарювання, розширенні правових можливостей мобільності робочої сили, зміні співвідношення в застосуванні державних важелів і договірних методів регулювання, підвищення їхнього динамізму, що відображає нові аспекти в поведінці роботодавців і найманих робітників на ринку праці.

Нові економічні умови сприяють формуванню якостей, які дотепер були недостатньо поширені: готовності до ефективної праці й особистої відповідальності за свій добробут; турботі про підтримку й підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, відстеженні змін на ринку праці й прагненні відповідати його умовам; умінні цінувати зароблені кошти й раціонально використовувати їх.

Однак зміни, що сталися в соціально-трудовій сфері, носять суперечливий характер. На практиці не досягнута рівновага в соціально-трудових відносинах між їхніми суб'єктами. Одна з особливостей становлення ринкової економіки в Україні і в наш час, коли країна має статус країни з ринковою економікою, полягає в тому, що в умовах лібералізації економіки держава вже тотально не регламентує зміст соціально-трудових відносин, а інший ведучий регулятор - соціальне партнерство - ще не працює на повну потужність. Замість колишньої моделі регулювання соціально-трудових відносин, яку можна визначити як державний патерналізм, в Україні фактично діє неадекватна соціально-орієнтована економічна модель регулювання цих відносин; їй властиві стихійність, безсистемність, поспішна відмова від централізованих регуляторів, недостатня ефективність і робота з оптимізації інтересів сторін соціального діалогу.

Стан «нерівноваги» системи соціально-трудових відносин притаманний для всіх її рівнів - загальнодержавного, галузевих, регіональних, рівнів окремих підприємств (організацій). Цей стан посилюється і загострюється в умовах сучасної глобальної економічної кризи.

Література:
1. Маршалл А. Принципы экономической науки. - М.: Прогресс, 1993. -360 с.
2. Новиков В. Зарубіжний досвід соціального партнерства / Україна: Аспекти праці, - 2008. - №1, с.34 -39.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Титар О.О.

Анна Сидоренко
(Курск, Россия)

ХЕДЖИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ РЫНОЧНЫМИ РИСКАМИ

В условиях конкурентной среды деятельность организаций подвержена различным рискам. Поведение рынка сложно предсказать заранее, так как в любую минуту он может быть подвергнут влиянию таких факторов, как стихийные бедствия, политические конфликты и т.п. Возникает вопрос: как защитить свое предприятие от непредвиденных потерь? В данной ситуации компании, в том числе и кредитные организации, с целью уменьшения финансовых рисков используют операции хеджирования. Хеджирование подразумевает покупку или продажу контрактов на срок по товару, цену которого необходимо застраховать.

Рынки, на которых применяется хеджирование, по форме организации торговли различают на биржевые и внебиржевые. Биржевой рынок представляет собой высоколиквидный и надежный рынок со стандартными биржевыми контрактами (фьючерсы, опционы), который контролируется соответствующими органами биржи. Внебиржевой рынок отличается от биржевого тем, что предлагает участнику управлять рисками с помощью большого количества внебиржевых инструментов (свопов, своп-опционов и т.п.). Несмотря на наличие практически равного количества достоинств и недостатков (таблица 1), чаще всего хеджирование рисков производится посредством использования таких инструментов, как фьючерсы и опционы [5].

Табл. 1. Достоинства и недостатки инструментов хеджирования

	Биржевые инструменты	Внебиржевые инструменты
достоинства	1. Высокая ликвидность рынка 2. Высокая надежность 3. Сравнительно низкие накладные расходы при проведении сделки 4. Доступность	1. Учет требований конкретного клиента по поводу типа товара, размера партии и условий поставки 2. Более длительный период составления контрактов 3. Отсутствие ежедневных требований по дополнительному денежному обеспечению. 4. Отсутствие позиционных лимитов и ограничений на долю рынка. 5. Повышенная конфиденциальность.
недостатки	1. Весьма жесткие ограничения на тип товара, размеры партии, условия и срок поставки. 2. Ежедневно выставляются требования по дополнительному денежному обеспечению после установления котировочной цены. 3. Биржевые инструменты в основном ликвидны в ограниченном временном диапазоне	1. Низкая ликвидность 2. Относительно высокие накладные расходы. 3. Существенные ограничения на минимальный размер партии. 4. Сложности поиска контрагента. 5. Риски невыполнения обязательство сторонами в случае заключения прямых сделок.

Таким образом, хеджирование можно определить как использование фьючерсного рынка для снижения ценового риска в наличном рынке. В процессе хеджирования используется фьючерсный контракт, который представляет собой право и обязательство по купле-продаже актива в установленные сроки в будущем на условиях, которые согласовываются в данный момент времени и по цене, которая определяется сторонами при совершении сделки. Фьючерсы составляют для таких активов, как товары, валюты, сырье, биржевые индексы, ценные бумаги, процентные ставки[1,с.58].

Современная фьючерсная биржа выполняет такие функции, как перенос ценового риска, повышение эффективности и ликвидности рынков, выявление объективной цены, увеличение потока информации и т.п. В таблице 2 представлены крупнейшие по обороту мировые фьючерсные биржи [5].

Табл.2. Крупнейшие мировые фьючерсные биржи

Страна	Название биржи
США	Chicago Board of Trade (CBOT или CBT)
Германия	EUREX (бывшие DTB и SOFFEX)
США	Chicago Mercantile Exchange (CME)
США	Chicago Board Options Exchange (CBOE)
Великобритания	London International Financial Futures Exchange (LIFFE)

Также хеджирование рисков может осуществляться при помощи опционов. Опцион - это контракт, согласно которому продавец за определенную плату (премию) передает покупателю право на покупку или продажу актива, который лежит в его основе, в определенный момент времени и по заранее установленной цене. Активом для опциона могут быть: опционы, фьючерсные контракты, ценные бумаги, валюта, процентные ставки, биржевые индексы, товар. Если изменение цен было неблагоприятным для покупателя опциона, то он может отказаться от

своего права на куплю-продажу актива, который лежит в основе опциона. В результате максимальный убыток составит для покупателя опциона сумму уплаченной премии, а прибыль, при этом, не ограничена в размерах [1,с.59].

Если сравнивать с фьючерсами, то опционы менее рискованны и затратны. Дело в том, что фьючерсные контракты используют только в том случае, когда имеется уверенность в прогнозе относительно развития событий на рынке в будущем, а так как фьючерсы требуют обязательного исполнения, то ошибки в прогнозах чреваты большими потерями. В связи с этим хеджирование рисков целесообразнее проводить опционами.

Эффективность хеджирования – это степень компенсации с помощью инструмента хеджирования изменений справедливой стоимости или денежных потоков. Существуют определенные критерии высокой эффективности хеджирования, которые, в лучшем случае, должны выполняться единовременно:

- компания в течение всего процесса хеджирования может рассчитывать на то, что изменение хеджируемой статьи будет полностью компенсировано за счет изменений справедливой стоимости или денежных потоков инструмента хеджирования;
- фактически достигнутые результаты находятся в диапазоне от 80 до 125%.

Например, если убыток от инструмента хеджирования составляет 120 евро, а прибыль от денежного инструмента равняется 105 евро, то результаты взаимозачета можно оценить на уровне 120/105 (т.е.114%) или 105/120 (т.е.88%). В данном случае хеджирование высокоэффективно [3, с.47].

Однако прежде чем принимать решения о хеджировании, необходимо провести оценку рыночных рисков, которым подвергается организация. Анализ рыночных рисков включает следующие этапы [2,с.12]:

1 этап – *идентификация рисков*: выявляются все факторы риска по всем бизнес-процессам предприятия, оказывающие влияние на показания его деятельности. При этом предполагается наличие полной информации не только о самой организации, но и о рынке, законодательстве, социальной, культурной и политической ситуации.

2 этап – *качественная оценка рисков*: проводится по каждому из выявленных факторов в целях определения негативных последствий каждого вида риска и вероятности его возникновения. Качественная оценка рисков проводится, как правило, методом экспертных оценок независимыми консультантами и менеджерами предприятия.

3 этап – *формирование карты рыночных рисков предприятия* в целях принятия решений о приоритетности проведения количественной оценки рисков и разработки стратегий хеджирования рисков. Стратегия хеджирования – это совокупность конкретных инструментов хеджирования и способов их применения для минимизации рыночных рисков. Все стратегии хеджа основываются на параллельном движении цены на реальном рынке и фьючерсной цены, что в результате позволяет возместить убытки по рынку реального товара на срочном рынке.

4 этап – *количественная оценка рыночных рисков* осуществляется посредством выбора и разработки методологий (сценарный подход, стресс-тестирование и т.д.).

Различают два основных типа хеджирования – длинный хедж (хедж покупателя) и короткий хедж (хедж продавца). Хедж покупателя применяется предпринимателями для снижения риска от роста цен на товар, который планируется купить в будущем. Хедж продавца используется для снижения рисков от падения цен на товар, который планируется продать в будущем [4,с.47].

Любая сделка хеджирования состоит их двух этапов: на первом – откры-вается позиция по фьючерсному контракту, на втором этапе она закрывается обратной сделкой. При этом при классическом хеджировании контракты по первой и второй позициям должны быть на один и тот же товар, в том же количестве и на тот же месяц поставки [6].

Все вышеперечисленное позволяет судить о целесообразности операций хеджирования участниками реальной торговли и о выгодности подобных операций. Однако при всей привлекательности нельзя забывать и трудностях, которые возникают при осуществлении операций хеджирования:

1) Хеджированию рисков свойственен *базисный риск*, который связан с непараллельным движением цен на актив на реальном и срочном рынке, т.е. связан с изменчивостью так называемого базиса. Он появляется из-за того, что на срочном и наличном рынке действуют несколько различные законы спроса и предложения. Однако цена на срочном и реальном рынке отличаются не значительно, поскольку в этом случае появляются возможности, которые практически сразу нейтрализуются из-за высокой ликвидности срочного рынка.

2) Любая фьючерсная сделка имеет *операционные расходы*, и, даже если они малы на данный момент, то могут со временем возрастать.

3) *Лимиты цен*: в связи с тем, что фьючерсная торговля может быть ограничена колебаниями цен, есть вероятность возникновения ситуации, при которой хеджеры(участники фьючерсной торговли) не смогут открыть или ликвидировать позицию в определенные дни из-за искажения соотношения цен реального рынка и фьючерсных котировок.

4) *Несовместимость наличного и фьючерсного рынков*: поскольку фьючерсные контракты являются стандартными, они не всегда совпадают с особыми условиями обязательств наличного рынка.

Но, несмотря на то, что хеджирование рисков имеет некоторые издержки, а компании при разработке стратегии хеджа могут столкнуться с некоторыми трудностями, роль хеджирования очень высока в обеспечении стабильного развития, так как:

- позволяет существенно снизить ценовой риск, связанный с закупками сырья и поставками готовой продукции;
- высвобождает ресурсы компании, минимизирует риск, увеличивает капитал, уменьшает стоимость использования средств и стабилизирует доход;
- не сталкивается с обычными хозяйственными операциями, при этом обеспечивает постоянную защиту, не требуя менять политику запасов или составлять долгосрочные форвардные контракты;
- облегчает привлечение кредитных ресурсов.

Таким образом, хеджирование рисков является неотъемлемой частью стратегии любой компании, работающей на рынке финансовых ресурсов. В условиях постоянно меняющейся рыночной конъюнктуры работать крупным организациям без страхования рисков подобно самоубийству, поэтому контрсделки и операции с производными финансовыми инструментами занимают значительную долю среди финансовых операций по всему миру.

Литература:

1. Дорман В.Н. Хеджирование - как перспективный инструмент управления рыночными рисками / В. Н. Дорман, О. С. Соколова // Финансы и кредит.-2007-№41.-58-60 с. 2. Фурзикова М.В. Производные финансовые инструменты: оценка эффективности хеджирования / Фурзикова М.В.// МСФО и МСА в кредитной организации.-2009.-№4.-12 с.
2. Алексеева Г.И. Учет хеджирования / Г.И.Алексеева// Банковское дело.-2012.-№5.- 47с.
3. Плотникова О.В. Учет инструментов хеджирования/ О.В. Плотникова // бухгалтерский учет.-2012.-№5.- 47с.
4. Электронный ресурс: www.iasb.org
5. Электронный ресурс: www.expert.ru/d-stroke

Научный руководитель: доцент, к.э.н. Маркина С.А.

Виктория Симоненко, Алина Бещеченко
(Курск, Россия)

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ИХ ОСОБЕННОСТИ В РОССИИ

В современном хозяйстве кредит остается существенным источником экономического развития. Кредит развивается вместе с ростом масштабов производства и товарооборота. Такова закономерность его движения, ибо он является порождением материальных процессов: увеличение материальных потоков и услуг неизбежно вызывает необходимость использования дополнительных источников финансирования затрат. Таким источником объективно становятся заемные средства.

Однако поступательно развиваясь вместе с ростом богатства стран и народов, кредит демонстрирует неравномерность этого движения. В период экономического подъема кредит развивается. Именно в этот период возрастает деловая активность, снижаются экономические риски, более явственными становятся «приливы» и «отливы» средств, их излишек или недостаток у различных субъектов и в разных экономических регионах. Необходимость и возможность перераспределения ресурсов посредством кредитования делается более благоприятной.

Напротив, в период спада объемы кредитования уменьшаются, отражая проблемы, появляющиеся в сфере материального производства и сфере обращения. Спрос на кредит существенно возрастает, но ресурсы реже высвобождаются, предложение свободных ресурсов сокращается, вызывая их недостаток на денежном рынке.

В настоящее время, главной формой кредита является банковский кредит. Прежде всего, на денежном рынке появились транснациональные банки, в результате раздвинулись национальные границы, расширились масштабы и география движения ссудных капиталов. Тенденция к укреплению кредитора действует и в настоящее время. Слияние банков происходит все чаще. Оно наблюдается почти во всех развитых странах [1, с. 274-277].

Внутри национальных границ также осуществляется укрупнение кредита – развитие его синдицированной формы, когда несколько банков объединяются для кредитования особенно крупных объектов.

Происходят некоторые изменения в характере заемщика. В современной практике стало принятым кредитование не только предприятий, но и населения. Кредитные вложения в каждый сектор, по существу, уравновесились. Наиболее успешно при этом развивается ипотечное кредитование, вызывая спрос на строительные материалы, увеличение масштабов строительной индустрии и рост объемов ее финансирования (график 1).

График 1. Количество выданных ипотечных жилищных кредитов с 2009 по 2011 год, в тыс. [4]

Продолжает увеличиваться число объектов кредитования. Кредитуются не только материальные ценности и затраты, то и такой «экзотический» объект, как интеллектуальная собственность. Под ее стоимость, определяемую особым образом, банки выдают кредиты, принимая в обеспечение цену патентов, изобретений и т.п.

Виды кредитов стали более разнообразными. Ссуды выдаются как богатым клиентам, так и бедным слоям населения. Учитывая общую тенденцию к старению банковских клиентов, кредиты предоставляются как молодым гражданам, включая студентов, так и пожилым людям.

Одна из тенденций развития кредитных отношений – все более сильное проявление их тесной взаимосвязи с финансовым рынком. Развитие рынка кредитных облигаций (займов) неизбежно приводит к увеличению числа видов обеспечения.

Ценные бумаги, кредитные деривативы и другие финансовые инструменты стали, неизбежными спутниками современной системы кредитования, порождая, с одной стороны, рост объемов кредитования, с другой стороны, большие кредитные риски. Использование банками на началах возвратности средств, аккумулированных у населения и предприятий, для покупки акций и облигаций относится к разряду спекулятивных операций с повышенным риском.

В деятельности современных банков все в большей степени реализуются аналитические функции. В силу возрастания рисков, что само по себе также можно назвать тенденцией в развитии кредитных и других операций, банки стали относится особенно тщательно к оценке, как объектов, так и субъектов кредитования. Помимо общих принципов, общих правил кредитования банки разрабатывают различного рода модели оценки кредитоспособности

своих заемщиков с учетом их юридического статуса, правовой формы, возраста и профессии, если речь идет о физическом лице, места его работы, образования, трудового стажа и т. п.

Заметной тенденцией современной практики функционирования кредита является его сочетание со страхованием. Не случайно в настоящее время происходит не только объединение банков со страховыми компаниями, но и слияние страховых компаний с банками, где главным акционером выступает страховая организация.

Сочетание кредитного и страхового бизнеса позволяет повысить надежность кредитной деятельности, уменьшить убытки от кредитных операций.

Национальные требования к системе кредитования клиентов все чаще сверяются с международными нормами, повышается ответственность банков за частоту деятельности заемщика. В последнее время борьба с отмыванием денег стала международной проблемой. Международные организации рекомендуют банкам усилить анализ рисков взаимодействия, как с новыми, так и с существующими клиентами, вскрывать нарушения общепринятых требований и при их обнаружении досрочно отзывать кредит.

К новым явлениям в международном банковском деле следует отнести «экологизацию» кредита – расширение кредитования мероприятий по охране окружающей среды, предотвращению загрязнения местности. Согласно указаниям международных организаций банки должны проводить проверки на местах.

Заметной тенденцией современной кредитной практики стала интернационализация кредита. В частности, это находит свое отражение в мероприятиях по переходу российских банков на международные стандарты финансовой отчетности.

Тенденции в развитии кредитных отношений, которые наблюдаются в мире, проявляются и в России. Как и во всем мире, возрастают масштабы кредитования – расширяются круг субъектов и объектов кредитования, рамки обеспечения ссуд. Более заметное развитие получает кредитование населения, синдицированное и ипотечное кредитование. Национальная система кредитования, построена на рыночных принципах, при ведении банковских операций все в большей степени учитывает международные рекомендации и стандарты.

Вместе с тем развитие кредита в России имеет ряд особенностей, которые обусловлены состоянием российской экономики. В силу продолжавшегося долгие годы спада производства объёмы кредитных вложений в экономику существенно сокращались. За период с 1980 по 2000 год размер кредита уменьшился. Если в середине 80-х годов удельный вес кредита как источника формирования оборотных средств предприятий составлял 40-45%, то в 2003 году он находился на уровне 26%. Отношение размера кредита к ВВП в 2003 году составляло лишь 14,6%, что существенно ниже, чем в развитых странах [2, с. 159].

Согласно Стратегии развития банковского сектора РФ на 2008 год и на период до 2011 года предусматриваются к началу 2012 года следующие параметры, которые на 2012 год достигнуты, характеризующие роль банковского кредита в экономике: активы/ВВП – 62,8 – 73,1%; капитал/ВВП – 8,9 – 9,2 %; кредиты, депозиты и прочие размещенные средства /ВВП – 47,9 – 51,1% (таблица 1).

Таблица 1. Отношение показателей кредитных организаций к ВВП за 2008 – 2011 гг [4].

Показатели	2008 г., млрд. руб.	2009 г., млрд. руб.	2010 г., млрд. руб.	2011 г., млрд. руб.	Показатели/ВВП, (%)
активы	25923,921	28691,891	32671,825	39879,990	62,8 – 73,1
капитал	3659,051	4642,682	4661,924	5017,355	8,9 – 9,2
Кредиты, депозиты и прочие размещенные средства	19756,975	20047,339	22228,301	27900,214	47,9 – 51,1
ВВП	41276,8	38807,2	45172,7	54585,6	–

В соответствии с прогнозом Правительства РФ и Банка России реальные темпы прироста основных показателей банковского сектора будут опережать темпы прироста ВВП.

Вместе с тем необходимо отметить, что в России недостаточно развито краткосрочное кредитование, крайне низок удельный вес кредитования населения. Во всех активах банков на 1 января 2011 года на долю кредитов физическим лицам приходилось лишь 12%. Кредиты в основные фонды также не занимали высокого удельного веса [4].

Развитие кредитных отношений сдерживалось также высокими экономическими рисками, вызванными кризисным состоянием экономики в 90-е годы. Только в 1999 году в стране начало увеличиваться производство, и после дефолта в августе 1998 года стала восстанавливаться банковская система. После кризиса в 2008 году происходит снижение объемов операций на фондовом рынке, то есть снижение курса рубля по отношению к главным мировым валютам – доллару и евро. В целом, ожидается общее снижение доходов населения на фоне роста цен на товары и услуги. Что касается банковской системы, то здесь можно отметить ужесточение требований банков к потенциальным заемщикам, повышение ставок по вновь выдаваемым кредитам, свертывание многих ипотечных и потребительских программ.

Государство сегодня всеми силами поддерживает сферу банковских услуг, понимая ее большую значимость для страны, но все же некоторым мелким региональным банкам не удастся избежать краха. Основные силы Правительства направлены на поддержание наиболее крупных и значимых кредитных организаций. Поэтому больным вопросом у россиян сегодня является сохранность их сбережений. На этот счет особых причин для беспокойства быть не должно, так как если банк входит в систему страхования вкладов, то все сбережения в сумме до 700 тыс. руб. гарантировано будут сохранены.

По информации Банка России, с марта 2011 года по март 2012 объем кредитов, выданных гражданам, вырос на 38,9% - почти предкризисные темпы, которые, по оценкам специалистов, были явным «перегревом».

Динамика по банковским вкладам так же имеет негативную тенденцию. За первые три месяца текущего года их объем вырос незначительно. По словам руководителя ОАО «Банк ВТБ 24» Михаила Задорнова, здесь свою роль сыграло укрепление рубля: «Прирост в 0,9% говорит, что тяги к сбережениям в банках или других финансовых институтах нет. Население предпочитает тратить» [3].

В целом, кроме негативных последствий любой кризис имеет и определенные положительные моменты. Кризис приводит рынки к естественному ценообразованию. Помимо этого происходит общее оздоровление экономики и выход на первый план отечественных производителей.

Развитию кредита в России препятствует отсутствие доверия между экономическими субъектами, слабая ресурсная база коммерческих банков.

Заметным фактором, сдерживающим рост кредитов, является непроработанность законодательной базы, защищающей права кредиторов и заемщиков.

Сдерживает развитие кредита также слабая кредитная инфраструктура коммерческих банков (недостаточное информационное, методическое, научное, кадровое обеспечение).

Предстоит еще создать стройную систему кредитных отношений, способствующую дальнейшему экономическому и социальному развитию России.

Литература:

1. Вешкин Ю.Г., Авагян Г.Л. Банковские системы зарубежных стран: Курс лекций. - М.: Экономистъ, 2010. - 400 с.
2. Деньги, кредит, банки. Экспресс курс: учебное пособие / под. ред. проф. О.И. Лаврушина. – 4-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2010. – 320 с.
3. Васспард В. Россияне стали чаще брать кредиты - http://www.credits.ru/common/articles/11804/
4. http://www.cbr.ru – сайт Центрального банка Российской Федерации

Научный руководитель к.э.н., доцент Маркина Светлана Александровна.

Оксана Синицына, Олег Зюзякин
(Магнитогорск, Россия)

МОТИВАЦИЯ И СТИМУЛИРОВАНИЕ ТРУДОВОГО ПОВЕДЕНИЯ ПЕРСОНАЛА

Готовность и желание человека выполнять свою работу - один из ключевых факторов успеха функционирования предприятия. Поэтому важно знать, что побуждает его к деятельности, какие мотивы лежат в основе его действий. Поведение людей определяется взаимодействием различных внутренних и внешних побудительных сил.

Из всех возможных побудителей к действию осуществляется выбор на основе мотивов, непосредственно предшествующих действию. Под мотивом понимаются причины поведения человека, вследствие которых он поступает именно так, а не иначе. Мотивы носят индивидуальный характер, поддаются воздействию и выполняют многообразные функции: ориентирующую, смыслообразующую, опосредствующую, мобилизующую, оправдательную [1, с.17].

Сущность мотивации заключается в том, чтобы, ориентируясь на систему потребностей работников, обеспечить полное и эффективное использование их трудового потенциала для скорейшего достижения целей организации. Повседневная трудовая деятельность мотивируется материальной заинтересованностью работника (мотивы обеспечения), стремлением реализовать собственный потенциал (мотивы призвания), свою социальную роль принятием участия в общественно значимой деятельности (мотивы престижа). Для отдельных социальных групп приоритеты в установках различны.

Изменить отношение людей к труду в законодательном порядке нельзя, так как это длительный эволюционный процесс, но его можно ускорить, если трезво оценивать конкретную ситуацию и учитывать причины, ее породившие.

Люди, трудящиеся в современных организациях, обычно гораздо более образованны и обеспечены, чем в прошлом, поэтому мотивы их трудовой деятельности более сложны и трудны для воздействия. Не существует единого рецепта выработки механизма эффективной мотивации работников к труду. Эффективность мотивации, как и другие проблемы в управленческой деятельности, всегда связана с конкретной ситуацией.

Мотив - это осознанное побуждение к достижению конкретной цели, понимаемое индивидом как личностная необходимость. Трудовой мотив - это та потребность (причина), для удовлетворения которой работник осуществляет высокопроизводительную трудовую деятельность[2, с.102].

Мотив труда формируется только в том случае, когда трудовая деятельность является если не единственным, то основным условием получения блага. Большое значение для формирования мотивов труда имеет оценка вероятности достижения целей. Если получение блага не требует особых усилий, либо если благо очень трудно получить, то мотив труда чаще всего не формируется. Формирование мотива труда происходит в том случае, если в распоряжении субъекта управления имеется необходимый набор благ, соответствующий социально обусловленным потребностям человека. Для получения благ требуются личные трудовые усилия работника.

Мотивы труда разнообразны. Они различаются по потребностям, которые человек стремится удовлетворить посредством трудовой деятельности, по тем благам, которые требуются человеку для удовлетворения его потребностей, по той цене, которую работник готов заплатить за получение искомых благ. Общим у них является то, что удовлетворение потребностей всегда связано с трудовой деятельностью.

Мотивация труда является важнейшим фактором результативности работы, и в этом качестве она составляет основу трудового потенциала работника, то есть всей совокупности свойств, влияющих на производственную деятельность. В целом трудовой потенциал состоит из психофизиологического потенциала (способностей и склонностей человека, его здоровья, работоспособности, выносливости, типа нервной системы) и личностного (мотивационного) потенциала.

Мотивационный потенциал играет роль пускового механизма, определяющего, какие способности и в какой степени работник будет развивать и использовать в процессе трудовой деятельности. Вознаграждение служит для побуждения людей к эффективной деятельности. Вознаграждение - это все, что работник считает ценным для себя. Но понимание ценности у каждого из людей специфично, а, следовательно, различаются оценки вознаграждения и его относительной ценности[3, с.53].

Внутреннее вознаграждение дает сама работа. Это может быть чувство достижения результата, содержательности и значимости выполняемой работы, самоуважения. Дружба между членами трудового коллектива и просто общение с коллегами в процессе работы также рассматриваются как внутреннее вознаграждение. Наиболее простой способ обеспечения внутреннего вознаграждения - создание соответствующих условий работы, вызывающих удовлетворение от самого процесса труда.

Внешнее вознаграждение дает не сама работа, а субъект управления, имеющий возможность вознаграждать за труд. С мотивационной точки зрения внешнее вознаграждение можно определить как стимулирование труда.

Стимулирование труда является частью процесса мотивации работников, значение которой для российских предприятий и организаций в настоящее время очень велико. Стимулирование выполняет экономическую, социальную и нравственную функции. Экономическая функция заключается в том, что стимулирование труда содействует повышению эффективности производства, которое выражается в повышении производительности труда и качества продукции. Социальная функция обеспечивается формированием социальной структуры общества через различные уровни доходов, которые в значительной степени зависят от того, как стимулы воздействуют на различных людей. Нравственная функция определяется тем, что стимулы к труду формируют активную жизненную позицию, высоконравственный климат в обществе. При этом важно обеспечить правильную и обоснованную систему стимулов с учетом традиций и исторического опыта[4, с.78].

Механизм стимулирования труда должен соотноситься с достижением стратегических целей организации и способствовать решению основных ее задач. Для оценки эффективности стимулирования проводится комплекс различных мероприятий. В его основе лежит анализ рабочих мест. В процессе оценочного анализа определяется значимость рабочего места в контексте его вклада в достижение стратегических и тактических целей организации, требуемого уровня образования и ответственности занимающего его работника, требуемой интенсивности труда и специфики условий работы. Результатом оценки становится установление четких приоритетов в имеющейся структуре должностей для организации и, следовательно, установление более высокой или низкой заработной платы (исходя из внутренних потребностей организации)[5, с.306].

Следовательно, стимулирование ориентировано на фактическую структуру ценностных устремлений и интересов работника, на более полную реализацию имеющегося трудового потенциала. И хотя мотивация и стимулирование дополняют друг друга, они, как уже упоминалось, противоположны по направленности: первое ориентировано на изменение существующего положения; второе - на его закрепление.

Литература:

1. Рогова Е.М. Основы управления персоналом: учеб. Пособие //Е.М. Рогова. - СПб.: Издательство Вернера Регена, 2006. – 256 с.
2. Остапенко В.В. Персонал предприятий: учеб. пособие//В.В. Остапенко. – М.: Изд-во Омега-Л, 2006. – 303 с.
3. Лихачева О.Н. Долгосрочная и краткосрочная кадровая политика предприятия: учеб. пособие//О.Н. Лихачева; под ред. И.Я. Лукасевича. – М.: Вузовский учебник, 2007. – 288 с.
4. Ромашова И.Б.Управление персоналом. Основные темы. Деловые игры: учеб. пособие для вузов//И.Б. Ромашова. – М.: КНОРУС, 2007. – 336 с.
5. Кислов Д.В. Составление кадровых планов: методы и ошибки: учеб. пособие//Д. Кислов, Б. Башилов. – М.: Вершина, 2006. – 384 с.

Станислав Степенко, Мария Волобуева
(Курск, Россия)

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ В РФ

Как показывает практика последних лет, экономика России крайне нестабильна. В 2008 году, во время мирового финансово-экономического кризиса, произошел ее резкий спад. Начиная с 2009 года экономическая ситуация в РФ начала стабилизироваться, однако в 2012 году мы наблюдаем обратное. Для стабилизации экономической ситуации в стране необходимо повышение эффективности денежно-кредитной политики, что является особо актуальной проблемой в настоящее время.

Основные направления единой государственной денежно-кредитной политики информируют общественность о целях, стоящих перед Банком России в этой области макроэкономического регулирования, инструментах и условиях достижения целей. В предстоящий трехлетний период Банк России завершит переход к таргетированию инфляции на основе установления целевого интервала изменения индекса потребительских цен. В ближайшие годы денежно-кредитная политика Банка России будет сосредоточена на последовательном снижении инфляции, а в более отдаленной перспективе - на поддержании стабильно низких темпов роста цен. Такая политика будет способствовать обеспечению устойчивого экономического роста и повышению благосостояния населения [2, с. 3].

В рамках выбранной стратегии ставится задача снизить инфляцию до 4 - 5% в годовом выражении в 2014 году. Для сравнения приведем данные уровня инфляции за 2000-2011гг. (Рисунок 1) [4].

Рисунок 1 - Инфляция в России за последние годы (2000 — 2011)

Как видно из рисунка 1, инфляция в 2000 году составила около 20%, затем из года в год ее уровень снижался. В 2008 году из-за финансово-экономического кризиса уровень инфляции в России вырос и составил 14%, но начиная с 2009 года снова наблюдается его снижение.

Реализация денежно-кредитной политики будет проходить в условиях гибкого курсообразования. В качестве операционного ориентира процентной политики Банк России будет использовать краткосрочную процентную ставку рынка межбанковских кредитов. Ее изменение передает сигнал участникам рынка об ужесточении или смягчении денежно-кредитной политики и влияет на средне- и долгосрочные процентные ставки [3, с. 4].

Учитывая уроки финансово-экономического кризиса, Банк России намерен уделять пристальное внимание вопросам финансовой стабильности. Они приобретают особую актуальность и с той точки зрения, что банковская система является основным звеном передачи сигналов из области денежно-кредитной политики в реальный сектор экономики. Исследование процессов, происходящих в финансовом секторе экономики (постоянный мониторинг движения цен на рынках недвижимости и фондовых рынках, анализ тенденций в динамике денежных агрегатов и кредитной активности), поможет заранее определить вероятность возникновения финансовых дисбалансов и предпринять своевременные действия в области денежно-кредитной политики и банковского регулирования по их предотвращению.

В целях поддержания финансовой стабильности необходимо уделить повышенное внимание своевременной идентификации и оценке принятых банками рисков, обеспечению прозрачности деятельности кредитных организаций, в целях выявления проблем на ранней стадии. Одним из основных инструментов реализации этих задач послужит развитие риск-ориентированных подходов при осуществлении надзора.

Результативность денежно-кредитной политики во многом зависит от состояния государственных финансов. Последовательное проведение бюджетной политики, направленной на постепенное сокращение дефицита и обеспечение долгосрочной сбалансированности и устойчивости бюджетной системы, будет вносить позитивный вклад в поддержание финансовой и макроэкономической стабильности, создавая, таким образом, благоприятные условия для достижения целей денежно-кредитной политики.

В соответствии с бюджетными проектировками в предстоящий трехлетний период ожидается формирование дефицита федерального бюджета в 2012 - 2014 годах. Планируется, что в среднесрочной перспективе финансирование дефицита федерального бюджета будет осуществляться преимущественно за счет расширения объема внутренних заимствований и поступлений от приватизации. При этом предполагается увеличить остатки средств Резервного фонда в 2012 - 2014 годах. Однако учитывая сохранение относительно высокой доли нефтегазовых доходов в общем объеме государственных доходов и объективные пределы осуществления государственных заимствований в рассматриваемый период, изменение ситуации на глобальных товарных и финансовых рынках по сравнению с исходными условиями для формирования проекта федерального бюджета может привести к соответствующей корректировке объемов монетарного финансирования дефицита федерального бюджета [4].

Формирование цен на нефть ниже уровня, заложенного в проекте бюджета на 2012 - 2014 годы, повышает уязвимость бюджета к различным шокам. При условии сохранения расходов федерального бюджета в объеме, предусмотренном в бюджетных проектировках, дефицит федерального бюджета в рамках указанного варианта в 2012 - 2014 годах может составить около 4% ВВП. Необходимость его финансирования может привести к существенному расходованию средств суверенных фондов, а также масштабному наращиванию объема государственных заимствований, что будет сопровождаться ростом цены последних и увеличением расходов на обслуживание государственного долга. При этом значительный рост заимствований на внутреннем рынке может привести к вытеснению кредита реальному сектору экономики, а увеличение внешних заимствований - к притоку краткосрочного капитала.

Показатели денежной программы не являются жестко заданными и могут быть уточнены при изменении экономической конъюнктуры и отклонении фактических значений от исходных условий формирования вариантов развития экономики. В целях адекватного реагирования на изменение состояния денежно-кредитной сферы и учета возможных рисков при реализации денежно-кредитной политики Банк России будет применять весь спектр инструментов, имеющихся в его распоряжении [1, с. 5].

Основной задачей курсовой политики на 2012 год и период 2013 - 2014 годов является последовательное сокращение прямого вмешательства Банка России в курсообразование и создание условий для перехода к режиму плавающего валютного курса. Банк России продолжит политику, направленную на повышение гибкости курса рубля, что позволит подготовить участников рынка к переходу к плавающему курсу, облегчая процесс их адаптации к значительным колебаниям валютного курса, вызванным внешними шоками [1,с. 6].

В целях повышения эффективности инструментов денежно-кредитной политики Банк России продолжит работу, направленную на повышение доступности операций рефинансирования для кредитных организаций.

В 2012 - 2014 годах Банк России продолжит взаимодействие с Минфином России по вопросам, касающимся непосредственно реализации денежно-кредитной политики и функционирования финансового рынка. Будет продолжено использование и развитие реализованного Минфином России совместно с Банком России механизма размещения свободных бюджетных средств в кредитных организациях, позволяющего сглаживать воздействие неравномерности бюджетных потоков на состояние ликвидности банковского сектора. Банк России совместно с Минфином России будет участвовать в разработке и реализации мер по развитию рынка государственных ценных бумаг. Повышение ликвидности и увеличение емкости рынка государственных ценных бумаг расширит возможности Банка России по регулированию денежного предложения [3, с. 5].

Банковский сектор будет развиваться в условиях обострения конкуренции на наиболее доходных сегментах рынка банковских услуг. Это обусловливает необходимость реализации кредитными организациями мер по повышению их капитализации. Ожидается активизация процессов консолидации с формированием крупных банковских структур.

Указанные тенденции должны оказать благоприятное влияние на уровень обеспеченности банковскими услугами граждан и организаций.

В 2012 - 2014 годах Банк России будет осуществлять деятельность по развитию и совершенствованию национальной платежной системы, направленную на обеспечение стабильного функционирования финансовой системы страны. Банком России будут проводиться мероприятия по реализации Федерального закона от 27.06.2011 N 161-ФЗ "О национальной платежной системе". Будет разработана Стратегия развития национальной платежной системы, предусматривающая мероприятия по обеспечению стабильности национальной платежной системы, повышению ее конкурентоспособности, а также повышению уровня доступности и безопасности платежных услуг, в том числе с использованием инновационных платежных инструментов.

Литература:
1. Денежная система /В. Н. Шенаев//Банковские услуги. – 2011. № 12.-с.2-8.
2. Деньги и Кредит/ А. В. Юров// Деньги вчера, сегодня, завтра. – 2011. – №7. – с. 3-12.
3. Проблема прогнозирования/Н.Я. Петраков//Возможности преодоления последствий экономического кризиса в России. – 2010. - №1. с. 3-8.
4. http://www.cbr.ru/dkp/standart_system/

Научный руководитель: к.э.н., доцент **Маркина Светлана Александровна**

Тычинина Наталья
(Оренбург, Россия)

ИНФОРМАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

В современных условиях функционирования и развития национальной экономики многие теоретические и методические вопросы экономически эффективного информационного обеспечения, а также проблемы его практической адаптации и внедрения остаются нерешёнными. Одной из главных причин такого положения следует считать объективную сложность проблемы, связанную со спецификой функционирования информационного поля предприятия, его взаимодействия с другими субъектами информационных отношений на микро- и макроэкономических уровнях, а также затруднённостью количественной (стоимостной) и качественной оценки синергетического воздействия информационных контактов предприятия на эффективность и стабильность его работы в условиях нестабильности внешней и внутренней среды.

Учетно-аналитическое обеспечение предприятия, целеориентированного на устойчивое развитие, представляет собой единство систем учета, анализа и аудита, объединённых информационными потоками для управления экономическими процессами при выборе (или реализации) направлений устойчивого развития и вариантов их финансирования [1, с. 320].

Включение в систему учетно-аналитического обеспечения подсистемы информационного обеспечения оправдано, так как именно она создаст необходимые условия функционирования системы управления предприятием, обеспечит средства получения, поиска, хранения, накопления, передачи, обработки информации, организацию банков учетных и внеучетных данных.

Каждая подсистема системы учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития предприятия состоит из трех идентичных блоков, отражающих специфические особенности конкретного вида обеспечения:

1. Методика;
2. Организационная структура и управленческие процедуры;
3. Технология.

Объединяющим и обобщающим все элементы рассмотренных блоков является информационное обеспечение. Оно пронизывает учетное, аналитическое, аудиторское обеспечения, интегрирует учетные, внеучетные, аналитические, аудиторские данные и их носители, обеспечивая сбор, хранение, обработку, вывод и распространение информации через использование гибких информационных технологий, технических и программных средств, что позволяет обеспечить движение информационных потоков [1, с. 322].

Информационная подсистема учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития предприятия включает совокупность информационных ресурсов, систем их обработки и хранения, и процессов в микросреде, связанных с вовлечением информации в хозяйственную деятельность, и определяет уровень объективных знаний менеджеров о состояниях и перспективах развития среды ведения бизнеса.

Информационное пространство является одним из серьезных факторов, влияющих на устойчивое развитие предприятия, так как важность информации за последнее время в связи с развитием современных коммуникационных систем значительна. Современное предприятие пронизывают информационные потоки. От того насколько эффективны внутренние потоки информации на предприятии, насколько предприятие способно принимать и анализировать информацию из внешней среды, зависит его дальнейшее стабильное развитие.

Актуализация информации – основная функция информационной подсистемы учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития предприятия. Актуализация информации и сопряженное с ней информационно-аналитическое обеспечение – это процесс сбора, анализа, синтеза, представления их результатов в определенном виде, консолидация информации.

Так как имеются различные интересы, особенности и уровни управления предприятием, то выделяют различные типы информационных систем. Различные организационные уровни обслуживают четыре главных типа информационных систем [2, с. 35]. Системы эксплуатационного уровня обеспечивают операции учета и контроля. Системы уровня знаний обеспечивают автоматизацию разработки новых видов продукции, создание и поддержку электронных архивов и хранилищ данных. Системы тактического уровня предназначены, для обеспечения контроля, анализа, управления, принятия решений, и административных действий средних менеджеров. Системы стратегического уровня представляют собой инструмент помощи руководителям высшего уровня и подготавливают стратегические исследования и длительные прогнозы, как для предприятия, так и для различных внешних экономических процессов.

Можно отметить, что чем выше по значимости уровень управления, тем меньше объем работ, выполняемых специалистом с помощью информационной системы. Однако при этом возрастает сложность и интеллектуальные возможности информационной системы, и ее роль в принятии управленческих решений. Любой уровень управления нуждается в информации из всех функциональных зон, но в разных объемах и с разной степенью обобщения.

В соответствии с методикой В. Кондратьева [3, с. 212] можно выделить наиболее значимые функциональные зоны предприятия: производственная, финансовая, маркетинговая, управления персоналом Для более полного и всестороннего обобщения и систематизации информации, необходимой для целей управления устойчивым развитием предприятия необходимо откорректировать набор функциональных зон, дополнив их зонами:

«Организация», «НИОКР и инновации», «Логистика

Основой формирования информационной среды предприятия является учет. Информационные системы учета, анализа и аудита оказывают содействие оптимальному использованию ресурсов, минимизирует расходы, повышает конкурентоспособность предприятия, и тем самым обеспечивая его устойчивое развитие.

«Узким местом» в учёте, как считают практики, является низкая информативность форм отчётности для целей управления. В современных условиях, решая стратегические задачи устойчивого экономического развития предприятия, перед руководством предприятия стоит задача мониторинга текущих и стратегических показателей. Рассматривая внутренние и внешние источники финансирования устойчивого развития, возникает проблема управленческого учета направлений их использования.

Несмотря на то, что вопросы создания бухгалтерской отчетности находятся в центре внимания бухгалтеров и пользователей отчетности последние два столетия, к настоящему времени не удалось выработать единые подходы к процедурам ведения бухгалтерского учета и составления отчетности. Это обусловлено, прежде всего, тем, что постоянное развитие экономических отношений ставит новые задачи по управлению деятельностью экономических субъектов, что, в свою очередь, заставляет предъявлять новые требования к порядку формирования и представления бухгалтерской информации для целей управления. В этих условиях необходимо сформулировать новые требования к процедурам формирования данных в бухгалтерском учете.

Современному российскому учету свойственны свои специфические проблемы, вызванные особенностями перестройки методологии организации бухгалтерского учета на предприятии: от принципов социалистического учета — к международнопризнанным принципам МСФО. Центральным местом преобразований стала ликвидация государственной монополии на стопроцентную регламентацию бухгалтерского учета. Предприятия получили самостоятельность в области организации учета, им предоставлены относительно широкие права в области формирования и представления бухгалтерской отчетности, исходя из требований удовлетворения информационных потребностей заинтересованных пользователей конкретного предприятия.

Как показывает практика, на многих российских предприятиях высшее руководство ограничивается лишь формальным выполнением требований ФЗ «О бухгалтерском учете», в дальнейшем фактически устраняясь от управления бухгалтерской службой. Это свидетельствует о том, что руководство не видит полезности от использования данных бухгалтерского учета для целей управления. В результате менеджмент предприятия фактически лишает себя единственной информационной базы, которая в настоящее время может обеспечить процесс управления информацией, обладающей уникальными качествами.

Бухгалтерская служба всемерно минимизирует затраты на ведение бухгалтерского учета и составление отчетности, путем игнорирования любых информационных потребностей менеджмента предприятия, ориентацией на максимальное использование налоговых правил и др. Требования бухгалтерских стандартов формально выполняются, но полученная таким образом информация не обладает набором положительных качеств, делающих ее полезной не только для внутренних, но и для внешних заинтересованных пользователей. Поскольку такая отчетность имеет ярко выраженный фискальный характер, то для целей управления предприятием она малопригодна.

Можно отметить также низкие прогнозные качества современной бухгалтерской отчетности. Реализация последних требований предполагает существенное изменение состава и содержания отчетности путем приведения дополнительных сведений как учетного, так и неучетного характера, позволяющих пользователям делать прогноз будущего состояния предприятия на качественно новом уровне. При этом на первое место выходит оценка устойчивого развития предприятия, а не оценка его текущей ликвидности и прибыльности.

Система информации должна создаваться с учетом ряда требований: объективности, единства, оперативности, рациональности. Системы учетной информации предприятия в виде нескольких взаимосвязанных блоков составляют основу структурирования информационной базы решения задач управления, анализа и оценки устойчивого развития предприятия.

Для структурирования информации, формирующейся на базе первичной документации, с целью её отражения и дальнейшего использования, полученных на основе её переработки данных в управлении предприятием, считаем целесообразным введение трехуровневой системы кодирования документов. Это позволит совершенствовать организацию учета и повысить эффективность организации документооборота и качество информации внутренних и внешних отчетов, необходимой для управления устойчивым развитием предприятия.

Для полного и своевременного сбора информационных ресурсов необходимо использовать классификаторы, представляющие собой совокупность отдельных номенклатур объектов управления, построенных по определенной системе кодирования. Обозначение позиции классификатора с помощью условного символа – это шифр (код).

Распределение информации, используемой для мониторинга и аналитической диагностики предприятий, целеориентированных на устойчивое развитие, по уровням управления и функциональным зонам позволило предложить трехуровневую систему кодирования [4, с. 103]:

1. Первый уровень – документы эксплуатационного уровня, уровня знаний, тактического и стратегического уровней управления;
2. Второй уровень – документы финансового, управленческого, налогового, статистического учета;
3. Третий уровень – первичные и сводные документы.

По данным, накопленным в соответствии с документами по предложенной группировке, в информационной системе учета формируется внутренняя управленческая отчетность, которая позволяет проводить анализ и оценку данных по каждому уровню системы управления (оперативному, тактическому, стратегическому) в разрезе финансовой, управленческой, налоговой и статистической информации, используя первичные и сводные учетные данные.

Таким образом, использование новейших технологических решений, их экономическая и правовая актуальность обеспечат эффективное управление, повышение качества обработки внутренней и внешней информации, оптимизацию функциональных нагрузок работников, а как следствие, устойчивое развитие предприятий, переходящих на наукоемкие технологии производства и управления.

Литература:

1. Тычинина, Н.А. Учетно-аналитическое обеспечение как элемент механизма управления устойчивым развитием предприятия/ Н.А. Тычинина// Вестник Государственного университета управления. – Москва, 2008.- № 15 (25) - С. 319-325..
2. Подольский В.И. Информационные системы бухгалтерского учета: учебник для вузов/ В.И. Подольский, В.В. Дик, А.И. Уринцов. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998.-319 с.
3. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики/ Н. Д. Кондратьев.-М.: Экономика, 1989. - 526 с.
4. Тычинина Н.А. Теоретическое обоснование содержания учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития предприятия / Н.А. Тычинина //Вестник Оренбургского государственного университета. - Оренбург, 2009. - № 2 (96) – С. 102-107.

Олександр Федорчук, Ганна Щаслива
(Херсон, Україна)

ШЛЯХИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОНОВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Масштаби, продуктивність, ефективність та конкурентоспроможність аграрного виробництва визначають численні умови й фактори. Пріоритетне серед них місце належить матеріально-технічній і технологічній базам. Тому проблема формування матеріально-технічної бази сільського господарства у даних умовах господарювання набула особливої гостроти. Сучасна аграрна економіка, як показує світовий досвід, має будуватись за принципом інновацій, який в однаковій мірі має торкатися практично всіх факторів виробництва: техніки, технології, сортів рослин і порід тварин, менеджменту, інвестицій та ін. Не можна розраховувати на виробництво конкурентоздатної продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, якщо вона вироблятиметься застарілими технологіями та ручною працею [3, 4].

Подальший розвиток аграрного сектору економіки України тісно пов'язаний, насамперед, з нарощуванням інвестицій в основний капітал. Тільки на основі суттєвого збільшення капітальних вкладень у розвиток матеріально-технічної бази сільського господарства, її оновлення новітніми високопродуктивними сучасними машинами і знаряддями, розширення впровадження науково-технологічних досягнень в аграрне виробництво, дасть новий поштовх у його розвитку, а інтенсифікація сільського господарства набуде реального змісту.

Станом на 1 січня 2011 р. у розвиток сільського господарства вкладено 831,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (наростаючим підсумком з початку інвестування), що становить 1,9% загального обсягу іноземних інвестицій в Україну. Приріст обсягу іноземного капіталу в сільське господарство, з урахуванням його переоцінки, втрат і курсової різниці, за 2010 р. склав 40,7 млн. дол. США.

Виходячи з того, що фінансування сільгоспвиробництва має забезпечувати відповідний рівень його розвитку, необхідно застосовувати ефективний фінансовий механізм забезпечення оновлення матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарського виробництва. Цей механізм складається з двох рівнів, а саме – максимізації власного та оптимізації залученого капіталу [3], де внутрішні та зовнішні ресурси виступають при цьому з рівновеликим значенням.

Слід відмітити, що у галузі сільського господарства одержується чистий прибуток не тільки від реалізації сільгосппродукції, тому сума чистого прибутку від всієї діяльності в середньому на 5-10% вища порівняно з прибутком від сільськогосподарського виробництва. А у 2010р. інші види діяльності вітчизняних аграрних виробництв збільшили загальний прибуток підприємств на 34,0%, що безумовно певною мірою активізувало процеси інвестування в оновлення матеріально-технічної бази.

Однак, для кардинального вирішення проблеми із забезпеченістю аграрних виробників достатньою кількістю якісної сільськогосподарської техніки, даного рівня прибутковості недостатньо. За проведеними нами розрахунками слід зазначити, що в 2010 р. в середньому на одне прибуткове сільськогосподарське підприємство припадає чистого прибутку 435 тис. грн. (зазначимо що у 2005-2009 рр. це показник коливався на рівні 140-190 тис. грн.), при тому, що в середньому приблизно 30,0 % аграріїв щорічно звітують про збитки. Для порівняння, ціна на трактор ХТЗ-17021 коливається у межах 450-500 тис. грн., а на зернозбиральний комбайн «Славутич»–950-1050 тис. грн.

Така ситуація свідчить про високу залежність сільськогосподарських товаровиробників від зовнішніх джерел фінансування та низький рівень ділової активності, що, в свою чергу, має прямий вплив на зростання рівня внутрішніх та зовнішніх ризиків [1]. Недостатність фінансового забезпечення мінімізує можливості у напрямку відновлення матеріально-технічної бази, підвищення рівня кваліфікації робітників, вирішення соціальних питань та загального розвитку окремих сільських територій.

Сучасні обсяги чистого прибутку, рівень рентабельності і особливо норма прибутку не відповідають потребам не тільки розбудови постіндустріальної моделі аграрної економіки, але й забезпечення її індустріального рівня. Частка власних коштів сільськогосподарських виробників в загальній сумі інвестицій не перевищує 50%. За таких обсягів інвестицій криза в технічному забезпеченні аграрного сектору лише поглиблюватиметься, що може призвести до втрати продовольчої безпеки держави.

Змінити ситуацію на краще зміг би розвиток ринку лізингових відносин. Однак, поки що, нажаль, ні придбання техніки в лізинг, а ні обіцяне державою часткове відшкодування ціни на неї не сприяє поліпшенню стану справ у ресурсозабезпеченні сільського господарства. В Україні лізинг є однією з форм державної підтримки сільськогосподарських виробників і використовується в більшості випадків як один із засобів непрямого субсидування аграрних виробників. Водночас, недостатній рівень фінансування діяльності НАК «Украгролізинг» та значне перевищення попиту на лізинг над пропозицією призводить до невиконання більшості заявок аграріїв на придбання сільгосптехніки та затягування процесу прийняття рішень по наданню лізингових послуг.

На сучасному етапі на ринку агролізингових послуг діє ряд лізингових компаній різних форм власності. Їх кількість, зареєстрована у минулому році, перевалила за сотню. Лідируючі позиції серед займає державний лізинговий агент – Національна Акціонерна Компанія «Украгролізинг». За умовами, пропонованими НАК «Украгролізинг», строк лізингу становить від 3 до 7 років. Черговість сплати лізингових платежів становить: місяць, квартал або шість місяців. Перший платіж наступає залежно від черговості сплати лізингових платежів з дати підписання тристороннього акту приймання-передачі. За користування лізинговою технікою лізингоодержувач сплачує 7% її невідшкодованої вартості [5].

З моменту започаткування фінансового лізингу по 01.12.2010 р. на придбання сільськогосподарської техніки та обладнання для агропромислового комплексу компанією НАК «Украгролізинг» на умовах фінансового лізингу використано понад 2 млрд. 80 млн. грн. За рахунок цих коштів аграрному сектору передано на умовах державного лізингу 21043од. сільгосптехніки та обладнання, в том у числі 6780 тракторів, 867 зернозбиральних комбайнів, 10343 од. ґрунтообробної та посівної техніки [5].

Зокрема, у Херсонській області на умовах фінансового лізингу через компанію «Украгролізинг» у 2011 р. було отримано 14 одиниць техніки на суму 6,9 млн. грн. А зведе замовлення сільгоспвиробників Херсонського регіону на 2012 р. становить 72 од. техніки на суму 26,6 млн. грн. Пік розвитку ринку лізингу мав місце у 1999 р., коли частка лізингових операцій в загальних інвестиціях склала близько 8%, після чого відбувся деякий спад. За оцінками більшості економістів, обсяги лізингових операцій в Україні все ще істотно нижчі від потенційних [4, 5].

Ефективність та пільговість державних лізингових програм для аграріїв залишається безперечною, особливо при відсутності інших альтернатив фінансування. Умови державних лізингових проектів все одно залишаються досить вигідними для сільгоспвиробників, що підтверджується наявністю значного незадоволеного попиту на даний продукт з боку сільгосппідприємств, як області так і держави в цілому. В першу чергу, це пов'язано з недостатнім розвитком агрокредитного сегменту фінансового ринку, як альтернативного джерела фінансування ресурсозабезпечення сільгоспвиробників.

Відмітимо, що на сьогодні основними напрямками державного регулювання аграрного виробництва в Україні залишаються: фінансова підтримка виробників через механізм здешевлення кредитів (програми по якому були призупинені 1 грудня 2009 р., однак на сьогодні окремі з них вже працюють); виплати дотацій за молоко та м'ясо; доплати за молодняк великої рогатої худоби підвищених вагових кондицій; кондиційних свиней та курей-бройлерів, що сприяє підвищенню окупності витрат та прибутковості. Зазначимо, що такі механізми державної підтримки як: компенсація витрат з посіву зернових культур та компенсація вартості мінеральних добрив і пального вже два роки як не застосовуються на практики.

Обсяг державної підтримки підприємств агропромислового комплексу України, наданої на придбання сільськогосподарської техніки у 2006–2011 рр., постійно змінювався і у 2011 р. склав лише 531 млн. грн. Частка лізингових інвестицій у всі галузі виробничої діяльності є найменшою і складає лише 1,2% від загального обсягу придбаної техніки у 2011 р. На жаль, лізингові послуги ще не настільки популярні серед українських підприємців. Так, загальний обсяг лізингових угод в Україні становив лише 0,2% від ВВП, у той час, як у країнах ЄС він на порядок вищий – 2%. За рахунок лізингу сільгоспвиробники закуповують в основному трактори, зернозбиральні комбайни, сівалки, лущильники та культиватори.

Узагальнюючи вище викладене, відзначимо, що аналіз сучасного стану галузі дає підстави стверджувати, що вона відчуває нестачу фінансових ресурсів, які можна отримати або залучаючи кредитні ресурси, або використовуючи власний капітал. Останнє можливо за умови відновлення виробничих потужностей підприємств. Для досягнення необхідного підвищення рівня рентабельності господарської діяльності варто зосередити увагу на організації ефективного та адекватного умовам господарювання кожного окремого суб'єкта управління кредитними ресурсами [2].

Враховуючи все вище зазначене, слід відмітити, що ступінь ризику не повернення коштів при інвестуванні сільськогосподарського виробництва і надалі буде достатньо високою, але досвід зарубіжних країн показує, що в сільське господарство можна і необхідно вкладати кошти, це буде прибутковим і для інвестора, і для товаровиробника. А умови, що склалися на світовому ринку продовольства, та пріоритетність у мінімізації продовольчої кризи надають реальні можливості залучення та отримання інвестиційних коштів для розвитку та нормального існування вітчизняних виробників, навіть в умовах загострення кризових явищ [2, 4].

Тільки за рахунок значно більших інвестиційних вкладень можна протягом ближчих двох-трьох років досягти позитивного балансу щодо кількісного складу машинно-тракторного парку [1]. Для вирішення проблеми інвестиційного забезпечення сталого розвитку та інтенсифікації сільського господарства України необхідно: збільшити обсяги та забезпечити цільове використання коштів державної підтримки розвитку аграрного сектора економіки, вжити заходів щодо подолання диспропорцій у міжгалузевих економічних відносинах і створити умови для їх вирівнювання з метою забезпечення норми прибутку в сільському господарстві на рівні не нижчому, ніж в середньому по економіці [3].

Важливе значення має стимулювання залучення у сільськогосподарське виробництво іноземних і внутрішніх зовнішньоекономічних інвестицій, зокрема населення, посилити інвестиційну спрямованість аграрних перетворень, створити умови для реального довгострокового агрокредитування, надати можливість сільгоспвиробникам користуватися кредитами на 10–15 років зі ставкою до 10% річних, переважну частину інвестицій в основний капітал, здійснюваних за рахунок всіх джерел фінансування, спрямовувати на оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств, відновлення, технічного переозброєння, реконструкцію, модернізацію та раціональне використання виробничих потужностей.

З метою широкого розвитку лізингу потрібно удосконалити відносини між лізингодавцями та державою – з одного боку, і лізингодавцями та лізингоодержувачами – з іншого, а також опрацювати механізм розподілу ризиків у процесі взаємодії учасників лізингового процесу. Лізинговим компаніям потрібно поступово переходити від використання бюджетних коштів держави до залучення коштів приватного сектору економіки як вітчизняного, так і зарубіжного. Слід створити конкурентне середовище між лізинговими компаніями, що, як свідчить практика західних країн, забезпечує покращення їх роботи, здешевлює послуги, поліпшує якість. Діяльність лізингових компаній доцільно регулювати за рахунок організації діагностики і технічного обслуговування наданої в лізинг техніки.

Для покращення фінансового стану сільськогосподарських підприємств потрібно удосконалити кредитну політику, суть якої полягає у зменшенні процентних ставок і стимулюванні довгострокових кредитів. Запровадження в Україні інституту продажу й застави землі також відкриє нові можливості перед агровиробниками. Це дозволить реалізувати нові фінансові схеми при купівлі сільськогосподарської техніки, зокрема, одержати кредит на закупівлю необхідного обладнання приватним власникам можна буде під заставу приватизованої землі.

Література:

1. Блоха А.В. Формування ринку матеріально-технічних ресурсів для сільського господарства / А.В. Блоха // Економіка та підприємництво: зб. наук. пр. - К.: КНЕУ. - 2009. - № 22. - С. 169 - 176.

2. Вишневська О.М., Бабенко М.Д. Матеріально-технічна база як основа ресурсного потенціалу підприємств сільських територій в умовах недостатності фінансового забезпечення // О.М.Вишневська, М.Д.Бабенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Вип. №4, 2009. – С. 67-68.
3. Малік М.Й. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка підприємництво і менеджмент) / (М.Й. Малік, М.Ф. Кропивко, О.Г. Булавка та ін. // К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 642 с.
4. Масловська Л.Ц., Л.В. Недільська Оптимізація структури фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств // Л.Ц. Масловська, Л.В. Недільська / Економіка АПК, 2009, №10. – С. 23–25.
5. Шпак М. «Украгролізинг – оптимальний фінансовий партнер» журнал для працівників агропромислового комплексу // М. Шпак / «Механізація сільського господарства» – (36) 2012. – С. 6–7.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Алишер Алохунов
(Фергана, Узбекистан)

ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ШАҲАРЛАРИ ТАРИХИГА БАҒИШЛАНГАН ЯНГИ АСАР

Яқинда Б.Х.Матбобоев ва З.З.Машрабовларнинг «Древний и средневековый Андижан (историко-археологическое исследование)» Т.: «Sharq», 2011 – 256 б. номли йирик, рангли ва оқ-қора расм, ҳамда чизмаларга бой китобини чоп этди.

Маълумки, Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга киритгандан кейин ўзининг халқини тарихига, миллий қадриятларига ва айниқса ўзининг худудидаги шаҳарлар тарихига алоҳида эътибор бериб, халқаро миқёсда юбилей тантаналарини ўтказмоқда. Мустақил Ўзбекистоннинг бой ва бетакрор тарихини ўрганиш масалаларини Президент Ислом Каримов ўзининг тарихчилар билан бўлган учрашувида ва бошқа қатор чиқишларида такрорлаган.

Фарғона водийси Ўзбекистоннинг қадимги тарихий-маданий худудлари ичида энг йириги, ўзининг тарихини бошланғич даврлариданоқ ўзига хос маданияти шаклланган, худудида илк давлатчилик ва илк шаҳарсозлик намуналари пайдо бўлган ўлкадир.

Аммо яқин вақтларгача Фарғона водийси шаҳарлари тарихини ўрганиш борасида олиб борилган ишларни Республикамизнинг жанубий, марказий, ёки ғарбий худудлари билан солиштириб бўлмас эди. Масалан, Қарши воҳасидаги Ерқўрғон, ёки Шуллуктепа, Кеш-Шаҳрисабз воҳасидаги Узунқир, Сангиртепа, Сурхон воҳасидаги Жарқўтон, Далварзин, Талашконтепа, Зартепа, Кампиртепа, Болаликтепа, Қоратепа, Эски Термиз ёдгорликлари, ёки Самарқанд воҳасидаги Афросиёб, Кўктепа, Талли-Барзу, Кофирқалъа каби ёдгорликлар Ўзбекистоннинг жанубий районларидаги урбанизация жараёнлари тўғрисида жуда яхши маълумотларни берди. Орадаги бу бўшлиқни кейинги йилларда Андижон шаҳри худудида олиб борилган катта миқёсдаги археологик изланишлар бирқадар тўлдирди. Айниқса кейинги даврларда илмий матбуотда Андижон тарихига оид анчагина материалларни чоп этилганлигига гувоҳ бўлмоқдамиз. Андижон шаҳрини археологик жиҳатдан ўрганиш албатта жуда қийин бўлганга ўхшайди. Чунки, одатда археологик изланишлар маълум бир даврда шаклланган ва тақдирнинг тақозоси билан ташлаб кетилиб оддий тепага айланиб қолган обидада ўтказилса, бундай ёдгорликни ўрганиш археологик жиҳатдан анча осон бўлади.

Лекин, бу борада Андижон шаҳрини археологик жиҳатдан ўрганган олимларга жуда қийин бўлганлиги аниқ, чунки ҳозирги даврда яшаб турган шаҳарни қадимги, ёки ўрта асрларидаги қатламларини топиб ўрганиш учун археологдан жуда қийин ва машаққатли меҳнатни, ўзини вазифасини мукаммал биладиган иқтидорли археолог меҳнатини талаб қиладиган иш эди. Ҳамма гап шундаки, қадимги ва ўрта асрлардаги Андижон шаҳрининг қатламлари шу шаҳарнинг кейинги давр қатламларини остидадир. Демоқчимизки, Андижон шаҳрини қадимги ва ўрта асрлар даври қатламларини ўрганган археологлар учун жуда қийин бўлган. Бунинг сабаби Андижон шаҳрининг энг қадимги қатламлари қаерда шаклланган бўлса, унинг ҳаёти ҳозирда ҳам ўша ернинг ўзида давом этмоқда.

Андижон шаҳрининг эски шаҳар қисми ҳозирда ҳам аҳоли жуда қалин яшайдиган, гузарлар, майдонлар, йўллар, ариқлар ва хуллас шаҳар структураси, қиёфаси тобора гўзаллашиб, замонавийлашиб бораётган шаҳардир.

Бу шаҳарни археологик ўрганилиши тарихи Ўрта Осиёни руслар томонидан босиб олинган даврдан бошланган, аммо унинг салмоғи ниҳоятда кам эди. Советлар даврида ҳам айнан Андижон шаҳри худудини археологик ўрганиш қониқарли эмас эди. Бу шаҳарни қадимги тарихи ва маданиятини, комплекс тарзда ўрганиш, бу борадаги изланишлар, асосий йирик археологик қазишма ишлари фақат мустақиллик йилларида олиб борилди. Бу ишларга Ўзбекистон Фанлар академияси Археология институти билан Заҳириддин Муҳаммад Бобур номидаги Халқаро жамоа фонди катта кўмак бердилар.

Республикамизни, қолаверса Фарғона водийсини энг шарқий чекка худуди ҳисобланган Андижон шаҳрида олиб борилган кўп йиллик археологик изланишлар натижасида бу шаҳар доирасидаги урбанизация жараёнларини 6 та босқичдан иборат эканлиги аниқланди ва уларнинг биринчиси ўз навбатида яна иккита майда босқичларга бўлиниши аниқланган. Баринчи босқичнинг яна иккита майда босқичларга бўлинишининг сабаби бевосита эйлатон маданиятининг иккита босқичдан иборат эканлиги билан боғлиқ. Яъни Андижон шаҳрининг қуйи қатламларидан эйлатон маданиятининг иккита бирин-кетин келган комплекслари олинган.

Биринчи босқичдаги ривожланиш шаҳарнинг Сужот ва Тутзор кўчалари кесишган ерда аниқланган бўлиб, яқин бир метр қалинликдаги қатлам тўрт метр чуқурликда сақланган. Бу қатламдан топилган кулолчилик буюмларининг характерли белгиси эйлатон маданиятига хос бўлган ва иккита босқичдан иборат бўлган кулолчилик буюмларининг борлиги билан характерланади. Биринчи босқичдаги (эйлатон – I) кулолчилик буюмларининг деярли барчаси қўлда ясалган ва устидан рангда нақш берилган. Иккинчи босқичда (эйлатон – II) сополдан ясалган идишларнинг бир қисми кулолчилик чархида ясалган бўлса, қолган иккинчи қисми қўлда ясалган. Яъни бу даврдан бошлаб эйлатон маданиятига оид кулолчилик комплекслари чуст маданиятидагидай, ёки эйлатон маданиятининг биринчи босқичидагидай нақш берилмаган.

Демак, муаллифлар томонидан солинган шурфнинг энг қуйи қатламларини милоддан илгариги минг йилликнинг ўрталари билан даврлашлари бизнинг фикримизча жуда тўғри бўлган. Фақат бу эмас, шу кунга қадар водийнинг жанубий ва ғарбий қисмларида учраган эйлатон маданиятига хос бўлган жуда кўплаб ёдгорликларни чорвадорлар маданияти билан боғлаш одати кенг тус олган эди. Чунки у пайитларда эйлатон маданиятига хос шаҳар типидаги ёдгорликлар Фарғона водийсида фақат битта-иккита саналар эди. Қолган ёдгорликлар асосан чорвадорларга хос мозор-қўрғонлар бўлганлиги учун бутун бошли эйлатон маданиятини ҳам “чорвадорлар маданиятни” дегувчилар ҳам бор эди.

Шу кунга қадар Андижон шаҳрини Андукан номи билан X асрдан бошлаб эслатилганлиги ва уни муғуллар истилосидан кейин яна қайта қурилганлиги тўғрисида маълумот бор эди холос.

Демак, Б.Матбобоев ва З.Машрабовларнинг бу китоби Андижон шаҳрини пайдо бўлиши, ривожланиш босқичлари, унинг тарихдаги ўрни, тўғрисидаги қарашларни тубдан ўзгартирди.

Литература:

1. Каримов И. Тарихий хотирасиз келажак йўқ.-Тошкент.: Шарқ, 1998.-3-31б; Ўша муаллиф.: Юксак маънавият – енгилмас куч. –Тошкент.: Маънавият, 2008. – 30 б.
2. Аскаров А.А. Древнеземледельческая культура эпохи бронзы юга Узбекистана. –Ташкент.: Фан, 1977;

3. Аскаров А.А., Ширинов Т.Ш. Ранняя городская культура эпохи бронзы юга Средней Азии. –Самарканд. -1993;
4. Сулейманов Р.Х. Древний Нахшаб. – Ташкент.: Фан, 2000;
5. Сагдуллаев А.С. Оседлые области на юге Средней Азии в эпоху раннего железа (генезис культуры и социально экономическая динамика). Автореф. дисс. …докт. Ист. наук.-М., 1989. -40 б.;
6. Альбаум Л.И. Балалик-тепе. К истории материальной культуры и искусства Тохаристана. Ташкент.: 1960.
7. Матбабаев Б.Х., Иванов Г.П., Абдуллаев Б. Отчет об археологических работах на Чордонатепа в г. Андижане в 2000 г. – Архив ИА АН РУз. Самарканд.: 2000. Ф8. Д176;
8. Матбабаев Б. К открытию древнего поселения Эйлатанской культуры на территории Андижана//ТДМНК «Цивилизация Центральной Азии: земледельцы и скотоводы. Традиции и современность». Самарканд. – 28-29.
9. Заднепровский Ю.А. Древнеземледельческая культура Ферганы. МИА, №118. М.-Л.: 1962,-328 б.
10. Иванов Г.П. Археологические культуры Ферганы (периодизация и синхронизация).: Автореф. дисс. … канд. истор. Наук. Самарканд.-25 б.
11. Бартольд В.В. Работы по исторической географии. М.: «Наука», 1965, -326 б.

Алишер Алохунов, Камола Фармонова
(Фергана, Узбекистан)

ҚАДИМГИ ФАРҒОНА МАДАНИЯТИНИ ДАВРЛАШТИРИШ МАСАЛАСИГА ДОИР

Фарғонани қадим қадимдан жаҳон аҳли Марказий Осиёнинг марвариди деб атаб келишган. Бу ҳудуд (Даван) қадимги инсоният цивилизациясининг бешикларидан бири бўлганлигини нафақат Хитой тарихчилари ёзиб қолдирган хабарлар, балки археологик топилмалар ҳам исботлаб туради.

Фарғонанинг Селенғур ғоридан (Сўх тумани) топилган манбаларнинг мукаммал даражада ўрганилиши натижасида нафақат Ўзбекистон, балки бутун Ўрта Осиё халқлари учун оламшумул тарихий аҳамиятга эга бўлган илмий хулосалар олинди. Натижада бу ҳудудда инсоният тарихи юз минг йилдан бир ярим миллион йилга узайтирилди. Ҳозирда унча катта бўлмаган мазкур ҳудудда тош даврига оид 120 та, мезолит даврига оид 80 дан ортиқ манзилгоҳ топиб ўрганилган. Фарғона ҳудуди тоғ қояларига ўйиб ишланган суратларнинг сони 1000 дан ошиқни ташкил этади. Уларниг ёши 4 минг йилдан кам эмас.

Бу ноёб археологик топилмалар Фарғона водийсида дастлаб одамни пайдо бўлиши ва яшаш тарзи қандай бўлганлиги тўғрисида қимматли маълумот берса-да, аммо ўлкада юз берган маданий ривожланиш жараёнини даврлаштиришга хизмат қилмайди. Бунинг учун Фарғона водийсининг қадимги маданияти тарихи устида иш олиб борган тарихчи, археолог ва этнограф олимларнинг қарашларини, фикр-мулоҳазаларини таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу ўринда А.Н.Бернштам, Б.А.Латинин, Б.А.Литвинский, Ю.А.Заднепровский, Н.Г.Горбунова, Г.П.Иванов, А.А.Асқаров, Э.Б.Қодиров ва бошқаларнинг илмий асарлари ва мақолалари мавзуга оид жиддий хулосаларни беради.

Аввало, шуни таъкидлаш керакки, қадимги Фарғона маданиятини ўрганиш ва тадқиқ этишга қаратилган кўплаб илмий ахборотлар ва монографик нашрлар эълон қилинган. Кейинги 90-100 йил давомида (Б.А.Латининнинг биринчи археологик қазишмаларидан кейин) тадқиқотчилар томонидан кўпдан кўп археологик ёдгрликлар очилиб ва ўрганилиб Фарғонанинг археологик харитаси тўлдирилган. Кўп масалалар ўз ечимини топган бўлса-да, Г.П.Иванов ҳақли равишда эътироф этганидек, эрамиздан аввалги II минг йилликдан милодий I аср бошларигача бўлган даврдаги Фарғона аҳолиси маданияти тараққиётининг динамикаси, Фарғона маданияти хронологияси ва даврлаштириш масалалари ҳал этилмаган.

Ўрта Осиёда, шунингдек, қадимги Фарғона водийсида дастлабки цивилизация, қадимий маданият деҳқончилик ва чорвачилик тараққиёти билан бевосита боғлиқликда шаклланиб ҳамда ривожланиб борган. Европа тадқиқотчилари буни “ишлаб чиқаришнинг Осиё усули” деб атаганлар, яъни, бу назарияга кўра деҳқончилик бу ерда мутлоқ равишда сунъий суғориш тизимига асосланганлиги туфайли аҳоли, жамоа асосан сув оқимлари, дарёлар, сойлар, ариқлар ёқаларига жойлашган ва ҳаёт кечирганлар. Бундай табиий географик муҳит уларнинг маданиятини шаклланишига, турли хил қабилаларнинг ўзаро алоқаси ва яқинлашувига катта таъсир кўрсатган. “Водийнинг турли районларида турли қабилаларнинг пайдо бўлиши, - деб ёзади Н.Г.Горбунова, бир томондан улар маданиятини аста секин баробарлашувига, иккинчи томондан маҳаллий фарқ тафовутларини келиб чиқишига шароит яратди. Буларнинг барчаси бирликда Фарғонанинг бутун тарихига хос бўлган жуда ранг-баранг этнографик харитасини вужудга келтирди”. Шундай қилиб, Н.Г.Горбунова қадимги Фарғона маданиятини (этнографиясини) илк шаклланишини табиий иқлим ва ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар билан боғлиқ ҳолда тушунтирадики, бу тарихий ҳақиқатга тўғри келади.

Қадимги Фарғона маданиятини даврлаштириш масаласида аксарият муаллифлар Хитой манбаларига таянадилар. Фарғонанинг географик жойлашуви, аҳолиси, хўжалиги тўғрисидаги маълумотлар хитойлик саёҳатчи Чжан Цяннинг қўлёзма хотираларида учрайди, хусусан, Давон ҳақида қиссада бу ердаги халқлар, уларнинг афсонавий тулпорлари ҳақида ҳикоя қилинади. Унда айтилишича, Давон (Фарғона) да мустаҳкамланган қўрғонлар бўлган, аҳоли деярли 60 минг оиладан, 300 минг кишидан иборат бўлиб, ўтроқ турмуш кечирган, шаҳар ва қишлоқларда яшаган. Деҳқончилик билан бирга кулолчилик ва хунармандчилик билан шуғулланган.

Демак, қадимги хитой саёҳатчиси Чжан Цян саёҳати натижасига кўра, ҳамда тадқиқотчи Н.Г.Горбуноваларнинг эътирофларига кўра қадимги Фарғона маданиятининг биринчи даври эрамиздан олдинги II-I асрлар бўлган. Бундай ёндошиш албатта, нисбий ва тугал хулоса эмас. Кўп йиллар Фарғона водийсида археологик изланишлар олиб борган В.М.Массон, Ю.А.Заднепровскийлар қадимги Фарғона маданиятини бошқача даврлаштиради. Масалан, қадимги Чуст маданияти тўғрисида бу маданият асл шу ернинг ўзида вужудга келган ва маҳаллий аҳоли томонидан яратилган, деган фикрни билдиради, В.Массон, Ю.Заднепровский ушбу фикрга қўшилган ҳолда, Чуст маданияти сўнгги бронза даврига тааллуқли, у эрамиздан аввалги X-VIII асрларга тўғри келади, чўл кўчманчи аҳолининг кўчиши ва ўтроқлашуви натижасида шаклланган деган фикрни илгари суради. Аммо Ю.Заднепровский Чуст маданиятига қадар қадимги Фарғонада асл деҳқончилик маданияти бўлмаган, деб ноаниқ фикр юритади. Бу фикрга эътироз билдириб Г.П.Иванов шундай далилни илгари суради: “Қадимги Қайроқум манзилгоҳлари илк ва кейинги даврларга ажратилади, кейинги манзилгоҳлардан топилган сопол буюмлар Эйлатон кулолчилигига ўхшаш келади,” - деб ёзади.

Фарғона археологиясига оид адабиётларда Чуст маданияти ўрнига (шунингдек чўл бронзаси) Эйлатон – Оқтом маданияти келади, бу эрамиздан олдинги VII-IV асрларга тўғри келиб, кескин маданий ўзгаришларни ифодалайди: бронза ўрнига темир қуроллари, кулолчилик муҳитида ишлаб чиқилган идишлар, сопол идишларга чизилган турли хил расмлар, алоҳида қабрлар, кўтарилиб қуриладиган мозорлар, қабрларга турли хил ашё, мол-мулк билан кузатиш каби расм-русумлар маданиятга кириб келади.

Эйлатон – Оқтом маданияти кўчманчи аҳолини аста-секин ўтроқлашуви натижасида шаклланган ва маҳаллий аҳолининг ўтроқ деҳқончилик маданияти билан баробарлашган. Чуст маданияти ўрнига келган Эйлатон – Оқтом маданияти бу уни Чуст маданияти давридан сақлаб қолган Фарғонанинг азалий деҳқончилик маданияти билан қўшилишининг маҳсули бўлди. Кейинги йилларда водийнинг шимолий ва жанубий-шарқий қисмларида кейинги бронза даврига оид манзилгоҳларда олиб борилган археологик қазилмалар эрамиздан аввалги VIII асрга келиб бу ерларда ҳаёт тўхтаган, - дейди Г.П.Иванов. Ушбу ҳодисани, янги чорвачилик аҳолини Фарғонага келиши ва Чуст маданиятини Эйлатон – Оқтом маданиятига ўтиши билан изоҳлайдилар. Фикримизча деб ёзади Б.А.Латинин, - бу ҳодиса фақат чорвачилик аҳолисини келиши ва чустликларни ерларидан сиқиб чиқарилиши билангина боғлиқ эмас, ер майдонларини қайта ишлш билан кўпроқ боғлиқ бўлган.

Шундай қилиб қадимги Фарғона маданиятининг биринчи тарихий даври, археолог-тарихчи олимларнинг хулосалари бўйича қуйидаги даврларни қамраб олади:

- эрамизгача X-VIII асрлар – чўл кўчманчи аҳолини кўчиши ва ўтроқлашуви, сунъий суғоришга ва деҳқончиликка ўта бошлаши;
- эрамиздан аввалги VII-IV асрлар Эйлатон-Оқтом маданиятини Чуст маданияти ўрнига келиши;
- эрамиздан аввалги II-I асрлар Фарғона (Давон) маданиятини шаклланиши;
- мелодий I-IV (Кушон даври) асрлар, деҳқончилик, чорвачилик, узумчилик, полизчилик маданиятини ривожланиши. Бу даврнинг охирларига келиб Фарғона аҳолиси ипакчилик ва кончилик билан ҳам шуғуллана бошлаган.

Қадимги Фарғона маданияти бу даврда савдо, кончилик, ипакчилик ривожланиши билангина эмас санъат, кулолчилик ривожланиши билан характерланади.

Литература

1. Ў.И.Исломов. Жанубий Фарғонанинг тош даврига оид янги маълумотлар. Марғилон шаҳрининг жаҳон цивилизацияси тарихидаги ўрни. Т.: “Фан”, 2007, 13-бет
2. Фарғона ўлкашунослиги. Фарғона шаҳри, 1996йил, 115-б.
3. Ферганская долина: природа, насиление, хозайства. Ленинград, 1989, с 5.
4. Г.П.Иванов. Проблемние вопросы периодизации культури древней Ферганы. “Фарғона ўлкашунослиги” номли китобда. Ф. 1996, 116-б.

Ирина Вагенлейтнер
(Краснодар, Россия)

СУДЕБНАЯ РЕФОРМА 1864 ГОДА И НАШИХ ДНЕЙ

В России суд входит со времени Киевской Руси, где суд творился князем, его представителями-посадниками и тиунами. В Новгородской феодальной республике судебную власть осуществляли вече (высшая судебная инстанция), князь, посадники, архиепископ, староста, братчина. В Московской Руси в 15-17 веке суд осуществлялся князем (царем), Боярской думой, некоторыми приказами, а на местах помещиками, волостелями, вотчинниками. С упразднением системы кормлений судебные полномочия были переданы губным избам. Первые попытки отделить Суд от администрации были предприняты Петром I, при котором в 1713 году в губерниях была учреждена должность судьи (ландрихтера), а затем (в 1718 году) - оберландрихтера. Однако компетенция этих судей не была четко определена и для решения наиболее сложных дел они должны были обращаться в юстиц-коллегию. Были также созданы военный Суд, духовный Суд. Высшей судебной инстанцией был Сенат. При Екатерине II была создана система судебных учреждений: в нее входили уездные и земские суды для дворян; губернские и городские - для горожан; нижняя и верхняя расправа - для свободных крестьян. В 1864 году была проведена судебная реформа, которая ввела основы буржуазного судопроизводства в России: были учреждены суд присяжных, выборный мировой суд, адвокатура.

Широко распространено мнение, что судебная реформа началась 20 ноября 1864 года, когда царь Александр II подписал Указ Правительствующему сенату, утвердившей четыре законодательных акта:

- Учреждение судебных установлений;
- Устав уголовного судопроизводства;
- Устав гражданского судопроизводства;
- Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями.

В последующем эти акты стали именоваться судебными уставами. На них возлагались большие надежды. В упомянутом Указе наряду с прочим отмечалось: "Рассмотрев сии проекты, мы находим, что они вполне соответствуют желанию нашему водворить в России суд скорый, правый, милостивый и равный для всех подданных наших, возвысить судебную власть, дать ей надлежащую самостоятельность и вообще утвердить в народе нашем то уважение к закону, без которого невозможно общественное благосостояние и которое должно быть постоянным руководителем действий всех и каждого, от высшего до низшего".

Фактически же реформа началась задолго до указанной даты. Она коснулась не только судов, но и других взаимодействующих с судами органов – прокуратуры и следственного аппарата. Она также выразилась в крайне запоздалом учреждении адвокатуры, которого серьезно побаивались предшественники Александра II.

Первым шагом в практическом проведении реформы принято считать изданный в мае 1860 года Закон о судебных следователях. Что же касается реформы в целом, то подготовка к ней началась значительно раньше, еще в 30-х годах этого столетия. К ней были привлечены лучшие специалисты того времени. На последних этапах во избежание случайных и непродуманных решений была разработана концепция реформы, получившая наименование "Основные положения преобразования судебной части в России» (апрель 1862г.). Опубликование по

высочайшему повелению этого документа и всестороннее его обсуждение способствовали более тщательной доработке проектов законодательных актов, утвержденных 20 ноября 1864 года.

Важной частью этой реформы было кардинальное упрощение судоустройства. Вместо множества судов, существовавших для "обслуживания" различных сословий, учреждались единые для всех сословий общегражданские суды. В их число включались две группы судов: общие судебные установления и местные судебные установления (в те годы термину "установление" придавалось значение, весьма сходное с современным термином "орган").

Основными звеньями общих судебных установлений были окружные суды, судебные палаты и Правительствующий сенат. Окружные суды образовывались обычно на территории нескольких уездов с учетом численности населения и объема работы. Председатели и члены этих судов назначались императором по представлению министра юстиции, который, представляя к назначению кандидатов, должен был считаться с мнением общего собрания судей того суда, где предстояло работать назначаемому. К претендентам на судейские должности по закону предъявлялись жесткие и многочисленные требования (образование, стаж работы, наличие определенного имущества, безупречность репутации и т.д.). Срок полномочий для судей этого уровня не устанавливался.

В составе окружных судов образовывались, в зависимости от количества судей, присутствия (в некоторых крупных судах таких присутствий было несколько, кое-где шесть и более). Им было подсудно большинство дел, отнесенных к компетенции общих судебных установлений (дела о преступлениях, которое не могли рассматриваться местными судебными установлениями). К основному их полномочию относилось рассмотрение уголовных и гражданских дел по первой инстанции. Иногда окружные судам приходилось выступать в роли второй инстанции по отношению к съездам мировых судей и проверять законность выносившихся ими судебных решений.

Суд с участием сословных представителей - суд сословных представителей – был одним из весьма наглядных проявлений непоследовательности судебной реформы 1864 года.

Конечно, проще восстановить ход подготовки преобразований 60-70-х годов XIX в., нежели сегодняшних. Так, на подготовку судебных уставов 1864 г. ушло, по меньшей мере семь лет.

Проводя параллели меду судебной реформой 1864 г. в России и нынешней, нельзя не отметить, что во второй половине XIX в. реформировались одновременно вся система судоустройства и судопроизводства.

В отличие от этого 80-90-х годах XX в совсем не имелось в виду сломать существующую судебную систему, а затем учредить новый суд. Первым шагом по реализации установок этой резолюции стало принятие в декабре того же года закона, внесшего в Конституцию СССР ряд изменений и дополнений. Среди них были и положения об изменении порядка избрания большинства судей в стране и увеличении срока их полномочий. Народные судьи стали избираться не населением, как это было до сих тех пор, а Советами среднего звена на десять, а не на пять лет. В течении 1989-1991 годов состоялось принятие ряда законодательных актов, которые предусматривали принципиально новые положения, касавшиеся организации судов и их системы, - о статусе судей, об ответственности за неуважение к суду, об организации и полномочиях конференций судей и квалифицированных коллегий, преобразовании государственного арбитража в систему арбитражных судов и т.д.

Процесс обновления российского судоустройства и устройства других правоохранительных органов активизировался в значительной мере со второй половины 1990 года, после того как состоялось одобрение Декларации «О государственном суверенитете Российской Советской Федеративной Социалистической Республики» (12 июня 1990 г.). В действовавшую тогда Конституцию РСФСР были внесены многочисленные изменения и дополнения, имевшие прямое или косвенное отношение к судам в частности предусмотрено образование Конституционного Суда РСФСР (15 декабря 1990 г) и системы арбитражных судов (24 мая 1991); расширены права судов по контролю за законностью и обоснованность решений и действий всех органов и должностных лиц, в том числе действий и решений, которые связаны с ограничением прав граждан на неприкосновенность личности, жилища, частной жизни, включая тайну переписки, телеграфных и иных сообщений, телефонных переговоров (21 апреля 1992 г.); установлено, что судьи должны наделяться полномочиями, как правило, бессрочно, что они не должны отчитываться перед кем бы то ни было и что их не могут досрочно отзывать избравшие органы (9 декабря 1991г); допущена возможность рассмотрения дел судьями единолично, а при определенных обстоятельствах – с участием присяжных заседателей (1 ноября 1991 г.)

Естественно, такие изменения и дополнения Конституции не могли не стимулировать законодательную активность по многим направлениям, в том числе в сфере судоустройства. Сыграло стимулирующего роль и Постановление Верховного Совета РСФСР от 24 октября 1991 года, которым одобрялся документ, названный Концепцией судебной реформы в РСФСР и устанавливались основные направления судебной реформы на ближайшее время.

26 июня 1992 года был принят «Закон о статусе судей». Трудно переоценивать значение этого закона. В нем впервые на основе принципа разделения властей суд определен не просто как орган отправления правосудия, а как орган судебной власти, однопорядковой и равнозначной по силе и значению с властью законодательной и исполнительной, действующей самостоятельно и независимо от них. Было также зафиксировано весьма важное для наших политических реалий положение, согласно которому судья не может быть членом политической партии и заниматься политической деятельностью. Всем понятно, какое влияние на отправление правосудия может оказать политическая борьба и политические страсти, в которых бы судьи принимали непосредственное участие. По закону судья не может быть назначен на должность, также отрешен от должности без решения соответствующей квалификационной коллегии судей. В Законе о статусе судей нашли свое законодательное закрепление и вопросы материального положения, социальной защиты, а также вопросы охраны жизни и здоровья судей.

В декабре 1993 года принята новая Конституция Российской Федерации. Это явилось важной вехой на пути становления судебной власти. В ней впервые появилась глава, называемая «Судебная власть». Когда речь идет о Конституции, то появление самостоятельной главы нельзя рассматривать только как чисто юридико-тактический прием. С помощью такого приема реализована идея, заложенная в ст.10 Конституции, где говорится, что государственная власть в Российской Федерации осуществляется на основе разделения на законодательную, исполнительную и судебную, и что органы законодательной, исполнительной и судебной власти самостоятельны, а также положение ч.1 ст. 11 Конституции, конкретизирующей эту идею путем указания на то, что государственную власть в России осуществляют Президент РФ, Федеральное собрание, Правительство РФ, суды РФ. В ст. ст. 120, 121 и 122 главы 7 Конституции, посвященной судебной власти, закреплено независимость, несменяемость, неприкосновенность судей. Особо следует обратить внимание на ст. 124 Конституции, устанавливающую

финансирование судов только из федерального бюджета и подчеркивающую, что финансирование должно быть таким, чтобы обеспечить возможность полного и независимого осуществления правосудия в соответствии с федеральным законом.

После принятия Конституции более активно развернулась работа по подготовке проекта закона о судебной системе. Проект был направлен на укрепление российской государственности по линии судебной власти. В нем вся судебная система, начиная с районных судов и кончая Верховным Судом РФ, объявлялась Федеральной и только мировые судьи признавались судами местными. Это означало в свою очередь, что все федеральные судьи назначались Президентом РФ, а не субъектом Федерации. Проект, однако, вовсе не игнорировал волю субъектов Федерации в вопросе назначения судей. В полном соответствии с пунктом «А» ч.1, ст. 72 Конституции, относящим кадры судебных органов к совместному ведению Российской Федерации и ее субъектов, назначение судей субъектов Федерации должно согласовываться с законодательными органами субъектов Российской Федерации. Совет Федерации согласился с этими доводами и Закон о судебной системе был принят 1 января 1997 года.

Принятие 12 декабря 1993 года новой Конституции РФ повысило активность работы над завершением тех крупных и имеющих принципиальное значение для успешного проведения судебной реформы законопроектов, создание которых было начато ранее. Это выразилось, прежде всего, в успешном окончании работы над двумя крайне важными для судебной реформы законами – первой и второй частями Гражданского кодекса РФ (соответственно 30 ноября 1994 г и 26 января 1996 г.), а также Уголовным кодексом РФ (13 июня 1996 г.).

Среди направлений судебной реформы в Российской Федерации можно выделить: 1. повышение статуса судьи как носителя судебной власти, самостоятельной и судебной; 2. введение конституционной концепции для обеспечения соответствия Конституции РФ федерального, республиканского, регионального законодательства, иной нормативной деятельности, для урегулирования споров между ветвями м уровнями власти; 3. создание системы арбитражных судов для разрешения конфликтных ситуаций в сфере экономики между субъектами различных форм собственности; 4. введение альтернативной формы судопроизводства с участием присяжных заседателей.

Такие принципы судопроизводства, как состязательность, право обвиняемого, подсудимого на защиту, презумпция невиновности, должны быть более полно воплощены в жизнь, будет создан правовой механизм их последовательной реализации.

Путь радикального реформирования, коренной ломки старой и создания новой судебной системы, предпринятый «отцами» судебной реформы 1864 г., требует большей подготовки, больших усилий. Опыт проведения государственно-правовых реформ в России показывает, что наибольший эффект в обновлении форм и сущности институтов достигался в том случае, когда реформы проводились в комплексе, взаимозависимости, когда изменениям скоординированно подвергались различные сферы государственной и общественной жизни: социальной, духовной, экономической, культурной, политической.

Литература:

1. Гуценко К.Ф. Правоохранительные органы. – М., 1996. 2. 3. Журнал Государство и право – 1996. - № 11. – с.85 – 91.
2. Журнал Государство и право – 1997. - № 10. – с.50 – 58.
3. Журнал Государство и право – 1992. - № 6. – с.6 – 9.
4. Яковлев А.И. Журнал Знание. – 1992. - № 4. – с.65 – 67.
5. Баглай М. Конституционное право РФ. – М., 1997. – с.612 – 669.
6. Кутафина О.С. Государственное право РФ. – М., 1996 – с.511-546.

Ірина Верховцева
(Ізмаїл, Україна)

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ПОДУНАВ'Ї: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ

У сучасних умовах реформування вітчизняного аграрного виробництва важливо враховувати досвід відповідних трансформацій радянської доби, адже чимало сучасних проблем сільськогосподарської галузі залишилось у спадок від неї. Особливо актуальним уявляється регіональний ракурс проблеми, оскільки умови господарювання, культурні традиції у кожному регіоні специфічні. Один з регіонів, господарський розвиток якого пов'язаний з аграрним виробництвом, - Українське Подунав'я (9 сучасних південно-західних районів Одещини). Сьогодні, на жаль, це депресивний в економічному відношенні край. Дослідження історії колективізації сільського господарства у Подунав'ї, безумовно, сприятиме виробленню зваженої політики в аграрній галузі у регіоні зокрема та країні в цілому.

Вивчення історії колективізації сільського господарства в Українському Подунав'ї розпочалось у 70-80-ті рр. XX ст. Радянські історики розглядали проблему в контексті соціалістичних перетворень у Подунав'ї, започаткованих приєднанням цих земель до УРСР. Однією з перших вийшла друком багатотомна колективна праця «Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область» (1978 р.) [1]. Автори намагались довести, що колективізація стала вийнятково важливим фактором утворення потужної соціальної бази для зміцнення в регіоні радянської влади. Вагомим доробком стала монографія А.Д. Бачинського «В семье советской. Социалистическое строительство в придунайських землях Украинской ССР» (1984 р.) [2] - по суті, єдине комплексне дослідження з історії Українського Подунав'я радянської доби. Окремі питання колективізації аграрної галузі в краї розкрито у низці колективних праць кінця 1980-х рр.: десятитомному виданні «Історія Української РСР» (1987 р.) [3], роботі науковців Ізмаїльського державного педагогічного інституту «Изучение истории Придунайского края в курсе истории СССР» (1989 р.) [4]. У цілому радянськими істориками здійснено фундаментальну роботу з дослідження історії колективізації сільського господарства у Подунав'ї, проте автори, як правило, наголошували на успіхах, але замовчували прорахунки і недоліки процесу колективізації в краї; не брався до уваги вплив на хід колективізації голоду 1946-1947 рр., майже не досліджувались соціально-політичні аспекти колективізації, пов'язані з репресіями щодо місцевого населення.

З проголошенням незалежності України розпочалось переосмислення проблем розвитку краю, у тому числі, пов'язаних зі штурмовими методами проведення тут колективізації. На початку 2000-х рр. побачили світ праці

Тельпіса Ю.М. [5], Лебеденка О.М. і Тичини А.К. [6], Романюка І.М. [7]. Хоча вони спеціально не були присвячені історії колективізації аграрної галузі краю, проте у них зроблено спробу встановити зв'язок між трагічними подіями в краї - голодом 1946-1947 рр. - і методами проведення колективізації сільського господарства в регіоні; а соціалістичні перетворення в краї розглядаються уконтексті його радянізації із врахуванням тут переселенських процесів. Зокрема, О.Лебеденко та А.Тичина наголошують, що колгоспний лад у Подунав'я, по суті, було імпортовано з інших регіонів СРСР. Наступний етап вивчення проблеми, на наш погляд, розпочато у працях дослідників 2009-2011-х рр. Луньова О.К. приділила увагу початковому етапу колективізаційних процесів у 1940-1941 рр., одна з перших дослідила репресивно-каральну діяльність влади у ході його радянізації [8; 9]. У низці розвідок І.Г.Верховцевої [10-13] порушено питання аграрно-культурних та загалом соціокультурних змін у краї в ході радянізації, уперше зроблено спробу проаналізувати соціокультурні передумови процесу колективізації аграрної галузі.

Слід констатувати: історія колективізації сільського господарства у Подунав'ї в науковій літературі висвітлена фрагментарно. Це висуває, на наш погляд, низку завдань, які науковцям варто включити до кола розглядуваних проблем. Передусім, слід врахувати, що характерним для цього регіону було одночасне проведення разом з колективізацією сільського господарства радянського культурного будівництва, головним завданням якого стало подолання неписемності населення та формування соціалістичного світогляду мешканців краю. Не оминули край такі складові радянізації, як репресивно-каральні заходи по відношенню до ідеологічних опонентів, примусові виселення значних мас людей (зокрема, німецьких колоністів). Все це вплинуло на хід колективізації у регіоні, створивши відповідну атмосферу, коли успіхи в одному напрямку, зокрема, боротьбі з безпритульністю, подоланні безграмотності населення, сприяли лояльному ставленню з боку місцевих мешканців до нової влади у цілому та формуванню її позитивного іміджу, а репресії щодо ідеологічних опонентів стримували соціальну активність населення. Колективізація в краї проходила в умовах, коли, з одного боку, радянський режим вже мав чималий досвід соціалістичної перебудови села, зокрема державно-партійний механізм, каральний апарат та певні напрацювання у керівництві економікою засобами командно-адміністративної системи; з іншого - надзвичайної економічної відсталості регіону, зумовленої низкою чинників, що впливали на хід відбудови місцевого господарства. Передусім, це наслідки румунського панування, особливості господарювання в умовах військового часу та повоєнної доби, які варто віднести до суб'єктивних чинників колективізації (відсутність у селян реманенту, архаїчні способи господарювання, недостатність робочих рук через мобілізацію населення на фронт, недостатність тяглової сили, у тому числі коней, реквізованих для потреб війни, господарська руїна повоєнних років тощо). В умовах, коли радянська країна потребувала сільськогосподарської продукції для забезпечення армії і тилу харчами, військово-штурмові методи відбудови аграрного сектору господарства краю стали ознакою цієї складної доби. Використання цих методів при проведенні колективізації у Подунав'ї з огляду на значні проблеми розвитку аграрного виробництва краю не стали поштовхом для масового опору колективізації з боку селян [14, 4-8].

При дослідженні історії колективізації в краї слід також враховувати і чинники об'єктивного характеру, зокрема своєрідні природно-кліматичні умови краю (періодичні посухи та специфічні грунти, що потребували використання тут особливих форм ведення господарювання із застосуванням значної фізичної людської сили і штучного зрошення). Це вимагало скоординованих і значних зусиль по відбудові та модернізації аграрної галузі, одним з методів чого стало запровадження тут колективістських принципів в організації аграрного виробництва [10, 235]. При дослідженні проблеми варто брати до уваги і чинники, пов'язані зі стратегічними планами радянської влади щодо модернізації виробництва у молодій країні рад, зокрема, той факт, що очільниками більшовицької революції колгоспи замислювались як справжні фабрики сільськогосподарського виробництва у якісно новій системі організації виробництва за колективістськими, комуністичними принципами. Країна мала перетворитись на одну величезну фабрику, а її регіони - виконувати своє економічне завдання, будучи складовою єдиного господарського організму, який пізніше у державних документах буде названий «народне господарство країни рад». Таким чином, колективізація сільського господарства Подунав'ї мусила не тільки сприяти вирішенню економічних проблем регіону і країни, а й слугувала потребам тоталітарної держави [15, 581].

Певний вплив на хід колективізації в регіоні, безумовно, справив голод 1946-1947 рр. Почався він з природних причин – чергової посухи, яка грянула у 1945 р., тобто вже через рік по відновленню тут радянської влади, коли процес реконструкції аграрної галузі тільки було розпочато. У роки природної і соціальної катастрофи та неврожаїв 1945-1947 р. населення регіону зменшилось майже вдвічі. Мали місце суперечливі тенденції. З одного боку, у деяких районах краю були випадки, коли задля виконання плану хлібзаготівель у населення вилучались життєво необхідні залишки сільгосподукції, харчі. З іншого – у деяких районах місцева влада організовувала харчування селян, допомагала насінням для весняної посівної, за сприяння республіканської влади забезпечила її проведення, і тим самим сприяла подоланню наслідків голоду. Документи свідчать, що найбільше постраждали в умовах голоду одноосібні господарства. Колективні господарства, добре оснащені передовою для того часу технікою, використовуючи нові методи агротехніки і отримуючи підтримку з боку держави, мали змогу зібрати хоча б невелику кількість врожаю, у той час як в одноосібному секторі загинули майже усі посівні площі. Це стало підтвердженням переваг колективного господарювання в краї над одноосібними. Одноосібники визнавали, що наслідки лихоліття можна подолати лише колективно. Тому не дивно, що роком масової колективізації у Подунав'ї визнано 1947 р., коли за один лише рік було утворено 252 колгоспи [16, 122-125]. Серед місцевого населення активно велась пропаганда радянського образу життя, селян планомірно «підштовхували» у колгоспи, усуспільнюючи все їх майно. На селі проводилась традиційна для радянського уряду класова політика, розпалювалась соціальна ворожнеча. Серед селян поширювалась теза, що єдиним ворогом на шляху побудови нового життя є вічний експлуататор бідного селянина - кулак. Мали місце виселення з села та конфіскації майна заможних селян. В умовах, коли у краї не вистачало робочих рук, це вело до крайнього дефіциту робітників в деяких районах. Тому не дивно, що населення Подунав'я не стало виключенням в сталінській політиці по масовому переселенню людей. Подунав'я зазнало дві хвилі переселень - у 1941 та 1948 рр. Іноді до Ізмаїльської області з інших регіонів СРСР та України люди переселялись цілими селами, колгоспами та бригадами. З метою швидкого проведення колективізації партійними органами сюди направлялись тисячі спеціалістів сільського господарства, партійні і державні працівники, які мали керувати процесами колективізації, маючи досвід у будівництві соціалістичного ладу. Це також сприяло швидкому проведенню колективізації у Подунав'ї [14, 123; 17]. Загалом, колективізація сільського господарства у Подунав'ї в ході радянізації краю разом з усіма своїми позитивними і негативними моментами змінила його культурно-господарське «обличчя» і визначила специфіку розвитку регіону у наступні періоди історичного буття [10, 238; 18, 28-33]. У подальшому в контексті заявленої проблеми потребують

ретельного вивчення, на наш погляд, соціокультурні трансформації у подунайському селі в результаті колективізації; економічна ефективності колективізації аграрної галузі у контексті господарської розбудови регіону повоєнними роками; зміни соціальної та етнічної структури населення краю в результаті переселенської політики влади в ході колгоспного будівництва.

Литература:

1. Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область / гол. редкол.: Тронько П.Т. – Київ, 1978. – 910 с.
2. Бачинский А.Д. В семье советской: Социалистическое строительство в придунайских землях Украинской ССР. – Киев-Одесса, 1984. – 246 с.
3. История Украинской РСР. - В 10 т. / ред. Кондуфор Ю.Ю. – К.: Наукова думка, 1987. – Т. 9. – 583 с.
4. Бондарчук Н.Д., Тычина А.К., Кривцова В.М. Изучение истории Придунайского края в курсе истории СССР. – Одеса, 1989. – 156 с.
5. Тельпіс Ю.М. Голод 1946-1947 гг. в Придунайському краї / Ю.М. Тельпіс // Науковий вісник ІДПУ. – Ізмаїл, 2000. – Вип. 8. – С. 12-16.
6. Лебеденко О.М., Тичина А.К. Українське Подунав'я: минуле та сучасне. – Одеса: Астропринт, 2002. – 205 с.
7. Романюк І.М. Соціально-економічне та культурне становище сільських населених пунктів Українського Подунав′я в 1940 - на початку 1950-х рр. // Український селянин: Зб. наук. праць. – Вип. 8. – Черкаси, 2004. – С. 290-292.
8. Луньова О.К. Українське Подунав'я 1940-1941 рр.: соціально-економічний аспект // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2009. - № 2 (80). – С. 225-233.
9. Луньова О.К. Аграрний сектор Придунайського краю України в умовах радянізації: 1940-1941 рр. // Наука і освіта: крок у майбутнє. Матеріали УІ Міжнародної наукової конференції „Кайндлівські читання", присвяченої 145-річчю від дня народження Р. Ф. Кайндля. – Чернівці, 29 квітня 2011 р. – Чернівці-Вижниця-Черемош, 2011. – С. 301-307.
10. Верховцева І.Г. Село Південної Бессарабії в умовах радянізації краю // Український селянин: зб. наук. праць. – Вип. 8. - Черкаси, 2010. – С. 235-238.
11. Верховцева І.Г. Соціокультурні передумови колективізації сільського господарства у Південній Бессарабії // Питання аграрної історії України та Росії: Матеріали восьмих наукових читань, присвячених пам'яті Д.П.Пойди. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 155-163.
12. Верховцева І.Г. Соціокультурні аспекти радянізації Українського Подунав□′я // Матеріали IV Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 10-річчю заснування історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка (м. Житомир, 18-19 листопада 2011 р.): Зб. наук. праць. - Житомир, 2011. – С. 114-116.
13. Верховцева І.Г. Колективізація сільського господарства у Подунав′ї: аграрно-культурні аспекти // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2011. – Вип. 4. – С. 264-266.
14. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (Далі - КУІА.) – Ф. 441. – Оп. 1. – Спр. 19.
15. Семененко Л.И. Россия в мировом сообществе цивилизаций. – М., 2005. – 751 с.
16. Из отчёта Измаильского обкома ЦК КП (б)У о работе областной партийной организации в 1946 г. // В братской семье. 1946-1953 : сб. док. и материалов / рук. редкол. Р.В. Иванов. – Одеса: Маяк, 1972.
17. Из отчётного доклада Измаильского обкома КП(б)У IV областной партийной конференции о развитии промышленности, транспорта и сельского хозяства. 16 февраля 1951 г. // В братской семье. 1946-1953: сб. док. и материалов / рук. редкол. Р. В. Иванов. – Одеса, 1972.
18. КУІА. – Ф. 441. – Оп. 1. – Спр. 37.

Альона Геза
(Вишневе, Україна)

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ КІБЕРНЕТИКИ ЯК НАУКОВОЇ ГАЛУЗІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Кібернетика – це наука про загальні закони збереження, передачі та переробки інформації в складних системах управління різної природи - технічних, біологічних, адміністративних, соціальних тощо [1, С. 440]. До її створення у 40-х рр. XX ст. було розвинуто теорію автоматичного управління, яка розглядає відносно прості об'єкти та управляючі системи, описувані системами диференціальних та різницевих рівнянь. З появою електронних цифрових обчислювальних машин (ЕЦОМ) у 1945 – 1946 рр. з'явилася можливість ставити та успішно вирішувати завдання автоматизації не тільки фізичних процесів, а й розумової діяльності людини [2, С.29].

У післявоєнні роки почали досліджувати складні системи управління, які використовують, як правило, електронні обчислювальні машини (ЕОМ) в якості основної керуючої ланки. На їх основі поступово було розвинуто системи штучного інтелекту, розроблено системи розпізнавання образів та мовних сигналів. Основні функції штучного інтелекту полягають в імітації здатності людини до навчання, моделюванні логічного умовиводу, постановці нових завдань і цілей. В результаті технічного втілення багатьох властивостей людського інтелекту будуються різні перетворювачі інформації і роботи в системах штучного інтелекту [3, С.10].

Основним завданням одного з розділів кібернетики - теоретичної кібернетики - є розробка апарату і методів досліджень, придатних для вивчення систем управління, незалежно від їх природи. До теоретичної кібернетики увійшли ряд наукових напрямів, які розвивалися раніше в таких розділах математики, як математична логіка, теорія ймовірностей, обчислювальна математика, теорія інформації, теорія кодування, теорія алгоритмів, теорія випадкових процесів, теорія ігор, теорія статистичних рішень, а також розділи, які виникли в самій кібернетиці - теорія автоматів, теорія формальних мов і граматик, теорія розпізнавання образів, теорія систем, що навчаються і самоорганізуються тощо.

Важливою рисою теоретичної кібернетики є те, що вона запровадила принципово новий метод вивчення об'єктів і явищ – так званий математичний експеримент, або машинне моделювання, що дозволяє проводити дослідження об'єкта за його математичною моделлю без побудови та дослідження реальної фізичної моделі цього об'єкта. Математичний експеримент можна застосовувати до об'єктів, які не мають точного математичного опису в традиційній формі. Завдяки наявності методу математичного експерименту теоретична кібернетика разом з математикою набуває виключного значення. Маючи свій специфічний предмет дослідження (системи управління),

вона разом з тим дає новий метод дослідження (математичний експеримент), що охоплює значно більшу, ніж класичні дедуктивні математичні методи, галузь можливих застосувань, включаючи практично всі науки – природничі, технічні та гуманітарні. Поява цифрової обчислювальної машини (ЦОМ) і методу машинного моделювання сприяли тому, що теорія складних систем управління стала одним з базових розділів кібернетики. Методи комплексного дослідження складних систем складають основу системного аналізу та дослідження операцій. Крім теоретичного ядра, в кібернетиці виникли (згодом сформувались як самостійні) й прикладні напрями. Найважливішим з них є розробка теоретичних засад обчислювальної техніки, зокрема теорії електронної обчислювальної машини (ЕОМ) і математичного забезпечення ЕОМ, створення теорії автоматизації проектування ЕОМ, методів (і створення на їх основі технічних засобів) застосування ЕОМ для автоматизації збору та обробки даних, автоматизації дедуктивних побудов тощо.

Завдання управління технологією значною мірою стосуються управління підприємствами в організаційно-економічному плані (планування, управління запасами, фінансування, управління кадрами). Ці завдання розробляє інший прикладний напрям кібернетики – економічна кібернетика, головним розділом якої є створення автоматизованих систем управління підприємством. Поступово намітилася тенденція до органічного злиття автоматизованих систем технологічного та адміністративного управління. Такі системи одержали назву інтегрованих. Широке практичне застосування засобів і методів кібернетики привело до принципової зміни властивостей інформаційного середовища проживання людини і, як наслідок, до необхідності розглядати виробничі, економічні та соціальні структури суспільства з урахуванням електронізації процесів комунікації, обробки інформації і прийняття рішень. Ці завдання покликана вирішувати нова наука – інформатика. Проблеми застосування методів і технічних засобів кібернетики для вивчення біологічних систем, зокрема організму людини та її мозку, викликали необхідність створення біологічної кібернетики, а автоматизація медичної діагностики, створення штучних органів і управління ними, управління лікувальним процесом є завданнями медичної кібернетики [4, С.8].

Ще одним розділом кібернетики є технічна кібернетика, у якій на основі єдиних для кібернетики в цілому наукових ідей і методів вивчаються технічні системи управління [5, С.6]. Це – сучасний етап розвитку теорії і практики автоматичного регулювання та керування, а також наукова база для вирішення завдань комплексної автоматизації виробництва, транспортних та інших складних систем управління. Складні системи управління, в яких як обов'язковий елемент бере участь людина-оператор, називаються автоматизованими системами, на відміну від автоматичних систем, що функціонують без безпосередньої участі в них людини. Проблема «людина – машина», в якій розглядаються можливості раціонального розподілу функцій між людиною і автоматично діючими пристроями, – одна з головних у технічній кібернетиці. Участь людини в управлінні агрегатами і технологічними процесами, з одного боку, та в адміністративному управлінні, з іншого, також приводить до злиття цих сфер управлінської діяльності та до створення єдиної людино-машинної системи управління. Тому, крім фізіологічних особливостей людини-оператора, істотного значення набуває і його психологічний стан [1, С.451]. Розробкою методів використання знань про поведінку людини при проектуванні та експлуатації складних людино-машинних систем управління займається інженерна психологія [5, С.7].

Велике значення в технічній кібернетиці мають методи вирішення завдань, що дозволяють подолати труднощі, які виникають через наявність значного числа взаємодіючих елементів (підсистем). Ці підсистеми входять у відповідну складну систему. Основними шляхами подолання труднощів, пов'язаних з великою розмірністю задач, є методи декомпозиції та агрегування. Значною проблемою в технічній кібернетиці є також вибір компромісного рішення. При цьому можливі й теоретико-ймовірнісні та ігрові трактовки задачі. Одним із самостійних напрямів технічної кібернетики є розпізнавання образів, які мають виключно наукове і практичне значення. Їх застосовують не тільки при створенні читаючих автоматів, а й при розпізнаванні та аналізі ситуацій, що характеризують стан технологічних процесів або фізичних експериментів, а також при розробці медичних автоматизованих діагностичних пристроїв тощо.

Таким чином, об'єднання автоматичних пристроїв і людини-оператора є, з одного боку, основним об'єктом досліджень, які проводяться в технічній кібернетиці, а з іншого – універсальним засобом моделювання дійсно складних технічних та інших систем управління [1, С.453].

Література:

1. Энциклопедия кибернетики. Под ред. В.М. Глушкова и др. Том 1.- К.: Главная редакция украинской советской энциклопедии, 1974. – 608 с.
2. Винер Н. Кибернетика и общество. Перевод Е.Г.Панфилова / Н.Винер / М.: «Наука». 1958. – 200 с.
3. Ланге О. Введение в экономическую кибернетику. Пер. с польского языка под ред. д.э.н. Майминаса Е.З. / О. Ланге / М.:«Прогресс». 1968. – 206 с.
4. Немчинов В.С. Избранные произведения. Т. 3. Экономика и математические методы / В.С. Немчинов / М.: «Наука». 1967. – 490 с.
5. Гитис Э.И., Данилович Г.А., В.И. Самойленко. Техническая кибернетика. / Э.И. Гитис / М.: «Советское радио». 1968. – 488 с.

Науковий керівник: доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу історії науки і техніки Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України Литвинко Алла Степанівна

Степан Гурський
(Біла Церква, Україна)

ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ, ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ (НА ПРИКЛАДІ БІЛОЦЕРКІВЩИНИ)

Сучасна історія людства – це суцільна історія конфліктів та воєн, збройних сутичок, масштабами від невеличкого селища до світового масштабу.

Вже хрестоматійними є порівняння, коли було підраховано період розвитку людства без воєн (до уваги не були взяті конфлікти локального рівня, на зразок прикордонних збройних сутичок, міжплемінної ворожнечі),

виходило, що майже за п'ятитисячну свою історію (була взята історія людства починаючи з виникнення перших держав) воєн не було лише протягом двохсот – двохсот п'ятидесяти років. І навіть ці роки були лише періодами тимчасового перемир'я, підготовки до нових воєн, накопиченням зброї та військових запасів.

Нажаль, історія України, не є винятком для історичного процесу. Саме зародження першої держави східних слов'ян – Київської Русі відбувалось під брязкіт мечів та свист стріл, бойові пісні та вигуки на різноманітних мовах. І всі наступні епохи проходили в Україну під знаком війни. На Україні не було жодного сторіччя, яке б пройшло під знаком миру.

Невід'ємна доля мого рідного міста – Білої Церкви від долі України. Першою назвою міста було – Юр'їв (по одній версії ця, назва, пов'язана з розташованим у місті храмом святого Георгія(Юрія), інша версія – пішла від християнського імені Ярослава Мудрого - Юрія).

Засноване в 1032 році на високому скелястому березі Росі, городище – фортеця Юр'їв стало одним із південних форпостів Київської Русі, які протистояли нападам кочівників. Так, що з самого початку свого існування місто стало тісно пов'язане з військовою історією.

На території Поросся вчені археологи знайшли 63 укріплених поселення, а також комплекс фортифікаційних споруд «Змієві вали». Це були земляні насипи та великі рови які простягались вздовж лівого берега Росі та Роставиці і до річки Зуваж, залишки Ягнятинської вітки Пороського валу, що становив приблизно 75 кілометрів, збереглися біля Ягнятика та Фурсів (Фурси знаходяться за декілька кілометрів від Білої Церкви).

Дані укріплення мали вигляд дерев'яно – земляних стін исотою 3-5 метрів і шириною 6-7 метрів, а з напільної сторони перед ними викопувались рови шириною 5-6 метрів і глибиною 1,5-2 метри. В центрі цих укріплень і знаходився Юр'їв, площа самих укріплень якого становила більше 2,5 га. [1 с.50]

Кочівники (особливо половці) постійно робили набіги на руські землі , і першими їх зустрічала фортеця Юр'їв. Річка Рось була також частиною перешкод, які захищали руські землі і вибір розташування фортеці був невипадковий. Біля високої гранітної гори знаходився брід, через який можна було перебратись на другий (вже руський) беріг Росі. Тому майже всі нападники стикались з гарнізоном Юр'їва.

Одним із найжорстокіших нападів стався в 1095р., під час походу половецької орди під керівництвом хана Тугоркана (за його жорстокість руські билини не називають його Тугарином (Змієвичем)).

Ціле місто половці простояли під стінами Юр'єва. Спочатку руські вони не давали половцям переправитись через Рось, але чисельна перевага ворогів призвела до того, що місто опинилось в облозі. А коли закінчились запаси продовольства і озброєнь захисники міста вирушили до Києва. Юр'їв був дощенту спалений половцями.

Проходить час і фортецю знову відбудовують. І знову місто – воїн стоїть на шляху ворожих орд. 1155р. Юр'їв знову спалюють, але саме в другій половині XII ст. під стінами міста половці двічі зазнали нищівної поразки. [2 с.10]

Остаточно Юр'їв було сплюндровано під час монголо – татар у 1240р.

В місцевому краєзнавчому музеї зберігаються військові обладунки того часу, знайдені археологами під час розкопок на Білоцерківщини – мечі, шоломи, кольчуги, наконечники стріл та списів.

Але після страшного монгольського погрому не зламався руський народ, йде знову відродження нашого краю. І саме біля нашого міста і 1311 р. слуцький князь Юрій з князем Андрієм Немировичем розбивають вщент татарське військо на річці Роток (зараз це частина нашого міста). По різним даним в битві загинуло від 3 до 8 тисяч татар. Таким чином саме під нашим містом, яке вже отримало назву Біла Церква, починається процес звільнення руських земель від ординського іга.

І знову місто стає форпостом боротьби з набігами безжальних кочівників. Спис, шабля, лук із стрілами, завжди знаходяться під руками місцевих жителів разом з звичайними знаряддями праці. Та навіть за цих умов місто декілька раз повністю спалюється – 1399 р. місто знищується кримським ханом Тімур – кутлу – ком, а в 1416 – правителем Золотої Орди Едйгеєм 1482р. кримський хан Манглі – Гірей плюндрує і Білу Церкву і Київ. [3 с.27]

Щоб запобігти подальшим загарбницьким нападам, які призводили до спустошення нашого краю. Київський воєвода Семен Фрідріх Глібович Пронський починає, шлами місцевого населення, під керівництвом польських майстрів фортифікації, будувати в 1550р. замок. Вже в 1552 році спорудження замку було завершено. Він стояв на скелистому березі Росі. Навколо нього пролягав вал із стіною з дубового частоколу і чотирма баштами. Виїзд вів через міст і дубові ворота.

У самому замку були побудовані різкомітні споруди – порохівня, приміщення для гармат і т.д. З самого замку вів потаємний підземний хід до річки В знаходилась рота вояків під керівництвом Станіслава Рачковського. Можна відмітити, що залога замку майже повністю перейшла до вогнепальної зброї – мушкети, гаківниці, гармати стали основою захисту заліку. [4 с.20]

В 1591 році місто і замок опиняються в епіцентрі першого на Правобережній Україні селянсько – козацького повстання. Саме з битви за замок Білої Церкви бувший гетьман Кшиштоф Косинський починає свою боротьбу спочатку проти магната Острозького (тогочасного хазяїна нашого міста), а потім проти всіх представників магнатської верхівки на територіях Правобережної України. [5 с.36] У місті є пам'ятник присвячений цим подіям.

На передодні визвольної зміни під проводом Богдана Хмельницького козацькі території поділялись на 6 полків: Чигиринський, Черкаський, Корсунський, Білоцерківський, Переяславський і Київський. Першим полковником став Люторенко Яцина. Цікавий склад місцевого населення в 1640-ві роки: козаків – 991, міща – 120, шляхта – 38. Як ми бачимо місто знову стає військовим поселеннями, де абсолютна більшість жителів є вояки, готові в будь-яку хвилину стати на захист Батьківщини. [6 с.52]

Після перших своїх перемог під Жовтими Водами і Корсунем 27 травня 1648р. Богдан Хмельницький на чолі 19-тисячного козацького війська вступив до Білої Церкви. У нашому місті після Великої козацької Ради Хмельницький уклав тимчасове перемир'я з Польщею. З Білої Церкви Богдан Хмельницький розсилає універсали по всій Україні, в яких він нагадував причини, які привели до війни з поляками, і закликав усіх, хто любить свою вітчизну і зичить їй добра, до себе в обоз під Білу Церкву. За короткий час армія зросла з 19 до 70 тисяч чоловік. Основу української армії складали реєстрові полки на чолі зі старослужилими полковниками. До її складу увійшов Білоцерківський полк, на чолі якого в 1648 – 1649 р.р. стояв полковник Іван Гиря.

У 1648р. гетьман жив у фортеці на Замковій горі, війська були розташовані у районі нинішніх вулиць Чушкова, Курсової, Привокзальної. Вулиця, котра вела з фортеці до табору, довгий час називалась Гетьманською (нещодавно ця назва поновлена). Богдан Хмельницький укріпив Білоцерківську фортецю. У цей час в місті формувалися та навчалися військовій справі козацькі загони, налагоджено виробництво зброї, виготовлялись селітра та порох.

У Білій Церкві повсталі війська пробули сім тижнів і, залишивши і ній сильний гарнізон, рушили під Пиляву, де отримали перемогу над польськими військами. В лютому 1649р. до Б. Хмельницького прибули королівські комісари; він їм твердо заявив, що його план тепер – створити Українську незалежну державу і визволити весь український народ з-під польського панування. Гетьман активно готувався до військових дій. Центром оборони Хмельницький обрав Білу Церкву. Це місто було вузловим на шляху з Правобережжя на лівий берег Дніпра та з Києва до Чигирина. Тут було розбито сильний військовий табір. [6 с.61]

1651р. був дуже напружений і позначений подіями як в історії Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, так і безпосередньо значним етапом у житті самого Богдана Хмельницького. Частина цих подій пов'язана з м. Біла Церква та її околицями, а саме – Білоцерківська битва та укладення Білоцерківського договору.

Після поразки в битві під Берестечком та звільнення Ісламом Гіреєм Богдана Хмельницького останній віддав 7 липня наказ збирати полки під Білу Церкву. Хоча за іншими джерелами (спогади очевидця Станіслава Освенціма) Богдан Хмельницький розсилав універсали з-під Біої Церкви вже 2 липня. Чисельність війська становила 160 тисяч козаків та 10 тисяч татар (за даними С. Освенціма), інші вказують вдвічі меншу чисельність. Татар очолювали Караш – мурза та Мехмет – мурза. Тут зосередились Білоцерківський, Вінницький, Брацлавський, Уманський, Паволоцький полки. До табору під Білою Церквою підходили повстанці з поділля (Подніпровський полк на чолі з І. Александренком). З Брацлавщини сюди вирушив Іван Богун на чолі кількох полків.

Досить важко визначити місцезнаходження козацького табору. Треба зазначити, що козаки стояли разом з селянами, «почавши від Фастова», як зазначається в одному з шляхетських листів. В. Смолій та В. Степанков вважають, що місцезнаходження табору було недалеко від р. Узин. На жаль, С. Освенцім, безпосередній учасник подій, про місцезнаходження табору нічого не повідомляє. Щоправда, є ще свідчення М. Потоцького, що табір знаходився серед великих ярів, на пагорбах були поставлені гаківниці та гармати.

Можемо припустити, виходячи з вищесказаного, що основний табір був розташований на лівому березі р. Рось, в районі сучасного урочища Роток, або трохи східніше – ближче до с. Томилівка. Перше припущення більш імовірне, бо за свідченням С. Освінціма, з табору та з місця, де проходила битва, було видно Білоцерківську фортецю.

Щодо збройних сил польсько – литовських, то до 3 вересня вони діяли окремо. Литовські війська очолював гетьман Януш Радзівілл, польські – краківський каштелян И. Потоцький. Польська армія кральним походом пройшла по західних районах Київщини: через Паволоч, Триліси, Фастів вони дістались до Василькова. Литовська армія залишила Київ і вирушила у південно-східному напрямку. У Германівні на р. Красній 3 вересня відбулося об'єднання. Ще раніше гетьман литовський Радзівілл відправив пана Маховського до писаря І. Виговського у Білу Церкву для попередніх переговорів про умови миру. 10 вересня польсько – литовське військо вирушило з-під Германівни до Білої Церкви і 11 вересня зупинилося неподалік козацького табору. 18 вересня (зо Освенцімом, а 5 вересня за іншими джерелами) х польсько-литовського боку відправились до Білої Церкви для переговорів комісари. Це були воєвода київський Адам Кисіль, воєвода смоленський Левович, стольник литовський Гонсевський та підсудок брацлавський Косаківський. Українське посольство очолював Іван Виговський.

Переговори тривали два дні. Іван Виговський прийняв майже всі умови польської сторони, що передбачали скорочення реєстру до 12 тис. козаків, залишення козаками шляхетських маєтків, розрив союзу з Кримом, виплату польському війську жалування за декілька чвертей року. Хмельницький, як і раніше, залишався гетьманом.

Чутки про хід переговорів в Білій Церкві викликали гостре незадоволення низів українського війська. Навколо замку почав збиратися натовп, спалахнули сутички з козацькою залогою. Старшина зробила спробу вивести комісарів із замку, аби вони повернулися в свій табір для затвердження попередніх умов. Але ледве обоз комісарів вирушив з міста, козаки і татари напали на вози, пограбували їх, при цьому вбили до 303 жовнірів, в тому числі члена комісії пана Нагорецького, багатьох слуг захопили в полон. Комісари вже рушили були за обозом, коли отримали звістку про напад. Негайно Виговський та два полковники відвели їх назад до замку і спробували вгамувати невдоволених. Білоцерківський полковник Михайло Громика для зміцнення залоги прислав до замку три сотні реєстровиків, порох і кулі. Під вечір 6 вересня число повстанців зросло до 10 тис. чоловік. Вони прагнули оволодіти замком і знищити учасників переговорів. Старшина і козаки залоги відчайдушно захищалися.

Коли ці події відбувались у Білій Церкві, польсько-литовські війська перейшли через річку Ольшанку, і в той же час 1000 татар під'їхали під їх табір, завдали значних втрат, захопили багатьох жовнірів, що вертались з провіантом. Треба зазначити, що протягом липня – вересня, і в період перебування на заході Київщини, і коли польські війська стояли під Германівною, вздовж шляху їх пересування з Германівни на Білу Церкву їх постійно турбували нападами невеликі козацькі та татарські загони. Поляки і литовці дійсно відчували себе чужими на ворожій території через постійні напади, нестачу провіанту, який не можна було здобути або доставити до табору. Разом з отриманням звістки про напад на комісарів надійшло повідомлення і про прибуття самого Б. Хмельницького під Білу церкву. Але лише наступного дня – 7 вересня – він спромігся придушити виступ низів. На очах польських комісарів гетьман наказав стратити 15 ватажків. У джерелах є загадка, що така ж доля спіткала двох полковників, які не зуміли забезпечити вільний виїзд комісарів із замку 6 вересня.

Наступного дня (за одними джерелами, 9 вересня – за іншими) комісари під значною охороною виїхали з Білої Церкви. Разом з ними до М. Потоцького прибули українські посли М. Гладкий та С. Литвиненко (Москаленко). Від імені Б. Хмельницького вони повідомили польську сторону, що козаки погоджуються на реєстр у 20 тис., але не можуть видати мурз і допустити зайняття жовнірами полкових міст. П. Потоцький погодився лише на 15-тисячний реєстр і обіцяв не вводити хоругви до Чигирина, Корсуня, Канева, Переяслава, наполягав на розриві союзу козаків з татарами. Переговори фактично були зірвані.

Щоб домогтися від козацької старшини більшої поступливості, М. Потоцький 10 вересня розпорядився війську вирушити на Білу Церкву. При цьому попередив Б. Хмельницького, що вирушив приймати від козаків присягу. 12 вересня (21 вересня) польські комісари прибули до Гострого Каменя, і тут з'ясувалося, що матимуть справу не з представниками старшини, а з представниками рядового козацтва. Вони були здивовані, коли почули, що Військо Запорізьке послало їх домагатися збереження умов. Зборівського договору, відступу польсько-литовського війська та визнання союзу козаків з татарами. Польські посли змушені були повернутися до обозу.

Гетьман литовський Я. Радзівілл, краківський каштелян М. Потоцький, польський гетьман М. Калиновський вирішили дати битву українському війську. Вони розташували військо в тому ж бойовому порядку, який був у битві під Берестечком; керівництво правим крилом, якому загрожувала найбільша небезпека, тому що попереду нього знаходились пасіки, яри, болота, взяв князь, гетьман литовський; ліве крило було під орудою польського гетьмана, центром командував каштелян краківський разом з писарем польним Пржиємським. Козаки вийшли в поле разом з

татарами, і багато з них спостерігали з вершин курганів за пересуванням ворожого війська. «Шість хоругвей наших кинулось вперед і врізалися в середину неприятеля, за ними кинувся зі своїм полком хорунжий сандомирський, діставив підкріплення воєвода подольський. В той же час князь, гетьман литовський, наступав вперед досить швидко правим крилом, зігнав ворогів в поле, котрі вдались до ганебної втечі у свій табір; в той день ми могли отримати якщо не остаточну, то досить значну перемогу, але ліве крило не зуміло використати сприятливі умови, коли литовці відігнали ворогів від боліт та пасік на простору рівнину, що лежить навпроти цього крила», - так змалював перший день битви С. Освенцім. Битва, виходячи з його слів, відбувалась між ріками Россю та Рутком (суч. Ротком).

На другий день вранці Б. Хмельницький прислав сказати, що він радіє, що справа обійшлася без великого кровопролиття, він стверджував, що вчора проти польського війська виступили тільки татари та свавільні люди, котрих він не зміг стримати, виявив готовність продовжити переговори. Між тим, біля полудня в поле виступило близько 10 тисяч козаків, інші прокрались до ворожого табору через болота; татари напали на табір ззаду. Поляки зазнали великих витрат, особливо полоненими. Увечері Б. Хмельницький оголосив, що наступного дня почне переговори.

Становище польської армії погіршувалось. За словами літописця Ф. Софоновича, «там стиснули віско полское, иж вперед живности ім неотколь и конем не допустили. А потом и воду отняли». За таких обставин М. Потоцький, переконавшись у неможливості здобуття українського табору, змушений був погодитись на продовження переговорів. Після тривалих дебатів польські комісари, «побоюючись остаточної поразки і втрати війська», заявили про готовність прийняти вимоги української сторони, якщо козаки не проживатимуть на території Брацлавського і Чернігівського воєводств.

Взявши заложників (підскарбія литовського Михайла Тризну (?) і старосту красновського Яна Собеського), Б. Хмельницький приїхав у табір поляків у супроводі двох полковників Виговського. Тут 18 вересня був підписаний відомий в історії Визвольної війни Білоцерківський договір. Він передбачав обмеження чисельності козацького реєстру до 20 тисяч осіб, заборону козакам проживати на території Брацлавського і Чернігівського воєводств, а тим, хто потрапив до реєстру до 20 тисяч осіб, заборону козакам проживати на території Брацлавського і Чернігівського воєводств, а тим, хто потрапив до реєстру, слід було залишити свої домівки і переселитися на проживання до королівських володінь Київського воєводства; дозвіл магнатам і шляхті повертатися до маєтків, а їх піддані зобов'язувалися виконувати «звикле послушенство» та ін. Таким чином, автономія української держави звелась нанівець.

Білоцерківським договором були невдоволені обидві сторони. Широкі народні маси, очолювані радикальними угрупуваннями, почали боротьбу за свої інтереси. Королю та більшості шляхти також договір не сподобався (до речі, сейм його не затвердив). Сторони його уклали лише тому, що обидві опинились у скрутних обставинах з різних причин, і аби не погіршити ситуацію, пішли на компроміс, котрий був дуже хисткий, тому через короткий час бойові дії відновились.[6 с.73 - 75]

Біла Церква знову опиняється у вирі подій під час чергового повстання козаків та селян проти польських гнобителів під проводом Семена Палія.

Наприкінці 1702 року 10-тисячний загін козаків і селян на чолі з Палієм обложив білоцерківський замок. Перші штурми завершились невдачею. Тоді Палій пішов на військову хитрість. Він поїхав у Фастів, зробивши вигляд, що знімає облогу. Комендант Галицький виїхав зі своєю свитою із замку. А в цей час козаки із засідок відрізали йому шлях, змусивши тікати до Палія у Фастів, котрий заявив: «Или смертельная казнь, или сдача крепости». Галицький вибрав друге: віддав наказ офіцерам капітулювати. Семен Палій урочисто в кареті в'їхав до замку. Там були захоплені на ті часи значні трофеї: 38 гармат, 11 діжок пороху, 2 діжки сірки, 6 тисяч великих і 10 тисяч малих ядер, багато свинцю, амуніції і припасів.

Семен Палій укріплює замок і переводить свою резиденцію з Фастова до Білої Церкви. Звідси він звертається з проханням до російського уряду прийняти Правобережну Україну до складу Росії.

Місто стало справжньою опорою народної боротьби проти шляхти. З неприкритою злостивістю доповідала про це шляхта Потоцькому: «У Палія щоденно 500 чоловік працює в Білій Церкві над укріпленням фортифікації: він наповнив водою рови не тільки навколо замку але й навколо міста…». Польська шляхта добре знала міць білоцерківської фортеці і силу Палія, тому й не відважувалась чіпати його. З особливою люттю мстили пани народові за свої невдачі. Міста й села, де проходили польські каральні загони, спалювались дотла, населення геть винищувалось, а тим, хто залишився живим, відрізали вухо. Таких «затаврованих» налічувалось понад 70 тисяч. Тероризована людність майже вся прибувала до Білої Церкви, шукаючи притулку і надійного захисту Семена Палія. [3 с. 66]

Надалі Біла Церква стає місцем сутичок під час походу 1711 р. Пилипа Орлика, тут вирують жорстокі бої під час жахливого селянського повстання 1768р. – Київщини.

Війна 1812р. не зачепила Білу Церкву, але з городян та селян, був сформований другий козачий полк із 1248 чоловік. Білоцерківський полк під командуванням Є.П. Оболенського в жовтні 1812 р. захищав Брест – Литовськ, а потім брав участь у переслідуванні ворога до західного кордону, зо що був нагороджений срібними трубами. Але ж в полку служили не військові – професіонали, а ополченці, яких держава озброїла лише холодною зброєю, а вогнепальну зброю вони діставали самі. [7 с.20]

В Білій Церкві, учасники Вітчизняної війни 1812 р., які вступили в масонські ложі, Павло Пестель, Сергій Муравйов, Апостол та інші, Планували заарештувати Олександра І під час його відвідин парку «Олександрія». Біля Білої Церкви учасники повстання, яких назвуть декабристами, зазнали поразки. [8 с.47]

Під час національної революції (1917 – 1920 р.р.) саме з Білої Церкви вийшли загони січових стрільців під командою Євгена Коновальця для скинення Павла Скоропадського. Виконуючи розпорядження Семена Петлюри вони розгромили підрозділи гайдамаків. Так почався черговий акт жорстокої, братовбивчої громадянської війни. [9 с. 309]

Потім був період громадянської війни, період перших п'ятирічок (саме в цей час будується декілька військових містечок і аеродром. За спогадами, ветерана Великої Вітчизняної війни Задорожнього О.З. це був один із не багатьох в Радянському Союзі аеродромів з твердим покриттям. На передодні війни тут базувались бомбардувальники СБ).

В період війни місто опиняється в центрі боїв. Боїв Червоної армії по його обороні, боїв партизан загону «Сокіл», боїв за звільнення від нациських окупантів (до речі у визволенні міста приймали участь вояки окремої Чеської бригади під керівництвом Людвіга Свободи).

На фронтах Великої Вітчизняної війни воювали тисячі білоцерківчан, багато з них отримали бойові нагороди, а четверо наших земляків стали Героями Радянського Союзу (особливо необхідно відмітити Людмилу Павліченко, жінку – снайпера, яка по результатам входить в двадцятку кращих снайперів Другої Світової війни).

Дуже чудово, що вищезгадані події військової історії Білої Церкви висвітлені в літературі, яку порівняно легко можна знайти в бібліотеках. Але період після Великої Вітчизняної війни немає такого висвітлення. А в той же час в Білій Церкві знаходились десятки військових підрозділів, доля яких була пов'язана з долею міста.

Лише історія 72-ї гвардійської Червонопрапорної Красноградської, Київської дивізії висвітлено у окремій книзі. А ця дивізія була сформована в один із найтяжчих моментів боротьби проти нацизму – в період Сталінградської битви. За роки війни 32 воїни цієї дивізії отримали високе звання Героя Радянського Союзу, а один став повним кавалером солдатської Слави! А ще був Афганістан, Чорнобиль. [10 с. 17]

В місті знаходилися також підрозділи, які могли бути використані під час самої страшної – ядерної війни – це авіаполк, озброєний бомбардувальниками ТУ – 16, та артилерійська бригада особливого призначення.

В Білій Церкві були заводи пов'язані з випуском озброєнь та їх ремонтом. Це такі заводи як «Феррокераміка», «Електроконденсатор», продукцію яких використовували на атомних підводних човнах, шинний завод – забезпечував своєю продукцією всю Радянську армію. Сам я працював після закінчення середньої школи на Білоцерківському авіаремонтному заводі, саме в моєму (я вважаю його своїм, працював майже рік) цеху ремонтували двигуни «ангелам Армагедона» - літакам носіям ядерної зброї – ТУ-16; ТУ-95; Ту-22М.

Військова історія дає можливість виховувати у молоді почуття гордості за нашу історію, за наш народ, позбавляє створеної нещодавно ідеї меншовартості українців. А в поєднанні з краєзнавчою роботою дає прекрасні результаті. Тому, що для молодих людей історія отримує конкретні, а не абстрактні форми, вийшовши з навчальної аудиторії можна доторкнутись до живої історії, побачить ті місця, де вирішувалась доля всієї України, її народу.

Література:

1. Проблеми збереження та відродження пам'яток історії та культури. Матеріал науково – практичної конференції. – Біла Церква. Білоцерківська друкарня, 1994. – 81с.
2. Юр'ївський літопис №1 1996 – Біла Церква Білоцерківська друкарня, 1996. – 100с.
3. П.І. Юхименко, А.І. Гай, В.В. Репрінцев та ін. Біла Церква. Шлях крізь віки – Біла Церква Буква, 1994.- 384с.
4. Краєзнавчі читання ім.. П. Лебединського випуск ІІІ – Біла Церква. Буква 1998. – 56с.
5. Гетьмани України./Укладач В.П. Товстий. – Харків. Промінь. 2006 – 248с.
6. Українська козацька держава і історія та культура. Матеріали наукової конференції – Біла Церква. Білоцерківська друкарня. 1995 – 87с.
7. Памятники Белой Церкви рассказывают. Составитель – И.Л. Могилёв. – Белая Церковь.1991 – 45с.
8. Біла Церква. Вчора. Сьогодні. Завтра №3. 1998. – Біла церква.1998 – 40с.
9. Історія України і Неупереджений погляд / В.В. Петровський, Л.О. Радченко, В.І. Семененко – Харків. Школа. 2008 – 608с.
10. Дивізія гвардійського гарту. /Упорядник А.І. Гай – Біла Церква. Буква. 2002 – 303с.

Інна Демуз
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕДИЧНІ ТОВАРИСТВА УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. ЯК НОВУ ФОРМУ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКИ

Процеси реформування системи охорони здоров'я і перехід до ринкових умов господарювання, що розпочалися в Україні відразу після отримання нею незалежності та тривають нині, потребують залучення медичної громадськості до управлінні галуззю. Лікарі та науковці об'єднуються у професійні громадські організації з метою сприяння науковій і практичній діяльності в галузі медицини й охорони здоров'я, підвищення професійної кваліфікації, поліпшення якості й ефективності медичної допомоги, юридичного та соціального захисту своїх прав, установлення міжнародних зв'язків, поширення гігієнічних і медичних знань серед населення, пропаганди досягнень медицини та здорового способу життя.

Однак на сьогоднішні дещо знівельована роль фахових медичних об'єднань у професійній підготовці та підвищенні кваліфікації лікарів. Наразі роль даних організацій зводиться виключно до наукової діяльності. Як свідчить досвід високорозвинених демократичних країн, головні функції щодо атестації та кваліфікації виконуються самоврядною лікарською організацією за найактивнішої участі саме вузькофахових медичних об'єднань. В Україні такі організації діють виключно в межах законодавства про громадські організації, і будь-які їхні намагання втрутитися у кадрову політику не знаходять підтримки серед управлінців охороною здоров'я. Дану проблему можна вирішити через законодавче утвердження інституції лікарського самоврядування, у якій усю відповідальність за стан справ щодо конкретних медичних спеціальностей передбачено покласти саме на вузькофахові медичні об'єднання.

Як відзначили О. Мусій і С. Нечаїв, першочергово необхідно навести лад безпосередньо у лікарських вузькофахових товариствах (асоціаціях), ліквідувавши існуючий серед очільників конфлікт інтересів: припинити практику керівництва цими об'єднаннями, одночасного очолювання науково-дослідними установами, підпорядкованими АМН, НАН чи МОЗ України, та виконання функцій головних спеціалістів МОЗ України, що дозволить усунути можливість безпосереднього впливу чи тиску на громадські організації з боку апарату адміністративного управління галуззю. Адже без децентралізації управління охороною здоров'я через зміну командно-адміністративної моделі управління на суспільно-адміністративну, без впровадження дієвого професійного лікарського самоврядування очікувати покращень у соціально-економічному та правовому статусі медиків марно [3, с. 136].

Громадська спільнота (наукова, професійна) повинна мати змогу впливати на владу за допомогою громадських організацій, захищати права й інтереси працівників, сподіватися на перспективу побудови в Україні дієвого громадянського суспільства. Самоврядні професійні організації, на кшталт фахових товариств, асоціацій чи спілок змогли б узяти на себе левову частку врегулювання взаємин між виконавцями і замовниками (лікарями та пацієнтами), адже державний апарат не може регламентувати етичність у стосунках між людьми. Це справа не держави як інституції, а самого громадянського суспільства у лиці суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності.

У кінці XIX – на початку XX ст. практично в усіх країнах Європи відбулося об'єднання різних громадських лікарських організацій (лікарських палат, рад тощо) в національні лікарські асоціації (товариства), сформувалися базові принципи розподілу повноважень між лікарськими асоціаціями (товариствами) й органами державного управління, що сьогодні прийнято називати державно-суспільною системою управління. У Російській імперії починаючи з XIX ст. також функціонували медичні товариства, які хоча й не мали значних громадсько-політичних повноважень на кшталт європейських, проте діяли на правах самоврядування і були новою формою організації науки – медичної. Тогочасні науково-медичні товариства мали досить високоорганізовану систему, яка може стати моделлю для сучасних громадсько-наукових організацій.

Сьогодні в історичній науці залишається відкритим питання чіткої класифікації і визначення статусу медичних товариств України другої половини XIX – початку XX ст., адже існували як наукові товариства, так і благодійні лікарські організації та суто професійні медичні об'єднання. Зазначене питання є досить складним, воно потребує спеціальних знань із соціального законодавства і застосування для розробки таких критеріїв певних дефініцій із юридичної літератури, вимагає зіставлення розпорядчих (статутних) документів тогочасних товариств із сучасною діловодною практикою.

Звернемося, зокрема, до класифікації радянського дослідника, історика медицини Д.М. Російського, який, окрім наукових медичних товариств, виділив так звані «близько-медичні» (за його термінологією) товариства: людинолюбні та богоугодні товариства піклування про хворих і поранених солдат, старих і інвалідів, психічно хворих, сліпих і глухих, дітей, проституток та ін.; общини сестер милосердя; товариства тверезості; міські санітарні комісії; санітарні опіки в земствах; санітарно-просвітницькі товариства; професійні об'єднання медичних працівників; об'єднання аптекарів; товариства, які принагідно займалися медициною (наприклад, Вільне економічне товариство, товариства природодослідників) тощо [5, с. 151].

Накопичений на сьогодні значний пласт літератури про наукові медичні товариства України другої половини XIX – початку XX ст. дає змогу прослідкувати роль даних осередків в організації науки в означений хронологічний період. Однак спостерігається певна нерівноцінність у вивченні дослідниками даної проблематики, а також особливість історіографічних джерел, які друкувалися у дорадянський, радянський і сучасний періоди. Так, для дорадянської літератури характерною є наявність переважно публіцистичних розвідок стосовно окремих аспектів діяльності медичних товариств, створених їхніми активними членами або секретарями. Окрему групу історіографічних джерел становить звітність даних осередків (звіти про діяльність медичних товариств, їхніх інститутів, лабораторій, кабінетів і бібліотек, протоколи засідань тощо). У збірниках протоколів матеріал, в основному, викладався за аналогічною схемою: характеризувався склад осередків, їхнє керівництво, викладався зміст доповідей, вміщувався звіт про роботу бібліотеки, подавалася фінансова звітність за поточні роки. Це були статистичні публікації, що містили багатий фактичний матеріал без емоційних забарвлень і ліричних відступів, що робить їх повноцінним історичним джерелом.

Характерним для такого роду публікацій є те, що звіти переважно були річними, що не дає можливості прослідкувати діяльність наукових медичних товариств у динаміці. В окремі роки такі звіти взагалі не публікувалися (вони залишалися в рукописному варіанті, тому сьогодні містяться в архівних фондах), були втрачені або знаходяться у різних регіональних бібліотеках, що дещо утруднює повноцінне сприймання матеріалу дослідниками.

Дослідниця Н.І. Коцур виділила ще одну групу історіографічних джерел дорадянського періоду: періодичні видання товариств («Труды…», «Записки…» тощо), які знайомлять з планами науково-практичної роботи медичних товариств у масштабах губерній, повітів та окремих міст, з'ясовують пріоритетні напрями роботи, що визначалися конкретною соціальною і епідеміологічною ситуацією у різних регіонах Російської імперії. Зазначені видання розкривають кількісно-якісний склад членів наукових товариств, коло їхніх наукових інтересів, зміну керівництва громадських об'єднань лікарів тощо. Вони виступають, з одного боку, важливим історичним джерелом вивчення етапів медичної науки, з іншого – історіографічним джерелом, яке дозволяє простежити еволюцію наукової думки в соціальній медицині, зміну наукових пріоритетів і парадигм у процесі нагромадження експериментального матеріалу та його узагальнення, нових відкриттів, взаємодії вітчизняної і зарубіжної медичної науки [2, с. 30-31].

Для радянської науки у вивченні даної проблематики характерні власні дослідницькі пріоритети, чітко означені відомим істориком медицини С.А. Верхратським: «коли світ поділений на два протилежні табори – табір миру, прогресу, демократії на чолі з СРСР і табір імперіалізму, вивчення історії медицини для радянського лікаря має не лише академічний інтерес. Боротьба між таборами, на які поділений світ, відбувається не лише в політиці та економіці, а й у сфері культури, науки, ідеології. Зокрема, в галузі історії реакційні сили Заходу всіляко намагаються довести, що вони є носіями культури, спадкоємцями всього найкращого і героїчного в минулому народів. Історія медицини не є тихим закутком, де б ця боротьба зовсім не проявлялася. Спроби принизити, замовчати досягнення нашої вітчизняної медицини, всіляко захистити ідеалістичні напрями в медицині характерні й досі для багатьох медичних праць учених Заходу» [1, с. 7].

Окремі аспекти діяльності наукових медичних товариств активно почали висвітлюватися з початку 1960-х рр. на сторінках періодичних видань, в окремих довідниках, енциклопедичних і ювілейних виданнях, а також у дисертаційних дослідженнях. Загалом автори протиставляли медицину XIX – початку XX ст., яка була вкрай занедбаною, медицині радянського періоду, коли галузь перетворилася на «істинно народну», а піклування про здоров'я населення взяла на себе держава. Так, на початок XX ст. автори збірника статей «Научные медицинские общества СССР» констатували факт наявності близько 150 провінційних товариств лікарів у Російській імперії, діяльність яких, не дивлячись на всі досягнення і здобутки, була епізодичною, а з початком Першої світової війни більшість медичних товариств узагалі припинили свою роботу [4, с. 10].

Хоча радянський історіографічний період і характеризувався наявністю різноманітного пласту наукової літератури з проблематики, певним рівнем авторських узагальнень, повнотою зібраної і проаналізованої інформації про діяльність наукових медичних товариств України другої половини XIX – початку XX ст., проте «…радянська наукова література базувалася на комуністичній ідеології, коли партійний і класовий підхід в історичних дослідженнях ототожнювався з принципом об'єктивності. Вітчизняна наука мала низку непопулярних тем, які десятиліттями обходили дослідники, породжуючи великий список «білих плям», які потім ліквідовувалися в історичних дослідженнях на рубежі XX-XXI ст.» [2, с. 55].

В українській історіографії періоду незалежності з'явився ряд праць, у яких відображена діяльність наукових медичних товариств України кінця XIX – початку XX ст. в новій площині – з позицій регіональної і інтелектуальної історій. Важливість таких праць полягає у відображенні регіонального становлення наукових медичних товариств і допомагає прослідкувати наукове життя в межах конкретного міста чи регіону. Окрему групу становлять публікації

про життя і професійну діяльність видатних учених-медиків. Це пояснюється тим, що в останні двадцять років пожвавився інтерес до інтелектуальної історії, яка ставить у центр досліджень «людський вимір». У цьому аспекті біографічний підхід дозволяє відтворити індивідуальну долю вченого, його міжособистісні зв'язки тощо. Характерним є те, що більшість сучасних досліджень створені професійними медиками (лікарями або ж медиками-науковцями), які цікавляться розвитком галузі в її історичному ракурсі. У жодному разі не зменшуючи заслуги фахівців, все ж таки хочеться акцентувати на тому, що професійні історики змогли б додати не менш значущі результати щодо з'ясування історичних закономірностей організації нової форми науки в Російській імперії у кінці XIX ст. – наукових товариств, особливостей їхнього утворення, функціонування і еволюції тощо.

Література:

1. Верхратський С.А. Історія медицини: посіб. для студ. мед. інститутів / С.А. Верхратський. – К.: «Здоров'я», 1964. – 333 с.
2. Коцур Н.І. Становлення і розвиток гігієнічної науки в Україні: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння (друга половина XIX – 20-ті рр. XX століття): монографія / Н.І. Коцур. – Корсунь-Шевченківський, 2011. – 726 с.
3. Мусій О. Українське лікарське товариство: історія та розвиток, 1910-2010 рр. / Олег Мусій, Станіслав Нечаїв. – К.: Народна газета, 2010. – 200 с.
4. Научные медицинские общества СССР. Сборник статей / Под ред. акад., проф. М.В. Волкова. – М.: «Медицина», 1972. – 456 с.
5. Российский Д.М. История всеобщей и отечественной медицины и здравоохранения. Библиография (996-1954 гг.). – М.: Медгиз, 1956. – 938 с.

Олексій Кривопішин
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

КУРСЬКО-КИЇВСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ – ПЕРША ЗАЛІЗНИЦЯ У СКЛАДІ ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ЗАЛІЗНИЦЬ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Україна належить до регіонів зі значним розвитком залізничного транспорту, на який припадає основна частина вантажообороту і перевезень пасажирів. Залізничний транспорт має вирішальне значення у забезпеченні економічних зв'язків як у межах України, так і в її зв'язках з іншими країнами. Перші залізничні колії, що почали прокладатися у кінці XIX ст., мали особливий стратегічний і соціально-економічний вплив. На сьогоднішній день історія створення залізничного транспорту є малодослідженою темою. Вивчення окремих питань історії залізничного будівництва, становлення залізничної мережі в кінці XIX ст. дозволяє більш глибоко осмислити сучасний стан регіонального розвитку України та з'ясувати рівень досягнень транспортної галузі.

Слід зазначити, що перший Київський залізничний вокзал будувався для використання акціонерними компаніями двох залізниць – Курсько-Київської та Києво-Балтської, а залізничний міст через р. Дніпро біля м. Києва свого часу був найбільшим у Європі і з'єднував Південно-Західний край імперії із центральними районами держави, у першу чергу з Москвою. Окрім того, дільниця залізниці Курськ-Київ була однією з перших побудованих залізниць на території Лівобережної України і дотепер значна її частина входить до складу Південно-Західної залізниці.

Концесія на будівництво Курсько-Київської залізниці була Височайше затверджена 24 грудня 1866 р. Предметом концесії стало будівництво залізниці від станції Курськ Московсько-Курської залізниці протягом 438 верст у напрямку Києва (Бровари) і експлуатація Курсько-Київської залізниці акціонерним товариством упродовж 85 років.

Отримавши право на будівництво залізниці, засновники товариства П.Г. фон Дервіз, князь С.О. Долгорукий і К.Ф. фон Мекк взяли на себе зобов'язання побудувати залізницю і забезпечити її рухомим складом за оптовою ціною, на суму 3 824 285 фунтів стерлінгів. У рахунок цієї суми засновники повинні були одержати 1 200 000 фунтів стерлінгів, – фунтами стерлінгів, а замість іншої суми їм було видано 20 469 425 кредитних рублів. Поверстна вартість будівництва була визначена у 68 103 руб. кредитних, при довжині залізниці у 438 верст частина шляху (близько 150 верст) припадала на Курську губернію.

Урочисте відкриття початку робіт зі спорудження Курсько-Київської залізниці було проведено 30 квітня 1867 р. По всій довжині майбутньої залізничної лінії від м. Курська до розливу р. Дніпра біля м. Києва були зроблені молебні з нагоди початку земляних робіт.

Значення Курсько-Київської залізниці для Лівобережної України знаходимо у спогадах І.І. Петрункевича «Из записок общественного деятеля». І.І. Петрункевич – російський політичний діяч, земський гласний, один із засновників і голова Кадетської партії, член Державної думи І-го скликання (1906 р.), дворянин і великий землевласник, власник маєтку Плиски, по землях якого будувалася залізниця. Одна із станцій нової залізниці пройшла на відстані кількох верст від маєтку І.І. Петрункевича. Він згадував прибуття першого потягу та юрбу селян, що кричали «ура» і хрестилися. Хлібороби не відразу усвідомили значення нововведення.

«До будівництва Курсько-Київської залізниці Лівобережна Україна не мала ніяких шляхів сполучення у європейському значенні цього слова. Під час Кримської війни продовольство та поранених перевозили на конях і волах. Серед населення України було чимало людей, які за все життя не відходили від свого села далі, ніж на кілька верст. Усе це було закономірним, поки військова могутність Росії здавалася недосяжною, а в добробуті населення ніхто не сумнівався. За реформи взялися, коли уряд наочно побачив примарність своєї військової сили, а також і те, що кріпосне право загрожує йому економічним, фінансовим, а можливо і політичним крахом. Разом з реформами почалося і будівництво залізниць».

У погоні за максимальними прибутками будівельники заощаджували на всьому, порушуючи нормативні вимоги, передбачені у проекті. Сучасники згадували, що на окремих ділянках рейки прокладали просто по землі, а споруди будувалися швидкоруч. Ще в період будівництва на залізниці відбулося кілька аварій, які набрали широкого розголосу у суспільстві та привернули увагу Імператора.

У кінці 1868 р. для прийому залізниці в експлуатацію було проведено обстеження результатів будівництва Курсько-Київської залізниці Міністерством шляхів сполучення. Призначена для проведення цієї роботи комісія під головуванням інженера, генерал-лейтенанта барона Дельвига, членів комісії: дійсного статського радника барона фон Таубе, статських радників Адамовича, Ратькова-Рожнова, інспектора залізниці статського радника Киприянова зробила висновок, що «...все земляные работы полотна дороги, укрепление откосов, дерновка, планировка черной

землей, устройство отводных канав и мощение дна канав, в выемках коих высота превышает 3 сажени, окончены и вообще полотно дороги приведено в окончательный вид». Детально обстеживши стан верхньої будови колії, мостових і інших споруджень, комісія відзначила, що від станції Ворожба до Дніпра був установлений 191 переїзд з обертовими шлагбаумами.

На залізниці були побудовані станції 1-го – 4-го класів, серед яких, приміром, Ніжин – 2-го класу, Плиски – 3-го, Бахмач – 4-го. Станція 1-го класу на цій ділянці була лише одна – Конотоп. Вона складалась із цегельного пасажирського будинку з імператорськими кімнатами та пасажирською платформою довжиною 90 сажень. До середини XIX ст. населення Конотопа становило близько 9 тис. чоловік; у місті налічувалося 933 будинки, 6 маслоробних фабрик, було по одному медобитному, воскобійному та цегельному заводу. «Місто розташоване в низинній місцевості, – писав один із сучасників, офіцер російського генерального штабу М. Домонтович. – І в дощ – бруд такий, що не можна проїхати. Вулиці вузькі та звивисті, будинки і господарські прибудови стиснуті, усі криті соломою».

17 грудня (за старим стилем) 1868 р., майже через 20 місяців від початку будівництва, Курсько-Київська магістраль була здана в експлуатацію до тимчасової кінцевої станції Бровари. А пізніше – 30 серпня 1869 р. – відкрився рух від Броварів до лівого берега Дніпра. Однак відкриття руху на лінії не особливо радувало жителів Києва, – через відсутність залізничного мосту через Дніпро киянам, щоб стати пасажирами залізниці, доводилося зазнавати багато труднощів: для того, щоб потрапити до часу відправлення потяга, необхідно було добиратися від Києва до Броварів близько 5 годин. Диліжанси з Поштової площі та Хрещатика відправлялися на станцію о 10.00 год. ранку, а потяг із Броварів на Курськ – о 15.00 год., що не влаштовувало місцевих жителів, особливо купців, які відправляли свої товари з наступним їхнім перевантаженням з гужового транспорту на річковий, а потім – на залізничний. Питання будівництва залізничного мосту через Дніпро стало на порядок денний першим пунктом [1, с. 4-12].

Після закінчення будівництва ділянки Курськ-Ворожба-Бровари Курсько-Київської залізниці міністр шляхів сполучення генерал-лейтенант П.П. Мельников доповідав Імператору 17 грудня (за старим стилем) 1868 р.: «21-го минулого листопада я мав щастя доповісти Вашій Імператорській Величності про відкриття 20 листопада першої ділянки Курсько-Київської залізниці, саме від Курська до станції Ворожба на 165 верстах. Нині відкрита і друга ділянка згаданої залізниці від Ворожби до Броварів упродовж 258 верст. Отже, регулярний рух може проводитися по всій Курсько-Київській лінії, окрім останніх 18,5 верст від Броварів до Києва». Олександр II на представленій доповіді власноручно написав «Дуже радий». Пасажирські потяги мали у своєму складі 3 вагони і рухалися зі швидкістю до 30 верст на годину, товарні складались із 15 двоосьових вагонів і рухалися зі швидкістю 20 верст на годину [2, с. 203-204].

Для перевезення пасажирів по Курсько-Київській залізниці щодня курсувало два потяги: один – поштовий з вагонами 1-го та 2-го класів, інший – пасажирський з вагонами 1-го, 2-го та 3-го класів. Поштові потяги відправлялися із Курська в напрямку Києва о 6 год. 45 хв. із Дніпра (так зазначено у першоджерелах – О.К.) у 3 год. 43 хв. Прибували у Дніпро о 20 год. 45 хв., до Курська – о 17 год. 43 хв. Пасажирські потяги відправлялись із Курська у напрямку Києва о 17 год. 45 хв., із Дніпра у напрямку Курська о 16 год. 25 хв. Прибували у Дніпро об 11 год. ранку, до Курська – в 9 год. 45 хв. Прибуття і відправлення потягів по станції Курськ було «прив'язано» до розкладу потягів, що прибували чи відправлялись із Москви (на Москву) [3].

З'єднати у Києві дві залізниці, – Курсько-Київську та Києво-Балтську, планувалося через будівництво вокзалу для спільного використання і відповідних привокзальних колій. Святкові урочистості з нагоди початку будівництва першого Київського залізничного вокзалу було проведено 25 липня 1867 р. о 18 год. 30 хв. Як писала газета «Киевлянин», місце для будівництва було вибране за річкою Либідь, напроти будівлі Кадетського корпусу і казарм Арештантських рот. Церемонію закладки будівлі під вокзал для двох залізниць з водохрещем проводив митрополит Київський і Галицький Арсеній з групою вищого духовенства. У фундамент майбутнього вокзалу було закладено дві металеві дошки, на яких були викарбувані такі слова (на одній російською, на іншій – французькою мовами): «Киев. 25 июля 1867 года. В царствование Государя императора Александра II-го. Заложено это здание в присутствии: высокопреосвященного Арсения митрополита Киевского и Галицкого; Киевского, Подольского и Волынского генерал-губернатора, генерал-адъютанта Безака, начальника инспекции, генерал-майора Бобрищева-Пушкина и председателя общества строителей дороги де-Вриерь, Шакен, Брюно и К г. Филиоль-Броги» [4].

У пам'ятній книзі Київської губернії за 1890 р. повідомлялося, що в Києві, на вокзалі, був розміщений п'ятий відділ управління перевезення пошти залізницями. Завідуючим був надвірний радник Л.К. Строгий. В обслуговуванні знаходилися лінії Київ – Курськ, Київ – Брест – Граєве. З Києва залізницями щодня відправлялася пошта в Петербург, Москву, Брест, Одесу, Миколаїв тощо.

Отже, Курсько-Київська залізниця, споруджена однією з перших у складі Південно-Західних залізниць Російської імперії, мала важливе значення у забезпеченні залізничним транспортом населення краю.

Література:

1. Бобилев А.Н. Сквозь времена и годы. О прошлом и нынешнем Конотопского региона Юго-Западной железной дороги: исторические очерки / А.Н. Бобилев. – Нежин: ООО «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2009.
2. Верховский В.М. Краткий исторический очерк начала и распостранения железных дорог в России по 1897 г. включительно / В.М. Верховский. – СПб., 1898.
3. Литературная и политическая газета Юго-Западного края «Киевлянин». – №1 от 01.01.1870 г.
4. Литературная и политическая газета Юго-Западного края «Киевлянин». – 27 июля 1867 г.

Олександр Курок
(Глухів, Україна)

СОМАТИЧНІ ВИМІРИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО БУТТЯ: ПРОЦЕС ІСТОРІЇ ЯК АНТРОПОГЕНЕЗ

Російський дослідник О. Румянцев, описуючи вектор руху історичної думки у XX ст., застосовує лаконічну формулу: «від історії людства через людину-в-історії до історії людини» [2, с. 164]. У ході цього тривалого епістемологічного процесу, сповненого внутрішніх протиріч та парадоксів, одним із фундаментальних онтологічних сюжетів було протиставлення культури й цивілізації, котре оберталося протиставленням духу та тіла(«високих

поривань »культури й «матеріальної плоті » цивілізації). Кардинальні зміни відбулися у зв'язку з поширенням світоглядних засад постмодернізму, один із «предтеч» якого – Ф. Ніцше – проголосивши «смерть Бога», як найкраще передав дух свого часу: безмежний нігілізм, зневіра в розумі, прогресі, моралі, вищих авторитетах, розпад традиційних цінностей і соціально-правових структур[2, с. 159]

Рішучий відхід від традиційної для західного мислення стратегії десоматизації, декартівської жорсткої дихотомії «розум – тіло», започаткований у «філософії життя» та «філософії культури» (В. Дільтей, А. Бергсон, Ф. Ніцше, Г. Зіммель, О. Шпенглер), дозволив європейським інтелектуалам по-новому підійти до аналізу соматичних аспектів людського буття. Посилена увага до тілесної проблематики з боку представників філософської антропології (М. Шелер, Г. Плеснер, А. Гелен), феноменології (Е. Гуссерль, М. Мерло-Понті, Я. Паточка), екзистенціалізму (Ж.-П. Сартр) знайшла жвавий відгук у творчому доробку авторитетних соціологів та антропологів (М. Мосс, Н. Еліас, А. Франк, Б. Тернер, П. Бурдьє, Р. Херц). Доволі активно «боротьбу за тіло» провадили теоретики Франкфуртської школи – Т. Адорно, Г. Маркузе, М. Хоркхаймер, - поєднавши ідеї «фрейдо-марксизму», веберівської соціології, «екзистенціальної феноменології» з гострою критикою пізньокапіталістичного споживацького суспільства.

Критику «франкфуртців» підтримали і продовжили чільні представники французького пост структуралізму – Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Ж. Бодріяр, Р. Барт, М. Фуко. Саме завдяки працям вказаних мислителів уже класичним стало визначення постмодернізму в якості «нової філософії Тіла» або «тіло центризму». Постмодернізм постулював засадничу відмову від «єдиної реальності», претензій класичної європейської метафізики на істину – наслідком виявилося «звільнення» подієвості, фрагментарності, поліваріативності, тілесності, сексуальності, локальних і маргінальних раціональностей та реальностей [2, с. 160]. Теоретики цього напрямку ідейно обґрунтували й семантично легітимізували політичні та культурні підстави «сексуальної революції», яка виявилася однією з головних суспільно-політичних соціокультурних подій XX ст. Всі перераховані чинники, явища та особистості суттєво стимулювали зацікавлення проблематикою людськоі тілесності в широких колах західних гуманітаріїв – семіотиків, антропологів, літературних критиків, мистецтвознавців, психологів, етнологів, соціологів, істориків тощо.

Таким чином, тілесність стала однією з фундаментальних категорій гуманітарного й загально філософського пізнання у другій половині XX ст. Зокрема, в історичних дослідженнях звернення до тіла стимулює значну переорієнтацію в підходах до усталених понять та уявлень. Ключовим вектором концептуалізації та проблематизації тіла в сучасній історіографії є потрактування його в якості поліваріантного соціокультурного феномену, носія певних систем цінностей та норм, засобом їх кодування, регулювання, репрезентації та трансляції як по горизонталі (у просторовому вимірі), так і по вертикалі (у вимірі часовому). В ситуації кардинальної трансформації головних механізмів і загальної структури культурного відтворення сучасності й фундаментальної зміни ролі і завдань фахових істориків у глобалізованому інформаційному суспільстві, – цілком логічно виглядає посилена увага до тілесних аспектів людського буття як ключового епістемологічного чинника, навколо якого по-новому можуть бути структуровані політичні, культурні, економічні, етнічні та інші означники.[1, с. 9]

Традиція осмислення культури як мови (спадок «лінгвістичного повороту»), що панувала кілька десятиліть в західній гуманітаристиці, інтенсивно витісняється зростанням наукового інтересу до історії як живого процесу, «насиченої подієвості», повсякденних подій, а не офіційно задокументованих «суспільних відносин». «Антропологічний поворот», «мікроісторична революція», «візуальний поворот», гендерні, жіночі, постколоніальні студії, позначені «втомою від дискурсів», - усі ці дослідницькі напрямки та субдисципліни актуалізують теми тісно пов'язані з соматичною та психосоматичною тематикою: травмування «соціального» й індивідуального тіл, масові вбивства, епідемії хвороб, демографічні зміни, гендерні й сексуальні практики, прояви девіантної поведінки, тілесні репрезентації, «техніки тіла» тощо.

Захоплення дискурс-аналізом, розкодуванням наративних стратегій, семіотичним та лінгвістичним реконструюванням, структурним аналізом і «теоретичним універсалізмом» поступаються місцем уявленням про історію як, насамперед, антропогенез – історію, осмислену через її «людиновимірність» поза хисткими межами постмодерністської «гри інтерпретацій». Міждисциплінарні соціогуманітарні студії, зосередженні на виявленні усього спектру соціокультурних, політичних, когнітивних та інших сенсів тілесності людини, доволі ефективно урівноважують сучасний науковий дискурс, досі перевантажений проявами «лінгводетермінізму» й «гіпертрофії епістемологічної акцентуалізації» (За Т. Поповою).

Однією з базових засад постсучасної гуманітарної парадигми є її мультикультурна спрямованість, поєднана з рішучим відкиданням європоцентризму як імперіалістичного західного стереотипу й «шовіністичного метанаративу». Толерантне визнання множинності, рівноправності й рівновартісності культур планети веде до визнання багатоваріантності світової історії, наявності у неї не одного, а багатьох центрів. Криза західного раціоналізму й індивідуалізму утвердила усвідомлення інтелектуалами нагальної потреби перетворення рефлективного цілевстановлення на «образ життя» й «екзистенційне покликання» гуманітарія. Зважаючи на подібні міркування, авторитетний російський дослідник приходить до висновку про «європейську історію як антропогенез», що його головним мотивом є зроблене ще в Новий час «відкриття особистості як сенсу історії та відкриття культури як сфери свободи» (посилені просвітницькою концепцією нелінійності історії й рефлективності культури) [2, с. 168].

За вказаних обставин тоталітарні проекти XX ст., агресивна експансія лібералізму західного зразка, ісламський фундаменталізм кваліфікуються в якості рудиментарних спроб пояснення світу в межах віджилого і дискредитованого розуміння історії. Тому головним завданням історика виявляється кардинальний перегляд цивілізаційних та культурних процесів – як антропогенезу, історії звільнення людини від «міфологічного минулого», а не історії політичних, державних, економічних або якихось інших стосунків [2, с. 169]. Логічним продовженням подібних міркувань виглядає позиція російського вченого М. Туровського: «При такому тлумаченні історії серед провідних дисциплін історичного знання на перший план висувається культурологія як наука про погляди на культуру її сучасників, представлена в типології особистості та соціальних інститутів… Для культурології історія культури постає часом особистісного існування людей» [3, с. 340].

В умовах «культурологізації» історії, про яку все частіше заходить мова в середовищі авторитетних дослідників (І. Колесник, Л. Рєпіна, О. Івашина), необхідно зазначити, що в цілому для культурології характерним є уявлення про тіло людини як модель усього навколишнього світу, архаїчну «знакову систему», класифікаційну систему, об'єкт символізації і точку перехрещення соціокультурних зв'язків. Останнім часом істориків усе більше цікавить вивчення тілесних репрезентацій у повсякденному та офіційному контекстах, а також те, яким чином тіло піддаване контролю з боку соціуму та влади, стає предметом нормативного регулювання.

Література:

1. Потапенко Я. Тілесність як категорія історичного пізнання// Гілея: науковий вісник. Випуск 53. – Київ, 2011. – С. 5 - 10.
2. Румянцев О. К. История как антропогенез// Логос живого и герменевтика телесности. Постижение культуры: Ежегодник. Вып. 13-14. – М.: Академический Проект, 2005. – С. 118-173.
3. Туровский М. Б. Философские основания культурологи. – М.: Наука, 1997.

Ярослав Потапенко
(Переяслав-Хмельницький)

ВІДКРИТТЯ ТІЛЕСНОСТІ Й СЕКСУАЛЬНОСТІ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ЗАХОДУ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ

Проблематика тілесності у філософській думці XX ст. посідає виключно важливе місце Величезний інтерес до цього феномену дослідники пов'язують як з "педалюванням" диспозитивів тілесності й сексуальності масовою культурою (правонаступницею традицій низової культури вцілому), так і з "антропологічним бумом", пов'язаним зі зростанням вагомості індивідуального суб'єктивного начала в соціальному житті, що надає особливу роль процесам самоконтролю й самоорганізації на фоні наступу принципу індивідуалізації на усталені інституціональні структури [2, с. 263]. За подібних обставин повноцінна реалізація людської індивідуальності прямо пов'язана з утвердженням непроминущої цінності й важливості тілесності, адже намагання виділятися в соціумі неминуче призводить до акцентування власної унікальності, не в останню чергу на рівні тілесному.

"Відкриття тіла" у філософській думці кінця XIX – початку XX ст. можна пояснити реакцією критично налаштованих інтелектуалів на стрімке поширення таких тенденцій розвитку західної цивілізації, як активізація втручання держави у приватне життя громадян, бюрократизація усіх сфер життя, сцієнтизм (безоглядна віра у всемогутність наукового пізнання, коли наука мислиться в якості нової "релігії спасіння") та технократизм (тенденція до вирішення усіх суспільних проблем суто технічними й технологічно-операційними засобами). За подібних обставин тіло сприймається як символ життєвої стихії, первинної природної матерії, котра репресивно підлягала насильницькій техніцистській переробці. Тіло мислиться як "замовчувана територія", відносно якої (і проти якої) здійснювалася масштабна експансія з боку всієї західної культури й цивілізації [4, с. 13].

Розгляд питання про соціокультурні сенси людської тілесності став можливим лише в некласичному типі раціональності, що було пов'язано з методологічним розчаруванням у можливостях людського розуму, в раціонально обґрунтованій ідеї соціального прогресу, а також зі спробами віднайти альтернативні підстави соціокультурного розвитку [7, с. 15]. В умовах появи некласичного типу раціональності, що був представлений матеріалістичним підходом у кінці XIX ст., тілесність позиціонувалась як продукт соціально-економічного процесу під впливом виробничих чинників та домінуючих суспільно-політичних практик на Заході. В подібній перспективі тілесність осмислювалася не як комплекс фізіологічних особливостей, а як опредметнена (уречевлена) сукупність соціальних відносин і цінностей, культивованих суспільними традиціями.

Зокрема, вже К. Маркс в "Капіталі" обстоював тезу про те, що тілесність є важливим чинником виробництва, оскільки останнє вимагає від людини певних характеристик її тілесної організації, детермінує людську поведінку, залишає незреалізованим цілий ряд потенційних варіантів як індивідуального, так і соціального розвитку. За К. Марксом, капіталістичне суспільство не лише використовує зручні для нього варіанти людської тілесності, але й свідомо їх конструює, запрограмовуючи найбільш ефективний і продуктивний для нього образ тілесності [7, с. 16-17]. Ці ідеї згодом були ґрунтовно розроблені й поглиблені в роботах представників "франкфуртської школи" та у працях Мішеля Фуко кінця 1960-х – першої половини 1970-х рр.

Вже класичним стало твердження, що пріоритет у відкритті тілесності (й сексуальності як її ключового компоненту) належить Зігмунду Фрейду (1856-1939). Після публікації в 1900 р. "Тлумачення сновидінь" ідеї австрійського мислителя заклали підстави для радикального перевороту в культурі та науці, котрий кардинально змінив не тільки базові дискурси в соціогуманітаристиці, але й способи інтерпретації соціально-економічних та суспільно-політичних структур. Від скромного статусу методики терапії невротичних захворювань психоаналіз стрімко еволюціонував до рівня впливового й політизованого філософського вчення, популяризації якого сприяли дев'ять психоаналітичних конгресів, що відбулися в період 1908-1925 рр. Вже за життя З. Фрейда сприймали як "справжнього сина епохи Шопенгауера та Ніцше", як "революціонера, що знищив класичну психологію" [3, с. 55]. У своїй "Автобіографії" вчений визнавав вплив на його теорію робіт вище вказаних мислителів та Г. Фехнера, зокрема книги останнього "Елементи психофізики" (1860 р.). Дослідники вказують також на зв'язок фрейдизму (у плані аналізу "позасвідомого") з концепціями Ж. Шарко, Г. Лебона й Ф. Гербарта, В. Флісса. Однією з головних характеристик З. Фрейда був унікально пластичний інтелект, здатність інтуїтивно вловлювати кращі ідеї свого часу, що виникали в науковому мистецькому середовищах, та трансформувати ці ідеї у строго раціоналістичному ключі. Вчений не вірив у Бога, любов, духовні цінності й людську солідарність і стверджував, що "інтелект – дух наукового дослідження, розум – із плином часу встановить диктатуру в людському психічному житті". Вірячи в могутність науково-технічного прогресу й необхідність революційного перетворення світу, Фрейд біологічно обґрунтував доцільність патріархальних традицій своєї епохи й остаточно "заземлив" людину у "біології" [1, с. 18, 26].

З. Фрейд відкрив нового суб'єкта культури – людину як істоту біологічну, котра насправді не інтегрується в соціум, а протиставляється йому, "є суперником культури, незважаючи на те, що вона, здавалося б, має загальнолюдське значення" [2, с. 267]. Ідеї засновника психоаналізу про індивіда як homo naturalis (а не homo sapiens), керовану підсвідомістю, в основі якої суто тілесно-інстинктивні потяги, по-суті, знімали з людини почуття обов'язку й особисту відповідальність за свою поведінку й руйнували, таким чином, усталену "картину світу" Західної цивілізації (ґрунтовану на іудео-християнських духовних цінностях).

Маємо всі підстави кваліфікувати З. Фрейда як знакову постать, що наперед визначила й, фактично, детермінувала стан суспільної свідомості у XX ст., а також запрограмувала базовий вектор провідного дискурсу сучасності та постсучасності як дискурс сексуальності. Центрувавши свої концепції на психосоматичних феноменах, дослідник трансформував тілесність і сексуальність у сферу, припустиму для обговорення "порядними людьми" й науковцями, сферу, якій було "дозволено" ставати центром інтелектуальної події або дискусії [2, с. 268].

Вважаючи, що саме сексуальна поведінка особистості є “прототипом її загального регулювання й поведінки в житті”, З. Фрейд доводив: сексуальність – ключовий чинник усіх людських реакцій, стимулів та почуттів, а протистояння еросу й танатосу не тільки пояснює вчинки окремих індивідів але й детермінує діяльність соціальних та політичних утворень. Людина на тілесному рівні протягом усього життя підсвідомо зберігає пам’ять про блаженний блаженний стан перебування в материнській утробі й робить усе можливе, аби до неї “повернутися” (хоча б тимчасово, у снах), – тому буцімто людина в реальному світі існує без особливого бажання. Концепція дитячої сексуальності була одним з головних елементів у процесі біологізації людини, здійснюваної З. Фрейдом, – “біологізованому” людству, за словами Л. Левчук, таким чином штучно нав’язувалося уявлення про сексуальність як єдину рушійну силу людської діяльності на індивідуальному й колективному рівнях, осердя людської природи. Учень Фрейда, Альфред Адлер навіть мистецьку геніальність розглядав як компенсацію певних психофізичних травм [3, с. 60, 62].

Непересічна значущість постаті Фрейда на рівні масової свідомості полягає в тому, що він легітимізував проблематику тілесності (сексу, бажання, задоволення, спокуси), зробив доступними для розуміння такі психосоматичні характеристики індивіда, як схильність до насильства, статеві збочення, агресія, потяг до сексуальної нестриманості (і цим відкривав шлях як до розуміння плюралістичної й децентралізованої суб’єктивності людини, так і до терпимого ставлення до її слабкостей та недоліків). Як зазначає Г. Тульчінскій, Фрейд намагався лікувати логоцентричний світ від породжених ним же неврозів за допомогою опри явлення символів, котрі мають тілесно-сексуальну природу і безпосередньо передують слову та мові, детермінуючи їх [6, с. 42]. Р. Мюшамбле головною заслугою засновника психоаналізу вважає те, що саме він першим у європейській традиції остаточно порвав із традицією дуальності тіла й душі, віддавши належне витісненим бажанням. До того ж саме фрейдизм приніс індустріальній буржуазії світський, адаптований до вимог нагромадження капіталу варіант економії лібідо в ситуації, коли християнська мораль вже не могла ефективно впорядкувати конфліктне класове суспільне середовище [5, с. 26, 32].

“Батько психоаналізу” став кимось на кшталт “міфічного героя” в сучасній культурі (за Дж. Ді Ченсо), предтечею постмодернізму з його неослабною увагою до проблематики тілесності й сексуальності. Теоретичний спадок З. Фрейда виявився надзвичайно продуктивним для вирішення багатьох проблем сучасної цивілізації, поза його впливом і контекстом неможливо уявити розвиток філософської антропології, феноменології, екзистенціалізму, герменевтики, структуралізму, неопозитивізму, постструктуралізму. Фрейд був упевнений, що започаткував “світову наукову школу”, метою якої є інтелектуальне завоювання світу й порятунок людства – за словами Е. Фромма, засновник психоаналізу “висловлювався як політичний вождь”, орієнтований на завоювання світу, а його мова – “мова творця імперій” [1, с. 20].

Очевидно, в XX ст. не знайдеться жодного серйозного філософа, соціолога або психолога, котрий би хоч якоюсь мірою не зазнав впливу концепцій і концептів цього видатного “біолога духу” (фраза С. Жижека). Теорії Ж. Лакана, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, М. Фуко, В. Райха, Ж. Батая, Ж. Бодріяра, А. Франка, Г. Плесснера, Е. Фромма, К. Хорні, Т. Рейка були б неможливими без відчутного впливу фрейдизму, котрий руйнував традиційні межі між дисциплінами, постійно чинив спротив претензіям на завершеність та певність (до яких тяжіють “академічні” філософи), заохочував інтелектуалів концептуально аналізувати проблеми з різних перспектив і точок зору.

В цьому контексті цікаво зазначити думку української дослідниці С. Павличко, висловлену наприкінці 1990-х рр.: “Спровокована психоаналізом революція не закінчилася. А в нашій культурі вона по суті ще й не починалася. Сподіваюся, ми стоїмо на її порозі” [1, с. 13]. Н. Зборовська в роботі 2003 р. висловлює впевненість, що психоаналітична інтерпретація може стати доволі ефективною сучасною конструктивною установкою в літературознавстві, а інтеграція різних версій психоаналізу у царину гуманітарних наук загалом – актуальним науковим проектом на шляху становлення посттоталітарної української культури [1, с. 14].

Завдяки австрійському психоаналітику тілесність у сучасній соціогуманітаристиці потрактовується в якості фундаментального феномену людського буття, а дискурс сексуальності (трансформований мережевим суспільством у “порногламур”) став провідним і тотально домінуючим в сучасній масовій культурі. Фрейдизм започаткував один з головних підходів у сучасній філософії тілесності, що постулює первинність тіла стосовно душі (тіло – фундамент психічної діяльності особистості). Зворотним боком цього підходу стає редукція найрізноманітніших проявів свідомої духовної діяльності людини до всього-лише варіантів сублімації біологічних інстинктів.

Підсумовуючи все вище зазначене, наважимося стверджувати, що саме З. Фрейд був першим мислителем Заходу, який системно й концептуально розглянув тілесні феномени (сексуальність, перверсії, лібідо, афекти тощо) як вирішальні чинники культуро- та історіогенезу. Згодом ця тенденція була поглиблена у феноменологічному й екзистенціальному дискурсах.

Література:

1. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. – К.: Академвидав, 2003. – 392с.
2. Костина А. В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. – М.: Едиториал УРСС, 2005. - 252с.
3. Левчук Л. Західноєвропейська естетика XX ст.: навчальний посібник. – К.: Либідь 1997. - 224с.
4. Михель Д. Философский анализ стратегий телесности современной заподной цивилизации.// Автореф. диссерт. доктора философ. наук… - Саратов, 2000. – 45с.
5. Мюшамбле Р. Оргазм и Захід. – К.: Темпора, 2011. – 444с.
6. Тульчинский Г. Слово и тело постмодернизма// Вопросы философии. – 1999. - №10. – С. 35-53.
7. Турухина Е. А. Аксиология телесности в контексте социокультурного развития// Автореф. диссерт. канд. философ. наук… - Саратов, 2008. – 37с.

Юлія Різник
(Черкаси, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИХ УСТАНОВ ЧЕРКАСЬКОГО ПОВІТУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

У зв'язку з тим, що розвиток поштової справи на території Черкаського повіту безпосередньо пов'язаний з історією зв'язку України, а зважаючи на імперський період в її історії – то і Росії, компаративний нарис становлення та розвитку зв'язку Російської імперії у першій та другій половинах XIX ст. дав змогу авторові прослідкувати еволюцію поштової справи від так званої "ямської гоньби" до утворення першої державної поштової установи. Залучення та комплексний аналіз різноманітних джерел дозволяє встановити взаємозалежність визначальних подій в історії держави з поширенням мереж комунікацій, зокрема поштового зв'язку.

Розвиток промисловості, будівництво нових заводів, фабрик, залізниць, розквіт торгівлі поставили на порядок денний питання про реорганізацію й вдосконалення старих форм зв'язку та створення нових комунікацій, серед яких пошта на той час була єдиною. Насамперед, це стосувалося питань поштового збору та прибутків, аналіз яких дає можливість відтворити процес перетворення поштової справи держави у фінансово прибуткове підприємство, що зайвий раз підтверджує поступову, але впевнену, модернізацію країни.

Нагальні проблеми реорганізації державного поштового зв'язку Російська держава вирішувала за допомогою організації земської пошти, завдяки якій в умовах постійного браку державних коштів стало можливим розширення мережі установ поштового зв'язку і на теренах Черкаського повіту. Земська пошта забезпечувала чіткий зв'язок центру повітів з окремими його частинами, надаючи поштові послуги різноманітним установам та населенню.

Окрім того, вивчення поштових відправлень часів Російської імперії дозволяє стверджувати, що внаслідок бурхливого зростання населених пунктів, розвитку поштової справи та зародження культури листування виникла потреба в найменуванні вулиць та нумерації будинків.

Упродовж 1913-1917 рр. значно розширилася географія надання поштових послуг та мережа закладів, яка охоплювала всю територію Черкаського повіту. Організація та розвиток поштового зв'язку на території Черкаського повіту в імперський період було зумовлено характером регіону, кількістю та складом населення.

Регулярний і загальнодоступний поштовий зв'язок в Україні почав формуватися у XIX столітті, коли з розвитком продуктивних сил та гуманітарної сфери дедалі необхіднішою ставала потреба в забезпеченні надійного засобу адресної доставки різних видів поштової кореспонденції. Водночас, із розширенням мережі поштових установ, надзвичайно гостро постала проблема матеріально-технічного забезпечення поштових установ, організації перевезення пошти, доступності поштових послуг як міському, так і сільському населенню, кадрова проблема.

Особлива увага приділялася організаційним питанням роботи поштово-телеграфних контор. На підтвердження цього свідчить циркуляр про те, що досить часто штемпеля накладаються необережно, що навіть не можна прочитати місце відправки листа. У зв'язку з цим наказом від 4 квітня 1868 р. було вказано, щоб був строгий нагляд, щоб все було чітко, щоб були добре приклеєні марки, щоб попередити їх повторне використання [1, 11].

При пошкодженні листів у конторах ставили свої штампи, але не вказували причини пошкодження. У зв'язку з цим потрібно було обгортати листи з пошкодженими конвертами чи печатями бомажними бандеролями, хрестоподібно і пропечатувати їх казенними печатями, робити на ньому напис, що лист отримали пошкоджений (11 листопада 1868 р.) [1, 19].

Великого значення надавали маркам. Це декламують записи за 30 січня 1886 р., в якому говориться, що в поштових ящиках є листи з марками старих зразків, тому їх не можна надсилати [8, 11] та за 2 серпня 1912 р., де зазначається, що з 1913 р. вводяться нові закони поштової оплати з портретними зображеннями царів Правлячого Будинку, а також із зображенням двох історичних будівель. Поштові марки в 5 копійок не будуть виготовлятися; не виготовлятимуться і в 2 та 3 рублі. Нові марки мають бути в продажу з 1 січня 1913 р., а старі продавати, поки не закінчаться всі їхні запаси [5, 42].

Сувора дисципліна, яка була характерна для поштово-телеграфних контор, сприяла налагодженню телеграфного сполучення і на залізничних вузлах. Основні маси кореспонденції стали передаватись потягами. Про це свідчать матеріали ДАЧО. Наприклад, циркуляр від січня 1888 р. про пошту, що перевозиться вагонами. Обов'язково потрібно було вказувати звідки, куди надсилається поштова кореспонденція, кому, на яку суму [2, 7].

У циркулярі за квітень 1913 р. зазначається, що в останній час кількість поштових відправлень, які здаються в багажні вагони наскільки зросла, що залізні дороги, за не достатком в цих вагонах місця, затрудняються приймати всі поштові мішки. Це через те, що деякі поштові заклади, окрім дозволеної їм пересилки вкладають у мішки кореспонденцію, адресовану в інші місця. Тому наказувалося, що потрібно вкладати в мішки, що здаються в багажні вагони швидкісних та пасажирських поїздів, виключно тільки листи, газети і ті з числа легких бандеролей, що мають найбільш терміновий характер [7, 36].

Видано було і розпорядження, в якому зазначалося, щоб перевіряли вагу кореспонденції та посилок з метою викриття втрати кореспонденції та щоб не було вагових недоліків (21 жовтня 1868 р.) [1, 64].

В червні 1890 р. видано циркуляр про знаки поштової оплати. Вносилися зміни, адже тепер повинні прямо від особи, яка працює на пошті, вказувати необхідну кількість марок, конвертів і бланків для відкритих листів [3, 37].

Але, звісно, траплялися і випадки не особливо ретельного ставлення до обов'язків працівників пошти. 31 травня 1890 р. видано наказ про те, що часто трапляються випадки втрати талонів, квитанцій із книги розгону поштових коней. Тому про подібні випадки необхідно доповідати, у разі не виконання наказу – штраф [3, 12].

Багато уваги приділялося саме умовам зберігання, правилам пересилки листів та передач телеграфних повідомлень по телеграфу та телефону. Циркуляр від 25 вересня 1868 р. про зберігання листів з написом "надіслати до запитання" вказував, що необхідно зберігати листи дбайливо, разом, по алфавітному порядку; у випадку відправки далі, відправляти з рештою пошти, але з штампом з датою; листи, якщо по них не з'явилися, зберігати 4 місяці, а далі – як з рештою листів [1, 28].

Існували і правила по пересилці внутрішньої і міжнародної кореспонденції. Тут вказувалося: вводяться відкриті листи з оплаченою наперед відповіддю; відправник біля адреси одержувача пише своє ім'я та адресу, ставить підпис (14 березня 1886 р.). Із запису за жовтень 1914 р. ми дізналися, що в службовому заголовку вихідних бланків міжнародних телеграм потрібно позначати місце призначення [8, 17].

У лютому 1917 р. було видано офіційне розпорядження про порядок змінення адреси листів з оголошеною цінністю. Вказувалося, що для шифрування потрібно брати 3 числа:

- число місяця відправки листа;
- число літер прізвища особи, якій потрібно видати листа;
- суму листа з оголошеною цінністю [6, 18].

Начальником Київського поштово-телеграфного відділку був виданий наказ про передачу телеграфних депеш по телеграфу і телефону. У ньому зазначалося:

- настільний телефонний апарат повинен бути установлений в телеграфній апаратній на окремому столі;
- бажаючі користуватися обміном депеш по телефону подають про це заявку начальнику контори з грошовим авансом в 20 рублів;
- 10 коп. за кожну телефонну телеграму без врахування кількості слів;
- по закінченню кожного року повинна подаватися не пізніше 10 січня відомість про збір за рік по 10 коп. за користування телефоном [4, 36].

У грудні 1890 р. вийшло розпорядження, яке стосувалося витрат на ремонт телеграфних ліній, введення нової форми звітності витрат, що ставала спрощеною [3, 29].

Велика увага була приділена вчасності доставки поштової кореспонденції. На основі параграфу 7 кондицій, пошт-утримувачі підлягали штрафу в таких випадках:

- за затримання пошти чи естафети – до 2 рублів;
- за продовження часу в шляху – по 3 рублі.

Тому був виданий наказ: щоб не затримувалися на станціях більше 10 хв., щоб до приходу пошти були підготовлені повозки, щоб розвізники їхали швидко. У випадку не виконання наказу – передбачалася догана [1, 24].

Циркуляр від вересня 1888 р. про причини уповільнення роботи пошти повідомляє, що це відбувається через брудні дороги, несправні дороги, мости, якщо все ж запізняться – повинні негайно доповісти про це. Потрібно робити помітки, якщо пошта не покрита брезентом [2, 28].

Деякі представники Волинської і Київської казенних палат не вказують, від якої контори чи станції йде відправка. В зв'язку з цим потрібно надалі слідкувати за процедурою відправки поштових відправлень і вказувати необхідні дані [3, 3].

Досить активною була співпраця поштово-телеграфних контор Черкаського повіту з іноземними країнами. Про це свідчить ціла низка циркулярів та наказів. Наприклад, в циркулярі від травня 1890 р. вказувалося, що пошту, направлену в Італію і транзитом через Італію в Єгипет, Судан, Тріполі, Туніс і т. д. із Київської і Волинської губерній направляти в поштовий відділ №4 [3, 11].

Ще один приклад – це циркуляр від листопада 1890 р. про те, що ціна на доставку листів додому в Москву та Петербург повинна коштувати не більше 25 рублів. За доставку посилки – 15 чи 20 копійок [3, 40].

Кілька циркулярів ми зустріли щодо пересилки поштової кореспонденції в Маньчжурію. Запис від 20 січня 1908 р. повідомляє, що в Маньчжурію заборонено пересилати вогнестрільну зброю, військове спорудження, сіль та опіум. За наступними даними, посилки, адресовані на Маньчжурію, мають бути з прикріпленими в 3-х екземплярах митними деклараціями, але на російській мові (15 лютого 1908 р.) [4, 10].

У циркулярі від 17 березня 1908 р. Начальник Іркутського поштово-телеграфного округу повідомив, що в Якутському і в Охотському трактатах отримують велику кількість посилок в розбитому вигляді, а вкладене в посилки частково чи повністю зіпсовано. Тому був виданий у відповідності до цього наказ: поштові приймальники повинні попередити відправників про необхідність міцного закриття посилок, що адресовані до Східного Сибіру [4, 16].

Циркуляр від 18 червня 1912 р. повідомляє, що в Томському поштово-телеграфному окрузі будуть введені нові печатні ярлики для наклейки на бланки грошових переводів. Видали відповідний наказ. За яким грошові перекази, надані в заклади Томського округу з 1 січня 1913 р., з ярликами без назви контурної палати не виплачувати, без підтвердження місця подачі [5, 22].

Начальники поштово-телеграфних відділків піклувалися також про самоосвіту та культурний розвиток своїх працівників. Для цього намагалися створювати курси вивчення іноземних мов, бібліотеки, заклади культурного відпочинку. Про це свідчать відомості від 26 березня 1914 р.: відкрито курси французької мови. Пропонується Начальникам закладів оголосити про це працівникам, щоб бажаючі навчалися французькій мові обов'язково йшли і навчалися. Потрібно було доносити, чи існують при доручених їм конторах окремі бібліотеки. Якщо так – то вказувати, яка кількість книг в них присутня, скільки осіб відвідують дану бібліотеку [9, 188].

Підбиваючи підсумки, можемо стверджувати, що аналіз та введення до наукового обігу нових джерел на прикладі Черкаського повіту дав можливість визначити, що робота інституцій зв'язку має величезне значення для розвитку країни, зміцнення її економічної й оборонної здатності, для успішної діяльності державного апарату, всебічного задоволення культурно-побутових запитів населення. Пошта сприяє не лише поширенню різноманітної інформації, а й налагодженню шляхів сполучення, розвитку економіки, справочинства, культури.

Література:

1. ДАЧО. – Ф. 351. Черкаська п.-т. контора. – Оп. 1. – Спр. 3. – 113 арк.
2. ДАЧО. – Ф. 351. Черкаська п.-т. контора. – Оп. 2. – Спр. 3. – 83 арк.
3. ДАЧО. – Ф. 351. Черкаська п.-т. контора. – Оп. 2. – Спр. 5. – 58 арк.
4. ДАЧО. – Ф. 351. Черкаська п.-т. контора. – Оп. 2. – Спр. 14. – 81 арк.
5. ДАЧО. – Ф. 351. Черкаська п.-т. контора. – Оп. 2. – Спр. 18. – 76 арк.
6. ДАЧО. – Ф. 866. Ротмистрівське п.-т. відділення. – Оп. 1. – Спр. 5. – 29 арк.
7. ДАЧО. – Ф. 886. Цвітківське залізничне поштове відділення. – Оп. 1. – Спр. 3. – 172 арк.
8. ДАЧО. – Ф. 913. Черкасько-Соснівське п.-т. відділення. – Оп. 1. – Спр. 1. – 272 арк.
9. ДАЧО. – Ф. 926. Деренковецьке п.-т. відділеня. – Оп. 1. – Спр. 14. – 231 арк.

Науковий керівник: кандидат історичних наук,
Шамара Сергій Олександрович

Володимир Хімей
(Київ, Україна)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ. НА ФОРМУВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА УКРАЇНИ

Зовсім недавно, лише декілька десятиріч назад, політика, як внутрішня, так і зовнішня, була виключно функцією національної держави. Інше становище склалося в кінці XX ст., коли весь світ стає єдиним комплексом. Міждержавна система доповнюється системою якій, як писали Б.Баді і П. Бірнбаум, "логіка розвитку держави співіснує з логікою зростаючої автономізації суб'єктів".[1]

У 70-80 роках у світовій економічній науці та політиці склалася парадигма про глобалізацію світової економіки.[2] Згідно з нею великі фірми, переважно транснаціональні корпорації (ТНК), діють у системі всеохоплюючих фінансових ринків, і для них втратили значення кордони національних держав, національні економічні системи. На цій підставі дослідники, а за ними й політики стверджували, що національно-державна зовнішньоекономічна, а також торгова, технологічна політика стали зайвими, віджилими і просто позбавлені змісту.

Така думка, зокрема, утвердилась у США і значною мірою визначала політику світових фінансово-валютних інститутів (за винятком хіба що власне ООН та міжнародної організації праці). Цей підхід на Заході називався "глобальним неокласицизмом" і визначив політику тогочасних лідерів М.Тетчер, Р.Рейгана, Г.Коля. Інвестиції вважалися найефективнішою політикою у світовому масштабі. Курс на європейську інтеграцію, що набрав сили у 60-х 70-х роках, теж розглядався у цьому широкому контексті. Глобальне і національне були нібито двома несумісними величинами, внаслідок чого, "національне" начебто зійшло з арени.

З цього погляду виникнення нових незалежних держав та економік в кінці XX ст.. (після розпаду СРСР, Югославії, Чехословаччини) вважалось відхиленням від світового розвитку, що незабаром буде захоплено потоком глобалізації. В інтересах добробуту цих країн їм треба було як найшвидше відкрити себе для входження до них ТНК і самим увійти у межі світової економіки.

Однак 90-ті роки непередбачено принесли відкриття, які змушують переглянути цю парадигму.

Безперечно, дослідження провідних вчених у галузі світових господарських процесів П.Петеля. К.Певітта. Б.Лундвелла, Ц.Фрімана. Н.Розенберга. Д.Архібуті, Й.Мічі. П.Кругмана, Д.Данінга та інших свідчать, що концепція і парадигма торжества глобалізації у світовій економіці і втрата у зв'язку з цим національними державами свого економічного значення не є обгрунтованими і вартими довіри. Вони суперечать представницьким даним про розвиток світової економіки і є не більше й не менше як міфами.

Нині вважається, що немає суперечностей між національно-державним та глобальним, інтернаціональним у світовій економіці. Аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку України [3], та ряду країн світу [4] дозволяє стверджувати, що до повної глобалізації світової економіки ще далеко.

Політичні і не лише політичні відносини, перетинаючи державні кордони, набувають наскільки великого значення, по ідея про виключно юрисдикцію тієї чи іншої держави над певною територією де-факто стає все менше відповідною реальному становищу. З одного боку, підкреслює К.Гаджіев, важко стверджувати, ще саме є сферою компетенції внутрішньої, а що зовнішньої політики [5].

Ця проблема набуває особливого значення в силу очевидного факту, що внутрішньополітичні питання включають в себе невіддільний міжнародний компонент. Все менш залишається сфер, в яких уряд міг би прийняти чисто національні рішення не вплинувши тою чи іншою мірою на внутрішню політику інших держав. Темпи технологічних змін, особливо в сфері інформатики і телекомунікації, сприяють прискорення цього процесу. Проблема примирення традиційної концепції національного суверенітету з імперативами вільного потоку інформації також стає однією з головних в дискусіях міжнародних організацій.

Всі ці процеси і тенденції в кінці XX ст.. сприяли певному скороченню ролі окремих держав як акторів міжнародної політики. Можна сказати, що міжнародна система, в якій в якості головної одиниці дії виступила сучасна національна держава, зазнала суттєвих змін.

Все це має глибокий вплив на динаміку розвитку міжнародних проблем, із значною частиною впевненості можна сказати, що телекомунікаційна і інформаційна технології створюють щось на зразок нового глобального, всепланетарного простору-часу, коли завдяки можливості миттєвої передачі інформації на будь-яку відстань локальне стає всесвітнім, а всесвітнє-локальним. В підсумку, утворилась якась просторово-часова інфраструктура єдиної всепланетарної цивілізації.

Всі ці процеси дали привід Дж. Розенау говорити про «два світи світової політики»: один, який складається з суверенних національних держав, і другий, який складається з недержавних організацій, об'єднань, корпорацій і т.д. За словами Розенау, в ситуації, яка склалась, самі поняття «міжнародна політика» і «міжнародні відносини» виглядають застарілими в контексті

тенденцій світової політики, яка часом здійсняється без прямого залучення держав або націй. Найбільш прийнятним, на його думку, було б поняття “постміжнародна політика", за аналогією з такими поняттями, як "постіндустріальне", "постсоціалістичне", або "постмарксизм"; "постмодернізм" і т.д.[6].

Силу держави, її становище в системі міжнародних відносин обумовлюють цілий ряд факторів. Ще донедавна вважалось, що провідне значення тут має військова могутність держави. Про це свідчить та обставина, що в кінці XX століття аналіз світової політики здійснювався із залученням "військової" термінології: "політичний наступ", "політична стратегія", "політична перевага", "скриті резерви" політики і т.п. [5].

Безумовно військовий потенціал країни багато в чому визначає її могутність і відповідне становище на міжнародній арені. В той же час завдання, заради яких держави завжди нарощували військову могутність, в кінці XX ст.. вимагали принципово інших рішень. Стало неможливо забезпечити своїй країні економічні переваги, зростання її багатства шляхом насильницького захоплення ресурсів інших держав.

Сумний досвід США у війні в В'єтнамі і СРСР в Афганістані - тому підтвердження. Прикладом тому є провал політики Іраку вирішити проблеми внутрішнього розвитку нападом на Кувейт, розв'язання війни в перській затоці в 1991 р.

Тому, чим вужче коло завдань, для вирішення яких може застосуватися військова сила, тим очевидніше, що реальне становище держави на світовій арені визначається більш широким набором показників. Так, Німеччина і Японія, які зазнали поразки у другій світовій війні, добилися впливу на світовий розвиток, на всю систему міжнародних відносин за рахунок невійськових факторів. До цих факторів прийнято відносити величину території, природні і людські ресурси, структуру національної економіки, обсяг і якість промислового і сільськогосподарського виробництва, здатність забезпечити поступальний розвиток країни, гарантувати екологічну безпеку суспільства, сформовану ментальність. Надзвичайно важливу роль відіграє рівень науково-технічного, технологічного, культурного розвитку, характер державного устрою.

Сила держави визначається не лише різноманітністю ресурсів, але і здатністю привести ці ресурси в дію. В той час як багато країн що розвиваються переживали глибокий спад, чотирьом азіатським країнам (Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур) вдалося стати на шлях динамічного розвитку, прорватися до сучасного рівня організації виробництва саме за рахунок організаційних ресурсів, вмілого використання людського потенціалу, географічного положення країни та інших подібних факторів.

Таким чином у світлі всіх цих змін по-новому постає весь комплекс геополітичних проблем, пов'язаних забезпеченням національної безпеки. І якщо раніше на міжнародній арені боротьба за владу відбувалася за допомогою армії і ідеологій, то в кінці XX ст.. вона перейшла в сфери відсоткових ставок, курсів валют, ефективності ринку і т.д.

Іншими словами, на відміну від періоду «холодної війни», коли, військові реальності визначали глобальну стратегію і контролювали економічні міркування, в кінці XX ст.. економічні реальності визначали і формували світ. Все більш очевидне зростання ролі економічного фактору у визначенні як параметрів державної сили держав, так і контурів і напрямків їх зовнішньої політики, підштовхнуло ряд дослідників до думки про сходження реалекономіки, або геоекономіки, покликаної чи то замінити, чи, то доповнити реалполітику і геополітику.

Суть такої зміни в переході від "силових ігр" між державами, які намагалися розширити свої території, до "ігр добробуту'", що на сьогодні є головним завданням росту економіки.

Зовнішня політика будь-якої держави спрямована, зрозуміло, на те, щоб зберегти і, по можливості, примножити власний зиск. Згідно з класичним визначенням, держава у сфері зовнішніх зв'язків відстоює інтереси своєї влади, безпеки та добробуту щодо інших суб'єктів. [5]. Кінець XX ст..став початком прагнення держав до економічної вигоди, що відповідно стало головним змістом зовнішньої політики. Завоювання ринків і створення робочих міст ось пріоритети, які все більше визначають образ мислення в зовнішньополітичних відомствах і посольства країн заходу.

Аналізуючи світову політику і міжнародні відносини в кінці XX ст.., протягом років незалежності, уже можна розвіяти деяку наївність тих, хто сподівався, що зарубіжні інвестиції підуть у високо-технологічні виробництва України. Аналіз фінансів, які приходили в досліджуваний період в Україну від інвесторів (не треба путати з поворотом коштів в Україну, які були викачані в офшорні зони) йшли лише на розвиток вторинних виробництв, «викруткових технологій», а не на розвиток високо-технологічних галузей. Характерно, що 90% науково-дослідницьких робіт транснаціональні компанії здійснюють в себе на батьківщині, біля 8% у філіалах розвинених країн, і лише 1% в країнах що розвиваються [2]. До того ж, в наукомістких галузях, як показує досвід іноземні інвестиції частіше, ніж в інших випадках, обумовлюються політичними і геоекономічними умовами, відображаючими інтереси геоекономічних конкурентів. Це підтверджує, що логіка світової технологічної конкуренції заключається в міграції виробництва і продукції староіндустріального типу в менш розвинуті країни, з одночасним "перекачуванням мозку" інтелектуального і людського капіталів у зворотному напрямку.

Література:

1. Бади Б. Биррнбаум П.Переосмысление социологии государства // Международный журнал социальных наук. — 1994. -№ 4. - с.22
2. 2.Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. – К.: Логос, 2002. – с.645
3. 3.Кулик Є.В. Аналіз перехідного періоду в еволюції і трансформації соціально-економічних систем. Монографія. – Київ-Дрогобич:Коло, 1997. – 209с.
4. Сікора В. Світова економіка: куди пливе "восьминіг" // Урядовий кур'єр. - 1996. - 17 серпня.
5. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. - К, 1997. - с.593.
6. Rosenau J. Study ofgeobal interdependence. - L., 1980. -p.127.

Олена Щербань
(Кременчук, Україна)

«ПРАЗНИКОВИЙ» ПОСУД ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ СТРАВ

Глиняний посуд від кінця XIX – до першої половини XX століття використовувався українцями як для повсякденного вжитку, так і для приготування святкових страв і **здійснення обрядів під час свят**. Узявши за основу останнє призначення, виокремлю його в умовну групу, яку назву «празниковий» глиняний посуд. Він вирізняється від звичайного, повсякденного, часом і способом використання, в окремих випадках – формами, декором чи окремими його елементами.

«Празниковий» глиняний посуд донині не став об’єктом спеціального наукового дослідження. Це зумовлено тим, що глиняний посуд як один із елементів побутової культури українців не вивчався окремішньо від неї. Чи не найбільше інформації про окремі аспекти використання глиняного посуду в обрядах згруповано в розділі «Предмети гончарного виробництва в традиційно-побутовій культурі українців» монографії керамолога Олеся Пошивайла «Етнографія українського гончарства. Лівобережна Україна» (1993) [8, с.258-266]. В умовах сучасного зацікавлення традиційно-побутовою культурою українців, яке спостерігаємо останнім часом, інформації щодо використання нашими предками глиняного посуду у свята бракує. Щоб заповнити наявну прогалину, в даному дослідженні звертаю увагу, насамперед, на досі не вивчені аспекти: асортимент, особливості форми та декору окремих видів, способи та термін використання, страви, які готувалися, та особливості зберігання «празникового» глиняного посуду. Обмежуся описом використання глиняного посуду під час підготовки й святкування двох найбільш шанованих

християнських свят українського народу – Різдва та Великодня. Не зайве нагадати, що в цих святах переплетено християнсько-церковні традиції та календарні язичницькі, рудименти яких збережено донині. І виявити їх можемо, в тому числі, дослідивши використання глиняного посуду. Характеристика цієї окремої умовної групи сприятиме також полегшенню атрибуції «празникового» глиняного посуду в музейних та приватних колекціях кераміки, позаяк виокремити його майже неможливо.

Різдвяний «празниковий» посуд призначався переважно для приготування й подачі до столу головних обрядових страв: куті та узвару («звар», «вар», «киселиця», «юшка», «сливки»). Для їх готування використовували два глиняні **горщики**, здебільшого – полив'яні. Мені невідомо, чи відрізнялися чимось ці горщики від повсякденних. Принаймні, жоден опитаний мною інформатор не свідчив про наявність такої різниці і про це не віднайдено інформації в жодній опублікованій науковій праці. Єдиною умовою, здебільшого, було те, щоб цей посуд був новим. Зокрема, про це свідчили мешканці Полтавщини: Христина Прядко, Ганна Катруша, Тетяна Усик (село Устивиця Велико-Багачанського району) [18; 13; 20], Ганна Міняйло (селище Опішне Зіньківського району) [15], Марія Труш, Лідія Московець (село Сенча Лохвицького району) [20; 16], Єфросинія Сіроклин (село Хомутець, Миргородського району) [19]; Київщини: Федора Юхименко, Христина Волощенко (село Великі Пріцьки Кагарлицького району) [23, 10]; Чернівеччини: Іван Гончар (село Коболчин Новодністровського району) [4]. Окремі інформатори свідчать, що горщики для куті та узвару могли бути і вже використовуваними. Дотримувалися лише правила, що готувати в цьому горщику можна лише кутю, а в другому – лише узвар. Зокрема, опішнянка Ганна Діденко зазначила, що *«горщик помий, постав на наступний рік. Я в ньому не варю нічого, крім куті один раз на рік»* [11].

Оскільки «кутя» – різновид каші, для її приготування користувалися дво-трилітровими горщиками-кашниками («горнятами», «горщатами» [8, с.210; 7, с. 126, 134, 165], «кулешниками» [1, с.35]). Спочатку «кутю» необхідно зварити, приміром, так: перебрані й промиті зерна потовченої пшениці залити гарячою водою і залишити на ніч. Змити, насипати в горщик так, щоб, повернувши горщик на себе, було видно половину дна, тому що пшениця розварюється, і якщо її буде більше, кутя буде сирою [5]. Приготування куті на завершальному етапі передбачає додавання-змішування інших компонентів до неї. В різних регіонах України ці компоненти схожі, але водночас різні. За консистенцією готового продукту умовно виокремлю два варіанти: густа (переважно в Західній Україні) та рідка (готували, зокрема, в Полтавщині). Подаю рецепт густої куті з села Коболчин (Чернівеччина): *«Вийняти зварену кутю з печі, наперед протерти в макітрі мак, потім досипати цукор, родзинки, все перемішати, але ні в якому разі не з гарячою, а з холодною кутею, бо з гарячою буде ввесь час рідка і «пускатиме воду»* [5]. Рецепт рідкої куті, яку готувала моя бабуся Марія Яковенко з с.Писарівщина (Диканський район, Полтавщина), такий: у зварені та охолоджені зерна обдертої від верхньої плівки пшениці додавали узвар та мед [24].

Оскільки узвару вживали значно більше ніж куті, його варили в більших горщиках [22]. Цей національний вітамінний і дуже смачний напій готували із сухофруктів (вишень, слив, груш, яблук, на півдні – абрикосів). Для солоду в нього могли додавати мед. У книзі Зіновії Клиновецької «Страви і напитки на Україні» (1913) подано такий рецепт узвару: *«Взять сушених груш, яблук, вишень, слив, родзинки, фиг і ріжків. Облить і налить вареною водою. Накрити покришкою і поставить у піч до ранку. Уранці вийнять з печі, налить меду і поставить у холодне місце. Коли треба – подавать»* [3, с.71].

Від рецепту куті залежав асортимент глиняного посуду під час подавання її до столу. Рідку **кутю та узвар на Святвечір** ставили на покуті в сіно **в горщиках з покришками** [8, с.262; 23]. Коли родина сідала за стіл, кутю подавали у великій, спільній для всіх мисці. В регіонах, де була поширена густа кутя (зокрема, на Чернівеччині), узвар подавали в глечиках [4]. Чи були вони спеціально виготовленими для цього, поки що з'ясувати не вдалося. Але наважуся висловити здогад про те, що вони, як і глечики *«на свячену воду»*, були багато прикрашеними [22]. В подільському селі Бубнівка кутю на покуті ставили в **поставцях**. Керамолог Лідія Шульгина поставці описала так: *«найпростіші форми поставців, нагадують глибоку миску, однак усією своєю будовою вже мають цілком відмінну від миски форму й належать до фігурного посуду. Поставці, надто старовинні, мають дуже різноманітні форми;* ***поставці на кутю*** *здебільшого роблять з полив'яними, гарно розписаними покришками, що до них приліплюють примхливі вуха. Поставці, як і миски для приносу, розписують із зовнішнього боку; всередині здебільшого пишуть побілкою хреста. Орнамент поставців, зважаючи на їхній розмір, здебільшого буває рясний та чільний. Поставці на кутю роблять великі»* [25, с.152]. Опішнянський керамолог Анатолій Щербань 2010 року в Опішному знайшов фрагменти (збережено близько 50%) унікальної миски, яку датував кінцем XIX століття. Цей виріб відрізняється від тогочасних опішнянських подібних виробів формою й декором. Миска полив'яна, орнаментована мальованими прямими і хвилястими лініями, фляндрованими елементами. Зовнішня поверхня денця має ритовані лінії, що утворюють, на думку Анатолія Щербаня, десятикінцевий православний хрест. Внутрішня поверхня вкрита білим ангобом. Розміри виробу були такими: висота – близько 10 см, діаметр – близько 28 см. Значна деструкція поливи, задимленість зовнішньої поверхні свідчать про інтенсивне використання миски. В етнографічних джерелах щодо подібних виробів відомостей віднайти не вдалося. Форма й декор даної посудини подібні до бубнівських поставців [26]. Можливо, подібні були й їх функції.

Зауважу про те, що зазвичай українці завжди намагалися тримати посуд у чистоті, в окремих регіонах (приміром, у Луганщині) в ніч на Різдво миски годилося залишати немитими: *«... в мисках залишають небагато куті й узвару для «долі (щастя), а то може вона голодна, цілий рік не їла»»* [2, с.210].

Отже, до різдвяного посуду відносимо горщики на кутю й узвар і миски (поставці) на кутю.

Великодневий посуд. Основною великодною стравою українців є паска (переважно печена здоба) та крашанки (фарбовані варені (печені) яйця). Тісто на паску, зокрема в Опішному, вчиняли в глиняній макітрі великого розміру, яку використовували один раз на рік із цією метою [15]. Для випікання пасок послуговувалися глиняними формами з дном (переважно циліндричної конфігурації). Опитані мною респонденти стверджували, що ці вироби повинні бути всередині полив'яними, щоб здобне тісто до них не приставало [14; 17]. У різних регіонах України їх називали по-різному – «пастівники», «пасочники», «тазики», «тазки», «ставці», «ставчики», «бабники», «риночки для пасок», «бугельники» [6, с.46; 14; 18; 19; 24; 5]. Жителька села Писарівщина, Диканського району, що в Полтавщині Марія Яковенко пригадувала: *«Раніше у нас дома були тазіки для пасок – пасківники – глиняні (купували на базарі у Опішнім). А хліб пекли у жестяних формах. Воно бач, паска не пристає до глини, а хліб пристає»* [24]. У Чернівеччині паски випікали у *««риночках для пасок» циліндричної форми, але обов'язково конусна (щоб краще випадав готовий виріб), нагадує вазон для квітів, але з ручкою. Щоб з печі витягати було добре»* [5]. За даними керамолога Олега Слободяна, димлений пасківник пістниського гончаря Павла Волощука (1856–1930), виготовлений наприкінці XIX століття, мав вигляд глибокої миски з вертикальними рельєфними вдавленнями на стінках, ззовні до середини [9, с.192]. Згідно з інформацією керамолога Катерини Матейко виготовлені в Гуті Скляній, Новій Кам'янці,

Лагодові, Потеличі, Смоленських та Ушні, Ніжанковичах (Львівщина), Тисьмениці (Івано-Франківщина), Борщеві, Буданові, Заліщиках (Тернопільщина) «бабники» для випікання пасок *«нагадують вальцевидні горщики з більш або менш карбованою поверхнею, з природним або чорним фоном та вухом збоку. Цікаві своєю формою «бабники» роботи гончаря С.Левка з Селиськ, Львівської області. Вони невисокі, з хвилястими вінцями, зверху ширші, внизу вужчі»* [6, с.46–47].

Форми спечених пасок різнилися залежно від форми посудини, в якій випікалися. В передсвяткові дні існувала традиція купувати нові форми для пасок – для себе і на подарунок. Гончарі і донині масово виготовляють такі вироби [20; 21]. Нові глиняні форми для випікання пасок перед використанням необхідно обов'язково намочити водою щонайменше на добу, інакше під час випікання форма під впливом температури «витягне» вологу з тіста, паска удасться сухою [11]. Впродовж життя у жінки-господині, якщо вона дотримувалася традиційних приготувань з обов'язковим випіканням паски, накопичувалася певна кількість глиняних форм для пасок (від двох-трьох до десяти). Під час тривалого використання пасківники задимлювалися зовні, просочувалися жиром зсередини, але їх не викидали, іноді навіть передавали в спадок. Для збереження регіонального колориту, подаю рецепт паски подільської: *«взять гарячого масла 1 скл., гарячих вершків 2 скл., додать до їх 2 пригоршні питльованого борошна, розмішать добре; як прохолоне, улить добрих дріжчів 1 скл. І 1 крашанку. Скоро тісто зійде, покласти в нього 8 набіло ростертих жовтків, 2 ф. цукру, 5 ф. борошна. Вимісить добре, дать 2 год. Сходить, потім збить руками, як найкраще; переложивши в намащену і обсипану сухарями форму, дать зійти і дуже обережно садовить у піч»* [3, с.127].

Другою великодньою стравою є фарбовані варені (печені) яйця – «крашанки». Для фарбування яєць, зокрема в Чернівеччині, використовували риночку з ручкою з широким верхом, у яку зручно класти яйця й звідти їх вибирати [5]. Звичайно, окрім «празникового» посуду, як і в повсякденні, господині для приготування різдвяних і великодніх страв користувалися глиняною макітрою (для розтирання маку, вчинення тіста), ринками (подавали вареники, млинці, голубці, запікали м'ясо, овочі), мисками, глечиками, кухликами.

Спеціальний посуд використовували для освячення великодніх страв, які несли до церкви. Зокрема, молочне порося пекли й освячували в «**поросятнику», «поросятниці»** – сплюснутій по довжині «ринці» для запікання м'яса [7, с.142]. Лідія Шульгина зафіксувала, що бубнівські поросятники були великими, глибокими, плескатими з двох боків, мали одне чи два вуха, приліплені до опуклих боків. Сир у Бубнівці в Поділлі святили в невеликих **поставцях на сир**. Великодним посудом, який спеціально виготовляли в Бубнівці, були **«пейсахові тарілки»**. Вони *«бувають не дуже великі, плиткі і мають брижастий край, розписують їх скромніше від звичайних мисок»* [25, с.152]. Саме брижаті краї виділяють ці миски з-поміж звичайних. Очевидно, такі тарілки призначалися для освячення якоїсь великодньої страви і подачі її до столу. Назва походить від назви єврейського свята Великодня – Песах. Отже, спеціальним великодним «празниковим» посудом були пасківники, поставці на сир, пейсахові тарілки. У горщиках-двійнятах (двох невеликих горщиках, з'єднаних докупи, з ручкою-кільцем на дотичних вінцях) на Святвечір малі хрещеники носили хрещеним батькам кутю й узвар [7, с.130]. Окрім того, нову макітру в Чернівеччині дарували на Різдво чи Великдень [5]. З огляду на те, що на свята намагалися подавати страви до столу в найкращому посуді, можна припустити, що на Різдво й Великдень найдорожчий, найдекорованіший. Це могли бути і миски з мисника, ті самі, що на показ, і дорогий фігурний посуд. Приміром, складної форми «вазки» на вареники. Їх Лідія Шульгина описала так: *«широкі, опуклі, на високому денці, на стоячці низькій, або високій, з двома примхливими вушками, з покришкою, що має нагорі фігурного держачка, звичайно «дуже гарно розписані кругом». Теперішні бубнівські вазки безперечно відбивають на собі форми міських супових ваз; проте, старовинні вазки являють собою низку оригінальних, цілком саморідних та дуже гарних форм. Тепер селяни уживають вазок щораз рідше, бо ганчарі дорого продають їх (по 1-1,1/2 крб.), через це попит на них меншає»* [25, с.152]. Не виключено, що міцні напої (горілку, наливки) подавали в великих барилах і маленьких барильцях, у тому числі зооморфних [25, с.153]. Такий посуд також міг бути новим, купленим перед святом. Так у Чернівеччині (село Коболчин) на Різдво годилося купувати миски, макітри [5]. Купивши його та відповідно до всі правил приготувавши до використання (про правила підготовки нового глиняного посуду вже написано раніше) [8, с.229-230; 27], господині готували в ньому святкові страви, а в деяких видах посуду навіть подавали готові страви до столу. «Празниковий» посуд звичайно використовували раз на рік. Використавши, його мили і чистим, порожнім зберігали на полицях, мисниках, в чулані-кладовці, на горищі, в коморі [25, с.152; 5; 22].

Підсумовуючи вищесказане, робимо висновок, що наприкінці XIX – в першій половині XX століття різдвяним та великодним «празниковим» глиняним посудом були: горщики, миски (поставці), пейсахові миски, пасківники, поросятники. Горщики на Різдво були здебільшого новими. Це пов'язано, насамперед, зі смислом свята – новий посуд, отже не вживаний, чистий. Форми для випікання пасок використовували десятиліттями. Це можна пояснити раціональними міркуваннями: форма вже увібрала в себе жир, та й купувати нові поставці щороку не варто. «Празниковий» різдвяний та великодній глиняний посуд використовували здебільшого за його основним призначенням – приготування та подачі святкових страв до столу, а також транспортування їжі для освячення в церкву. В горщиках та поставцях готували кутю та узвар на Різдво, в пасківниках, «тазіках» – випікали паски, в поросятниках – запікали порося та несли в ньому для освячення його в церкву, в ринках фарбували крашанки на Великдень. Гончарям нерідко поступали спеціальні замовлення на виготовлення святкового посуду. Деякі види цього посуду виготовляли з особливими «витребеньками». Подальші розвідки в даному напрямку перспективні, оскільки можуть призвести до виявлення нових видів глиняного посуду «празникового» призначення, що не лише розширить його асортиментний ряд, але й послужить додатковим джерелом для наступних досліджень.

Література:

1. Гонтар Т.О. Народне харчування українців Карпат. – К. : Наукова думка, 1979. – 140 с.
2. Каплун Н. Символічне і обрядове значення глиняного посуду у селянському середовищі наприкінці XIX – на початку XX ст. (За матеріалами Старобільського повіту Харківської губернії) // Матеріали наукової конференції археологів і краєзнавців, присвяченої 75-річчю від дня народження Л.В.Бєдіна. – Харків, 2005. – С.209–219.
3. Клиновецька З. Страви й напитки на Україні. – К.: Час, 1991. – 218 с.
4. Лист Івана Івановича Гончара до Олени Щербань від 02.04.2003 року, м. Новодністровськ, Чернівеччина // Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
5. Лист Івана Івановича Гончара до Олени Щербань від 23.05.2003 року, м. Новодністровськ, Чернівеччина // Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).

6. Матейко К.І. Народна кераміка західних областей Української РСР XIX–XX ст. – К. : видавництво академії наук Української РСР, 1959.– 108 с.
7. Пошивайло Олесь. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна. – К.: Молодь, 1993. – 408 с.
8. Пошивайло Олесь Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с.: іл.
9. Слободян Олег. Пістинська кераміка XIX – першої половини XX століття. – Косів: Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва, 2004. – 153 с.
10. Спогади Волощенко Христини, 1914 р.н., від 13.10.2006, Великі Пріцьки, Кагарлицький р-н, Київщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
11. Спогади Діденко Ганни Павлівни, 1941 р.н., від 04.01.2011, с.Опішне, Зіньківський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
12. Спогади Дяченко Галини, 1949 р.н., від 14.10.2006, с.Дибинці, Богуславський р-н, Київщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
13. Спогади Катруші Ганни, 1914 р.н., від 16.10.2003, с.Устивиця, Велико-Багачанський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
14. Спогади Китриша Василя, 1936 р.н., від 22.05.2003, с.Опішне, Зіньківський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
15. Спогади Міняйло Ганни, 1929 р.н., від 16.02.2004, с.Опішне, Зіньківський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
16. Спогади Московець Лідії, 1938 р.н., від 23.10.2003, с.Сенча, Лохвицький р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
17. Спогади Павлюк Надії, 1936 р.н., від 9.09.2003, с.Хомутець, Миргородський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
18. Спогади Прядко Христини, 1914 р.н., від 16.10.2003, с.Устивиця, Велико-Багачанський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
19. Спогади Сіроклин Євфросинії, 1927 р.н., від 09.09.2003, с.Хомутець, Миргородський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
20. Спогади Труш Марії, 1935 р.н., від 23.10.2003, с.Сенча, Лохвицький р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
21. Спогади Усик Тетяни, 1913 р.н., від 16.10.2003, с.Устивиця, Велико-Багачанський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
22. Спогади Шапошник Марії, 1931 р.н., від 14.09.2006, с.Велика Павлівка, Зіньківський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
23. Спогади Юхименко Федори, 1919 р.н., від 13.10.2006, Великі Пріцьки, Кагарлицький р-н, Київщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
24. Спогади Яковенко Марії, 1929 р.н., від 27.07.2003, 09.08.2003, Човно-Федорівка, Зіньківський р-н, Полтавщина // Польові матеріали Олени Щербань. Приватний архів Олени Щербань (Опішне, Полтавщина).
25. Шульгіна Лідія. Ганчарство в с. Бубнівці на Поділлі // Матеріяли до етнології. – К. : 1929. – Т.ІІ. – С.111-200.
26. Щербань Анатолій Леонідович. Консультація з приводу його знахідки фрагментів миски кінця XIX століття від 4.01.2011 року. Опішне, Полтавщина.
27. Щербань Олена. Нотатки про традиційні правила поводження з новим глиняним посудом // Український керамологічний журнал. – 2004. – №4 (14). – С.91-94.
28. Щербань Олена. Про приготування борщу та каші в глиняному горщику // Минуле і сучасне Волині й Полісся: роде наш красний. Випуск 24: Матеріали Третьої Волинської обласної науково-етнографічної конференції, 14-16 червня 2007 р., м. Луцьк. – Луцьк: Волинський краєзнавчий музей, 2007. – С.139-141.

СЕКЦІЯ: МАТИМАТИКА

Elena Artamonova
(Saratov, Russia)

MATHEMATICAL MODELING OF SOIL BASES

In this paper the conditions for the modeling of facilities' ground bases are summarized. In some models the V.Z Vlasov – N.N Leont'ev theory of calculation for ground bases is used. It based on the fundamental equations of mechanics and the solution of differential equations for the expected draft at the point.

In this study, subgrade strength variability and flexible foundation and pavement designs are evaluated for reliability. Reliability is an important factor design to consider the variability associated with the design inputs. Parameters such as mean, maximum likelihood, median, coefficient of variation, and density distribution function of subgrade strength are determined [1, p.6]. The approach is based on an extensive literature review of current damage concepts included in current mechanistic-based design procedures, soil permanent deformation laboratory data. Design outputs are compared in terms of reliability and thickness using these design procedures. It is shown that the provides higher reliability values compared to the probabilistic procedure. All the existing subgrades fail distress reliability such as rutting and top down cracking reliabilities. Currently uses a single design P value to deal with variability associated with subgrade strength design.

Is used to generate full scale subgrades response and performance data for development and verification of subgrades design criteria. The physical properties of subgrades structures significantly influence both the response of the subgrades to applied loads and the long-term performance.It is, therefore, of the utmost importance that full scale test subgrades be constructed with uniformity in material properties, layer thicknesses, and other considerations for which non-uniformity might result in nonrepresentative and nontypical behavior and failures [1, p.8; 2, p.12]. Current mechanistic-based design methods for the design of subgrades use vertical strain criteria to consider foundation rutting.

A considerable number of measurements of the physical properties test pavements were made at all stages of construction and after construction was completed. The measurements were made for three purposes: construction quality control, construction acceptance, and material characterization. The material characterization tests were performed to provide information for theoretical modeling and were not related to construction and contractual requirements.Tests were conducted on the subgrade materials, base subbase, and surface layers. For a basis of model building we take the model of elastic foundation, Vlasov - Leont'ev [2, p.7] (fig.1).

P

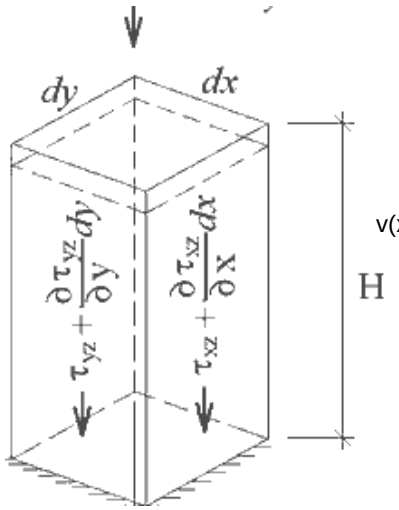

figure 1

Here [3,p.4]: u(x,y,z)=0; v(x,y,z)=0 ;

$$D_1=\frac{\partial^4\Delta w}{\partial x^4}+2D_3\frac{\partial^4\Delta w}{\partial x^2\partial y^2}+D_2\frac{\partial^4\Delta w}{\partial y^4}+cw=\Delta q(x,y), \quad (1)$$

$$D_1=\frac{E_1^* h^3}{12(1-\mu_1\mu_2)};\ D_2=\frac{E_2^* h}{12(1-\mu_1\mu_2)};$$

$D_3=D_1\mu_1+2D_k$; $D_k=Gh^3/12$.

Tests performed during construction consisted of measuring insitu moisture content and density. Tests were performed to characterize the variation of subgrade strength with depth and over a tight horizontal grid. Width of the subgrade surface was divided into equally sized quadrants and a location within each quadrant determined by randomly selected x and y coordinates. The choice of the appropriate type of foundation is governed by some important factors such as: the nature of the structure; the loads exerted by the structure; the subsoil characteristics; the allotted cost of foundations. Therefore to decide about the type of foundation, subsoil exploration must be carried out. Then the soil characteristics within the affected zone below the building should be carefully evaluated. The allowable bearing capacity of the affected soil strata should then be estimated. Theory of elasticity analysis indicates that the stress distribution beneath footings, symmetrically loaded, is not uniform. The actual stress distribution depends on the type of material beneath the footing and the rigidity of the footing. For footings on loose cohesion-less material, the soil grains tend to displace laterally at the edges from under

the load, whereas in the center the soil is relatively confined.It is shown in this study that single design strain value for a roadway section does not yield an effective design regarding target reliability [3, p.4].

References:

1. Petrov V.V. Construction of model of the non-uniform basis at a varied level of earth waters // Interuniversity scientific collection.- Saratov: SSTU, 2000.- P.6-10.
2. Petrov V.V. Dimensional model of nonlinear deformable heterogeneous base // Interuniversity scientific collection.- Saratov: SSTU, 2007.- P.6-12.
3. Artamonova E.N. On the design of slabs on the basis of a non-uniform // Moskau: INGN, 2012.-P.4.

Лариса Данович, Платон Красин
(Краснодар, Россия)

МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ СОСТАВА ПОЛИКОМПОНЕНТНЫХ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ

Современные условия развития науки и техники приводят к необходимости проводить комплексное исследование объекта (как теоретическое, так и экспериментальное). При этом под экспериментом понимается вид деятельности, предпринимаемой в целях научного познания, открытия объективных закономерностей и состоящий в воздействии на изучаемый объект посредством специальных инструментов и приборов. Существует особая форма эксперимента, для которой характерно использование действующих материальных моделей в качестве специальных средств экспериментального исследования. Такая форма называется модельным экспериментом.

Моделирование может быть определено как представление объекта моделью для получения информации об этом объекте путем проведения экспериментов с его моделью. С точки зрения И.Т. Фролова "моделирование означает материальное или мысленное имитирование реально существующей системы путем специального конструирования аналогов, в которых воспроизводятся принципы организации и функционирования этой системы".

Общая квалификация математических моделей, как правило, производится по следующим признакам: поведению моделей во времени; видам входной информации, параметров и выражений, составляющих математическую модель; структуре математической модели; типу используемого математического аппарата.

Нами разработаны модели, регламентирующие все этапы создания продуктов заданного качества и представляющие собой систему уравнений, отражающих все изменения одного или нескольких ключевых параметров, на основе которых они разрабатываются. Наличие упомянутой системы уравнений позволяет достаточно корректно описывать изменение химического, аминокислотного, жирно кислотного и других составов разрабатываемых композиций в зависимости от соотношения и квоты используемых сырьевых компонентов, что даёт возможность заменить дальнейшее исследование процесса формирования состава продуктов анализом его математической модели для получения решения поставленных конкретных задач.

Данная методология позволяет создавать продукты с определённым содержанием белка, жира, углеводов, витаминов, пищевых волокон, аминокислот, минеральных и других веществ.

При проектировании состава кондитерских изделий, имеющих сложный сырьевой состав, следует учесть, что применение растительного сырья, обладающего повышенной биологической ценности позволяет получать композиции, характеризующиеся улучшенным витаминным, минеральным, углеводным и аминокислотным составом по сравнению с отдельно взятыми компонентами, при этом возможно более тонкое управление процессом формирования продуктов.

В общем виде математическая постановка экспериментальной задачи состоит в определении наибольшего или наименьшего значения целевой функции -F- при определённых условиях. Наиболее изученным разделом математического моделирования является линейное программирование, для решения задач которого разработан целый комплекс эффективных методов, алгоритмов и задач.

Целевая функция, в таком случае, ограничена энергетической ценностью проектируемого продукта (уравнение 1.1):

$F = C_1X_1 + C_2X_2 + C_3X_3 + . + C_nX_n$ ® min, (1.1)

где $C_1, C_2, C_3, . , C_n$ - калорийность соответствующего компонента композиции, ккал;

$X_1, X_2, X_3, . ,X_n$ - относительное содержание сырьевых компонентов в композиции, мас.%.

Ограничения на регулируемые показатели в проектируемой композиции [уравнения (1.2) и (1.3)]:

$$K_1X_1 + K_2X_2 + K_3X_3 + . + K_nX_{n\,i}\ Y_1, \quad (1.2)$$

$$K_1X_1 + K_2X_2 + K_3X_3 + . + K_nX_{n\,J}\ Y_2, \quad (1.3)$$

где $K_1, K_2, K_3, . , K_n$ – средняя величина относительного содержания регулируемого показателя в конкретном сырьевом компоненте;

Y_1, Y_2 – величина регулируемого показателя в готовом продукте.

Решение данных систем уравнений осуществляется при использовании пакетов программ по оптимизации рецептур пищевых продуктов, позволяющих в результате их математической обработки определить относительное содержание сырьевых компонентов, а также величину энергетической ценности проектируемых композиций.

Научный руководитель:
к.т.н., доцент, Данович Лариса Михайловна,

Шерзодбек Фармонов
(Фергана, Узбекистан)

ЗАДАЧИ ГУРСА ДЛЯ ВЫРОЖДАЮЩЕГОСЯ ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО УРАВНЕНИЯ ВТОРОГО РОДА

Пусть Ω - конечная односвязная область плоскости xOy, ограниченная отрезками $\overline{OB} = \{(x,y): x - y = 0, 0 \le x \le (1/4)\}$, $\overline{OE} = \{(x,y): x + y = 0, 0 \le x \le (1/4)\}$ и дугами

$EA=\left\{(x,y):\sqrt{x}+\sqrt{-y}=0, y<0, (1/4)<x<1\right\}$, $BA=\left\{(x,y):\sqrt{x}+\sqrt{y}=0, y>0, (1/4)<x<1\right\}$, а $\Omega_1=\Omega\cap(y>0)$, $\Omega_2=\Omega\cap(y<0)$, $OA=\{y=0,\ 0<x<1\}$.

В области Ω рассмотрим четыре варианта задачи Гурса для уравнения

$$xu_{xx}-|y|u_{yy}+\alpha u_x-sign(y)\alpha u_y=0,\ \ 0<\alpha=const<(1/2). \tag{1}$$

Отметим, что уравнение (1) в областях Ω_1 и Ω_2 принадлежит гиперболическому типу, причем отрезок OA является линией вырождения типа и характеристикой уравнения (1).

Задача Γ_1. Найти функцию $u(x,y)\in C(\overline{\Omega})$, удовлетворяющую следующим условиям: 1) в областях Ω_1 и Ω_2 есть обобщенное решение уравнения (1) из класса $R_2[1]$; 2) выполняется условие склеивания

$$\lim_{y\to-0}(-y)^{\alpha}u_y(x,y)=\lim_{y\to+0}y^{\alpha}u_y(x,y),\quad 0<x<1; \tag{2}$$

3) удовлетворяет краевым условиям

$$u(x,y)|_{\overline{OB}}=\psi_1(x),\ 0\le x\le(1/4);\ u(x,y)|_{\overline{OE}}=\psi_2(x),\ 0\le x\le(1/4). \tag{3}$$

Задача Γ_2. Найти функцию $u(x,y)\in C(\overline{\Omega})$, удовлетворяющую условиям 1) и 2) задачи Γ_1 и краевым условиям

$$u(x,y)|_{\overline{OE}}=\psi_2(x),\ 0\le x\le(1/4);\ u(x,y)|_{\overline{EA}}=\psi_3(x),\ (1/4)\le x\le 1. \tag{4}$$

Задача Γ_3. Найти функцию $u(x,y)\in C(\overline{\Omega})$, удовлетворяющую условиям 1) и 2) задачи Γ_1 и краевым условиям

$$u(x,y)|_{\overline{OE}}=\psi_2(x),\ 0\le x\le(1/4);\ u(x,y)|_{\overline{BA}}=\psi_4(x),\ (1/4)\le x\le 1. \tag{5}$$

Задача Γ_4. Найти функцию $u(x,y)\in C(\overline{\Omega})$, удовлетворяющую условиям 1) и 2) задачи Γ_1 и краевым условиям $u(0,0)=0$,

$$u(x,y)|_{\overline{EA}}=\psi_3(x),\ (1/4)\le x\le 1;\ u(x,y)|_{\overline{BA}}=\psi_4(x),\ (1/4)\le x\le 1. \tag{6}$$

Здесь $\psi_j(x)$, $j=\overline{1,4}$ - заданные функции, удовлетворяющие условиям $\psi_j(x)\in C^1[0,1/4]\cap C^2(0,1/4)$, $\psi_j''(x)=x^{-k}\left[(1/4)-x\right]^{-m}\tilde{\psi}_j(x)$, $\psi_j(0)=0$, $k<2+2\beta$, $m<1+\beta$, $\tilde{\psi}_j(x)\in C[0,1/4]$, $j=\overline{1,2}$; $\psi_n(x)\in C^1[1/4,1]\cap C^2(1/4,1)$, $\psi_n''(x)=\left[x-(1/4)\right]^{-p}(1-x)^{-q}\tilde{\psi}_n(x)$, $p<2+2\beta$, $q<2+2\beta$, $\tilde{\psi}_n(x)\in C[1/4,1]$, $n=\overline{3,4}$, причем в задачах Γ_2 и Γ_4 соответственно выполняются условия согласования $\psi_2(1/4)=\psi_3(1/4)$, $\psi_3(1)=\psi_4(1)$.

Докажем однозначную разрешимость поставленных краевых задач.

Известно, что решение задачи Коши для уравнения (1) в областях Ω_1 и Ω_2 определяется формулой[1,2]

$$u_j(x,y)=\kappa_1\int_0^1\left[t(1-t)\right]^{\beta}\tau(\zeta)dt+\kappa_1\left[2(1+2\beta)\right]^{-1}(\eta-\xi)\int_0^1\left[t(1-t)\right]^{\beta}(2t-1)\tau'(\zeta)dt-$$

$$-(-1)^j\kappa_2(\eta-\xi)^{1-2\beta}\int_0^1\left[t(1-t)\right]^{-\beta}\zeta^{\alpha-1}\nu(\zeta)dt,\qquad (x,y)\in\Omega_j,\ j=\overline{1,2}, \tag{7}$$

где $\beta=\alpha-(1/2)$, $\kappa_1=\Gamma(2+2\beta)\Gamma^{-1}(1+\beta)$, $\kappa_2=2^{4\beta-1}\Gamma(1-2\beta)\Gamma^{-1}(1-\beta)$, $\zeta=\xi+(\eta-\xi)t$, $\xi=\left(\sqrt{x}-\sqrt{|y|}\right)^2$, $\eta=\left(\sqrt{x}+\sqrt{|y|}\right)^2$, $\Gamma(z)$- гамма-функция, Эйлера[2], $\tau(x)=u(x,0)$, $0\le x\le 1$; $\nu(x)=\lim_{y\to-0}(-y)^{\alpha}u_y(x,y)$, $0<x<1$.

Определение[1]. Функция $u_j(x,y),\ (x,y)\in\Omega_j\left(j=\overline{1,2}\right)$ называется обобщенным решением уравнения (1) в области $\Omega_j\left(j=\overline{1,2}\right)$, принадлежащим классу R_2, если $u_j(x,y)$ представима в виде (7), а функции $\tau(t)$ и $\nu(t)$ - в виде

$$\tau(t)=\tau(0)+\int_0^t (t-z)^{-2\beta}T(z)dz,\ 0\le t\le 1;\qquad \nu(t)=t^{1-\alpha}\tilde{\nu}(t),\ 0<t<1, \tag{8}$$

причем $T(t),\tilde{\nu}(t)\in C(0,1)\cap L(0,1)$.

Из первого равенства (8) легко следует, что $\tau(t)\in C[0,1]\cap C^1(0,1)$. Кроме того, без ограничения общности можно считать, что $\tau(0)=0$.

Подставляя (8) в формулу (7) и учитывая, что $\tau(0)=0$, функции $u_j(x,y)\in R_2$ в областях $\Omega_j\left(j=\overline{1,2}\right)$ можно представить в виде[1]

$$u_j(x,y)=\int_0^{\xi}(\eta-t)^{-\beta}(\xi-t)^{-\beta}T(t)dt+\left[2\cos(\beta\pi)\right]^{-1}\int_{\xi}^{\eta}(\eta-t)^{-\beta}(t-\xi)^{-\beta}N_j(t)dt, \tag{9}$$

здесь $N_j(t)=T(t)-(-1)^j\kappa_3\tilde{\nu}(t),\ j=\overline{1,2};\ \kappa_3=2\kappa_2\cos(\beta\pi)$.

Отсюда следует, что если с помощью краевых условий однозначно найти функции $T(t),\tilde{\nu}(t)\in C(0,1)\cap L(0,1)$, то решения поставленных задач в областях Ω_1 и Ω_2 определяются формулами (9).

С этой целью, в формулах (9) положим $\xi=0$. Затем, учитывая $u_1(x,y)|_{\xi=0}=\psi_1(x)$, $u_2(x,y)|_{\xi=0}=\psi_2(x)$, $0\le x\le(1/4)$ и $\eta=4x$ при $\xi=0$, дифференцируем полученные равенства по x. После этого, заменяя x на $t/4$, имеем

$$\psi_j'(t/4)=2\Gamma(1-\beta)\cos^{-1}(\beta\pi)D_{0t}^{\beta}\left[t^{-\beta}N_j(t)\right],\ 0<t<1,\ j=\overline{1,2}. \tag{10}$$

Аналогично, полагая в формулах (9) $\eta=1$ и принимая во внимание $u_1(x,y)|_{\eta=1}=\psi_4(x)$, $u_2(x,y)|_{\eta=1}=\psi_3(x)$, $(1/4)\le x\le 1$, получим

$$\psi_n'\left[\left(1+\sqrt{t}\right)^2/4\right]=4\Gamma(1-\beta)\sqrt{t}\left(1+\sqrt{t}\right)^{-1}\left\{D_{0t}^{\beta}\left[(1-t)^{-\beta}T(t)\right]-\right.$$
$$\left.-\left[2\cos(\beta\pi)\right]^{-1}D_{t1}^{\beta}\left[(1-t)^{-\beta}N_{n-1}(t)\right]\right\},\ 0<t<1,\qquad n=\overline{3,4}. \tag{11}$$

Здесь D_{0t}^{l}, D_{t1}^{l} - операторы дробного интегрирования порядка l при $l<0$ и дробного дифференцирования порядка l при $l>0$ [2].

Применяя к обеим частям равенств (10) и (11) операторы $D_{0t}^{-\beta}$ и $D_{t1}^{-\beta}$ соответственно, получим эквивалентные им соотношения:

$$T(t)-(-1)^j\kappa_3\tilde{\nu}(t)=\cos(\beta\pi)\left[2\Gamma(1-\beta)\right]^{-1}t^{\beta}D_{0t}^{-\beta}\psi_j'(t/4),\ 0<t<1; \tag{12}$$

$$D_{t1}^{-\beta}D_{0t}^{\beta}\left[(1-t)^{-\beta}T(t)\right]-\left[2\cos(\beta\pi)\right]^{-1}(1-t)^{-\beta}\left[T(t)+(-1)^j\kappa_3\tilde{\nu}(t)\right]=\Phi_j(t),\ 0<t<1, \tag{13}$$

где $\Phi_j(t)=\left[4\Gamma(1-\beta)\right]^{-1}D_{t1}^{-\beta}\left\{\left[\left(1/\sqrt{t}\right)+1\right]\cdot\psi_{j+2}'\left[\left(1+\sqrt{t}\right)^2/4\right]\right\},\ j=\overline{1,2}$.

1) Пусть $u(x,y)$ - есть решение задачи Γ_1. Тогда складывая и вычитая почленно равенства, полученные из (12) при $j=1$ и $j=2$, однозначно находим

$$T(t)=\cos(\beta\pi)\left[4\Gamma(1-\beta)\right]^{-1}t^{\beta}D_{0t}^{-\beta}\left[\psi_1'(t/4)+\psi_2'(t/4)\right],\ 0<t<1;$$

$$\tilde{\nu}(t)=\cos(\beta\pi)\left[4\kappa_3\Gamma(1-\beta)\right]^{-1}t^{\beta}D_{0t}^{-\beta}\left[\psi_1'(t/4)-\psi_2'(t/4)\right],\ 0<t<1.$$

Пользуясь условиями на заданные функции, нетрудно убедиться, что найденные функции $T(t)$ и $\tilde{\nu}(t)$ принадлежат классу $C(0,1)\cap L(0,1)$.

2) Пусть $u(x,y)$ - есть решение задачи Γ_2. Тогда подставляя (12) при $j=2$ в равенство (11) при $n=3$, а затем применяя оператор $D_{0t}^{-\beta}$ к полученному равенству, имеем

$$T(t)=\left[4\Gamma(1-\beta)\right]^{-1}(1-t)^{\beta}\Phi_3(t),\qquad 0<t<1. \tag{14}$$

Здесь $\Phi_3(t)=D_{0t}^{-\beta}\left\{\left[\left(1/\sqrt{t}\right)+1\right]\psi_3'\left[\left(1+\sqrt{t}\right)^2/4\right]+D_{t1}^{\beta}\left[(1-t)^{-\beta}t^{\beta}D_{0t}^{-\beta}\psi_2'(t/4)\right]\right\}$.

Далее, подставляя (14) в (12) при $j=2$, находим функцию $\tilde{\nu}(t)$:

$$\tilde{\nu}(t)=\left[4\kappa_3\Gamma(1-\beta)\right]^{-1}\left[(1-t)^{\beta}\Phi_3(t)-2\cos(\beta\pi)t^{\beta}D_{0t}^{-\beta}\psi_2'(t/4)\right]. \tag{15}$$

В силу свойства $\psi_2(x)$ и $\psi_3(x)$, функции $T(t)$ и $\tilde{\nu}(t)$, определяемые равенствами (14) и (15), непрерывны и интегрируемы в $(0,1)$.

3) Пусть $u(x,y)$ - есть решение задачи Γ_3. Из равенство (12) при $j=2$ однозначно находим функцию $\kappa_3\tilde{\nu}(t)$, а затем подставляем её в равенство (13) при $n=4$. После этого, учитывая формулу[2]

$$D_{tb}^{l}D_{at}^{-l}f(t)=\cos(l\pi)f(t)-\frac{\sin(l\pi)}{\pi}\int_a^b\left(\frac{b-z}{b-t}\right)^{l}\frac{f(z)dz}{z-t},\quad a<b,\ 0<l<1, \tag{16}$$

получим сингулярное интегральное уравнение $\omega(t)=(1-t)^{-2\beta}T(t)$:

$$\omega(t)-\frac{ctg(\beta\pi)}{\pi}\int_0^1\frac{\omega(z)dz}{z-t}=P_1(t),\qquad 0<t<1, \tag{17}$$

где $P_1(t)=\dfrac{\cos(\beta\pi)}{4\Gamma(1-\beta)\sin^2(\beta\pi)}(1-t)^{-\beta}\left\{t^{\beta}D_{0t}^{-\beta}\psi_2'\left(\dfrac{t}{4}\right)-D_{t1}^{-\beta}\left\{\dfrac{1+\sqrt{t}}{\sqrt{t}}\cdot\psi_4'\left[\left(\dfrac{1+\sqrt{t}}{2}\right)^2\right]\right\}\right\}$.

Пользуясь условиями, наложенными на функции $\psi_2(x)$ и $\psi_4(x)$, нетрудно убедиться, что $P_1(t)\in C(0,1]\cap L(0,1)$. Уравнение (17) с такой правой частью, в классе функций, не ограниченных при $t\to 0$ и ограниченных при $t\to 1$, имеет единственное решение[3]

$$T(t)=\sin^2(\beta\pi)P_1(t)+\frac{\sin(2\beta\pi)}{2\pi}\int_0^1\left[\frac{(1-t)z}{t(1-z)}\right]^{(1/2)-\beta}\frac{P_1(z)dz}{z-t},\ 0<t<1.$$

Отсюда, однозначно находим функцию $T(t)=(1-t)^{2\beta}\omega(t)$, а подставляя её в равенство (12) при $j=2$, находим функцию $\tilde{\nu}(t)$.

4) Пусть $u(x,y)$ - есть решение задачи Γ_4. Тогда вычитая и складывая почленно равенства, полученные из (13) при $n=3$ и $n=4$, находим функцию $\tilde{\nu}(t)=\kappa_2^{-1}(1-t)^{-\beta}\Phi_4(t)$, которая, в силу условий на $\psi_3(x)$ и $\psi_4(x)$, принадлежит классу $C(0,1)\cap L(0,1)$, а относительно $\mu(t)=(1-t)^{-2\beta}T(t)$, получим сингулярное интегральное уравнение

$$\mu(t)+\frac{tg(2\beta\pi)}{\pi}\int_0^1\frac{\mu(z)dz}{z-t}=P_2(t),\qquad 0<t<1, \tag{18}$$

где $P_2(t)=\kappa_4(1-t)^{-\beta}\Phi_5(t)$, $\kappa_4=2\cos(\beta\pi)\left[\kappa_2\cos(2\beta\pi)\right]^{-1}$,

$$\Phi_n(t)=\frac{1}{8\Gamma(1-\beta)}D_{t1}^{-\beta}\left\{\frac{1+\sqrt{t}}{\sqrt{t}}\cdot\left\{\psi_3'\left[\left(\frac{1+\sqrt{t}}{2}\right)^2\right]-(-1)^n\psi_4'\left[\left(\frac{1+\sqrt{t}}{2}\right)^2\right]\right\}\right\},\ n=\overline{4,5}.$$

На основании свойств на $\psi_3(x)$ и $\psi_4(x)$, имеем $P_2(t)\in C(0,1]\cap L(0,1)$.

Уравнение (18) с такой правой частью, в классе функций, не ограниченных при $t\to 0$ и ограниченных при $t\to 1$, имеет единственное решение[3]:

$$\mu(t)=\cos^2(2\beta\pi)P_2(t)+\frac{\sin(4\beta\pi)}{2\pi}\int_0^1\left[\frac{(1-t)z}{t(1-z)}\right]^{-2\beta}\frac{P_2(z)dz}{z-t},\ 0<t<1.$$

Принимая во внимание это, однозначно находим функцию $T(t)=(1-t)^{2\beta}\mu(t)$, причем она принадлежит классу $C(0,1)\cap L(0,1)$.

Этим доказана однозначная разрешимость поставленных задач.

Литература:

1. Исамухамедов С.С., Орамов Ж. О краевых задачах для уравнения смешанного типа второго рода с негладкой линией вырождения //Дифф. уравнения. - Минск, 1982., Т.18, № 2. - С. 324-334.
2. Смирнов М.М. Уравнения смешанного типа. - М.: Наука, 1970. - 256с.
3. Мусхелишвили Н.И. Сингулярные интегральные уравнения. - М.: Наука, 1968. - 512с.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Діна Колос
(Луганськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО КІНОПИСЬМА РЕЖИСЕРА ОЛЕКСАНДРА ШАПІРО

Загальним напрямком розвитку культури кінця XX – початку XXI століття є постмодернізм, який сприймається як парадигма сучасної культури в цілому. Формування цієї інтелектуальної течії датується 1970-ми роками. Вона була покликана осмислити не економічні, а швидше політичні та культурологічні проблеми. Явище постмодернізму виникло тоді, коли сфера культури заявила про свої претензії не лише на особливе, а й на домінуюче становище серед інших соціальних сфер. Спільним для різних національних варіантів постмодерну можна вважати його ототожнення з назвами «втомленої епохи», «ентропійної» культури, позначеної есхатологічними настроями, естетичними мутаціями, еклектичним змішуванням художніх мов. Спрямованості на новизну протистоїть прагненню залучити до сучасного мистецтва весь досвід світової художньої культури шляхом її іронічного цитування. Рефлексія щодо модерністської концепції світу як хаосу виливається в досвід ігрового опанування цього хаосу, перетворення його на середовище людини культури.

Постмодернізм (від латинського – «після», від французького –«сучасний», «новітній») буквально означає «те, що відповідає сучасності». Поняття «постмодернізм» використовується для позначення напрямку в сучасній філософії, мистецтві, політиці, релігії, етиці, способі життя, світосприйнятті, для періодизації культури й позначення відповідної концепції, що формується на основі змін, що відбуваються в суспільних й економічних структурах в умовах модернізації суспільства. Постмодернізм виступає як характеристика певного менталітету, певного способу світосприйняття, світовідчування й оцінки як пізнавальних можливостей людини, так і її місця та ролі в навколишньому світі. Постмодерністами визнається розмитість форм всього існуючого, всіх сутностей у світі реалій та культурі, тобто ведеться гра з частковим, з різноманітними окремостями цілого. Постмодерну притаманний песимізм, «втрата суб'єкту», оскільки він грає зі стилями і змістами попередніх епох, намагається стерти будь-яку межу між визначеннями та структурами.

Основною якістю «ситуації постмодернізму» є відмова від метадискурсивності, яка спричиняє за собою відмову від ідеї елітарності на користь масовості (що декларується в статтях і працях Л. Фідлера, Р. Дженкса, Ж. Делеза, Ф. Гуаттарі, Ж.-Ф. Ліотара). При цьому поняття «масовості» протиставляється елітарності і починає розглядатися на рівні основного способу існування культури, що не має життєздатної альтернативи. Американський футуролог А. Тоффлер, коментуючи проблему елітарної, «високої» культури, стверджує, що останнім часом «вона стає все більш масовою» [7].

Постмодернізм говорить про запрограмованість людських фантазій, які утворюють віртуальні реальність. Люди лише сприймають реальність, яка створена безособовим соціальним інститутом, отже розум починає працювати за готовими зразками. Суттєвою особливістю постмодернізму є також естетизація зла і потворності, герої, які наділені людськими пороками подаються в привабливому й героїчному світлі.

Практика постмодерністського мистецтва показала, що митець тяжіє до контрастного поєднання елементів різних естетичних систем минулого та сьогочасного, до використання традиційно не сумісних матеріалів, барв, звуків заради створення нової художньої цілісності. Все це обумовлено інтенціями сучасного мистецтва до інтеграції, до створення єдності зі збереженням множинності, що до нього входить.

Постмодернізм слід розуміти як безпосереднє відображення реальних, суперечливих, що іноді не вписуються в раціональне мислення, процесів, які відбуваються в складній організації сучасного суспільства. Постмодернізм, як система координат, яка конструює сприйняття й встановлення змістовних кодів демонстративно проявляє себе в кіномистецтві, де режисери прокладають шлях до глядачів між цитатою та ремінісценцією, майстерно володіючи навичками гри при дозованому змішуванні елементів чужого та власного мистецтва [5].

Аналіз джерел, на які спирається автор, підтверджує, що не тільки в Україні, а й за її межами, постмодернізму в кіномистецтві, його витокам, специфічним особливостям присвячено значну кількість наукових розвідок кінознавців, серед них «Українське кіно: тексти і контексти» [9] О. Мусієнко, «Кінематограф незалежної України: тенденції, фільми, постаті» [5] І. Зубавіної, «Приховані фільми. Українське кіно 1990-х Приховані фільми. Українське кіно 1990-х» [3] Л. Брюховецької, «Режисери сучасності» А. Плахова [10], «Пам'ять Тиресія: Інтертекстуальність та кінематограф» М. Ямпольського [12], філософів, серед них «Комунікативний образ (Кіно. Література. Філософія)» О. Аронсона [2], «Постмодернізм. Словник термінів» І. Ильїна [6], культурологів, серед них «Загальна теорія кіно та основи аналізу фільма» Н. Агафонової [1], «Постмодерністська філософія мистецтва: витоки та сучасність» В. Діанової [4], «Постмодернізм» [11] Е. Усовської.

В українському кінематографі на позначення постмодерністського напрямку в цьому виді мистецтва використовують творчий доробок таких режисерів як Юрій Іллєнко, Роман Балаян, Кіра Муратова, чиї роботи вже позначені авторським світосприйняттям кінодійсності, а також Олесь Санін, Олександр Шапіро, Сергій Лозниця, Єва Нейман, Алан Бадоев, Іван Кравчишин, Олександр Кирієнко, які тільки починають роботу над формуванням свого авторського світу. Однією з особливостей картин цих режисерів є не акцентування на події, навколо якої вибудовується драматургічний стрижень картини, як такої, а рефлексування героїв стрічки з приводу пізнання навколишнього світу, знаходження належного місця у ньому, є опосередкованим поштовхом до встановлення внутрішньої гармонії з самим собою.

Особливу увагу хотілося б приділити режисерському доробку Олександра Шапіро, в арсеналі якого такі стрічки, як «Цикута» (2002 р.), «Путівник» (2004 р.), «Happypeople» (2005 р.), «Беспорно» (2007 р.), «Зйом» (2008 р.), «Кастинг» (2008 р.), «Дніпро» (2009 р.), які є свого роду авторським трактуванням дійсності українських вулиць. Головні персонажі в фільмах режисера – алкоголіки, наркомани, безхатьки, відвідувачі нічних клубів, актори, повії – надзвичайно енергійні та харизматичні люди, які весь час йдуть, біжать в заданих режисером напрямках. Своєрідному сприйняттю авторських проектів Шапіро сприяє відеоряд з довільно склеєними монтажними стиками, безліч роздумів в кадрі та за ним, а також прийом з повторенням кількох дублів однієї і тієї ж сцени [8].

Роботи Олександра Шапіро є свого роду певною експериментальною лабораторією, складними, філософськими одночасно. «Режисер практично у кожній роботі шукає можливостей збагатити феноменологію буття мегаполісу, портретуючи Київ з «нефасадного» боку, розкриваючи або фальсифікуючи специфічні особливості буття

«нетитульних» прошарків суспільства — соціальних груп, що їх зазвичай називають «маргінальними» [5, С.76]. Наприклад, стрічка «Цикута» є ранковою київською оповіддю героя скрізь завісу наркотичних марень засобами ненормативної лексики та псевдофілософськими міркуваннями хворобливої психіки персонажів. «Автор демонструє деформований світ під звуковий контрапункт традиційно сакральних текстів (рефрени та модуляції повідомлень з фронтів ВВВ, витягів з стенограми Нюрн берзького процесу тощо), спотворених біблійних асоціацій, що нагадують понівечені фігурки янголів, котрі лейтмотивом виникають на протязі всієї картини. Так само, як муміфікована рука з шприцом та голкою і перманентний «абсти-нентний синдром» [5, С. 91].

Фільм «Путівник» демонструє власне бачення міста Києва з урахуванням особистих асоціацій режисера з тим чи іншим об'єктом та автобіографічних подробиць, які знаходять своє відображення в кожній з новел картини, на які умовно поділена робота, наприклад, «Косити», «Видих», «Кристина», «Реінкарнація», «Ганеш», «Стадіон», «Мала», «Ронт-бурт», «Горбунов і Юлія», «Бінго», «Смердючки» та інші. Кожна з новел фільму є свого роду потоком свідомості наркомана, який блукає лабіринтами, здавалось би, знайомого міста. В «Happypeople» перед глядачем постає зовсім інший тип мешканця великого міста – багатій, сьогодення якого складається з виконання алогічних завдань набутого вчителя. Самознищення в реальному житті персонажа відбувається на фоні параноїдального скалічення успішного бізнесу, родини, здоров'я та удаваного (чи ні) переходу в інший світ – світ кольорового малюнка на стіні. А в псевдореалістичній картині «Зйом» Шапіро взагалі вдається до фільмування з різних ракурсів зйомки (за принципом камер спостереження) провокативних розмов сторонніх жінок та чоловіків в ресторанах стосовно можливості та бажання зайнятися сексом.

Стрічки Олександра Шапіро уявляють собою спробу створення власне авторського продукту, в якому спостерігається прагнення режисера синтезувати в хаосмосі відкрити сукупності образів та знаків. Разом з героями режисера глядач має змогу подорожувати в світ безодні, яка знищує всі звичні координати, що традиційно становлять моделі реальності. Фільми Шапіро є кінематографічним трактуванням смерті, яку автор в своїх роботах презентує як подію знищення переплетіння радісного та символічного та розглядає її як включення в ні- чи надлюдський потік життя, що стає початком прокладання власної лінії втечі, яка уводить з тавтологічного світу образів-кліше. Фільми українського кінематографіста Олександра Шапіро викликають цілу низку сперечань, проте в своїх роботах він за допомогою художніх засобів намагається розкрити глибинні образи, знятих за всіма традиціями постмодерного мистецтва.

Література:

1. Агафонова Н. А. Общая теория кино и основы анализа фильма / Н. А. Агафонова. – Минск : Тисей, 2008. – 392 с.
2. Аронсон О. Коммуникативний образ (Кино. Литература. Философия) / О. Аронсон. – М. : Новое литературное обозрение. – 2007. – 379 с.
3. Брюховецька Л. Приховані фільми. Українське кіно 1990-х / Л. Брюховецька. – К. : АРТЕК, 2003. – 384 с.
4. Дианова В. М. Постмодернистская философия искусства: истоки и современность / В. М. Дианова. – СПб. : Петрополис, 2000. – 240 с.
5. Зубавіна І. Б. Час і простір в кінематографі / І. Б. Зубавіна. – К. : Щек, 2008. – 448 с.
6. Ильин И.Р. Постмодернизм. Словарь терминов / И. Р. Ильин. – М. : Итрада, 2001. – 348 с.
7. Круглий стіл «Ситуація постмодернізму в Україні» // Кіно-театр. – 2001. – № 6. – С. 3-6
8. Купінська А. Режисер-філософ Олександр Шапіро: «Фаллогоцентризму бій!». – Режим доступу до статті: http://life.pravda.com.ua/cinema/49180d89b8b41/
9. Мусієнко О. С. Українське кіно: тексти і контексти / О. С. Мусієнко. – Вінниця: Глобус – Прес, 2009. – 432 с.
10. Плахов А. Режиссеры настоящего / А. Плахов. — СПб. : Сеанс; Амфора, 2008. – 312 с.
11. Усовская Э.А. Постмодернизм: учебное пособие / Э. А. Усовская. – Мн. : «Тетра Системс», 2006. – 256 с.
12. Ямпольський М. В. Память Тиресия: Интертекстуальность и кинематограф / М. В. Ямпольский. – М. : РИК «Культура», 1993. – 456 с.

Науковий керівник:
кандидат мистецтвознавства, професор, Мусієнко Оксана Станіславівна,

Володимир Нечитайло
(Київ, Україна)

РОЛЬ ТА МІСЦЕ НАРОДНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ

На початку 90-х років XX ст., із здобуттям незалежності особливого значення, в українському соціумі, набула проблема формування національно-свідомої особистості. У цей період активно зростає національна самосвідомість, осмислюється її роль у демократичному суспільстві та місце української держави у світовому цивілізаційному просторі. у зв'язку з цим поглиблюється зацікавлення власною культурою, її історією.

В умовах динамічних ринкових змін, суспільних та ідеологічних трансформацій поглиблюється моральна та духовна криза в суспільстві. Саме тому, громадянська свідомість постає соціально значущою практичною потребою, оскільки національно свідома особистість є запорукою як соціально-економічних, так політико-правових, і демократичних перетворень у державі в умовах глобалізації.

Саме тому, на даному етапі є надзвичайно важливим звернення до народного мистецтва як реальної сили, сприяючої усвідомленню особистістю власної ролі в суспільстві, самовдосконалення себе та соціуму загалом. Це передбачає активне залучення загальнолюдських та національних цінностей українства у сферу художньо-творчої діяльності, та ефективне використання наявних і розробку нових засобів, форм та методів якісного покращення як себе так і соціального клімату в суспільстві, вдосконалення громадянських канонів, морально-етичних норм, що базуються на народній мудрості напрацьованій віками. Тому цілеспрямовано-організований вплив народного мистецтва на індивідуум, оптимально активізує його креативний потенціал, як члена суспільства та громадянина.

Хореографічне мистецтво як важлива акумулююча складова народної творчості, сприяє повноцінному засвоєнню цілісного світогляду, національного світосприйняття, його морально-етичних норм та устоїв, національних та загальнолюдських цінностей.

Мистецтво танцю як своєрідний універсальний спосіб буття здатне інтегрувати загально-культурні смисли в духовний світ особистості. Воно, постаючи формою художньо-практичного освоєння дійсності, активно синтезує в емоційно-образній структурі нескінченну багатогранність міжлюдських відносин і здатне активно перетворювати художні образи в реалії людського буття, що, в свою чергу, виконує роль не лише засобу відображення, але й специфічного духовного чинника людських дій, вчинків, в усіх сферах життя людини. Хореографічне мистецтво впливає на свідомість і підсвідомість особистості, на її інтелектуальну та емоційну сферу, стимулює не лише загально-естетичний розвиток особистості, а й творчі здібності, здатність до художнього самовираження, рефлексії, що є не менш важливим, ніж загальна ерудиція. Воно крізь призму конкретного образу пропонує безмежну кількість можливостей реалізації в житті тих ідейних, ідеальних і духовних начал, в необхідності яких здатне абсолютно переконувати, як учасника хореографічного процесу так і глядача. Адже саме мистецтву танцю притаманна особлива властивість універсалізації культурних та соціальних форм буття людини, суспільства, що оптимізує раціональні способи її адаптації в сучасному світі.

Кожний історичний період лишає наступним поколінням зразки мистецтва з фіксацією як зовнішніх ознак життєвого устрою, так і суспільної, національної, духовної, естетичної проблематики свого часу. Оскільки танцювальне мистецтво здатне унаочнено фіксувати буття нації, в різних просторових і часових рамках, що продовжує інформаційно-пізнавальний та художньо-мистецький ланцюжок, зі старою та новою епохою, транслює найважливіші культурні, художні та національні цінності конкретного періоду. Таке освоєння, закріплення та передача морально-етичних та художніх цінностей, створює передумови для цілеспрямованого гармонійного формування особистості. Звідси випливає особлива місія українського хореографічного мистецтва – що поєднує національне, духовне та моральне, етичне та естетичне, синтезуючи сутнісні параметри національного буття в усьому обсязі, поєднуючи індивідуальність митця з народом.

Хореографічне мистецтво постійно розвивається разом з суспільством, адаптуючись до потреб конкретного історичного періоду, змінюючи акценти в залежності від конкретних обставин: загально-цивілізаційних процесів економічних соціальних та ідеологічних змін у суспільстві.

Мистецтво народного танцю на відміну від інших видів мистецтв, може більш глибше та цілеспрямованіше впливати на процеси націоналізації особистості. Це пояснюється, специфікою його природи, як мистецтва істинно народного в якому закладений етнокод нації, мистецтва просторового, а значить – унаочненого, що спрощує його сприйняття.

Велика кількість історичного, «культурно-закодованого» матеріалу сприяє вивченню історії власного народу, а художньо-творче осмислення даного – зближує індивідуум з нацією. Підвищена емоційність виконавця підсвідомо активізує емоційну сферу глядацької аудиторії поєднавши та залучивши таким чином їх у спільний художньо-творчий процес. Таким чином усе вище перелічене підводить до думки про те, що мистецтво народного танцю сьогодні є унікальним засобом комунікації в українському суспільстві, його каталізатором маючи в своєму потенціалі величезні засоби удосконалення не тільки індивідууму але й суспільства і нації загалом.

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор Степан Григорович Забредовський

Катерина Шершньова
(Київ, Україна)

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО КІНО

Документальне кіно є однією з найвагоміших частин такого мистецтва, як кінематограф. Кіно – це синтетичне мистецтво. Воно містить у собі літературу, живопис, музику, театр. Питання щодо класифікації кіномистецтва є досить складним та неоднозначним. Термін «жанр» прийшов саме з літературознавства. Досвід багатьох поколінь, починаючи ще з Аристотеля був класифікованим на поділ за схожістю структур. Отже, виникає потреба визначення та вивчення жанрів або їх різновидів у контенті нашої теми. Звертаємось до довідкових видань [1], [2], [5], які надають визначення понять, що є необхідними для подальшого дослідження.

Якщо виходити із тлумачень, що є наявними у довідниках, то документальне кіно теж можна назвати жанром. Ось ми і стикаємося з головною проблемою мистецтвознавства: жанр можна трактувати як широкий пласт будь-якого мистецтва, або цей пласт, поділений на окремо взяті частини, що мають схожі риси визначити як поділений на жанри. Літературознавство дає таке визначення жанру, маючи на увазі той факт, що само слово жанр прийшло до української мови з французької: «Літературний жанр *(франц. genre — рід, вид)* — тип літературного твору, один із головних елементів систематизації літературного матеріалу, класифікує літературні твори за типами їх поетичної структури. Категорією вищого порядку при тричленному поділі літератури є літературний рід (загальне) — епос, лірика, драма; категорією середнього порядку - літературний вид (особливе) — роман, повість, новела в епосі, категорією нижчого порядку (окреме) — різновид (жанр). У процесі історичного розвитку майже кожен жанровий вид варіював у різновиди, або жанри. Типологія жанрів була чітко визначена в класицизмі. Романтизм порушив класицистичну «чистоту» жанрів. У XIX ст. стало поширеним поєднання літературних родів у жанрі. Коли ж у жанровім виді виступають елементи двох чи трьох родів, говоримо про змішаний жанр (поема, балада — змішані ліро-епічні жанри). В одну історичну епоху висуваються на передній план одні жанри, відсуваються на задній план або зовсім занепадають інші [2, с. 406].

При вивченні жанрів документального кіно виникатимуть певні складнощі. По перше, це мистецтво, що не є окресленим якоюсь певною сферою, тобто епосом, або лірикою, або якимось жанром подібним до живопису (портретом, пейзажем таке інше.), або музикою (у фільмі можна використати як сонату, так і сучасний шлягер). Отже, жанри документального кіно не є якоюсь застиглою формою мистецтва, вони є взаємно проникливими. Таким чином, маємо всі підстави, щоб виявити, що, наприклад, чистота жанрів документального кіно не є можливою. Теоретично можна припустити наявність поєднання трагедії з лірикою, документа з фантастикою в науково-популярному кіно, наприклад, яке у свою чергу, можна розглядати як документ. Але є ще один цікавий факт, як кіномистецтво впливає на літературу. Знаходимо термін «літературного монтажу», де зазначено, що він є запозиченим з галузі кінематографа. Жанри також відокремлюють відношення художника до дійсності. Якщо припустити, що оператор, або автор фільму є художником за своєю суттю, то факт він може представити та розвити

у своєму творі відбиваючи саме своє відношення, наприклад, ліричне, або драматичне. Разом з тим, жанр має неабиякий вплив на сприйняття стрічки глядачем. Якщо показувати стрічку, що є присвяченою Чорнобильської трагедії, легко уявити, які емоції фільм буде викликати у людей, що його дивитимуться.

Поняття жанру таке вагоме, що навіть науку створили у рамках теорії літератури. Ця наука носить назву «генологія».

Механізми психологічного впливу кінематографічного відеоряду на глядача будо описано українським вченим М.І. Яновським [6]. Він провів теоретичне й експериментальне дослідження впливу кінематографічного відеоряду на людину. Розробив модель механізмів такого впливу, що містить положення про психологічну специфіку кіно, особливості психологічного ефекту впливу кінематографа на глядача. Проаналізував імовірні механізми психологічного впливу. Вчений також з'ясував, що кожному з проаналізованих типів кадрів і монтажу, відповідає певний тип організації психічних процесів глядача та їх споглядання. В узагальненій формі їх можна представити як "занурення" в інтенсифіковані афективні стани; задане, "рамкове" оцінювання себе; споглядання своєї суб'єктивності у межах безпосереднього досвіду. Експериментально дослідив ефективність розробленої моделі, можливість її застосування для прогнозування психологічних ефектів за сприйняття певних форм побудови кінематографічного відеоряду.

Кандидат філософських наук, викладач Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого Л. М. Наумова в статті «Документалістика: телевізійний вимір» [3] звертає свою увагу саме на особливості сучасної документалістики. Як її популярний прояв розглядається телевізійна документалістика з її особливостями і перспективами подальшого розвитку. Вчена акцентує увагу на ознаках і проблемах сучасного документального телевізійного фільму. Центральними проблемами обрано авторський чинник і документальну фіксацію факту.

На погляд автора даної наукової статті, документальне кіно України є особливим в історичному сенсі. Його завжди намагались зробити ідеологічно спрямованим, причому так, як того вимагала інша держава. Але воно мало свій особистий і неповторний розвиток всупереч всьому. Оскільки жанрове розмаїття проявилось саме завдяки телебаченню, автор статті цілком поділяє думку провідної української вченої, кандидата мистецтвознавства Галини Петрівни Погребняк, яка у роботі «Естетичне поле телебачення у сучасному соціально-культурному просторі» розглянула сучасне телебачення як найбільш універсальну технічну систему репродукування творів культури і образів реальності. «В телевізійне поле проникає значно більше «випадкових», «нетипових», неідеалізованих зображень, аніж на документальний кіноекран. В телебаченні ми спостерігаємо дуже помітне «зниження стилю»: екранний образ реальності наближається до її емпіричного випадкового образу»; кіноекран подібний до літературної мови; телеекран – до просторіччя. Безперечно, що образ реальності, який формується телеекраном, досить сильно впливає на уявлення глядача про межі естетичного і тим самим на стиль сучасного мистецтва взагалі» [4, с. 84].

Кінословники визначають документальне кіно саме як вид кіномистецтва, отже, якщо брати до уваги енциклопедії, то «жанр» - у кіно є поняттям менш широким, ніж у літературознавстві, звідки він був взятий дослідниками. Мистецтво кіно завжди намагалося перетворити традиційні жанри, змішувало їх, пристосовувало до своїх можливостей та специфіці. Це є звичайний шлях розвитку мистецтва взагалі.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / ред. Гром'як Р. Т. – 2-е вид., - К.: Академія, 2007. – 752 с.
3. Наумова Лариса. Документалістика: телевізійний вимір. Поетичне кіно : заборонена школа [Текст] : [Збірка статей] / Укл. Лариса Брюховецька,. - К. : АртЕк : Ред. журн. "Кіно-Театр", 2001. - 463 с. : іл, портр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mist/2009_6/PDF%5CMIST-6_2009_p-247-254_Naumova.pdf
4. Погребняк Г. П. Естетичне поле телебачення у сучасному соціально-культурному просторі / Г. П. Погребняк // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв – 2009. – № 2. С. 58. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2009_2/index.html
5. Українське кіно від 1960-х до сьогодні. Проблема виживання. Зб. ст. / Упоряд. Л. Брюховецька. – К.: вид-во «Задруга» - 2010. – 252 с., іл.
6. Яновський М. І. Механізми психологічного впливу кінематографічного відеоряду на глядача : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / М.І. Яновський. - Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2005. — 18 с. —[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05ymikvg.zip

Науковий керівник:
кандидат мистецтвознавчих наук, Слободян Микола Іванович

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Тетяна Безпала, Любов Капштик
(Пирятин, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

На сучасному етапі відбуваються кардинальні зміни в способах поширення та використання інформації, що зумовлюють еволюцію освітніх технологій, сприяють активному впровадженню дистанційної освіти як одного з напрямів реформування і стратегічного розвитку освітньої системи України. В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку посилюються вимоги до освіченості, професіоналізму фахівців всіх рівнів підготовки. Саме тому сьогодні зроблена величезна ставка на дистанційну форму навчання, яку спеціалісти зі стратегічних проблем освіти називають освітньою системою XXI століття.

Актуальність теми дистанційного навчання полягає в тому, що результати суспільного прогресу, раніше зосереджені в сфері технологій, нині концентруються в інформаційній сфері. Ми живемо в еру інформатики. Етап її розвитку в наш час можна характеризувати як телекомунікаційний. Дистанційна форма навчання дає сьогодні можливість створення систем масового безперервного самонавчання [1], загального обміну інформацією, незалежно від тимчасових і просторових поясів. Виходячи з того, що професійні знання старіють дуже швидко, необхідне їх постійне вдосконалення, це стосується і студентів, які навчаються у коледжах чи технікумах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що сучасні дослідники педагогічної творчості вивчають різнопланові напрями її формування, приділяють значну увагу проблемі упровадження дистанційних технологій у навчальний процес. Так, науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли вітчизняні науковці В. Кухаренко, В. Олійник, П. Стефаненко та інші. Окремі аспекти щодо змісту та організації дистанційного навчання досліджували М. Бесєдіна, К. Власенко, В. Гура. Суттєвий інтерес для проведення дослідження становлять праці зарубіжних (Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі) та російських (О. Андреєв [1], В. Биков [2], В. Солдаткін, А. Хуторський та інших) дослідників. Зокрема, досліджуючи актуальні психолого-педагогічні проблеми дистанційного навчання, М. Смульсон однією з найбільш пріоритетних виокремлює проблему діалогової взаємодії студента з комп'ютером. Авторка зауважує, що реальна можливість кожного навчатися в будь-якому місці, у будь-який час, причому навчатися індивідуально, призвела до появи нових психологічних проблем у тих, хто навчається. У декого з них з'являється почуття ізольованості, а невміння налагодити контакти інколи є навіть причиною стресів. На жаль, дослідженню цих проблем приділяють недостатню увагу. Тим часом їх актуальність збільшується в міру поширення дистанційного навчання і охоплення все більшого контингенту користувачів, починаючи від фахівців з вищою освітою, і закінчуючи школярами [7]. Російська дослідниця Є.С. Полат виокремлює шість основних моделей дистанційного навчання: навчання за типом екстернату; університетське навчання; навчання, засноване на співробітництві кількох навчальних закладів; навчання в спеціалізованих навчальних закладах; автономні системи навчання; неформальне, інтегроване навчання на основі мультимедійних програм [5].

Особливість даного дослідження полягає в тому, що дистанційне навчання – це нова, специфічна форма навчання, дещо відмінна від звичних форм очного або заочного навчання. Вона передбачає інші засоби, методи, організаційні форми навчання, іншу форму взаємодії викладача та студента. Разом з тим як будь-яка форма навчання, будь-яка система навчання має той же компонентний склад: цілі, зумовлені соціальним замовленням для всіх форм навчання; зміст, також багато в чому певний діючими програмами для конкретного типу навчального закладу, методи, організаційні форми, засоби навчання. Останні три компоненти в дистанційній формі навчання у ВНЗ І-ІІ рівня акредитації обумовлені специфікою використовуваної технологічної основи (наприклад, тільки комп'ютерних телекомунікацій, комп'ютерних телекомунікацій в комплексі з друкованими засобами, компакт-дисками, так званою кейс-технологією, тощо). На нашу думку, системи дистанційної освіти дають рівні можливості всім людям незалежно від соціального стану (школярам, студентам, працюючим чи безробітним) в будь-яких районах країни і за кордоном реалізувати права людини на освіту і отримання інформації. Саме ця система найбільш адекватно і гнучко реагує на потреби суспільства і забезпечує реалізацію конституційного права на освіту кожного громадянина країни. Виходячи з названих вище факторів можна зробити висновок, що дистанційне навчання увійшло в XXI століття як найефективніша система підготовки та безперервної підтримки високого кваліфікаційного рівня фахівців.

Безперечно, найбільш поширеними є види дистанційного навчання, що ґрунтуються на:

- інтерактивному телебаченні;
- комп'ютерних телекомунікаційних мережах (регіональних, глобальних), з різними дидактичними можливостями в залежності від використовуваних конфігурацій (текстових файлів, мультимедійних технологій, відеоконференцій);
- поєднання технологій компакт-дисків та мережі Інтернет [6].

Перевага навчання, що базується на інтерактивному телебаченні, полягає в його можливості безпосереднього візуального контакту з аудиторією, що знаходиться на різних відстанях від викладача. Його недолік полягає в тому, що при такому навчанні практично тиражується звичайне заняття, чи побудоване за традиційною методикою або з використанням сучасних педагогічних технології. Це може бути допустимо тільки при демонстрації унікальних методик, лабораторних дослідів, коли викладачі і студенти можуть стати свідками і учасниками використання нових знань, методів у тій чи іншій галузі, нових інформаційних технологій, взяти участь у дискусії. Дана форма дистанційного навчання інтерактивна і може вважатися досить перспективною в системі підвищення кваліфікації та підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст».

Безперечними перевагами дистанційного навчання є:

- більш висока ефективність професійної підготовки в порівнянні з вечірньою та заочними формами навчання при більш низькій вартості освітніх послуг;
- скорочення термінів навчання;
- можливості паралельного навчання в українському і зарубіжному вузах;
- незалежність студента від географічного розташування вузу.

Варто відзначити, що якість і структура навчальних курсів, так само як і якість викладання при дистанційному навчанні, часто набагато краще, ніж при традиційних формах навчання. Адже нові електронні

технології можуть не тільки забезпечити активне залучення студентів у навчальний процес, але і дозволяють керувати цим процесом на відміну від більшості традиційних навчальних середовищ. Інтерактивні можливості використовуються в системі дистанційного навчання програм і систем доставки інформації дозволяють налагодити і навіть стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, що є неможливим у більшості традиційних систем навчання. Сучасні комп'ютерні телекомунікації здатні забезпечити передачу знань та доступ до різноманітної навчальної інформації нарівні, а іноді і набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання.

У ході дослідження ми зіткнулися з рядом основних проблем організації дистанційної форми навчання. Ефективність дистанційного навчання безпосередньо залежить від тих викладачів, хто веде роботу зі студентами в Інтернеті. На нашу думку, це повинні бути викладачі з універсальною підготовкою, які володіють сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічно готові до роботи з молоддю в новому навчально-пізнавальному мережевому середовищі. На жаль, у нашій країні недостатньо ведеться підготовка фахівців з даного питання. Інша проблема – інфраструктура інформаційного забезпечення студента в мережах. Питання про те, якою має бути структура і композиція навчального матеріалу для нас залишається відкритим. Поряд з цим ставиться питання про умови доступу до курсів дистанційного навчання. Не вирішено також питання організації та проведення оцінки знань «дистанційних» студентів. Для його вирішення необхідне створення нормативно-правової бази оцінки знань.

Варто зауважити, що говорячи про дистанційну форму освіти, слід говорити про створення єдиного інформаційно-освітнього простору, куди слід включити всілякі електронні джерела інформації (включаючи мережеві): віртуальні бібліотеки, бази даних, консультаційні служби, електронні навчальні посібники, та інше.

Наші дослідження дозволяють зробити висновок про те, що дистанційне навчання — це цілеспрямований інтерактивний процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють здійснювати навчання на відстані.

Таким чином, дистанційне навчання — це особлива педагогічна технологія організації освітнього простору, яка характеризується особливостями стратегії взаємодії майбутнього фахівця з носіями та джерелами нових для нього знань. Особливістю дистанційного навчання є самостійність і особистісна відповідальність людини за вибір програми дистанційної освіти, терміни і якість її проходження [4]. Дана система повинна бути інтелектуальною, тобто визначати й враховувати індивідуальні когнітивні характеристики майбутнього фахівця й адаптувати процес професійної підготовки відповідно до їх особливостей. Для підвищення ефективності організації процесу дистанційного навчання необхідно проаналізувати існуючі методи і технології адаптації навчальних систем та обґрунтувати доцільність їх використання у професійній підготовці майбутніх фахівців відповідно до різних форм організації дистанційного навчання.

Ми переконані, що це необхідно для розвитку кваліфікованого, інтелектуального, високопрофесійного і просто здорового суспільства.

Література:

1. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. — 2-е изд. /В.И. Андреев. — Казань: Центр инновационных технологий, 2000.— 608 с.
2. Биков В.Ю. Відкрита освіта і відкрите навчальне середовище / В.Ю.Биков // Теорія і практика управління соціальними системами. — Харків:НТУ "ХПІ". — 2008. — № 2. — С.116–123.
3. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б.Г. Мещерякова, В.Л. Зинченко. — СПб: Прайм — ЕВРОЗНАК, 2004. — 672 с.
4. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти / В.Буряк // Вища школа. — 2002. — №6. — С. 18 –27.
5. Полат Е. С. Петров А.Є. Дистанційне навчання: яким йому бути? / / Педагогіка. - 1999. - № 7. -С. 29-34.
6. Підкасистий П.І. Тищенко О.Б. Комп'ютерні технології в системі дистанційного навчання / / Педагогіка. -2000. - № 5. -С. 7-12.
7. Смульсон М. Л. Середовище дистанційного навчання: психологічні засади проектування [Електронний ресурс] / М.Л. Смульсон – Режим доступу http://www.psyscience.com.ua/department/oklad.php?mova=ua&scho=zasady/smulson_sreda

Ольга Воскобій
(Черкаси, Україна)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ЮРИДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На шляху до інтеграції України в Європейський освітній простір виникає гостра необхідність проведення освітніх реформ у сфері соціально-гуманітарної підготовки майбутніх юристів. Відповідно до Концепції розвитку юридичної освіти в Україні, що передбачає підготовку висококваліфікованих юридичних кадрів, здатних до активної, творчої участі в державно-правовому житті [1], особливої ваги нині набуває реформування методики викладання предметів соціально-гуманітарного циклу у вишах юридичного профілю. Важливими в цьому аспекті є: трансформація стилю викладання освітнього матеріалу, радикальне оновлення методологічних парадигм, створення принципово нових моделей навчання, спрямованих не на отримання знань, а на формування професійних умінь та навичок, що допоможуть вчасно й адекватно приймати виважені рішення та застосовувати отримані знання у ході практичної професійної діяльності. Адже важливою складовою професійності юриста є його практичні уміння та навички, набуття яких необхідно розпочинати ще в якості студента.

У цьому аспекті варто зауважити, що протягом кількох століть у педагогіці існувала так звана класична модель викладання, що базувалася на принципі домінуючої ролі викладача, а тому в цій методичній системі студент виступав лише об’єктом навчально-виховного впливу. Прикладом класичної моделі викладення матеріалу є традиційна лекція, у результаті якої коефіцієнт засвоєння матеріалу слухачами складає лише 5 відсотків [4, с .4]. А на семінарських заняттях при такій методиці викладання студенти лише читають чи розповідають завчений матеріал, в результаті чого по закінченні університету не здатні спілкуватись з клієнтом на належному професійному рівні.

Однак з інтенсивним розвитком освітніх технологій система викладання поступово набуває нових рис, де панівна роль насамперед відводиться методам і прийомам, що передбачають активну участь студента у процесі опанування навчального матеріалу. Така система навчання дістала назву пост-класичної, і на нашу думку, є найбільш актуальною саме для дисциплін соціально-гуманітарного циклу, оскільки активні інтерактивні методики сприяють розвитку світогляду особистості, її творчого потенціалу, мотивації, ціннісних орієнтирів, інтересів та потреб тощо.

Фактично пост-класична модель викладання передбачає перехід від авторитарного стилю спілкування в системі «викладач – студенти» до більш демократичних, партнерських форм навчальної комунікації, у яких студент виступає вже не пасивним об'єктом навчально-виховного впливу, а виконує функцію активного суб'єкта, відіграючи таким чином важливу роль у процесі навчання. Дана методика передбачає творчий, змагальний підхід до вирішення проблемних ситуацій. Діяльність викладача спрямована на активізацію роботи всіх студентів, які не є «заручниками» конспекту, а мають постійно вирішувати завдання, які вимагають переосмислення набутих знань [3, с. 22]. Пост-класична модель викладання дає змогу не завантажувати студентів великим обсягом навчального матеріалу, а сконцентруватись на конкретних положеннях, спонукає їх працювати з інформацією самостійно. Індивідуальний аналіз певної проблемної ситуації та її подальше обговорення в групі є більш ефективними засобами розвитку фахової майстерності, ніж попереднє заучування матеріалу лекції чи підручника [2].

Пост-класична модель викладання включає низку інтерактивних методів навчання, як-от: дискусії з правових проблем, презентації, вікторини, рольові ігри, метод «ice-breaking», ситуаційні методики, у яких важливу роль відіграє «кейс-метод» (від англ. «case study»), що був уперше впроваджений у Гарвардській школі бізнесу в 1924 році і вже майже століття користується широкою популярністю серед викладачів вищих навчальних закладів різного профілю в США. В освітній системі країн Західної Європи цією методикою широко послуговуються, починаючи з 50-х рр. минулого століття, хоча на теренах Української держави її активно почали впроваджувати лише на початку XXI століття і то, переважно, при вивченні економічних дисциплін. А от у методиці викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу метод аналізу конкретних ситуацій, як ще називають «кейс-метод», поки що не набув достатнього поширення [3, с. 8].

Варто зазначити, що питання доцільності використання й загальних принципів «кейс-методу», його специфіки знайшло висвітлення у працях сучасних зарубіжних та вітчизняних учених: О. Баєвої, С. Бекер, Д. Бьорера, С. Джеломанової, І. Іванової, Г. Каніщенка, В. Лободи, О. Сидоренка, Ю. Сурміна, Н. Сухицької, В. Чуби та інших, однак дослідники досить розрізнено й несистематизовано характеризують ознаки ефективності його використання. Так, до цього часу недостатньо висвітлено питання застосування вказаного методу в ході викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вишах юридичного профілю.

За нашими переконаннями, необхідність застосування «методу кейсів» у підготовці майбутніх юристів можна пояснити насамперед тим, що в ньому закладений значний потенціал для формування професійних умінь вирішення проблемних ситуацій фахівцями юридичної галузі, їхньої готовності оперативно приймати оптимальні рішення в подібних випадках у реальному житті [2, с.24]. «Кейс-метод» тісно пов'язаний із реальною дійсністю, справжнім життєвим досвідом, оскільки відображає конкретну ситуацію, що вимагає прийняття невідкладних правових рішень. Відомо, що знання ефективніше засвоюються тоді, коли їх постійно повторюють. Тож однакову інформацію варто вміти подати в різних формах та різними способами, що досить просто зробити, використовуючи різні кейси в межах однієї теми. Адже дана методика спрямована на формування знань, умінь та навичок студентів найбільш прийнятним для них способом.

Незважаючи на те, що застосування «кейс-методу» має певні недоліки (значний час для підготовки та, на відміну від класичних методів, відсутність дисципліни під час заняття, адже в ході обговорення студенти мають почуватись вільно й невимушено), його велика перевага полягає насамперед у можливості майбутнього юриста відстоювати свою думку і власну позицію, розвитку критичного мислення, формуванні навичок прийняття важливих рішень щодо вирішення професійних проблем, вихованні почуття відповідальності. Кейс мотивує до відповідної поведінки у разі виникнення аналогічної ситуації у подальшій професійній діяльності [3].

Указана методика передбачає таку інформаційну взаємодію між студентами та викладачами, де відсутня монополія викладача, бо він виконує роль старшого наставника-товариша, і основним джерелом інформації стають самі студенти. Порівнюючи цю методичну систему з класичною моделлю викладання, скажімо у формі лекції, «кейс-метод» має значні переваги, позаяк допомагає формувати у студентів здатність логічно мислити, самостійно приймати рішення [2, с.23], дозволяє формувати професійні якості особистості студента, виступає способом їхнього ствердження в суспільстві [2, с.24]. Крім того, кейс успішно поєднується з іншими інтегративними методами навчання (рольовими іграми, дебатами, форумами, конференціями тощо) й пожвавлює роботу на занятті.

Головною умовою успішності ситуативної методики при викладанні соціально-гуманітарних дисциплін є створення сприятливої невимушеної атмосфери в ході інформативної взаємодії, у якій студенту не обов'язково приймати думку викладача як єдино правильну. Завдання кейсу полягає не просто в передачі знань реципієнту, а насамперед у формуванні вмінь знаходити вихід із складних ситуацій [3, с.15].

У контексті сказаного варто зазначити, що різноманітні методи викладання матеріалу вимагають і різних підходів до оцінювання. Якщо у класичній моделі доцільними є проведення контрольних та самостійних робіт для оцінки рівня набутих знань, то пост-класична методика спрямована на оцінку умінь та навичок аналізу проблемних ситуацій та прийняття виважених рішень їх розв'язання.

Та варто зауважити, що при всій своїй успішності підвищення якості викладання пост-класична модель в цілому не замінює традиційні методи навчання, а лише доповнює їх. А особливості застосування даної методики при викладанні дисциплін соціально-гуманітарного циклу потребують додаткового вивчення.

Література:

1. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні : редакція від 14.10.2009 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.univer.km.ua/doc/koncepc.htm.
2. Особливості впровадження активних методів навчання (кейс-метод та симуляційні ігри) у віртуальних середовищах (e-Learning). – Круглий стіл. – Інформаційні засоби навчання для підвищення якості економічної освіти. – Суми, Сумський державний університет. – 7 квітня 2004 р. – Ігор Катерняк, директор UDL, Вікторія Лобода, координатор дистанційних програм, Людмила Острівна. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://www.udl.org.ua

3. Сидоренко О., Чуба В. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика: практичний посібник / О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.
4. Сухицька Н. На шляху до вищої юридичної освіти / Н. Сухицька // Університет «Україна». – 12.06.2006. – № 5 – 6 (71 – 72) . – С. 4

Валентина Горленко
(Гомель, Беларусь)

ЦЕННОСТИ ОБЩЕСТВА В СОДЕРЖАНИИ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Процесс формирования социальной компетентности играет важную роль как в жизни отдельно взятой личности, так и общества в целом. Это длительный, активный процесс, продолжающийся на всех этапах жизненного пути человека. С одной стороны, социальная компетентность позволяет людям реализовать свои потребности, возможности, способности, вступать во взаимодействие с другими членами общества. С другой стороны, социализация, осуществляемая на основе сформированной социальной компетентности, определяет стабильность самого общества, обеспечивая необходимую преемственность в его развитии. От успешности этого процесса зависит, насколько личность сможет реализовать свои способности и задатки, приобрести социальную зрелость, быть полезной обществу и создать для себя благоприятные условия жизнедеятельности.

В связи с этим возникает необходимость ознакомления учащейся и студенческой молодежи с теми ценностями общества, которые считаются общепринятыми и которые обладают положительной социокультурной значимостью. В. П. Тугаринов назвал эту группу ценностей социально-политическими. Указывая на неточность общей классификации ценностей, философ отмечал, что при делении ценностей на материальные и духовные «не учтена большая и важная группа ценностей, а именно ценностей социально-политических». Выделение ценностей в эту группу он обосновывал структурой общественных явлений и относил к ним безопасность, общественный порядок, гражданский долг, политическую культуру и др. [1, с. 277].

Особенно остро воспринимается проблема общественных (социально-политических, идейно-нравственных) ценностей в современном изменяющемся мире, где постоянно происходит их трансформация, а человеческая активность носит все более избирательный характер. Нынешняя аксиологическая ситуация требует сущностного уточнения многих традиционных ценностных детерминант общества и их повернутости на социально-духовные ориентиры человека, придающие ему жизненный смысл, формирующие его социальную компетентность. Именно эти критерии учитывались нами при выделении общественных ценностей, к которым мы отнесли гражданскую культуру личности, толерантность сознания, духовно-нравственную безопасность. Рассмотрим сущностные характеристики этой группы ценностей и их роль в формировании социальной компетентности личности.

Гражданская культура. В понятие «гражданская культура» в его широком понимании включаются: во-первых, политические отношения гражданина, общества и государства; во-вторых, уровень развития и специфика институтов гражданского общества; в-третьих, представления личности о моральных основах функционирования институтов гражданского общества. Показателями уровня развития гражданской культуры являются наличие гражданских прав личности, а также степень реализации и защиты этих прав.

Сформированность гражданской культуры позволяет повышать устойчивость всех систем общества и государства, органов государственного управления, способствует эффективности социально-экономического и политического управления всеми сферами государства, снижает политические и социально-экономические риски для человека, общества и государства.

Перечень понятий, передающих содержание гражданской культуры, довольно обширный: гражданственность, гражданство, гражданское поведение, государство, власть, демократия, права и свободы человека, правовое государство и др. Уяснение этих понятий на уровне знаний, отношений и поведения во многом способствует формированию социальной компетентности личности и повышает ее активную гражданскую позицию.

В современных условиях содержание воспитательной работы по становлению гражданской культуры и гражданственности как интегрального качества личности ориентировано на усвоение общечеловеческих гуманистических ценностей, культурных и духовных традиций народа, формирование готовности к исполнению гражданского долга. «Гражданственность, – отмечает И. Н. Емельянова, – означает участие гражданина в политической, социальной, экономической жизни государства, поддержании законопорядка, укреплении обороноспособности страны, готовности к самостоятельным инициативным действиям в интересах страны и в целях достижения собственного жизненного успеха» [2, с. 73].

Толерантность сознания. Толерантность считается признаком высокого духовного и интеллектуального развития индивида, группы, общества в целом. Она полностью соответствует тем гуманитарным задачам, которые ставит новый XXI век. В социальном контексте толерантность может толковаться как готовность человека позволить другим людям выбирать себе стиль жизни и поведения при ограничении таких отрицательных явлений, как насилие, хулиганские действия и поступки, компрометирующие общество или угрожающие его благосостоянию. Толерантность настраивает на доброжелательные отношения с другими народами, выбравшими иную систему ценностей, на признание и уважение их права на собственную самобытность, на развитие их национальной культуры, языка и т. д.

Толерантность является важнейшим образованием идейно-нравственного и духовного мира личности, а значит, относится к разряду духовно-нравственных ценностей. Толерантность составляет специфику духовности, т. е. она обусловлена духовными потребностями индивида и способствует созиданию его духовного мира. «Толерантность, – пишет О. Е. Морозова, – направлена на самореализацию высших ценностей и смыслов в жизни личности, признает эти потребности и ценности в других личностях, что ведет к установлению субъект-субъективных отношений, позволяет увидеть значимость другой личности, ценность внутреннего содержания другого и накладывает определенную ответственность на человека понимать и принимать ценности других» [3, с. 81].

В психолого-педагогическом аспекте толерантность понимается как терпимость, стремление и способность к установлению и поддержанию общения с людьми, которые отличаются в некотором отношении от превалирующего типа или не придерживаются общепринятых мнений. Как качество личности толерантность определяется ее гуманистической направленностью и ценностным отношением к окружающим, представляет

установку на определенный тип отношений, который проявляется в личностных действиях и поступках человека. В психологии и педагогике под толерантностью понимают «реализуемую готовность к осознанным личностным действиям, направленным на достижение гуманистических отношений между людьми и группами людей, имеющими различное мировоззрение, разные ценностные ориентации, стереотипы поведения» [4, с. 7]. Толерантность – интегрированное качество. Если оно сформировано, то проявляется во всех жизненных ситуациях и по отношению ко всем людям.

Общество заинтересовано в том, чтобы у его членов, особенно у молодежи, сформировалось мышление открытого типа, пробудился интерес к диалогу последователей разных мировоззрений и политических предпочтений к устранению предубежденности друг против друга на основе терпимости и конструктивного сотрудничества во имя всеобщего блага. Естественно, что образование и воспитание не могут стоять в стороне от решения этой проблемы. «Именно сфера образования, – подчеркивает А. Д. Вислова, – имеет самое непосредственное отношение к таким важнейшим мировоззренческим категориям, как менталитет и толерантность. Более того, именно сфера образования способна активно и целенаправленно формировать соответствующие толерантные качества и человека, и социума… В связи с этим, как мы считаем, возникает необходимость нового направления в педагогической науке – педагогики толерантности» [5, с. 162].

Духовно-нравственная безопасность. Проблема безопасности является одной из первостепенных в процессе жизнеобеспечения человека, общества, государства. Понятие духовно-нравственной безопасности еще не приобрело стабильного сущностного и содержательного определения, однако основные его компоненты просматриваются достаточно рельефно. «Духовно-нравственная безопасность, – пишет А. В. Виноградов, – состояние защищенности общественного сознания и морального здоровья нации, ее традиционных, духовных ценностей и уклада жизни от внешних неблагоприятных влияний» [6]. О. А. Павловская рассматривает это понятие с более широких ценностных позиций: «Духовно-нравственная безопасность, – отмечает она, – представляет собой систему социальных условий и факторов, обеспечивающих состояние защищенности и самозащищенности человека, его сознания, отношений с окружающим миром от воздействия различного рода угроз, что способствует возвышению человеческой духовности, гармонизации межличностных отношений, формированию благоприятного социально-психологического климата, стабилизации в целом общественных отношений» [7, с. 6].

Духовно-нравственная безопасность общества достигается посредством двух взаимосвязанных процессов: с одной стороны, постоянная забота о сохранении и рациональном использовании духовного наследия, с другой – неустанный поиск по обновлению, творческому осмыслению новых более эффективных форм культуры. В содержательном отношении духовно-нравственная безопасность включает в себя следующие структурные компоненты: а) достаточно развитый духовно-нравственный потенциал человека; б) систему нравственных ценностей, отвечающих духу времени и целям социокультурного развития; в) отлаженный механизм моральной регуляции; г) благоприятный морально-психологический климат общества; д) эффективную систему нравственного воспитания и самовоспитания.

При определении содержания духовно-нравственной безопасности обязательно отмечаются различного рода угрозы, представляющие опасность как для общества, так и для человека. На уровне общества к числу внутренних угроз духовно-нравственной безопасности относится нарастание кризисных явлений и процессов в жизни общества, его различных структур, которые непосредственно сказываются на дестабилизации, дезорганизации социально-нравственных связей и отношений, разбалансированности механизмов моральной и правовой регуляции, снижении эффективности работы системы образования и воспитания, ухудшении социально-психологического климата в обществе.

На уровне личности к внутренним угрозам относят неразвитость индивидуальных чувств и интеллектуальных способностей, различные неудовлетворенности, нездоровые амбиции, разочарование, неадекватность оценок и самооценок, деформации жизненных ориентаций. В моральном отношении угрожающий и разрушительный характер для самой личности и ее окружения носят зависть, ненависть, жадность, жестокость, безответственность, беспринципность и другие негативные проявления человеческой природы. Такого рода угрозы, постепенно накапливаясь, могут стать серьезной опасностью как для жизни самого человека, так и для функционирования различных социальных структур, общества в целом. Вот почему духовно-нравственная безопасность как социальный феномен напрямую зависит от уровня развития духовно-нравственной культуры личности.

Устранение перечисленных выше угроз и обеспечение духовно-нравственной безопасности зависит от многих факторов. Один из них – пристальное внимание и целенаправленность действий со стороны государственных и общественных структур по определению имеющегося в обществе позитивного духовно-нравственного потенциала, который может стать исходной базой для последующей деятельности по его моральному оздоровлению и духовному возрождению. В современном обществе в качестве такого потенциала могут выступать: духовное наследие народа и его национально-культурные традиции; сформированный духовно-нравственный потенциал старшего поколения; находящийся в стадии активного формирования духовно-нравственный потенциал молодого поколения, ориентированный на саморазвитие и самосовершенствование духовных сил в социальной сфере.

В заключение отметим, что все охарактеризованные выше ценности общества являются своего рода внутренними детерминантами человеческой жизнедеятельности и в значительной мере влияют на формирование социальной компетентности личности. Ориентировка личности в феномене ценностей общества, отвечающих духу времени, актуальным социальным и личным запросам, позволяет ей со значительной долей успеха определить свои потенциальные и реальные возможности как в сфере общественных отношений, так и на уровне межличностного общения.

Литература:

1. Тугаринов, В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – 344 с.
2. Емельянова, И. Н. Теория и методика воспитания : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. Н. Емельянова. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.
3. Морозова, О. Е. К вопросу о ценностных основаниях принципа толерантности / О. Е. Морозова // Актуальные проблемы современной науки. – 2007. – № 6. – С. 80–82.
4. Зенченко, В. А. Политическая культура студенческой молодежи в условиях становления гражданского общества : пособие / В. А. Зенченко, Н. В. Павлова, Г. И. Степанов. – Минск : БГПУ, 2006. – 35 с.

5. Вислова, А. Д. Формирование толерантной личности – стратегическая задача образования / Л. Д. Вислова // Социально-гуманитарные знания. – 2008. – № 4. – С. 152–162.
6. Виноградов, А. В. Проблемы национальной безопасности / А. В. Виноградов // Право и безопасность. – 2003. – № 1–2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dpr.r4/pravo/pravo_5_26.htm/ – Дата доступа : 30.08.2012.
7. Павловская, О. А. Духовно-нравственные аспекты национальной безопасности Беларуси : социально-философский анализ / О. А. Павловская // Идеологические аспекты военной безопасности. – 2010. – № 1. – С. 3 – 10.

Надежда Гутарева
(Томск, Россия)

УЧЕТ ПРАКТИЧЕСКОГО ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Цель данной статьи — выявить и обосновать основные психологические особенности технического мышления вообще и практического инженерно-технического мышления в частности. В системе профессионального образования возникла объективная необходимость в разработке “модели специалиста” разных профессиональных профилей для целей приведения в соответствие с требованиями содержания их профессиональной подготовки.

С этой точки зрения имеют значение исследования мышления, в частности технического.

С 60-х гг. разворачиваются исследования “технического мышления”. Они ведутся в профессиональном аспекте как “особенности оперативного мышления” человека, включенного в управление большими системами, как особенности “конструкторского мышления”, мышления широкопрофильных специалистов. С другой стороны, проблема технического мышления ставится как теоретическая проблема “технического интеллекта” — “особого вида интеллектуальной деятельности”. В исследовании технического мышления наметились два направления. Одно — описание внешних проявлений технического мышления, его особенностей, другое — объяснение механизма этих особенностей [1, с. 32].

При рассмотрении особенностей технического мышления можно выделить несколько тенденций. Первая тенденция — выделение отдельных признаков (или разных их сочетаний), характеризующих выполнение практической деятельности: самостоятельность в составлении и решении практических задач, большое разнообразие решаемых задач, творческий характер их решения, выполнение с пониманием функциональных зависимостей между видимыми и невидимыми процессами и т.д. Вторая — объяснение особенностей технического мышления запасом технических знаний и методом их усвоения (прежде всего, отмечается значение знаний по физике, технической механике). Третья тенденция связывает основу технического мышления с некоторыми общими способностями человека в их выражении, при решении технических задач, как-то: богатство понятий, способность комбинировать, рассуждать, устанавливать логические связи, способности внимания и сосредоточенности, пространственного преобразования объектов и др. Имели место и попытки связать техническое мышление со свойствами личности: наличием технических интересов, значимостью технического мышления для личности, возрастными особенностями личности [2, с. 42].

“Инженерное мышление специалиста XXI века представляет собой сложное системное образование, включающее в себя синтез образного и логического мышления и синтез научного и практического мышления”. В деятельности инженера сочетаются эти полярные стили мышления, требуются равноправие логического и образно-интуитивного мышления, равноправие правого и левого полушарий мозга. Для развития образного мышления инженера необходимы искусство, культурологическая подготовка. В развитии научного мышления главную роль играют фундаментализация образования, овладение базовыми фундаментальными науками. Практическое инженерно-техническое мышление формируется, вращается между тремя точками: базовые фундаментальные науки (физика, математика и т. д.), тип практического объекта и его техническая модель, сформулированная в технических науках.

Техническая деятельность складывается из проектирования техники и изготовления, эксплуатации техники. Если традиционное проектирование следует принципам: 1) реализуемости проекта, 2) конструктивной целостности, 3) оптимальности, 4) экономической рентабельности, то для современного проектирования актуальны дополнительные принципы: минимизации экологического ущерба; эргономического учета психологических возможностей человека и создания удобства и безопасности для его работы с техническими средствами; эстетического принципа удобства и красоты.

Мышление современного инженера и высококвалифицированных рабочих XXI века существенно усложняется, включает в себя смежные типы мышления: логическое, образно-интуитивное, практическое, научное, эстетическое, экономическое, экологическое, эргономическое, управленческое и коммуникативное [3, с. 43].

Поскольку в сферу технического проектирования включается экологическая рефлексия, рассматривающая вследствие введения технической системы в среду обитания человека, эргономическая рефлексия, исследующая соответствие технической системы и возможностей человека, наконец, экзистенциональная рефлексия, рассматривающая техническую систему как средство реализации человеческих целей, как самоопределение человеческого существования, то таким образом проявляется необходимость коммуникации, согласования и принятия системного решения.

Возможность множества точек зрения, свободное их выражение, организация понимания, рефлексии и критики — вот существенные условия современной проектной культуры. Таким образом, инженеру необходимо обладать достаточно высокими коммуникативными навыками общения, взаимодействия, взаимопонимания с другими специалистами, развитым коммуникативным мышлением. Формированию коммуникативного мышления и навыков способствует знание психологии. Таким образом, при обучении и подготовке инженеров XXI века наряду с фундаментальными и техническими дисциплинами необходимо осуществлять синтез с экономическими, социально-управленческими, экологическими, культурологическими, психологическими науками.

Психологические отрасли науки способны благотворно влиять на разные аспекты формирования личности инженера. Так, проблемы эффективного взаимодействия человека и техники изучаются в инженерной психологии и эргономике; закономерности конструктивной деятельности инженера раскрываются в психологии мышления и творчества, эвристике и инженерной психологии; закономерности принятия технических и инженерно-

управленческих решений анализируются в психологии управления, социальной психологии и эвристике; проблемы эффективного взаимодействия инженера с людьми, специалистами раскрываются в социальной психологии, психологии общения, психодиагностике, психотерапии и конфликтологии; специфика деятельности инженера в условиях рыночной экономики рассматривается в экономической психологии и психологии менеджмента; необходимость постоянного обучения и повышения квалификации современного инженера базируется на принципах педагогической психологии; и, наконец, современный инженер должен уметь управлять своей деятельностью, поведением, психическим состоянием, вследствие чего ему необходимы знания общей психологии, психологии личности, психологии переживаний и стресса, психологии саморегуляции. Психологическое сопровождение всей подготовки современных инженерных работников становится актуализированной необходимостью.

В XXI веке ответственность каждого специалиста за судьбы общества, за судьбы всего человечества настолько возрастает, что встает задача формирования социального, общечеловеческого, общефилософского, экзистенциального подхода к решению любой теоретической или практической инженерной проблемы [4, с. 67].

Что оказывает влияние на развитие и качественную подготовку специалиста технического вуза? Очевидно, что чтобы формировать такого гармоничного специалиста с системным и даже глобально цивилизационным инженерным мышлением, нужно, чтобы и сами педагоги технических колледжей и технических вузов преодолевали свой узкопрофессиональный взгляд на задачи обучения и роль своей учебной дисциплины, необходимо, чтобы сами преподаватели обладали комплексным фундаментально-техническим, экономико-экологическим, гуманитарно-психолого-педагогическим базисом научных представлений, в результате чего даже при преподавании узких технических дисциплин комплексная эрудиция и системность мышления преподавателя позволят давать студентам комплексно синтезированную научную информацию, формировать всесторонне развитую личность человека XXI века.

Характер, особенности, условия профессиональных задач задают направление, в котором развертывается сам процесс мышления как решение задачи. И хотя этот процесс оказывается опосредованным внутренними условиями (исходными знаниями, способностями, особенностями нервной системы), объективное же направление и содержание мыслительному процессу задает сама задача. Поэтому необходимо провести анализ технических, производственных задач, выделить их специфические особенности.

Первая особенность технических задач (по Т.В. Кудрявцеву) усматривается в том, что это задачи с неопределенной зоной поиска; вторая — в возможности многовариантных решений и выборе предпочтительного варианта; третья — в их теоретико-практическом характере — непрерывном сочетании и взаимодействии умственных и практических действий. Практический компонент, выполняя функцию “проверки теории практикой”, подтверждая ее истинность, стимулирует дальнейшее “движение мысли” для проверки “практики теорией”. Быстрота перехода от одного плана деятельности к другому — от вербально-абстрактного к наглядно-действенному, и наоборот, выделяется как критерий уровня развитости технического мышления.

Как мыслительный процесс техническое мышление имеет трехкомпонентную структуру: понятие — образ — действие с их сложными взаимодействиями. Важнейшей особенностью технического мышления является характер протекания мыслительного процесса, его оперативность: быстрота актуализации необходимой системы знаний для разрешения незапланированных ситуаций, вероятностный подход при решении многих задач и выбор оптимальных решений, что делает процесс решения производственных и технических задач особенно сложным [5, с. 12].

Но объективно-предметное содержание задач, их характер и особенности сами по себе еще не определяют, ни особенностей мыслительной деятельности, ни содержания и структуры умственного образа.

Резюмируя вышеизложенное, мы можем прийти к следующим выводам, что нельзя не учитывать психологические особенности технического мышления вообще и практического инженерно-технического мышления в частности, где мышление представляет собой — синтез образного и логического мышления и синтез научного и практического мышления, а главное влияние, которое оказывает на развитие мышления будущего специалиста происходит из опосредованной деятельности между преподавателем и студентами технического вуза в процессе обучения.

Литература:

1. Буланова-Топоркова М.В., Духавнева А.В., Столяренко Л.Д., Самыгин С.И., Сучков Г.В., Столяренко В.Е. Учебное пособие. Педагогика и психология высшей школы. – Ростов-на-Дону, Изд-во: “Феникс”, 2002. – 544 с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные труды по психологии. – СПб: “СПУ”, 2007. – 412 с.
3. Лисовский В.Т. Динамика социальных изменений (опыт сравнительных социологических исследований российской молодежи) **//** Социологические исследования. 1998. № 5. С. 98-104.
4. Ляудис В.Я. C:\cgi-bin\irbis64r_71\cgiirbis_64.exeНовая парадигма педагогической психологии и практика инновационного образования **//** Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14, Психология. - 1998. - N 2. - С. 88-97
5. Ляудис В.Я. Психологическое образование в России: новые ориентиры и цели. [I Всерос. науч.-метод. конф. психологов "Развивающаяся психология - основа гуманизации образования", Москва, 19-21 марта 1998 г.: **//** Вопр. психологии. - 1998. - N 5. - С. 148-153

Лариса Данович, Анастасия Даценко,
Юлия Данович
(Краснодар, Россия)

ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ "МАТЕМАТИКА" СТУДЕНТАМИ ДИСТАЦИОННОЙ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ

Многообразие различных систем обучения, существующих как в нашей стране, так и во всем мире, дает широкую возможность выбора способа обучения. В связи с высокой занятостью населения, все большую популярность приобретает дистанционное обучение, в котором используются современные информационные технологии. Свободный доступ к глобальной мировой сети дает возможность получить среднее и высшее образование, повысить квалификацию и даже овладеть новой профессией. И, конечно, следует отметить то, что

дистанционное обучение позволяет учиться в своем собственном темпе, исходя из своих потребностей в образовании и личностных особенностей.

Математика – предмет, являющийся основным для студентов, изучающих естественные науки. И именно в изучении этого предмета в условиях дистанционного обучения не обеспечивается необходимый уровень качественного получения знаний. Проблемы при обучении математике связаны с массой факторов, например, с наличием у студента способностей к изучению этой науки и присутствием у него элементарных знаний арифметики.

Для повышения эффективности разработок для обучения студентов не только дистанционной, но и заочной форм обучения, необходимо определить четкий дифференцированный подход к изучению математики студентами различных специальностей с выделением разделов, абсолютно необходимых при изучении основной дисциплины. Только от специфики специальности, изучаемой студентом, должно зависеть содержание курса математики, который будет предлагаться ему для изучения. Задания должны быть разно уровневыми, в основе своей содержать общеобразовательные знания, предлагаться студенту с учетом его возможностей и успешности обучения.

В качестве практической реализации авторами был создан мультимедийный интерактивный курс «Математический анализ», содержащий теоретический и практический материал, набор контрольных вопросов для освоения и закрепления теории. Теоретический и методический материал курса содержит информационные блоки, в состав которых входят текстовые, графические и анимационные фрагменты. Тестовые вопросы имеют комментарии с гиперссылками на соответствующие разделы теоретического материала. Словарь терминов и понятий позволяет проводить как выборочный просмотр теории, практических заданий, так и контроль теоретических сведений.

Педагогический эксперимент показал, что внедрение информационных и компьютерных инновационных технологий обучения приводит к повышению академической успеваемости студентов, совершенствованию форм и методов самостоятельной работы обучаемых, к творческому саморазвитию студентов.

Научный руководитель: к.т.н., доцент
Данович Лариса Михайловна,

Людмила Дегтяренко
(с. Терпіння, Україна)

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ, ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Якісна освіта розглядається сьогодні міжнародною спільнотою як одна з необхідних умов успішного розвитку країни. Зокрема, ЮНЕСКО акцентує питання якісної освіти на набуття молоддю життєвих компетенцій для успішного входження у сучасне суспільство задля досягнення соціальної злагоди. Європейський Союз розглядає якісну освіту передусім як інструмент економічного зростання на шляху до розбудови більш компетентно спроможної та динамічної спільноти.

Україна також приділяє велику увагу проблемі якості освіти, проголошуючи її національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту.

Якісний рівень освіти забезпечується у світі за допомогою відповідних механізмів, що дістали назву моніторингу, який розуміється як система збору, опрацювання та поширення інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує неперервне відстеження за її станом і прогнозування розвитку.[1,с. 31]

Тому питання створення власної системи моніторингу якості освіти – це необхідна умова існування сучасної школи.

Якість освіти – інтегральна характеристика системи освіти, що відображує ступінь відповідності реальних освітніх процесів нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням. Здійснення оцінювання якості освіти вимагає встановлення ступеню (рівня) відповідності навчальних результатів учнів, освітнім програмам, умовам здійснення освітнього процесу загальноприйнятим еталонам і вимогам, що зафіксовано у нормативних документах

Моніторингом якості загальної середньої освіти називається спеціальна система збирання інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об’єктивних даних динаміки та основних тенденцій її розвитку, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення якості освіти і функціонування освітньої галузі.[2,с.16]

Моніторинг – це інформаційна система, яка постійно поповнюється завдяки циклічності (безперервності) відстеження. Це збір та розповсюдження інформації про стан освітньої системи. Зворотний зв’язок, перевірка та оцінювання стану об’єкта і прийняття оперативного управлінського рішення.

Для створення власної системи в колегіумі ми визначили напрямки моніторингу: моніторинг управлінської діяльності; моніторинг професійної майстерності; моніторинг виховної роботи; моніторинг якості освіти; медико – психологічні дослідження розвитку особистості. Розглядаючи якість освіти на рівні нашого навчального закладу, ми визначили такі індикатори аналізу: підготовка випускників; якість змісту освіти; склад і характеристика кадрового потенціалу; матеріально – технічна база; показники здоров’я тощо.

У шкільній практиці ми найчастіше застосовуємо такі види моніторингу, як педагогічний, психологічний, соціологічний, медичний. Основними завданнями освітнього моніторингу ми визначили: вивчення зв’язку між успішністю учнів і соціальними умовами їхнього життя; оцінювання кадрового, навчально – методичного, матеріально – технічного, лабораторного оснащення закладу; оцінювання впливу на навчальний процес державних стандартів, навчальних програм, методичного і технічного обладнання.

Досвід показує, що функціональними завданнями моніторингу є не лише визначення якості освітнього процесу, а саме якості знань, умінь і навичок учнів, оволодіння творчими навичками вихованості учнів, розвитку особистості, а й корекція навчально – виховної роботи, яка базується на визначенні шляхів удосконалення діяльності навчального закладу, класу, окремого учня чи навчально – виховного процесу в цілому.

З погляду накопиченості інформації розрізняють моніторинг: інформаційний – полягає у збиранні, накопичувані, систематизації, поширені інформації; управлінський – передбачає збирання й узагальнення

інформації за певними показниками для вивчення конкретної освітньої проблеми та вироблення відповідних рекомендацій щодо формування стратегії і тактики управлінської діяльності чи прийняття управлінських рішень.

За рівнями проведення ми розділяємо моніторинг на міжшкільний, внутрішньо – шкільний, внутрішньо – класний.

Моніторингові дослідження ми здійснюємо за такими етапами:

І етап (діагностичний): порівняння результатів діагностичної роботи з підсумковими за попередній рік навчання; оцінка залишкового рівня знань з предмету та об'єктивності проведення діагностичних робіт і оцінювання;

проведення поелементного аналізу діагностичної роботи; розробка корекційних заходів на семестр.

Результати моніторингу: корекція планів роботи ШПС; корекція, удосконалення календарних планів роботи вчителів; аналіз на засіданнях предметних секцій.

ІІ етап (рубіжний): узагальнення і інтерпретація отриманих результатів;визначення динаміки рівня навчальних досягнень учнів за результатами проміжного контролю і діагностичної роботи; оцінювання ефективності проведення корекційної роботи з предмету вчителями, методичними секціями;планування корекційних дій і завдань для самоосвітньої діяльності кожного учня з метою виявлення динаміки індивідуальних досягнень учнів.

Результати моніторингу: прийняття управлінських рішень з метою поліпшення стану викладання предметів;

ІІІ етап (підсумковий): загальні підсумки результативності навчання з предметів; порівняльний аналіз отриманих результатів з показниками стартового і рубіжного моніторингу; оцінка ефективності викладання предметів на засіданнях предметних секцій.

Результати моніторингу: підсумки вихідного моніторингу – підстава для написання аналітичних довідок, вироблення методичних рекомендацій і прийняття управлінських рішень з метою поліпшення стану викладання предмету.[3,с. 62]

Циклограмою моніторингової діяльності є: діагностика – створення умов – процес – результат.

Створення умов: визначення напрямів, форм, методів, прийомів роботи;

планування діяльності; методичне супроводження; створення матеріально технічної бази; мотивація;підведення підсумків моніторингових досліджень.

Процес: визначення ключових питань дослідження; планування дослідження; методичний супровід дослідження; обробка результатів дослідження;розробка програми корекції результатів моніторингових досліджень.

Результат: розробка аналітичних документів; прийняття управлінського рішення на підставі аналізу результатів; організація методичного супроводу за підсумками моніторингових досліджень; оцінка ефективності методичного супроводу з прийняттям відповідного управлінського рішення.

Аналіз результатів діагностики за напрямками: визначення рівня сформованості ключових компетеностей учнів з урахуванням вікових особливостей та вимог держстандарту ; визначення основних критеріїв (показників), за якими буде відстежуватися рівень сформованості ключових компетентностей; визначення провідних напрямків діяльності вчителя, щодо усунення типових помилок в освітній діяльності учня (пріоритетність у формуванні компетентностей); визначення необхідних елементів позашкільного освітнього простору, можливості яких можна використати для реалізації вимог державного стандарту.

Упродовж навчального року в колегіумі проводимо внутрішкільний контроль, спрямований на вивчення якості знань учнів: класу порівняно з іншими класами та ї з самим собою; одного і того самого класу з окремого предмета протягом кількох років та порівняно з іншими класами; в одного вчителя у різних класах; у кількох вчителів з одного предмета в різних класах;у кількох вчителів в одному класі, але в різних групах із предметів поглибленого циклу;за результатами контрольних робіт, які проводяться безпосередньо вчителем, адміністрацією, незалежними експертами; по кожному учню окремо порівняно з класом і з самим собою.

Моніторинг дає можливість спостерігати за динамікою зростання чи зниження якості знань учнів усієї школи практично з усіх предметів, порівнювати результати як семестрові, так ї тематичні та контрольні, що створює позитивне поле для об'єктивності в оцінюванні вчителями і батьками. Спостереження за розвитком рівня знань кожного учня з кожного предмета з окремо виділеної групи предметів забезпечує умови для особистісно зорієнтованого підходу до створення ситуації, у якій учень прагне до самовдосконалення й самоорганізації.

Вивчення рейтингу учнів має як позитивні, так і негативні сторони, але тут ми намагаємося відштовхуватися від позитивної мотивації: цього ти вже досягнув, а далі треба спробувати підніматися по траєкторії вище. Використання означених показників у графіках і таблицях на батьківських зборах викликає живий інтерес і зацікавленість. Батьки, отримавши вичерпну інформацію про навчальні досягнення учнів класу, паралелі, порівнюють, зіставляють, оцінюють можливості своєї дитини і поспішають за консультацією до вчителів, починають краще вникати в навчальну діяльність дитини, що є неабияким мотивом до систематичного вивчення уроків, творчої праці, досягнення вищого рівня з різних мотивів, серед яких, зокрема, і бажання показати значно вищий рейтинг на наступних батьківських зборах.

Спостереження за рівнем знань учнів у вчителів в одному класі з одного предмета протягом тривалого періоду, в одного вчителя в різних класах, у кількох вчителів з одного предмета в різних класах дає можливість визначити не лише якісні зміни в знаннях учнів, а й, насамперед, у підвищенні професійних якостей самого вчителя. Маючи на руках порівняльні таблиці, графіки, діаграми, учителі обговорюють їх на засіданнях методичних секцій, творчих та динамічних груп, шукають шляхи розв'язання проблем на семінарах.

Аналіз спостережень за рівнем знань учнів ми проводимо, досліджуючи також фактори впливу на якість знань: відвідування учнями школи; відвідування факультативних, додаткових занять; відвідування занять у позашкільних закладах; участь у шкільних позакласних заходах, що розвивають інтелектуальні здібності; соціально-громадська активність;читацька активність; участь у спортивних гуртках і секціях; стан здоров'я;відвідування батьківських зборів тощо.

Результат: виявлення утруднень в навчальній діяльності, прогалин в знаннях і навичках; розробка корекційних карт для кожного класу в залежності від рівня підготовки з даної теми; самоконтроль діяльності вчителя; налагодження двостороннього зв'язку "учитель-учень".

За результатами моніторингу якості знань адміністрація школи визначає:реальний стан навчального процесу за основними показниками та динамікою його змін протягом досліджуваного періоду; проблемні питання в роботі педагогічних працівників; рівень знань учнів, вплив шкідливих чинників (і шукає шляхи їх усунення); які управлінські рішення необхідні для підвищення якості навчально –виховного процесу; організація коригувальної роботи.

Після чого проводяться педагогічні корекційні дії. Індивідуальна корекційна програма: враховувати проблеми учня в засвоєнні навчального матеріалу по даній темі, рівень сформованості спеціальних, загальнавчальних умінь і навичок; спланувати реальні перспективи підвищення рівня його навчальних досягнень у результаті проведеної корекції; визначити тимчасові рамки корекції з даної теми; визначити види і форми роботи, послідовність їхнього виконання; спланувати і провести повторне оцінювання; скласти з учнем план засвоєння наступної теми.

Отже, проведення освітнього моніторингу стимулює позитивні перетворення та мотивує до якісних змін учасників навчально –виховного процесу. Унаслідок цього відбувається коригування та координація діяльності всіх учасників процесу; удосконалення всіх планів школи щодо організації і здійснення навчального процесу з метою підвищення його якості;подальше вдосконалення , самовдосконалення, підвищення рівня самоорганізації учасників навчально –виховного процесу; удосконалення взаємовпливу та взаєморозуміння на рівнях: батьки –учень –учитель –адміністрація; динамічний розвиток мотивації учасників НВП до підвищення якості знань тощо.

Таким чином, моніторинг в освіті – це сучасний механізм управління якістю освіти. За його допомогою можна відстежувати і своєчасно коригувати будь – який процес в освіті. Але при цьому слід пам'ятати, що тільки той учень, який чітко уявляє мету свого навчання, може бути вмотивований до свідомих дій, спрямованих на позитивну динаміку якісного зростання. Це є необхідною умовою забезпечення якісного рівня навчальних досягнень учнів.

Література:

1. Гуменюк В. Нетрадиційні ресурси управління якістю освіти // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. - №1.
2. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. – http : // www.mon .gov.ua
3. Скорик Т. Система моніторингових досліджень як механізм управління якістю освіти // Школа – 2011. - № 8.

Надежда Зенько
(Гомель, Беларусь)

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

Психолого-педагогические аспекты становления и развития личности современного человека связаны с его общественными способами самоопределения и самореализации. Современный студент может и должен самостоятельно решать задачи, связанные не только с социальной адаптацией, но и с нахождением направлений и способов творческой самореализации себя в общественной жизни. При этом педагогически важно, при каких условиях этот процесс будет проходить для него наиболее эффективно. В связи с этим одной из важнейших задач современного высшего образовательного учреждения становится развитие социальной активности личности студента. Именно от нее зависит эффективное осуществление социально-профессиональных функций и ролей.

Социально-профессиональная активность личности изучается на разных уровнях. Разрабатываются ее методологический аспект (К.А. Абульханова-Славская, Е.А. Ануфриев, Г.С. Арефьева, Т.П. Богданова, А.П. Петров и др.); социальный аспект (А.С. Капто, Т.С. Лапина и др.); психологический аспект (Б.Ф. Ломов, В.Г. Маралов и др.); педагогический аспект (Т.Н. Мальковская, Г.В. Мухаметзянова, В.Ш. Масленникова, В.А. Ситаров, В.А. Сластенин, Ю.П. Сокольников и др.).

В научной литературе существует неоднозначность в определении понятия «социальная активность». Различная трактовка порождена сложностью самого понятия, в частности, разнообразием проявления его форм и вариантов. Анализ философской, психолого-педагогической литературы позволил рассмотреть изучаемое явление с позиций разных наук. С позиции философии – это понятие, «отображающее характер функционирования индивидов и социальных групп в обществе» [1]. Социальная активность связана с превращением интереса в фактор действия, с познанием и целеполаганием.

В педагогическом словаре Г.М. Коджаспировой дается следующее определение активности личности: «Активность личности - представляет собой деятельностное отношение личности к миру, способность производить общественно-значимые преобразования материальной и духовной среды на основе освоения исторического опыта человечества» [2, с. 14]. Социально-педагогический словарь трактует социальную активность как «интегративную характеристику внутренних возможностей субъекта в осуществлении деятельности, направленной на поддержание и развитие социальной целостности» [3, с. 8]. Так или иначе, все определения подчеркивают деятельностный аспект данного определения, дающего возможность сосуществовать в социуме и самореализовываться во всех сферах жизни. Применительно к учащейся молодежи социальная активность предполагает воспитание у личности организаторских умений и интереса к общественной работе, ответственности при выполнении общественных поручений, инициативности в сочетании с исполнительностью.

Э.Ф. Шакирова выделяет общие характеристики категории «социальная активность»: взаимодействие субъекта с социальной средой в социальной деятельности; изменение социальной среды и субъекта взаимодействия (принятие им на себя ответственности); освоение законов общества, культуры, социального опыта и использование их на практике; способ поведения социального субъекта; внутренняя готовность к действию; проявление субъектом сверхнормативной деятельности; деятельное отношение человека к жизни в обществе; творческое выполнение заданных обществом функций, создание социальных инноваций; наличие внутренних мотивов и стимулов, в основе которых лежат общественно-значимые потребности [4, с. 52].

Таким образом, социальную активность студента следует рассматривать как интегративное качество личности, представляющее собой целостную систему социальных знаний, оценочных суждений и переживаний, мировоззренческих установок, поступков, ориентированных на проявление самостоятельности и инициативы; направленное на взаимодействие с социальной средой и ее преобразование через различные виды деятельности.

Педагогическая проблема формирования социальной активности тесно связана с психологическими представлениями о структуре личности и взаимосвязях различных ее компонентов. Так, А.П. Петров в структуре социальной активности выделил следующие ее составляющие[5, с. 10]:

- по форме: профессиональная и непрофессиональная;
- по видам: трудовая, политическая, познавательная;
- по направленности: общественная, антиобщественная;

- по сфере реализации: производство, управление.

Для того чтобы в каждом конкретном случае можно было определить факт наличия или отсутствия социальной активности и оказать влияние на ее протекание, необходимо выделить показатели, критерии, определяющие социальную активность. Е.А. Ануфриев выделяет следующие критерии: степень развития, максимальное использование дарований, талантов, склонностей человека в процессе участия в общественной деятельности; степень сознательности; бескорыстность [6, с. 46].

Некоторые авторы в качестве критериев рассматривают свободное время, затраченное на определенные виды деятельности, наличие элементов соревновательности, сверхнормативности в труде. Т.Н. Мальковская выделяет следующие критерии [7, с. 17]: направленность социальной ориентации; количественные и качественные показатели деятельности; мотивы, побуждающие к взаимодействию с людьми, ближайшим окружением.

Анализ научной литературы и реального опыта по проблеме формирования социальной активности студентов педагогических профессий позволил выделить ряд условий, соблюдение которых ведет к оптимизации этого процесса. Одним из наиболее общих и важных педагогических условий формирования социальной активности современного специалиста выступает общая компетентность педагогов образовательного учреждения, представляющая собой совокупность профессиональной и социальной компетентности, а также навыков социального взаимодействия.

Следующим педагогическим условием может выступать использование педагогами в практической деятельности потенциальных возможностей образовательной среды как дополнительного педагогического средства формирования социальной активности студентов. Данное условие включает в себя как социально-педагогическую компетентность педагогов, так и высокий уровень социальной активности самих сотрудников учреждения образования. Педагоги в этой связи выступают в качестве особых агентов социализации, так как имеют целью нейтрализовать негативные факторы социализации, решая при этом задачи социального воспитания. Педагог должен оценивать социальную активность студента через призму имеющегося у него социального опыта и потенциальные возможности его освоения личностью.

Педагог, выступая в качестве субъекта процесса формирования социальной активности студентов, должен обладать знанием диагностики и активизации имеющихся у студентов ресурсов осуществления учебной и внеучебной социально-значимой и полезной деятельности, а также знанием собственных возможностей и умением преобразовывать личностные ресурсы в действенные поддерживающие программы.

Процесс формирования социально активной личности студента предполагает определение и учет потенциала внеклассной деятельности учреждения образования. Эта деятельность реализуется в следующих направлениях: раскрытие, развитие и использование социальных способностей студентов и педагогов; формирование индивидуальных практических знаний, умений, навыков, необходимых для выполнения конкретной профессиональной трудовой деятельности; активное потребление социального опыта, культуры. Она обеспечивает более интенсивную социализацию студентов, близость к профессиональной среде, социальным отношениям, ведущей к глубокому развитию профессиональных и личностных качеств будущего специалиста.

В качестве одного из педагогических условий также может выступать обеспечение поэтапного формирования социальной активности студентов [4]. Поэтапное включение студентов во внеучебную деятельность осуществляется на основе учета целей профессионального образования, воспитания и формирования личности будущего специалиста, гражданина, свободной личности и предполагает направленность на формирование структурных признаков социальной активности: когнитивного, оценочно-эмоционального, мировоззренческого, поведенческого.

На *когнитивном* этапе осуществляется процесс формирования у студентов знаний о социальной действительности, дающих сведения об особенностях социального общения, способах взаимодействия с социальной средой, формах проявления активности. На данном этапе необходима организация процесса формирования у студентов самостоятельности и устойчивости суждений о социальных нормах, регулирующих взаимоотношения людей, формирования умений давать содержательную характеристику социальным, нравственным ценностям и анализировать, как именно они могут проявляться в поведении. Нравственные знания становятся основой для решения учебных, профессиональных и жизненных задач.

Оценочно-эмоциональный этап заключается в формировании личностного отношения к проявлению социальной активности. На данном этапе организуется формирование оценочных суждений и эмоциональных отношений студентов к явлениям социальной действительности, отдельным действиям и поступкам, наблюдается субъективное отношение к деятельности. Интериоризация социальных норм, ценностей, а также выработка собственных отношений, ценностей невозможны только на когнитивном уровне и предполагают активную роль эмоций в этом процессе. Они неразрывно связаны с важнейшими качествами личности, ее нравственным содержанием, характером мотивационной сферы, эстетическими и нравственными ценностными ориентациями.

Мировоззренческий этап предполагает формирование целостного представления о социальной активности как необходимом качестве личности, вследствие возникновения внутренней готовности руководствоваться заданными принципами и нормами поведения. Это внутренний механизм, раскрывающий жизненную позицию личности, программу ее поведения и действий. Данный этап должен характеризоваться наличием таких признаков, как: системность убеждений личности; широкий диапазон убеждений студентов, связанных с будущим положением как членов общества; проявление убеждений в личностных особенностях студентов (ответственности, уважительном отношении к другому человеку, толерантности).

Поведенческий этап нацелен на формирование устойчивого социально активного поведения, проявляющегося в любых ситуациях и основанного на возникших сознательных навыках и привычках. Показателем данного этапа выступают ориентация действий студента на социально одобряемые нормы, ценности, суждения, убеждения, а также устойчивость и самостоятельность линий поведения, наличие социальной позиции личности. Предпринимая определенные действия, проделывая те или иные операции, студент проявляет свое отношение к общественно значимой деятельности, другим людям и социальным группам, к самому себе, выполняя те или иные социальные роли. Показателями социальной активности личности на данном этапе также могут выступать активная жизненная и гражданская позиции; активное участие в общественных делах образовательного учреждения, коллектива, студенческом самоуправлении; организаторские и коммуникативные способности.

Данное педагогическое условие – обеспечение поэтапного формирования социальной активности студентов – ориентировано на отбор эффективных форм и методов работы с личностью в зависимости от уровня сформированности у нее этого качества.

Таким образом, реализация представленных условий требует повышенного уровня социальной активности педагогического коллектива образовательного учреждения, общекультурной и специальной подготовки педагогов. Конечным результатом организуемой деятельности по формированию социальной активности студентов выступает личностное образование, включающее совокупность структурных признаков (когнитивного, эмоционально-ценностного, мировоззренческого и поведенческого), качества будущего специалиста (гуманистических, деловых и гражданских) и социальный опыт личности.

Литература:

1. Социальная активность [Электронный ресурс] / Философский словарь. – Режим доступа : http://www.edudic.ru/fil/1160/# – Дата доступа : 10.09.2012.
2. Коджаспирова, Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д : Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.
3. Словарь социального педагога и социального работника / под ред. И.И. Калачевой, Я.Л. Коломинского, А.И. Левко. 2-е изд. – Минск : БелЭн, 2003. – 256 с.
4. Шакирова, Э.Ф. Педагогические условия формирования социально активной личности студента / Э.Ф. Шакирова, Г.П. Иванова // Акмеология. – 2012. – №3(43). – С. 51–56.
5. Петров, А.П. Социальная активность : сущность, содержание, критерии // Формирование социальной активности личности : сущность, проблемы : Межвуз. сб. науч. тр. / Под ред. А.П. Петрова. – М. : МГПИ им. В.И. Ленина, 1985. – Т.1. – С. 8–13.
6. Ануфриев, Е.А. Социальная роль и активность личности / Е.А. Ануфриев. – М. : Просвещение, 1971. – 151 с.
7. Мальковская, Т.Н. Социальная активность школьников и пути ее формирования / Т.Н. Мальковская // Советская педагогика. – 1978. – № 5. – С. 14–21.

Олена Зіміна
(Одеса, Україна)

SPECIAL FOCUS ON DISTANCE LEARNING

Every student has heard or read about distance learning - how it is revolutionizing his studies, how a world of English can be accessed through communication at distance, how the modern education has become super-efficient by the informational exchange.

Considering the case of accessibility and the range of possibilities available, it's surprising that more studies are not exploiting this potential.

Initially it can be two speakers - teacher and student linked together who could communicate amongst themselves.

Then as now, a set of information exchange allows for data to be split into "blocks" to be routed via a complete task code to its final destination. The idea is to take any number of different tasks to reach their destination - every student can get his own task for familiarization and carrying out. Thus every teacher can always be sure that the main problem of process - studying of a cadet - is performed to him.

Distance learning is progressing along this path. By creating individual area of tests and tasks and connecting themselves up, teachers and students are able to share their results.

As a natural progression, distance learning is commencing to be used in spreading possibilities - how to make optimum conditions for the process of studying.

Today distance learning works like this: you need to supply every cadet separately or the whole group together with basic knowledge in Maritime English. In such a case you act as a "giver" of tasks - not forgetting to explain their main purposes and final results. Next, from time to time, you need to get in touch what success every individual has just achieved. Besides, you ought to be a supervising organizer who will provide this service. It means that every link you make with your partner, personally or by electronic highway, will always bring to success. Certain contact needs to be purchased and installed to actually get onto the permanent exchange of information. The next best source of success is the tasks themselves - how many interesting achievements are made by the teacher in composing such items based on programs of your establishment. And surely it is compulsory to use recommendations and requirements given by the International Maritime Organization.

To achieve success your scope of services should be ranging from complete teacher's management including initiation, organization, coordination and its controlling part to just cadet's management of his own work.

This is the most talked about and promising aspect in learning of Maritime English. This is where the much-mooted various situations, moving usage of Maritime Glossary, self-assessment questions and grammar tasks are suggested for carrying out..

It doesn't matter if such tasks are common or rather definite embracing the whole grammar or lexical theme , or any narrow topic - only one main thing should be considered - how to attract the attention of every cadet to carrying out these tasks. This in their turn can vary from elementary to intermediate ones.

For an obvious purpose they should - in the first instance - be dedicated to GRAMMAR - basic structural part of any language.

For example:

Task One - choose the right variant proving your knowledge of English Tenses:

1. Our captain is very busy at the moment. He….entries into the log-book.

A - makes; B - has been making; C - is making; D - has just made.

Remark very much to the point is not in complicating such tasks but primarily in cadet's understanding of structure of the English language and the use of definite skills by means of similar tests.

Task Two – complete the spaces with suitable Modal Verbs or their equivalents:

1. As our vessel was quite able to withstand huge waves we…not…look for shelter.

Task Three – finish the sentence using the rule"Adverbial Clause of Time and Condition":

1. The pilot will be taken aboard after…

Task Four - open the bracket and use the right form of the verb. Ask the question.

1. The vessel ran aground because the Chief mate….. (to alter) the course too late. Why?

Task Five - change the following sentences into the Passive Voice:

1. The captain is signing the Letter of Protest now.

Task Six - Complex Object, Complex Subject - make up sentences and translate them:

1. The crewmen, darkness, their vessel, before, wanted, the port of destination, to reach.
2. Unreliable, to be, the light-buoy, said, is.

As everybody can reproach with their groundlessness, I'd like to object that such training exercises make some appreciable progress from one item to another and further. Only one main condition should be followed as a rule - any student tries not to loose his will.

Task Seven - make the sentence Indirect:

1. The captain said,"Watch Officer, be careful! Our ship can find fast ice along these coasts."

To modify cadet's knowledge of Maritime Glossary, as well tasks and tests should be dwelled on various versions:

Task One - choose the correct variant:

1. What light is the most conspicuous?

A. a flashing light; B. an isophase light; C. a fixed light; D. an occulting light

2 - Where is Bridge Procedure Guide used?

A. It is intended for cadets of Navigation Department.
B. It is intended for crew members.
C. It is intended for those who desire to master their knowledge in English.

Task Two - find the appropriate command:

-Heave in the forward spring!
Потравить прижимной! -Make fast fore and aft!
-Slack away the breast line!

Task Three - fill in the blanks with proper words:

Text 1. The passage planning for the----------of the voyage did not consider the ---------of the shallower water downwind of which the vessel was to travel.

The combination of strong south- westerly conditions, producing ---------- and shallower water, almost certainly caused the large wave encountered by the vessel. Given the prevailing----------this was predictable.

Text 2. Webbing or synthetic lashings have become more prevalent for ---------- deck cargoes in recent years, but are not----------in the IMO Code of Practice.

They are quick and easy to use, they do not ----------.They are, however, Vulnerable to----------and are not----------for really heavy - duty work.

Regular and close inspection of the webbing material should be carried out, and ----------replaced.

Consideration should also be given using additional, alternative types lashing to ----------the webbing lashings during winter or if----------is predicted.

Text 3. Due to the low value of the timber cargo, plastic wrappings or----------were not used on this vessel. The use of----------would have assisted in reducing the amount water----------in the timber and consequent reduction in stability. It might also have reduced the possibility of packages being broken or ----------as a result of wave impact or heavy rolling.

Text 4. The hatch covers were of----------painted steel. This is not an---------- effective----------coating, and when wet it has a particularly low coefficient of friction. One of the easiest methods to help prevent movement of a deck cargo, is to ensure that hatch tops are painted with a----------.This reduces the effective loading on the lashing arrangement and reduces the possibility of----.

(final leg, beam seas, lashing failure, distorted, worn lashings, smooth, protective coverings, supplement, mentioned, easy to store, possible effect, weather and sea conditions, abrasion, suitable , absorption, non-slip, securing, heavy weather, tarpaulins, high fiction coating).

Self-assessment task—How can you operate bridge checklists?

Task Four - choose the best answer or right order and mark the letter with a tick. Translate the text.

Preparation for Sea

1. The passage plan for the intended voyage should be prepared. It is necessary…
 a. to ensure that the ship can be navigated safely between ports
 b. to support the bridge team
 c. to check appropriate equipment
2. The preparation of the navigation part for the intended voyage includes…
 a. studying of sailing area
 b. preparation, selection and correction of ship publications
 c. preliminary plotting and passage planning
3. It is prohibited to go to sea in case…
 a. disappearing or breakage of the main gyro compass , log
 b. absence or breakage of sextant and barometer
 c. breakage of engine telegraph
4. Has the following equipment been checked and found ready for use?
 a. clocks
 b. electronic navigational position fixing systems
 c. echo sounder
 d. speed distance recorder
 e. gyro / magnetic compass and repeaters
 f. bridge movement book course and engine movement recorder
 g. anchors
 h. radars
5. Has the following equipment been tested, synchronized and found ready?
 a. thruster controls and indicators if fitted
 b. bridge to engine room / mooring station communications
 c. navigation and signal lights
 d. bridge and engine room telegraphs including
 e. rpm. indicators

f. emergency engine stops
g. controllable pitch propeller controls and indicators if fitted
h. communication facilities
i. portable radios

Such tasks can be composed ad infinitum.

But only effective manning, practical supervision by experts - teachers, computerized control, planned organizing, information area and distance monitoring can lead to successful destination.

Світлана Капран
(Київ, Україна)

МОДЕЛЬ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОРГАНІЗАТОРІВ ДІЛОВОДСТВА (ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ) ДО САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ

Вивчення самостійної навчальної роботи майбутніх організаторів діловодства (державні установи) як соціально-педагогічного явища спонукало нас до розроблення робочої моделі (знаряддя праці науковця), яка дала можливість розширити знання про досліджуваний об’єкт. Модель – це наукове поняття, що пов’язане з методом моделювання. У філософському розумінні – це міра, зразок, норма [1, с. 382]. Під педагогічною моделлю слід розуміти штучно створену форму наукової абстракції, в якій відтворюються досліджувані явища. При цьому слід звернути увагу на те, що великі розбіжності між оригіналом і моделлю позбавляють останню її пізнавального значення. Проте, коли модель стає занадто «точною», вона втрачає свій сенс, перестає бути моделлю.

Модель можна розглядати як єдність протилежного – абстрактного й конкретного; засіб дослідження, метод моделювання, який відрізняється пізнавальною функцією. У процесі моделювання виникають нові ідеї та форми експерименту, відбувається відкриття невідомих фактів, що потребують використовувати ідеалізації та абстрагування, яке має три рівні: 1) рівень потенційного здійснення; 2) рівень реального здійснення; 3) рівень практичної діяльності. У процесі моделювання задіяні такі його елементи, як: «суб'єкт» – ініціатор моделювання або користувач його результатами; «об'єкт – оригінал» – предмет моделювання: модель – відображення об'єкта, який у певних умовах може змінювати «об'єкт – оригінал», передаючи якості та характеристики оригінала; середовище, в якому знаходяться всі учасники проекту [2].

Процес моделювання – структуроване явище, що вміщує такі складові, як: теоретична стадія – висунення гіпотези, її оцінка; теоретичне відображення, пов’язане з розробленням експериментальної моделі; обговорення та інтерпретація отриманих даних, їх узагальнення; теоретичне обґрунтування взаємодії між моделлю та реальним об’єктом; можливість проведення екстраполяції на цей об’єкт та отримання даних.

Характеристика теоретичних засобів, за допомогою яких забезпечується екстраполяція, є необхідною складовою частиною модельного експерименту, який надає можливість ізолювати явища, що вивчаються, від впливу побічних неістотних впливів і вивчати його в «чистому» вигляді; багаторазово відтворювати хід процесу в жорстко фіксованих умовах, що підлягають контролю з урахуванням умов; планомірно змінювати, варіювати, комбінувати різні умови з метою одержання результату. У модельному експерименті взаємодії між об’єктом і засобами дослідження немає. Експериментують не з об’єктом, а з його замінником – моделлю. Модельний експеримент вміщує метод моделювання, його складовими є: постановка завдання; створення або вибір моделі; дослідження моделі; перенесення знань із моделі на оригінал [2].

Найбільш поширеними в педагогічній діяльності є такі методи моделювання, як: методи сценаріїв, графічні методи, метод структуризації, метод «дерева цілей», морфологічний метод, метод типу комісії, метод «Делфі», метод синектики тощо. У практиці педагогічного моделювання застосовуються й прикладні методи (баластні методи, потокові методи, методи звичайного планування) характерні для економіки, управління виробництвом [2].

Таким чином, модельний експеримент дозволяє вивчати такі об’єкти, над якими важко здійснити експеримент. Він дає змогу «програвати» довільні моделі досліджуваних явищ, багато разів імітувати їх у різних штучно створюваних умовах; спостерігати їх перебіг у змінюваних часових режимах; розглядати розвиток соціальних процесів, відбираючи оптимальні варіанти і відкидаючи небажані або неможливі в соціальній дійсності.

Розроблена нами модель готовності майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи є описовою і носить прикладний характер. Її розроблення здійснювалося у чіткій послідовності: визначено її функціональне призначення; визначено її структурні компоненти з урахуванням виявлених ознак готовності та визначених рівнів готовності майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи; перевірено ефективність функціонування моделі готовності майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи.

Метою розроблення цієї моделі було: 1) довести, що готовність майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи залежить від знань, умінь і навичок; мотивації як рушійної сили їхньої поведінки в освітньому середовищі, що простежується в освітній діяльності – навчанні, важливою складовою якого є самостійна навчальна робота; 2) проаналізувати комплекс дій, спрямованих на підвищення рівня готовності майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи; 3) проаналізувати їхні професійно-особистісні якості; 4) експериментально довести ефективність функціонування моделі готовності майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу I-II рівнів акредитації.

Структурно модель складається з трьох компонентів: професійно-особистісного, технологічного, діяльнісного.

I-ий компонент – професійно-особистісний. Проведений експеримент показав, що особистісні й професійні якості майбутніх організаторів діловодства (державні установи) чітко розмежувати неможливо. Проаналізувавши отримані відповіді учасників експерименту щодо професійно-особистісних якостей, ми з'ясували, що мотивація є рушійною силою поведінки майбутніх організаторів діловодства (державні установи) в освітньому середовищі, що простежується в процесі організації і здійснення самостійної навчальної роботи – важливої складової їхньої професійної підготовки.

II-ий компонент – технологічний, який уміщує: знання сутності поняття «самостійної навчальної роботи», видів, форм і методів самостійної навчальної роботи; знання майбутніми організаторами діловодства (державні

установи) основних теоретичних положень щодо організації і здійснення самостійної навчальної роботи; навчально-організаційні вміння (вміння організовувати самостійну навчальну роботу з використанням нових технологій навчання); вміння реалізовувати програму дій; вміння корегувати результати самостійної навчальної роботи.

Знання – це «осягнення, усвідомлене розуміння дійсності; сукупність відомостей у будь-якій галузі» [3, с. 93]. Вони визначають погляди, переконання, особистісні якості та інтереси суб'єктів навчально-виховного процесу. «…Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає уміння…Формування уміння проходить кілька стадій: ознайомлення з умінням, усвідомлення його смислу; початкове оволодіння ним. Нарешті самостійне, дедалі точніше виконання практичних завдань. Вивчення кожного навчального предмета, виконання вправ і самостійних робіт виробляє в учнів уміння застосовувати знання» [4, с. 338]. Термін «навички» тлумачиться як «…дії, складові частин яких у процесі формування стають атоматичними», а навчальні навички здобуваються в міру опанування студентами знаннями й уміннями і набувають внаслідок багаторазового виконання автоматизованого характеру. [4, с. 221].

Уміння й навички – взаємопов'язані: уміння – це готовність до свідомих і точних дій, тобто, це знання в дії, а навичка – автоматизована ланка цієї діяльності, тобто, автоматизовані уміння. Інколи на практиці спостерігається порушення взаємозалежності знань, умінь і навичок: уміння і навички «відстають» від знань, якими суб'єкти учіння не можуть скористатися.

Знання, уміння й навички майбутніх організаторів діловодства (державні установи) прописані в ОПП (освітньо-професійній програмі) та ОКХ (освітньо-кваліфікаційній характеристиці) підготовки молодшого спеціаліста зі спеціальності «Діловодство».

ІІІ-ій компонент – діяльнісний, який уміщує *діагностичні дії* (вироблення чіткої уяви про майбутню структуру самостійної навчальної роботи, навичок систематичності щодо її виконання; реалізацію, планування та використання певних засобів при виконанні завдань самостійної навчальної роботи); *оцінні дії* (аналіз та оцінка результатів самостійної навчальної роботи, дотримання послідовності виконання завдань, уміння виокремлювати проміжні результати); *організаційні дії* (ефективне використання майбутніми організаторами діловодства (державні установи) часу у процесі здійснення ними самостійної навчальної роботи); *аналітичні дії* (здійснення відбору навчального матеріалу, запропонованого для самостійного вивчення, шляхом логічного аналізу); *програмно-цільові* (вміння майбутніх організаторів діловодства планувати свою самостійну навчальну роботу); *координаційні дії* (вміння управляти своєю самостійної навчальною діяльністю); *прогностичні дії* (розвиток певних оцінних умінь з метою прогнозування самостійної навчальної роботи); *інформаційно-пізнавальні дії* (формування активного ставлення майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи: розвиток самостійного пошуку шляхів вирішення навчальних завдань; оперування отриманими знаннями та їх творче застосування в процесі здійснення самостійної навчальної роботи).

Майбутня професійна діяльність організаторів діловодства (державні установи) передбачає оволодіння ними широким спектром необхідної фахової інформації, вміннями обробляти, узагальнювати її, планувати й прогнозувати свою діяльність в ринкових умовах. Саме ця обставина актуалізувала проблему дослідження і зумовила необхідність розроблення та теоретичного обґрунтування моделі готовності майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи.

Розроблена модель повною мірою відображає процес підготовки молодшого спеціаліста зі спеціальності «Діловодство» до організації і здійснення самостійної навчальної роботи, що спрямовується на забезпечення готовності (надання знань, вироблення вмінь і навичок) до організації самостійної навчальної роботи і певною мірою уточнює поняття «готовність».

Окрім того, модель готовності майбутніх організаторів діловодства (державні установи) до самостійної навчальної роботи є відображенням педагогічного явища, в основу якого покладено особистісно орієнтований, суб'єктивно-діяльнісний, акмеологічний, креативний, соціокультурний і технологічний підходи.

Література:

1. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
2. Новиков А.М. Методология образования. // А.М. Новиков. – М.: «Згвес», 2002. – 320 с.
3. Короткий тлумачний словник української мови // уклад.: Д.Г. Гринчишин, Л.Л. Гумецька, В.Л. Карпова та інші; відп. ред. Л.Л. Гумецька. – К.: Рад. школа, 1978. – 296 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. // С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.

Ірина Козинець
(Ніжин, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ» УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Наші предки з часів Київської Русі, козацько-гетьманської доби завжди цінували знання, освіту, культивували поважне ставлення до тих, хто багато знає і щедро ділиться мудрістю. Товариство «Знання» можна розглядати як спадкоємця просвітницьких традицій українських братств, громад, просвіт, що зародилися у XV – початку XX ст. Створене в 1947 р. Всесоюзне товариство для поширення політичних і наукових знань і його структур в Україні (1948 р.), що мало стати провідником політики режиму, засобом її коментування і пропаганди, насадження комуністичної ідеології [1].

Однак, Товариство «Знання» вже з перших років своєї діяльності вийшло далеко за межі чисто ідеологічних функцій. Об'єднавши в своїй діяльності провідних українських учених, викладачів ВНЗ, учителів, відомих діячів літератури і мистецтва, інженерів, лікарів, воно розгорнуло роботу з пропаганди наукових і медичних знань шляхом організації масових публічних лекцій, наукових конференцій, створення постійно діючих та пересувних лекторіїв, підготовки висококваліфікованих лекторів.

З точки зору Коропатника М. М., можна виділити періоди історії Товариства «Знання» в наступних рамках:

1. Товариство для поширення політичних і наукових знань: становлення та розвиток (1948 – 1962 рр.)
2. Товариство «Знання» УРСР - масова просвітницька організація (1963 -1975 рр.)
3. У пошуках шляхів підвищення ефективності лекційно-просвітницької роботи (1976 – 1990 рр.)

4. Товариство «Знання» України на сучасному етапі: досягнення, проблеми використання інтелектуального потенціалу для розбудови державності (1991 – до даного часу) [3; 4; 5].

1. Товариство «Знання» було засновано через декілька років після Другої світової війни (в Україні - 16 січня 1948 р.), коли виникла нагальна потреба у залученні до просвітницької роботи інтелігенції. Це пояснюється головним чином двома обставинами. По-перше, з'явилися якісно нові фактори, серед яких - науково-технічна революція, що поставила перед суспільством завдання освітнього та інформаційного переосмислення не лише уявлень про оточуючий світ, але й ролі самої людини, соціуму. По-друге, одним із наслідків війни для Радянського Союзу стало значне зниження освіченості і культури широких верств населення, втрата освітніх навичок колишніми фронтовиками [5, с. 81].

Розпочавши просвітницьку роботу з разових публічних лекцій, Товариство «Знання» поступово переходило до системних форм роботи як ефективніших для забезпечення процесу безперервної освіти: циклів лекцій, лекторіїв, кінолекторіїв, радіолекторіїв, народних університетів. Такий напрямок розвитку республіканського Товариства «Знання» підтримав V з'їзд організації, який відбувся у лютому - березні 1961 р. Він націлив громадськість на розвиток народних університетів, котрі створювалися на місцях разом з органами культури, профспілками та іншими організаціями і стали важливою ланкою безперервної освіти дорослих.

Виникнення народних університетів у Радянському Союзі пов'язане із зародженням у 1959 р. нової форми соціалістичного змагання - руху ударників та бригад комуністичної праці, тобто стало одним із проявів росту громадської активності. Народні університети почали створювати з метою надати допомогу трудящим у збагаченні їх знань, підвищення політичного і культурного рівня. Їх об'єктивна привабливість зумовлювалася системністю навчання, різноманітністю форм проведення занять, високим професіоналізмом лекторів і викладачів. Більшість університетів створювалася на базі клубних закладів і мала вирішувати завдання естетичного виховання, тому на початку усі вони називалися університетами культури, що скоріше вказувало на їхню соціальну функцію, ніж на зміст роботи.

Головним підсумком перших 15 років в історії Товариства «Знання» України стало виникнення абсолютно нового типу просвітницької організації, в якій поєднувалися масовість та елітарність, здатність здійснювати розгорнуті кампанії з економічної, правової, медичної освіти і пропагувати новітні досягнення науки, техніки, культури. Система методичних органів, що склалася в рамках Товариства «Знання», створювала виняткове інтелектуальне середовище спільної роботи видатних вчених, майстрів культури та багаточисленних представників міської і сільської інтелігенції.

2. У 60-70-і рр. особливо інтенсивно розроблялася така пропагандистська тема, як радянський спосіб життя. Біля 80 тис. лекторів спеціалізувалися з питань патріотичного та інтернаціонального виховання. Серйозна увага приділялася моральному і правовому вихованню [6].

В силу об'єктивних обставин вимоги до лектора значно підвищилися порівняно з попереднім періодом, що зумовило необхідність поряд з кількісним ростом Товариства «Знання» витримувати якісні параметри, які могли забезпечити в першу чергу вчені та викладачі. Не випадково у листопаді 1969 р. пленум правління Харківської обласної організації звернувся до вчених ВНЗ, науково-дослідних та проектних інститутів із закликом регулярно виступати зі своєю науковою проблематикою в масових аудиторіях.

В умовах перетворення організації Товариства «Знання» на масову все більшої ваги набувала робота з підвищення кваліфікації лекторських кадрів. Поряд із семінарами за галузями знань, що ввійшли в практику ще в 50-і рр., за ініціативою правління Товариства «Знання» УРСР стали проводитися тематичні семінари з комплексних проблем.

Основною формою роботи Товариства «Знання» протягом 60-70-х рр. залишалися лекції, але поступово в практику запроваджувалися нові форми роботи. Наприклад, широкого резонансу набули «Дні науки», які проводилися за участю відомих вчених.

Провідне становище за популярністю серед лекцій суспільно-політичного циклу займала міжнародна проблематика. Реальну віддачу приносили лекції з економічних та науково-технічних знань, передового виробничого досвіду. Саме в пропаганді цих галузей знань утворився оптимальний варіант поєднання просвітницьких функції з практичними [2].

Важко назвати соціальну, економічну проблему у вирішенні якої не брали б участі громадські лектори. Разом з тим, це - період перш за все екстенсивного росту організації. Проте цей ріст досяг такого рівня, при якому підтримка ефективності роботи вимагала якісних змін.

В цілому можна зробити висновок, що більшість тематичних напрямків у лекційній діяльності Товариства «Знання» носили політико-ідеологічний характер. Разом з тим важливою перевагою Товариства «Знання» було те, що воно компенсувало недоліки інших джерел інформації, які зазнавали політичної цензури.

3. З другої половини 70-х рр. в пошуках більш ефективних методів ідеологічного впливу на населення Радянського Союзу керівництво КПРС зробило основний наголос на лекційну пропаганду. Оскільки в той час рівень освіченості та інформованості людей був досить високим, то вплинути на них у бажаному для політичного керівництва країни дусі могли лише професіонали, що і зумовило проведення атестації лекторів.

Перший її тур пройшов у 1978-1979 рр. Незважаючи на те, що до початку атестації 30 % членів Товариства «Знання» ніякої участі в лекційній пропаганді не приймали, в результаті формального підходу не було атестовано лише 6 % лекторів, в основному з причини поганого стану здоров'я, що не задовольнило партійні органи [3, с. 17].

Вдосконаленню лекційно-просвітницької роботи сприяв проведений на базі Харківської обласної організації експеримент. Протягом 1982-1983 рр. там фактично було реформовано традиційну для Радянського Союзу схему організації лекційної пропаганди, підготовлено ґрунт для перебудови лекційної пропаганди на території всієї республіки. Можна сказати, що перший етап перебудови лекційної пропаганди, оснований на Харківському експерименті, відкрив нові можливості для приведення у відповідність з вимогами життя стандартів лекційно-просвітницької діяльності, подальшого розширення присутності на інформаційно-аналітичному ринку структур Товариства «Знання».

В ході атестації 1984-1985 рр. питання підбору лекторських кадрів офіційно ставилося під контроль партійних структур, що дало можливість отримати «бажаний результат» майже 240 тис. чоловік не витримали іспиту на звання лектора. Цього разу здійснювалася свого роду селекція лекторських кадрів, серед яких цілеспрямовано створювався партійний прошарок, як опора партійних комітетів, який зростав в залежності від кваліфікаційного рівня. Так, серед лекторів первинної ланки члени КПРС складали 46,6 %, міської і районної – 69,6 %, обласної – 81,5 %, республіканської – 89,3 % [3, с. 17].

Ставка на лекційну пропаганду зумовила необхідність вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації лекторів. На середину 80-х рр. практично було завершено створення структурної системи, що включала розгалужену мережу постійно діючих та разових республіканських, обласних, міських і районних семінарів, курсів підвищення кваліфікації, університетів та шкіл лекторської майстерності, заочних лекторських відділень на базі ВНЗ.

Чільне місце в діяльності організацій Товариства «Знання», як і в попередні роки, займала видавнича справа. В 1985 р. лише науково-популярних та методичних брошур на допомогу лектору і спеціалісту народного господарства випущено 636 найменувань загальним тиражем понад 3,5 млн. примірників [5, с. 139].

Незважаючи на органічно притаманні Товариству «Знання», як складової частини пропагандиської машини КПРС, вади, ним накопичений цінний досвід професійної підготовки лекторських кадрів, що може бути використаний для подальшого вдосконалення системи безперервної освіти всіх категорій спеціалістів різних галузей народного господарства України.

4. У листопаді 1990 р. відбувся Установчий з'їзд Товариства «Знання» України, який оголосив його самостійною громадською просвітницькою організацією, а головною метою визначив утвердження в суспільстві загальнолюдських цінностей, ідеалів гуманізму, свободи, рівності та справедливості. Почався процес реформування і демократизації Товариства «Знання», пошуку і становлення нових напрямів і форм просвітницької роботи, взаємодії з організаціями «Просвіти», які відроджувалися, з Академією наук і ВНЗ. Товариство «Знання» долучилося до здійснення національних науково-освітніх програм: державне, національне і духовне відродження України, трансформація планової економіки в ринкову, екологічна безпека України, її правові засади, міжнародні відносини. Керівним органом Товариства «Знання», його місцевим структурам і активістам довелося витримати серйозний іспит на виживання. На початку 90-х рр. кількість його членів зменшилася втричі, була ослаблена, частково пограбована матеріальна база, знизився інтерес до лекційної роботи, впав суспільний престиж лектора. Але, Товариство «Знання» зуміло частково подолати кризові явища, вийти на новий рівень роботи, правильно визначити пріоритети свого розвитку в умовах утвердження державної незалежності України, її національно-духовного відродження. Нині в рамках Товариства «Знання» діють такі центри, як «Українознавство», «Кадри», «Міжнародна політика», «Економіка», інформаційно-видавничий, функціонують Український будинок економічних та науково-технічних знань, Київський планетарій. Товариство «Знання» розробило і реалізовує ряд науково-просвітницьких програм, зокрема «Знання проти бідності», боротьби з наркоманією «Сполох» та ін.

Товариство «Знання» було і залишається освітньою інституцією. Одним з основних напрямків роботи Товариства «Знання» України є організація додаткової безперервної освіти дорослих, зокрема: поширення фундаментальних природничо-наукових знань; виховання екологічної культури громадян; інформатизація суспільства, поширення комп'ютерної грамотності; підвищення професійного рівня спеціалістів, підготовка кадрів нових, сучасних професій.

Вцілому організаційно-методична робота організацій Товариства «Знання», хоч і була підпорядкована задоволенню потреб тодішнього політичного режиму, сприяла разом з тим накопиченню цінного досвіду, який з успіхом можна використати і в сучасних умовах. Перш за все мова йде про комплекси лекційної пропаганди, започатковані на базі культурно-освітніх установ, проведення лекційних заходів у вихідні дні, видавничу діяльність, народні університети, диференційований підхід до організації лекційної роботи з різними групами населення, використання системних форм пропаганди знань.

Література:

1. «Знання»: традиції і сучасність (1948 - 2003) [Текст] / [голова редкол. В. Г. Кремень та ін.] – К. : Український центр духовної культури, 2003. – 308 с.
2. Корольов Б. І. На шляху розвитку та розквіту (1962 - 1972 р) [Текст] / Б. І. Корольов, М. М. Коропатник // Трибуна. – 2002. - № 11 - 12. - С. 18 - 20.
3. Коропатник М. М. Діяльність організацій товариства «Знання» України (1976-1985 р.р.) [Текст]: автореф. дис. … канд. істор. наук: 07.00.02 / М. М. Коропатник; [Київський університет ім. Тараса Шевченка]. К., 1995. – 23 с.
4. Коропатник М. М. Організації товариства «Знання» України на Чернігівщині у системі безперервної освіти дорослих: історико-культурний аспект [Текст] / М. М. Коропатник // Сіверянський літопис. – 2006. - № 4. - С. 80 - 86.
5. Коропатник М. М. Товариство «Знання» України - феномен радянської епохи, що пережив її: причини та наслідки [Текст] / М. М. Коропатник // Сіверянський літопис. – 2003. - № 4. - С. 130 - 142.
6. Кравчук, Л. М. Історична наука та ідеологічна робота в сучасних умовах [Текст] / Л. М. Кравчук // Український історичний журнал. – 1981. - №3. – С. 35.

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор Криловець Микола Григорович

Марина Куимова
(Томск, Россия)

ПРЕЗЕНТАЦИИ POWERPOINT В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Участие России в Болонском процессе предполагает переход на двухуровневую систему высшего образования (обучение студентов четыре года в бакалавриате и затем два года в магистратуре), модернизацию системы образования, разработку новых учебных программ, использование инновационных методов и приемов обучения, самообразование в процессе обучения, формирование у выпускников комплекса компетенций общекультурной и профессиональной направленности. Реализация компетентностного подхода требует использование активных приемов и методов обучения. Активные методы обучения иностранным языкам основаны на принципе непосредственного участия обучающихся в учебно-воспитательном процессе, ведущими поиск путей и способов решения обсуждаемой проблемы [2, 3, 4, 11].

В методической и педагогической литературе существует большой арсенал активных приемов и методов. Например:

- ролевые игры;

- проблемные задания;
- метод проектов;
- участие в международных проектах;
- использование Интернет-ресурсов и т.д.

Использование активных методов предусматривает соблюдение ряда принципов. А именно, принцип:

- проблемности;
- «негативного опыта» (когда студенты учатся избегать ошибок, анализируя изучаемый материал, убеждаясь в необходимости более глубокого изучения материала);
- «от простого к сложному»;
- непрерывного обновления;
- организации коллективной деятельности;
- опережающего обучения [1, 7, 12]

В данной статье мы рассмотрим некоторые преимущества использования презентаций PowerPoint в процессе обучения иностранным языкам.

По мнению исследователей презентации PowerPoint способствуют:

1. повышению мотивации учения;
2. активизации внимания;
3. реализации дифференцированного подхода к обучению;
4. сочетанию аудиторной и внеаудиторной самостоятельной работы студентов;
5. развитию умений устной речи;
6. развитию интеллектуальных функций (анализ, синтез, абстрагирование, сравнение, обобщение);
7. творческой переработке усвоенного материала;
8. интенсивному участию студентов в процессе обучения;
9. повышению эффективности самостоятельной работы студентов [2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 13].

Вместе с тем, использование мультимедийной презентации PowerPoint на занятиях иностранного языка должно соответствовать следующим методологическим требованиям:

1) концептуальность (научная концепция, включающая психологическое и социально-педагогическое обоснование достижения образовательных целей);
2) системность (логика процесса, взаимосвязь всех его частей целостность);
3) эффективность;
4) гибкость (возможность вариации в содержании для обеспечения комфортности и свободы взаимодействия педагога и обучающихся с учетом конкретных условий педагогической деятельности);
5) динамичность (возможность развития или преобразования используемой технологии);
6) воспроизводимость [1, 5, 8].

Работая над презентацией, обучающиеся должны придерживаться определенных требований:

- определенное количество слайдов;
- структура (титульный лист, содержание, заключение);
- соответствие иллюстративных материалов содержанию;
- содержание презентации не дублирует, а дополняет устное выступление.

Эффективное использование презентации PowerPoint предполагает предварительную работу со стороны преподавателя:

- определить тему;
- сформулировать цель;
- рекомендовать источники информации;
- координировать работу студентов, как в процессе подготовки, так и в процессе проведения презентации.

Разработка презентации требует от обучающихся проведения исследования, что в свою очередь, развивает кругозор, фоновые знания, готовит к самостоятельной профессиональной деятельности.

Таким образом, использование компьютерных технологий на занятиях обеспечивает индивидуализацию процесса обучения, раскрывает творческие резервы личности студентов, развивает стремление к постоянному интеллектуальному росту, расширяет дидактические возможности педагогов, оптимизирует учебный процесс.

В заключении стоит отметить, что условием качественного современного образования является гармоничное сочетание традиционного обучения с использованием передовых технологий.

Литература:

1. Альбрехт К.Н. Компьютер как эффективное средство обучения иностранному языку // Информационно-коммуникационные технологии в педагогическом образовании. № 03 (15), 2011 г. URL: http://journal.kuzspa.ru/articles/63/ (дата обращения 15.09.2012).
2. Анцибор М.М. Активные формы и методы обучения // Научно-методическое пособие. Издание II, Тула. 1993. 47 с.
3. Балаев А.А. Активные методы обучения. – М.: Профиздат, 1986. 96 с.
4. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. 205 с.
5. Гафурова Н.О., Чурилова Е.Ю. Проектный метод в изучении PowerPoint // Информатика и образование. 2002. №9. С. 27-30
6. Инкина И.И. Использование ИКТ в обучении иностранному языку в средней школе. URL: http://festival.1september.ru/articles/559341/ (дата обращения 15.09.2012).
7. Кавтарадзе Д.Н. Обучение и игра: Введение в активные методы обучения: учебное пособие для учителей. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1998. 191 с.
8. Копылова В.В. Методика проектной работы на уроках английского языка. – М.: Дрофа, 2004. 93 с.
9. Корытная М.Л. Современные технологии обучения иностранным языкам как средство повышения качества учебного процесса. URL: http://rgf.tversu.ru/node/472 (дата обращения 15.09.2012).
10. Мейтуев П.Л., Буторин В.И. Развитие индивидуального творческого мышления. – М.: «РАН», 1994. 136 с.
11. Натаров В.И. Активные методы обучения // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. 1999. № 3. С. 3-12

12. Плигин А.А. Личностно-ориентированное образование: история и практика. Монография. М.: «КСП+», 2003. 432 с.
13. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе – М.: Просвещение, 1991. 287 с.

Ольга Лучанінова
(Дніпропетровськ, Україна)

ВИХОВНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Нова сучасна реальність перетворюється на нові установки та ціннісні орієнтації перш за все серед молодого покоління. Погляди молоді поступово змінюються від образу споживача та пасивного спостерігача в бік активної особи, яка не байдужа до своєї країни та її майбутнього. Сьогодні виховання у становленні майбутнього фахівця як проблема сучасної освіти потребує серйозних теоретичних розробок щодо формування свідомості молоді, заснованої на загальнолюдських цінностях, дієвого механізму впливу на цей процес за перехідного періоду від однієї системи до іншої. Тому потребує найпильнішої уваги та практичних дій із боку педагогів, учених, практиків.

Аналіз досліджень і публікацій. Спрямованість до особистості, прагнення задовольнити її різноманітні пізнавальні потреби, освітні запити – характерна ознака сучасних освітніх систем.

Вивчення педагогічних джерел свідчить про те, що вченими досліджуються окремі теоретичні й практичні засади освіти й виховання в Україні та за її межами: розвиток освіти з позицій синергетики (В. Буданов, Н. Булгакова, В. Вандишев, В. Ігнатова, В. Кушнір, В. Лутай, О. Чалий, С. Шевельов та ін.). Різні аспекти теорії і практики освіти й виховання вивчали Бех І. В. Вербець О. Вознюк В. Квас та ін.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки питання освіти та виховання глибоко досліджуються у працях Б.М. Безсонова, М.В. Горячевої, І.А. Зязюна, Г.Л. Ільїна, В.Д. Шадрика та ін.. Поняття «освічена людина» розглядається як культурно-історична категорія, це людина, яка уособлює духовний, соціальний і професійний аспекти людського життя [6, с. 413].

Мета статті – визначити роль виховання у становленні особистості майбутніх фахівців, проаналізувати аспекти виховання у вищій школі, окреслити нові тенденції в теорії та практиці виховання студентської молоді в Україні відповідно до сучасних вимог суспільства.

Виклад основного матеріалу. Осмислення феномену освіти та виховання завжди призводило до ідеї необхідності розробки теоретичного або практичного вчення про освіту. Але безперечним залишається той факт, що освіта є феноменом духовного життя суспільства, а виховання є способом формування особистісних знань суб'єкта навчання, його світогляду.

Аналіз джерел із питань філософії освіти показав, що у філософській літературі критикується традиційне розуміння процесу освіти як форми соціального наслідування, як процесу сходження «цивілізаційною драбиною», орієнтованого на виробництво людей із наперед заданими якостями. Справді, проблеми виховання, духовності і цінностей стали об'єктом міждисциплінарних досліджень філософів, психологів, педагогів.

З позиції історико-філософського підходу актуальним залишається питання розкриття освіти як унікальної, цілісної, відкритої системи. Ще у ХУІІ ст. Спіноза наголошував на важливості освіти і виховання, які дозволять зрозуміти залежність особистого блага від загального. В органічній єдності Е. Кант хотів дослідити проблеми виховання і права, висловивши найголовнішу думку про те, що «два людські винаходи можна вважати найважчими: мистецтво управляти і виховувати, але саме на них тримається суспільство» [3, с. 87]. Людина може стати кращою через виховання. Саме справжнє виховання повинно готувати людей, за Кантом, «до кращого стану суспільства». Нам імпонує логіка міркування філософа і педагога про поєднання свободи у вихованні з відповідальністю перед суспільством; суспільне виховання має великі переваги перед індивідуальним, оскільки тільки у спілкуванні можна усвідомити свої права і «порівняти з правами інших», вихована людина – це людина, яка приймає на себе «обов'язки члена суспільства» [3, с. 87-88]. Сьогодні треба виховувати молодих людей так, щоб вони були підготовлені до плюралізму думок, орієнтовані на розвиток економіки на принципах справедливості та застосування зберігаючих екологію технологій.

З іменами В. Соловйова, М. Бердяєва, С. Булгакова, Б. Вишеславцева, С. Гессена, І. Ільїна, В. Зеньковського, Ф. Степуна пов'язане утвердження нової парадигми виховання, прийнятої у першій чверті ХХ століття не тільки вітчизняною, але й світовою науковою думкою. Звернувши увагу на етичний компонент у вихованні, вони проголосили зміну домінант – від "виховуючого навчання" до "навчаючого виховання".

Виховання як першорядний пріоритет в освіті має стати органічною складовою педагогічної діяльності, інтегрованої в загальний процес навчання і розвитку майбутнього фахівця. Найважливіші завдання виховання - формування у студентів громадянської відповідальності та правової свідомості, духовності та культури, ініціативності й самостійності, толерантності, здатності до успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці. Треба навчити студентів людинознавству, бо знання мають цінність лише у тому разі, коли вони допомагають людині стати людянішою. Гуманність, милосердя, любов до людей – це царина моральних принципів, відкрита ще християнством і поставлена ним в основу побудови нової культури. У педагогічному процесі основна вихідна педагога у діяльності – це вміння любити учня.

Головна мета української системи освіти згідно Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті — «створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянської освіти» [4]. Нині дуже багато досліджується, говориться, рекламується ідей саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення - в аспекті індивідуалізації й диференціації навчання. Все частіше погляди педагогів звернені до історії педагогіки, до філософського переосмислення виховних завдань. Таким чином, говорячи про цілі й цінності в площині виховання, ми закономірно переходимо до більш широкої науково-практичної проблеми - проблеми національної ідеї, національної педагогіки, національного виховання.

Сьогодні у процесі впровадження Болонської системи навчання треба нарешті з'ясувати, яку ж людину ми виховуємо, що то є взагалі за феномен – молода українська інтелігенція? На рівні декларацій залишаються ті пріоритети й ціннісні орієнтири, що закладаються у душі сучасних студентів, майбутніх громадян і фахівців,

визначаючи не лише їхню долю, але й долю майбутніх поколінь. Але «якщо система освіти XXI ст. в системі ціннісних орієнтирів зсуне акцент у розумінні освітніх цілей у напрямку формування особистості у всіх її проявах, - як зазначає І.В. Агієнко, - професійному, емоційному, моральному, інтелектуальному, громадському, - то це буде прямий шлях до виходу на антропологічну парадигму суспільного розвитку як у теорії, так і практиці»[1, с. 7]. Це означає, що вищі навчальні заклади України (адже українці належать до європейської спільноти) повинні запропонувати таку освіту, яка б не давала лише конкретне знання у межах певної наукової чи фахової сфери, але формувала цілісний світогляд, заснований на цінностях гуманізму. Як навчити студента бути не лише фахівцем у певній сфері, але й цінителем кращих духовних надбань як свого народу, так і людства загалом, виховати толерантність, смак до мови, навчити сприймати ідеали рівності, справедливості і запроваджувати їх у життя? Саме тут закладено нове історико-філософське переосмислення завдань виховного процесу у вищій школі – навчитися і навчити цінувати життя власне, суспільне. Такий саморозвиток особистості неможливо запланувати. Отже, вимальовується основна мета освіти – формування особистості, здатної до постійної самореалізації. І головним у процесі навчальної, освітньої діяльності між студентом і викладачем повинно бути так зване діалогічне поле, в межах якого вільно може відбуватися проектування вихованої людини та фахівця.

Обґрунтовуючи нову парадигму самореалізації особистості студента в процесі навчання, можна відзначити, що освіта лише один із векторів самореалізації людини. Але переваги цього фактора полягають у його цілеспрямованості, теоретичному конструкті. Отримуючи вищу освіту, майбутній фахівець включається у творчий процес суспільних перетворень. Відбувається соціалізація молоді у вигляді засвоєння нею моральних норм, цінностей, правил поведінки, засвоєння соціальної ролі. Самореалізація є одним із головних критеріїв стратегії життя людини, що відповідає виховним завданням держави й освіти.

Як зазначає О.П. Пунченко, «освіта інтегрує всі галузі виробництва, є засобом трансляції духовної культури і в той же час вона сприяє формуванню нової культури. Тому освіта виступає одним із значних засобів самореалізації особистості» (переклад наш) [6, с. 25]. Нам цікава позиція автора, який, аналізуючи багатовекторність освіти, стверджує, що основна задача освіти в педагогіці полягає в обґрунтуванні, призначенні освіти в соціумі, її змісту як сукупності систематизованих знань і навичок, поглядів і переконань суб’єкта навчання і як результат – вміння їх реалізовувати на практиці; а також розкриття освіти як системи, яка відповідає державним стандартам загальноосвітніх програм [6, с. 26].

Гуманістичні процеси в освіті відбивають підвищення інтересу до духовного світу людини, прагнення переоцінити традиційні моральні цінності, уточнити їх роль як критерію підготовки майбутніх фахівців. Стрижнем процесу гуманізації освіти виступає наповнення її моральним, а значить виховуючим змістом. Освіта й виховання, взаємодоповнюючи себе, сприяють індивідуалізації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, здійснюючи навчальну діяльність студентів від соціально-значимих до особистісно-індивідуальних мотивів. Звертаючись до сутності морального параметра у вихованні та освіті, зазначимо, що його змістом виступають моральна свідомість, моральна поведінка, обов’язки, совість, почуття морального вибору, моральні норми, ідеал або оцінка. Взагалі, яка б парадигма в освіті не буда пріоритетною, треба завжди виділяти моральний вектор освіти, осмислювати етапи його розвитку на основі аналізу попередніх парадигм у духовній сфері діяльності людства. Актуальною є побудова навчальної діяльності в контексті синергетичної моделі вищої освіти. Особливості синергетики в освіті є можливість для викладача й студента розвинути мислення й креативність, новий рівень якості знань, де головне не передача знань, а вміння поповнювати знання, орієнтуватися в системі знань, інформації, здатність до самоосвіти [5, с. 28].

Посилена увага до проблем виховання як специфічної діяльності викликана кризовим станом суспільства, то нам необхідно більше звертати увагу на єдність і цілісність педагогічного процесу, де виховна складова має посідати не менше, а може й більше значення, ніж освітня.

Щодо виховуючого характеру навчання, є різні точки зору, але ніхто не заперечує, що знання несуть у собі великий духовно-ціннісний потенціал, і від вибору змісту навчальних предметів, їх ціннісно-смислового наповнення залежить формування світоглядних позицій дітей та молоді. Але в нашій вітчизняній традиції поширюється виховний процес і на вищу школу, й далі треба «керувати» й «спрямовувати» студентство. Хоча в документах найбільшої в історії конференції з проблем вищої освіти, проведеної ЮНЕСКО в 1998 р., тема виховання відсутня. Освіта, в ідеалі, і є тим середовищем, яке повинно відкривати людині істинні цінності та висвітлювати образ для наслідування, а педагоги мають бути, насамперед, не простими передавачами інформації, а носіями духовності і культури.

Організація процесу виховання у сучасного студента технічного вищого закладу ціннісного ставлення до знань передбачає перебудову навчально-пізнавального процесу (цілей, завдань, змісту, форм та методів) і спрямування його на самоактуалізацію особистості студента, вмотивоване оволодіння знаннями, вміннями, навичками щодо навчальної діяльності як цінності, розвиток та саморозвиток особистісних та професійно значущих якостей студентів (дослідницьких здібностей, креативності, професійної спрямованості, педагогічної майстерності тощо). Виховання ціннісного ставлення до знань студента технічного вищого закладу – пріоритетне завдання педагогів у підготовці конкурентоспроможного фахівця.

Виховання у вищій школі є цілеспрямованим процесом, який відбувається з врахуванням особливостей кожного конкретного навчального закладу, зокрема професіоналізму професорсько-викладацького складу, який значною мірою є носієм духовно-моральних, етичних, ділових якостей, рівня його взаємодії зі студентами-вихованцями і впливу на їх свідомість з метою формування у них виваженої життєвої позиції, вміння сприймати, використовувати, поширювати і здобувати необхідний досвід, здатності бути носіями провідних ідей, організаторами суспільно-політичного життя в країні.

Висновки. Виховання, культура мають бути первинними по відношенню до політики, економіки, безпеки. Тільки за цієї умови люди зможуть придбати надійну, довірчу, довгострокову, моральну і духовну основу свого існування. Відомо, що поняття «виховання» набагато ширше поняття «навчання». Прийшов час педагогам різних країн починати вибудовувати багатовекторний гармонійний культурний простір в освіті, відводячи пріоритетне місце вихованню студентів.

Література:

1. Агієнко І.В. Світоглядні імплікації ціннісних орієнтирів освіти// Філософія і соціологія в контексті сучасної культури. Зб. наук. Праць. – Д.: ДНУ, 2007
2. Бессонов Б.Н. Социальные и духовные ценности на рубеже и тысячелетий / Борис Николаевич Бессонов. – М.: НОРМА, 2006. – 320 с.

3. Гулыга А. Кант. – М.: Молодая гвардия, 1981. – 301 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти. - К., 2001
5. Нестеренко Г.П. Можливість особистості в контексті синергетичної моделі вищої освіти / Г.П. Нестеренко // Вища освіта України. – 2004. - №1. – С. 25-34.
6. Пунченко О.П. Образование в системе философских ценностей: Монография / О.П. Пунченко, Н.О. Пунченко. – Одесса: Печатный дом, Друк Південь, 2010. – 506 с.

Анатолій Опарін, Ірина Корінна
(Одеса, Україна)

МОРЕХІДНИЙ КОЛЕДЖ ТЕХНІЧНОГО ФЛОТУ ОНМА : МИ ГОТУЄМО ФАХІВЦІВ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНИХ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОРЯКІВ

Вступ. У дитинстві кожен з нас мріяв про море.

Хлопчики мріяли про те, як будуть стояти біля штурвала великого судна та спрямовувати його курс на схід сонця. Дівчата уявляли себе Асоллю, яка чекає на свого капітана. Мрії багатьох з них здійсняться, але до того їм ще потрібно буде пройти великий та важкий шлях – шлях навчання та становлення особистості.

Саме завдяки таким навчальним закладам, як Морехідний коледж технічного флоту Одеської національної морської академії, підлітки долають той шлях до своєї мрії.

Коледж готує фахівців за спеціальностями : «Судноводіння на морських шляхах», «Експлуатація суднових енергетичних установок», «Будівництво гідротехнічних споруд» та «Експлуатація електрообладнання і автоматики суден». Приймають до коледжу на базі дев'яти класів загальноосвітньої школи, термін навчання чотири роки для здобуття диплому молодшого спеціаліста та додаткові два роки для отримання диплома про базову вищу освіту (диплом бакалавра). Після третього року навчання курсанти морських спеціальностей проходять обов'язкову навчально-виробничу практику на суднах, де набирають необхідний плавценз (12 місяців), для того щоб отримати разом з навчальним дипломом так званий «робочий диплом» (диплом вахтеного механіка, штурмана, електромеханіка відповідного розряду), який дозволяє працювати на діючих морських та річкових суднах.

Слід зазначити, що у підготовці спеціалістів коледж базується не тільки на вимогах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, а й на вимогах Міжнародної морської організації (ІМО), так як у випускниках коледжу зацікавлені не тільки вітчизняні суднохідні компанії а і закордонні. Річ у тім, що українські моряки у світовому рейтингу працевлаштування морських офіцерів посідають третє, а за деякими даними друге місце. Загальна кількість іноземної валюти, яку щорічно ввозять українські моряки до держави, складає близько 1,5 мільярда доларів, що є досить суттєвою фінансовою підтримкою для внутрішнього ринку України.

Головною метою навчання у коледжі є формування системи професійних знань та умінь з загальноосвітніх та спеціальних дисциплін. Знання, здобуті під час навчання успішно застосовуються випускниками в роботі на суднах морського та річкового флоту на посадах, передбачених кваліфікаційною характеристикою спеціальностей та у відповідності з вимогами міжнародної конвенції ПДНВ 78/95 (Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків і несення вахти : International Convention for the Standards of Training, Certification and Watchkeeping, STCW).

Колектив коледжу створив комфортні, сучасні умови для навчання курсантів, побудував навчальну і виховну роботу закладу так, щоб Держава та світова спільнота отримали високоякісного, компетентного фахівця, творчу та цілісну особистість.

Міжнародні вимоги на сторожі якості навчання. Двадцять перше століття – час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства. Якість людського потенціалу, рівень освіти та культури всього населення – все це має рішуче значення для економічного та соціального розвитку держави. Головне завдання освіти починається зі шкільного виховання та продовжується майже до першого робочого дня спеціаліста – компетентної особистості, яка володіє не тільки знаннями, високими моральними якостями і є професіоналом, а й вміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи отримані знання та бере на себе відповідальність за свою діяльність. Розвиток науки і техніки, постійне удосконалення морського та річкового флоту і підвищення його технічного рівня вимагають високоякісної та різнобічної підготовки спеціалістів – моряків.

У рамках ПДНВ 78/95 в законі України стаття 11 [1] «Сприяння технічному співробітництву» є пункти про надання технічної допомоги щодо:

а) навчання адміністративного та технічного персоналу;
б) утворення навчальних закладів для підготовки моряків;
в) оснащення обладнанням і посібниками навчальних закладів;
г) розробки відповідних програм підготовки, у тому числі проходження практики на морських суднах;
д) проведення інших заходів з підвищення кваліфікації моряків.

Ці пункти базуються в основному на національній, субрегіональній чи регіональній основі для подальшого сприяння здійсненню цілей і завдань Конвенції, враховуючи при цьому конкретні потреби держави, яка розвивається у даному напрямку.

Програмне забезпечення навчального процесу у коледжі орієнтоване на міжнародні вимоги ІМО та вимоги вітчизняних а також іноземних суднохідних компаній, які співпрацюють з коледжем та беруть курсантів на посади кадетів під час проходження навчально-виробничої практики. Значні зміни з урахуванням сучасних вимог були внесені у зміст STCW у 2010 році на конференції у м. Маніла (Філіппіни) [2]. Програми спеціальних дисциплін базуються на таблицях компетентності, які рекомендовані ІМО.

«Якість освіти» базис структури навчального процесу та сучасні технології контролю навчального процесу. Слово «якість» досить широко застосовують як у побуті, так і у діловому спілкуванні та в теоретичних наукових дослідженнях. Інтуїтивно розуміння терміну «якість» не викликає ніяких питань у кожної досвідченої людини. Але сучасне використання цього терміну у навчально-методичній роботі потребує обговорення та пояснення.

З огляду на це, говорячи про освіту та процес навчання у коледжі, хотілось би зупинитися на об'єктивістському підході оцінки «якості». Саме він, з нашої точки зору, є найважливішим, так як дає можливість

об'єктивного вимірювання та порівняння результатів якості навчання різних курсів та спеціальностей коледжу. Для цього у коледжі розроблено пакет «Стандартів підприємства», які регламентують ці напрямки.

Дані, які ми отримуємо завдяки автоматизованій системі управління навчальним процесом, дає програмний пакет «Деканат». Ця система програмного забезпечення дозволяє провести порівняльну оцінку, зробити висновки та скласти план подальшого вдосконалення навчального процесу.

До програмного пакету «Деканат» входять такі складові компоненти: навчальний план; навчальний процес; розклад занять; студент; викладач.

Зважаючи на те, що сучасні вимоги ІМО та ринку праці до спеціалістів морського профілю досить жорсткі, виникає необхідність часто переглядати навчальні плани. Виявляється невідповідність між консервативними методами освіти і бурхливим розвитком морського транспорту. Вирішити цю проблему дозволяє пакет «Навчальний план» - програма для створення, редагування та компоновки навчальних планів.

За допомогою програмного пакету «Студент» створена єдина база даних курсантів коледжу. У рамках цього пакету керівництво коледжу здійснює комплексний підхід щодо контролю успішності курсантів як посеместрово так і поточно, а також проводить аналіз відвідування занять курсантами коледжу. Система дозволяє контролювати ці напрямки відразу, так би мовити, з чотирьох боків: навчальний відділ; завідувачі спеціальностей; курсантське самоврядування; батьки курсантів (інформація надана на офіційному сайті коледжу на сторінці «Для батьків та крюінгу», що значно спрощує систему повідомлення батьків про результати навчання їхніх дітей).

На підставі отриманих аналітичних даних адміністрація коледжу здійснює оперативні заходи по удосконаленню виховної та навчальної роботи, проводить «Моніторинг якості» (quality monitoring) – та визначає «рівень» якості, що, до речі, пов'язано і з професійним рівнем викладачів та ефективністю практичних напрацювань у розвитку технічної бази коледжу. Для цього у навчально-методичному відділі розроблено систему рубіжного контролю (на даний час система вдосконалюється з використанням програмної оболонки «Колоквіум»). Це дає можливість якісно поетапно контролювати рівень засвоєння програмних дисциплін курсантами відповідно до сучасних вимог при підготовці фахових спеціалістів морського напрямку.

Бакалаврат коледжу від початку його заснування працює за звичною для європейської освіти «Кредитно-модульною» системою. Цікава ця система поетапною оцінкою знань курсантів. Застосування її спонукало адміністрацію коледжу до впровадження інтерпретованої кредитно-модульної системи на молодших курсах коледжу.

Головна мета такої системи надати курсантам можливість складання «невеличких заліків» по кожному тематичному або лабораторно-практичному розділу з послідовним накопиченням балів. Це дає змогу наприкінці семестру, підрахувавши суму балів, одержати оцінку, залікову або екзаменаційну, без обов'язкового складання заліку чи іспиту. Розроблена методика нарахування балів дозволяє курсантам самим контролювати своє навчання, а при необхідності курсант може підняти суму балів, виходячи на залік або іспит. Система рейтингу з градацією балів та переведення в звичну для всіх нас п'ятибальну оцінку дає можливість викладачу більш об'єктивно оцінити знання курсанта. Ні для кого не є секретом, що іноді перед викладачем постає проблема, як виставити оцінку курсанту (студенту), якщо він до четвірки трохи недотягує, але трійка значно знижує його особистий рівень знань з дисципліни. Тому рейтингове накопичення балів – це найкращий вихід у даній ситуації.

Для загального контролю знань у коледжі адміністрація раз на семестр проводить «Директорський контроль». Аналіз результатів контролю обговорюють на засіданнях Циклових (предметних) комісій, Методичної та Педагогічної Рад, на засіданнях спеціальностей. Таке всебічне обговорення дозволяє виробити стратегію викладання дисциплін, виявити «проблемні дисципліни», надати рекомендації по вдосконаленню методики викладання або взагалі розробити нові підходи до викладання з урахуванням специфіки дисципліни та психології підлітків. Наприклад за однією з профільних морських дисциплін «Англійською мовою», у коледжі регулярно проводять позакласні навчально-виховні заходи: «Історія флоту Британії», «Історія морського піратства», «Англійський клуб». У рамках навчального процесу у коледжі постійно організовують профільні конференції, диспути, круглі столи, брейн-ринги з математики, фізики, хімії, історії тощо. Така методика вільного позакласного спілкування з підлітками дозволяє краще розкрити інтелектуальний потенціал курсантів, ще більше зацікавити їх сухою, академічною дисципліною, налагодити виховну роботу та багато чого іншого.

Звісно, у загальній системі аналізу якості освіти, не обійтися без високого професійного рівня викладачів, належного технічного оснащення коледжу. Наростаючий потік інформації у будь-якому напрямку сучасної науки, підвищує рівень вимог до вступників у вищі навчальні заклади. Це, як правило, призводить до розриву між рівнем сучасних вимог вищої школи та роботодавця і базових знань, які дає середня школа. Тому викладання великого обсягу навчального матеріалу неможливе без використання новітніх технологій навчання. Адміністрація коледжу, розуміючи це, активно підтримує викладачів коледжу, які підвищують свій професійний рівень, навчаючись у аспірантурах та магістратурах вищих навчальних закладів України. А для вдосконалення навчального процесу більшість кабінетів з фахових та предметних напрямків оснащені мультимедійними системами, LCD-панелями, проекторами у комплексі з ноутбуками (п'ятнадцять комплектів). На всіх чотирьох спеціальностях є аудиторії, обладнані тренажерами - сімуляторами. Загальна кількість комп'ютерів, що забезпечують навчальний процес коледжу – 300 одиниць сучасної техніки, яка постійно поновлюється. Заняття, що проводять у лабораторіях, дозволяють, використовуючи фахове програмне забезпечення, виконувати завдання з максимальним наближенням до реальних умов праці моряків. Для викладачів коледжу досить звична ситуація: ввійти в аудиторію на заняття не з конспектом лекцій або підручником, а з ноутбуком, планшетним комп'ютером або електронною книжкою і одразу підключитися до моніторів або телевізійних панелей та налагодити вихід до Інтернету і розпочати сучасну, динамічну, яскраву лекцію. Курсанти коледжу також мають змогу працювати на заняттях за власним ноутбуком в одній мережі з викладачем. Програма «Колоквіум» дозволяє робити перевірку виконаного на занятті завдання у режимі on-lain, це значно полегшує роботу викладача та економить «дорогий» для педагога час.

Завершальний етап формування майбутнього професіонала. Нарешті час навчання у коледжі добігає кінця. Майбутні фахівці повинні зробити останній крок – скласти випускні іспити. Це дуже відповідальний момент, бо до складу Державної екзаменаційної комісії входять викладачі коледжу, провідні спеціалісти з Інспекції по підготовці та дипломуванню моряків, і, що є дуже важливим, роботодавці (представники вітчизняних суднохідних компаній та іноземних судновласників в Україні).

Тому наші випускники повинні показати такий рівень знань, який відповідав би одразу кільком напрямкам вимог: академічним, фаховим та міжнародним. Випускникам Морехідного коледжу технічного флоту Одеської національної морської академії доводиться працювати на всіх типах суден, майже у всіх куточках Світового океану,

під прапорами різних держав. І кожен раз, йдучи в море, вони «беруть» до свого особистого вантажу всі знання, що здобули під час навчання у коледжі.

Саме тому найголовніша оцінка діяльності колективу Морехідного коледжу технічного флоту Одеської національної морської академії – це не нагороди та грамоти, яких за час існування коледжу було дуже багато, а високе визнання наших випускників міжнародними морськими організаціями, і те що серед випускників коледжу щороку зростає кількість тих, хто посідає найвищі командні посади на суднах і в Морських організаціях.

Література:

1. Закон України № 464/96 – ВР від 01.11.1996 р. про «Приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року», стаття 11.
2. Манільська конференція 2010 року. Резолюції: 6, 7, 10, 11.

Любовь Орлова
(Костанай, Казахстан)

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОЕКТНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ВУЗА

Современное общество актуализирует проблему повышения качества профессиональной подготовки специалистов. В связи с жесткой конкуренцией на рынке труда возрастают требования к выпускникам вузов. Первостепенное значение для успешной профессиональной деятельности имеют навыки самообразования, умения применять теоретические знания в практической деятельности. Поэтому процесс обучения будущих специалистов в условиях вуза должен строиться с использованием новых инновационных образовательных технологий и быть ориентированным на инновационное образование.

Инновационное образование включает в себя: личностный подход, фундаментальность, творческое начало, сущностный и акмеологический подходы, профессионализм, синтез двух культур (технической и гуманитарной), использование новейших информационных технологий.

Инновационная образовательная технология – относительно новое понятие в педагогической науке. В 60–70-х годах XX века оно ассоциировалось с применением технических средств обучения (ТСО). В этом смысле оно до сих пор используется во многих зарубежных публикациях. К наиболее известным авторам современных педагогических технологий за рубежом относятся Дж.Кэролл, Б.Блум, Д.Брунер, Д.Хамблин, Г.Гейс, В.Коскарелли.

С дидактической точки зрения *проектирование новой (инновационной) педагогической технологии* – это разработка прикладных методик, описывающих реализацию педагогической системы по ее отдельным элементам. В основе таких описаний лежат теоретические представления о педагогических явлениях, опирающиеся на достоверные исследовательские данные.

В настоящее время происходит возрождение метода проектов. Для современных реформ в образовании вопрос объединения традиционных форм обучения и проектных форм занятий является важным. А.В. Хуторской в этом контексте пишет: «Проектное обучение — полезная альтернатива классно-урочной системе, но оно отнюдь не должно вытеснять её и становиться некоторой панацеей. Специалисты из стран, имеющих обширный опыт проектного обучения, считают, что его следует использовать как дополнение к другим видам прямого или косвенного обучения, как средство ускорения роста и в личностном смысле, и в академическом. Проект может быть монопредметным, межпредметным и надпредметным (или внепредметным). В первом случае он вполне «вкладывается» в классно-урочную систему» [1].

Определение образовательного проекта по А.В.Хуторскому: *«Образовательный проект* — это форма организации занятий, предусматривающая комплексный характер деятельности всех его участников по получению образовательной продукции за определенный промежуток времени — от одного урока до нескольких месяцев» [2].

Мы будем опираться на данное определение образовательного проекта.

Под проектом понимается самостоятельная и творческая работа обучающегося, выполненная от идеи до её воплощения в жизнь под контролем и при консультировании педагога.

Проектное обучение – организация учебного процесса, направленная на решение учебных задач на основе самостоятельного сбора по заданным признакам и интерпретации информации, обязательного обоснования и корректировки последующей продуктивной учебной деятельности, её самооценки и презентации результата.

Этапы: организационный, конструкционный, технологический, презентационный.

Основа деятельности – алгоритмы методов технического творчества (демонстрационные схемы, таблицы, инструкционные и инструктивные карты).

Проектирование – процесс разработки замысла и его фиксация во внешне выраженной знаковой форме – буквенно-цифровом тексте, графическом изображении, объемном макете, действующей модели, изделии и т.д. *Три стадии проектного процесса предполагают* выдвижение идеи, построение детальной картины желаемого результата, составление проектно-технологической документации.

Наш исследовательский поиск показал, что проекты охватывают огромное количество задач. Используя типологию Д.Жака, можно разделить проекты на два типа. К первому типу можно отнести проекты, которые занимаются решением определенной проблемы и имеют практический характер. Студенты должны представить доклад со своими результатами или чертеж работающего устройства. Задачи проектов второго типа определены менее четко. Студенты должны либо изучить какой-то материал, либо делать определенные упражнения для достижения какой-либо цели. Задачи проектов второго типа могут быть разделены на следующие группы формирующих навыков: а) индивидуальные навыки; б) междисциплинарные навыки; в) навыки работы в группах; г) работа с личным самосознанием; д) навыки общения.

Тематика образовательных проектов может быть разнообразна: экспериментальное изучение и использование химических явлений, исследование технических процессов (очистка выхлопных газов); сборка конструкции с заданными параметрами (например, средства индивидуальной защиты); создание теоретических моделей, социальных разработок; конструирование объектов с заданными свойствами. Название, количество, последовательность, содержание и стиль структурных элементов проекта формулируются на основе конкретных целей и задач. В целом при работе над проектом педагог:

– помогает обучающимся в поиске нужных источников;

– сам является источником информации;
– координирует весь процесс;
– поощряет обучающихся;
– поддерживает непрерывную обратную связь для успешной работы обучающихся над проектом.

Под руководством В.Д.Шадрикова была разработана «Модель специалиста с высшим профессиональным образованием», в соответствии с которой современный специалист должен владеть навыками проведения научных исследований [3].

Уровень исследовательской компетентности студентов зависит от организации специально ориентированного образовательного процесса вуза, эффективность которого обеспечивается при реализации следующих условий:

1) педагогическая поддержка в овладении студентами исследовательскими знаниями, умениями и навыками;

2) насыщение занятий исследовательскими и творческими формами работы;

3) реализация и обогащение личностного потенциала студентов средствами личностно развивающих технологий обучения.

Критериями исследовательской компетентности студентов могут быть: самостоятельность в исследовательской деятельности, мотивация к исследовательской деятельности, способность к самоорганизации.

Таким образом, научно-исследовательская работа студентов (НИРС) является одним из средств повышения качества подготовки специалистов с высшим образованием и продолжением учебного процесса. Проектная деятельность на кафедре биологии и химии реализуется в следующих направлениях:

-Химические подходы в вопросах изучения зерновых культур, лекарственных растений, в условиях резкоконтинентального климата Костанайской области;

-Биоморфологические, физиологические исследования растений, человека и животных.

Формы организации НИРС, включаемый в учебный процесс, предусматривают:

-лабораторные, курсовые и дипломных работы, содержащие элементы научных исследований;

-научные рефераты, эссе, рецензирование;

-введение элементов научного поиска в практические и семинарские занятия;

-презентация гербарного материала, коллекций;

-выполнение конкретных заданий научно-исследовательского характера (например: редкие виды растений в условиях национального государственного парка «Бурабай», влияние анолита на зерновые культуры, минеральный обмен и активность пероксидазы пшеницы) в период учебных, производственных и преддипломных практик.

На практических занятиях, самостоятельной работе обучающихся применяются: дискуссии, групповые проекты повышающие качество усвоения материала (например: ежемесячный реферативный обзор публикаций специальных журналов, деловая игра по насущным экологическим проблемам).

В рамках кафедры биологи и химии организован студенческий научный кружок «BIOVITA», объединяющий студентов 1-4 курсов специальности «Биология». Кружок «BIOVITA» организовывает научно-исследовательскую работу студентов в двух секциях: «Биология» и «Химия». Работа кружковых секций носит системный, плановый характер, с учетом работы кафедры и факультета. Структура кружка «BIOVITA» представлена на рисунке 1.

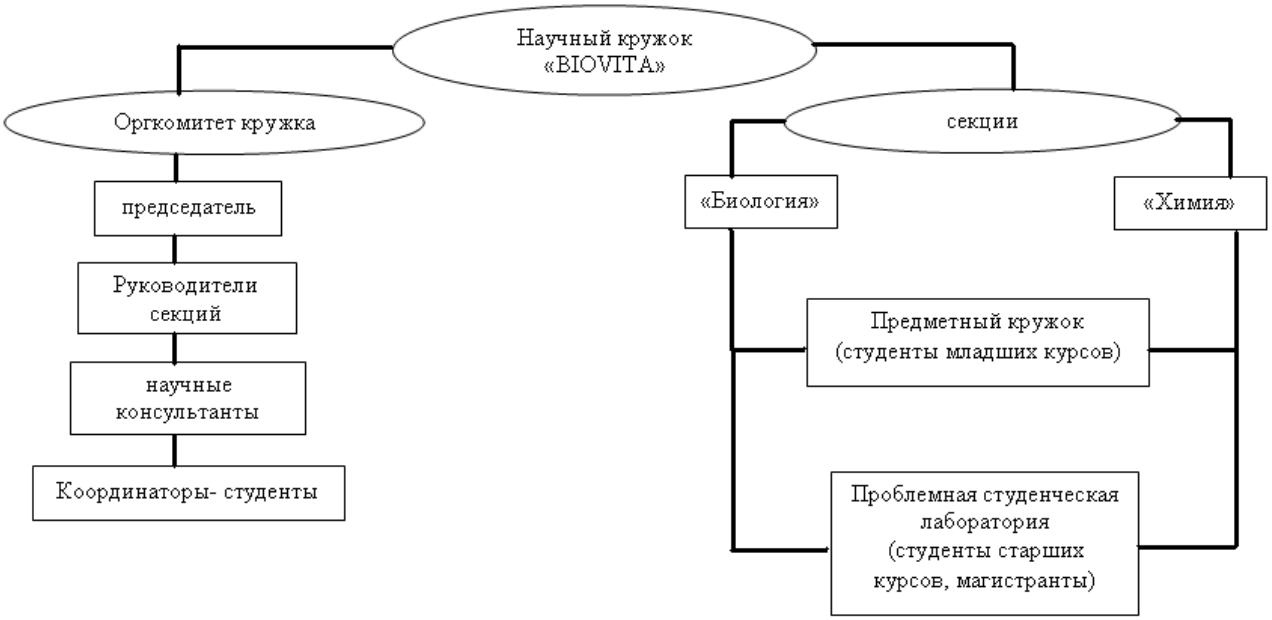

Рисунок 1 - Структура кружка «BIOVITA»

Научный кружок «BIOVITA» является добровольным творческим объединением студентов. Кружок имеет название, эмблему, девиз, удостоверение. Членами научного кружка могут быть студенты, изъявившие желание работать в кружке и имеющие склонность к научному творчеству, рекомендованные педагогами. Целью кружка является: воспитание и развитие студентов, создание условий для их самоопределения, самореализации. Студенты младших курсов («предметный» кружок по интересам) и студенты старших курсов, в том числе магистранты («проблемная студенческая лаборатория») заняты курсовыми и дипломными, а также диссертационными проектами.

Работа над научным проектом и исследовательская работа сверх тех требований, которые предъявляются учебными планами, является наиболее эффективной для развития исследовательских способностей у студентов. Это просто объяснить: если студент за счёт свободного времени готов заниматься вопросами какой-либо дисциплины, то снимается одна из проблем преподавателя, а именно - мотивация студента к занятиям, развивает

интерес к избранной специальности, помогает приобрести дополнительные знания, умения и навыки в интересующей области.

Под методом проектов понимается обобщенная модель определенного способа достижения поставленной учебно-познавательной задачи, система приемов, определенная технология познавательной деятельности.

Необходимо рассматривать стадии работы над проектом как стадии учебного процесса, здесь также можно увидеть те же модули, что и в обычном блоке занятий. Организационная структура блока занятий «метода проектов» близка к структуре лекционно-семинарской системы, но отличается от неё в лучшую сторону. В плане применяемых форм организации учебно-познавательной деятельности обучающихся её отличает применение интерактивных средств (формы семинаров, практикумов, самостоятельных работ). Цель педагога - подготовить всех обучающихся к посильной для каждого, но обязательной активной познавательной деятельности. Проектные технологии – реальная перспектива деятельностного подхода в образовательном пространстве вуза.

Литература:

1. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. -М.: Народное образование, 2001. — 240 с.
2. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. — СПб: Питер, 2001. — 544с.
3. Шадриков В.Д. Личностные качества педагога как составляющие профессиональной компетентности // Вестник Ярославского государственного университета им. П.Г.Демидова. Серия Психология, № 1, 2006 – 15с
4. Хуторской, А.В. Ключевые компетенции. Народное образование. №2, № 5. 2003. – 240с.
5. Модель специалиста и высшее профессиональное образование/ Под ред. В.Д.Шадрикова. М., 2003 – 26с.
6. Ансимова Н.П., Ракитина О.В. Подготовка научных кадров и формирование научно-исследовательских компетенций: Монография/Под научной ред. М.В.Новикова. -Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2009- 210с.

Світлана Пахомова
(Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Одним із завдань, розв’язання яких необхідне для підняття економіки України, є підвищення якості спеціалістів, випускників навчальних закладів різних профілів. У зв’язку зі стрімкою комп’ютеризацією та інформатизацією суспільства в цілому і процесу навчання зокрема, навчальний процес з багатьох дисциплін, особливо в технічному коледжі, ґрунтується на взаємодії студентів з інформаційно-комунікаційними технологіями. Педагог-дослідник В.О.Сухомлинський зазначав, що «…від знань, здобутих у роки отроцтва і ранньої юності, залежить подальший духовний розвиток людини». [5]

Проблемі модернізації сучасної освіти на присвячені роботи таких науковців, як Н.Бібік, І.Зимняя, Г.Козлакова, В.Луговий, О.Савченко, О.Хуторський та інші.

Вищими навчальними закладами згідно чинного законодавства в Україні є технікум (училище), коледж, інститут, консерваторія, академія, університет та інші. [1]

Відповідно до статусу вищих навчальних закладів законодавчо встановлено чотири рівні акредитації:

- перший рівень – технікум, училище, інші прирівняні до них вищі навчальні заклади;
- другий рівень – коледж, інші прирівняні до нього вищі навчальні заклади;
- третій і четвертий рівні (залежно від наслідків акредитації) – інститут, консерваторія, академія, університет. [1]

Вищі навчальні заклади здійснюють підготовку фахівців за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями:

- молодший спеціаліст – забезпечують технікуми, училища, інші вищі навчальні заклади першого рівня акредитації;
- бакалавр – забезпечують коледжі, інші вищі навчальні заклади другого рівня акредитації;
- спеціаліст, магістр – забезпечують вищі навчальні заклади третього і четвертого рівнів акредитації. [1]

Коледж за визначенням викладеним у пункті 5 статті 25 Закону України «Про вищу освіту» - це вищий навчальний заклад другого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямах підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.[2]

У відповідності до галузевих стандартів вищої освіти України молодший спеціаліст за напрямом підготовки «Комп’ютерні науки» - це висококваліфікований фахівець, підготовлений для професійної діяльності на підприємствах різних форм власності, в установах, організаціях, де використовуються засоби обчислювальної техніки з метою застосування комп’ютерних технічних засобів і програмного забезпечення для збору і обробки інформації в цілях її аналізу та вироблення пропозицій щодо прийняття рішень в різних галузях управлінської, економічної та технічної діяльності. Молодший спеціаліст може займати посади техніка-програміста, техніка відділу програмування. Молодший спеціаліст за напрямом підготовки «Комп’ютерні науки» повинен бути підготовлений до таких видів діяльності: проектно-технологічна, експлуатаційно-технологічна, виробничо-організаційна.

Що стосується проектно-технологічного виду діяльності, то молодшому спеціалісту необхідно вирішувати таку сукупність професійних завдань:

- виконувати постановку задач для розробки програм, розробляти технологію розв’язку задачі на всіх етапах;
- визначати обсяги інформації, її структуру і схеми введення, методи контролю, порядок обробки і збереження;
- здійснювати вибір мови програмування, засобів програмування, технічних засобів, розробляти програми;
- розробляти та оформлювати необхідну технічну документацію, угоди та калькуляції на розробку програмного забезпечення
- приймати участь у проектуванні систем математичного забезпечення;

- складати прості схеми технологічного процесу обробки інформації на машинних носіях, по накопиченню і систематизації показників нормативного і довідкового фонду, розробці форм відповідних документів, веденню архівів.

Експлуатаційно-технологічний вид діяльності молодшого спеціаліста передбачає вміння:

- виконувати роботу з підготовки програм до відладки і проведення їх відладки;
- визначати можливість використання готових програмних засобів, проводити внесення змін в розроблені програми, коректувати їх у процесі супроводу;
- здійснювати супровід впроваджених програм і програмних засобів;
- вести облік машинного часу, об'ємів виконаних робіт;
- приймати участь у створенні каталогів і картотек стандартних програм.

Під час виробничо-організаційної діяльності молодший спеціаліст з напрямку підготовки «Комп'ютерні науки» повинен:

- надавати методичну та практичну допомогу працівникам, які експлуатують обчислювальну техніку в процесі розв'язання задач з використанням комп'ютерної техніки;
- приймати участь в нарадах, консультаціях тощо з питань комп'ютеризації.

Освітньо-професійна програма підготовки молодших спеціалістів передбачає такі цикли підготовки:

- гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки, що забезпечує базову вищу освіту;
- професійної (професійно-орієнтованої) та практичної підготовки, що разом з попередніми циклами забезпечує певну базову вищу освіту.

Технічний коледж також здійснює підготовку бакалаврів комп'ютерних наук, який під керівництвом спеціаліста розробляє компоненти комп'ютеризованих систем, в тому числі комп'ютеризованих систем обробки інформації і управління, проектування систем штучного інтелекту та системного програмного забезпечення автоматизованих систем обробки текстової та графічної інформації. Предметом діяльності бакалавра комп'ютерних наук є складання техніко-економічних обґрунтувань та технічних завдань, а також вирішення проектних завдань в галузях: обчислювальних систем, алгоритмізації, організації і побудови баз даних та знань, комп'ютерних мереж, виготовлення, тестування, відлагодження та запровадження програмних продуктів.

Бакалавр комп'ютерних наук може займати посади інженера-програміста, техніка-програміста, низового управлінського персоналу в підрозділах по обслуговуванню комп'ютеризованих систем організацій та установ, незалежно від їх профілю; приймати участь у розробці програмних і програмно-технічних систем; працювати на посадах референта, старшого лаборанта у науково-дослідних, проектно-конструкторських інститутах, на підприємствах.

Випускники коледжу, які отримали диплом бакалавра комп'ютерних наук, за бажанням можуть продовжити навчання у вищому навчальному закладі третього, четвертого рівнів акредитації та здобути кваліфікацію інженера за спеціальностями:

- Комп'ютеризовані системи обробки інформації і управління;
- Комп'ютерні системи проектування;
- Програмне забезпечення обчислювальної техніки і автоматизованих систем;
- Технологія автоматизованої обробки текстової та графічної інформації;
- Інтелектуальні системи обробки інформації і прийняття рішень;
- Прикладна математика, системний аналіз і управління.

У Національній рамці кваліфікацій компетентність визначено як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості. [4]. А компетентності, яких набуває та здатна продемонструвати особа після завершення навчання і є результатом навчання.

Серед загальних освітньо-кваліфікаційних вимог до випускників з вищою освітою (бакалаврів) за напрямом підготовки «Комп'ютерні науки» виділимо ті, які вимагають високого рівня інформаційно-комунікаційної компетентності:

- знати основні особливості об'єктів та процесів комп'ютеризації (зокрема, виробництво, торгівля, посередництво, фінансова інфраструктура та ін..), що впливають на вибір архітектури комп'ютерних інформаційних технологій;
- уміти обстежувати предметну галузь користувача, засобів інформатики з метою формування завдання на проектування;
- уміти вибирати та обґрунтовувати вибрану інформаційну технологію в цілому та окремі її компоненти (інтерфейси, бази даних та знань, алгоритми підтримки та прийняття рішень, системи телекомунікацій та розподілені системи інформаційного забезпечення та прийняття рішень, банківсько-розрахункові мережі, табло колективного доступу до інформації, організаційне забезпечення та навчання користувача та ін..);
- мати навички створення та відлагодження великих прикладних програмних систем із застосуванням сучасних індустріальних технологій програмування для потреб різних видів діяльності, зокрема менеджерської, виробничої, маркетингової, конструкторсько-технологічної та ін..

Відтак, з того що розвиток інформації стає основою бізнесу й взагалі функціонування соціальних інституцій, створення суспільно-творчих системних ефектів, випливає необхідність становлення, розвитку й формування інформаційної культури, що базується на духовності протягом усього навчального процесу й починаючи з молодшого шкільного віку. Отже проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності виявляється однією з найважливіших, що постає перед сучасною освітою.

Поряд із цим, поняття: "професіоналізм" як найвищого прояву компетентності у конкретній діяльності досить складне. Однак не можна зводити професіоналізм тільки до професійних навичок. Професіонала треба розглядати як складну систему, що має зовнішні й внутрішні функції.

Серед професійних задач діяльності, якими повинен володіти випускник технічного коледжу найтиповішими є: керування ресурсами інформаційної системи; організація передачі інформації; розробка алгоритмів для проектування експертних систем; створення математичних моделей мови; керування ресурсами операційної системи; розробка прикладного програмного забезпечення комп'ютерних інформаційних систем і технологій; проектування математичної моделі; опис математичної структури; моделювання реальних ситуацій; розробка експертних систем; організація захисту інформації; розробка баз знань; створення об'єктно-орієнтованих моделей інформаційних систем; структурування об'єктно-орієнтованих моделей; розробка об'єктно-орієнтованих баз даних;

вирішення оптимізаційних задач; програмування у мережах; структурування даних; проектування та розробка баз даних; обробка зображень математичними методами.

У сучасних динамічних ринкових умовах для стабільного розвитку коледжу доцільним є збереження існуючого спектру робітничих професій та спеціальностей освітнього рівня молодший спеціаліст та бакалавр, які поєднують у собі наступність професійної освіти та введення спеціальностей, які більш повно задовольнили б потреби економіки регіону та сусідніх областей, випускники яких змогли б продовжувати навчання на більш високих освітніх рівнях безпосередньо в Технічних університетах.

Література:

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. 1991р.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. 2002р.
3. Національна рамка кваліфікацій, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. № 1341
4. Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті : Монографія/ Г.О.Козлакова – К.: ВІПОЛ, 1997. - 180с.,
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 1. К., «Рад. Школа», 1976. - 654с.

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор Козлакова Галина Олексіївна

Анна Собчук-Ліва
(Львів, Україна)

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ТА ПЕРЕДУМОВИ ВІРТУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Науковим підґрунтям освітнього процесу є педагогіка як теорія і практика виховання, навчання й управління навчальним процесом.

У часи існування Давньої Греції педагогіка була складовою частиною філософської системи, а головною організаційною формою педагогічного

процесу тих часів було індивідуальне навчання.

Ян Амос Коменський (1592-1670) – чеський мислитель-гуманіст і педагог – уперше розробив основи шкільної педагогічної системи та обґрунтував дидактику як складову педагогіки, запропонував наукове тлумачення її категорій – принципів, змісту, мети, результатів, методів, форм.

Йоганн Генріх Песталоцці (1746–1827) – швейцарський педагог-демократ, засновник теорії елементарного навчання; він уперше розглядав виховну, навчальну і розвивальну функції педагогічного процесу як один дидактичний принцип.

Йоганн Фрідріх Гербарт (1776-1841) – німецький філософ, психолог, педагог, засновник педагогічної школи в Німеччині XIX ст. – науково обґрунтував єдність чотирьох принципів дидактики – ясності, асоціації, системності, навчального методу.

Основи наукової педагогіки, що базуються на принципах демократизації народної освіти, започатковано російським педагогом-демократом К.Д.Ушинським (1824-1871). Ним уперше запропоновано принципи відбору змісту навчального матеріалу на основі індивідуально орієнтованого навчання.

Вважаємо, що саме з педагогічною і науковою діяльністю зазначених особистостей значною мірою пов’язане становлення класичної дидактики XIX століття.

Суттєвий внесок у розвиток педагогічної думки в Україні зробили А.С.Макаренко і В.О.Сухомлинський. Талановитий педагог-практик А.С.Макаренко (1888-1939) вперше в педагогічній практиці реалізував перевиховання дітей-правопорушників на принципах поєднання навчання і виховання з трудовою діяльністю.

В.О.Сухомлинський (1918-1970) у своїх теоретико-методологічних дослідженнях зосереджено увагу на проблемі виховання соціально значущої особистості та науково обґрунтовано один з провідних принципів сучасної дидактики – єдність навчальної, розвивальної і виховної функцій.

Трансформаційні процеси в освіті у XXI столітті взаємопов'язані з динамікою соціально-економічних, індустріально-технологічних і матеріально-технічних перетворень. Саме за таких умов особливо важливим є визначення стратегічних напрямів наукового пошуку – балансу групового й індивідуального навчання. Очевидною є тенденція до зменшення частки очної форми освіти і зростання ролі сучасної – дистанційної. Тому на нинішньому етапі розвитку дидактичної науки дослідження об’єкта і предмета дистанційного навчання набуває особливої актуальності, зокрема – пошук теоретико-методологічних закономірностей розвитку і впровадження комп’ютерних педагогічних технологій в освітній процес, визначення місцяі ролі комп’ютерно орієнтованих педагогічних засобів у групових та індивідуальних формах навчання. Водночас варто зазначити, що сьогодні відсутня чітка визначеність у теоретико-методичних підходах дидактичного проектування програмно-педагогічних засобів, їх застосування у денній, вечірній, заочній, дистанційній формах навчання й екстернаті.

У ринкових умовах проблема педагогічної практики полягає в тому, що для широкого загалу населення особливо актуальною стала потреба отримання

освітніх послуг без відриву від виробництва. Особливого значення набуває створення умов для оволодіння одночасно двома і більше спеціальностями.

У цьому контексті класичне навчання є неефективним щодо надання освітніх послуг, а його індивідуальне представлення переважно спирається на організаційно-педагогічні закономірності заочної форми навчання й екстернату та на програмно-технічні можливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Поширення в освіті інформаційних технологій зумовило хаотичну інтеграцію традиційних і нетрадиційних форм навчання. Поруч із загальноприйнятими назвами "очна", "заочна", "вечірня", "екстернат" вживаються такі поняття, як "очно-заочне", "очно-дистанційне", "заочно-дистанційне" навчання [1]. Така ситуація спонукає багатьох учених педагогічної галузі до аналітичного перегляду певних дефініцій освіти, зокрема і введення нових понять у педагогіці [2; 3; 6].

Розглядаючи освіту в її трансформаційному розвитку під впливом сучасних інформаційно-технологічних перетворень, виокремимо два характерних її аспекти: зовнішній і внутрішній. Зовнішній аспект – це освітнє середовище, нормативно-організаційні документи, навчальні матеріали і технічні засоби. Внутрішнім аспектом вважають суб'єкт-об'єктні відносини учасників освітнього процесу, в результаті яких відбувається збагачення життєвого досвіду, способів діяльності і виявів здібностей.

У педагогічній літературі подано декілька визначень освіти. "Освіта – це процес і результат оволодіння систематизованими знаннями, вміннями і навичками, удосконалення здібностей і поведінки, досягнення соціальної зрілості та індивідуального зростання особистості" (Хуторской А.В., Данилов М.А., Есипов Б.П.) [7; 8]. "Освіта – це не тільки і не скільки передача знань, це формування образу, обличчя, культури особистості" (Гончаренко С.У., Ремезова І.І., Анішина Т.П.) [2; 9].

За характером функціонування внутрішніх і зовнішніх аспектів освітнього процесу можна виокремити дві суттєві відмінності, що характеризують умови суб'єкт-об'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, варіанта нормативно-організаційного регламенту і використання навчально-методичних і матеріально-технічних засобів. Ці відмінності дозволяють виокремити дві форми освіти: очну і дистанційну.

Головною ознакою очної освіти є цілісний, організований у навчальному закладі організаційно-педагогічний процес спільної двосторонньої навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається, з тими, хто їх навчає.

Цей освітній процес має денну і вечірню форми навчання, головними організаційно-педагогічними формами суб'єкт-об'єктної взаємодії в яких виступають групові форми навчальних занять: урок, лекція, семінар тощо. Для очної освіти характерний жорсткий регламент навчального процесу, в основі якого закладено заданий перелік навчальних дисциплін, чітке кредитування навчального часу, обмежені можливості індивідуалізації навчальних планів і програм.

Дистанційна освіта – це організаційно-педагогічний процес, характерною ознакою якого є опосередкована взаємодія тих, хто надає освітні послуги, з користувачами цих послуг у створеному навчальним закладом інформаційному навчальному середовищі.

За зовнішніми чинниками інформаційному навчальному середовищу дистанційної освіти властиві гнучкість і модульність побудови, оперативність оновлення, особистісна орієнтація змісту і методів навчання. За внутрішніми чинниками дистанційну освіту характеризують паралельність, віддаленість, асинхронність і масштабність процессу навчання.

Аналіз практичної реалізації зовнішніх і внутрішніх чинників навчального процесу, характерних для дистанційної форми, свідчить, що для виокремлення її у самостійну дидактичну форму недостатньо переліку дидактичних характеристик, відмінних від заочної та екстернату. В методологічному плані на основі філософського базису невдалими є спроби

надати хоча б якесь обґрунтування дистанційному навчанню як категорії форми. Дистанційне навчання не співвідноситься з поняттям "форма" ні як категорія дидактики, ні як категорія філософії. Дистанційна освіта, побудована за законами дидактико-психологічного проектування програмно-педагогічних засобів та їх організаційно-педагогічної інтеграції, за освітніми стандартами може бути виокремлена як нова самостійна форма навчання. Найімовірніше, такою формою може бути віртуальне навчання, а головною організаційно-педагогічною і дидактико-психологічною технологією цієї форми буде комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище, створене навчальним закладом або їх групою.

У такому разі дистанційна освіта буде реалізовуватися на основі притаманних їй комп'ютерно орієнтованих педагогічних технологій.

Для заочного навчання й екстернату головними стануть кейс-технології, що є пакетом підручників, навчальних посібників, навчально-методичних комплексів, збірників завдань, робочих зошитів тощо. Ці матеріали, зазвичай, можуть бути друкованими на папері, супроводжуватись аудіо- та відеоматеріалами, комп'ютерними навчальними програмно-педагогічними засобами на магнітних і лазерних носіях.

Первинним у застосуванні кейс-технології є тестова експертиза того, хто навчається. За результатами тестування визначається зміст і обсяг матеріалів, які формують навчальний портфель (кейс), послідовність, порядок і форми проведення поточного, тематичного і заключного контролю.

Технологія кореспондентського навчання у дидактичному плані практично не відрізняється від кейс-технології. Її відмінністю є лише форма кейс-технології. Її відмінністю є лише форма доправлення пакета навчальних матеріалів з використанням послуг поштового зв'язку. Це зумовлює те, що формування пакета навчально-методичних матеріалів здійснюється помодульно. Відповідно, і звітність відбувається за цим самим принципом. Завершальний звіт проводиться у формі очних екзаменів і заліків.

Технологія мережевого навчання базується на максимальному використанні можливостей інформаційно-телекомунікаційних технологій. Основу дидактичного забезпечення мережевого навчання становлять електронні підручники та електронні навчально-методичні комплекси. Використовуючи сучасні телекомунікаційні засоби зв'язку, той, хто навчається, отримує можливість дистанційного доступу і користування всіма комп'ютерно орієнтованими інформаційно-навчальними ресурсами навчального закладу.

Той, хто навчається самостійно, організує своє навчання, керуючись навчальними планами, програми і графіком навчального процессу відповідного закладу.

Для віртуального навчання головною педагогічною технологією буде технологія формування і реалізації комп'ютерно орієнтованого інформаційно-навчального середовища, в основі якої лежить системно організована сукупність організаційно-педагогічних, психолого-дидактичних, комунікаційних та програмно-технічних заходів і засобів дистанційного навчального процесу.

Для зазначених технологій дистанційної освіти, на відміну від очної форми, характерним є використання ще й інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність засобів, способів, методів збирання, оброблення, збереження, передавання і використання інформації для створення умов виникнення і розвитку процесів навчально-інформаційної взаємодії між тим, хто вчить, і тим, хто вчиться, з метою отримання очікуваних педагогічних результатів.

Реалізація інформаційно-комунікаційних технологій вимагає застосування відповідних технічних і програмних засобів організації навчального процесу та навчання. До технічних засобів належать персональні комп'ютери, сканери, цифрові фото- і відеокамери, відеомагнітофони, телевізори, проектори, інтерактивні дошки.

Формування інформаційно-навчального середовища дистанційної освіти здійснюється за допомогою різноманітних мультимедійних засобів, що дозволяють об'єднувати в одній програмно-технічній системі графіку,

звук, відео, виконувати гіперпереходи, формувати відео- та анімаційні фрагменти, створювати графічні звукові ефекти.

Ще однією особливістю дистанційної освіти є те, що носієм інформаційного навчального середовища є освітні портали, об'єднані цілісною тематикою навчальних предметів і дисциплін, які визначають зміст навчання і компетентність особистості відповідно до тієї чи іншої спеціальності.

Ураховуючи зазначене вище, а також зміст визначень розглядуваного поняття провідними вченими [3, 6, 7], розглядаємо дистанційну освіту як особливу форму, яка поєднує елементи заочного, віртуального навчання та екстернату з притаманними для них компонентами опосередкованої суб'єкт-об'єктної взаємодії того, хто надає освітні послуги, з тим, хто користується ними. При цьому, на нашу думку, віртуальну форму навчання варто вважати не головною, а основною педагогічною технологією віртуального навчання – інформаційне навчальне середовище.

Література:

1. Підвищення кваліфікації керівників освіти за дистанційною формою
2. навчання / За заг. ред. В.В.Олійника. – К.: Логос , 2006. – 408 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь,
4. 1997.
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібн. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
6. Малышко А.А. Философские аспекты процессов дистанционного образования. – Вестник МГТУ. – Т. 10. – № 3. – 2007. – С.394–398.
7. Хуторской А.В. Виртуальное образование и русский космизм //EIDOS-LIST. – 1999. (Вып. 1-295-6).
8. Хуторской А.В. Отечественные предпосылки философии виртуального образования. Центр дистанционного образования "Эйдос". – 1998.
9. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учеб. для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.
10. Данилов М.А., Есипов Б.П. Дидактика. – М.: Изд-во АПН, 1957. – 487 с.
11. Ремезова И.И., Анишина Т.П. Проблема человека в философии
12. образования. // Философия образования XXI века. – М.: Логос, 1992. – 349 с.

Дина Мендалиева, Жумабике Султанова
(Уральск, Казахстан)

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА - ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ-ХИМИКОВ

В последние годы в процессе обучения становятся актуальной вопросы формирования функциональной грамотности как основа учебно-познавательной компетентности обучающихся.

И в этом процессе самостоятельная работа студентов является одной из важных частей учебного процесса. Правильная организация самостоятельной работы, в частности, будущих учителей-химиков школы добывать самостоятельно знания, хорошо обученных к самостоятельной работе - это залог успешной и качественной подготовки учителя и эффективности достижения высокого уровня самореализации.

Ранее и в настоящее время, когда в учебный процесс успешно внедряется кредитная технология обучения, число аудиторных часов сравнительно с линейной системой обучения значительно сокращается, актуальность самостоятельной работы в процессе обучения привлекает многих преподавателей-исследователей.

В методической литературе [1] самостоятельная работа обучающихся рассматривается с различной позиции.

По мнению [2] самостоятельная работа делится на обязательную и специальную. Обязательные формы обеспечивают подготовку к текущим аудиторным занятиям. Специальные формы самостоятельной работы направлены на углубление и закрепление знаний, развитие аналитических навыков по проблематике учебной дисциплины.

В [3] автор считает, что целью преподавателя является развитие самообразовательной деятельности обучающегося под непосредственным руководством и контролем преподавателя. В связи с этим им разработана система формирования самостоятельной работы студентов.

Автор работы [2] считает, что самостоятельная работа студента это индивидуальная работа обучающегося по заранее полученным общим указаниям. И основная цель самостоятельной работы для обучающегося является приобретения навыков планирования и организации собственного учебного процесса.

Условия кредитной технологии предполагают наряду с самостоятельной работой студента (СРС) и самостоятельную работу студента с преподавателем (СРСП).

Для эффектной реализации учебного процесса в рамках учебного плана для каждой дисциплины разрабатывается учебно-методический комплекс дисциплины (УМКД), который позволяет заранее планировать весь процесс обучения.

Структура СРСП и СРС определяется целями и задачами по каждой конкретной теме, где выделяются вопросы, которые будут рассмотрены на лекциях, лабораторных занятиях, СРС и СРСП.

Самостоятельная работа студента с преподавателем предусматривает как лабораторные работы студента под руководством преподавателя, так теоретическую, практическую работу, к которой студент по заранее выданному заданию самостоятельно ведет подготовку. Для выполнения лабораторной работы студент получает задание согласно учебному плану.

Для выполнения лабораторной работы студент должен самостоятельно освоить теоретические вопросы, на которых базируется данная работа, в рамках учебной программы.

В качестве примера можно рассмотреть дисциплину «Теоретические основы неорганической химии» на 1 курсе по специальности «Химия» образовательного направления. Для обучения отводится 4 кредита, из которых 30 часов лекций, 30 лабораторных занятия, 15 семинарских, 30 СРСП и 75 СРС.

Для подготовки выполнения лабораторных работ приводится описание работ, в которых обозначены цель, задачи, какие вопросы он должен усвоить, какие понятия, определения, теоретические закономерности он должен усвоить, для успешного выполнения. Далее определяется, чему он должен научиться: правильно провести опыты;

провести вычисления; уметь сопоставить с теоретическими расчетами; рассчитать погрешности, построить графики; обосновать и объяснить полученные экспериментальные данные, установить закономерности и описать, написать отчет.

Приобрести навыки подготовки постановки и проведения эксперимента. Все это в совокупности приводит к формированию функциональной грамотности по данному предмету.

Наряду с этим по учебному плану предусматривается проведения дополнительной работы студента с преподавателем.

Это часть СРСП выполняется нами в нескольких формах. Это могут быть занятия, посвященные отчетам по экспериментально выполненным работам, где студент дает отчет по выполненной работе, приводит расчеты, графики и дает полный анализ, полностью проговаривая свою работу.

Другая форма самостоятельной работы студента с преподавателем проводится по теоретическому материалу, на СРСП обсуждаются вопросы, не вошедшие в лекционный материал. Эта работа может выполняться, двояко либо студенту дается дополнительное разъяснение к самостоятельной работе, ответы на более сложные вопросы по теоретическому материалу.

СРСП может проводиться по методикам овладения навыками решения задач и упражнений, которые предлагает программа.

Учебная программа предусматривает выполнение таких самостоятельных работ как написание рефератов, которые выдаются заранее, подготовка докладов и презентаций, которые в последующем обсуждаются на СРСП.

Учитывая, что ведется подготовка учителя-химика, обучающийся должен не только уметь решать задачи и упражнения, но объяснить методики их решения. Поэтому на СРСП студенты разъясняют, как решали ту или иную задачу.

Основным условием эффективности выполнения СРС и СРСП является систематический контроль преподавателем за выполнением СРС и его оценка.

Каждый вид работы студента направлен на формирование определенных компетенций. Умения: различать и учитывать особенности научного, публицистического текста в процессе поиска и отбора информации; работать с текстом (определение структуры, ключевых информационных блоков, логики); использовать ресурсы глобальных сетей (интернет), (владеть главными поисковыми системами; различать и оценивать достоверность информации по ссылкам и т.д.); использовать статистические и математические методы в работе с информацией; в письменной форме правильно (логично) сформулировать результаты своей деятельности, приобретать навыки концентрации внимания и тренировки внимания; приобретать навыки запоминания, самоанализа изученного материала; приобретать навыки рационального распределения времени, навыки исследования, применения методов исследования (от реферирования до постановки эксперимента) и его анализа; разъяснять различные методики решения профессиональных задач.

Все эти составляющие формируют функциональную грамотность будущего учителя-химика.

Литература:

1. Хамитова А.И., Курамшин И.Я., Иванов В.Г. Организация самостоятельной работы в химико-технологическом вузе // Актуальные проблемы модернизации хим. и естественнонаучн. образования: Материалы 54 Всерос.науч.-практ. конф. химиков с междунар. участием.- С.-Пб.- 2007 г. - С. 239-242.
2. Алханов А. Самостоятельная работа студентов // Высш.образование в России.-2005.-№ 11.-С.87-89.
3. Витязева О.В. Самостоятельная работа студентов как средство обеспечения качества изучения неорганической химии в педагогическом вузе: Авто-реф. дис. канд. пед. наук. -С-Пб.- 2009.- 22 с.

Ася Сучану
(Ізмаїл, Україна)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ЗА КОРДОНОМ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ

У дослідженні розглядаються тенденції розвитку вищої освіти в сучасних умовах. Наголошуємо, що глобалізація в освіті веде до зростання академічної мобільності, уніфікації навчальних планів і методів навчання, широкого поширення дистанційної освіти. В умовах, що склалися, головним завданням освіти в XXI столітті є вживання нових інформаційних технологій в поширенні знань, у тому числі використання дистанційних методів.

Процеси вищої освіти визначаються ситуацією, що склалася до середини 90-х років в Україні: загальна соціально-економічна криза, системний характер якої викликає і кризу вищої школи. Останній характеризується поверхневим характером реформ університетської освіти, втратою викладацьких кадрів, зниженням якості освіти, розривом інформаційних зв'язків, руйнуванням матеріально-технічної бази вищої школи і різкою девальвацією самого статусу викладацької діяльності.

На сьогодні виникає необхідність реформування системи вищої освіти в Україні, що обумовлено багатьма об'єктивними обставинами.

Викладання навчальних дисциплін у вищій школі повинно, безумовно, ставити за мету підготовку фахівця, знання і уміння якого повністю відповідають умовам сучасного інформаційного суспільства. Але виникають певні труднощі, оскільки не можна цього досягти, використовуючи застарілі підходи і методи.

Зауважимо, що в XX столітті сталися істотні зміни в характері накопичення знань у всіх областях. Порівняємо: якщо ще сто років тому подвоєння обсягу знань, особливо у фундаментальних дисциплінах проходило за 50-100 років і молоду людину за час вчення могла вивчити майже все, що було зроблене з тієї або іншої спеціальності, то сьогодні подвоєння знань в багатьох дисциплінах проходить вдесятеро швидше.

Отже виникає потреба навчити студента самостійно вирішувати типові і нетипові завдання, вести пошук інформації, постійно опановувати нові знання. Для реалізації цього необхідні нові підходи щодо організації навчальної діяльності, створення необхідних умов.

Зазначимо, що досі є важливим питання про якість підготовки майбутнього фахівця. На жаль, зараз часто можемо зустріти ситуацію, коли випускник виші, отримавши відповідний диплом, ще не готовий до роботи з обраної спеціальності з багатьох причин. Це багато в чому обумовлено саме якістю навчання, рівнем засвоєних знань, умінь

кожним студентом і, відповідно, великими пропусками в контролі за навчальною діяльністю студента та кінцевими результатами.

Глобалізація в освіті веде до зростання академічної мобільності, уніфікації навчальних планів і методів навчання, широкого поширення дистанційної освіти, зявляється розуміння необхідності використання нових форм в освіті. У 1971 році на конференції міністрів європейських країн, було, позначено п'ять основних напрямів розвитку освіти:

- взаємне визнання дипломів;
- формування європейського університету;
- кооперація вторинної і вищої освіти;
- створення європейського центру розвитку освіти;
- установа необмеженого державними кордонами інституту вищої освіти [3].

У 1976 році відбулася презентація Програми дій. У 1992 році підписаний Маастріхський договір, направлений на формування єдиної загальноєвропейської освіти. У червні 1999 року з'явилася декларація Болонська, яка стала поворотним пунктом в розвитку вищої школи Європи у напрямі інтеграції.

Формування до 2010 року європейського освітнього простору підпорядковане наступним завданням:

- збільшити здібність випускників до працевлаштування;
- підвищити мобільність громадян;
- збільшити потенціал конкурентоспроможності освіти.

У вересні 2001 року відбулася Паризька міжнародна конференція з питань освіти. Її учасники (представлено 127 країн світу) звернули увагу на реформи, покликані поліпшити якість освіти в умовах глобалізації, культурному різноманіттю, досягненням науково-технічного прогресу, пошуку нових підходів вчення за принципом «вчитися жити разом» [3].

Глобальні процеси, котрі відбуваються в сучасному світі, стають каталізатором трансформації традиційної системи освіти. Діяльність більшості освітніх установ реорганізується згідно розвитку та використання інформаційних технологій у поширенні знань, що є одним з головних завдань покращення якості освіти в XXI столітті. Відбувається формування єдиного освітнього простору і світового ринку освітніх послуг, об'єм якого за прогнозами до 2005 року складе 90 млрд. доларів.

Таким чином, одним з головних завдань покращення якості освіти в XXI столітті є вживання нових інформаційних технологій у поширенні знань.

Така освіта найдемократичніша, може адаптовуватися до рівня знань і запитів того, що окремо досліджується, якісна освіта стає доступною для кожного, незалежно від місця його мешкання.. У зв'язку з цим багато країн звертаються до ідеї безперервної дистанційної освіти, в рамках якої базова освіта розглядається лише як підготовка до професійної кар'єри. В умовах інтенсифікації наукових знань, що становить основу глобальної економіки, навчання впродовж всього життя повинно стати пріоритетним.

Зазначимо, що зарубіжна система освіти активно реалізовує дистанційне навчання за допомогою тьюторства (йдеться про педагогічну діяльність, спрямовану на організаційно-педагогічне керівництво самостійною роботою тих, хто навчається за індивідуальним планом, або в умовах, коли на самостійне опрацювання наукових джерел відведено значний відсоток навчального часу).

Освіта в XXI столітті стає інструментом взаємопроникнення не лише знань і технологій, але й капіталу, інструментом боротьби за ринок, вирішення геополітичних завдань. При цьому дистанційні технології, характеризуючись високою мірою обхвату і зручністю, грають основну роль. Наприклад, в США за програмами дистанційного вчення сьогодні навчається близько 1 млн. осіб. Навчальні курси, передаванні чотирма освітніми каналами доступні по всій країні, а через супутник – іншим країнам світу. Програми електронної освіти розробляються більш ніж в 30 країнах [4].

У Європі показовим прикладом є Національний університет дистанційної освіти в Іспанії, що відзначив свій 20–річний ювілей. Університет включає 58 учбових центрів в країні і 9 – за кордоном (Бонн, Брюссель, Лондон, Женева, Париж і ін.)

Останнім часом дистанційне вчення починає широко упроваджуватися в Україні, Росії, Казахстані, інших країнах СНД. Позитивним прикладом в області вживання новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій в освіті є Сучасна Гуманітарна Академія (учбові центри України, більше 200 учбових центрів в Росії, в країнах СНД – Казахстан, Білорусь, Молдова, Вірменія, Таджикистан, Киргизія, більше 145 тисяч студентів) [3].

Відмінними рисами освітнього процесу є гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, орієнтація на споживача, опора на передові комунікаційні і інформаційні технології. Завдяки цьому створились умови для розвитку світового освітнього простору, експорту і імпорту освіти, об'єднання світового інтелектуального, творчого, інформаційного і науково-педагогічного потенціалів. Освітні інновації успішно впливають на дозвіл комплексу соціально-економічних проблем, перш за все, на викорінювання безробіття, злочинності і так далі.

Сучасні засоби телекомунікації дозволяють розробити ефективні навчальні технології, що значно підвищує якість і доступність освіти. Для подальшого розвитку інформаційних освітніх технологій необхідно вирішити наступні стратегічні проблеми:

- систематизація, тобто має бути єдина стратегічна політика в області освітнього процесу;
- комплексність (спільне використання педагогічного для психологотипу, навчально-методичного і організаційного забезпечення інформаційних освітніх технологій);
- комунікації (необхідно підняти рівень телекомунікаційних технологій при забезпеченні їх необхідним фінансуванням);
- стандартизація (існуючі інформаційні освітні системи якісно відрізняються один від одного по моделях, технологіях, формах організації);
- нормативно-правове забезпечення.

Вирішення вищезгаданих проблем приведе до різкого підвищення якості освіти, яка є могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил суспільства. Гуманітарна сфера направлена на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, професійно-практичної підготовки особи, формування інтелектуального потенціалу нації і всебічний розвиток особи, як високої цінності суспільства.

У зв'язку з цим концептуальні основи і державні пріоритети розвитку утворення України розглядаються, в першу чергу, з позицій її ролі і місця в забезпеченні життєдіяльності суспільства, безпосередньому взаємозв'язку зі сферою праці. З цією метою ведеться системна наступна активна робота:

- створення умов для визначення освітніх проблем розвитку країни і її регіонів в контексті політичного бачення і ухвалення рішень на державному рівні;
- дозвіл на залучення сфери утворення проблем, що виникають на ринку праці;
- додавання системі утворення більшої гнучкості і ширших можливостей для здобуття громадянами професійної підготовки.

У реформуванні освіти в Україні значною мірою враховується об'єктивний вплив загальних для сучасної цивілізації тенденцій розвитку. Перша тенденція – посилення процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку і взаємозалежності держав світу. Друга тенденція обумовлена формуванням позитивних умов для індивідуального розвитку особи, її самореалізації в світі.

Якісна освіта, як головна складова людського капіталу, є основоположним елементом конкурентоспроможності й стійкого розвитку країни. До індексу розвитку людського капіталу (HDI), який визначає Організація Об'єднаних націй, вища освіта входить з перевагою 1/6 і вимірюється коефіцієнтом обхвату вищою освітою молоді у відповідному віці.

Болонський процес означає:

1. Прийняття системи чітко певних і порівнянних ступенів, у тому числі шляхом використання додатків до дипломів, для забезпечення зайнятості європейських громадян і міжнародної конкурентоспроможності європейської вищої освіти. У Європі багато уваги приділяється уніфікації студентських документів за типом “транзитної залікової книжки”, додатки до дипломів, в яких на національній і англійській мовах буде максимальне повно відбиватися.
2. Перехід на дворівневу систему навчання. Як у Європі, так і в Україні існують значні відмінності між ступенями, що отримуються в класичних університетах. Європейці вважають це за можливе при умові, аби рівень освіти відповідав різноманітності запитів індивідуума, академічного співтовариства і ринку праці. У Європі в основному введена система 3+2 роки (Європейська модель),4+2 –Американська модель.
3. Встановлення кредитної системи як засіб високої мобільності студентів. Європейський диплом бакалавра вимагає накопичення від 180 до 240 годин кредитів, а ступінь магістра – додатково 60-120 годин. У Європі, як і в США, використовується шкала з п'ятьма позитивними відмітками.
4. Мобільність студентів, викладачів, адміністрації. Глобалізація життя вимагає фахівців, які мають можливість проживати і вчитися в різних країнах. У планах Європи, щоб кожен студент міг хоч би місяць прожити за кордоном. Це поважно для уміння просувати свою (у тому числі освітню продукцію) на зовнішній ринок. В той же час зарубіжні вузи економлять час, потрібний для вивчення іноземної мови.
5. Співпраця у забезпеченні якості освіти з метою створення критеріїв і методології порівняння. Європа інтенсивно приступає до створення мережі агентств з контролю якості і акредитації. Держава надає організаційну роботу, профспілкам і, перш за все, міжнародним.
6. Європеїзація вищої освіти, зокрема, в розробці навчальних планів, тренінгів, досліджень. Мета – створити європейську систему освіти, конкурентоздатну американській.
7. Інтеграція безперервної освіти в університетську. Концепція довічного вчення «крізь усе життя» дозволить отримати протягом життя декілька дипломів і ступенеів, і надасть університетам значні фінансові ресурси. Інтеграція в університетах чисельних галузевих інститутів поліпшить матеріальну базу університетів і пов'яже їх з життям.
8. Партнерство студентських і офіційних освітніх інститутів.
9. Підвищення привабливості і конкурентоспроможності європейської вищої освіти.

Слід зазначити, що перехід на викладання з урахуванням вимог Болонського процесу передбачає істотне збільшення і перехід на якісно новий рівень самостійної роботи студента.

Інтеграційні процеси у сфері вищого утворення європейських країн поступово реалізовувалися. Україна — активний учасник цих процесів. Проектування освітніх структур і введення нових моделей і програм підготовки, як свідчить досвід всіх країн, у тому числі і України, — процес надзвичайно складний і надалі часу актуальний.

Література:

1. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи // Укл. В.П. Бех, Ю.Л. Маліновський: за ред. академіка В.П. Андрущенка. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. - 221 с.
2. Малинский И.И., Гусев Т.П. Реформирование системы высшего образования в Украине и физическое воспитание студенческой молодёжи // http://lib.sportedu.ru/Books/XXPI/21006n1/p82-86.htm
3. Основні засади розвитку вищоі освіти Украіни в контексті Болонського процесу (документи і матеріали травень-грудень 2004 р.) / За редакцією Кременя В.Г. Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. - Київ-Тернопіль, Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2004. - Частина 2. - 202 с.
4. Ященко Л.А. Трансформации системы высшего (университетского) образования Украины в постсоветский период// http://charko.narod.ru/tekst/an18/II_6.htm

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Кічук Надія Василівна

Олена Токменко
(Київ, Україна)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СКАУТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПЛАСТ»

Суперечності між новими можливостями і негативними наслідками перехідних процесів привели до суспільних конфліктів, усіляких відхилень у поведінці молоді. Гострота цих конфліктів обумовлена головним чином тим, що можливості, що відкриваються перехідними процесами для суспільства, лежать десь у майбутньому, а негативні наслідки починають позначатися відразу.

У зв'язку з цим, створення молодіжних громадських об’єднань стало для молоді можливістю привернути увагу до своїх інтересів і проблем, самостійно забезпечити своє дозвілля і зайнятість.

Станом на 2012 рік, загальна кількість зареєстрованих молодіжних організацій в Україні сягає понад 260 одиниць. За чисельністю, вони є найбільш поширеними після політичних партій. Однак, лише незначна кількість цих

організацій є різновіковими угрупуваннями, що мають виховне та навчальне значення. Провідною серед них, уже упродовж ста років, залишається національна скаутська організація «Пласт».

Серед головних концепцій виховання, питання гендерної рівності пластунів, завжди було провідним, в основі якого лежала козацька модель виховання та навчання хлопчиків та дівчаток.

Педагогічний та освітній досвід «Пласту» вже давно потрапив у коло наукових інтересів дослідників, зокрема це В. Окаринський, М. Пантюк, Б. Савчук, О. Сич, Я. Луцький, В. Стецько; І. Андрухів, М. Баяновська, Ю. Поліщук; П. Мартин, М. Окаринський; Л. Ярова, С. Диба; Ю. Жданович тощо. Також варто зауважити, що питання виховного значення молодіжних організацій, досить ґрунтовно розглянуті такими науковцями як В. Янів, І. Андрухів, Р. Пальчевський, В. Головенько, С. Левицький, П. Ісаїв, В. Леник, І. Шумський, Т. Самотулка, Г. Білавич, Б. Савчук, Ю. Поліщук, М. Пежанський, В. Окаринський, М. Чепіль, О. Ільченко тощо. Однак ніхто із означених осіб не приділяв уваги дослідженню саме гендерних аспектів у виховній діяльності молодіжних організацій. Перший аналіз значення молодіжної організації Пласт, для подолання гендерної дискримінації в українському суспільстві, зробила Русана Ліончук у статті «Виховна діяльність молодіжних товариств на західноукраїнських землях у першій половині ХХ століття: гендерний аспект», однак ця тема потребує ґрунтовнішого висвітлення.

Цього року молодіжна організація Пласт, святкує своє століття. Так починаючи з 1912 року у Львові в українських середніх навчальних закладах почали створюватися перші пластові гуртки. Їх організаторами були професор Олександр Тисовський та студенти Львівського університету Іван Чмола і Петро Франко. Приймали до «Пласту» незважаючи на статеву ознаку, соціальний статус чи релігійну приналежність. До уваги бралися лише особисті здібності дитини (учня, котрий мав незадовільні оцінки більше, ніж з трьох предметів, до організації не зараховували).

«Виховна діяльність українського «Пласту» ґрунтувалась на ідеях англійського скаутизму. Пластуни перейняли його роками вивірені методи виховання патріотичних, чесних, корисних, рівних громадян, а також поєднали морально-етичне виховання з інтелектуальним та фізичним в одне ціле. На відміну від закордонних аналогів, визначальною рисою українського «Пласту» від самого його становлення було поширення дівочих відділів. Серед пластунок того часу - Олена Степанів, Дарія Навроцька, Степанія Пашкевич, Ольга Басараб, Марія Якимович та інші, які згодом стали відомими громадськими діячками [2. с. 7].

Першою дівочою дружиною став курінь імені І. Мазепи у Теребовлі. Для її членів, було розроблено спеціальну уніформу, яка відповідала тогочасній жіночій моді.

І Світова війна, призупинила діяльність «Пласту», проте від 1921 року він відновив своє функціонування. Натомість у цей період було створено окрему частину із власними структурними та ідейними засадами жіночого пласту.

Нові орієнтири для його розвитку в перші повоєнні роки розкривав «Загальний план Українського жіночого Пласту». За змістом він практично не відрізнявся від особливостей організації юнацьких частин, отже, актуальною потребою була розробка ґрунтовної концепції дівочого «Пласту». Це питання піднімалося на «Перших сходинах прихильничок «Пласту», що відбулись у березні 1922 р. у Львові. Так були започатковані довготривалі дискусії стосовно змісту та форм пластової діяльності, що точилися навколо двох основних проблем: зрівняння ціннісних орієнтирів дівчат і хлопців «Пласту» та шляхів поєднання духовного ідеалу українського жіноцтва з практичним вишколом англійських «герл скаутів». Ця проблема порушувалася на всіх загальнопластових зібраннях, але остаточно так і не була визначена. Дівочі частини змушені були працювати на загальнопластових засадах і задовольнятися тими окремими обіжниками, що були видані Верховною пластовою командою для відповідних напрямів їх діяльності» [3. с. 45].

У «Пласті» існував комплекс вимог трьох ступенів (перша –на ступінь пластуна-учасника, друга –на ступінь пластуна-розвідувача, третя –на ступінь пластуна-скоба), які зобов'язаний був здавати кожен пластун. Якості, яких набували пластуни, були важливими як для виконання безпосередньо пластових обов'язків, так і для подальшого життя: «Пластун дбає про порядок і чистоту свого одягу, гартує своє тіло зарядкою, змаганнями, стрілянням по цілі, прогулянками, руховими іграми, купанням, старається бути завжди веселим, окрім трудів, не уживає ні алкоголю, ні тютюну... Людська достойність, чествість (амбіція), стремління до досконалості, готовність допомагати, чесність, ввічливість, милосердя, щедрість і ощадність, порядок, відвага, мужність, карність –усе це виховує в собі пластун постійними «добрими ділами»… Життя в таборі незалежне від кухні, комори, пральні, незалежне від слуг, від кравця, шевця, теслі, коваля, пекаря, дроворуба… Життя вояка в таборі далеке від домашніх вигод» [1. с. 106].

Серед необхідних загальних умінь найбільш цікавими є, наприклад, такі: розкласти вогонь, вживаючи матеріал, який є в полі під рукою, і лише два сірника, вміти орієнтуватися в терені за військовою мапою, ставити шатро (збудувати намет, хатину), зварити на ватрі чисто та апетитно ситний польовий обід (м'ясну і мучну страву) бодай на три особи, нагострити ножа, зашити панчоху, пришити ґудзик та латку, випрати сорочку, вичистити взуття, вміти плавати, вживати пластову палицю і хустину для першої допомоги, зробити якийсь предмет для щоденного вжитку тощо.

Для дівчат вимоги до існуючих пластових іспитів були схожі до тих, що мали юнаки, проте вони мали і свої характерні риси. Перш за все, для дівчат був збільшений початковий вік першого іспиту — з 12-13 років (для юнаків О. Тисовський визначав його з 11-ти років). Крім загальних пластових знань та вмінь, вони повинні були показати навички дотримання домашнього порядку. «Вимоги до другого та третього іспитів були такими ж, лише у фізичному вишколі — дещо полегшеними, а натомість вводились такі оригінальні пункти, як, наприклад, «прояв розуму», котрі мали досить чіткі критерії. Це є свідченням того, що у «Пласті» не було диференціації обов'язків за статевою ознакою. Так, приготуванням їжі і забезпеченням табору всім необхідним займались як пластуни, так і пластунки» [2. с. 8].

У всебічному вихованні членів «Пласту» важливу роль відігравали «іспити вмілостей». За власним бажанням пластун міг здавати декілька іспитів. Кількість спеціальностей постійно зростала. Наприклад, у 1929 році їх нараховувалося понад 100.

Найбільш поширеними серед них були санітарна служба, мандрівництво, природознавство, провідництво, пожежництво, піонірка (підготовка до пластових таборів), переплетництво, слюсарство, городництво, токарство, прання, дроворубство, кошикарство, лимарство, вирощування рису та інші. З кожним роком збільшувалась кількість пластунів. «Наприклад, на 1926 р. їх було здано всього 591, на кінець 1927 р. — 1708, а на 1929 р. — майже 4000. Варто відзначити, що кожен десятий іспит здавали пластунки» [3. 102]. Для того періоду – це було неабияке завоювання жінками своїх прав. З часом кількість дівчат у таких таборах помітно збільшувалася. Сьогодні паритет пластунів різних статей практично вирівнявся. І це робить Пласт унікальною організацією в Україні, щодо рівності

кількості учасників та їхнього посадового та соціального значення. Для прикладу можна навести Тернопільську область, де діють вісім юнацьких куренів, з яких 4 є дівочими й 4 – хлоп'ячими. Загалом по Україні, станом на 2011 рік, налічувалось 102 номерних та близько 20 підготовчих куренів, з яких майже половина – дівочі [5. с. 45]. Відповідно в куренях з дітьми працює приблизно однакова кількість вихователів різної статі. Робота й обов'язки в Пласті теж не мають статевого поділу. Так, досить частою, є практика розділення груп хлопчиків та дівчаток для виконання тої чи іншої роботи, яку вони ще не опанували. Скажімо хлопці готують їсти, а дівчатка розкладають багаття, рубають дрова, ставлять намети та курені.

Таким чином, можна говорити про те, що майже від самого початку існування скаутської організації «Пласт», дівчатка були її неодмінними члена. І хоча на початках їхня частка не перевищувала 10 %, то поступово, вирівнюючись, вона наблизилася до 50 %. Вагомим гендерним завоюванням пластунів, є абсолютна рівність та толерантність обох статей.

Література:

1. Леник В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.) / В.Леник. - Мюнхен – Львів, 1994. - 215 с, с.105-106
2. Ліончук Р. Виховна діяльність молодіжних товариств на західноукраїнських землях у першій половині ХХ століття: гендерний аспект// http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2011_4/lionch.pdf
3. Савчук Б. Український Пласт: 1911-1939 / Б.Савчук. - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. - 267 с, с.102
4. Удич З. Виховний потенціал ПЛАСТУ-НСОУ в контексті розвитку сучасної освіти// http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2009_1
5. Чепіль М.М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина XIX ст.) / М.М.Чепіль. - Дрогобич: Відродження, 2001. - 503 с.

Людмила Фоміна, Тетяна Скорбач,
Інна Кулікова
(Харків, Україна)

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Проблема моральності привертає увагу мислителів від найдавніших часів. У філософській літературі вона систематично досліджується із середини 18 століття (І. Кант, І. Г. Фіхте, А. Шопенгауер, С. К'єркегор, М. О. Лоський,

Б. П. Вишеславцев, М. О. Бердяєв). Людство від покоління до покоління передає свій досвід, удосконалює його. Одним з аспектів цього досвіду є виховання**.** Адже суспільство завжди хвилювали проблеми морального розвитку, удосконалення становлення особистості людини. Залишаються актуальними ці проблеми й у наш час, адже будь-яка епоха вказує на необхідність морального виховання та формування культури поведінки. Виховання невіддільне від усієї історії людства й багато в чому визначається соціокультурним розвитком. Тому основні риси соціального та духовного життя в цей чи інший історичний період визначають провідні тенденції в розвитку суспільства [1].

Мета даної статті полягає в спробі охарактеризувати проблему становлення особистості з позицій педагогічних чинників моральнісного розвитку.

Ключові слова: моральність, педагог, виховання, духовність, педагогіка.

Предмет дослідження – історико-педагогічний аналіз розвитку проблеми морального виховання.

Питання вирішальної ролі морального виховання в розвитку й формуванні особистості усвідомлювалися й порушувалися багатьма вченими. Її вивчали такі відомі мислителі та педагоги, як Сократ, Арістотель, Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І .І. Песталоцці, І. Гербарт, К.Ф.Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський. Учені по-різному підходили до виникнення процесу виховання в цілому, оскільки стояли на різних методологічних позиціях. У 20 столітті питання моральнісно–вольових вимірів особистості стають предметом психологічних досліджень (Л. І. Анциферова, Л. І. Божович, Б. С. Братусь, Ф. Ю. Василюк, Л. Колберг, О. М. Леоньєв, А. Маслов, Е. Фромм, С. Л. Рубінштейн, В. Франкл та ін.).

Давньогрецький філософ Сократ вважав, що людина повинна пізнати тільки саму себе, звідси й мета – пізнати самого себе, морально самовдосконалюватися. Платон, видатний афінський філософ і учень Сократа, обґрунтував систему освіти та виховання підростаючого покоління. Мета виховання, на його думку, – формувати «і тіло, і душу найпрекраснішим». Тільки найздібніші люди віком від 20 до 30 років можуть здобувати вищу освіту. Арістотель, учень Платона, видатний філософ і вчений Давньої Греції, розрізняв у людини тіло та душу, які існують нероздільно, розрізняв три види душі: рослинну, що виявляється в бажаннях та відчуттях, розум, що характеризується пізнанням та мисленням. Трьом видам душі відповідають три сторони виховання: фізичне, моральне й розумове. У галузі морального виховання Арістотель надавав велике значення моральним навичкам і вправам щодо моральних вчинків. Природні задатки, розвинені навички, розум – три джерела морального виховання.

У феодальному суспільстві моральне виховання обмежувалося релігійним та моральним вихованням [1].

Діячі епохи Відродження, зокрема Вітторіно да Фельтре, Ф. Рабле, Т. Мор, Е. Роттердамський, головним принципом навчання проголошували усвідомленість, відмову від механічного заучування. Гуманісти висували на перше місце культ особистості.

Педагогіка Нового часу базується на принципах свободи, самооцінюваності людини. Вона звернена до людини. Серед педагогів цього часу особливе місце посідає видатний чеський мислитель Ян- Амос Коменський, фундатор наукової педагогіки. Педагогічним поглядам і педагогічній діяльності Я.-А. Коменського були притаманні демократизм, гуманізм, життєрадісність. Педагогічна спадщина Я.-А. Коменського охоплює всі найважливіші питання педагогічної науки. Але передусім вирізняються ідеї, які визначають необхідність навчання та виховання. Видатний педагог багато уваги приділяв моральному вихованню та дисципліні, був переконаний, що освіта людини повинна сприяти підвищенню її моральності, формуванню мудрості, помірності, мужності й справедливості – головних моральних якостей гуманної людини.

Таким чином, можна припусти, що виховання моральності, це не просто навчити людину робити добрі вчинки, а пробути в дитини самостійну волю, самобутню творчість, для якої моральнісний ідеал буде лише матеріалом для формування більш високих форм.

Вагомий внесок у розвиток педагогічних ідей вніс і Ж. Ж. Руссо. Центром уваги педагогіки Ж. Ж. Руссо вважав «природну людину», в якій від народження закладено гарні задатки. Він виділяв три завдання морального виховання: виховання хороших почуттів, правильних суджень і доброї волі.

Вирішальну роль моральному вихованню відводив і Йоганн-Генріх Песталоцці, найвидатніший представник світової демократії. Важливим засобом морального виховання вважав вправлення учнів у моральних вчинках, які потребують самовладання й формують волю. Моральне виховання у Песталоцці тісно пов'язане з релігійним вихованням. Прихильником ідей Й.-Г. Песталоцці був відомий німецький філософ, психолог і педагог Йоган-Фрідріх Гербарт. Система морального виховання, розроблена ним, ґрунтується на таких п'яти моральних ідеях: внутрішньої свободи, вдосконалення, приязні, права, справедливості.

На думку І.Канта, моральність, безперечно, відноситься до характеру. У своїй праці «Основи метафізики моральності» він вводить принцип виховання моральності, де йдеться про те, щоб ставитися до людини не як до засобу, а як до мети.

Неоціненний внесок щодо морального виховання вніс російський педагог К.Д.Ушинський, який вважав, що моральність розвиває гуманність, чесність, правдивість, дисциплінованість, почуття відповідальності, власної гідності. Педагог вимагав гуманного ставлення до вихованців [4].

Один з найвідоміших педагогів Антон Семенович Макаренко чільне місце серед моральних якостей відводив вихованню свідомої дисципліни, розглядаючи її в тісному зв'язку з вихованням волі, мужності й характеру.

Важливим аспектом педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, видатного українського педагога, засновника гуманістичної новаторської педагогіки є її гуманізм. Виховання гуманізму й людяності повинно стати одним із завдань діяльності педагога та навчального закладу. Без поваги та любові до вихованців розмови про гуманність і людяність безпідставні [3].

На сучасному етапі в складному процесі формування всебічно-розвиненої особистості чільне місце також належить моральному вихованню.

Розглядаючи структуру моралі, найчастіше виокремлюють три її елементи – моральна свідомість, моральна діяльність, моральне ставлення. Вони взаємопов'язані між собою. Поза свідомістю моралі не існує. Моральна свідомість функціонує на двох рівнях: емоційно-чуттєвому й раціонально-теоретичному, які існують у взаємозв'язку єдності, доповнюючи один одного. Щодо моральної свідомості, то важко виокремити щось конкретне, доки не втілишся в дії або вчинки людей, тобто в діяльність. Моральної діяльності в чистому вигляді не існує, оскільки мораль торкається всіх сфер життя та всіх видів діяльності людини, для яких властивий моральний аспект.

Моральна діяльність і моральна свідомість існують завдяки одна одній, адже моральні дії включають у себе роботу свідомості (мислительні, почуттєві, вольові компоненти). Здійснюючи моральний вчинок, людина вступає в певні стосунки з іншими людьми, із суспільством. У моральних стосунках людина буває і суб'єктом, і об'єктом.

Отже, представники різних епох по-різному ставилися до морального виховання, по-різному оцінювали та трактували сутність морального виховання особистості, але головним є те, що вони дали чимало корисних і цікавих порад щодо морального виховання, які ми можемо використати у своїй педагогічній діяльності. Досвід минулого на сьогодні є неоціненним скарбом, оскільки допомагає краще зорієнтуватися у складній ситуації, пов'язаної із проблемами морального виховання.

Література:

1. Гусейнов А.А. Великие пророки и мыслители. Нравственные учения от Моисея до наших дней. М.: Вече, 2009. – 495 с.
2. Борытко Н.М. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учебных заведений / Н.М. Борытко, И.А. Соловцова, А.М.Байтбаков; под ред. Н.М. Борытко. – М.: Издательский цент «Академия», 2007. – 496 с.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: У 5-ти томах. – К.: 1976. – Т.3. – С.9-283.
4. Фіцула М.М.Педагогіка: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 542 с.

Людмила Фоміна, Тетяна Скорбач,
Інна Кулікова
(Харків, Україна)

ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Актуальність теми дослідження спричинене змінами в суспільній свідомості місця та ролі педагога в освітній системі.

Проблема дослідження полягає у виявленні ролі педагога в сучасному суспільстві.

Мета статті – розкрити значення педагога в сучасному виховному процесі, толерантність педагога як інтегральна риса.

Ключові слова: педагог, педагогічна майстерність, повага, гуманізм.

Роль педагога – багатогранна. Він повинен мати подвійну підготовку: загальноосвітню й спеціальну. За педагогічною професією подвійно закріпилися дві соціальні функції – адаптивна й гуманістична. Адаптивна функція пов'язана з пристосуванням студента до конкретних вимог сучасної соціокультурної ситуації, а гуманістична – з розвитком його особистості та творчої індивідуальності, маючи в якості мети розвиток особистості як синтезу всіх багатств людської культури, педагог працює на майбутнє. Слово педагога – це сила, яка спрямована на зміну цінностей молодої людини в кращу сторону. Людина стає розумнішою, мудрішою, сильнішою, здійснює вибір до кращого. Тим самим вона створює структуру свого характеру.

Видатний чеський мислитель і фундатор наукової педагогіки Ян – Амос Коменський наголошував на тому, що професія педагога є найпочеснішою під сонцем, а тому найкращі з – поміж людей нехай будуть педагогами. Отже, педагог повинен бути високоосвіченою людиною, любити свою справу, бути працьовитим, ентузіастом, сповненим життям, діяльним і чуйним.

В.О.Сухомлинський, видатний український педагог, засновник гуманістичної новаторської педагогіки вважав, що професія педагога є особливою, близькою до науково-дослідної. Педагог має аналізувати факти, передбачати наслідки виховного впливу, інакше він перетвориться на ремісника. Хороший педагог повинен любити своїх учнів, відчувати радість від спілкування з ними, має добре знати свій предмет, педагогіку та психологію, досконало володіти методикою викладання навчального предмета [1].

Безперечно, у наш час суспільство потребує педагогів-гуманістів. Гуманістична педагогіка розглядає знання як засіб та умову усвідомлення людиною свого місця у світі.

Педагогічна професія – одна з наймиролюбніших на нашій планеті. Організація об'єднаних націй проголосила перше десятиріччя XXI століття десятиріччям культури миру й ненасилля. Роль педагога за цих умов неймовірно зростає, тому що миру на землі можемо досягти тільки через освіту та культуру. Культура не має кордонів – вона завжди інтернаціональна. Справжня культура завжди відрізняється високою терпимістю до всіх релігій, рас, національностей, сімейних традицій. Справжню культуру не уявляємо без широкої освіти, тому що культура – це мудрість у спілкуванні, висока духовність, відчуття свободи, моральність у думках і вчинках, гуманність у найвищому розумінні цього слова, практичність. Основна мета сучасної професійної освіти – передусім підготовка компетентного спеціаліста, здатного до соціальних та міжкультурних форм діяння. До того ж в ієрархії критеріїв професіоналізму сучасного фахівця все більшого значення набувають системно організовані інтелектуальні, комунікативні, рефлексивні та моральні витоки, серед яких здатність до толерантної поведінки, готовність взаємодіяти і йти на компроміси та домовлятися мають чи не найбільший пріоритет. Таким чином, формування людини культури – головне завдання будь-якого навчального закладу. І в цьому, напевно, благородність педагогічної професії.

Педагогічна наука зверталася до питань творчого потенціалу в багатьох контекстах: від конкретної педагогічної творчості як елемента педмайстерності (І. Зязюн, Р. Шакуров, Н. Кузьміна), гуманістичної самоактуалізації (А. Маслов, К. Роджерс, В. Сатір), до духовного потенціалу (М. Савчин).

Педагогічна творчість – це не лише вміння керувати своєю креативною налаштованістю на організацію навчального-виховного процесу, а й інтерактивна співпраця з молодими людьми, регулярні інтелектуально-вольові зусилля, їхні позитивні емоції та благодатний морально-психологічний клімат міжсуб'єктних стосунків.

Перед тим, як розпочати навчати, кожен педагог мусить чітко усвідомлювати, кого він навчає. Педагог повинен уміти переконати студента в необхідності навчатися, а не «проходити» навчальний процес. Педагог не має права самовідсторонюватися від проблеми обов'язкового навчання. Він повинен зацікавити студента навчатися, а також піклуватися про нього, про його майбутнє. Викладач завжди мусить контролювати предмет вивчення, стиль спілкування зі студентами, освітнє середовище (обстановку в аудиторії), самих себе. Справжній педагог повинен оцінювати свої успіхи успіхами своїх студентів. Якщо у викладача 75% студентів навчаються на «2» і «3», то це поганий викладач. Це педагог, який не відбувся. Важливим також є те, як викладач працює, які дидактичні та виховні методи застосовує, а не те, як сприймають його студенти. Викладач впливає на студента більше своїм відношенням до роботи та своєю поведінкою. З віком ми забуваємо, про що нам говорили навіть найкращі педагоги, саме їх образ продовжує дисциплінувати нас; ми завжди будемо пам'ятати про те, якими вони були насправді.

У педагогіці існують універсальні закони, зокрема контролювати обстановку, працювати творчо. Це все зобов'язує педагога взяти на себе відповідальність за те, щоб студенти захотіли гарно вчитися. Ставлення педагога до студента може відбуватися через предмет (викладач –«професор»), через дружбу (викладач – «друг»), через стиль (викладач – «артист»). Залежно від ставлення педагог обирає найзручніші для нього способи організації діяльності студентів: або він захоплює власним прикладом, або вміло радиться, або наказує виконати завдання. Окремі педагоги перетворюють дружні стосунки на панібратські, що негативно впливає на весь навчально-виховний процес.

Через престижну професійну самореалізованість успішних педагогів більше молодих людей знайде справжнє покликання на педагогічній ниві (зникне негативний феномен «соромлюся бути вчителем чи викладачем). Отож, названа проблема має важливе суспільно творче значення, оскільки якість педагогічної праці зростатиме через використання творчого ресурсу освітян, а не тільки з огляду на розмір заробітної плати. Успішне розв'язання різноманітних проблем, пов'язане з реалізацією творчого «Я» особистості майбутнього педагога можливе за умов комплексного педагогічного, соціального, духовного впливів у процесі його персоніфікації.

Професіоналізація педагога повинна включати його вправлення в організації творчого процесу (особистий досвід відпрацювання технік самомотивації, постановки запитань, аглютинації, асоціативного пошуку розв'язків інтелектуальних задач, ідентифікації своїх сублімованих потреб тощо), вироблення ним навичок креативної поведінки як зразка для наслідування, опанування власною універсальною евристикою. Остання випливає з його усвідомлення своєї індивідуальності, відчуття власної гідності.

Таким чином, формування і висвітлення загальних тенденцій ролі педагога дозволить визначити методологічні передумови подальшої систематизації педагогічних знань і розробки наукового обґрунтування цілей та прийомів педагогічно-психологічних впливів у процесі формування майбутнього педагога.

Література:

1. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / И. А. Зазюн, И.Ф.Кривоносов, Н. Н. Тарасевич и др.; Под ред. И. А. Зазюна – М.:Просвещение, 1989. – 302 с.
2. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. [Текст] / З. І. Слепкань. – К.: Вища школа, 2005.

Світлана Чернишова
(Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Абревіатура ESP (English for Specific Purposes) до теперішнього моменту впевнено увійшла в сферу профільно-орієнтованого навчання англійської мови не тільки дорослих, а й студентів. Під профільно-орієнтованим навчанням розуміється навчання, засноване на врахуванні потреб учнів у вивченні іноземної мови, що диктуються

характерними особливостями професії або спеціальності, які в свою чергу, вимагають її вивчення. У цьому бачиться його основна відмінність від навчання мови для загальноосвітніх цілей (тобто шкільного навчання, підготовки до вступного іспиту до вищого навчального закладу) і соціалізації (розмовного спілкування за кордоном з носіями мови тощо) [6. 4].

Мовний матеріал для профільно-орієнтованого навчання визначається шляхом аналізу лінгвістичних характеристик конкретної професійної або навчальної сфери, в даному випадку, сфери права.

У зв'язку з відкриттями в сфері науки психології, стала розвиватися андрагогіка (теорія освіти дорослих). Її основними принципами навчання стали:

1. Пріоритет самостійного навчання: відповідно до даного принципу, учні самі займаються організацією-процесу власного навчання.

2. Принцип спільної діяльності. Цей принцип передбачає участь студента спільно з викладачем та іншими учнями в плануванні, здійсненні, оцінюванні й удосконаленні навчального процесу.

3. Принцип використання досвіду учня. Суть даного принципу полягає в тому, що знання учня про світ, його життєвий досвід (побутовий, соціальний, навчальний, професійний) використовуються як джерело навчання, причому як для самого учня, так і для інших учнів разом з ним.

4. Індивідуалізація навчання. Цей принцип передбачає створення процесу навчання з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів учнів, а також їх досвіду і рівня підготовки, їх психофізіологічні і когнітивні особливості.

5. Системність навчання. Даний принцип передбачає дотримання принципу відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання та оцінювання результатів.

6. Контекстність навчання. Згідно з цим принципом, навчання переслідує мету, тих, хто усвідомлює навчання як життєву необхідність, і орієнтовано на здійснення ними соціальних ролей і розвитку особистостей. Воно організовується з урахуванням потреб і умов їхньої справжньої або майбутньої професійної і побутової діяльності, а також просторових і часових-факторів.

7. Принцип актуалізації результатів навчання, який полягає в тому, що учні невідкладно використовують отримані знання та набуті вміння і навички в реальному житті.

8. Принцип елективного навчання. Даний принцип закріплює за учнем свободу вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів початку і закінчення, тривалості навчання, способів оцінки його результатів.

9. Принцип розвитку освітніх потреб. Він реалізується за рахунок виявлення реального рівня навченості та розробки матеріалів, необхідних для досягнення мети навчання, що сприяє формуванню нових освітніх потреб, які, в свою чергу, закладаються в основу наступної освітньої мети.

10. Принцип усвідомленості навчання. Цей принцип полягає в осмисленні як студентами, так і викладачем усіх параметрів процесу навчання і своїх дій по його організації. [3. с. 185]

Варто зазначити, що андрагогічний принципи навчання визначають, в першу чергу, діяльність учнів, на відміну від основних дидактичних принципів, які регламентують більшою мірою діяльність викладача. Згідно з О. Г. Поляковим, педагогічні принципи часто застосовні в навчанні дорослих, а андрагогічний останнім часом все частіше реалізуються в старших класах середньої школи і в вузах. [5. с. 92]

В рамках профільно-орієнтованого навчання розрізняють п'ять підходів, заснованих на даних аналізу регістра, на даних аналізу дискурсу, на аналізі ситуації використання мови (аналізі потреб), на розвитку навичок і стратегій, а також на концентрації на навчанні. [1. p. 10].

Зупинимося детальніше на деяких з них. Автори розглядають три підходи до профільно-орієнтованого навчання, які представляються найбільш актуальними для викладання на юридичному факультеті.

1. Підхід, заснований на даних аналізу регістра, базується на уявленні про те, що мова, яка використовується в конкретній сфері, є специфічний регістр. Аналіз конкретного регістра, наприклад, мови юриспруденції, допомагає виявити його граматичні та лексичні особливості. На основі цих лінгвістичних особливостей будується програма для написання навчальних посібників.

2. Підхід, в основу якого покладено аналіз ситуації використання мови (чи аналіз потреб). При цьому підході були введені методики, що зв'язують аналіз мови спеціальності з мотивами вивчення його учнями. Оскільки всякий курс профільно-орієнтованого навчання англійської мови націлений на те, щоб допомогти студентам навчитися адекватно діяти в ситуації природного спілкування, тобто ситуації, в якій вони будуть використовувати досліджувану мову, то процедуру його побудови слід починати з встановлення їх потреб в його вивченні та подальшого ретельного аналізу лінгвістичних особливостей цієї ситуації.

Модель аналізу потреб, розроблена J. Munby, дозволяє отримати детальний профіль потреб учнів: комунікативні цілі, обстановка спілкування, засоби спілкування, комунікативні вміння (види мовленнєвої діяльності), функції використання мови, структури тощо [2. p. 55].

3. Підхід, спрямований на розвиток навичок і стратегій. У центрі уваги даного підходу виявляються розумові процеси, що лежать в основі використання мови. В основі даного підходу лежить ідея про те, що всяке використання мови базується на єдиних процесах аргументації та інтерпретації, які незалежно від зовнішніх форм допомагають нам витягувати значення з дискурсу. Звідси робиться висновок про те, що слід зосередитися на стратегії, що лежать в основі володіння мовою, таких як вгадування слів з контексту, визначення типу тексту за зовнішніми ознаками, впізнавання слів за подібністю зі словами рідної мови та інші. При цьому не беруться особливості регістра, оскільки вважається, що процеси, що лежать в основі використання мови, універсальні для всіх регістрів.

Для даного підходу характерні вправи на уважне спостереження і аналіз того, як значення створюється в усному та письмовому дискурсі і як воно відновлюється.

Базовими принципами профільно-орієнтованого навчання англійській мові прийнято вважати автентичність, наукове підгрунтя, мовлення (мовні засоби), потреба і вивчення (методика).

Багато методистів (Н. П. Гез, В. І. Скалкін та інші) зазначають, що кожен студент має певні здібності, які є неоднаковими стосовно індивідуальності кожного студента. Необхідно з'ясувати вихідний рівень студента для його подальшого розвитку. З цією метою використовуються найрізноманітніші засоби –тести, спеціальні вправи, основна мета і спрямованість яких –найбільш повно розкрити індивідуальність студента і його здатність оволодіти іноземною професійною лексикою, яка для нього в даному вузі не є профілюючою.

Підготовка студентів у немовних вузах ускладнюється ще й тією обставиною, що загальний рівень здібностей і схильності до сприйняття у студентів в таких аудиторіях значно нижче, ніж в спеціалізованих лінгвістичних навчальних центрах. Незважаючи на те, що студенти-юристи добре усвідомлюють необхідність

придбань навичок іноземної мови, читання та письма, перекладу; розуміють взаємозв'язок досконалого володіння іноземною мовою з можливістю кар'єрного росту, вони часто не є тим благодатним «матеріалом» для викладача іноземної мови, який він знаходить у філологічній аудиторії. Педагогічна практика викладання іноземної мови в немовних вузах обмежена як кількістю навчальних годин, так і загальним рівнем здібності і схильності аудиторії до засвоєння матеріалу.

Н. І. Гез підкреслює, що немовних ВНЗ своєю специфікою організації навчального процесу навчання іноземним мовам диктує свої особливості здійснення персонального підходу до студентів. Індивідуальний рівень розвитку кожного студента детермінований багатьма факторами. При навчанні іноземної лексики студентів таких вузів слід як надзавдання вважати оволодіння навичками повноцінного професійного спілкування. Можливим способом швидкого та ефективного досягнення такого роду мети слід вважати спільну діяльність учнів у процесі читання літератури за фахом. Поєднання читання з іншими видами діяльності дозволяє наблизити навчання до реального спілкування, «... яка здійснюється не тільки заради спілкування, але і обслуговує багато видів діяльності і відбувається одночасно з ними» [4. с. 60].

Можливим способом відшукати ефективний алгоритм організації навчальної практики для педагога в даній ситуації стає аналіз ситуації використання мови (чи аналіз потреб) студентами. Таким чином, принцип усвідомленості навчання англійської мови на юридичному факультеті є превалюючим.

Література:

1. Hutchinson T., Waters A. Communication in the technical classroom? "You just shove this little chappie in here like that". //London: British Council (4), 1980. P.7-36. 10
2. Munby J. Communicative Syllabus Design. Cambridge; Cambridge University Press, 1978 55
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход:–М.,«Высшая школа», 1991. - 273с . С. 185
4. Гез Н.И. Основы самоорганизации учебной деятельности и самостоятельная работа студентов. - М.,1981. - 67 с.
5. Змеёв С.И. Основы андрагогики. - М., «Наука»Д. 1999. - 234 с 92
6. Поляков О.Г. Английский язык для специальных целей: Теория и практика. - М.:НВИ-ТЕЗАУРУС,2003. - 188 с.

Тетяна Безпала, Любов Капштик
(Пирятин, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

На сучасному етапі відбуваються кардинальні зміни в способах поширення та використання інформації, що зумовлюють еволюцію освітніх технологій, сприяють активному впровадженню дистанційної освіти як одного з напрямів реформування і стратегічного розвитку освітньої системи України. В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку посилюються вимоги до освіченості, професіоналізму фахівців всіх рівнів підготовки. Саме тому сьогодні зроблена величезна ставка на дистанційну форму навчання, яку спеціалісти зі стратегічних проблем освіти називають освітньою системою XXI століття.

Актуальність теми дистанційного навчання полягає в тому, що результати суспільного прогресу, раніше зосереджені в сфері технологій, нині концентруються в інформаційній сфері. Ми живемо в еру інформатики. Етап її розвитку в наш час можна характеризувати як телекомунікаційний. Дистанційна форма навчання дає сьогодні можливість створення систем масового безперервного самонавчання [1], загального обміну інформацією, незалежно від тимчасових і просторових поясів. Виходячи з того, що професійні знання старіють дуже швидко, необхідне їх постійне вдосконалення, це стосується і студентів, які навчаються у коледжах чи технікумах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми свідчить, що сучасні дослідники педагогічної творчості вивчають різнопланові напрями її формування, приділяють значну увагу проблемі упровадження дистанційних технологій у навчальний процес. Так, науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли вітчизняні науковці В. Кухаренко, В. Олійник, П. Стефаненко та інші. Окремі аспекти щодо змісту та організації дистанційного навчання досліджували М. Бесєдіна, К. Власенко, В. Гура. Суттєвий інтерес для проведення дослідження становлять праці зарубіжних (Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі) та російських (О. Андреєв [1], В. Биков [2], В. Солдаткін, А. Хуторський та інших) дослідників. Зокрема, досліджуючи актуальні психолого-педагогічні проблеми дистанційного навчання, М. Смульсон однією з найбільш пріоритетних виокремлює проблему діалогової взаємодії студента з комп’ютером. Авторка зауважує, що реальна можливість кожного навчатися в будь-якому місці, у будь-який час, причому навчатися індивідуально, призвела до появи нових психологічних проблем у тих, хто навчається. У декого з них з’являється почуття ізольованості, а невміння налагодити контакти інколи є навіть причиною стресів. На жаль, дослідженню цих проблем приділяють недостатню увагу. Тим часом їх актуальність збільшується в міру поширення дистанційного навчання і охоплення все більшого контингенту користувачів, починаючи від фахівців з вищою освітою, і закінчуючи школярами [7]. Російська дослідниця Є.С. Полат виокремлює шість основних моделей дистанційного навчання: навчання за типом екстернату; університетське навчання; навчання, засноване на співробітництві кількох навчальних закладів; навчання в спеціалізованих навчальних закладах; автономні системи навчання; неформальне, інтегроване навчання на основі мультимедійних програм [5].

Особливість даного дослідження полягає в тому, що дистанційне навчання – це нова, специфічна форма навчання, дещо відмінна від звичних форм очного або заочного навчання. Вона передбачає інші засоби, методи, організаційні форми навчання, іншу форму взаємодії викладача та студента. Разом з тим як будь-яка форма навчання, будь-яка система навчання має той же компонентний склад: цілі, зумовлені соціальним замовленням для всіх форм навчання; зміст, також багато в чому певний діючими програмами для конкретного типу навчального закладу, методи, організаційні форми, засоби навчання. Останні три компоненти в дистанційній формі навчання у ВНЗ І-ІІ рівня акредитації обумовлені специфікою використовуваної технологічної основи (наприклад, тільки комп'ютерних телекомунікацій, комп'ютерних телекомунікацій в комплексі з друкованими засобами, компакт-дисками, так званою кейс-технологією, тощо). На нашу думку, системи дистанційної освіти дають рівні можливості всім людям незалежно від соціального стану (школярам, студентам, працюючим чи безробітним) в будь-яких районах країни і за кордоном реалізувати права людини на освіту і отримання інформації. Саме ця система найбільш адекватно і гнучко

реагує на потреби суспільства і забезпечує реалізацію конституційного права на освіту кожного громадянина країни. Виходячи з названих вище факторів можна зробити висновок, що дистанційне навчання увійшло в XXI століття як найефективніша система підготовки та безперервної підтримки високого кваліфікаційного рівня фахівців.

Безперечно, найбільш поширеними є види дистанційного навчання, що ґрунтуються на:

- інтерактивному телебаченні;
- комп'ютерних телекомунікаційних мережах (регіональних, глобальних), з різними дидактичними можливостями в залежності від використовуваних конфігурацій (текстових файлів, мультимедійних технологій, відеоконференцій);
- поєднання технологій компакт-дисків та мережі Інтернет [6].

Перевага навчання, що базується на інтерактивному телебаченні, полягає в його можливості безпосереднього візуального контакту з аудиторією, що знаходиться на різних відстанях від викладача. Його недолік полягає в тому, що при такому навчанні практично тиражується звичайне заняття, чи побудоване за традиційною методикою або з використанням сучасних педагогічних технології. Це може бути допустимо тільки при демонстрації унікальних методик, лабораторних дослідів, коли викладачі і студенти можуть стати свідками і учасниками використання нових знань, методів у тій чи іншій галузі, нових інформаційних технологій, взяти участь у дискусії. Дана форма дистанційного навчання інтерактивна і може вважатися досить перспективною в системі підвищення кваліфікації та підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст».

Безперечними перевагами дистанційного навчання є:

- більш висока ефективність професійної підготовки в порівнянні з вечірньою та заочними формами навчання при більш низькій вартості освітніх послуг;
- скорочення термінів навчання;
- можливості паралельного навчання в українському і зарубіжному вузах;
- незалежність студента від географічного розташування вузу.

Варто відзначити, що якість і структура навчальних курсів, так само як і якість викладання при дистанційному навчанні, часто набагато краще, ніж при традиційних формах навчання. Адже нові електронні технології можуть не тільки забезпечити активне залучення студентів у навчальний процес, але і дозволяють керувати цим процесом на відміну від більшості традиційних навчальних середовищ. Інтерактивні можливості використовуються в системі дистанційного навчання програм і систем доставки інформації дозволяють налагодити і навіть стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, що є неможливим у більшості традиційних систем навчання. Сучасні комп'ютерні телекомунікації здатні забезпечити передачу знань та доступ до різноманітної навчальної інформації нарівні, а іноді і набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання.

У ході дослідження ми зіткнулися з рядом основних проблем організації дистанційної форми навчання. Ефективність дистанційного навчання безпосередньо залежить від тих викладачів, хто веде роботу зі студентами в Інтернеті. На нашу думку, це повинні бути викладачі з універсальною підготовкою, які володіють сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічно готові до роботи з молоддю в новому навчально-пізнавальному мережевому середовищі. На жаль, у нашій країні недостатньо ведеться підготовка фахівців з даного питання. Інша проблема – інфраструктура інформаційного забезпечення студента в мережах. Питання про те, якою має бути структура і композиція навчального матеріалу для нас залишається відкритим. Поряд з цим ставиться питання про умови доступу до курсів дистанційного навчання. Не вирішено також питання організації та проведення оцінки знань «дистанційних» студентів. Для його вирішення необхідне створення нормативно-правової бази оцінки знань.

Варто зауважити, що говорячи про дистанційну форму освіти, слід говорити про створення єдиного інформаційно-освітнього простору, куди слід включити всілякі електронні джерела інформації (включаючи мережеві): віртуальні бібліотеки, бази даних, консультаційні служби, електронні навчальні посібники, та інше.

Наші дослідження дозволяють зробити висновок про те, що дистанційне навчання — це цілеспрямований інтерактивний процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють здійснювати навчання на відстані.

Таким чином, дистанційне навчання — це особлива педагогічна технологія організації освітнього простору, яка характеризується особливостями стратегії взаємодії майбутнього фахівця з носіями та джерелами нових для нього знань. Особливістю дистанційного навчання є самостійність і особистісна відповідальність людини за вибір програми дистанційної освіти, терміни і якість її проходження [4]. Дана система повинна бути інтелектуальною, тобто визначати й враховувати індивідуальні когнітивні характеристики майбутнього фахівця й адаптувати процес професійної підготовки відповідно до їх особливостей. Для підвищення ефективності організації процесу дистанційного навчання необхідно проаналізувати існуючі методи і технології адаптації навчальних систем та обґрунтувати доцільність їх використання у професійній підготовці майбутніх фахівців відповідно до різних форм організації дистанційного навчання.

Ми переконані, що це необхідно для розвитку кваліфікованого, інтелектуального, високопрофесійного і просто здорового суспільства.

Література:

1. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. — 2-е изд. /В.И. Андреев. — Казань: Центр инновационных технологий, 2000.— 608 с.
2. Биков В.Ю. Відкрита освіта і відкрите навчальне середовище / В.Ю.Биков // Теорія і практика управління соціальними системами. — Харків:НТУ "ХПІ". — 2008. — № 2. — С.116–123.
3. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б.Г. Мещерякова, В.Л. Зинченко. — СПб: Прайм — ЕВРОЗНАК, 2004. — 672 с.
4. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти / В.Буряк // Вища школа. — 2002. — №6. — С. 18 –27.
5. Полат Е. С. Петров А.Є. Дистанційне навчання: яким йому бути? / / Педагогіка. - 1999. - № 7. -С. 29-34.
6. Підкасистий П.І. Тищенко О.Б. Комп'ютерні технології в системі дистанційного навчання / / Педагогіка. -2000. - № 5. -С. 7-12.
7. Смульсон М. Л. Середовище дистанційного навчання: психологічні засади проектування [Електронний ресурс] / М.Л. Смульсон – Режим доступу http://www.psyscience.com.ua/department/oklad.php?mova=ua&scho=zasady/smulson_sreda

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Anait Akopyan
(Gyumri, Armenia)

RIGHTS AND STATUS OF INDIGENOUS PEOPLES IN INTERNATIONA LAW

Solutions will not be found while indigenous people are treated as victims for whom someone else must find solutions.
Malcolm Fraser

Modern law and policy categorize and classify people from the point of view of eligibility for certain rights. For this reason, definitions of the categories 'indigenous people', 'minority' and 'peoples' are highly disputed. Surprisingly, international law defines neither 'minorities' nor 'peoples'.

Jose R. Martinez-Cobo, Special Rapporteur of the UN Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities offered the most widely recognized definition of indigenous peoples, according to whom "indigenous communities, peoples and nations are those which, having a historical continuity with pre-invasion and pre-colonial times that developed on their territories, consider themselves distinct from other sectors of the societies now prevailing on those territories, or parts of them. They form at present non-dominant sectors of society and are determined to preserve, develop and transmit to future generations their ancestral territories, and their ethnic identity, as the basis of their continued existence as people, in accordance with their own cultural patterns social institutions and legal system".

Martin Scheinin identifies three key characteristics of indigenous people. First, they are distinctive from the dominant society and they self-identify as different from that society. Second, indigenous people are connected to their lands, which form the central element in their history, culture and economy. Third, indigenous people assert that they are 'first in time': that they have occupied their land and territories since 'time immemorial'.

According to the UN Permanent Forum for Indigenous Issues (PFII), there are 350 to 370 million indigenous people spread across ninety states (UNPFII, 2006, 2008). Estimates suggest that there are at least 5,000 distinct indigenous groups. Therefore, rights of indigenous peoples become of a quite significant importance since no country is currently without an ethnic or national minority or indigenous group(s):

Among the rights of indigenous peoples *the right to existence* is of special concern. Under Article 2 of the 1951 Genocide Convention, genocide involves specified acts "committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group…" This right is limited in three important ways. First, the Convention requires proof of intent, which is really hard to establish. Further, the Convention omits linguistic groups. Language often binds the group into its culture and distinguishes indigenous and minority groups from dominant population. Finally, the Convention avoids the broader concept of cultural genocide or ethnocide. It took until 1998 for the first individuals to be prosecuted for offences under the Convention. These prosecutors arose from the Rwanda genocide.

In 1957 the ILO convention on the Protection and Integration of Indigenous, Tribal, Semi-Tribal Peoples for the first time articulated as group rights. Being ratified only by twenty-seven state parties, the Convention attempts to reconcile cultural discourses surrounding indigenous people.

Self-determination was intended as the path to decolonization for peoples in the overseas colonies of European powers, not for minority or indigenous peoples within these colonies or within other established states. The group right to self-determination was first articulated in 1960 UN Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples.

Similar ambivalence is clear in the 1965 UN Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (CERD). This Convention reflects the international condemnation of apartheid in South Africa. It also reiterates the right to equality and freedom from discrimination on the grounds of the race of individuals.

The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESR) both recognize the right to self-determination in their first articles. Despite the plain meaning of the text, there is a broad legal consensus that the right to self-determination does not apply to indigenous peoples and minorities in the sense of separation from a state.

Declaration on the Rights of Indigenous People sets up special relationship between *indigenous peoples and their land*. Thus, Articles 25-30 of the Declaration are dedicated to the protection of the rights of indigenous peoples over their traditional lands and resources. However, the Declaration does not specify what exactly the resources, which indigenous peoples have the right 'to own, use, develop and control". To further the importance of land rights for indigenous peoples, Article 23 of the Declaration places the emphasis on free and informed consent concerning matters relating to indigenous land. Moreover, under Article 9 of the Convention, CERD emphasized that the State must allow indigenous peoples free participation in decisions affecting them.

The rights of indigenous peoples to culture include the right to the enjoyment and protection of their own cultures in a wider, multicultural world. In order to fully recognize these rights, however, there must be effective participation, with the free, prior and informed consent of indigenous peoples within the State.

In the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination general recommendations, States have been called upon to ensure that 'member of indigenous people have equal right in respect of effective participation' and 'that 'no decisions are taken without their informed consent'.

The emphasis within the Declaration on participation is the key to reconciling the interests of the state and indigenous peoples, especially in the light of international developments. So, Article 25 expressly affirms the rights of indigenous peoples to maintain and strengthen their distinctive spiritual relationship with their lands and, therefore, the provisions in the Declaration are related to cultural autonomy. The maintenance of a culture is closely linked to particular use of land and natural resources turn out to be the main element distinguishing minorities from indigenous peoples.

The right to health is a fundamental part of human rights law and of our understanding of a life in dignity. The right to the enjoyment of the highest standard of physical and mental health has been a long-standing concern of international human rights law. Internationally, it was first articulated in the 1946 Constitution of the World Health Organization (WHO): the preamble defines health as 'a state of complete physical, mental a social well-being and not merely the absence of disease…' The emphasis to achieve 'the highest attainable standard to physical and mental health; has been referenced within the constitutions of various states, other Declarations and Conventions. Yet, provisions of the ILO Convention # 169, for example in Article 20 (2) (c) provides that the State should provide medical and social assistance while in Article 25 (1-

3), although it states that traditional practices should be considered, the overall emphasis is upon the government providing services in co-coordination with other 'cultural, social and economic measures in the country'. Article 24 of the UN Declaration provides as follows:

1. Indigenous peoples have the right to their traditional medicines and to maintain their health practices, including the conversation of their virtual medicinal plants, animals and minerals. Indigenous individuals also have the right to access, without any discrimination, to all social and health services.
2. Indigenous individuals have a right to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. States shall take the necessary steps with a view to achieving progressively the full realization of this right.

Furthermore, within the Declaration, emphasis is placed upon utilizing traditional medical care, Article 29 (3) provides that States are to 'take effective measures to ensure, as needed, that programmes for monitoring, maintaining and restoring the health of indigenous peoples, as developed and implemented by the peoples affected by such materials, are duly implemented'. The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (Article 2(2)) and the Convention of the Rights of the Child (Article 2(1) identify the following non-exhaustive grounds of discrimination: race color, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, etc.

According to the Committee in Economic, Social and Cultural Rights, 'other statuses' may include health status or sexual orientation. States have an obligation to prohibit and eliminate discrimination on all grounds and ensure equality to all in relation to access to healthcare and the underlying determinants of health.

Much of the explanation about the rights of indigenous peoples as it is seen lies in the politics and economics of colonialism. Profit in the context of international competition depends upon access to territory, raw materials and cheap labour. Even partial recognition of indigenous peoples' rights would have raised the cost and stalled the pace of growth. Differences between indigenous peoples and settlers were used to justify the denial of recognition of legal personality to indigenous peoples. This denial prevented indigenous peoples from exercising or enjoying sovereignty and self-determination, as well as many other individual and group human rights associated with the right to existence.

States and NGOs must work toward models of governance that provide both for indigenous peoples' rights to participation in the global arena and for the right to self-determination within the state. State recognition of indigenous peoples' rights in these ways is an expression of state sovereignty and not a restriction upon it, and ensures that local as well as global governance is inclusive, not exclusive, of those whose life choices and life chances are most affected by decisions, because "we are all indigenous people on this planet, and have to reorganize to get along".

Bibliography

1. Rehman, J. (2010). International Human Rights Law. Pearson Education Limited
2. Goodhart, M. (2009). Human Rights, Politics and Practice. Oxford University Press
3. Xanthaki, A (2007). Human Rights and United Nations Standards: Self-Determinaion, Culture and Land. Cambridge University Press
4. http://www.un.org/esa/socdev/unpfil/ website of the UN Permanent Forum on indigenous issues
5. http://www.tebtebba.org website of Tebtebba (Indigenous Peoples' International Centre for Policy Research and Education)
6. http://www.survival-international.org website of survival, a US-based NGO supporting indigenous and tribal peoples worldwide
7. http://www.iwgia.org website of a Denmark-based NGO supporting indigenous peoples' struggle for human rights and self-determination.
8. http://www.brainyquote.com/quotes/keywords/indigenous.html

Андрій Олефір
(Полтава, Україна)

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМІТЕТІВ З КОНКУРСНИХ ТОРГІВ ТА ІНШИХ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАМОВНИКІВ

У господарських відносинах державних закупівель у сфері охорони здоров'я замовники володіють правовим статусом суб'єктів господарювання або негосподарюючих суб'єктів. Володіючи ознакою організаційної єдності при визначенні цілей та завдань юридичної особи, у встановленні її внутрішньої структури, компетенції органів, порядку їх діяльності і взаємовідносин з іншими органами, кожен замовник має власну структуру та штат працівників, які утворюють єдину систему з певним розподілом функцій. Саме господарські організації, якими є замовники та їх внутрішні підрозділи, виступають типовими суб'єктами господарського права та функціонуючи в процесі господарювання становлять собою нерозривну єдність людського субстрату та цілісних майнових комплексів. Органи публічної влади зі статусом замовників, будучи частиною державного апарату, складаються зі штату службовців і структурних підрозділів. Види останніх визначені в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р., постанові КМУ «Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій» від 12.03.2005 р. Замовники з правовим статусом суб'єктів господарювання, згідно зі ст. 55, 64 ГК України, можуть мати в структурі функціональні підрозділи апарату управління та виробничі підрозділи. О. М. Вінник пропонує виділяти три групи таких суб'єктів: (1) відокремлені підрозділи, філії, представництва господарських організацій; (2) цехи, лабораторії, відділи, департаменти господарських організацій, територіальне розташування яких збігається з основним місцезнаходженням такої організації; (3) органи управління та контролю господарської організації корпоративного типу. Тобто структурні підрозділи господарських організацій, за територіальною ознакою їх розміщення поділяються на внутрішні, розташування яких збігається з територіальним місцезнаходженням господарської організації, та відокремлені, які виконують всі чи частину функцій господарської організації в іншій місцевості. О. В. Безух, В. М. Зубар, І. В. Лукач зазначають, що структурні підрозділи суб'єктів господарювання не можуть мати статусу суб'єктів господарського права. З огляду на запропоноване О. М. Вінник поняття суб'єктів господарського права, під останніми варто розуміти суб'єктів організаційно-господарських повноважень і суб'єктів господарювання. На сучасному етапі структурні підрозділи не можуть наділятися статусом суб'єктів господарювання, з огляду на внесені Законом України

№ 2424-IV від 04.02.2005 р. зміни до ГК України. Вони утворюються та наділяються господарською компетенцією в порядку та межах, встановлених господарською організацією, що їх створила. Господарська компетенція цих підрозділів не може виходити за рамки господарської компетенції організації та реалізується від її імені. Все ж таки В. К. Мамутов аргументовано звертає увагу на необхідність закріплення за відокремленими підрозділами суб'єктів господарювання статусу суб'єктів господарювання.

Якщо внутрішні структурні підрозділи суб'єктів господарювання характеризуються такими загальними господарсько-правовими ознаками, то стосовно структурних підрозділів негосподарюючих суб'єктів мають місце такі відмінні риси: діють на правах внутрішніх підрозділів апарату управління, не проводять господарську діяльність, а можуть здійснювати господарче забезпечення своєї діяльності, як правило, відсутня територіальна відокремленість від господарської організації. З урахуванням вказаних особливостей, а також встановленого співвідношення внутрішньогосподарських і внутрішньо-організаційних відносин закупівель, господарсько-правову характеристику внутрішніх структурних підрозділів означених категорій замовників доцільно здійснювати в межах єдиного підходу.

Залежно від характеру участі в господарських відносинах державних закупівель у сфері охорони здоров'я, внутрішні структурні підрозділи замовників варто розмежувати на дві групи: (1) підрозділи, діяльність яких прямо не пов'язана з організацією та проведенням процедур закупівель; (2) підрозділи, діяльність яких прямо пов'язана з організацією та проведенням цих процедур. До першої групи належать внутрішні підрозділи апарату управління (юридичні управління, відділи інвестицій і будівництва, відділи міжнародних зв'язків, управління супроводу державних програм, департаменти розвитку медичної допомоги, департаменти контролю та якості медичних послуг та інші), внутрішні виробничі підрозділи (поліклініки, диспансери, консультаційні відділення, амбулаторні відділення, стаціонарні відділення, лабораторії, відділи зберігання, збуту та інші). До складу другої групи входять функціональні внутрішні структурні підрозділи, діяльність яких прямо пов'язана зі здійсненням державних закупівель у сфері охорони здоров'я. Вони діють тільки на правах підрозділів апарату управління та, залежно від характеру участі в господарських відносинах закупівель, поділяються на такі види:

1. Підрозділи, діяльність яких спрямована на організаційне забезпечення найбільш раціонального споживання лікарських засобів, використання виробів медичного призначення та медичної техніки, визначення підходів для високоефективного та економічно обґрунтованого надання медичних і соціальних послуг, здійснення контролю за якістю і безпечністю предмета закупівель. До цієї групи належать, по-перше, фармакотерапевтичні комісії, що утворюються в закладах охорони здоров'я та формулярні комітети, які забезпечують функціонування формулярної системи лікарських засобів шляхом оновлення та внесення змін до локального, регіонального, державного формулярів лікарських засобів. По-друге, координаційні комітети, наприклад, Координаційний експертний комітет з питань якості та безпеки продуктів харчування.

2. Підрозділи, діяльність яких спрямована на забезпечення організаційно-методичного супроводу державних закупівель. До цієї групи належать спеціальні підрозділи з профільного супроводу закупівель, основними завданнями яких є такі: (а) надання рекомендацій з питань реалізації скоординованої державної політики у сфері закупівель, пропозицій стосовно сприяння прозорості процесу визначення предмета закупівель і проведення торгів; (б) опрацювання пропозицій щодо ефективного використання коштів державного бюджету при придбанні товарів, робіт і послуг; (в) надання рекомендацій, пропозицій з інших питань, що мають важливе значення для розв'язання соціально-економічних проблем матеріально-технічного забезпечення галузі охорони здоров'я; (г) консультативно-дорадча допомога комітету з конкурсних торгів у вирішенні складних питань, переважно технічного характеру, при організації та проведенні закупівель, а саме: аналіз заявок інших замовників на закупівлю лікарських засобів, виробів медичного призначення, медичної техніки, медичних і соціальних послуги, допоміжного предмета, розробка медико-технічних вимог до предмета закупівель, складання технічних специфікацій, проведення оцінки відповідності пропозицій конкурсних торгів учасників технічним вимогам, встановленим технічним завданням та конкурсною документацією.

3. Комітети з конкурсних торгів замовників, якими, згідно з п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р., є службові (посадові) та інші особи замовника (генерального замовника), призначені відповідальними за організацію та проведення процедур закупівель згідно з цим Законом.

Господарсько-правовий статус комітету з конкурсних торгів визначений у Законі України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р., наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Типового положення про комітет з конкурсних торгів» від 26.07.2010 р., положеннях про комітети з конкурсних торгів, що затверджуються замовниками. Крім загальних господарсько-правових ознак структурного підрозділу господарської організації, на які увага зверталася раніше, місце комітету з конкурсних торгів у господарських відносинах закупівель визначається сукупністю спеціальних організаційних та функціональних ознак, які були детально опрацьовані в окремих монографічних виданнях (Олефір А. О. Господарсько-правове забезпечення державних закупівель у сфері охорони здоров'я: теоретичні та практичні аспекти: моногр. / А. О. Олефір. – Х.: Юрайт, 2012. – 456 с.). У зв'язку з тим, що в ч. 4 ст. 11 Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р. не визначений повний перелік повноважень комітету з конкурсних торгів, з метою оптимізації практики організації та проведення процедур закупівель, на основі системного аналізу норм цього Закону та прийнятих на його основі підзаконних нормативно-правових актів, необхідно виокремити такі основні повноваження комітету з конкурсних торгів: (1) планування закупівель, складання та затвердження річного плану державних закупівель; (2) забезпечення складання, затвердження, зберігання документації та ведення офіційної звітності з питань закупівель; (3) опрацювання та узагальнення заявок, що подаються замовниками за умови централізованого придбання товарів, робіт і послуг; (4) оприлюднення інформації про здійснення закупівель; (5) забезпечення рівних умов допуску до конкурсних процедур усіх учасників, об'єктивного та чесного вибору переможця; (6) визначення виду і проведення процедур закупівель; (7) надання господарським організаціям роз'яснень стосовно змісту документації конкурсних торгів; (8) проведення переговорів з суб'єктами господарювання для здійснення закупівлі в одного учасника; (9) організація приймання, зберігання, розкриття пропозицій конкурсних торгів, забезпечення вибору найбільш економічно вигідної пропозиції на підставі критеріїв та методики оцінки, визначених у документації з конкурсних торгів; (10) вжиття належних заходів, у тому числі з призупиненням процедури закупівлі, для врегулювання питань, вказаних у зверненні з вимогою про усунення порушень законодавства під час проведення процедури закупівлі; (11) вирішення організаційних питань і взаємодія з операторами електронних майданчиків при проведенні процедури електронного реверсивного аукціону; (12) надання інформації, у тому числі документів, необхідних для розгляду скарг Антимонопольним комітетом України;

(13) сприяння органам, що здійснюють державне регулювання у сфері закупівель у виконанні ними своїх повноважень відповідно до законодавства.

З огляду на те, що в законодавчо закріпленому понятті комітету з конкурсних торгів не відображені його правова природа, місце в організаційній структурі замовника та межі участі в процесі організації та проведення процедур закупівель, обґрунтовано під комітетом з конкурсних торгів розуміти функціональний внутрішній структурний підрозділ апарату управління, що утворюється в структурі кожного замовника з метою здійснення державних закупівель на всіх етапах їх організації та проведення господарською організацією. Таким чином, у внутрішньо-організаційних і внутрішньогосподарських відносинах діяльність комітетів з конкурсних торгів посідає центральне місце, оскільки саме на них покладено обов'язок із забезпечення організації та проведення процедур закупівель у сфері охорони здоров'я. У цих відносинах комітети взаємодіють із іншими структурними підрозділами замовників у такий спосіб:

1) із внутрішніми підрозділами, які здійснюють організаційно-методичний супровід закупівель, існує постійний зворотний зв'язок, обмін інформацією, до них доводяться відповідні практичні завдання та вони виконують допоміжну функцію при здійсненні повноважень комітетом з конкурсних торгів;

2) внутрішні підрозділи, діяльність яких спрямована на організаційне забезпечення найбільш раціонального споживання лікарських засобів, використання виробів медичного призначення та медичної техніки, визначення підходів для високоефективного та економічно обґрунтованого надання медичних і соціальних послуг, здійснення контролю за якістю і безпечністю предмета закупівель, визначають спеціальні господарсько-правові ознаки предмету закупівель, надають рекомендації комітету з конкурсних торгів та іншим підрозділам замовника стосовно організації закупівель та управління товарними резервами, на вимогу комітету готують консультативно-дорадчі висновки стосовно складних питань переважно технічного характеру;

3) з внутрішніми підрозділами апарату управління, діяльність яких безпосередньо не пов'язана із здійсненням закупівель, комітет з конкурсних торгів зобов'язаний вирішувати питання, що належать до компетенції цих підрозділів, зокрема, порядку проведення оплати за господарськими договорами, можливості зменшення чи збільшення обсягів закупівель залежно від фінансування цих потреб, узгоджувати свою діяльність із загальною економічною та фінансовою політикою господарської організації-замовника;

4) з виробничими підрозділами, для задоволення потреб яких може формуватися обсяг закупівель, комунікація здійснюється стосовно визначення найменування, номенклатури, асортименту предмета господарського договору, кількості товарів, робіт і послуг та вимог щодо їх якості, термінів і місця поставок товарів, надання послуг чи виконання робіт, інших умов проведення конкурсних торгів.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент Пашков Віталій Михайлович

Костянтин Вареца
(Харків, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ТА ТРУДОВИХ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

1. Правове регулювання трудових доходів населення України.

В умовах сучасного функціонування ринкового механізму та структурних змін в економіці держави зазнало трансформації формування доходів населення, їх використання та система розподілу. Найбільшу питому вагу у структурі грошових доходів населення становить оплата праці. Заробітна плата як соціально-економічна категорія є основним джерелом грошових доходів працівників і разом з тим є головним рушієм соціально-економічного розвитку держави. Вона забезпечує не лише відтворення робочої сили, але й стає вагомим чинником відтворення суспільного виробництва та виступає основним регулятором ринку праці.

Доходи населення – це сума грошових коштів і матеріальних благ, які домашні господарства одержали за певний проміжок часу у натуральному вигляді для підтримання фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану людини. Роль доходів визначається тим, що рівень споживання населення прямо залежить від їх рівня. [2, с. 164]

Грошові доходи населення включають всі надходження грошей у вигляді оплати праці робітників, доходів від підприємницької діяльності, пенсій, стипендій, різних допомог, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, ренти, сум від продажу цінних паперів і нерухомості.

Натуральний дохід включає, перш за все, продукцію, вироблену домашнім господарством для власного споживання.

Номінальні доходи характеризують рівень грошових доходів незалежно від оподаткування і цін, а реальний дохід характеризує номінальні доходи з урахуванням зміни роздрібних цін і тарифів.

Залежно від джерел формування доходи можуть бути трудові і нетрудові. За визначенням МОП, трудовий дохід — це дохід, який отримує працівник у результаті своєї економічної діяльності як наймана робоча сила або у разі самостійної зайнятості. Слід розрізняти також трудові доходи від основної роботи за наймом і доходи від вторинної зайнятості. [2, с. 165]

На формування доходів впливають нівелюючі та диференціюючі чинники. До перших входять заробітки сім'ї, пенсії пенсіонерів, які живуть в сім'ї і вносять свою пенсію в бюджет сім'ї, допомоги, що одержують члени сім'ї. До диференціюючих – наявність непрацездатних членів сім'ї, їхня кількість у сім'ї, співвідношення тих членів сім'ї, які працюють і не працюють.

Залежно від джерел формування доходи можуть бути трудові і нетрудові.

Нетрудові доходи – це надходження від діяльності, що ведеться з відхиленням від прийнятих у суспільстві державних правових норм, норм моралі та поведінки громадян. [2, с. 165]

2. Правове регулювання оплати праці.

Правове регулювання оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах з власниками підприємств, установ та організацій всіх форм власності й видів господарювання, а також з окремими громадянами на підставі трудового договору, здійснюється Законом України "Про оплату праці" від 24 березня 1995 р., Кодексом законів про працю України - главами II, VI, VII, VIII, Законом України "Про підприємства в Україні" від 27 березня 1991 р., Законом України "Про колективні договори і угоди" від 1 липня 1993 р., Генеральною угодою між Кабінетом

Міністрів України і Конфедерацією роботодавців України та профспілковими об'єднаннями України на 1999-2000 роки, а також іншими численними нормативно-правовими актами, колективними договорами й локальними положеннями конкретних підприємств.

Для того щоб мати право на достатній рівень життя і задовольняти свої матеріальні і духовні потреби, людина повинна мати необхідні матеріальні кошти. Ці кошти можуть набуватись різними шляхами: людина може займатися індивідуальною трудовою або підприємницькою діяльністю, одержувати прибуток від цінних паперів у вигляді дивідендів. Переважна більшість людей одержують винагороду, наймаючись на роботу як робітники і службовці. Цю винагороду прийнято називати заробітною платою.

3. Системи оплати праці.

Згідно ст. 96 Кодексу Законів про працю випливає, що основою організації оплати праці є тарифна система оплати праці, яка включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники).

Тарифна система оплати праці використовується для розподілу робіт залежно від їх складності, а працівників - залежно від їх кваліфікації та за розрядами тарифної сітки. Вона є основою формування та диференціації розмірів заробітної плати.

Формування тарифної сітки (схеми посадових окладів) провадиться на основі тарифної ставки робітника першого розряду, яка встановлюється у розмірі, що перевищує законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати, та міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень розмірів тарифних ставок (посадових окладів).

Під час визначення індивідуальної заробітної плати працівників підприємств усіх форм власності й господарювання центральне місце належить тарифній системі. Рівень заробітної плати конкретних виконавців має формуватися під впливом таких чинників:

- складність роботи (кваліфікація, відповідальність);
- умови праці (шкідливість, важкість, інтенсивність, привабливість);
- кількість праці (відпрацьований час у межах норми, надурочний час);
- результати праці (виконання нормованих завдань, норм виробітку, якісних показників).

Тарифна система оплати праці є сукупністю нормативів, за допомогою яких здійснюються диференціація і регулювання рівня заробітної плати різних груп і категорій працівників залежно від зазначених вище чинників.

Змінною частиною тарифної системи оплати праці є доплати й надбавки, які застосовуються на підприємствах. Інколи ці види виплат ототожнюють, але це не одне і те ж. Доплати пов'язані з роботою, яку виконує працівник, і вони мають компенсаційний характер і призначення. Надбавки – це виплати, пов'язані, як правило, з особою конкретного працівника, в першу чергу – з його кваліфікацією, професійною майстерністю, ставленням до своїх обов'язків тощо. Вони мають стимулюючий характер. [4, с. 411]

Законодавством України з питань оплати праці визначено перелік доплат і надбавок, встановлено розміри та порядок їх застосування. До основних видів доплат і надбавок належать:

доплати:

- за умови праці – 12% (за роботу в особливо важких та особливо шкідливих умовах праці — до 24 % тарифної ставки (посадового окладу);
- за інтенсивність праці;
- за роботу у нічний час – 20 % тарифної ставки (окладу) за кожну годину роботи у нічний час;
- за роботу в надурочний час (від 50 до 100 % тарифної ставки).
- за керівництво бригадою (10-15%);
- за суміщення професій (посад) і виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника (встановлюється на умовах, передбачених у колективному договорі).

надбавки:

- за високі досягнення у праці та виконання особливо важливих і відповідальних робіт керівникам, спеціалістам і службовцям;
- за професійну майстерність або класність робітникам;
- за вчений ступінь.

Тарифна система передбачає дві основні системи заробітної плати: відрядну і погодинну. [4, с. 413]

Відрядна система передбачає оплату виробленої продукції за відрядними розцінками. Застосовується у випадках, коли є можливість встановити кількісні показники праці в одиницях продукції. На практиці існують декілька варіантів такої системи.

Проста відрядна система передбачає простий спосіб обчислення заробітку кожного працівника шляхом множення відрядної розцінки на кількість одиниць виготовленої продукції. [3, с.335]

Відрядно-прогресивна система передбачає розрахунок заробітної плати працівника в межах виробничого завдання здійснюється звичайними відрядними розцінками, а за перевиконання норм розцінки підвищуються. [3, с.335]

Відрядно-акордна система – розрахунок відрядних оцінок проводиться не щодо окремої операції чи одиниці продукції, а щодо усього обсягу роботи. [3, с.335]

Непряма відрядна застосовується для допоміжних робітників (наприклад, ремонтників), розмір зарплати залежить від результатів праці працівників основного виробництва, яке обслуговують допоміжні працівники. [3, с.335]

Відрядно-преміальна система оплати праці - сутність її полягає в тому, що робітникові нараховується, крім заробітку за прямою відрядною системою, премія за виконання і перевиконання певних кількісних і якісних показників. Розмір премії установлюється у відсотках до заробітку, визначеному за відрядними розцінками. [3, с.335]

При почасовій системі розмір заробітної плати визначається залежно від тривалості відпрацьованого часу і кваліфікації працівника. Відрядна система передбачає визначення заробітку залежно від фактичного виробітку продукції належної якості.

Почасова система може мати три підвиди: погодинна, поденна, помісячна. Праця оплачується за фактично відпрацьований час: години, дні, місяць. При щомісячній оплаті розмір окладу не залежить від кількості робочих днів у місяці. [3, с.335]

Згідно цих систем, Кодекс України про працю України у Главі 7 «Оплата праці» закріплює положення щодо: оплати праці на важких роботах, на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, на роботах з особливими

природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я (ст. 100); оплати праці за сумісництвом (ст. 102-1); оплата праці при виконанні робіт різної кваліфікації (ст. 104); оплати праці при суміщенні професій (посад) і виконанні обов'язків тимчасово відсутнього працівника (ст. 105); оплати роботи в надурочний час (ст. 106); оплата роботи у святкові і неробочі дні (ст. 107); оплати роботи у нічний час (ст. 108); оплати праці за незакінченим відрядним нарядом (ст. 109).

Розкривши основні питання правового регулювання оплати праці та трудових доходів населення України, можна зробити загальний висновок, що прискорення реформування оплати праці збоку держави за допомогою законів та інших нормативно-правових актів, неможливе без удосконалення соціальної політики та проведення радикальних змін у соціально-трудовій сфері. На це державі слід звернути особливу увагу для забезпечення соціального добробуту та відсутності хаосу та безладу, які можуть бути викликані невдоволенням не тільки працездатного населення, але і інших громадян України.

Література:

1. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 року.
2. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Качана Є. П. – Тернопіль: ТДЕУ, 2006. – 373 с.
3. Трудове право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, З. Я. Козак та ін.; За ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 536 с.4.
4. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. - К.: Знання, 2006. – 559 с.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, Леонтьєва Ліна Віталіївна

Долгов Антон
(Харків, Україна)

АВТОРСЬКЕ ПРАВАО ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО РЕЄСТРАЦІЇ

Вже 2300 років тому в Афінській республіці існували право на захист цілісності твору і заборона вносити до нього зміни. Оскільки переписувачі й актори досить вільно поводилися із творами знаменитих авторів трагедій, у 330 р. до н. е. було прийнято закон, відповідно до якого оригінали творів трьох великих класиків підлягали збереженню в офіційному архіві. Актори повинні були дотримуватися офіційного тексту. Це вважається одним з перших випадків охорони авторського права.

Значно актуальнішим це питання стало з появою друкарського верстата і, відповідно, можливості тиражувати літературні твори за допомогою механічних процесів. Час виникнення друкарства — доба пізнього середньовіччя, і, як видається, поява друкарського верстата була пов’язана з культурним життям саме цього періоду, тобто саме у ті часи виникла необхадність у захисті авторських прав.

Споконвіку призначенням розвитку немайнового права було стимулювати інтелектуальну працю. Завдяки авторському праву винахідники, письменники й композитори могли одержувати винагороду за свої труди. Певний період воно стимулювало виробництво інтелектуальних продуктів і дало величезний імпульс розвитку Західної цивілізації. Але чи виконує нині авторське право ті ж функції, що й сотню років тому?

Інформаційна революція, до якої призвела поява Інтернету, неминуче веде нас до негативної відповіді. Тому в нинішніх умовах авторське право можна й потрібно видозмінювати. Адже для його дієздатності потрібен дуже важливий інструмент – контроль над поширенням інформації, а в епоху цифрових технологій він став неможливий.

Авторське право в об'єктивному розумінні являє собою сукупність правових норм, що регулюють коло суспільних відносин зі створення та використання творів науки, літератури і мистецтва.

Авторське право в суб'єктивному розумінні - це особисті немайнові та майнові права, які виникають у автора в зв'язку зі створенням ним твору і охороняються законом.

Для інституту авторського права характерний принцип незастосування будь-якої формальності для визнання твору його об'єктом. Цей принцип закріплений у ч. 2 ст. 433 ЦК, а також у ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права» (далі - Закон) і означає, що авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для його виникнення і здійснення не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також додержання будь-яких інших процедур. Особа, яка є творцем, вправі спеціальним знаком охорони «copyright» © сповістити про наявність у неї авторських прав і не повинна доказувати їх приналежність, оскільки законом передбачена презумпція авторства особи, яка зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Обов'язок підтвердження приналежності прав може бути покладено на неї лише у ході судового провадження у разі оспорювання цього факту іншою особою[1, с 412].

Взагалі авторське право можна тлумачити як:

Авторське право - інститут цивільного права, є складовою системи об’єктів інтелектуальної власності, що регулює відносини, які пов’язані з використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Авторські права як результат творчої діяльності людини по створенню творів науки, літератури і мистецтва, регулюється національними законами і міжнародними конвенціями.

Авторське право розповсюджується на закінчені або незакінчені твори, які є результатом творчої діяльності, незалежно від призначення і достоїнства твору, а також способу його виконання.

Авторські права на твір літератури, науки, мистецтва виникають і охороняються з дати створення твору.

Авторське право діє протягом всього життя автора і 70 років після його смерті.

Право автора на твір, співавторство, розподіл авторських винагород можна оформити авторським договором.

Авторський договір - угода про використання твору науки, літератури або мистецтва, яке укладається автором з видавцем, виконавцями і іншими користувачами авторських творів. Авторський договір може бути укладений правонаступником автора. Укладання авторського договору обов’язкове, окрім випадків, передбачених законом. Зазвичай авторський договір укладається в письмовій формі і реєструється.[2]

До об’єктів авторського права можна віднести - твори в галузі науки, твори літератури і твори мистецтва, а саме:

• літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті та інше);

• виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

• комп'ютерні програми;

• бази даних;

• музичні твори з текстом і без тексту;

• драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;

• аудіовізуальні твори;

• твори образотворчого мистецтва;

• твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;

• фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;

• твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;

• ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

• сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

• збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

• тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

• інші твори[2].

Охорона авторських прав регулюється міжнародними конвенціями і національними законами.

Найбільш відомими міжнародними конвенціями є:

Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право.

Всесвітня конвенція про авторське право – конвенція, підписана в Женеві 6 вересня 1952р. і набрала силу 16 вересня 1955р. Держава, приєднавшись до Конвенції, зобов’язується вжити всіх заходів, необхідних для забезпечення достатньої і ефективної охорони прав автора і всіх інших власників, авторських прав на літературні, наукові і художні твори.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року є найстарішою і багатосторонньою Міжнародною конвенцією та встановлює більш високий, в порівнянні зі Всесвітньою конвенцією, рівень охорони авторських прав. При визнанні авторських прав, в першій редакції конвенції, виходили з територіального принципу – охорона авторських прав визнавалась за твором, вперше опублікованим на території держави – члена конвенції, не залежно від національності автора.

Також, охорона авторських прав в Україні здійснюється згідно норм Закону України ‘Про авторське право і суміжні права’[3], який регулює:

особисті немайнові права і майнові права авторів і їх правонаступників, пов’язаних із створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва; авторське право, і права виконавців, виробників фонограм та відеограм, і організацій мовлення;

суміжні права[2].

Суб'єкти авторського права. Відповідно до ст. 7 Закону суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права. Автором є фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір, тобто безпосередній створювач твору (ст. 1 Закону)[1, с. 415].

Навіщо реєстрація авторських прав? Навіщо витрачати кошти на реєстрацію авторських прав, якщо за законом вони і так мої? Ці питання постають досить часто, адже виникнення авторського права, права на твір літератури, твір науки, твір мистецтва не потребує обов’язкової державної реєстрації.

Завжди потрібно пам’ятати про презумпцію авторства, автором є особа, зазначена як автор на оригіналі або екземплярі твору, доки не доведено зворотне.

Зовсім, не рідкі випадки присвоєння чужого результату творчої діяльності або використання твору без згоди автора. До них можна віднести недобросовісну діяльність деяких видань, організаторів виставок, копірайтерів, розробників web-сайтів, редакторів, укладачів різноманітних збірників та інше.

Іншими словами, при виникненні суперечок відносно авторства або спорів пов’язаних з незаконним використанням твору (без згоди автора і без виплати йому винагороди), необхідно підтвердити свої авторські права -авторство, достатніми доказами може бути екземпляр твору з зазначенням на ньому дати виникнення авторських прав, а також ім’я самого автора.

Також одним з таких доказів може бути добровільна реєстрація свого твору. Наявність Свідоцтва про реєстрацію дозволить якісно захистити авторське право. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір фіксує: назву твору, дату пріоритету (дату реєстрації), інформацію про автора твору, правовласника твору (авторські майнові права)[2].

Таким чином, сам факт реєстрації, не тільки робить захист авторських прав більш ефективним, але й буде превентивним механізмом для несанкціонованих дії іншими особами.

Література:

1. Цивільне право України Цивільне право України Підручник: У 2 т. / Борисова В. І. -К.: «Юрінком Інтер», 2004. - Т. 2. - 552 с.2. 2.http://www.patagent.kiev.ua
2. http://sips.gov.ua/ua
3. http://zakon2.rada.gov.ua

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доц. кафедри економичної теорії та права
Леонтьєва Ліна Віталіївна

Долженко Руслан, Лутай Сергей
(Харьков, Украина)

ПОНЯТИЕ НЕВМЕНЯЕМОСТИ И ЕЕ КРИТЕРИИ

1. Понятие невменяемости есть производным от понятия вменяемости, так как оно выступает как его антипод. Лицо, которое находится в состоянии невменяемости, не подлежит уголовной ответственности и наказанию за совершенное общественно опасное действие, поскольку она не является субъектом преступления.

В ч. 4 ст. 19 УКУ дается законодательное определение понятия невменяемости, из которого вытекает, что человек не может быть судим за совершение общественно опасного действия, на основании УКУ, где закреплено, что лицо «не могло осознавать свои действия (бездеятельность) или руководить ими вследствие хронического психического заболевания, временного расстройства психической деятельности, слабоумия или другого болезненного состояния психики» [1, с. 12].

Приведенную в законе совокупность признаков, которые характеризуют невменяемость, называют формулой невменяемости. Причем к этой формуле включенные как медицинские, так и юридические признаки (критерии). В науке уголовного права такая формула достала название смешанной формулы невменяемости. Соединив в этой формуле медицинский и юридический признаки, законодатель таким образом ввел понятие невменяемости в четкие, строго очерченные законом рамки. Закрепленные в законе признаки являются обязательными как для экспертов, так и для юристов при решении вопроса о невменяемости конкретного лица.

Согласно ст. 19 УКУ невменяемость (как, и вменяемость) определяется только относительно времени совершения лицом общественно опасного действия и только в связи с ним. Недопустимо за пределами такого действия ставить вопросы о невменяемости или вменяемости лица.

2. Как уже отмечалось в УКУ понятие невменяемости трактуется с помощью двух критериев: медицинского (биологического) и юридического (психологического).

Медицинский критерий очерчивает все возможные психические заболевания, которые существенным образом влияют на сознание и волю человека. В части 4 ст. 19 УКУ указанные четыре вида психических заболеваний: а) хроническая психическая болезнь; б) временное расстройство психической деятельности; в) слабоумие; г) другое болезненное состояние психики.

Хроническая психическая болезнь - довольно распространенный вид заболевания психики. К этим заболеваниям принадлежат: шизофрения, эпилепсия, паранойя, прогрессивный паралич, маниакально-депрессивный психоз и др. Все эти болезни являются прогрессирующими, тяжелоизлечимыми или вообще неизлечимыми. Хотя и при этих заболеваниях возможные так называемые светлые промежутки.

Временным расстройством психической деятельности признается острое, непродолжительное психическое заболевание, которое происходит в виде нападений. Это заболевание внезапно возникает (как следствие тяжелых душевных травм) и при благоприятных обстоятельствах внезапно минует. К таким заболеваниям принадлежат разного рода патологические аффекты, алкогольные психозы, белая горячка и др.

Слабоумие (олигофрения) - тягчайшее психическое заболевание (психическое увечье). Оно является постоянным, врожденным видом нарушения психики, которая поражает умственные способности человека. Существуют три формы слабоумия: идиотия (наиболее глубокая степень умственного недоразвития), имбецильность, дебильность. Эти заболевания различаются между собой разной тяжестью выражения болезни.

Под другим болезненным состоянием психики понимают такие болезненные расстройства психики, которая их не охватывают раньше названные три вида психических заболеваний. К ним принадлежат трудные формы психотении, явления абстиненции при наркомании (наркотическое голодание) и др. Это не психические заболевания в чистом виде, но за своими психопатическими нарушениями они могут быть приравнены к ним.

Для наличия медицинского критерия невменяемости довольно установить, что на время совершения общественно опасного действия лицо страдало хотя бы на одно из указанных заболеваний. Другие возможные психические состояния, которые отрицательно влияют на поведение лица, например физиологический аффект, не исключают вменяемости. В определенных случаях они могут рассматриваться лишь как обстоятельства, которые смягчают ответственность (например, состояние сильного душевного волнения при умышленном убийстве - ст. 116 УКУ [1, с. 63]).

Установление медицинского критерия еще не дает оснований для признания лица невменяемым на время совершения общественно опасного действия, предусмотренного криминальным законом. Наличие медицинского критерия является лишь основанием для установления критерия юридического, который окончательно определяет состояние невменяемости.

3. Юридический критерий невменяемости выражается в неспособности лица во время совершения общественно опасного действия сознавать свои действия (бездеятельность) или руководить ими именно вследствие наличия психического заболевания, т.е. критерия медицинского.

В ч. 4 ст. 19 УКУ юридический критерий невменяемости выражен двумя признаками: 1) интеллектуальной - лицо не могло сознавать свои действия (бездеятельность); 2) волевой - лицо не могло руководить ими. Под "своими действиями" (бездеятельностью) имеют ввиду не любое поведение психически больного, а только то его общественно опасное действие (бездеятельность), что предусмотрено определенной статьей УКУ.

Интеллектуальный признак критерия невменяемости находит свое проявление, во-первых, в том, что лицо не способно осознавать фактическую сторону, т.е. не понимает настоящего содержания своего поведения (не понимает, что совершает убийство, производит поджог дом и др.), а потому не может понимать и его общественную опасность.

Во-вторых, интеллектуальный признак находит свое проявление еще и в том, что лицо не способно сознавать того, что ее действие имеет общественно опасный характер. В ряде случаев это не исключает того, что лицо при этом понимает фактическую сторону своего поведения.

Волевой признак критерия невменяемости свидетельствует о такой степени разрушения психической болезнью волевой сферы человека, когда оно не может руководить своими действиями (бездеятельностью).

Известно, что волевая сфера человека всегда органически связана со сферой сознания. Поэтому во всех случаях, когда лицо не осознает своих действий (бездеятельности), оно не может и руководить ими.

Однако возможные и другие ситуации, когда лицо сознает фактическую сторону своего действия, может сознавать общественную опасность своих действий и их следствий, тем не менее не может руководить своим

поведением. Такое состояние наблюдается в пироманов, клептоманов, наркоманов в состоянии абстиненции и др. Эти больные могут целиком сохранять способность сознавать фактическую сторону действия, которое совершается, и даже понимать его общественную опасность, однако они теряют способность руководить своими поступками. Пироман, например, во время поджога жилого дома понимает фактическую сторону своего поведения, правильно оценивает общественную опасность действия и его следствий, однако он не может руководить своими действиями. Также не может удержать себя и клептоман, когда случается возможность, от соблазна совершить кражу чужого имущества.

Указанные особенности интеллектуального и волевого признаков обусловили то, что в уголовном законе (ч. 4 ст. 19) они разделены между собой союзом "или". Таким образом законодатель подчеркнул не только их относительную самостоятельность, но, главное, он закрепил их равное значение при определении невменяемости лица.

Итак, юридический критерий содержит в себе признака, которые определяют тяжесть заболевания, глубину впечатления психики, степень влияния психического заболевания на способность осознавать характер совершенного действия, его следствия и руководить своими поступками. Это свидетельствует о неразрывной связи медицинского и юридического критериев, что и обусловило необходимость в ч. 4 ст. 19 закрепить смешанную формулу невменяемости.

В литературе отмечается, что юридический критерий невменяемости играет двойную роль: 1) определяет настоящее содержание невменяемости, так как только он может определить: осознавало ли лицо в момент совершения общественно опасного действия свои действия (бездеятельность) и могло ли оно в этот момент руководить ими; 2) устанавливает границы действия медицинских критериев и проводит границу между вменяемостью и невменяемостью.

Итак, лицо может быть признано неподсудной только тогда, когда установленная одна из признаков юридического критерия на основании хотя бы одной из признаков медицинского критерия.

4. Согласно закону лицо, которое признано неподсудным, не подлежит уголовной ответственности независимо от тяжести содеянного ею общественно опасного действия. К такому лицу, на основании ч. 4 ст. 19 УКУ, могут быть применены меры принуждения медицинского характера, предусмотренные

ст. 94. Такие мероприятия не являются уголовным наказанием, однако, в отличие от обычного психиатрического лечения, являются принудительными и направленные как на лечение больного, так и на охрану общества и государства от возможного повторения им новых общественно опасных действий.

5. Как уже было сказано, невменяемость лица характеризует ее психическое состояние на время совершения общественно опасного действия, предусмотренное уголовным законом.

Однако на практике имеют место случаи, когда лицо во время совершения преступления являлось осудным, но после его совершения к вынесению приговора заболело психической болезнью, которая лишает его возможности осознавать свои действия (бездеятельность) или руководить ими.

Подводя итоги, можем сказать, что уголовный закон не противоречит принципу гуманизма и может обеспечить достижение цели наказания.

Литература:

1. Уголовный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 1 сентября 2007 года). – Х.: ООО «Одиссей», 2007. – 272 стр.
2. Бажанов М.І., Сташис В.В., Тацій В.Я. 2005 - Кримінальне право України в 2-х частинах.
3. Мельник М.І., Клименко В.А. 2004 - Кримінальне право України. Загальна частина.
4. http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/literatura/krim_pravo/039.php.

Научный руководитель: кандидат юридических наук, Леонтьева Лина Виталиевна

Лилия Испенбетова
(Актобе, Казахстан)

ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ СДЕЛОК

Одним из основных видов юридических фактов, а также правовой формой гражданского оборота выступают сделки. Кроме того, они обеспечивают непрерывность и развитие правоотношений. Согласно статье 147 Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее - ГК РК) сделками признаются действия граждан и юридических лиц, направленные на установление, изменение или прекращение гражданских прав и обязанностей. По этому поводу сделки были включены в перечень оснований возникновения гражданских прав и обязанностей, указанных в статье 7 ГК РК. Следующим признаком, отличающим сделки от других видов оснований возникновения гражданских прав и обязанностей, является совершение действий самим субъектом гражданских прав.

Сделки также порождают гражданские права и обязанности у тех лиц, которые их совершают. По этому признаку они отличаются от административных актов, т.е. действий компетентных государственных органо, которые могут порождать гражданские права и обязанности для лиц, подчиненных этим органам. По таким же признакам сделки отличаются от судебного решения, порождающего, изменяющего, либо прекращающего правоотношение для лица, обратившегося в суд [1, с. 268].

Для понимания сущности сделок необходимо рассмотреть их основные признаки. В качестве первого признака сделки как действия исходит ее волевой характер. Он заключается в единстве внутренней воли лица, т.е. желания совершить сделку, и в волеизъявлении, в виде желания донести его до сведения других. В данном случае понятие внутренней воли характеризуется мотивами заключения сделки и что характерно, мотивов совершения сделки большое количество, а цель в основном одна. Мотивы не имеют никакого юридического значения до тех пор, пока они не будут включены в качестве основных условий в заключаемую сделку. При этом совершать такие волевые действия могут лишь те лица, воле которых закон придает юридическое значение.

Вторым существенным признаком, характеризующим любую гражданско-правовую сделку, является то, что каждая сделка – это правомерное юридическое действие, то есть она совершается в соответствии с требованиями закона. Правомерность сделки означает, что она обладает качествами юридического факта. Поэтому сделка,

совершенная в соответствии с требованиями закона, действительна и является реально существующим юридическим фактом. Именно правомерностью сделки отличаются от правонарушений, таких же волевых действий, только направленных против закона, влекущих в итоге правовые последствия [2, с.26].

В качестве третьего признака выступает направленность сделки на возникновение, прекращение или изменение гражданских правоотношений. По данному признаку необходимо отличать сделки от других волевых актов.

Четвертый признак характеризуется порождением гражданских отношений в результате заключения сделки.

Рассмотрев все признаки сделок, предоставляется возможность определения сущности сделок. Такой сущностью является воля и ее проявление. Проявляться воля может как устно, так и письменно, как конклюдентными действиями, так и путем молчания. Устное совершение сделки означает непосредственное восприятие волеизъявлений сторон в устной форме.

Воля же выраженная в письменной форме отражается в документе, составленном субъектами правоотношений. Конклюдентные действия выражаются в поведении сторон, в котором ярко выражено согласие сторон вступить в сделку. Противоположенным данному проявлению воли является молчание, которое не сопровождается никакими действиями [3, с.235-236].

Исходя из вышеприведенного определения, можно установить, что сделки это не только целенаправленные действия субъектов, но и юридический акт, отличающий сделки от юридических поступков.

Литература:

1. Басин Ю.Г., Сулейменов М.К. // Гражданское право. Том I.: Учебник для вузов. – Алматы, 2000. - 704с.
2. Джакишев С. // Понятие сделки и ее основные элементы. - Журнал юриста и нотариуса «Де-Юре» - Алматы, №11 ноябрь 2007. - 48с.
3. Тулеугалиев Г.И., Мауленов К.С. // Гражданское право Республики Казахстан. Учебное пособие (часть общая) 2-ое издание, дополненное и измененное. – Алматы: Институт международного права и международного бизнеса «Данекер», 1999. – 468с.

Научный руководитель: преподаватель кафедры ГПД, Ескибаева Сантугаш Серикбаевна.

Айнура Казбекова
(Астана, Казахстан)

МЕСТО ТАКТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СИСТЕМЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ НАУКИ

Установленный законом порядок производства по уголовным делам должен неукоснительно обеспечивать защиту от необоснованного обвинения и осуждения, от незаконного ограничения прав и свобод человека и гражданина, в случае незаконного обвинения или осуждения невиновного – незамедлительную и полную его реабилитацию, а также способствовать укреплению законности и правопорядка, предупреждению преступлений, формированию уважительного отношения к праву [1].

Необходимо заметить, что помимо правовых и процессуальных средств решения проблем борьбы с преступностью, как никогда остро чувствуется потребность в криминалистических рекомендациях, поскольку вопросы раскрытия и расследования преступлений обусловливаются, в первую очередь, научно обоснованным и законным принятием тактических решений, дающих ответ на очень важный в расследовании вопрос о том, каким образом достичь уголовно-процессуальных и иных задач расследования, каким способом провести то или иное следственное или судебное действие, что, в свою очередь, придает им характер обязательного звена в механизме правоприменительной деятельности [2., 5].

Данный вопрос в полном объеме не изучен как в криминалистической теории, так и в уголовно-процессуальном праве.

Основным из средств достижения результатов деятельности по раскрытию и расследованию преступлений является тактика ее осуществления, состоящая из совокупности наиболее целесообразных решений и действий, в конечном итоге направленных на достижение целей расследования наиболее эффективными и действенными методами. Исходя из этого, основными положениями при рассмотрении тактического аспекта деятельности по раскрытию и расследованию преступлений являются как само понятие криминалистической тактики, так и составляющих ее структурных элементов – криминалистических теорий и учений, одним из которых является и учение о тактических решениях.

Криминалистическое учение о тактических решениях – это научные положения, отражающие результаты познания объективных закономерностей действительности, составляющих предмет криминалистики и являющихся базой для разработки тактико-криминалистических средств, приемов, методик и рекомендаций по их использованию в практике борьбы с преступностью [2., 22].

Необходимо заметить, что в современной криминалистической литературе и науке теоретические основы криминалистической тактики не соответствуют требованиям современности.

Проблема внесения серьезных изменений в традиционную структуру криминалистической тактики уже давно назрела и ждет своего разрешения. Однако, следует отметить и некоторые негативные моменты, которые могут возникнуть при внесении таких изменений в науку. Так, например не могут быть приемлемы механические, искусственные переносы в общую теорию криминалистики учений, составляющих теоретические основы криминалистической тактики. Речь идет об учениях о тактическом приеме, тактической комбинации, тактическом решении и др. В науке уже была предпринята попытка придания учению о тактическом решении статуса криминалистической теории – в 1991 году С.И. Цветковым была защищена докторская диссертация на тему «Криминалистическая теория тактических решений» [3]. На наш взгляд, говорить о научных положениях как о теории, в то время как они не получили отражения даже в учебниках, преждевременно и недостаточно обоснованно. Думается, что такая позиция, которая предполагает подобные «переносы» искусственного характера криминалистического научного знания в раздел общей теории криминалистики фактически лишает другие ее разделы, в частности, такой как криминалистическая тактика, возможности осуществления в его рамках разработок

фундаментальных проблем, лишает его собственного понятийного аппарата, и позволяет осуществлять лишь разработку прикладных, поверхностных проблем. При этом, соответственно, связи как внутри отдельных разделов криминалистики, так и разделов между собой нарушаются.

Рассмотрев и проанализировав работы в данной сфере, А.С. Подкопаева предложила свою систему криминалистической тактики, которая выглядит следующим образом:

«Система криминалистической тактики приобретает необходимую логичность, последовательность и завершенность, так как в структурном плане будет делиться на 2 части: общую часть, куда входят общие положения криминалистической тактики, которые одинаково относятся как к тактике досудебного производства, так и к тактике судебного разбирательства уголовного дела, и где содержатся единые понятия и положения для всех субъектов, чья деятельность должна быть направлена на установление истины по уголовному делу, и особенную часть, содержащую рекомендации по принятию и реализации тактических решений и конкретные тактические приемы и методы производства отдельных следственных и судебных действий.

В общую часть криминалистической тактики будут входить следующие положения:

-научные основы, система и задачи криминалистической тактики;

-научные основы организации и планирования предварительного и судебного следствия;

-криминалистическое учение о закономерностях обнаружения, исследования и оценки доказательственной информации в уголовном судопроизводстве;

-общие положения взаимодействия между участниками уголовного судопроизводства;

-криминалистическое учение о тактических приемах;

-криминалистическое учение о версиях, моделировании и прогнозировании;

- криминалистическое учение о ситуациях расследования;

- криминалистическое учение о тактических решениях;

- криминалистическое учение о тактических операциях;

- криминалистическое учение о личности и закономерностях поведения участников уголовного процесса (криминалистическая виктимология, криминалистическое учение о личности обвиняемого).

Особенную часть криминалистической тактики структурно можно будет подразделить на две самостоятельные, но взаимосвязанные части: тактику досудебного производства по делу и тактику судебного разбирательства. Тактическое же решение как структурный элемент данной системы будет входить и в общую часть криминалистической тактики в рамках криминалистического учения о тактическом решении и в особенную часть применительно к деятельности субъектов принятия и реализации тактических решений как на стадии предварительного, так и судебного следствия» [2., 27-28].

Соглашаясь с ее предложенной и объективно обоснованной структурой криминалистической тактики, хотелось бы, на наш взгляд, видоизменить и представить немного в ином виде.

Так, система криминалистической тактики, на наш взгляд, должна состоять из 3 частей: общая, особенная и специальная. Каждая часть криминалистической тактики должна заключать в себе цепь задач и целей, а также отдельные части криминалистической тактики должны между собой быть взаимосвязанными и взаимообусловленными.

Общая и особенная части криминалистической тактики хорошо обозначены в А.С. Подкопаевой, и, на наш взгляд, не требует глубокого изучения и определенных изменений.

Общая часть будет закреплять в себе теоретические основы криминалистической тактики, а особенная часть раскрывать особенности тактики не только на предварительном расследовании, но и на судебном производстве.

В двух частях криминалистической тактики и будет лежать криминалистическое учение о тактических решениях. В общей части будут раскрываться теоретические, методологические и правовые основы тактических решениях, а в особенной – познавательная и функциональная сторона тактических решений.

Необходимо заметить, что закрепляя криминалистическое учение о тактических решениях в общей и особенной частях криминалистической тактики, мы забываем о некоторых специфических сторон тактических решений, в том числе и об обстоятельствах влияющих на принятие того или иного тактического решения.

Поэтому, будет целесообразно в структуру криминалистической тактики ввести и специальную часть, в которой бы прослеживалась и закреплялась тактика определенных субъектов процесса расследования и раскрытия преступлений, а также особенности принятия того или иного тактического решения.

Если особенная часть раскрывает тактику на предварительном расследовании и судебном производстве, определяя общие положения без особенностей тактических решений ее субъектов, то специальная часть должна быть направлена на выявление и изучение особенностей тактики и принятия тактических решений, принимаемых субъектами предварительного расследования и судебного производства.

В этом разрезе понимания специальной части криминалистической тактики, криминалистика должна определять не только тактику дознавателя, следователя, прокурора, но и судьи, адвоката и эксперта.

Необходимо заметить, что принятие тактического решения экспертом не рассматривается в криминалистической литературе и науке, хотя задачей эксперта тоже является нахождение истины по делу.

Большую роль тактических решений, принимаемых экспертом, мы видим в процессе проведения отдельных следственных действий, где необходимо или желательно участие эксперта. Например, следственный или судебный эксперимент с участием эксперта. Иногда достижение истины зависит от эксперта и принятого им решения. При проведении следственного действия эксперт должен выбрать определенную тактику, как и каким образом, проводить данное следственно действие с последующим изменением своих решений, если возникают факторы, влияющие на принятие и реализацию тактического решения.

Необходимо также отметить, что в специальной части криминалистической тактики будут рассматриваться обстоятельства и факторы, влияющие на принятие и реализацию тактического решения, и способы устранения данных обстоятельств.

Таким образом, на наш взгляд, система криминалистической тактики должна состоять из 3 частей: общей, особенной и специальной, где свое место займет криминалистическое учение о тактических решениях в системе криминалистики.

Литература:
1. Указ Президента Республики Казахстан от 24.08.2009 N 858 "О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года"
2. Подкопаева А.С. Принятие и реализация тактических решений в процессе расследования преступлений: Монография. / Под общ. ред. канд. юрид. наук, профессора К.В. Ким. – Алматы: НИЦ КОУ, 2010. – 162 с.
3. Цветков С.И. Криминалистическая теория тактических решений: дисс. д-ра юрид. наук.- М.,1991. – 346 с.

Научный руководитель: к.ю.н. Крушинский Максим Алексеевич

Айнура Казбекова
(Астана, Казахстан)

ИНСТИТУТ СЛЕДСТВЕННОГО СУДЬИ: ПЕРСПЕКТИВА ВВЕДЕНИЯ И ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

В настоящее время актуализировался вопрос о введении в национальное уголовное судопроизводство института следственного судьи.

Данный институт характерен для уголовного процесса Германии. Так, в действующем Уголовно-процессуальном кодексе Франции значительное внимание уделяется вопросам судебного контроля, призванного обеспечить защиту прав и свобод личности. Роль следственного судьи на стадии предварительного расследования представляется значимой. В частности, в ст. 137 отмечается: “Следственный судья, который не считает необходимым удовлетворить требования прокурора Республики о применении временного заключения к лицу, привлеченному к ответственности, не обязан выносить мотивированные постановления. То же имеет место в случае требований о продлении или об оставлении в силе временного заключения, а также требований о применении судебного контроля”[1, с.74] .

Здесь отметим, что ориентация данного института направлена на защиту интересов прав и свобод личности, обеспечения законности на стадии предварительного расследования.

Согласно действующего УПК Франции органами предварительного следствия являются следственные судьи, состоящие при каждом трибунале большой инстанции (второй ступени системы французского правосудия), и обвинительная камера.

Следственный судья является органом первой инстанции. Следственный орган второй инстанции, которым является обвинительная камера, осуществляет контроль за правильностью расследования уголовных дел. Одновременно она обладает правом наложения на следственных судей дисциплинарных взысканий. Но проведение предварительного следствия является исключительной функцией следственных судей.

В ст. 50 УПК Франции отмечается, что “Следственный судья, избираемый от числа судей трибунала”, назначается (Ордонанс № 58-1296 от 23 декабря 1958 г.) в порядке, предусмотренном для назначения судебных магистратов. В случае необходимости другой судья может быть в том же порядке временно наделен функциями следственного судьи совместно с магистратом, назначенным в порядке, указанном выше. Если первый председатель делегирует в трибунал судью, он может также, в соответствии с аналогичными условиями, временно наделить его функцией предварительного следствия, вынеся при этом соответствующее постановление. При отсутствии следственного судьи в результате болезни или по другим причинам не позволяющим реализовать свои функции, трибунал большой инстанции определяет одного из судей данного трибунала на его замещение[2, с. 2] .

Можно сказать, что во Франции существует единая служба предварительного следствия, которая входит в судебную систему.

Французские процессуалисты придают очень большое значение второй инстанции предварительного следствия в лице обвинительной камеры, осуществляющей предание обвиняемого суду и надзирающей в режиме состязательной процедуры за законностью и правильностью следственного производства по делу. Отвечая на вопрос, зачем понадобилось создание второй инстанции предварительного следствия, они указывают на демократизацию предварительного следствия и создание в лице обвинительной камеры беспристрастного посредника между обвинением и защитой в стадии предварительного следствия. Они утверждают, таким образом, что в обеих стадиях процесса “теперь широко открыты двери состязательному принципу”.

Механизм института следственного судьи в Федеративной Республике Германии представлен немного в ином виде, нежели в уголовном судопроизводстве Франции.

Немецкий участковый судья в ФРГ также, прежде всего, судья-дознаватель; главная его задача – обеспечение легитимности отдельных доказательств по делу[3, с. 24]. Одновременно указанные следственные судьи являются субъектами применения отдельных мер принуждения к обвиняемым (подозреваемым).

Принципиальными в исследуемом контексте являются и подходы немецкого законодателя, который, отказавшись от фигуры следственного судьи (следователя – по функции), в принципе не считает возможным отказаться от оперативного судебного контроля за применением мер процессуального принуждения на досудебном этапе. Закрепив это направление деятельности за специальным судьей (Ermittlungsrichler), законодатель ФРГ, как известно, отнес к его компетенции не следственные функции, а разрешение сугубо юрисдикционных вопросов по заключению обвиняемого под стражу или его временному помещению в психиатрический стационар. Он же санкционирует телефонное прослушивание переговоров подозреваемого и в неотложных случаях подтверждает законность обыска в помещении, проведенного без судебного решения полицией. Этот же судья проверяет законность и обоснованность основных актов полиции или прокуратуры, связанных с расследованием [4, с. 75-76].

Из изложенного следует, что институт следственного судьи в каждом уголовном судопроизводстве рассматриваемых стран своеобразен, и имеет, как и плюсы, так и минусы.

В Казахстане согласно Концепции новой редакции УПК в уголовный процесс Республики Казахстан вводится институт следственного судьи, который будет решать вопросы санкционирования ареста в качестве меры пресечения, его продления, принудительного помещения, не содержащегося под стражей лица в медицинское учреждение для производства судебно-психиатрической экспертизы [5].

Предполагается передача следственному судье право санкционирования: объявления международного розыска, эксгумации трупа, помещения несовершеннолетнего обвиняемого в специальное детское учреждение,

принудительного помещения, не содержащегося под стражей лица в медицинское учреждение для производства судебно-медицинской экспертизы и ряда других следственных действий, проводимых органами расследования.

Необходимо отметить, что для введения фигуры «следственного судьи» существенным является решения ряда насущных проблем. Основными проблемами, которые стоит решить, являются вопросы организационного, материально-технического и правового характера.

Так, необходимо рассмотреть порядок выбора и назначения следственного судьи, структуры данного института. Если мы говорим об эффективности введения института, то необходимо решить в какой структуре будет находиться вводимый институт и каким образом будут избираться и назначаться следственные судьи, либо он будет входить в судебную систему, или в систему предварительного расследования, либо будет в отдельной системе, даже может быть и определенным специализированным судом (мы поддерживаем последний вариант, так как для реальной реализации судебного контроля на стадии предварительного расследования, необходимо, чтобы институт следственного судьи был обособлен и от судебной системы, и от органов предварительного расследования).

Наиболее существенным вопросом является и проблема правового характера, так как при введении нового УПК, необходимо будет внести изменения в Конституционный Закон Республике Казахстан «О судебной системе и статусе судей», а также ввести закон, регулирующий правовой статус следственных судей, принципы организации и деятельности данного института.

Таким образом, введение института следственного судьи в уголовное судопроизводства нашей страны актуально и имеет большое значение для уголовно-процессуальной науки, как для теории, так и для практики.

Литература:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Франции. М., 1996. С. 74.
2. Фоков А. П. Институт судебного контроля Франции (история, современность, аспекты применения в России)// Право и политика -2000.-№ 5. -2 с.
3. Гуценко К.Ф., Головко Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. - М.: ИКД «Зерцало-М, 2001. - С. 24.
4. ГоловкоЛ.В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции. -М.: Фирма «СПАРК», 1995. - 75-76 с.
5. Концепция проекта Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, 2011г.

Научный руководитель: к.ю.н. Хан Виталий Вячеславович

Сергій Кіяшко
(Харків)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З «ІНТЕРНЕТ-ПІРАТСТВОМ»

Актуальність теми. Сьогодні інтелектуальна власність використовується набагато ширше, ніж будь-коли раніше. Світло вільної наукової, технічної творчості з давніх часів наполегливо пробивається до світового визнання. Талановиті вчені музиканти, інженери, бізнесмени, фотографи та художники – усі прагнуть продавати на ринку свої продукти і послуги та захищати результати своєї інтелектуальної праці. Забезпечення на законодавчому рівні права інтелектуальної власності є саме тим шляхом, завдяки якому це може бути здійснено. У цілому законодавство у сфері інтелектуальної власності прагне захистити інтереси авторів та інших творців інтелектуальних творів і послуг шляхом надання їм певних визначених, обмежень у часі прав, що дозволяють контролювати використання їхньої творчої діяльності . **Мета статті.** Боротьба з інтернет-піратством, аналіз даних, розгляд методів боротьби з піратством в Україні. Сьогодні стрімкого розвитку набувають сучасні технологи. Ще декілька десятків років тому невідомі були слова: «компакт-диск» «фонограма», «продюсер», «шоу-бізнес» тощо. Якщо хтось хотів послухати професійне виконання того чи іншого твору, змушений був йти у спеціальний заклад (наприклад, театр чи концертну залу) тому, що тоді ще були невідомі такі засоби, за допомогою яких можна було здійснювати не тільки фіксацію живого виконання, а й їх репродукцію та масове тиражування. Проте з часом, коли технологічні можливості людства почали стрімко розвиватись, назріла нагальна потреба на законодавчому рівні врегулювати нові, невідомі раніше відносини у сфері фіксації виконання, вироблення фонограм, передачі у ефір програм організаціями мовлення.

Авторське право (скор.: АП) — набір виключних прав, які дозволяють авторам літературних, мистецьких та наукових творів отримати соціальні блага від результатів своєї творчої діяльності. АП історично виникло внаслідок потреби захистити права авторів літературних творів та творів мистецтва; нині АП поширюється фактично на будь-які результати творчої діяльності, включаючи комп'ютерні програми, бази даних, фільми, фотографії і скульптури, архітектурні проекти, рекламні проспекти, карти і технічні

Звичайно, технічний прогрес не стоїть на місці, він постійно рухається вперед, вдосконалюючи ті здобутки, які були зроблені раніше. Саме тому існуюче законодавство не встигає за цим рухом, в результаті чого виникає уявлення про його недосконалість. Крім того, навіть за наявності такої законодавчої бази вона майже не застосовується для здійснення захисту виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення. Наприклад, як можна пояснити відсутність судової практики з цього приводу.

Існує також проблема наукових розробок у сфері суміжних прав. Порівняно з науковими працями щодо вивчення проблематики авторського права, проблематика суміжних прав залишаться все ще осторонь. Права виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення продовжують розглядатись у контексті авторського права. Звичайно, суміжні права тісно пов'язані з авторським правом і с похідними від нього, однак це зовсім не означає, що вони не потребують окремого належного регулювання. Інтернет піратство - це несанкціонована загрузка або розповсюдження через Інтернет копій об'єктів інтелектуальної власності таких, як фільми, музичні твори, ігри або комп'ютерні програми. Ці дії здійснюються з допомогою файло-обмінних програм, піратських серверів та комп'ютерів. Кожний відправлений через Інтернет файл може бути розповсюджений мільйони разів. Інтернет також може використовуватися для розповсюдження творів попередньо записаних на дисках через проведення аукціонів або використовуючи веб сайти.

Міжнародний альянс інтелектуальної власності, що об'єднує сім найбільших асоціацій американських виробників контенту, включив Україну в список особливої уваги, так як піратство в країні продовжує зростати високими темпами, а держава приділяє недостатньо уваги боротьбі з ним. Крім України, до списку з 13 країн потрапила Росія. Середній рівень піратства у світі становить 42%, і за 2010 рік воно нанесло збитків на $59 млрд. Головна проблема, як зазначається в дослідженні BSA, – у країнах, що розвиваються. Їх жителі не бачать різниці між ліцензійними та неліцензійними продуктами, водночас більше половини ПК, які виробляються у світі, купляються на ринках цих країн. Для порівняння, рівень піратства у Китаї становить 71%, в Росії – 65%, в Польщі – 54%, в Угорщині – 41%.

В дослідженні BSA та IDC взяли участь 116 країн, і 7 з 10 опитаних відповіли, що підтримують ідею необхідності оплати ПЗ. Ось як виглядає рейтинг країн:

Місце	Страна	2010	2009	2008
1	Грузия	93%	95%	95%
2	Зимбабве	91%	92%	92%
3	Йемен	90%	90%	89%
	Бангладеш	90%	91%	92%
	Молдавия	90%	91%	90%
4	Армения	89%	90%	92%
5	Венесуэла	88%	87%	86%
	Беларусь	88%	87%	не измерялось
	Азербайджан	88%	88%	90%
	Ливия	88%	88%	87%
6	Индонезия	87%	86%	85%
7	Украина	86%	85%	84%
	Шри Ланка	86%	89%	90%
8	Ирак	85%	85%	85%
9	Пакистан	84%	84%	86%
10	Парагвай	83%	82%	83%
	Алжир	83%	84%	84%
	Вьетнам	83%	85%	85%

Як бачимо, за останні два роки в Україні рівень піратства виріс на 2%.

«Рівень комп'ютерного піратства в Україні становить 86%. Середк раїн Європи рівень піратства вищий лише в Молдові. Зниження цього показника за кілька років лише на 10% призвело б до ряду позитивних змін в економіці країни. З'явилося б 2600 додаткових високооплачуваних робочихмісць для українських фахівців. Регіональні та місцеві бюджети отримали б додаткових 69 млн дол. податкових надходжень, а обіг IT-сектора збільшився б на 941 млн дол. Покищо ці суми працюють на тіньову економіку», - зазначив керівник департаменту із захисту прав інтелектуальної власності «Майкрософт Україна» Юрій Омельченко.

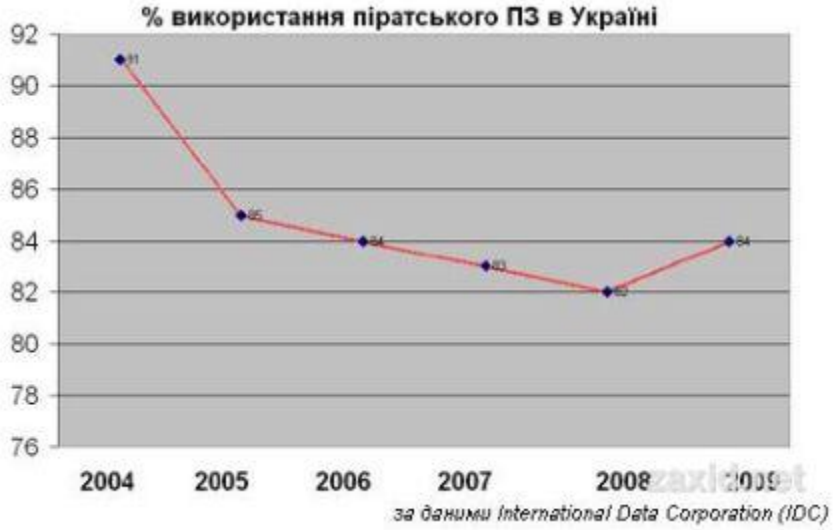

Серйозні кроки у боротьбі з піратством Україна робила лише після того, як 2001 року потрапила до списку «Special 301», який складає Торгівельний представник США, і булла змушена сплачувати суттєві штрафні санкції - 75 млн дол. щорічно. Коли ж рейтинг України в цьому списку покращився, 2005 року обтяжливі штрафні санкції булознято, й усе знову затихло.

Незважаючи на глобальну економічну кризу, зниження рівня неліцензійного програмного забезпечення зафіксоване дослідженням IDC у 54 країнах світу; і лише на 19 ринках рівень зріс. Наприклад, у сусідній Росії рівень піратства знизився: кількість інсталяцій неліцензійного программного забезпечення (далі – ПЗ) на комп'ютерах російських користувачів зменшилася на 1% і становить 67%. Асоціація BSA відзначає, що зниження рівня піратства вРосії відбувається завдяки жорстким заходам з боротьби з піратством гравців ринку та представників держави. Зниження рівня піратства в Україні дозволить створити сотні додаткових робочихмісць, посиливши економічний розвиток країни та зростання податкових надходжень у бюджет. За оцінками "Майкрософт Україна", Україна щороку втрачаєб лизько 100 млн. доларів у вигляді прямих податкових надходжень до держ-бюджету саме через

поширення та використання неліцензійного програмногозабезпечення. Володимер Дмитришин, заступник голови Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України:

– Рівень піратства в Україні продовжує зростати, незважаючи на зусилля правовласників, громадських організацій та правоохоронних органів. З метою захисту інтелектуальної власності в Україні було створено Координаційну раду, до якої увійшли державні установи та компанії-правовласники: Державний департамент інтелектуальної власності, Служба безпеки України, Міністерства внутрішніх справ та культури і туризму, Державна податкова адміністраціяУкраїни, Державна митна служба України, BSA, компанії "Adobe", "Майкрософт Україна", "Софтпром". Це, звичайно, лише перший крок для того, щоб повною мірою активізувати боротьбу з поширенням неліцензійних продуктів в Україні. Мета Координаційної ради – зниження показника рівня комп'ютерного піратства на 5% у дворічній перспективі. У зв'язку з цим для подолання проблеми упродовж 2010 – 2012 років буде максимально залучено сили всіх учасників.

Висновки. Таким чином, вищезазначений аналіз поглядів вчених, а також положень діючого законодавства дозволяє зробити висновок про те, що Україна відносно молода самостійна держава, тому маємо дещо неузгоджене законодавство, в якому нормативні акти, що регулюють одні й ті самі суспільні відносини містять в своїх нормах протиріччя. Проте, спираючись на досвід більш розвинутих країн, ми маємо подолати ці прогалини та неузгодження й привести національне законодавство у сфері авторського права та суміжних прав у відповідність до міжнародного законодавства.

Для розв'язання існуючих проблем хотілося б визначити основні напрямки удосконалення:

1) Забезпечення міжнародних-правових умов

- Треба розробити комплекс довгострокових заходів щодо адаптації національної патентної системи до параметрів європейської патентної системи та європейської системи товарних знаків.

2) Забезпечення розвитку внутрішнього правового поля:

- У цій сфері пріоритет номер один – проведення роботи щодо ліквідації неузгодженостей між окремими нормативно-правовими актами з питань інтелектуальної власності.

3) Організація управління й розвиток інфраструктури в сфері охорони інтелектуальної власності

- Важливими завданнями в цій галузі є забезпечення належного рівня координації діяльності міністерств і відомств шляхом регулярного проведення засідань Міжвідомчого комітету з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності

- Активізувати процес створення недержавних організацій із питань охорони інтелектуальної власності.

4) Захист прав власників і споживачів від недобросовісної конкуренції

- У цій сфері слід надати Державному комітету стандартизації, метрології та сертифікації України відповідні повноваження для ефективного захисту споживачів від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням товарних знаків й інших об'єктів інтелектуальної власності.

6) Освіта й формування громадянської свідомості

- Проведення українськими ЗМІ широкомасштабної освітньої кампанії, спрямованої на формування в населення України правової культури, поваги до інтелектуальної власності й надання йому базових знань про права власників інтелектуального продукту й механізми його охорони, зокрема за кордоном.

- Розробка системи організації навчання, підготовки й перепідготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності та науково-методичне забезпечення цього процесу.

Узагальнюючи все сказане, слід зауважити, що реалізація цих пропозицій сприятиме подальшому розвитку та якісному вдосконаленню системи охорони інтелектуальної власності в Україні, прискоренню економічного розвитку й підвищенню міжнародного іміджу нашої держави.

Література:

1. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред. А. С. Довгерта. – К.: Видав-ничий Дім "ін Юре", 2001.
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 р. // Господарське судочинство в Україні: Суд. практика. Захист прав інтелектуальної власності / Упоряд.: В. С. Москаленко (кер.) та ін. Відп. ред. Д. М. Притика. – К.: Концерн "Видавничий Дім "ін Юре", 2004. – С. 12-53.
3. Бондаренко С. В. Авторське право і суміжні права: навчальний посібник. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2004. – 260 с.
4. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20 грудня 1996 р. // Господарське судочинство в Україні: Суд. практика. Захист прав інтелектуальної власності / Упоряд.: В. С. Москаленко (кер.) та ін. Відп. ред. Д. М. Притика. – К.: Концерн "Видавничий Дім "ін Юре", 2004. – С. 65-74.
5. Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка у 3-х томах / Упорядники П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болілий. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2004.
6. Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки. – Збірник документів, матеріалів, статей / За заг. ред. О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім "ін Юре", 2003. – 368 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Селезень С.В.

Вячеслав Лелюк
(Харків,Україна)

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІСТОТНІ УМОВИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ТА ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРЕВЕДЕННЯМ І ПЕРЕМІЩЕННЯМ ПРАЦІВНИКІВ

Відповідно до трудового законодавства, змінювати умови трудового договору в односторонньому порядку не дозволяється. Про це йдеться, зокрема, у статті 31 КЗпП України[1, с. 54], яка забороняє роботодавцю вимагати від працівника виконання роботи, що не застережена трудовим договором. Для зміни його умов, як це випливає із загальних договірних засад та рівності сторін, необхідна згода обох головних учасників трудових правовідносин. А проте чинне законодавство, враховуючи специфіку останніх, допускає у деяких випадках, за умови дотримання встановлених вимог односторонню зміну окремих умов трудового договору роботодавцем. У трудовому праві зміна

умов трудового договору дістала назву *переведення на іншу роботу*. Цей термін, однак, не можна сприймати буквально і розуміти як фактичне переведення працівника від виконуваної ним роботи до виконання якоїсь іншої, оскільки здебільшого при переведенні на іншу роботу працівника фактично нікуди не переводять. Він може залишатися на своєму робочому місці і лише нові функції, що доручають йому виконувати, засвідчують факт переведення на іншу роботу.

Щоб з'ясувати обставини переведення працівників на іншу роботу, як це передбачає ст. 32 КЗпП України, всі умови трудового договору спробуємо поділити на три групи;

– першу групу складатимуть зазначені у ст. 32 – спеціальність, кваліфікація та посада. Вони, нагадаємо, є елементами трудової функції працівника;

– друга група формуватиметься лише за рахунок умов про робоче місце. Звичайно таким вважають певний структурний підрозділ, механізм або агрегат, на якому працює працівник;

– третю групу складатимуть усі інші істотні умови трудового договору, перелік яких міститься у ч. 3 цієї ж статті. До них, зокрема, відносимо: системи та розміри оплати праці, пільги, режим роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміна розрядів, найменування посад та інші умови, які сторони узгодили під час укладення трудового договору.

Залежно від того, про зміну умов трудового договору якої групи буде йти мова у кожному конкретному випадку, законодавство передбачає три різні варіанти, що можуть розглядатися як:

1) переведення на іншу роботу;
2) переміщення на інше робоче місце;
3) зміна істотних умов праці.

Отже, *переведенням на іншу роботу*, яке за загальним правилом допускається лише за згодою з працівником, вважатиметься, з огляду на ст. 32 КЗпП України, зміна тих умов трудового договору, що віднесені нами до першої групи, тобто спеціальності, кваліфікації чи посади.

Зміна робочого місця працівника (друга група), за чинними тепер правилами, не вважається переведенням на іншу роботу, а тому допускається без його згоди і називається *переміщенням на інше робоче місце*. До початку 1988 р. законодавче визначення переміщення було значно вужчим. Зокрема, розглядалося як переведення працівника також доручення йому роботи на іншому механізмі або агрегаті, а за певних обставин – і переміщення його до іншого структурного підрозділу, якщо при цьому суттєво змінювалися його умови праці та умови його доїзду до роботи і назад.

Теперішня редакція ч. 2 ст. 32 виходить із широкого розуміння переміщення працівника на інше робоче місце, а тому, якщо воно відбувається у межах спеціальності, кваліфікації чи посади, обумовленої трудовим договором, то згоди працівника на його проведення не вимагається. Незважаючи на всі об'єктивні чинники, які зумовили появу такої норми, її невідповідність загальним принципам договірного регулювання у нинішніх умовах є очевидною. Гарантії трудових прав найманих працівників у разі застосування до них роботодавцем переміщення суттєво занижені.

Не менше виникає проблем щодо забезпечення тих же гарантій договірних стосунків і в разі зміни умов трудового договору, віднесених нами до третьої групи. У травні 1988 р. законодавець, крім поняття переведення на іншу роботу та переміщення на інше робоче місце, увів нове правове явище – *зміна істотних умов праці*, якому надав самостійного юридичного значення та встановив правила його проведення.

Як бачимо, зміна інших істотних умов трудового договору (крім спеціальності, кваліфікації та посади) допускається лише за наявності об'єктивних обставин, що їх законодавець позначив як *зміни в організації виробництва і праці*. Тобто лише за наявності на підприємстві змін в організації виробництва і праці роботодавець вправі застосовувати ч. 3 ст. 32 КЗпП України. Проте, що треба розуміти під цим терміном і які саме зміни в структурі підприємства вважатимуться такими, що можуть бути підставою для зміни істотних умов праці, закон не визначає. Щоправда ст. 40 КЗпП України, яка містить підстави припинення трудового договору за ініціативою роботодавця, у п. 1 передбачає право роботодавця розірвати договір з працівником у випадку *змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників*. Відтак можна стверджувати, що різновидом змін в організації виробництва і праці є ліквідація, реорганізація, банкрутство або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників[2].

Законодавство розрізняє переведення на іншу постійну роботу і тимчасове переведення. Існує декілька видів переведення на іншу постійну роботу, а саме:

– переведення на тому ж підприємстві;
– переведення на інше підприємство;
– переведення в іншу місцевість, у тому числі разом з підприємством.

Трудове законодавство також передбачає можливість тимчасових переведень працівника на іншу роботу. Основною відмінністю їх від постійних переведень є те, що термін переведення з працівником погоджується заздалегідь. По спливу строку, на який переводився працівник, його необхідно поновити на попередній роботі[4, с. 192].

Норма ст. 33 КЗпП[1, с. 45] України передбачає загальне правило, яке встановлює обов'язкову згоду працівника на тимчасове переведення на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором.

Проте існують і деякі винятки із цього загального правила. Зокрема, законом встановлено, що у певних випадках роботодавець може тимчасово перевести працівника на іншу роботу без його згоди. Однак таке переведення вважатиметься правомірним, якщо дотримано відповідні умови. Передусім таке переведення допускається для відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, епізоотій, виробничих аварій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей.

Іншою умовою такого переведення є його термін. Воно може тривати не більше як один місяць, притім законодавство не встановлює обмежень щодо кількості таких переведень протягом календарного року.

Ще одна умова це – заборона тимчасових переведень працівників на роботи, що протипоказані їм за станом здоров'я. Забороняється переводити на іншу роботу і вагітних жінок, жінок, які мають дитину-інваліда або дитину віком до шести років, а також осіб віком до 18 років без їхньої згоди.

І, нарешті, останньою умовою такого тимчасового переведення є гарантії заробітної плати. На новій роботі оплата праці здійснюється за виконану роботу, проте вона не повинна бути нижчою від середнього заробітку за попередньою роботою.

Окремо серед тимчасових переведень виділяється переведення на іншу роботу в разі простою.

Простоєм, як це зазначено у ст. 34 КЗпП, вважається призупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами.

Одним з видів переведення вважається також переведення працівників за станом здоров'я а також вагітних жінок на легшу роботу. Відповідно до ст. 170 КЗпП України, роботодавець зобов'язаний перевести працівника за його згодою на легшу роботу, якщо за станом здоров'я він такої потребує.

Відповідно до ст. 11 Закону України про охорону праці, роботодавець зобов'язаний, згідно з медичними рекомендаціями, забезпечити перепідготовку та працевлаштування працівника, який втратив працездатність у результаті нещасного випадку чи професійного захворювання, якщо виконання ним попередньої роботи є неможливим.

Вагітним жінкам, відповідно до медичного висновку знижуються норми виробітку, норми обслуговування або їх переводять на іншу, легшу, роботу, яка унеможливлює вплив несприятливих виробничих чинників, із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою[4, с. 185]. До вирішення питання про надання вагітній жінці роботи, відповідно до медичного висновку, вона звільняється від роботи із збереженням середнього заробітку за всі пропущені внаслідок цього робочі дні за рахунок підприємства, установи, організації. Жінок, які мають дітей віком до трьох років, у разі неможливості виконання попередньої роботи переводять на іншу роботу із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою до досягнення дитиною віку трьох років. Якщо заробіток осіб, зазначених у ч. 1 і 3 цієї статті, на легшій роботі є вищим, аніж той, який вони одержували до переведення, то їм виплачується фактичний заробіток.

Як уже зазначалося, від переведення на іншу роботу необхідно відрізняти переміщення працівників на інше робоче місце. Стаття 32 КЗпП України називає переміщенням доручення їм роботи на іншому робочому місці, в іншому структурному підрозділі у тій же місцевості, а також доручення роботи на іншому механізмі або агрегаті у межах спеціальності, кваліфікації чи посади, застереженої трудовим договором. При цьому попередні інші істотні умови трудового договору повинні залишитись незмінними. Переміщення не потребує згоди працівника. Законодавство, однак, забороняє переміщення працівника на роботу, протипоказану йому за станом здоров'я. Пленум Верховного Суду України у Постанові Про практику розгляду судами трудових спорів вказав також, що переміщення працівників не може бути невмотивованим. Воно повинно зумовлюватись інтересами виробництва.

Проблема переміщення працівників, що відбувається без їхньої згоди потребує переосмислення в умовах ринкової економіки з метою посилення гарантій трудових прав найманих працівників.

Література:

1. Лазарев В.В. Определение сферы правового регулирования // Правоведение. – 1980. – №5. – С. 64-71.
2. Лившиц Р.З. Современная теория права: краткий очерк. –М.: ИГПАН, 1992.
3. Алексеев С.С. Теория права. Издание 2-е переработаное и дополненное. – М: Изд-во БЕК, 1995.
4. Безина О.К., Бикеев А.А., Сафина Д.А. Индивидуально-договорное регулирование труда рабочих и служащих. – М: Изд-во БЕК, 1995.

Научный руководитель: кандидат юридических наук, Леонтьева Лина Виталиевна

Евгений Мелешко, Анна Васильева
(Харьков, Украина)

КРИМИНОЛОГИЯ КАК НАУКА

Очевидно, раскрывая эту серьезную тему, тему развития и становления криминалистики как науки, необходимо дать определение. Что же такое криминалистика?

Криминалистика, наука, исследующая закономерности преступных деяний, механизм их отражении в источниках информации, особенности деятельности по раскрытию, расследованию и предупреждению всех видов преступлений и разрабатывающая на этой основе и использовании данных юридических и других наук средства и методы указанной деятельности с целью обеспечения надлежащего применения процессуально-материальных правовых норм. Далее еще вернемся к вопросу определения криминалистики как науки. И попытаемся показать как с развитием науки, техники и общества меняется состояние криминалистики как науки и соответственно меняется ее определение. К моему большому сожалению, в этой небольшой работе не удастся изложить всего, что можно было бы сказать об этом. Однако попытаемся…. Заглянем в завтрашний день. Наш мир стоит сейчас на пороге величайших технических открытий, которые перевернут наше сознание, общественную мораль и криминалистика получит существенно другое содержание и соответственно определение. Представьте себе, что завтра мир получит доступ к информационному полю всемирного всеобщего знания о настоящем, прошлом и будущем. Стоит только включить …приемник. Да, да приемник необходимой информации, какую надо получить следователю. Фантазии? Нет. Ведь сейчас мы с вами тоже находимся в сплошных информационных полях. Да наше существо, наше тело пронизывают многочисленные электромагнитные поля множества радиостанций, телевизионных станций. Но мы не воспринимаем их информацию, не слышим, не видим ее. Однако стоит включить приемник или телевизор и….

Все дело в одном замечательном устройстве радиотехники. Это колебательный контур. Настраивая его в резонанс с определенными частотами, мы выбираем нужную радиостанцию, нужную информацию. Колебательный контур, - вот за счет чего выделяется, тысячекратно просеивается нужный нам сигнал.

Осталось только найти нужную нам частоту, выделить ее с помощью колебательного контура и многократно усилить. Возможно, это поле не электромагнитное. И поиск в нем надо будет вести другими приспособлениями. Это не принципиально. Чтобы доказать неизбежность ближайших открытий, - надо было безусловно немного погрузиться в радиотехнику.

В подтверждении сказанного говорит и жизненный опыт величайшего экстрасенса Вольфа Мессинга.

Ему удавалось проникать в это самое поле. К сожалению, наука не была готова объяснить как это было возможно. Так вот представьте, - зачем человеку в будущем с таким знанием, а реально тому же Мессингу, знание

криминалистики как науки. Если он и так все или почти все знал. Вернее, знал то, что хотел знать. Иначе от обилия информации и небольшой оперативной памяти (скорости мышления) система постоянно бы зависала (наверно уместно применить компьютерные определения) Трудно даже представить какое определение тогда получит наука криминология. Как станет развиваться дальше. И станут ли совершаться преступления и как изменится общественная мораль. О что будет….

Но вернемся пока к нашей действительности. Итак мы видим что, криминалистика занимает особое место в системе наук, поскольку исследует взаимодействие как материальных объектов, так и людей. В отличие от смежных юридических наук, криминалистика изучает не только социальные явления в сфере уголовно-правовых отношений, но и органическую и неорганическую природу - объект познания естественных и теоретических наук. Специфика познаваемого комплекса объектов обуславливает необходимость активного использования в криминалистике данных иных наук. Криминалистика возникла на стыке общественных, естественных и технических наук, ввиду действия общей закономерности их интеграции. Г.А. Матусовский проследил связь криминалистики более чем с 64 науками: философией, математикой, естественными, техническими и юридическими науками, в том числе с дисциплинами, расположенными на стыке «материнских» и юридических наук (судебная этика, психология, медицина, психиатрия и др.).Все сказанное свидетельствует об интегративной природе криминалистики, концепция которой была предложена Р.С. Белкиным в 1994 году. Как правильно пишет В.Д. Лаврухин, «интегративная» природа криминалистики настолько всеобъемлюща, что есть все основания отнести ее к особому - четвертому классу наук мультинтегративного типа. Однако, - пишет он дальше, - это не означает, что криминалистика - конгломерат сведений, заимствованных из иных наук; данные наук криминалистика использует не механически, а творчески приспосабливая их к решению своих задач. Криминалистика - самостоятельная наука, поскольку имеет свои специфические объекты, предмет, методологию и задачи исследований». Таким образом, наиболее удачное определение криминалистике дал, А.А. Эйсман: криминалистика - «это наука интегративного типа, изучающая поведение преступника, процесс и результаты отражения расследуемых событий в окружающей среде, познавательную деятельность сотрудников правоохранительных органов и разрабатывающая с учетом установленных закономерностей методологические теории, научно-технические средства, приемы и методы в целях оптимизации взаимосвязанных процессов использования собранной информации в доказательствах по уголовному делу, обнаружения, раскрытия и предупреждения преступления».

Можно проследить, что возникновение и становление криминалистики как области научного знания неразрывно связано с потребностями уголовного процесса в использовании достижений естественно-технических наук для решения возникающих в процессе расследования преступлений многих специфических задач. В последнее время широко стали использоваться в расследовании сложных преступлений достижения в генной инженерии.

Когда по капле застывшей крови, одному волоску человека можно достоверно определить кому принадлежит этот выделенный фрагмент исследования. Можно отчетливо проследить как с развитием науки и техники происходит дальнейшее развитие криминалистики как науки.

Более значительна связь криминалистики с уголовным правом, многие положения которого также положены в основу формирования криминалистики. В частности, данные уголовного права о понятии преступления и его причинах, вины, стадиях преступной деятельности, соучастии и другие важны для криминалистики при формировании криминалистической характеристики преступлений, разработки следственных версий, методик расследования отдельных видов преступлений и др.

В уголовных делах важно не только раскрытие преступлений. Наверное, лучше, если бы преступлений было как можно меньше. Тоесть нужна серьезная профилактическая работа. В разработке приемов и методов криминалистического предупреждения криминалистика опирается на криминологическую теорию предупреждения преступлений. Необходимо вести серьезную теоретическую разработку в криминалистике отдельных проблем предупреждения преступлений, обеспечивающих надлежащий уровень следственной профилактики. Вот на лицо и связь с философией, обществом, состоянием этого общества и общественной моралью. Важно отметить, что криминалистика обогащает науку уголовного процесса своими данными в целях усовершенствования уголовно-процессуального законодательства.

Сегодняшний день криминологии

Сегодняшний день криминалистики можно охарактеризовать следующим образом - криминалистика поднимается к более сложному (системному, теоретическому) определению своего предмета, получая возможность объяснить избирательность поведения субъекта доказывания и его детерминацию не просто «внешними причинами» (следами преступления) или «внутренними основаниями» (опыт, знания и т.д.), а тем системным единством, которое порождается при взаимодействии субъекта с объектом. На криминалистическом поле деятельности возникли криминалистическая характеристика преступлений как криминалистическая система закономерномерных знаний о преступной деятельности (Л.А. Сергеев, 1966; В.Г. Танасевич, В.А. Образцов, 1976; А.Н. Васильев, 1978; В.К. Гавло, 1980; А.А. Хмыров, 1984 и др.) и криминалистическая характеристика расследования преступлений как криминалистическая система знаний о раскрытии, расследовании и предотвращении преступлений уполномоченными на то уголовно-процессуальным законом субъектами доказывания (В.К. Гавло, В.А. Образцов, 1982; В.И. Куклин, 1983; Л.Д. Самыгин, 1989; С.Н. Чурилов, 1998; В.Н. Бахин, Н.С. Карпов, П.В. Цымбал, 2001; С.И. Коновалов, 2001 и др.), которые кажутся некоторым исследователям, придерживающимся дихотомического разделения реальностей, навеянного гносеологизмом, околонаучными «фантомами». В конечном счете, судьбу научных понятий определяет не личная пристрастность авторов, не «закон ускорения развития науки в эпоху НТР», а скорее «закон уплотнения знаний» в процессе развития науки, о котором говорил Г. Гегель.

Литература:

1. Белкин Р.С., Винберг А.И. Криминалистика и доказывание. М.: «Теис», 1969.
2. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М.: «Знание», 1997.
3. Белкин Р.С. Общая теория криминалистики на современном этапе её развития. В кн.: Использование достижений науки и техники в предупреждении, раскрытии и расследовании преступлений. Саратов, 1991.
4. Васильев А.Н. Предмет криминалистики. // Социалистическая законность, №1, 1967.
5. Васильев А.Н. Проблемы советской криминалистики. // Социалистическая законность №3, 1973.

6. Васильев А.Н. Следственная тактика. М.: «Знание», 1976.
7. Винберг А.И. Вопросы развития криминалистики // Социалистическая законность, №1, 1962.
8. Винберг А.И. О сущности криминалистической техники и криминалистической экспертизы // Советское государство и право, №8, 1955.
9. Герасимов И.Г. Научное исследование. М.: «Теис», 1972.
10. Герцензон А.А. Введение в советскую криминологию. М.: «Юриздат», 1966.

Научный руководитель: кандидат юридических наук, Леонтьева Лина Витальевна

Віктор Миронов, Володимир Петько
(Херсон, Україна)

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Становлення української державності має на меті побудову сучасної європейської країни з розвиненою економікою, спроможною задовольнити соціальні та матеріальні потреби її громадян. Економічні інтереси є частиною національних інтересів країни, але на сьогодні саме економіка є найбільш вразливим елементом національної безпеки держави. Ефективна система економічної безпеки держави – це питання існування будь-якої держави, тому її забезпечення є одним із пріоритетних завдань розвитку української держави.

У зв'язку з цим, розглядаючи ті, чи інші сторони національної безпеки, особливу увагу варто звернути саме на її економічні аспекти. Адже реалізація будь-яких інтересів держави можлива лише у випадку відповідного розвитку економіки країни. Саме такий кут зору на вказану проблему повинен визначати повсякденну діяльність державних органів. На сьогодні інтереси багатьох країн у сфері економіки є ключовими.

Однією із найважливіших складових економічної безпеки є фінансова безпека. Без фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету.

Формування і практична реалізація дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки передбачає, перш за все, з'ясування суті цього поняття, визначення факторів, що впливають на її стан, дослідження взаємопов'язаності окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структури.

З позицій різностороннього підходу фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори:

- рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);
- характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава;
- політичний клімат в країні;
- рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти. Щодо зовнішнього, то це, перш за все, фінансовий суверенітет країни, незалежність національної фінансової системи від впливу міжнародних фінансово-кредитних організацій і транснаціонального капіталу. Проте вести мову про абсолютну фінансову незалежність в умовах глобалізації не коректно. Адже на фінансовій безпеці України позначаються процеси фінансової глобалізації, що посилюються у світовому співтоваристві. Відтак проблема фінансової безпеки сьогодні виходить за національні межі. Зростає рівень інтеграції та консолідації фінансових ринків, зростають масштаби мобільності капіталу і посилюється інтенсивність його обігу. Як стверджують фахівці, «у світі сформувалися грандіозні потоки «світових грошей», що не підпорядковуються ні національним урядам, ні будь-яким іншим політичним інституціям. Вони не утворилися як вияв потреб виробництва, торгівлі, інвестування чи споживання. Головним їх джерелом є переважно торгівля грішми». Тому при розробці стратегії фінансової безпеки держави важливо скрупульозно аналізувати і враховувати поточну та ймовірну ситуацію на світових валютних ринках і ринках капіталу.

Безпека внутрішньої фінансової сфери України визначається досконалістю правової, організаційної та інституціональної бази, а також політичною стабільністю, рівнем ризиків ринкової кон'юнктури, масштабами тіньової економіки та рівнем корупції в державі.

Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку.

Під поняттям бюджетна безпека слід розуміти стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів. В цілому бюджетна безпека держави зумовлюється розміром бюджету, рівнем перерозподілу ВВП через бюджет, розміром, характером та рівнем дефіциту бюджету, методами фінансування останнього, масштабами бюджетного фінансування, процесом бюджетотворення, своєчасністю прийняття та характером касового виконання бюджету, рівнем бюджетної дисципліни.

Податкова безпека держави визначається ефективністю податкової політики держави, яка має оптимально поєднувати фіскальні інтереси держави та індивідуальні, корпоративні інтереси платників податків. З позицій фіскальної достатності проблема податкової безпеки зводиться до забезпечення держави таким обсягом податкових надходжень, який є оптимально необхідним згідно з вимогами проголошеної економічної доктрини. При цьому варто пам'ятати, що на фіскальну безпеку держави впливають численні податкові, часто необґрунтовані, пільги. Разом з тим, податкова безпека держави передбачає оптимізацію рівня оподаткування, адже надмірне підвищення норми

оподаткування призводитьдо збільшення тіньової економіки, згортання легального бізнесу, масового ухилення від сплати податків, а відтак – до скорочення податкової бази.

Боргова безпека держави – певний рівень державної внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, який дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити відносну незалежність держави, зберігаючи при цьому економічну можливість країни здійснювати виплати на погашення основної суми і відсотків без загрози втратити суверенітет одночасно підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.

Фінансову безпеку банківської системи в цілому та її окремих складових слід розглядати у двох аспектах. По-перше, з погляду фінансових наслідків її (їх) діяльності для країни загалом та окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з точки зору недопущення та відвернення реальних і потенційних загроз фінансовому стану усієї банківської системи країни, Національного банку України та банківським установам. Загалом, сутність фінансової безпеки банківської системи полягає у забезпеченні найефективнішого використання ресурсного потенціалу, створенні сприятливих умов для реалізації економічних інтересів банківських установ, попередженні внутрішніх і зовнішніх загроз банківській системі, створенні умов її стабільного й ефективного функціонування.

Грошово-кредитна безпека – такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення. При цьому величина позичкового процента має бути достатньою для насичення трансакційного попиту на гроші й переходу до політики «довгих грошей», а розмір грошової маси повинен бути достатнім для обслуговування нею господарських оборотів.

Фінансова безпека фондового ринку – оптимальний обсяг його капіталізації (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів і держави в цілому. Оцінюючи безпеку фондового ринку в цілому, треба вести мову про безпеку ринку державних цінних паперів і ринку корпоративних цінних паперів, а також решти його сегментів: ринків акцій, облігацій, векселів, казначейських зобов'язань, ощадних сертифікатів, біржового та позабіржового ринків.

Під фінансовою безпекою страхового ринку в цілому і конкретного страховика зокрема слід розуміти такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дозволив би їм у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування. Фінансова безпека ринку страхових послуг, що залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників, перш за все визначається станом його розвитку, фінансовою результативністю та ефективністю діяльності. Водночас вона зумовлена і реальним фінансовим станом суб'єктів господарювання.

Таким чином, зростає актуальність проблеми забезпечення фінансової безпеки як однієї із найважливіших складових національної економічної безпеки кожної держави та проблеми, що долаючи національні кордони прогресуючими темпами стає глобальною.

Тетяна Міщенко
(Донецьк,Україна)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Проголошуючи пріоритетність прав і свобод людини та громадянина ряд держав визнає важливість і необхідність функціонування такої демократичної та правоохоронної інституції, як омбудсман. Незалежний державний орган, до якого особа може звернутися у разі порушення її прав існує більш як ста країнах світу.

І хоча назва уповноваженого з прав людини у кожній країні різна (Уповноважений Верховної Ради з прав людини в Україні, Захисник народу в Іспанії та Південно-Африканській Республіці,Речник громадянських прав у Польщі, Посередник Французької Республіки у Франції, Контролер Сейму у Литві, Захисник громадян у Греції, Парламентський адвокат у Молдові, омбудсман у Швеції та Данії [1, с.7]), але сутність даного інституту спрямована безпосередньо на охорону та захист прав та свобод людини та громадянина.

Усвідомлення потреби посилення захисту прав людини, особливий правовий статус омбудсмана зумовлює великий інтерес як вітчизняних, так і зарубіжних учених, таких як О. Батанов, С. Бобровик, В. Боняк, Н. Оніщенко, В. Ковальський, Н. Карпачова, О. Пушкіна та багато інших учених.

Не існує єдиної наукової думки і щодо етимології слова «омбудсман»: питання про географію його походження, а також правильність його написання. Так, коріння цього терміну В.Бойцова бачить у стародавньому періоді німецьких племен. Особа, яку обирали для збирання грошової пені (віри) за вбивство від імені потерпілої сторони із злочинців, називалась омбудсманом.

Як подібний до інституту омбудсмана розглядають деякі форми преторського непозовного захисту, які ґрунтувалися на положеннях магістратів (imperium) і були вираженням адміністративної влади (адміністративні форми захисту).

Н. Наулік розглядає інститут омбудсмана як незалежний, неформальний, політично нейтральний (деполітизований) інститут, який наділений правом ведення розслідувань,внесення подань (пропозицій), рекомендацій органам державної влади і їх посадовим особам щодо порушень прав і свобод людини і громадянина [2, с.120].

Розглядаючи конституційно-правові принципи діяльності омбудсманів в Україні та Польщі Н. Наулік наголошує на тому, що діяльність, яка пов`язана із контролем конституційних прав і свобод людини і громадянина та захистом права кожного повинен здійснювати професіонал, а тому в законодавстві України та Польщі міститься принцип професіоналізму омбудсмана [3, с.98].

Не можна не погодитись і з тим, що на цій посаді повинна бути всебічно розвинута людина, яка компетентна в чинному законодавстві та у сфері прав людини, знає механізм державної влади в цілому та структуру окремих органів публічної влади, здатна дати правову оцінку тому чи іншому актові або діям органів влади, вміє

знайти правильне, законне рішення при розгляді скарг громадян та правовим методами захистити їхні права і свободи.

Цілком обґрунтованою є позиція П. Рабіновича, який наголошує на тому, що інституція омбудсмана ще не вичерпала усі свої правозахисні ресурси. Про це свідчать, на його погляд, останні законодавчі пропозиції Уповноваженого, а також рекомендації громадських правозахисників та народних депутатів. Вчений зазначає, що якби при Уповноваженому було створено науково-консультативну раду чи спеціалізовано науково-дослідну структуру, остання могла б, зокрема, піддавати свої рішення детальному аналізу з позиції загальної правозахисної теорії, а також розробляти свої пропозиції щодо поліпшення діяльності Уповноваженого [4, с.171].

«Для більш активної протидії свавіллю чиновників різного рівня та ігнорування ними прав і свобод людини,- зазначає В.Тертишник, - доцільно зміцнити статус Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, а саме, йому можуть бути надані повноваження органу дізнання, а то і слідчого, по аналогії зі статусом омбудсмана у Швеції» [5, с.91].

У юридичній літературі та засобах масової інформації порушується питання про те, чи має право омбудсман ознайомлюватися з матеріалами кримінальної справи (і отримувати їх копії), що знаходяться у провадженні прокурора чи слідчого. При цьому слід зазначити, що в нормах кримінально-процесуального законодавства чітко визначено коло осіб, які мають право доступу до таких матеріалів і ознайомлення з ними. На жаль омбудсману таке право не надане [6, с.65].

Важливим і невід`ємним правом Уповноваженого повинно стати не лише ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, й право проводити розслідування, у тому числі за власною ініціативою. Омбудсману мають бути надані повноваження слідчого та надзвичайного прокурора, гарантувати статус незалежності і недоторканості.

Основний акт, який визначає правовий статус українського омбудсмана, є Закон України «Про уповноваженого Верховної Ради з прав людини». Поза сумнівом є необхідність вдосконалення окремих норм даного закону. Слід зазначити, що у ст. 2 Закону зазначено, що сферою його регулювання є суспільні відносини, що виникають при реалізації прав і свобод людини та громадянина лише між громадянином України й органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами [7].

Доцільним у даній нормі слід визначити інші формування України,наприклад, військовослужбовців. Порушення ними конституційних прав, чинного законодавства та статутних норм займаються лише військові контрольно-наглядові органи, але вони не можуть забезпечити дотримання прав військовослужбовців і саме тому до сфери регулювання цього закону повинні входити і військовослужбовці України.

В більшості країн світу омбудсмани мають прямий контакт з громадянами. Виключення становлять Франція і Велика Британія, де скарги подаються тільки через депутатів парламенту - так званий «парламентський фільтр».

Практика свідчить, що в країнах, де немає «парламентського фільтру», омбудсман отримує велику кількість скарг, що не дає йому можливості розглядати їх всі по суті. Цілком можливо, на думку О.Майданник, що з метою захисту Уповноваженого Верховної Ради з прав людини від великої кількості звернень та скарг, які не стосуються його компетенції, доцільно і для нього передбачити у Законі певні «фільтри» у їх надходженні [8, с.13].

Особливої уваги в контексті діяльності омбудсмана заслуговує питання захисту прав неповнолітніх. Зокрема, існуюча державна система охорони прав дітей на сьогоднішній день недостатньо розвинута, що зумовлює в свою чергу розробити механізми захисту прав дітей, профілактики дитячої безоглядності, а також попередження дитячої злочинності.

О. Марцеляк відстоює позицію, що сучасне становище дітей в Україні викликає обґрунтоване занепокоєння суспільства та вимагає нових підходів в аналізі і вирішенні цієї проблеми. Соціально-економічні труднощі, перш за все, зачіпають інтереси найбільш слабких членів суспільства – дітей. Невпинно зростає кількість дітей, які вживають алкоголь і наркотики. Не вдається зупинити правопорушення і злочини, які вчиняються неповнолітніми, а також по відношенню до них [9, с.44].

І тому вбачається, що ефективною структурою, здатною відстоювати інтереси дітей на державному рівні може стати Уповноважений з прав дітей. Нагальна необхідність запровадження посади такого омбудсмана підтверджується і тим фактором, що існуюча в Україні система органів опіки і піклування не гарантує належного забезпечення їхніх прав, перш за все, тому що виконання функцій захисту прав неповнолітніх доручається, як правило, відомчим структурам, обсяг роботи яких є значним, й тому вони не можуть ефективно охороняти права дітей.

З цих же причин нераціонально покладати обов`язок захисту прав дітей лише на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, хоча він повинен робити достатньо у даному напрямку .

На Міжнародній конференції «Проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини в правовій системі України» Н. Карпачова у своїй доповіді акцентувала увагу на системних проблемах, які спричиняють численні звернення українців до Європейського суду з прав людини та пропонувала найбільш ефективні шляхи їх розв`язання з погляду застосування практики суду в правовій системі України, наголошуючи на те, якщо б посадові особи органів державної влади і місцевого самоврядування України належно реагували на звернення омбудсмана, який, по суті, є субсидіарним органом,то Україна не посідала б п`яте місце за кількістю справ проти неї в суді – це питання лежить, окрім усього, і в площині ще загалом низької правової культури в нашій країні [10, с.15].

Уповноважений з прав людини вважає, що для припинення порушень прав передусім потрібно терміново прийняти новий Кримінально-процесуальний кодекс України , зокрема запровадити такий запобіжний захід, як домашній арешт. Треба також підвищити санкцію з трьох до п`яти років позбавлення волі - як одну з підстав для застосування арешту та запровадити граничні терміни тримання підсудного під вартою [11, с.105] .

На думку В.Бесчастного, співробітництво омбудсмана та недержавних правозахисних організаціях повинно бути організоване в таких напрямках:

- захист прав людини в конкретних випадках, створення інституту виділеної скарги;
- інформування про права людини;
- аналіз законодавства і законопроектів, судової та адміністративної практики на відповідність Конституції і міжнародним стандартам в галузі прав людини, підготовка конституційного подання;
- підготовка доповідей про стан з правами людини [12, с.126].

Заслуговує на увагу норма ст. 20 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» про те, що омбудсман не зобов`язаний давати пояснення по суті справ, які закінчені або перебувають в

його провадженні. А як же бути з його щорічними доповідями на засіданнях парламенту? На мій погляд, ця норма підлягає скасуванню.

Ще одним напрямом у формуванні інституту омбудсмана в контексті розбудови правової держави України є обмеження граничного строку перебування його на посаді і це в свою є однією з гарантій деполітизованості інституту парламентського омбудсмана.

Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» не обмежує граничних строків перебування омбудсмана на посаді. Як результат – омбудсман прагне не стільки забезпечувати захист прав і свобод людини, скільки підвищувати політичну підтримку парламентської більшості з тим, щоб бути обраним на наступний строк.

Викладені факти дозволяють зробити висновок про необхідність розширення повноважень Уповноваженого в частині регулювання порушення прав військовослужбовців, зосередження уваги на дотриманні прав неповнолітніх, зменшення політизованості омбудсмена за рахунок обмеження перебування його на посаді та активне співробітництво з недержавними громадськими організаціями, які відіграють роль своєрідних фільтрів у відібранні скарг по суті – все це сприятиме становленню України як правової держави та верховенства в країні прав і свобод людини.

Література:

1. Мельничук О. Інститут омбудсмана в механізмі захисту права людини на освіту. / О.Мельничук // Підприємство, господарство і право.-2012.-№2.-С.7
2. Наулік Н. Теоретичні аспекти інституту омбудсмана. / Н.Наулік // Вісник прокуратури.-2010.-№9.-С.120
3. Наулік Н. Конституційно-правові принципи діяльності омбудсманів в Україні та Польщі. / Н.Наулік // Вісник прокуратури.-2009.-№5.-С.98
4. Рабінович П. Український омбудсман: здобутки та перспективи./ П.Рабінович // Право України.-2007.-№5.-С.171
5. Тертишник О. Проблеми удосконалення статусу та діяльності омбудсмана щодо забезпечення захисту прав і свобод людини. / О.Тертишник // Юридичний журнал.-2004.-№11.-С.91
6. Довбиш В. Шляхи вдосконалення політико-правового статусу вітчизняного омбудсмана:застосування західноєвропейського досвіду. / В.Довбиш // Підприємство, господарство і право.-2007.-№9.-С.65
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 27.12.1997 // Відомості Верховної Ради- 1998.- №20.- Ст.99.
8. Майданник О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні. / О.Майданник // Адвокат.-2010.-№7.- С.13
9. Марцеляк О. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі в Україні. / О.Марцеляк // Право України.-2004.-№10.-С.44
10. Карпачова Н. Омбудсман України та Європейський суд на захисті прав і свобод людини. / Н.Карпачова // Вісник Верховного Суду України. – 2011.- №7.-С.15
11. Барчук В. Вдосконалення форм і методів діяльності Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. / В.Барчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004.- №5.- С.105
12. Бесчастний В.М. Роль і перспективи правового інституту омбудсмана (уповноваженого з прав людини) у захисті прав і свобод громадян в Україні: [монографія] / В.М. Бесчастний, В.М. Субботін.- Донецьк: «Ноулідж», 2010. - 158с.

Віктор Січкар, Максим Мосієнко
(Харків)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В ринковій системі господарювання мале підприємництво відіграє важливу роль, формуючи товарні, фондові, фінансово-грошові ринки. Тому мале підприємництво слід розглядати як особливу складову підсистеми ринкової економіки, яка при спрямуванні діяльності на забезпечення потреб і вимог ринку, формує власні мету, завдання, структуру, розробляє власну стратегію розвитку при забезпеченні прибутковості її діяльності.

Відсутність в Україні належної юридичної обґрунтованості цивілізованого розвитку малого підприємництва спонукає до стихійних, некерованих з боку держави процесів у регулюванні діяльності комерційних структур. Це призводить до значних втрат ефективності у функціонуванні комерційних підприємницьких організацій, загостренню протиріч в інтересах держави і підприємців. Крім того стихійний розвиток малого підприємництва є високо ризикованим.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що в Україні малі підприємства ще не посіли належного місця в національній економіці країни, в той час, як, наприклад, в країнах ЄС малі підприємства розглядаються як визначальний фактор у досягненні конкурентоспроможності європейської економіки на світовому ринку, високої ефективності внутрішнього ринку, а також як фактор забезпечення зайнятості населення.

Більш за все суб'єктів малого підприємництва пригнічує податковий тягар. Це призводить до таких негативних наслідків, як спад ділової активності суб'єктів господарювання, відтік національного капіталу за кордон, тінізація економіки. Через це зменшуються надходження у бюджет, що в свою чергу знову примушує державу вводити нові податки та збільшувати базу існуючих податків. Таким чином, все обертається по колу і не дає можливості суб'єктам малого підприємництва успішно розвиватися.

Спрощена система оподаткування або як ще її називають - єдиний податок, який забезпечує розвиток малих підприємств, які в свою чергу розвивають економіку країни. Розвиток малого бізнесу є найбільш ефективним інструментом ринкового реформування економіки. Важливість цього сектору економіки проявляється в тому, що збільшується кількість зайнятого населення, що в результаті збільшує рівень доходу населення, що в свою чергу призводить до зростання сукупного попиту наслідком якого є збільшення виробництва; формує значну частку ВВП, зажди впроваджує нові інновації. Проте, перелічені позитивні наслідки малого бізнесу притаманні країнам з розвиненою економікою. Тому, необхідно знайти ефективні методи підтримки малого бізнесу в рамках системи спрощеного оподаткування різних країн та шляхи їх адаптації до українського сьогодення.

У разі перебування на єдиному податку підприємство звільняється від наступних податків та зборів: податку на додану вартість (крім випадку, коли юридична особа обрала спосіб оподаткування доходів за єдиним податком за ставкою 6%); податку на прибуток підприємства; плати за землю; податку на доходи фізичних осіб; комунального податку; платежів за використанням природних ресурсів тощо.

Не дивлячись на позитивні сторонами спрощеної системи оподаткування, поряд існують і негативні, що спричиняють гальмування розвитку малого підприємництва в Україні. Одним із таких факторів є невідповідність законодавчої бази в трактуванні юридичної особи, яка може користуватися спрощеною системою оподаткування. Згідно з Законом України «Про державу підтримку малого підприємства» суб'єктами малого підприємництва є зареєстровані у встановленому порядку юридичні особи в яких: обсяг річного доходу не перевищує 500000 євро відповідно до Господарського кодексу України ст.63 п.7, обсяг річного доходу не перевищує 50000 євро за Законом України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» , обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн. гривень. Це є порушенням принципу системності за якого закони не повинні суперечити один одному.

Таким чином, спрощена система оподаткування малих підприємств в Україні потребує наступних змін:

- врегулюванню законодавчої бази;
- приваблення інвестицій шляхом зменшення або скасування податку на прибуток від інвестицій в малі підприємства, а взаємно замінником будуть надходжень до бюджету від малих підприємств, що розвинулися;
- звільнити ту частину прибутку, яка реінвестується в розвиток підприємства. Така норма застосовується в Естонії з 2000 р.;
- при створенні малого підприємництва необхідно втілювати державні програми підтримки малого бізнесу, а саме звільняти новостворених підприємців на кілька років від податків чи запровадити пільгові умови кредитування, щоб дана сфера могла досягти певних результатів, а в подальшому сплачувала б податки в повному обсязі в бюджет.
- звільнення деяких видів підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку і звітності.

Література:

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України .- К.: Школа, 2003.-384 с.
3. Господарський кодекс України .- К.: Школа, 2003.-192 с.

Науковий керівник: К.ю.н., доцент, Селезень Світлана Володимирівна,

Володимир Мосієнко
(Харків)

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ

Актуальність теми. Мати автомобіль в наш час досить зручно й вигідно, але водночас і небезпечно, як для свого здоров'я, так і для оточуючих. Тому слід особливо і серйозно віднестись до правил дорожнього руху на автомобільному транспорті, саме від чіткості їх додержання залежить ваше життя. Адже більша кількість дорожньо-транспортних пригод трапляється саме з причин недотримання правил дорожнього руху, за що слідує адміністративна, а можливо навіть і кримінальна відповідальність.

Не зважаючи на загальну тенденцію зниження показників дорожньо-транспортних аварій, в Україні в останні роки їх кількість залишається досить значною, у них гинуть тисячі людей, тому слід серйозніше віднестися до притягнення до адміністративної, а також до кримінальної відповідальності винних у скоєнні протиправних дій на автомобільному транспорті. У 2009 р. у нашій державі скоєно 37 944 дорожньо-транспортних пригод, в яких смертельно травмовано 5 988 чоловік, по-над 42 тис. отримали поранення різного ступеня тяжкості, за це хтось повинен відповідати. Кожен рік з карти України умовно зникає населений пункт з кількістю жителів близько 6 тис. чоловік, кожні 14 хв. трапляється дорожня пригода.

Головними причинами високого рівня аварійності на автошляхах є низькі дисципліна і правова культура учасників дорожнього руху (особливо власників приватного транспорту), нехтування елементарних вимог безпеки. За такої ситуації немає підстав для відмови від застосування заходів державного примусу до недисциплінованих водіїв, а існуючі шляхи і способи забезпечення безпеки дорожнього руху потребують удосконалення.

Усвідомлення важливості посилення контролю за додержанням учасниками дорожнього руху транспортної дисципліни знайшло відображення в Указі Президента України від 18 лютого 2002 р. "Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян ", яким Міністерству внутрішніх справ доручено вжити активних заходів по усуненню причин і умов, що сприяють аварійності на автомобільних шляхах і вулицях населених пунктів, підвищити рівень боротьби зі злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, зброї та вибухових речовин. Адміністративні проступки на транспорті за кількістю протиправних проявів є найбільш розповсюдженими серед всіх інших адміністративних правопорушень. Тільки за порушення правил дорожнього руху щорічно в Україні притягається до відповідальності близько 9 млн правопорушників.

Особливістю застосування інституту адміністративної відповідальності в транспортній сфері є те, що диспозиції багатьох правових норм, як і в кримінальному праві є бланкетними, тому при їх застосуванні необхідно звертатися до різних положень та джерел технічного характеру, до змісту окремих технічних норм, які встановлюють правила експлуатації та користування тими чи іншими видами транспорту. Інколи в цій сфері діють і змішані, так звані техніко-юридичні норми.

На відміну від Кримінального кодексу України, в процесі кодифікації адміністративного законодавства відпрацьована чітка система транспортних проступків. Відповідальність за них передбачена у главі десятій Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП) «Адміністративні правопорушення на транспорті, у галузі дорожнього господарства і зв'язку».

До транспортних проступків законодавцем віднесені:

• порушення правил безпеки руху і експлуатації на залізничному, повітряному, морському і річковому транспорті (ст. ст. 109, 111, 113, 116, 1162 КпАП);

• порушення правил користування засобами залізничного, морського і річкового, автомобільного та електротранспорту (ст.ст. 110, 112, 115, 119, 134, 135, КпАП);

• порушення правил пожежної безпеки на залізничному, повітряному, морському і річковому транспорті (ст. 120 КпАП);

• порушення водіями правил безпеки руху і експлуатації транспортних засобів (ст. ст. 121, 1211, 122, 1221, 1222, 1223, 123, 124, 125, 132 КпАП);

• керування транспортними засобами особами в стані сп'яніння і тими, що не мають права управління (ч. IV ст. 116, ст. ст. 130, 131 КпАП);

• порушення правил утримання доріг, норм і стандартів стосовно забезпечення безпеки дорожнього руху, невиконання приписів про усунення таких порушень, випуск на лінію технічно несправних транспортних засобів, допуск до управління транспортними засобами водіїв у стані сп'яніння, а також осіб, що не мають права на управління (ст. ст. 1161, 118, 128, 1281, 129, 140 КпАП);

• порушення правил руху пішоходами та іншими учасниками дорожнього руху (ст. 127 КпАП);

• порушення правил, спрямованих на забезпечення збереження вантажів, пошкодження магістральних трубопроводів, доріг, залізничних переїздів і інших споруд або порушення правил їх утримання.

Родовим об'єктом адміністративних проступків на транспорті виступають суспільні відносини, що складаються в процесі експлуатації та користуванням транспорту, а також у галузі шляхового господарства. Ці проступки посягають на нормальну роботу транспорту, безпеку руху, загрожують життю та здоров'ю людей, спричиняють матеріальну шкоду.

З об'єктивного боку, адміністративні правопорушення на транспорті характеризуються можливістю вчинятися як шляхом протиправних дій (наприклад, керування транспортними засобами, що знаходяться в стані сп'яніння — ст. ст. 130 КпАП), так і шляхом бездіяльності (наприклад, ненадання транспортних засобів працівникам міліції і медичним працівникам — ст. 1241 КпАП).

Загальне поняття адміністративного правопорушення дає ст.9 КпАП України. Адміністративне правопорушення (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність права і свободи громадян на встановлений порядок управління, і за яку законодавством передбачено адм. відповідальність. Структуру складу адм. правопорушення складають-об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

а) *Об'єкт*-це те на що спрямоване посягання (суспільні відносини пов'язані з використанням транспорту).

б) *Об'єктивна сторона* - це зовнішній прояв суспільно-небезпечного посягання на об'єкт, що перебуває під охороною адміністративно-правових санкцій.

в) *Суб'єкт* - осудна особа , що досягла певного віку і виконала описаний у законі склад адміністративного проступку. Суб'єктом адміністративного правопорушення-є той, хто його вчинив (водій транспортного засобу,перевізник).

г) *Суб'єктивна сторона* адміністративного правопорушення полягає в психічному ставленні суб'єкта до вчиненого антигромадського діяння (обов'язковий компонент свідомої життєдіяльності). Вчинок людини є результатом взаємодії її психічного стану, осмислення, вивчення, оцінки конкретних життєвих ситуацій і здійснюваних на підставі цього дій.

На мою думку, питання про адміністративні правопорушення на транспоті залишається актуальним для продовження наукового дослідження, тому що охоплює не лише велику кількість нормативно-правових актів, а також різноманітність правопорушень, які виникають в результаті правовідносин при умовах розвитку нової, сучасної держави в правовому і економічному аспектах.

Велике значення має не тільки вивчення цього питання в межах теорії, а й аналіз правопорушень, які відбуваються в реальному житті: виявлення причин, на підставі яких виникають адміністративні правопорушення на автомобільному транспорті; взаємозв'язку з управлінням даними галузями; способів поліпшення ситуації.

Висновки. Таким чином, можно зробити висновок, що для зменшення кількості адміністративних правопорушень на автомобільному транспорті, потрібна, по-перше, зміна мислення та поведінки людей, досконале розуміння ситуації, починаючи від державного службовця і закінчуючи споживачем транспортних послуг. Мається на увазі підвищення культурного, морального рівня, правової культури, правосвідомості. Удосконалення діяльності органів державного контролю за дотриманням правил дорожнього руху всіма учасниками.

Науковий керівник:
К.ю.н., доцент, Селезень Світлана Володимирівна

Сергій Пасько
(Харків, Україна)

ФУНКЦІЇ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА УКРАЇНИ

Важливою і малодослідженою проблемою у контексті правового статусу глави уряду України – Прем'єр-міністра України є його функціональне призначення. Щоби висвітлити поставлену проблему, потрібно детально дослідити і вивчити, які ж функції притаманні Прем'єр-міністру Україну і як глава уряду може їх реалізувати. Правову основу для висвітлення даного питання складають Конституція України [1], Закон України "Про Кабінет Міністрів України" [2] та Регламент Кабінету Міністрів України [3].

Для початку з'ясуємо що таке функція? Так наприклад, філософський словник зазначає, що функція (від лат. functio – виконання, звершення) – спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту. Функція є однією з істотних характеристик певних об'єктів, а метод функціонального дослідження поряд із структурним, казуальним та ін. відіграє важливу роль у науковому пізнанні [4, с. 748]. Теоретики права дещо по-іншому, на відмінну від філософів, трактують функції. За ними функції – це основні напрями діяльності (впливу), які розкривають соціальну сутність і призначення того чи іншого явища [5, с. 40].

Інтегруючи зазначені вище дефініції, можемо запропонувати таке визначення функцій глави уряду. Функції Прем'єр-міністра України – це основні напрями, коло діяльності, а також зовнішній прояв властивостей глави уряду, які розкривають його сутність і призначення та спрямовані на досягнення завдань, які перед ним ставляться Конституцією та законами України.

Першою і основною функцією глави уряду є організаційна. Чому? Власне відповідь на це запитання знаходимо у Конституції України та Законі України "Про Кабінет Міністрів України". Згідно з положеннями Основного Закону (ч. 5 ст. 114) Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України. Відразу ж треба наголосити, що це єдине по-суті повноваження Прем'єр-міністра України, закріплене в основному законі, решту повноважень описує Закон та Регламент Кабінету Міністрів України. Вже через такий факт, ми можемо говорити про пріоритетність та важливість цієї функції.

Крім того, Закон та Регламент доповнюють положення Конституції і говорять про те, що Прем'єр-міністр спрямовує роботу не лише на виконання Програми діяльності уряду, але й на забезпечення проведення внутрішньої та зовнішньої політики держави (п. 1 ч. 1 ст. 44 Закону; п. 1 ч. 2 параграфа 8 Регламенту).

Організаційна функція включає в себе, окрім керівництва, також координацію і спрямування. Про координацію говорить п. 2 ч. 1. ст. 44 Закону України "Про Кабінет Міністрів України" де зазначається, що Прем'єр-міністр України координує діяльність членів Кабінету Міністрів України. Крім того, Регламент Кабінету Міністрів України говорить про координацію не лише членів Кабінету, але й інших центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів АРК та місцевих держадміністрацій.

Власне згідно з тлумачним словником координація – погодження, зведення до відповідності, установлення взаємозв'язку тощо. Звідси випливає, що Прем'єр-міністр України як глава уряду повинен погоджувати всі спірні питання з міністрами свого Кабінету, керівниками центральних та місцевих органів виконавчої влади, злагоджувати всі "гострі кути" та виробляти спільну, єдину політику уряду.

Зазначена функція відображена також і деякими іншими повноваженнями Прем'єр-міністра України. Так, відповідно до Закону та Регламенту КМУ, глава уряду формує порядок денний та скликає засідання Кабінету Міністрів України, головує на них.

Іншим не менш важливим напрямом діяльності Прем'єр-міністра України є його безпосередня участь у формуванні інших органів та інститутів влади. Йдеться про установчу (номінаційну, кадрову) функцію глави уряду, хоча в даному випадку вона є частковою. Установчу функцію Прем'єр-міністр України реалізує разом з парламентом України – Верховною Радою України, главою держави – Президентом України та урядом – Кабінетом Міністрів.

Так, у випадку з Верховною Радою, Прем'єр-міністр вносить на розгляд парламенту подання про призначення членів КМУ (крім Міністра закордонних справ та Міністра оборони), а також Голови Антимонопольного комітету, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення, Голови Фонду державного майна.

У випадку з Кабінетом Міністрів, Прем'єр-міністр вносить на розгляд урядові: пропозиції щодо кандидатур для призначення на посаду і звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій та щодо внесення Президентові подань про призначення на посаду або звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій; подання щодо кандидатур для призначення на посаду і звільнення з посади керівників центральних органів виконавчої влади, що не входять до складу Кабінету Міністрів; подання відповідно до закону щодо кандидатур для призначення на посаду і звільнення з посади членів колегіальних центральних органів виконавчої влади, що не входять до складу Кабінету Міністрів; подання про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; пропозиції щодо утворення урядових комітетів та їх посадового складу.

Стосовно Глави держави – Президента України – внесення його подань про призначення на посаду або звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій.

Зазначена взаємодія з Верховною Радою доводить, що участь Прем'єр-міністра у формуванні складу уряду є опосередкованою. Однак за певних політичних розкладів, власне Прем'єр-міністр України визначатиме хто яке міністерство займатиме в його Кабінеті.

Ще однією функцією, яка притаманна Прем'єр-міністрові України, є представницька. Згідно з Законом Прем'єр-міністр представляє Кабінет Міністрів у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні та за її межами.

Ще одним напрямом діяльності глави уряду є його діяльність на міжнародній та міждержавній арені. Йдеться про зовнішньополітичну функцію Прем'єр-міністра України, яка відображена у тому, що: він вступає у відносини з урядами іноземних держав; веде переговори і підписує міжнародні договори відповідно до закону та актів Президента України; вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо затвердження голів спільних міжурядових комісій з питань співробітництва, що утворюються на підставі міжнародних договорів, укладених від імені Кабінету Міністрів України.

Врешті, ми можемо говорити про правотворну функцію Прем'єр-міністра України. Хоча як у випадку з установчою функцією даний напрям діяльності є неповним. Йдеться не про правотворення, а лише про участь у такому правотворенні.

Так Прем'єр-міністр України підписує акти Кабміну, де бере важливу участь у правотворенні вищого органу в системі органів виконавчої влади. Також скріплює підписом акти Президента України у випадках передбачених пунктами 5, 18, 21 і 23 ч. 1 ст. 106 Конституції України беручи участь у правотворенні, які здійснює глава держави.

Дане скріплення підписом Прем'єр-міністра України відбувається у випадках, коли глава держави видає указ: – про призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України,прийняття вірчих та відкличних грамот дипломатичних представниківіноземних держав; – за результатами засідання Ради національної безпеки і оборони України; – про утворення судів; – про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану.

Зазначений механізм у теорії конституційного права називають інститутом контрасигнуванняі. Згідно з нормами конституційного права, контрасигнація означає, що юридично за виконання певного акта глави держави відповідає представник виконавчої гілки влади, який скріпив цей акт власним підписом. На думку конституціоналістів, скріплення підписами не що інше, як фактична відповідь того ж Прем'єра і міністра Президентові: "Я приймаю до виконання!".

Підсумовуючи, можна сказати, що роль, місце і функціональне призначення прем'єр-міністра України з кожним днем зростає. У зв'язку з цим державний діяч, який очолює Кабінет Міністрів України, повинен наділятися Конституцією України усією повнотою персональної відповідальності за результати свого урядування [6]. Глава

уряду, з огляду на конституційне законодавство, виконує низку функцій, а саме: організаційну; установчу; представницьку; зовнішньополітичну, правотворчу.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України "Про Кабінет Міністрів України" від 16 травня 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 25. – Ст. 241.
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Регламенту Кабінет Міністрів України" від 18 липня 2007 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 54, Ст. 21.
4. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 6-е. – Х: Консум, 2002. – 160 с.
6. Лагутов Ю.Е. Конституційний статус і відповідальність глави уряду: європейський досвід і вітчизняна практика // http://politua.info/.

Науковий керівник: Доцент кафедри економічної теорії та права Леонтьева Аліна Віталівна

Юрий Педаш
(Харьков, Украина)

ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ, ПРИНЦИПЫ, ПРИЗНАКИ УГОЛОВНОГО ПРАВА УКРАИНЫ

Наблюдающийся в последние годы рост преступности, в особенности организованной, насильственной и корыстной, вызванной переломным периодом развития Украины и рядом других негативных факторов, ставит перед государством серьезные задачи борьбы с этим явлением. Необходимо добиваться прекращения ее роста, а затем и заметного сокращения.

Юридической базой борьбы с преступностью является уголовное законодательство. Чтобы это законодательство было достаточно эффективным, требуется его правильное использование. А для этого его следует обстоятельно изучить основополагающие аспекты уголовного права его задачи и принципы, с тем чтобы хорошо знать и применять в практической деятельности. [1, с. 5]

Приступая к такому изучению, необходимо иметь в виду, что понятие «уголовное право» употребляется в двух значениях:

1) уголовное право - это отрасль права (фактически отрасль законодательства). Отсюда уголовным правом именуют уголовные законы, т.е. нормативные акты, содержащие положения данной отрасли права;

2) однако под уголовным правом понимают и науку уголовного права, т.е. теорию уголовного права, научную дисциплину, доктрину. Рассмотрим вначале уголовное право как отрасль права.

Уголовное право как самостоятельная, отдельная отрасль права обладает целым рядом признаков как общих для всех отраслей права, так и специфичных только для нее. Исходя из этого, уголовное право:

а) представляет собой систему (совокупность) юридических норм (правил поведения), установленных в обществе: эти нормы в большинстве своем выступают как нормы-запреты;

б) его нормы (правила поведения) устанавливаются лишь высшими органами законодательной власти и получают свое закрепление в уголовных законах.;

в) имеет также свой предмет и метод правового регулирования Нормы уголовного права устанавливают, какие общественно опасные деяния являются преступлениями и какие наказания подлежат применению к лицам, совершившим эти преступления (ч. 2 ст. 1 Уголовного кодекса Украины).

Преступление и наказание – вот те общественные явления, которые определяются нормами уголовного права. Именно отношения, возникающие в связи с совершением преступления и применением за него определенных наказаний, и составляют предмет уголовного права. Поскольку преступления представляют собой повышенную общественную опасность для установленных в Украине общественных отношений и правопорядка, государство применяет за их совершение и наиболее острые меры принуждения - уголовные наказания. Применение наказания - это метод правового регулирования отношений, возникающих в связи с совершением преступления.

Уголовное право регулирует особые общественные отношения. Это отношения, связанные с совершением преступления. Они носят наименование уголовно-правовых отношений или уголовных правоотношений. Эти отношения возникают в связи с тем, что лицо, совершая преступление, нарушает уголовно-правовой запрет, содержащийся в норме уголовного закона, в связи с чем и должно понести уголовное наказание. Субъектами уголовно-правового отношения являются гражданин, совершивший преступление, и государство, выступающее в лице уполномоченных на то органов (это органы следствия, прокуратуры, суда и иные юридические органы). Между лицом, со- вершившим преступление, и этими органами и устанавливается уголовно-правовое отношение. Это отношение возникает с момента совершения лицом преступления и заканчивается с полной реализацией уголовной ответственности. Содержанием данного отношения являются взаимные права и обязанности участвующих в нем субъектов. Органы государства имеют право и обязаны в соответствии с законом привлечь лицо к уголовной ответственности за совершенное преступление и применить к нему наказание. Лицо же, совершившее преступление, обязано претерпеть эту ответственность, понести наказание и имеет право требовать, чтобы эта ответственность и наказание полностью соответствовали положениям уголовного закона.

Уголовное право выполняет определенные задачи, осуществляет свою основную функцию. Основная функция уголовного права как отрасли права - это функция охранительная, поскольку оно охраняет присущими ему мерами те общественные отношения, которые регулируются другими отраслями права. Эти отрасли права, регулируя определенные общественные отношения, содействуют их развитию и осуществлению. Уголовное же право охраняет эти отношения от преступных на них посягательств. Так, нормы гражданского права регулирует отношения, складывающиеся в сфере индивидуальной, коллективной и государственной собственности. В уголовном же праве в силу его охранительной функции устанавливаются карательные санкции за преступления против собственности. В Уголовном Кодексе Украины (ст.ст. 81-91, 140) [2, с. 24, 41] предусмотрена уголовная

.ответственность за кражу, грабеж, разбой, мошенничество, вымогательство, уничтожение и повреждение имущества и другие преступления против собственности.

Уголовному праву как отрасли права свойственны определенные принципы, характерные для уголовного права цивилизованных стран. Принципы уголовного права - это основополагающие начала, закрепленные в нормах права, определяющие построение всей отрасли права, его отдельных институтов, правотворческую и правоприменительную деятельность. Эти принципы имеют существенное значение в осуществлении уголовной политики государства. Так, к важнейшим принципам уголовного права среди ряда других относятся: ответственность только за совершение общественно опасного деяния, которое предусмотрено законом в качестве преступления; ответственность только при наличии вины; личный характер ответственности; индивидуализация уголовной ответственности и наказания. **Принципы уголовного права:**

Ответственность лица только за совершение общественно опасного деяния, которое предусмотрено законом в качестве преступления. Этот принцип принято выражать следующей латинской формулой: nullum crimen sine lege - нет преступления без указания о том в законе. Только уголовный закон определяет, какое общественно опасное деяние является преступлением. Иначе говоря, уголовная ответственность и наказание могут иметь место только за то конкретно совершенное лицом деяние, которое указано в качестве преступления в Особенной части УКУ. Поэтому если какое-либо деяние прямо не предусмотрено как преступление, его совершение не может ни при каких условиях влечь за собой уголовную ответственность и наказание. Применение уголовного закона по аналогии не допускается. Принцип этот запрещен в ч. 1 ст. 3 и ч. 1 ст. 7 УКУ.

Ответственность только при наличии вины - этот принцип закреплен в ст. 62 Конституции Украины [3, с. 12], где сказано, что лицо считается невиновным в совершении преступления и не может быть подвергнуто уголовному наказанию, пока его вина не будет доказана в законном порядке и не установлена обвинительным приговором суда. В ст. 3 УК указано, что уголовной ответственности и наказанию под- лежит только лицо, виновное в совершении преступления, т.е. умышленно или по неосторожности совершившее общественно опасное деяние, предусмотренное уголовным законом. В ст.ст. 8 и 9 УКУ четко определены умысел и неосторожность. Поэтому, какие бы тяжкие последствия ни были причинены в результате деяния лица, если не установлено, что оно действовало виновно (т.е. умышленно или по неосторожности), уголовная ответственность исключается. Уголовному праву Украины чуждо так называемое объективное вменение, т.е. ответственность за наступившие последствия без установления вины.

Личный характер ответственности как принцип уголовного права состоит в том, что только то лицо, которое совершило преступление, может нести за него уголовную ответственность и подлежать наказанию. Какой бы тяжести преступление не было совершено, никакие другие лица (в том числе близкие или родственники) не могут быть привлечены к ответственности, кроме лица, виновного в его совершении. Личный (персональный) характер ответственности вытекает из многих норм УКУ (например, ст.ст. 1, 3, 7-10 и т.д.). Личный характер ответственности заключается также в том, что само наказание носит строго персональный, личный характер и может применяться только к конкретному лицу, признанному судом виновным в совершении преступления.

Подводя итог можем сказать что индивидуализация уголовной ответственности и наказания требует, чтобы уголовная ответственность и применяемое наказание были максимально конкретизированы, индивидуализированы, исходя из конкретных обстоятельств совершенного преступления и с учетом личности виновного. Чем более тяжкое преступление совершено, чем большую опасность представляет собой виновный, тем более суровая уголовная ответственность наступает, тем более суровым является назначенное наказание. И, напротив, при совершении преступлений, не являющихся тяжкими, когда личность виновного не требует сурового наказания, уголовная ответственность смягчается, назначается менее строгое наказание, а иногда, в силу этого принципа, лицо освобождается от уголовной ответственности или наказания.

Литература:

1. Коржанський М.И. Уголовное право Украины. Общая часть: учебное пособие / М.И. Коржанский. – К.: Генеза, 1998;
2. Уголовный Кодекс Украины;
3. Конституция Украины.

Научный руководитель:
кандидат юридических наук, доцент кафедры экономической теории и права Харьковского национального автомобильно –дорожнего университета Леонтьева Лина Виталиевна

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Виктор Карман
(Мелитополь, Украина)

ФОРМИРОВАНИЕ РАБОЧЕЙ АТМОСФЕРЫ В ТРУДОВОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Практики бизнеса уверены, что конфликты в коллективе могут приводить к самым непредсказуемым, причем, почти всегда негативным последствиям. Именно они традиционно, а последние годы особенно, традиционно становятся причиной заметного снижения производительности труда.

Негативная атмосфера и конфликты в коллективе часто становится даже причиной полного развала бизнеса в небольших структурах и на компактных производствах.

Особенно важно подобное направление работы для инновационных производств, которые требуют часто ротации персонала. Вне зависимости от того, происходит ли такая смена ролей в результате ухода одних и прихода других сотрудников, или ротация осуществляется внутри коллектива за счет смены позиций. К сожалению, по мнению специалистов рынка, затянувшиеся производственные конфликты легко переходят по наследству новым работникам. Причем, такие сотрудники легко принимают разные стороны конфликта, что практически сводит к нулю любую работу по оздоровлению производственного состава. Проблемы в коллективе – вещь прилипчивая и может повторяться десятилетиями. В современных финансовых условиях, в которых реально выигрывают только те предприятия и производства, которые способны оперативно решать подобные проблемы.

Кстати, многие корпоративные психологи уверены, что хорошим толчков для развития бизнеса становится тренинг переговоров для каждого из сотрудников компании. Такие действия в бизнесе чаще всего дают возможность объективно оценить, каков потенциал каждого из работников. Более того, они позволяют не просо оптимизировать этот потенциал, но и учат персонал преподносить свою позицию на любых уровнях.

Особенно этот навык сегодня важен представителям бизнес-структур, работающим на внешнем рынке. На международном уровне большую роль в перспективности бизнеса играет именно грамотное умение вести переговорный процесс на любом уровне. Без успешного ведения переговоров не реальны сделки между промышленными предприятиями и коммерческими структурами любого уровня. Часто такой навык приобретается со временем, но такое самопознание вопросов может приводить к непониманию. Гораздо более успешным вариантом становится коллективный тренинг переговоров, в ходе которого большинство членов коллектива получают возможность не просто уметь владеть собой в ходе ведения бесед на любом уровне. Они получают возможность лучше узнать друг друга и научиться слушать и слышать иную точку зрения.

Эксперты уверены, что именно команда сегодня играет глобальную роль в развитии каждого отдельного предприятия или производства. И, в результате, именно команда становится формирующей базой для успешного развития экономики не только отдельной частной или государственной коммерческой структуры, но и всего государства. Успешные совместные действия все более прочно занимают ведущую роль в вопросах правильного и грамотного построения бизнеса. [1]

Американский опыт учит, что работа командой дает преимущества, например, уменьшается текучесть кадров, увеличивается производительность труда, заказчики бывают довольны, а организация извлекает дополнительные прибыли.

Завод фирмы Дженерал Электрик в Шелби, Северная Каролина, использует систему работы командой при производстве осветительных панелей: на протяжении рабочего дня сменяет друг друга дюжина моделей. Производительность труда при такой постановке дела оказывается выше на 250% по сравнению с теми заводами компании, где работа выполняется индивидуально. При таком резком росте производительности текучесть кадров снизилась с 15% в первый год работы по новой системе до 6% четыре года спустя.

Недавнее исследование работы командой, проведенное Американским обществом профессиональной подготовки и развития, выявило следующее:

1) производительность труда в компаниях, использующих работу командами, увеличилась в 77% случаев;
2) улучшение качества продукции, выпускаемой такими компаниями, отмечено в 72% случаев;
3) непроизводительные расходы снизились в 55% компаний;
4) удовлетворенность работой повысилась в 65% случаев;
5) удовлетворенность заказчиков повысилась в 57% случаев.

Дополнительные положительные факторы, отмеченные респондентами, заключались в более эффективном расписании работ, более четкой постановке производственных задач и увеличении способности членов команды разрешать возникающие споры.

Подход организаций к применению работы командами должен быть, однако, реалистическим, поскольку ее результаты проявляются не немедленно, а только через некоторое время, нужное членам команды для достижения сотрудничества. Каким образом можно побудить к сотрудничеству членов команды в организациях?

Один из возможных подходов – использование игр, в которых требуется взаимодействие игроков. Принципы функционирования спортивных команд предполагают сотрудничество ее членов и действия команды как единого целого.

Спортивная команда, как и рабочая, может состоять из группы людей, работающих в одном коллективе и стремящихся к общей заранее определенной цели. Такой целью может оказаться победа в баскетбольном матче или достижение определенного объема продаж для торговой команды. В обоих случаях побудительным мотивом может оказаться то самое «кое-что сверх», к чему работник может и не стремиться в своей повседневной деятельности. Работник не только получает кое-что сверх обычного, но и развлекается и испытывает приятное возбуждение благодаря стремлению к успешному выступлению и достижению общей цели. Однако, как сказал выдающийся баскетбольный тренер Кэси Стенгель, набрать игроков легко, трудно заставить их играть вместе. Члены команды должны образовать спаянный коллектив, чтобы достичь высокорезультативных действий и осуществить стоящую перед организацией цель. [2]

Одной из первостепенных целей для менеджера должно быть приведение соответствие способностей и квалификации работника его выполнимым функциям. Если квалификация недостаточна – необходимо заинтересовать сотрудника в ее повышении. Если же квалификация переросла те требования, которые

предъявляются к нему на данном рабочем месте нужно переместить его на другое, соответствующее квалификации Иначе со временем возможны проблемы, т. к. «избыток знания порождает недостаток желания». Много лет назад известный публицист Херберт Гросс сказал эти слова. Они актуальны и сегодня. Что же они означают?

Человек, получивший знания и навыки в процессе обучения и повышения профессиональной квалификации, накопления производственного и практического опыта, желает применить свое умение на своем рабочем месте. Естественно, при этом степень его удовлетворенности тем выше, чем больше ему это удается. Он видит в своем рабочем месте и в своих руководителях хорошие предпосылки для профессиональных успехов и будет заинтересован в работе на «своей» фирме и со «своим» шефом.

Но рабочее место и руководство не всегда предоставляют такие возможности. В таком случае профессиональное умение остается «невостребованным», и в результате сотрудник отвечает разочарованием, а в ряде случаев не выполняет в полном объеме даже той работы, которая ему поручена, становится небрежным, безразличным и упрямым.

Именно этим явлением объясняются многие жалобы руководителей на незаинтересованность сотрудников, их инертность. Каков же выход? В принципе, ответ ясен: необходимо предоставить сотрудникам сферу деятельности, соответствующую их потенциалу. Это не что иное, как постоянное делегирование функций и задач, и не только рутинных и чисто технических. Кроме того, необходимо шаг за шагом делегировать вниз задачи управляющего, хотя такой процесс может вызвать вполне обоснованные опасения управляющих остаться без работы.

И тем не менее, без этого просто не обойтись. Более того, хороший шеф должен знать, как проложить путь к успеху для своего подчиненного, сделать его работу интересной, требовательной и ответственной, как дать ему возможность насладиться успехом, признанием и вознаграждением. Трудно понять управляющих, которые не могут вымолвить хоть слово благодарности или признания, рассуждая: первый – я, остальные далеко позади. В подобных рассуждениях шефы рекламируют свою позицию следующим образом: что и кому мы должны делегировать? Этим растяпам? Может быть, это не произносится, но все знают, что имеется в виду. И здесь нельзя не привести известное изречение: «У людей, с которыми обращаются, как с ослами, вырастают ослиные уши: они становятся упрямыми и строптивыми».

Самое сокровенное желание человека – это самовыражение, самореализация. И этого можно достичь, прежде всего, через собственный труд и его результаты, чтобы с гордостью вечером, обозрев прошедший день, сказать себе; это моя работа, в ней – часть меня самого! [3]

Литература:

1. Электронный ресурс: http://megaobzor.com/zachem-nuzhna-rabochaya-atmosfera.html
2. Электронный ресурс: http://psyfactor.org/comanda5.htm
3. Электронный ресурс: http://psyfactor.org/conflict1.htm

Равчев Олександр
(Київ, Україна)

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Громадська активність рідко виступає самостійним предметом в психологічних дослідженнях. Попри це, на даному етапі розвитку науки, в ході дослідження інших психологічних феноменів, зібрана значна кількість наукових фактів, що стосуються громадської активності, та її впливу на розвиток особистості. Розгляд і використання цих фактів потребує від дослідника уважності та обережності, адже терміном громадська активність позначають різні за змістом явища. На разі термін «громадська активність» відсутній у більшості словникових джерел, що ускладнює визначення його меж та сфери застосування.

Більшою мірою громадську активність досліджують в рамках соціокультурного підходу, в рамках якого її пов'язують з менталітетом певного народу, національними особливостями колективного несвідомого, національною ідентичністю та особливостями психологічної соціалізації. В рамках соціокультурного підходу громадська активність пояснюється самою структурою суспільства, яка визначає нормативний рівень громадської активності. Так, О. Донченко і Ю. Романенко дослідивши національний характер українців, стверджують що для даної нації не є характерною кооперація та взаємодопомога, а отже низький рівень громадської активності.

Значний обсяг даних зібрано в рамках дослідження взаємин особистості та держави в рамках соціальної та політичної психології. Тут, важливою є думка Н. Хазратової, про можливість існування у системі відносин особистість-держава, перверзійних тенденцій, які пояснюються несвідомими ірраціональними імпульсами. Особистість може проектувати на держави батьківський образ, несвідомо переносити на неї подавлене відчуття непокори та бунту, а також проектувати на державу власної відповідальності [4., 5с.]. Це зумовлює специфічний, хворобливий стиль взаємодії особистості з іншими представниками суспільства. Так, індивід може відмовлятись брати участь у вирішенні спільних проблем громади, мотивуючи це негативним ставленням до держави чи перенесенням на неї відповідальності за власне життя.

Н. Хазратова виокремлює три можливих детермінанти взаємодії особистості та держави. Тобто спонукальних сили, які можуть викликати активність особистості в ході стосунків з державою. Серед них: внутрішньо мотиваційна, що заснована на потребі самореалізації особистості; зовнішьонормативна, заснована на потребі відчуття безпекти та контролю зовнішнього соціального середовища; аксіологічна, заснована на потребі пошуку сенсу буття.

Політичний режим та менталітет визначають парадигму відносин особистості і держави, в рамках якої визначено роль особистості в цих стосунках та її ставлення до ролі держави. Якщо особистість сприймає свої стосунки з державою як такі, де вона виступає об'єктом, а держава суб'єктом її громадська активність буде значно нижчою, ніж якщо вона сприймає себе як активного суб'єкта державних відносин.

Хоча існують певні суперечки, стосовно співвідношення понять громадська та соціальна активність, ми схиляємось до думки, тих вчених що називають громадську активність формою соціальної активності. В радянські часи під соціальною активністю розумілась суспільно корисна діяльність людей, направлена на реалізацію потреб та інтересів суспільства, класів та окремих соціальних груп. В рамках такого розуміння виокремлювались такі форми

соціальної активності як: трудова, суспільно-політична (громадсько-політична), та активність в сфері культури та побуту.

Об'єднання в одну форму активності у сфері політичного та громадського життя призводить до змішування явищ, що хоч і мають багато спільного в реальному житті, проте суттєво відрізняються за своїми психологічними складовими. Політична активність це одна з форм соціальної активності особистості, що полягає у діяльності, яка має на меті впливати на прийняття політичних рішень та здійснення своїх інтересів. Таке тлумачення є близьким до тлумачення громадської активності. Тим паче, що суб'єктами політики, в широкому сенсі, виступають не лише політичні організації та органи владі, а й всі учасники соціальної взаємодії. Але змішування понять політичної та громадської активності в руслі психологічних досліджень некоректне. С. Рубінштейн вказував, що ході реалізації активності у свідомості особистості виникає певний образ її об'єкта. У випадку з політичною активністю, таким об'єктом часто виступає певна політична сила. «Ставлення особистості до певного об'єкту чи предмету обмовляє мотивацію здійснювати певні дії по відношенню до цього об'єкту» [2., с.50]. Так, за наявності негативного ставлення до політичної сили, особистість може не проявляти активність, навіть якщо когнітивно визнає її доцільність. Образ політичної сили може стати обмеженням політичної активності особистості, особливо якщо врахувати негативне ставлення до представників політичного середовища України.

Хоча ми не можемо поставити знак тотожності між громадською та політичною активністю, ми не можемо також і стверджувати про їх кардинальну відмінність, та не враховувати розробки у напрямку розвитку політичної активності особистості.

Складним є запитання про співставлення громадської активності та альтруїзму, що зазвичай визначається як психологічна основа волонтерства. За А. Гусєвою громадська активність відноситься до суспільно-корисної діяльності. Відповідно до твердження В.Абеляра неодмінним компонентом суспільно-корисної діяльності є альтруїзм. Він же схиляється до думки, що альтруїзм з'являється в людини в результаті соціалізації та цілеспрямованого виховання, оскільки людина народжується егоїстичною. Іншої думки притримується російський вчений В.Хайкін. Він, спираючись за значну педагогічну спадщину, стверджує, що людина від народження є ні альтруїстичною, ні егоїстичною, що вона стає такою лише в результаті соціалізації[5., с.120].

Громадська активність відображає рівень громадянської культури суспільства, та певної мірою визначається ним. В той же час рівень індивідуальної громадської активності визначає рівень розвитку суспільної громадської активності. Це взаємопов'язані явища, де особистість проявляючи громадську активність підвищує її суспільний рівень, що в свою чергу зумовлює прояви громадської активності інших людей.

Громадська активність заснована на свідомому бажанні людини брати участь у суспільному житті. Громадська активність особистості розглядається як прояв діяльнісної природи людини та уособлює собою ініціативний вплив особистості на оточуюче середовище, на інших людей і на саму себе.

Досліджуючи залежність громадської активності, від території проживання А.Гусєва довела, що молоді в різних регіонах Україними має різні показники активності. Різницю у рівнях громадської активності в регіонах пояснюють культурною традицією та соціальним капіталом територій[1., с.13].

Виокремлення меж громадської активності також є проблемним. В сферу громадської активності за А.Гусєвою входить:

- участь у вирішенні спільних проблем;
- розробка та реалізація програм розвитку громади;
- контроль влади та відстоювання прав громадянина.

В той же час, С.Чолій розмежовує громадську активність, що є участю особистістю в неполітичних відносинах з іншими людьми та суспільством в цілому та громадянську активність, що відповідає за реалізацію контролю влади та відстоювання своїх прав. На нашу думку, такий підхід є більш доцільним. Громадянська активність більшою мірою заснована на усвідомлення особистістю себе громадянином певної держави, як учасника правових відносин між ним та державою. Громадянська активність детермінується громадянськістю особистості, вона заснована на бажання дотримуватись правил та законності існування в державі, та тісно пов'язана з правовою свідомістю.

Задачі, що ставить перед особистістю суспільство, потребують для свого вирішення не лише загальних навичок діяльності, таких як планування, оцінка, контроль, тощо. Для їх успішного розв'язання особистість має володіти специфічними уміннями, які називають – навички громадської дії. Це набір дій, що необхідно виконати для вирішення спільних проблем. До таких навичок можуть належати: вміння вести ділову переписку з органами влади, вміння передати інформаційне повідомлення до великої кількості адресатів, вміння взаємодіяти з представниками правоохоронних органів, тощо. Відсутність цих навичок послаблюють громадську активність особистості, адже фактично в індивіда відсутній досвід, і як наслідок значна кількість ресурсів буде витрачена неефективно.

Важливим компонентом розвитку громадської активності виступає довіра особистості до громадського об'єднання, а також ставлення до оточуючих. Високий рівень розвитку активності особистості, призведе до розвитку її соціальної спрямованості. В той же час, висока особистісна активність не означає високу громадську активність особистості. Громадська активність полягає у вирішенні індивідами спільних проблем взаємодії з державою та співіснування. Відповідно за умови наявності лише високого рівня активності особистості, індивід може вирішувати власні проблеми за рахунок інших членів його громади чи об'єднання. В такому випадку, власні потреби постають для індивіда більш значимими ніж потреби інших людей. Психічно здорові особистості, навіть за умови конкуренції відчувають певне почуття провини, у випадку, якщо вони задовольняють свої потреби нехтуючи потребами оточуючих. Важливе виключення ставлять індивіди, що характеризуються низькими рівнем емпатії, тобто розуміння емоційного стану іншої людини та співпереживання. Так особистість може не усвідомлювати, що її егоїстичні дії завдали шкоди іншій людині.

Рівень емпатії виступає специфічним чинником розвитку громадської активності, адже для більшості інших сфер реалізації активності він не є настільки важливим. Зокрема трудова, навчальна, пошукова та творча активності не потребують наявності в особистості високого рівня співпереживання. В той же час, для громадської активності, емпатія виступає дуже важливим чинником.

Вирішення спільної проблеми потребує постійної кооперації та спілкування між собою. Слабко розвинені комунікативні навички можуть суттєво завадити вирішенню проблемної задачі. На відміну від загального рівня активності особистості, що може бути значно індивідуалізованою, громадська активність – це завжди колективний процес, в ході якого індивіди об'єднуються для вирішення спільних задач.

Підсумовуючи, можна сказати, що громадська активність може розглядати як:

- Суспільно-політична активність;
- Соціально-політична активність;
- Політична активність;
- Громадянська активність.

Дослідження громадської активності, як самостійного феномену лише починаються. Серед чинників громадської активності можна виділити:

- наявність навичок громадської дії;
- рівень емпатії особистості;
- рівень розвитку комунікативних навичок;
- загальна громадянська культура населення;
- ефективність діяльності соціальних інститутів.

Література:

1. Гусєва А.В. Психологічні чинники готовності до громадської активності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. О. , 2009. — 19 с.
2. Мясищев В.Н. Психология отношений. – М.:МПСИ, 2005. – 158с.
3. Психология человека от рождения до смерти / Под общей редакцией А.Реана. СПб. ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 683 с.
4. Хазратова Н.В. Психологія відносин особистості й держави. Монографія. – Луцьк: РВВ ВДУ "Вежа", 2004. – 276 с.
5. Хайкин В.Л. Активность (характеристики и развитие). – М.: НПО «МОДЭК», 2000. – 448с.
6. Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер, 2010. – 607с.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор Кузьменко Віра Ульянівна

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

Татьяна Балицкая
(Луганск, Украина)

Развития личностных компетенций социальных работников

Актуальность. Социальная работа - одно из важнейших условий и одновременно средств развития и совершенствования человека и общества, реализации их устремленности к благу и достижения ими благополучия. Она призвана создавать необходимые условия не только для социального обеспечения отдельных индивидов, групп, обществ, но и для развития их возможности выстраивать свою жизнь, мобилизовывать внутренние ресурсы для преодоления жизненных кризисов. Современная практическая социальная работа развивается на основе научно обоснованных подходов, принципы которых начали формироваться в начале XX в., и нуждается в надлежащей профессиональной подготовке [2].

Эффективность социальной работы зависит не только от уровня подготовки специалиста, его знаний и опыта, но и от личностных характеристик, качеств, мировоззренческой сферы и жизненной позиции. Социальный работник должен произвести для себя определенную систему ценностей, которая должна согласовываться с сущностью и содержанием социальной работы, общественными нормами и традициями и тому подобное. Большинство клиентов считают, что лучше их поймет человек, который имеет профессиональный и жизненный опыт, умеет проняться чувствами собеседника.

Социальная работа принадлежит к тяжелым в физическом и психологическом плане профессиям, поскольку социальные работники имеют дело со сложными, в т.ч. грустными (печальними) сторонами человеческой жизни. Такую работу сопровождает избыточная потеря психической энергии, которая вызывает усталость и прежде всего, эмоциональное истощение. Процесс социальной работы не всегда бывает успешным и результативным, работники испытывают неудачи, переживают разочарование, приобретают негативный опыт. При таких условиях социальный работник должен соответствовать психологическим требованиям, предъявляемым профессией.

К сожалению, не каждый человек пригоден для социальной работы; основным определяющим фактором здесь является система ценностей кандидата, которая в конечном счете определяет его профессиональную пригодность и эффективность практической деятельности. Представление об абсолютной ценности каждого человека переходит здесь из разряда философского понятия в категорию базисного психологического убеждения как основы всей ценностной ориентации индивида.

Стиль поведения социального работника, обусловленный совокупностью его личностных компетенций, именно это и оказывает решающее воздействие на систему отношений, которые он формирует.

Компетенции – продемонстрированная способность личности выполнять задания и обязанности согласно стандарту, установленному для определенной работы в определенной отрасли [4, С. 25].

Исходя из всего сказанного, **цель статьи**: рассмотреть процесс развития личностных компетенций социальных работников.

Роль личностных компетенций социального работника, несомненно, велика в его профессиональной деятельности. Среди них можно выделить такие, как гуманистическая направленность личности, личная и социальная ответственность, обостренное чувство добра и справедливости, чувство собственного достоинства и уважение достоинства другого человека, терпимость, вежливость, порядочность, эмпатичность, готовность понять других и прийти к ним на помощь, эмоциональная устойчивость, личностная адекватность по самооценке, уровню притязаний и социальной адаптированности [10].

Одна из них отражает психические процессы (восприятие, память, воображение, мышление), психические состояния (усталость, апатия, стресс, тревожность, депрессия), внимание как состояние сознания, эмоциональные и волевые проявления (сдержанность, индифферентность, настойчивость, последовательность, импульсивность) и т.д. Некоторые из этих психологических требований являются основными, без них вообще невозможна качественная деятельность. Другие играют, на первый взгляд, второстепенную роль. Если кто-то из социальных работников не отвечает психологическим требованиям, предъявляемым профессией, то отрицательные последствия такого несоответствия могут проявиться не так быстро, но при неблагоприятных условиях они практически неизбежны.

Психологическое несоответствие требованиям профессии особенно сильно проявляется в сложных ситуациях, когда требуется мобилизация всех личных ресурсов для решения сложной, чаще всего нестандартной задачи.

Чем труднее для освоения профессия, чем более значима она в социальном отношении, тем крупнее должны быть блоки личностных свойств, принимаемых в качестве основы профессиональной пригодности. Когда же дело касается специалиста социальной сферы, то при подборе кадров следует оценивать целостный образ личности, в формировании которой существенную роль играет, с одной стороны, опыт работы с людьми, а с другой - установки и ценностные ориентации кандидата.

К другой группе качеств относятся такие психологические качества, как самоконтроль, самокритичность, самооценка своих поступков, а также стрессоустойчивые качества - физическая тренированность, самовнушаемость, умение переключаться и управлять своими эмоциями.

Исследователи определяют и такую группу качеств, как коммуникабельность (умение быстро устанавливать контакт с людьми); эмпатичность (улавливание настроения людей, выявление их установок и ожиданий, сопереживание их нуждам); аттрактивность (внешняя привлекательность личности); красноречие (умение внушать и убеждать словом) и др.[10].

Таким образом, к числу обязательных качеств и умений социального работника относятся следующие: • эмпатийность; • психологическая компетентность; • деликатность и тактичность; • гуманность, милосердие; • уверенность в себе; • организаторские и коммуникационные способности; • высокая духовная культура и нравственность; • социальный интеллект (умение адекватно воспринимать и анализировать социальные ситуации и других людей); • умение быть интересным для окружающих и неформальным в работе с клиентом; • направленность на интересы, потребности и защиту человеческого достоинства клиента; • стремление к постоянному повышению профессиональных знаний; • умение соблюдать конфиденциальность служебной информации и личных тайн клиента; • честность и моральная чистота в профессиональных делах.

Таким образом, социальная работа как профессия требует основательной подготовки и постоянного совершенствования специалистов в этой области.

Личностные качества социальных работников можно разделить на следующие группы: психологические требования к профессии (установки и ценностные ориентации, психологические процессы, психологические состояния, эмоциональные и волевые проявления); психологические качества (самоконтроль, самооценка, самокритичность) стрессоустойчивые качества (физическая тренированность, самовнушаемость, умение управлять своими эмоциями); коммуникабельность; эмпатичность; аттрактивность; красноречие. Социальный работник должен обладать навыками педагогической деятельности (педагогическая техника, педагогический такт, педагогическая наблюдательность) и профессиональными качествами (доброжелательность, профессиональная компетентность, организаторско-коммуникативные способности, нервно-психическая выносливость, отношение к себе, высокий морально-этический уровень).

Развитие названых выше качеств личности, возможно благодаря тренингу.

Тренинг – это одна из самых эффективных форм обучения. Этому есть много подтверждений: *во-первых*, тренинги максимально практичны – это получение ценного опыта в действии, совместно с ведущими и другими участниками группы; *во-вторых*, на тренинг приходят люди с близкими задачами, а, следовательно, участник получает возможность обучаться не только у ведущего, но и у других участников, перенимать опыт; *в-третьих*, в отличие от «традиционной» модели обучения, где предлагаются общие для всех теоретические концепции, тренинг предоставляет возможность каждому участнику выбрать те методы и технологии, которые подходят именно ему с его жизненным опытом и ценностями.

А ещё *тренинг* – это содержательные упражнения, ролевые и психологические игры, «добрые» провокации, обучающая парная и групповая работа, это живое общение, сложные задачи, интригующие вопросы и постоянное развитие [2].

Целью тренинговой программы для социальных работников является овладения умениями анализа и коррекции личностных компетенций необходимых для успешной профессиональной деятельности.

Темы, выносимые на тренинг: -личностные компетентности социального работника; -восприятие и саморефлексия социального работника; -коммуникативная деятельность и получение обратной связи; -мотивация, мониторинг и личностное развитие социального работника; -управление стрессом; -психологическая готовность ставить цель, принимать решение и брать ответственность на себя; -работа с людьми и формирование лидерских качеств.

Глубина рассмотрения каждой темы зависит от групповых интересов, характера проблем участников тренинга и личного творчества тренера-психолога.

Таким образом, тренинг развития личностных компетенций, является принципиально новой формой подготовки и переподготовки работников социальной сферы, открывающей новые возможности повышения результативности деятельности социальных служб Украины, и отражает общую тенденцию гуманизации отношений в сфере социальной деятельности.

Литература:

1. Бесчастный В.Н., Лефтеров В.А., Литвинова Г.А. Психология эффективного руководителя ОВД: научно-практическое пособие. – Донецк, 2005. – 192 с.
2. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учебное пособие. – 2-е изд. , перераб. И доп. – М.: Издательство «Ось-98», 2000. – 224 с.
3. Галагузова, М.А. Профессиональная подготовка социальных работников. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. С. 15-18.
4. Джанні Роз ас та Валлі Корбанезе. Глосарій основних термінів із навчання та підготовки кадрів для роботи. Міжнародний навчальний центр МОП, 2006. – С. 25.
5. Друкер Питер Ф. Рынок: Как выйти в лидеры. Практика и принципы /Пер. с англ. А. Мкервали. – М.: Бук Чембэр Интернэшнл, 1992. – 334 с.
6. Єфремцева С.А. Тренінг спілкування…/ за ред. Ю.З. Гільбуха.- К.: Ін-т психології АПН України, 1994. – 80 с.
7. Прутченков А.С. Школа жизни. Методические разработки и сценарии занятий социально-психологических тренингов. – М.: Российское педагогическое агентство, 2000. – 192 с.
8. Тигранян Р.А. Стресс и его значение для организма. – М., 1988.
9. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. – М.: Наука, 1984.
10. Холостова, Е.И. Профессионализм в социальной работе: учебное пособие / Е.И. Холостова. - 2-е изд. - М.: Дашков и Кє, 2008. С. 44-53; 55-57.
11. Цветков Э. А. Мастер самопознания, или Погружение в Я. – СПб.: Лань, Полисет, 1995. – 192 с.
12. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М.: Интерпракс, 1995.

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

В.С. Богушевський, В.Ю.Сухенко
(Київ, Україна)

КОМП'ЮТЕРНА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ПАРАМЕТРІВ І УПРАВЛІННЯ КОНВЕРТЕРНОЮ ПЛАВКОЮ

Як правило навіть при повній модернізації конвертера система, моделі, алгоритми, засоби контролю і регулювання процесу, підходи до побудови обчислювального комплексу не є уніфіковані, а враховуючи неодночасну модернізацію конвертерів в цеху, що розтягується на роки і десятиріччя (кількість конвертерів в цеху коливається від 2 до 6), устаткування й системи автоматизації в цеху важко сумісні [1, с. 155]. Це свідчить про актуальність розробки автоматизованої системи керування (АСК) конвертерною плавкою.

Метою досліджень була розробка принципу створення системи, моделі управління конвертерною плавкою й технічних засобів для її реалізації.

Результати досліджень

Система є складовою АСК ТП конвертерної плавки. Розроблена для умов ПАТ „Міттал Стіл Кривий Ріг". В цеху працює шість 160-т конвертерів. У склад АСК ТП входять: 4 контролери для зв'язку з об'єктом, зокрема контролер управління приводами повороту конвертера, переміщення кисневої фурми і торкрет-фурми; контролер управління приводами механізмів тракту подання сипких і феросплавів; контролер виміру параметрів плавки й газоочищення; комунікаційний контролер для зв'язку з інтелектуальними вимірювачами DIGITEMP, MULTILAB й ін.; автоматизовані робочі місця, зокрема 3 робочі станції, що входять у склад пульта машиніста дистрибутора, 2 станції інженіринга, 1 робоча станція старшого майстра ВАСК ТП; сервер бази даних; сервер-шлюз для зв'язку з сторонніми системами.

Як базовий засіб автоматизації обрано контролери SLC з процесорами SLC/05, що вміщують Ethernet 10/100 Мб-порт і 64 Кб пам'яті. Також процесор забезпечує підтримку протоколу TCP/IP, можливість ON-LINE програмування по мережі Ethernet, підтримку SNMP протоколу для мереженого адміністрування, високошвидкісне пересилання даних „точка-до-точки" з використанням інструкції Message, високу швидкість роботи (тривалість скану 0,9 мс/К), розширений набір математичних інструкцій (ПІД, дані з плаваючою крапкою). У складі контролера знаходиться більше 60 модулів уводу-виводу.

Вибір техніки Allen Bradley визначався також експлуатацією на підприємстві систем з цими контролерами. Для зв'язку з інтелектуальними приладами по послідовним інтерфейсам використано комунікаційний процесор I-8000.

При розробці систем застосовано таке базове програмне забезпечення фірми Rockwell Software: RSLogix500 для програмування контролерів SLC500; RSView32-SCADA-система для програмного забезпечення верхнього рівня; RSSQL, що забезпечує заповнення бази даних MSSQL сервера системи даними із контролерів SLC або робочих станцій.

Робочі станції системи реалізовані на базі ПЕОМ рівня Celeron D336 2.8GHz/512Mb/SATA 80Gb офісного виконання. Для забезпечення необхідних умов експлуатації системні блоки робочих станцій пульта машиніста дистрибутора встановлені в шафу робочих станцій, що розташована в машзалі системи, а консолі (РКІ-монітор, технологічна клавіатура з TOUCH-PAD), що установлені на пульті машиніста дистрибутора, підключені до ПЕОМ через KVM-подовжувачі.

Як сервер системи використано сервер Netfire („Квазар-Мікро") рівня Pentium Xeon 3,2GHz/4x1024MbDDR2/6x73Gb.

Модель системи контролю параметрів ванни конвертера реалізує такі задачі: динамічного розрахунку прогнозованої маси рідкої сталі на випуску плавки, швидкості зневуглецювання, вмісту вуглецю і температури у ванні конвертера при продувці й додувці. Результати розрахунку виводяться на відеокадри РКІ-монітора машиніста дистрибутора.

Розрахунок прогнозованої маси рідкої сталі на випуску плавки $m_{\text{ст}}^{\text{р}}$

$$m_{\text{ст}}^{\text{р}} = (1-\gamma_1 \cdot \frac{\tau_{\text{пр}}}{\tau_{\text{пр}}^{\text{р}}})[m_{\text{ч}} + m_{\text{б}}(1-e^{-\gamma_2 \cdot \varphi(\mu, m_{\text{б}}) \cdot \frac{\tau_{\text{пр}}}{\tau_{\text{пр}}^{\text{р}}}})], \quad (1)$$

де γ_1, γ_2 – умовно-постійні коефіцієнти; $\tau_{\text{пр}}$ – тривалість продувки, хв.; $m_{\text{ч}}$, $m_{\text{б}}$ – відповідно маса чавуна і брухту, т; $\varphi(\mu, m_{\text{б}})$ – функція, що залежить від насипної щільності брухту μ і його маси. Для вагового брухту $\varphi(\mu, m_{\text{б}}) = 0{,}7\, m_{\text{б}}/m_{\text{ср}}$, для брухту середньої насипної щільності $\varphi(\mu, m_{\text{б}}) = 1{,}0\, m_{\text{б}}/m_{\text{ср}}$, для легкого – $\varphi(\mu, m_{\text{б}}) = 1{,}5\, m_{\text{б}}/m_{\text{ср}}$. Тут $m_{\text{ср}}$ – умовно-постійна величина, індекс „р" – розрахункове значення.

Швидкість зневуглецювання металу $V_{\text{с}}$, %/хв., визначається за хімскладом газів, що відходять і дорівнює:

$$V_{\text{с}} = \frac{0{,}536(\text{CO}+\text{CO}_2)}{(1+\alpha \cdot t_{\text{г}}) \cdot m_{\text{ст}}^{\text{р}} \cdot 10^3} \cdot v_{\text{г}}, \quad (2)$$

де CO, CO_2 – відповідно вміст окису і двоокису вуглецю в газах, що відходять, %; $v_{\text{г}}$ – витрата газів, м^3/хв.; α – коефіцієнт об'ємного розширення газів, що дорівнює 1/273 $^{\circ}$C^{-1}; $t_{\text{г}}$ – температура газів, $^{\circ}$C.

При відсутності виміру витрати газів, що відходять, $v_{\text{г}}$, останні визначаються за формулою:

$$v_{\text{г}} = \frac{\text{Ar}_{\text{п}}\text{N}_{2\text{д}} - \text{Ar}_{\text{д}}\text{N}_{2\text{п}}}{\text{Ar}_{\text{п}}\text{N}_{2\text{г}} - \text{Ar}_{\text{г}}\text{N}_{2\text{п}}} v, \quad (3)$$

де $Ar_п$, $Ar_д$, $Ar_г$ – відповідно вміст аргону у повітрі, дутті й газах, що відходять, %; $N_{2п}$, $N_{2д}$, $N_{2г}$ – відповідно вміст азоту в повітрі, дутті й газах, %; v – витрата дуття, м^3/хв.

Прогнозований вміст вуглецю в металі по ходу продувки визначається по формулі:

$$C_г^р = \frac{C_ч m_ч + C_б m_б + C_в m_в^р}{m_{ст}^р} - \int_0^{\tau_{пр}} V_с d\tau, \quad (4)$$

де $C_б$, $C_в$ – вміст вуглецю в брухті і вапні, %. Тут вміст вуглецю в чавуні визначається за хімічним складом чавуна й його температурою

$C_ч = к_0 + к_1 Si_ч + к_2 Mn_ч + к_3 P_ч + к_4 S_ч + к_5 t_ч$, (5)

$к_0$ – $к_5$ – умовно-постійні коефіцієнти.

Вміст вуглецю в брухті визначається як середнємасове з його вмісту в окремих складових. Вміст вуглецю у вапні визначається аналізом його проб.

В останній фазі продувки вміст вуглецю в металі визначається по формулі:

$$C_г^р = \sqrt{1/(\beta_1 / V_с + \beta_2)} \text{ при } \tau_{пр} \geq 0{,}8\tau_{пр}^р, \quad (6)$$

де $C_г^р$ – вміст вуглецю в металі, що розрахований за газовим аналізом; β_1, β_2 – умовно-постійні коефіцієнти.

Температура металу t, ^{0}С, що визначається за швидкістю її зміни, дорівнює:

$$t = t_п + \int_0^{\tau_{пр}} v_t d\tau, \quad (7)$$

де $t_п$ – початкове значення температури ванни, ^{0}С; v_t – швидкість зміни температури ванни, ^{0}С/хв.; $\tau_{пр}$ – тривалість продувки, хв.

Початкове значення температури ванни визначається по формулі

$$t_п = c_1 t_ч + \sum_1^3 c_2(\varphi) m_б(\varphi) + c_3 m_{вд} + c_4(f)\tau_п + \Delta t, \quad (8)$$

де $t_ч$ – температура чавуну, ^{0}С; $m_б(\varphi)$ – маса частини брухту, що розплавився при заливці чавуну, т; $m_{вд}$ – маса вапна, що завантажена на дно конвертера, т; $\tau_п$ – тривалість простою конвертера, год.; Δt – поправка за досвідом попередніх плавок, ^{0}С; φ, f – функції, що визначаються відповідно насипною масою брухту і тривалістю простою конвертера; c_1 – c_4 умовно-постійні коефіцієнти.

Маса частини брухту, що розплавився при заливці чавуну, визначається коефіцієнтом c_2, який характеризує втрати температури металу на розплавлення брухту і залежить від його насипної маси:

$\varphi_1 = c_5 \cdot c_6$ – для дрібного брухту,

$c_2 = \varphi_2 = c_5 \cdot c_7$ – для брухту середньої консистенції,

$\varphi_3 = c_5 \cdot c_8$ – для габаритного брухту.

Тут коефіцієнт c_5 є функцією питомої теплоти $Q_б$, що витрачена на нагрівання і розплавлення брухту, і дорівнює 1368 · 10^3 кДж/т;

Втрати тепла випромінюванням і теплопровідністю через стінку конвертера в період простою визначаються коефіцієнтом c_4, що є нелінійною функцією від тривалості простою:

c_9 – для $\tau_п$ < 0,2 год.;

$c_{10}(\tau_п$ – 0,2) – для 0,2 год. <$\tau_п$ < 1,0 год.;

$c_{11}(\tau_п$ – 1,0) · 1,0 год. <$\tau_п$ < 2,0 год.;

$c_{13}(\tau_п$ – 1,0) · c_4 = $\tau_п$ > 2,0 год.;

Поправка за [illegible] опередніх плавок визначається за формулою:

$$\Delta t = c_{15}\sqrt{t_{(n-1)}^ф - t_{(n-1)}^р}\,\mathrm{Sign}[t_{(n-1)}^ф - t_{(n-1)}^р], \quad (3)$$

де $t_{(n-1)}^ф$, $t_{(n-1)}^р$ – відповідно фактичне і розраховане значення температури на ($п$ – 1)-й плавці, ^{0}С (приймається значення на першій повалці); $\mathrm{Sign}[t_{(n-1)}^ф - t_{(n-1)}^р]$ – функція, що приймає значення „плюс”, якщо вираз у квадратних дужках додатній, і „мінус”, якщо вираз – від’ємний; c_5 – c_{15} умовно-постійні коефіцієнти.

Основний принцип, що покладений в розробку моделі управління, такий: для плавок з однаковими початковими (маса, хімсклад і температура чавуна, маса, щільність і хімсклад металевого брухту тощо) і кінцевими (задана марка сталі за хімскладом і температурою, її маса тощо) умовами керуючі діяння по переводу плавки із початкового стану в кінцевий (маса шихтових матеріалів, зокрема металевої частини шихти, режим дуття тощо) повинні бути однаковими [2].

Модель керування повинна забезпечити статичне (визначення режиму проведення плавки до її початку, виходячи із значень вихідних параметрів), динамічне (контроль прямими і непрямими методами основних

параметрів плавки – швидкості зневуглецювання, температури ванни, основності шлаку – і коректування керуючих діянь, що визначені статичною моделлю, у відповідності з реальним проходженням процесу), замкнене керування продувкою конвертерної плавки й введення розкиснювачів у виплавлений метал (поступовий перехід по мірі зростання якості керування від системи прийняття рішень до системи прямого цифрового керування).

Реалізація основного принципу створення моделі стосовно статичного керування плавкою виглядає наступним чином. Маючи вибірку траєкторій керування успішно проведених плавок, можна говорити про виділення в реальній траєкторії двох складових: програмної частини і додаткового керування, що зв'язане як з неточним визначенням вихідного стану, так і з дією перешкод. Стратегія керування не може бути зведена до чисто детермінованої [3], а складається з детермінованої частини (вибір програми) і стохастичної (визначення додаткових керуючих діянь). Для визначення першої частини проводиться класифікація плавок за початковими і кінцевими умовами плавки. Кожна проведена плавка відноситься до того чи іншого класу (плавка „позитивного" досвіду). При цьому виникає протиріччя: при малому діапазоні розбиття параметрів на класи кількість класів непомірно зростає, при великому – суттєво починає впливати нелінійність залежностей в середині діапазону. Протиріччя вирішено шляхом визначення додаткових керуючих діянь в межах діапазону [4].

Маючи на увазі, що об'єкт (конвертер) дрейфує в процесі експлуатації (зношується футерівка, що змінює теплові втрати, заростає горловина, що впливає на режим видалення газів із порожнини конвертера, зношується фурма, що міняє режим дуття тощо), а виплавляється великий сортамент сталей, плавки „позитивного" досвіду можуть відрізняться за станом об'єкту. Тому модель доповнюється корегуючим фактором на стан об'єкту, який визначається за неточністю керування на попередніх плавках [5].

Такий же підхід застосовується і для інших частин моделі. Звичайно для кожної з них масив плавок „позитивного" досвіду будується окремо. Розбиття плавок на класи по окремим задачам наведено в [6].

Висновки

Принципи побудови системи і моделі перевірені при розробці системи управління конвертерною плавкою, яка показала правомірність застосування їх при розробці систем і моделей управління різними процесами.

Література:

1. Основи металургійного виробництва металів і сплавів: Підручник / Д.Ф. Чернега, В.С. Богушевський, Ю.Я. Готвянський та ін.; За ред. Д.Ф. Чернеги, Ю.Я. Готвянського. – К.: Вища школа, 2006. – 503 с.
2. Bogushevsky V., Sharbatian M., Suhenko V. Automatic control of converter process // Materialy IV Mezinarodni Vedecko-Practicka Ronference "Evropska Veda XXI Stoleti-2008", 16 – 30 kvetna 2008 roku. – P. 26 – 29.
3. Богушевский В.С. Про використання детермінованого підходу при побудові математичної моделі конвертерного процессу / В.С. Богушевский, В.Ю. Сухенко // Спеціальна металургія: вчора, сьогодні, завтра. К.: «Політехніка», 2009. – С. 228 – 233.
4. Богушевский В.С. Компьютерная модель расчета шихтовки и продувки конвертерной плавки / В.С.Богушевский, Г.Г. Грабовский, В.М.Михайлов и др. // Сталь. – 2006. – № 1. – С. 18 – 21.
5. Реализация модели управления конвертерной плавкой в системе принятия решений / В.С.Богушевский, В.Ю. Сухенко, Е.А. Сергеева, С.В. Жук // Автоматика. Автоматизація. Електричні комплекси та системи. – 2010. – № 1 (25). – С. 101 – 105.

Лаззат Дюсембаева
(Астана, Казахстан)

ПРИМЕНЕНИЕ НЕЙРОННЫХ СЕТЕЙ В ФИНАНСОВОЙ СФЕРЕ

В современном мире прогресс производительности программиста практически достигается только в тех случаях, когда часть интеллектуальной нагрузки берут на себя компьютеры. Одним из способов достигнуть максимального прогресса в этой области, является "искусственный интеллект", когда компьютер берет на себя не только однотипные, многократно повторяющиеся операции, но и сам сможет обучаться. Кроме того, создание полноценного "искусственного интеллекта" открывает перед человечеством новые горизонты развития.

Характерный пример успешного применения нейронных вычислений в финансовой сфере - управление кредитными рисками. Как известно, до выдачи кредита банки проводят сложные статистические расчеты по финансовой надежности заемщика, чтобы оценить вероятность собственных убытков от несвоевременного возврата финансовых средств. Такие расчеты обычно базируются на оценке кредитной истории, динамике развития компании, стабильности ее основных финансовых показателей и многих других факторов. Один широко известный банк США опробовал метод нейронных вычислений и пришел к выводу, что та же задача по уже проделанным расчетам подобного рода решается быстрее и точнее. Например, в одном из случаев оценки 100 тыс. банковских счетов новая система, построенная на базе нейронных вычислений, определила свыше 90% потенциальных неплательщиков.

Другая очень важная область применения нейронных вычислений в финансовой сфере - предсказание ситуации на фондовом рынке.

Стандартный подход к этой задаче базируется на жестко фиксированном наборе "правил игры", которые со временем теряют свою эффективность из-за изменения условий торгов на фондовой бирже. Кроме того, системы, построенные на основе такого подхода, оказываются слишком медленными для ситуаций, требующих мгновенного принятия решений. Именно поэтому основные японские компании, оперирующие на рынке ценных бумаг, решили применить метод нейронных вычислений. В типичную систему на базе нейронной сети ввели информацию общим объемом в 33 года деловой активности нескольких организаций, включая оборот, предыдущую стоимость акций, уровни дохода и т.д. Самообучаясь на реальных примерах, система нейронной сети показала большую точность предсказания и лучшее быстродействие: по сравнению со статистическим подходом дала улучшение результативности в целом на 19%.

Следующий пример, довольно близкий к области финансового рынка, - оценка стоимости недвижимости. Решение этой задачи зависит в основном от опыта сотрудника риэлтерской фирмы, учитывающего множество таких

неравноценных факторов, как доля собственности, качество постройки, окружающая обстановка и т.д. Группа исследователей из университета г.Портсмут (Великобритания) заложила в вычислительную систему на базе нейронной сети данные по оценке недвижимости из обзоров риэлтеровских фирм и списков аукционных цен. Результат показал, что самообучившаяся система дает оценки стоимости, хорошо коррелируемые с экспертными заключениями специалистов этого профиля.

Пример удачного прогнозирования динамики биржевых курсов по заказу Chemical Bank продемонстрировала фирма Logica. На технической базе Sun SPARCstation LX с помощью нейронных вычислений моделировались рынки валютных курсов доллар/швейцарский франк и немецкая марка/швейцарский франк. Выбор именно этих валют объяснялся высоким уровнем подвижности первого соотношения и малым - второго (до кризиса в 1993 году). Данные о динамике кросс-курсов этих валют собирались с 1 октября 1992 года по 1 октября 1993 года, при этом ценовые прогнозы характеризовались пятью категориями: большой рост, малый рост, без изменений, малый спад, большой спад. В итоге нейронная система предсказала за вышеупомянутый годовой период 55 % реальных данных по первому соотношению валют и 23 % - по второму.

Лондонская фондовая биржа (ЛФБ) начала внедрение автоматизированной системы с элементами искусственного интеллекта на базе нейронных вычислений для контроля внутреннего дилинга. Первый этап инсталляции этой системы, разработанной лондонской фирмой SearchSpace и получившей кодовое наименование MonITARS (Monitoring Insider Trading and Regulatory Surveillance), успешно завершен.

По оценкам экспертов, бум вокруг систем искусственного интеллекта в финансовой индустрии пришелся на период 1984 - 1989 гг. В основном он затронул США и в меньшей степени Великобританию, где разработчики сложных имитационных систем для военных (типа программы "Звездные войны") решили попытать счастья на Уолл-стрит. Многие разработчики действительно обогатились, чего нельзя сказать о финансовых структурах, чьи завышенные ожидания эффекта от внедрения подобных систем не оправдались. Так, один крупный инвестиционный банк на Уолл-стрит потратил более 1 млн. долл. на разработку системы искусственного интеллекта для финансовых операций, но спустя некоторое время вынужден был вернуться к старой, "неинтеллектуальной". Одной из причин неудачи был недостаточный по сравнению с ожидаемым уровень производительности системы, полученный в результате ее внедрения.

Американская фондовая биржа в Нью-Йорке пошла по аналогичному пути, запустив в 1987 году автоматизированную систему Stockwatch Alert Terminal (SWAT) II. Ее расширенная версия - SWAT III - сейчас проходит бета-тестирование и, видимо, будет внедрена в начале года. Правда, фирма SearchSpace утверждает, что выбрала другую технологию (в отличие от SWAT), называемую "генетическими алгоритмами", и ведет переговоры о ее внедрении с рядом бирж Европы и Дальнего Востока.

В настоящее время банки пришли к выводу, что прикладные системы, разработанные на базе нейронных сетей, могут принести им пользу. На рынке уже предлагаются продукты подобного рода, определяющие вероятность риска при выдаче кредита, а также пакеты моделирования и прогнозирования банкротства, анализа портфеля ценных бумаг и торговли акциями. Нейронные сети заменяют традиционные системы в таких научно-технических областях, как статистические методы, распознавание образов, линейный и нелинейный математический анализ.

Mellon equity Associates - подразделение Mellon Bank в Питтсбурге (США) — достаточно давно применяло собственную систему анализа линейной регрессии для распределения фондов и специальной селекции акций. В ходе работы они обнаружили, что между различными оценочными параметрами существуют нелинейные связи, не поддающиеся точному учету с помощью имеющегося у них инструментария.

Поскольку данное направление работ составляет примерно половину всего бизнеса компании (под управлением находится около 2.5 млрд. долл. инвестиций), то поиск более точных средств стал жизненно важной задачей. После тщательного анализа разных систем разработок ПО с помощью нейронных сетей Mellon Equity Associates выбрала пакет Neural-Works Professional II/Plus 5.0 фирмы NeuralWare (Питтсбург). Основанием для этого послужило наличие у него таких возможностей, как усиленный темп самообучения на базе "генетического алгоритма", очень важного для моделирования систем "с шумом".

По мнению руководителей NeuralWare Inc., методика линейного статистического анализа имеет следующие недостатки. При финансовых расчетах существует сильная взаимосвязь между отношением цена/доходы одинаковых рынков и темпами изменения дивидендов краткосрочных инвестиций. Когда на кривой, отображающей динамику последних, есть точки экстремума, то линейные методы могут дать переоценку первых.

Neural-Works Professional II/Plus 5.0, инсталлированный в компании Mellon Equity Associates, ориентирован на IBM-совместимый ПК с 486-м процессором (правда, в качестве препроцессора там используется мэйнфрейм VAX) и содержит компилятор языка С и стандартные электронные таблицы. Пакет внедрялся в течение четырех-пяти месяцев и в рабочем режиме функционирует с января 1994 года.

Гораздо более распространены случаи, когда в финансовых структурах применяются уже готовые приложения на базе нейронных сетей, например для автоматического распознавания чеков. Подобная система Quick Strokes-IFPS фирмы Mitek Systems (Сан-Диего, шт. Калифорния) была установлена в 1993 году в Федеральном резервном банке Чикаго. Она позволяет оперативно распознавать сканируемые чеки, используя среду обработки данных на базе мэйнфрейма.

Департамент торговли и индустрии правительства Великобритании спонсирует две программы, направленные на развитие нейронных вычислений в финансовой сфере. Это "Клуб нейропрогнозирования", созданный Лондонской школой бизнеса совместно с университетским колледжем Лондона (UCL), и "Нейронные сети для финансовых услуг", продвигаемый фирмой TBS Bank Technology с UCL и Центром прогнозирования Henley. Вместе с тем среди множества финансовых институтов, известных как пользователи или исследователи этой технологии, фигурируют такие гиганты, как Chemical Bank, Citibank, JP Morgan и др.

Начав работу в этом направлении сравнительно недавно, программисты Великобритании уже добились ощутимых результатов. Группа специалистов, входящих в "Клуб нейропрогнозирования", создала нейронную систему для выработки тактики распределения фондов на глобальных рынках облигаций. Она охватывает семь отдельных географических регионов: Великобританию, Францию, Германию, Японию, США, Канаду, Австралию, и каждый из них моделируется особой локальной сетью нейронов. Все они проходят своеобразный процесс обучения на исторических данных с целью получения краткосрочных прогнозов ситуации на этом рынке за каждый месяц. Все локальные предсказания затем объединяются в Центре управления единым портфелем ценных бумаг.

Вышеописанная система с ноября 1992 года поступила на вооружение Североамериканской страховой компании в Бостоне (США). В итоге капитал этой компании быстро увеличился с 25 до 50 млн. долл., а портфель ценных бумаг показал доходность свыше 25 % в первый же год внедрения системы. В этом нет ничего удивительного, так как нейронная сеть представляет собой универсальное средство аппроксимации, способное решить любую задачу.

Прогнозирование на НС обладает рядом недостатков. Вообще говоря, нам необходимо как минимум 50 и лучше 100 наблюдений для создания приемлемой модели. Это достаточно большое число данных и существует много случаев, когда такое количество исторических данных недоступно. Например, при производстве сезонного товара, истории предыдущих сезонов недостаточно для прогноза на текущий сезон, из-за изменения стиля продукта, политики продаж и т.д.

Даже при прогнозировании требования на достаточно стабильный продукт на основе информации о ежемесячных продажах, возможно мы не сможем накопить историю за период от 50 до 100 месяцев. Для сезонных процессов проблема еще более сложна. Каждый сезон истории фактически представляет собой одно наблюдение. То есть, в ежемесячных наблюдениях за пять лет будет только пять наблюдений за январь, пять наблюдений за февраль и т.д. Может потребоваться информация за большее число сезонов для того, чтобы построить сезонную модель. Однако, необходимо отметить, что мы можем построить удовлетворительную модель на НС даже в условиях нехватки данных. Модель может уточняться по мере того, как свежие данные становится доступными.

Другим недостатком нейронных моделей - значительные затраты по времени и другим ресурсам для построения удовлетворительной модели. Эта проблема не очень важна, если исследуется небольшое число временных последовательностей. Тем не менее, обычно прогнозирующая система в области управления производством может включать от нескольких сотен до нескольких тысяч временных последовательностей.

Однако, несмотря на перечисленные недостатки, модель обладает рядом достоинств. Существует удобный способ модифицировать модель по мере того как появляются новые наблюдения. Модель хорошо работает с временными последовательностями, в которых мал интервал наблюдений, т.е. может быть получена относительно длительная временная последовательность. По этой причине модель может быть использована в областях, где нас интересуют ежечасовые, ежедневные или еженедельные наблюдения.

Сегодня нейронные сети уже не являются уделом небольшой группы теоретиков. К нейросетевым приложениям подключаются инженеры и исследователи разных специальностей. Особенно радует прогресс в построении удачных нейросетевых моделей исследуемых явлений, полностью базирующихся на экспериментальных данных. Здесь наиболее полно проявляются замечательные свойства искусственных нейронных систем: массивная параллельность обработки информации, ассоциативность памяти и возможность к обучению на опыте. Это открывает новые перспективы для систематизации многочисленной экспериментальной информации в таких областях знаний, где традиционно трудно приживается математический формализм, например, в медицине, психологии и истории.

Литература:

1. Материалы Интернет-узла http://www.boosting.org/
2. *Gunther Eibl, Karl-Peter Pfeiffer.* Multiclass boosting for weak classifiers // *JMLR*. (Feb): 189–210, 2005.
3. URL: http://jmlr.csail.mit.edu/papers/volume6/eibl05a/eibl05a.pdf
4. *R. Meir, G. Ratsch.* An introduction to boosting and leveraging // In: *S.Mendelson* and *A. Smola*, editors, *Advanced Lectures on Machine Learning*, LNCS, pp. 119–184. a Springer, 2003.

В.В. Коленко, М.С. Сафонов,
О.В. Нарожний
(Херсон, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

Електронний документообіг — високотехнологічний і прогресивний підхід до суттєвого підвищення ефективності роботи організацій, навчальних закладів, підприємств.

Для якісного обслуговування потреб громадян вчорашні методи обробки інформації вже не є найкращими. Сьогодні необхідно мати доступ до інформаційних ресурсів і скоротити часові витрати на розв'язання задач, не пов'язаних з обслуговуванням громадян.

Відсутність необхідності вручну розмножувати документи, відслідковувати переміщення паперових документів всередині організації, контролювати порядок передачі конфіденційної інформації істотним образом знижує трудовитрати працівників. Наскрізний автоматичний контроль виконання на всіх етапах роботи з документами кардинально підвищує якість роботи виконавців, робить терміни підготовки документів більш прогнозованими і керованими.

Спільне використання систем електронного документообігу і сховищ інформації дозволяє систематизувати і поєднувати інформацію, що полегшує її аналіз і складання звітів. Для пошуку прихованих закономірностей у великих масивах даних можна приймати більш ефективні рішення і дії, що базується на відповідних технологіях діставання інформації з даних (data mining techniques).

Усе це можливо тільки в системі управління, побудованій на основі цілком електронного документообігу.

Інформаційні безпаперові технології полегшують процес управління знаннями. Вони створюють основу рішень, що забезпечують автоматизований і централізований обмін знаннями і дістають лише необхідну інформацію з усіх доступних джерел.

Системи електронного документообігу можуть сприяти створенню нової організаційної культури в органах влади, зробивши роботу більш легкою, цікавою і значимою. Інформаційні технології дозволяють працювати не тільки над виконанням внутрішньовідомчих задач, але і спільними зусиллями вирішувати більш широкий спектр проблем.

Електронний документообіг — це сукупність технологій, які не тільки значно оптимізують, але й істотно змінюють роботу органу влади. І цілком очевидно, що система подібного масштабу не може бути впроваджена «з нуля», оскільки, за торкнувши майже всі основні сторони діяльності, впровадження може викликати довгостроковий параліч у діяльності організації. Таким чином, перед розгортанням системи електронного документообігу необхідно виважено оцінити готовність всіх підрозділів організації, яких це торкається, до якісно нових технологій.

Впровадження електронного документообігу вимагає для всіх співробітників, які беруть участь у роботі з документами, наявності:

- засобів обчислювальної техніки з урахуванням необхідної продуктивності впроваджуваному ПЗ документообігу;
- обов'язковою є 100% оснащеність персональними комп'ютерами всіх працівників, які працюють з документами;
- засобів зв'язку пропускної здатності між всіма робочими місцями;
- автоматизованої системи діловодства, яка використовує програмне забезпечення, що допускає перехід до електронного документообігу;
- служб і технічних можливостей переводу вхідних паперових документів в електронну форму.

Запуск будь-якої комплексної інформаційної системи вимагає не тільки установки обладнання і настроювання ПЗ, але і перебудови бізнесів-процесів і перенавчання фахівців. Чим нижче обсяг зміни бізнесів-процесів при впровадженні системи — тим вище шанс дотримання строків впровадження, а інколи і взагалі запуску системи. Тому комплексні інформаційні системи завжди впроваджують поодинці, послідовно автоматизуючи відносно замкнуті сфери діяльності, згодом поєднуючи їх інтеграційною системою.

З технологічної точки зору система електронного документообігу являє собою інтеграційну систему, що охоплює діловодство і підготовку документів і поєднує їх із зовнішнім середовищем електронного обміну. Таким чином, для підвищення шансів завершення автоматизації органу влади в необхідний строк необхідно попереднє впровадження систем автоматизованого діловодства і засобів організації колективної роботи при підготовці документів.

Основною технологічною проблемою для фахівців при переході до електронного документообігу є використання електронного аналога власноручного підпису на документах. Без розуміння і впровадження цієї технології неможливо перейти на цілком безпаперову обробку, тому виникає необхідність впровадження цифрового підпису.

Електронний цифровий підпис (ЕЦП) (англ. digital signature) — вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Електронний цифровий підпис призначений для використання фізичними та юридичними особами - суб'єктами електронного документообігу:

- для ідентифікації підписувача;
- для підтвердження цілісності даних в електронній формі.

ЕЦП як спосіб ідентифікації підписувача електронного документу, дозволяє однозначно визначати походження інформації (джерело інформації), що міститься у документі. Завдяки цьому ЕЦП є також надійним засобом розмежування відповідальності за інформаційну діяльність у суспільстві, зокрема, відповідальності за дезінформування.

При підписанні електронного документу його початковий зміст не змінюється, а додається блок даних, так званий Електронний цифровий підпис. Отримання цього блоку можна розділити на два етапи:

На першому етапі за допомогою програмного забезпечення і спеціальної математичної функції обчислюється так званий «відбиток повідомлення» (message digest).

Цей відбиток має такі особливості:

- фіксовану довжину, незалежно від довжини повідомлення;
- унікальність відбитку для кожного повідомлення;
- неможливість відновлення повідомлення по його відбитку.

Таким чином, якщо документ був модифікований, то зміниться і його відбиток, що відобразиться при перевірці Електронного цифрового підпису.

На другому етапі відбиток документу шифрується за допомогою програмного забезпечення і особистого ключа автора.

Розшифрувати ЕЦП і одержати початковий відбиток, який відповідатиме документу, можна тільки використовуючи Сертифікат відкритого ключа автора.

Таким чином, обчислення відбитку документу захищає його від модифікації сторонніми особами після підписання, а шифрування особистим ключем автора підтверджує авторство документу.

Перевірка ЕЦП одержаного документу

Перевірка Електронного цифрового підпису одержаного документу проводиться декількома етапами:

На першому етапі адресат за допомогою програмного забезпечення Сертифікатом відкритого ключа автора розшифровує підписаний відбиток і одержує відбиток початкового документа.

За допомогою програмного забезпечення і спеціальної математичної функції з документу, який був одержаний, обчислюється його відбиток.

При перевірці ЕЦП порівнюються відбитки початкового і одержаного документів.

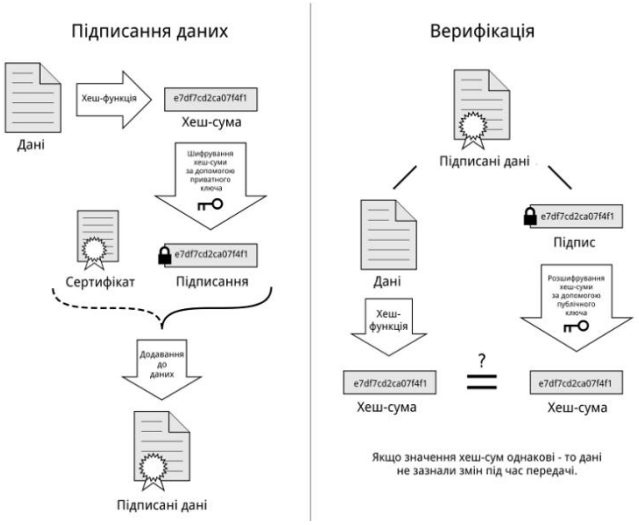

Рис. 1. Схема верифікації цифрового підпису документа

Література:

1. Хорошко В.О., Азаров О.Д., Шелест М.Є, Яремчик Ю.Є. Основи комп'ютерної стеганографії. Навчальний посібник для студентів і аспірантів. – Вінниця: ВДТУ, 2003. – 143с.
2. Асеев Г. Г. **Электронный документооборот. Учебник. - К**.: Кондор, - 2007. - 500с.

Науковий керівник : кандидат технічних наук, Нарожний О.В.

Александр Мельников, Наталья Лозинская
(Краматорск, Украина)

ПРОЕКТИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ДЛЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛИЗА ДАННЫХ ИНТЕРНЕТ-ПРОВАЙДЕРА

Интернет-провайдеры – компании, предоставляющие услуги доступа к всемирной сети Интернет – занимают в последние годы одно из ведущих положений на рынке услуг. Рост числа интернет-пользователей приводит к росту предложения в этой экономической нише и, соответственно, усилению конкуренции между провайдерами.

Многие производители программного обеспечения поддерживают разработки так называемых биллинговых систем, предназначенных для учета и тарификации всего спектра услуг, предоставляемых операторами связи. Как правило, такие системы являются многофункциональными, модульными, с открытым программным кодом, обеспечивающими комплексные возможности в реальном масштабе времени, значительную гибкость и масштабируемость для менеджмента и ускоренного внедрения услуг. Однако в большинстве таких систем не поддерживается использование математических методов для интеллектуального анализа имеющихся данных, что могло бы лучше обосновать принимаемые решения.

Наш интернет-провайдер использует биллинговую систему ABillS, которая предоставляет пользователю сайта следующий набор разделов: «Пакеты», «Поиск», «Новый пользователь», «Наряды», «Статистика», «Касса», «Журналы», «Карты», «Склад», «Справочники», «Online». Каждый раздел, в свою очередь состоит из нескольких подразделов. Так, подраздел «Статистика / Должники» предоставляет информацию по клиентам, имеющим задолженность по оплате – их данные (логин, ФИО, телефон и домашний адрес), сумму задолженности, дату последнего подключения и примечание.

Постановку задачи можно сформулировать следующим образом.

1. Классифицировать пользователей, имеющих задолженность (таблица «Должники») – объединить их в группы для удобства отработки и выдвижения гипотез о причинах возникновения долга.
2. Классифицировать операторов в зависимости от преобладающих в их деятельности типах действий (таблица «Действия оператора») – объединить их в группы для удобства анализа деятельности и выявления предпочтений.

В обоих случаях мы не можем заранее выделить число и характерные признаки каждой группы (класса объектов), поэтому необходимо решать задачу кластеризации. Также мы не можем четко определить число кластеров, поэтому в нашем случае целесообразно использование алгоритма иерархической агломеративной кластеризации [1].

Значимыми полями в таблице должников являются данные о районе, сумме долга и число дней, прошедших со дня последнего подключения. В действиях операторов – данные о времени и содержании действия, однако расчетным фактором во втором случае нужно считать частоту выполнения каждого действия оператора за период времени.

Необходимо разработать собственную программную систему, которая выполняла бы импорт данных из файла существующей информационной системы (html-страницы), обработку (приведение) исходных данных, решение задач кластеризации агломеративным иерархическим методом, представление результатов расчета в понятном и доступном виде.

Проектирование системы выполнялось на языке UML [2]. Возможности системы в виде диаграммы вариантов использования представлены на рис. 1, структура системы в виде диаграммы классов показана на рис. 2.

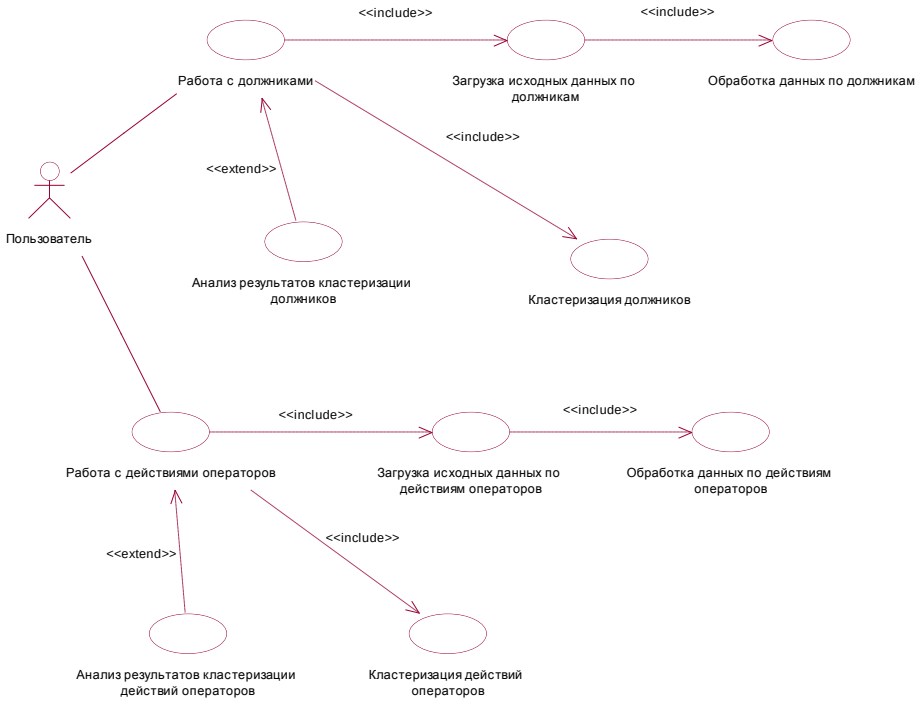

Рисунок 1 – Диаграмма вариантов использования

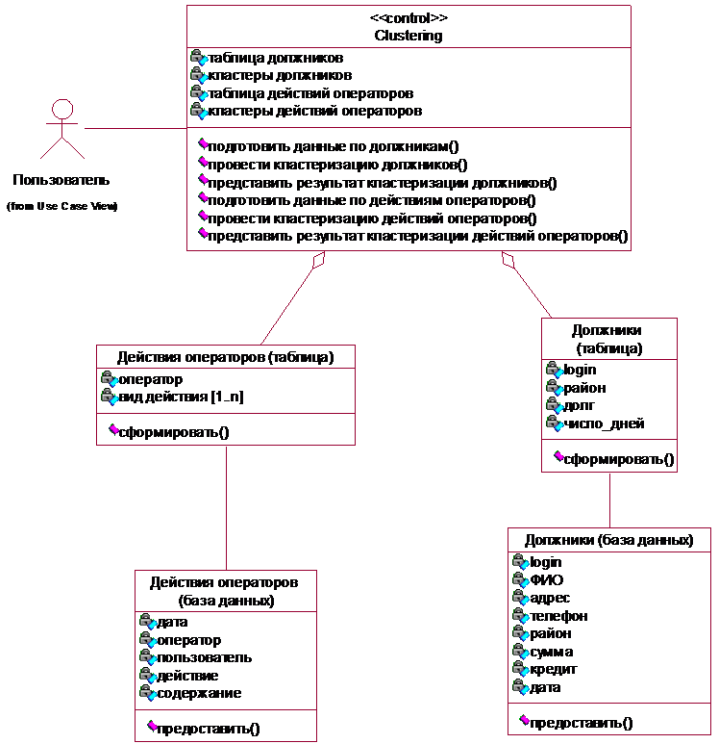

Рисунок 2 – Диаграмма классов

Литература:

1. Чубукова И.А. Data Mining: Учебное пособие / И.А. Чубукова. – М.: Интернет-Университет Информационных Технологий; БИНОМ. Лаборатория знаний, 2006. – 382 с.
2. Мельников А.Ю. Объектно-ориентированный анализ и проектирование информационных систем: Учебное пособие / А.Ю. Мельников. – Краматорск: ДГМА, 2006. – 184 с.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Евгений Бронский, Валентина Лебедева,
Жанна Антихович
(Павлодар, Казахстан)

МОНИТОРИНГ МНОГОЛЕТНЕЙ ДИНАМИКИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЗДОРОВЬЯ ШКОЛЬНИКОВ г. ПАВЛОДАРА

Актуальность исследования. В настоящее время, в период реформирования средней общеобразовательной школы Республики Казахстан в связи с переходом на двенадцатилетнее обучение, возникает масса вопросов, связанных с проблемой здоровья школьников. Модернизация общеобразовательной системы, создание современного устойчивого механизма развития школы, обеспечение общедоступности и повышение качества образования отодвигают данную проблему на второй план. Школьные годы – это важнейший период формирования здоровья подрастающего поколения.

Установлено, что с началом систематического обучения детей в школе их суточная двигательная активность снижается на 50%. При этом 82-85% данного времени большинство учащихся находятся в статическом положении. Снижение объёма ДА оказывает негативное влияние на умственную работоспособность, развитие физических качеств, функциональное состояние сердечно – сосудистой и других систем [1, с. 6].

На состояние здоровья школьников в немаловажной степени влияет ряд педагогических факторов: стрессовая тактика авторитарной педагогики, интенсификация учебного процесса, увеличение объёма вербальной информации, несоответствие программ и технологий обучения функциональным и возрастным особенностям учащихся. Общеизвестно, что даже обычная образовательная программа в настоящее время под силу лишь одной трети учащихся, а сочетание избыточной умственной нагрузки и недостатка уровня физической активности способствует нанесению значительного ущерба здоровью школьников.

Актуальность проблемы здоровья школьников отмечается и в Государственной программе развития физической культуры и спорта в РК на 2007-2011 годы.

За последние десятилетия в экологически неблагоприятных условиях проживания Павлодарского Прииртышья уровень здоровья детей и подростков катастрофически снизился (статистические материалы Министерства здравоохранения РК). В регионе широко распространены болезни органов дыхания, кровообращения, нервной, пищеварительной системы [2, с. 82]. Экспериментальные данные свидетельствуют о том, что у 40% школьников отмечаются первичные признаки остеохондроза [3, с. 3].

В средней общеобразовательной школе физическая культура является базовой областью образования и призвана закладывать у учащихся основы физического и духовного здоровья [4, с. 3]. В связи с предстоящим переходом среднего общего образования на 12- летнее обучение, в котором, одним из определяющих является личностно-ориентированный и здоровьесберегающий подход в образовательном процессе, данное исследование является весьма своевременным [5, с. 4].

Проблема заключается в разрешении противоречия между необходимостью сохранения и укрепления здоровья школьников и несовершенством современной системы образования в вопросе охраны здоровья учащихся. Оздоровительный эффект уроков физической культуры в объеме трех (тем более двух) часов в неделю отстает от уровня требований, предъявляемых условиями современной жизни и организацией учебного процесса к организму школьников. Три урока физической культуры дают лишь 15-17 %, а два урока и того меньше, 10-12% недельного объема двигательной активности. Повысить оздоровительную эффективность уроков физической культуры возможно только за счет инновационных подходов, в частности, личностно-ориентированную образовательную направленность.

Одним из путей решения указанной проблемы явилось обязательное введение третьего урока физической культуры в школах РК. Таким образом, три обязательных урока физической культуры в средних общеобразовательных школах культивируются уже в течение более десяти лет.

Целью исследования является анализ многолетней динамики показателей здоровья школьников г. Павлодара.

В исследовании были поставлены **задачи**:

1. Определить уровень здоровья школьников по его компонентам;
2. Сопоставить уровни здоровья школьников пятых классов 1996г. и 2010г.

При решении задач исследования были использованы следующие **методы**: анализ литературных источников; врачебно-педагогическое обследование; педагогическое тестирование; опрос; мультиметрия; математико-статистическая обработка материалов исследования.

Организация исследования. Первое обследование школьников (n=34), занимающихся по типовой учебной программе [4, с. 3] в режиме двух уроков физической культуры в неделю, проводилось в 1996 г. Во втором обследовании, выполненном в 2010 г., наблюдались 38 школьников, занимающихся в режиме трёх уроков физической культуры по действующей типовой учебной программе [6, с. 3].

Научная новизна исследования заключается в том, что впервые на территории Казахстана определён оздоровительный эффект трёх уроков физической культуры и проведен многолетний мониторинг состояния здоровья школьников.

Комплексная оценка уровня здоровья определялась по четырём компонентам – физическому, психическому, энергетическому и двигательному. В каждом из указанных компонентов оценивались четыре наиболее значимых качества свойств организма, необходимых, в первую очередь, для успешного выполнения учебной деятельности.

В основу оценки уровня здоровья была положена методика, предложенная В.С.Фоминым [7, с. 19; 8, с.2.]. Достоинство методики заключается в том, что разномерные и разномодальные результаты расчетов абсолютных показателей компонентов здоровья представлены в виде нормализованных единиц (Н.ед.) в процентах от максимальных значений этих показателей.

Состояние *физического компонента* здоровья школьников определяли по показателям длины тела (ДТ), массы тела (МТ), окружности грудной клетки (ОГК) и жизненной ёмкости лёгких (ЖЕЛ). Гармоничность физического развития оценивали на основе сочетания показателей массы тела, окружности грудной клетки с длиной тела.

Состояние *психического компонента* оценивали по показателям умственной работоспособности (УР) (методика корректурных проб), психической работоспособности (ПР) (квазистационарный потенциал коры головного мозга - методика мультиметрии), уровню самооценочной тревожности (УСТ) и уровню утомляемости (УУ) (опросные методики).

Оценку *энергетического компонента* здоровья проводили по состоянию коэффициента выносливости (КВ), коэффициенту экономичности кровотока (КЭК), максимальному потреблению кислорода (МПК) и относительному показателю (ЖЕЛ/КГ).

Состояние *двигательного компонента* здоровья определяли по показателям динамометрии (ДНМ), станометрии (СТМ), а также аэробным и анаэробным способностям по результатам тестирования (бег на 30 и 1200 м).

Исходя из того, что школьники 2010г. обследования за четыре года обучения имели на треть больше уроков физической культуры по сравнению со своими сверстниками 1996 г., предполагалось, что уровень их здоровья должен быть выше. Однако сопоставление показателей уровня здоровья по его компонентам выявило неожиданный результат.

По *физическому компоненту* здоровья отмечена незначительная положительная динамика длины тела школьников за 12 лет в 1,2 см ($p>0,05$) и незначительное снижение показателей массы тела на 0,2 кг, окружности грудной клетки и жизненной емкости легких ($p>0,05$). Современные школьники стали несколько выше, незначительно потеряли в массе тела и как следствие, уменьшились размеры грудной клетки и жизненная ёмкость лёгких.

Наиболее серьёзные отрицательные сдвиги наблюдаются в показателях *психического компонента* здоровья. Методика корректурных проб (показатель УРС) выявила явное снижение умственной работоспособности у современных пятиклассников. У них отмечено меньшее количество прослеженных знаков и увеличенное количество допущенных ошибок ($p>0,05$). Субъективная оценка уровня ситуационной тревожности и уровня утомляемости у школьников второго обследования, как и показатель психической работоспособности, оказались несколько ниже, чем в первом обследовании.

В *энергетическом компоненте,* который характеризуется в первую очередь состоянием сердечно - сосудистой и дыхательной систем у школьников 2010г. отмечена незначительная и недостоверная динамика показателя МПК ($p>0,05$). Эффективность деятельности сердечно – сосудистой системы за наблюдаемые годы не претерпела видимых изменений и осталась на прежнем уровне. Жизненный индекс современных пятиклассников несколько повысился, но изменения несущественны и недостоверны ($p>0,05$).

Показатели *двигательного компонента* здоровья современных школьников в динамометрии и станометрии, а также в анаэробных способностях (бег 30 м), проявили минимальную недостоверную положительную динамику ($p>0,05$), а вот аэробные способности организма оказались несколько ниже, чем у их сверстников 1996 г. обследования (рис. 1).

Таким образом, из 16 случаев наблюдений за компонентами здоровья школьников 2010 г. преимущество отмечено только по пяти показателям, два остались без изменений и девять показателей оказались ниже, чем у учащихся 1996г. обследования. Очевидно, что увеличение до трёх уроков физической культуры в неделю, при их нынешнем содержании, не вызвали ожидаемых изменений в уровне здоровья современных школьников. Профили здоровья, представленные на рисунке, практически идентичны и подтверждают мнение о том, что состояние физического воспитания школьников в течение последних лет не претерпело качественных изменений.

Выводы:

1. Установлено, что за 14 лет, (с 1996 по 2010 г.) ппроблема здоровья подрастающего поколения в РК остаётся по-прежнему актуальной и злободневной.
2. В свете изменения подходов в образовании существует необходимость кардинального пересмотра внутреннего содержания уроков физической культуры в плане применения более эффективных оздоровительных средств, методов и форм организации.

Литература:

1. Физкультурно-оздоровительная работа в школе: Пособие для учителя /С.А.Баранцев, Г.В. Береуцин, Г.И. Довгаль, И.Н. Столяк; под ред. А.М. Шлемина. – М.: Просвещение, 1988. – 144 с.
2. Имангалиев А.С. Педагогическая валеология. - Алматы: Алем, 1998. -262 с.
3. Пушкарева М.Т. Методика занятий оздоровительной физической культуры при профилактике остеохондроза позвоночника у учащихся 11-12 лет общеобразовательных школ: автореф. … канд. пед. наук: 13.00.04. - М., 1985. – 24 с.
4. Типовая программа по физическому воспитанию учащихся I-XI классов общеобразовательной школы / В.П.Фирсов, А. В. Цуркин. – Алматы: Рауан, 1993. – 99 с.
5. Бронский Е.В. Повышение оздоровительной эффективности уроков физической культуры школьников посредством личностно-ориентированной образовательной направленности: автореф. … канд. пед. наук: 13.00.04. – Алматы, 2008. – 29 с.
6. Программы. Физическая культура (5-11 классы) /Касымбекова С.И.,Телеугалиев Ю.Г., Тайжанов С. Алматы: Кабинет Казахской академии образования им. И.Алтынсарина, 2000. – 47 с.

7. Фомин В.С. Проблемы измерения здоровья на основе развития адаптационных свойств организма // Теория и практика физической культуры. - 1996. - № 7 – С. 18-23.
8. Фомин В.С. Способ измерения здоровья //Приоритетная справка по заявке № 95 11609/14019650, НИИ ГПЭ от 5.07.1995. – 7 с.

Наталья Доценко
(Краснодар, Россия)

ЗНАЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В настоящее время в нашей стране формируется активный интерес к здоровому образу жизни. По сути дела, можно говорить о том, что в России возникает новый социальный феномен, выражающийся в острой экономической заинтересованности граждан в сохранении здоровья как основы материального благополучия.

Необходимо сохранить и восстановить лучшие традиции отечественного физкультурно-спортивного движения и продолжить поиск новых высокоэффективных физкультурно-оздоровительных и спортивных технологий, направленных на максимальное вовлечение всех слоев населения в активные занятия физической культурой и спортом.

Общенациональное патриотическое движение за оздоровление российских граждан средствами физической культуры и спорта должно быть подкреплено на уровне региональной политики, инициативами предпринимательских кругов, трудовых коллективов, общественных организаций и учебных заведений.

Важнейшая задача совершенствования системы управления физической культурой и спортом - формирование оптимальной отраслевой модели управления, в которой будут четко распределены и согласованы компетенция и полномочия, функции и ответственность всех субъектов физкультурно-спортивной деятельности, как на федеральном уровне, так и на уровне субъектов Российской Федерации и местных органов власти.

Так, например, в Краснодаре проводиться ежегодный российский легкоатлетический забег RUN ASICS KRASNODAR «5000 метров с «Высшей Лигой», организованный сетью спортивных магазинов «Высшая Лига» совместно с японской корпорацией ASICS, одним из крупнейших в мире производителей спортивной одежды и обуви. Это одно из наиболее значимых событий для любителей бега в России. В Краснодаре этот ежегодный забег проводится уже в восьмой раз. Возраст участников не ограничен – от годовалых малышей до бегунов самого почтенного возраста. В этом году впервые будет проведен забег «Детская миля» - юные спортсмены до 14 лет смогут побороться за ценные призы от спонсоров мероприятия – планшеты и смартфоны от компании МегаФон, кроссовки ASICS.

Уже во второй раз забег RUN ASICS KRASNODAR «5 000 метров с «Высшей Лигой» стал благотворительным. Средства, собранные со стартовых взносов, переданы краснодарскому физкультурно-спортивному клубу инвалидов «Искра».

Забота о развитии физической культуры и спорта является важнейшей составляющей социальной политики государства, обеспечивающей воплощение в жизнь гуманистических идеалов, ценностей и норм, дающей широкий простор для выявления способностей людей, удовлетворения их интересов и потребностей, активизации человеческого фактора.

Огромный социальный потенциал физической культуры и спорта необходимо в полной мере использовать на благо процветания России, поскольку это - наименее затратный и наиболее результативный рычаг форсированного морального и физического оздоровления нации.

В Краснодарском крае в общеобразовательных школах введен обязательный третий урок физической культуры. Ежегодно проводится мониторинг физического состояния учащихся в начале года и в конце. Также ежегодно проводятся следующие соревнования: «Президентские состязания», «Президентские спортивные игры». «Кубок губернатора», «Зарница» и др. Всё это направлено на оптимизацию учебного процесса, воспитания у детей школьного возраста позитивного отношения к активному и здоровому образу жизни, а также стремлением заниматься спортом.

В настоящее время бюджетное финансирование не обеспечивает в полной мере потребности развития как спорта высших достижений, так и спорта для всех, а для инвесторов, готовых вкладывать средства в физическую культуру и спорт, не созданы соответствующие условия.

Недостаточное количество регулярно занимающихся физической культурой и спортом в значительной степени обусловлено практически полным отсутствием пропаганды здорового образа жизни и ценностей физической культуры и спорта в средствах массовой информации, особенно на телевидении.

Серьезная проблема для сферы физической культуры и спорта - отток за рубеж квалифицированных специалистов, тренеров и спортсменов. Это обусловлено, с одной стороны, высоким уровнем подготовленности наших специалистов, тренеров и спортсменов, востребованностью их на мировом уровне, а с другой - отсутствием условий для полноценной работы в нашей стране. Поэтому в условиях перехода России к рыночной экономике, демократическому обществу и принятия Россией общечеловеческих ценностей и идеалов к системе физической культуры и спорта предъявляются новые требования.

Эта система в новых условиях призвана обеспечить комплексное решение проблем развития человека и должна быть направлена на:

- сохранение и укрепление физического и психического здоровья людей;
- воспитание подрастающего поколения, способного противостоять негативным явлениям (таким, как наркомания, пьянство, табакокурение, асоциальное поведение и т.д.);
- консолидацию общества, укрепление единства и сплоченности нации;
- развитие народных и национальных систем физического воспитания, позволяющих полностью раскрыть национальные традиции народов России, их самобытность;
- воспроизводство здорового населения;

- подготовку к производственной деятельности и воинской службе;
- формирование у людей способности адаптироваться к сложным ситуациям и противостоять повышенным стрессовым нагрузкам;
- проведение досуговой деятельности в многообразных формах, способных удовлетворить интересы и потребности различных слоев населения;
- удовлетворение потребности в массовых спортивных зрелищах;
- создание мощной спортивной индустрии, входящей в качестве составного элемента в экономическую систему новой России;
- более эффективную социальную и физическую реабилитацию инвалидов;
- сохранение лидирующих позиций российских спортсменов в международном спортивном движении и ускорение процессов интеграции России в общемировую систему;
- создание новой идеологии освещения в средствах массовой информации (особенно на телевидении) вопросов физической культуры, спорта и здорового образа жизни.

Сегодня необходимо разработать единую стратегию действий различных министерств и ведомств, общественных организаций, ученых и специалистов. Эта стратегия должна быть направлена на создание максимально благоприятных условий для оздоровления людей в трудовых коллективах, в образовательных учреждениях, по месту жительства, в местах отдыха.

Физическая культура и спорт являются важным фактором для реабилитации и социально-бытовой адаптации человека с ограниченными возможностями. Ведь физический недуг в большей или меньшей степени приводит к нарушению функций организма в целом, значительно ухудшает координацию движений, затрудняет возможность социального контакта с окружающим миром. Активные физкультурно-оздоровительные и спортивные занятия позволяют лучше владеть своим телом, восстанавливают психическое равновесие, возвращают чувство уверенности в себе, дают новые возможности самообслуживания и, в итоге, возврата к активной жизни.

Основная цель привлечения инвалидов к регулярным занятиям физической культурой и спортом - восстановить утраченный контакт с окружающим миром, создать необходимые условия для воссоединения с обществом, участия в общественно полезном труде и реабилитации своего здоровья. Кроме того, физическая культура и спорт помогают психическому и физическому совершенствованию этой категории населения, способствуя их социальной интеграции и физической реабилитации.

Ярким примером неограниченных возможностей человека явилось выступление нашей команды на XIV Паралимпийских играх в Лондоне, которая заняла второе место. Свои трудом, волей, стремлением к победе они доказали, что человеческие возможности безграничны. Президент Российской Федерации В. В. Путин высоко оценил их вклад. По словам президента, паралимпийцы показывают пример позитивного, честного и мужественного отношения к жизни.

При всей сложности социально-экономической ситуации в стране благодаря усилиям местных органов власти и правительства в целом увеличились число спортивных школ, контингент занимающихся, тренерских кадров, высококвалифицированных спортсменов.

В современных условиях возросла роль спортивных школ в решении таких социальных проблем, как наркомания, беспризорность, преступность, а главное - сохранение и укрепление здоровья генофонда. Указанные проблемы могут быть решены благодаря накопленному опыту работы по организации массовой физкультурно-оздоровительной работы и подготовки полноценного пополнения резерва в сборную команду России. Обобщенный в последние годы передовой отечественный опыт подтверждает, что российский спорт остается конкурентоспособным на международной спортивной арене. Имеются авторитетнейшие научные школы и академии с большими традициями, передовой технологией спортивной подготовки.

Современный спорт переживает кризис и довольно глубокий. Но в кризисном состоянии находятся вся современная культура и цивилизация. Кризис спорта не есть его разрушение, а лишь несоответствие представлений о сущности и роли спорта новым социальным структурам, новому спектру общественных и индивидуальных потребностей, новым стандартам жизни.

Россия великая страна, а, сейчас только начиная входить во вкус удачно развивающейся экономики, когда мозги еще полны инициативы и рвения, сделать что-то правильно, олимпиада отличный правильный ход. Проведение Олимпийских зимних игр в Сочи будет иметь огромное значение для жителей региона и всей России. Этот проект даст столь необходимый импульс для развития не только спортивной, но и туристской инфраструктуры, превратив Сочи в уникальный спортивно-рекреационный центр международного уровня. Мы отнеслись к ее подготовке очень серьезно и заслуживаем проведения этого зимнего соревнования в нашей стране. Летняя олимпиада 1980 гг. - незабываемое зрелище, до сих пор, а зимняя олимпиада 2014 гг. с нашим нынешним потенциалом останется во времени навсегда.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Неля Биць
(Львів, Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКЕ МОВНЕ ПОРТФОЛІО ЯК НОВІТНІЙ МЕТОД ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Спрямованість системи освіти на засвоєння знань, яка була традиційною й виправданою ще кілька років тому, уже не відповідає вимогам сучасного життя. Навчити людину на все життя неможливо. Важливо розвивати в ній інтерес до накопичення знань, навчити прийомам самостійної роботи. Нові вимоги висуваються не лише до процесу чи методів навчання й до видів та форм контролю. Контроль учнівських чи студентських навичок є невід'ємною складовою системи навчання будь якого предмету.

Серед інноваційних технологій оцінювання, що запроваджуються тепер в Україні є метод мовного портфоліо. **Мовне портфоліо** - це пакет документів, з допомогою яких учні відображають свої досягнення і досвід у вивченні іноземних мов.

Мовний портфоліо («English Language Portfolio»), розроблений Лінгвістичним Комітетом Ради Європи з метою стандартизації вимог до вивчення, викладання й оцінювання досягнень у галузі вивчення іноземних мов громадянами європейських країн, було презентовано в Україні у 2003 році після опрацювання у 15-ти країнах Європейського Союзу.

Завданнями створення Мовного портфоліо є навчити учнів вивчати мови самостійно, протягом усього життя, реально оцінювати власний рівень володіння мовними навичками і демонструвати їх в тих умовах, де вони будуть працювати або продовжувати навчання.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти пропонують три обов'язкових компоненти мовного портфоліо (МП):

- мовний паспорт;
- мовну біографію;
- досьє.

Мовний паспорт («Language Passport») містить фото, анкетні дані учня, особисту інформацію, критерії оцінювання навчальнихдосягнень учнів, власну оцінку володіння іноземною мовою відповідно до основних рівнів визначених загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти - A, B, C.

Другим обов'язковим компонентом мовного портфоліо є **мовна біографія («Language Biography»),** яка використовується, щоб установити проміжні цілі, перевірити власні досягнення в навчанні, зареєструвати значущі етапи мовного й міжкультурного спілкування. Мовна біографія включає: план роботи з предмета на тему (семестр, рік); табель оцінювання вчителем рівня володіння учнем іноземною мовою (який заповнюється у вигляді графіка з указанням виду мовленнєвої діяльності, що оцінюється); табель самооцінки учнем власних досягнень, що дає змогу розвивати об'єктивну самооцінку.

Досьє (Dossier) це збірка усіх виконаних робіт, які учень вважає цінними для себе і які відображають його досягнення: контрольні роботи, листи іноземною мовою, творчі завдання, проекти, доповіді, а також дипломи, сертифікати, свідоцтва. Відбір може проводитися протягом одного року або впродовж усіх років навчання.

Європейський мовний портфель виконує поряд з педагогічною також і соціальну функцію. Тобто в умовах єдиної Європи кожна людина може мати при собі документ, у якому є зафіксований і документально підтверджений той чи інший рівень володіння іноземною мовою, і претендувати у випадку його пред'явлення на освіту чи роботу в тих країнах Європи, мова яких вивчається.

За словами національного координатора Європейського мовного портфоліо Оксани Карп'юк, план реалізації проекту в Україні передбачав декілька етапів:

- організаційний (2007—2008 рр.);
- основний (2009—2011 рр.);
- заключний (2011—2012 рр.).

На сьогодні спільно з Міністерством освіти і науки України створено організаційну структуру проекту, проведено чимало методичних семінарів, опубліковано декілька статей у фаховій періодиці. Видано методичний посібник для вчителів, який знайомить зі змістом і функціями ЄМП, аналізом зарубіжного досвіду використання. Створено експериментальну українську версію ЄМП, що апробується на п'яти пілотних майданчиках, які організовані на базі окремих загальноосвітніх середніх навчальних закладів Чернівецької, Харківської, Тернопільської, Одеської та Донецької областей. Зусиллями регіональних ко-ординаторів проекту, а також національного експерта проводяться науково-практичні семінари як на всеукраїнському, так і на обласних рівнях.

На основі аналізу отриманих результатів авторський колектив планує розробити шляхи вдосконалення форми й змісту експериментальної версії ЄМП з подальшою акредитацією української версії мовного портфоліо в Раді Європі з метою затвердження зразка, що буде базовим для українських учнів. Оксана Карп'юк, національний координатор *ЄМП,* пропонує напрацьовані шляхи впровадження цього інструмента в іншомовну практику, під умовною назвою *стратегія «шести кроків»*

СТРАТЕГІЯ «ШЕСТИ КРОКІВ»

Крок 1. Формування навичок рефлексії. Спонукати учнів до роздумів:

- Яким учнем щодо вивчення мови я є? (Позитивні та негативні риси.)
- Яким є моє учіння? (Я вивчив, я можу, я невпорався, я не розумію…)
- Якими є мої уроки? (Найбільше подобаються, найцікавіші, не подобаються, найнуднішим є…)
- Що я можу проявити іноземною мовою в середовищі носіїв мови? (Думати позитивно, починаючи з твердження «Я можу…».)

Крок 2. Знайомство з ЄМП.

Ознайомити учнів із завданнями і функціями ЄМП, використовуючи:

- презентацію компонентів;
- підкреслення цінності європейських рівневих шкал;
- показ зразка ЄМП і способу зазначення прогресу.

Спонукати учнів до:

- роздумів про те, в яких ситуаціях можна продемонструвати ЄМП;
- співставлення своїх умінь із дескрипторами Загальноєвропейської стандартизованої шкали самооцінки;
- обміну ідеями про те, як покращити своє навчання з іноземної мови.

Крок 3. Формування навичок постановки цілей за допомогою дескрипторів. Навчати учнів:

- співставляти рівні й дескриптори із навчальними матеріалами;
- формулювати цілі за допомогою дескрипторів «Я можу»;
- застосовувати дескриптори до підручника;
- використовувати дескриптори для визначення навчальних цілей усієї групи;
- використовувати дескриптори для підсумку досягнень і визначення індивідуальних навчальних цілей.

Крок 4. Формування навичок і розвиток умінь планування учнями власної навчальної діяльності. Заохотити учнів до:

- роздумів над різними видами навчальної діяльності з іноземної мови;
- аргументованого вибору ефективних видів навчальної діяльності;
- створення власних навчальних матеріалів у парах, групах, індивідуально;
- співвідносити види діяльності з уміннями, описаними в дескрипторах;
- регулярно поповнювати створений банк видів навчальної діяльності.

Крок 5. Поступове впровадження самооцінювання. Навчати учнів оцінювати:

- свою роботу в парах із послідуючим коментарем учителя;
- роботу один одного усно в парах;
- свою роботу індивідуально у розмові з учителем про свої досягнення;
- свою роботу у вигляді письмових рефлексивних заміток про те, чим і як добре вони оволоділи із наступним письмовим коментарем учителя;
- письмову роботу один одного в парах із виправленнями перед послідуючим оцінюванням робіт
- у групі складати список критеріїв оцінювання якості виконання того чи іншого завдання;
- спостерігати й розмірковувати над попереднім власним учінням і прогресом у досягненні вміння, описаного в дескрипторі;
- регулярно вдаватися до короткого самооцінювання.

Крок 6. Підтримка учнівської роботи з ЄМП. Заохочувати учнів до:

- класних та групових дискусій про краще використання ЄМП;
- інтерв'ю з тими учнями, які успішно використовують ЄМП;
- виготовлення постерів із найкращими ідеями і пропозиціями;
- міжнародних контактів і міжкультурних проектів та відображення цього досвіду в ЄМП;
- створення виставок з матеріалів учнівських ЄМП;
- підготовки проектів з представлення результатів свого навчання;
- перетворення ЄМП на об'єкт власної проектної роботи і її презентації перед громадськістю (учнями інших класів, учителями, батьками тощо). [2, с.8-9]

Отже, за допомогою ЄМП спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, в тому числі під час формуючого чи підсумкового тестування, які здійснюються відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів. Просунувшись повільно, але впевнено на проміжному етапі, учень виявляє нові цілі й нові перспективи.

Підходи до створення "портфеля" можуть бути різними залежно від етапу навчання, рівня володіння предметом, термінів його створення, віку учнів тощо.

Школярі вчаться об'єктивно оцінювати свої можливості, знаходити способи подолання труднощів, визначати шляхи досягнення вищих результатів; їхня навчальна діяльність і відповідальність за свою працю стають все більш усвідомленими. Робота з портфоліо розвиває у дітей такі навички як вміння аналізувати виконану роботу, бачити власні успіхи й розуміти причини невдач. Даний метод стимулює учнів свідомо ставитися до вивчення мови, вміти чітко визначати цілі і шукати способи їх вирішення.

Важливим чинником є те, що батьки й незалежні експерти беруть активну участь у цьому процесі: це дає можливість створити цілісну картину об'єктивного просування учня в тій чи іншій галузі знань.

Портфоліо ведеться весь час, поки учні вивчають предмет. Так, вони самі можуть порівняти свій рівень знань у різних класах, згадати вивчене, порівняти свої інтереси в різному віці, простежити зростання рівня знань. Цей метод розкриває можливість диференційованого підходу до навчання, бо кожен, хто веде портфоліо, сам обирає рівень складності матеріалу. Пріоритетом цього методу є надання учневі можливості проявляти творчість, розвивати свої інтереси, вивчаючи іноземну мову.

В умовах уведення профільного навчання ідея мовного портфеля є особливо актуальною, оскільки цей документ стає незамінним помічником для тих, хто вирішив пов'язати свою професійну діяльність із вивченням іноземних мов. Його перспективність абсолютно очевидна. Упровадження мовного портфеля в практику викладання іноземних мов у нашій країні істотно вплине на підвищення якості їх вивчення. [4]

Література:

1. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 328с.

2. Оксана Карп'юк. Європейське мовне портфоліо // English. – 2011. - № 15.
3. Тетяна Заболотна, Світлана Танана. Використання інноваційних методів як запорука ефективності навчання іноземної мови // Гуманітарний вісник. – 2011. - № 24.
4. http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/28165/
5. http://uk.wikipedia.org/wiki
6. http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/

Катерина Борисенко
(Київ, Україна)

ВИМОГИ ДО ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ЯК ДО ЗМІСТОВОЇ ОСНОВИ ТВОРУ

Фактичний матеріал твору – це головна складова будь-якого інформаційного повідомлення у сучасному комунікаційному процесі. Фактаж – це набагато ширше і складніше поняття, ніж може здатись на перший погляд. Перед редактором постає складне завдання під час аналізу та перевірки фактичного матеріалу. Кожен факт у творі має якісні характеристики. Саме вони і є критеріями для оцінки фактичного матеріалу певного авторського твору.

Редагування фактичного матеріалу авторського оригіналу привертає все більшу увагу як зарубіжних, так і вітчизняних учених, які досліджують проблеми та специфіку роботи редактора над фактажем. Так, вимоги до фактичного матеріалу авторського твору були предметом наукових розвідок Іванченка Р. Г, Феллера М. Д, Різуна В. В, Капелюшного А. О. та інших фахівців. Проте процес опрацювання редактором фактичного матеріалу, вміння зафіксувати наявні помилки та відновити втрачену комунікаційну ланку потребують подальших розробок фахівців.

Метою нашого дослідження є проаналізувати якісні характеристики фактичного матеріалу, виокремити та сформулювати конкретні вимоги до фактажу будь-якого видання.

Мета вимагає вирішення таких завдань: 1) проаналізувати важливість фактичного матеріалу стосовно інших елементів твору; 2) виокремити найважливіші вимоги до фактажу авторського оригіналу; 3) сформулювати рекомендації щодо застосування редакторами виокремлених критерій на практиці.

Об'єктом нашого дослідження є фактичний матеріал в цілому як змістова основа авторського тексту будь-якого виду чи жанру.

Предметом дослідження є такі оціночні критерії фактажу, серед яких виділено достовірність, повноту, доцільність, соціальну значимість тощо.

Фактичний матеріал, який ми вміщуємо в певний твір, є змістовою основою для утворення теми. Тобто розробка теми пов'язана з вибором фактів, їх розташуванням та утворенням фактологічної системи. Без фактів неможливим стає повноцінне розкриття теми, ідеї, загальної концепції будь-якого твору, тому вміння відібрати правдиві, повні та необхідні релевантні посідає важливе місце серед редакторських вмінь та навичок.

Будь-який текст повинен перевірятись на достовірність, повноту та доцільність. Саме ці три характеристики є найважливішими критеріями оцінки фактичного матеріалу авторського оригіналу.

Достовірність фактів.

Правдивість – це істинність факту, знання про який не є хибним і не суперечить фактологічній системі, в межах якої розглядається певний факт. Так, повідомлення про перебування Президента на виставці закінчується фразою «Докладніший репортаж буде надрукований у наступному номері». Цей факт передбачає опублікування у цьому номері газети бодай коротенького репортажу, менш докладного. Але такий репортаж відсутній. Отже, факт «докладнішого репортажу» − недостовірний [3, с.177].

Розрізняють два способи перевірки фактичного матеріалу на достовірність:

- зовнішня перевірка;
- внутрішня перевірка.

Під час зовнішньої перевірки до аналізу залучається відповідна довідкова література. Дуже важливо перевіряти джерельну базу видання. «Для встановлення правильності фактів з діяльності державних органів, зокрема тих фактів, які тільки нещодавно оприлюднені й не зафіксовані в довідниках, звертаються до офіційних видань» [2, с.117].

В процесі внутрішньої перевірки аналізуються дати, прізвища, географічні назви, статистика і т.п. Під час внутрішньотекстової перевірки редактор повинен аналізувати контекст твору, що допоможе йому уникнути недостовірності певних відомостей.

Можна додати ще й третій спосіб перевірки фактажу на достовірність – це офіційне підтвердження. «Якщо перші два способи перевірки фактичного матеріалу не дозволяють установити істинність факту, доводиться звертатися по консультацію до компетентних людей, до спеціальних установ.» [2, с.118]. І це справді так, адже, якщо немає іншого джерела для перевірки правдивості інформації, варто звернутися до компетентних людей, підприємств, організацій, інститутів, які б змогли підтвердити або заперечити достовірність відомої інформації і є авторитетною установою чи особою, на яку можна послатися.

Повнота фактичного матеріалу.

Відповідність назви та змісту – важлива складова будь-якого видання. Не менш важливим є співвідношення релевантної інформації до супутньої, не варто перевантажувати текст «водою» для збільшення обсягу книги, це лише погіршить ситуацію, зникне довіра до автора.

Недоречними є алогічні факти, які ніяк не ілюструють чи не аргументують думку. Редактор повинен звертати увагу як на якісну характеристику фактів, так і на обсяг фактажу. Адже важливо, щоб у творі не тільки була велика кількість правдивої інформації, а й щоб факти стосувалися теми, повністю її розкривали і не заважали нормальному сприйняттю тексту в цілому.

У викладі мусить бути наявним тільки переконуючий матеріал [1, с. 79].

В ході оціночного читання важливо уважно зіставити заголовок і вступ, які задають структуру зі змістом основної частини і з висновком. Вони повинні порушувати одні і ті ж питання в тому ж їх співвідношенні і по можливості в тому ж порядку [4, с. 208-209].

Тема твору має бути актуальною, а сам фактаж гармонійно упорядкованим.

Не варто перевантажувати текст фактичним матеріалом, якщо в цьому немає необхідності. Фактів у тексті повинно бути стільки, щоб фактологічне забезпечення розкривало досліджуване поняття.

Доцільність фактів.

Доречність (доцільність) – така характеристика факту, яка означає його доцільне вживання у творі. Факт, що порушує комунікативну логіку, є недоречним, він збиває з пантелику сприймача твору, сіє сумніви в його душі стосовно описуваної події, особи і т.д. Недоречними також є алогічні факти, які ніяк не ілюструють чи не аргументують думку [2, с. 179].

Дуже часто автори, для того щоб збільшити обсяг майбутнього видання роблять у текстах такі собі «ліричні відступи». Ці «відступи» не несуть ніякої важливої інформації, а іноді й взагалі не стосуються теми написаного. Досвідчений і розумний читач відразу ж помітить, що видання наповнене нерелевантною інформацією, і втратить повагу та довіру і до автора, який таке написав, і до видавництва, редактор якого не зміг якісно відредагувати текст.

Доречність факту також тісно пов’язана з такими поняттями, як «етика» та «мораль». Зрозуміло, що неетично та недоцільно писати про якусь трагедію, катастрофу в житті як окремої людини, так і цілого народу.

Варто згадати ще й про інші якісні характеристики фактів: типовість, соціально-політична значимість, ідейність і точність та ін.

Типовість – важливий критерій, якщо мова йде про журналістський текст. Адже будь-який факт, про який говорить журналіст, повинен бути типовим для кожного громадянина, який живе у певному місці, у певний час.

Соціально-політична значимість – характеристика фактичного матеріалу, яка тісно пов’язана з актуальністю теми. Факт, який не відповідає інтересам читачів, суспільства, створює «фактологічний шум» у творі. Накопичення незначимих, другорядних фактів у творі заважає сприйманню теми, відволікає сприймача на побічні теми. Кожен факт у матеріалі повинен мати актуальний, соціально значимий смисл [3, с.178]. Тобто це означає, що будь-який факт повинен бути важливим, цікавим та актуальним для конкретної людини. Ця характеристика фактичного матеріалу повинна враховувати місце і час поширення інформації, а також особливості читача, який читатиме повідомлення.

Ідейність. Кожен твір має свою ідею, адже без ідеї він буде не твором мистецтва, а якимось набором словосполучень та слів. Автор твору може мати свій погляд на певну подію, явище, сповідувати певну ідею, але він не може суперечити самому собі. «Редактор може бути прихильним до тієї чи іншої ідеї, але він не може бути позаідейною особистістю, оскільки б це суперечило б його людській природі» [3, с.178]. Але головне завдання редактора полягає в тому, щоб сприймати ідею автора і не намагатися переробити її на свій лад або взагалі викинути її з тексту і написати про ідею, яку сповідує сам редактор. Редактор не може не враховувати ідейність факту.

Точність. Порушення цієї характеристики факту призводить до того, що читач неправильно сприймає інформацію, розуміє тему твору. Редактор повинен стежити за тим, щоб факти були однозначними, не викликали сумнівів та запитань. Дуже важливо перевіряти факти на точність. Кожен журналіст чи автор, який поважає себе та свого читача, просто зобов’язаний перевіряти інформації хоча б у двох джерелах.

Окрім всіх вищезгаданих характеристик, редактор повинен звертати увагу ще й на обсяг фактажу. Без фактів твір стає безтілесним. Кожен текст повинен мати таку кількість фактів, яка могла б повністю розкрити тему. Але фактів не повинно бути й занадто багато, адже тоді текст стає занадто складним та нецікавим, стає незрозуміло, чому автор вирішив цитувати інших авторів замість того, щоб висловлювати свої думки або навіщо він завалює читача таким масивом імен, прізвищ, географічних назв, дат і т. ін. Головне завдання редактора – проаналізувати загальну кількість фактів, які подані в тексті і зробити їх кількісну та якісну оцінку.

Всі ці вимоги до фактажу, які були нами виокремлені, можуть застосовуватися редакторами під час редагування будь-яких текстів, адже, незважаючи на особливості кожного окремого жанру, підготовка фактичного матеріалу повинна здійснюватися за однією схемою, яка дасть змогу утримати довіру та авторитет серед читачів.

Отже, дослідження дозволило визначити, що існують три головні характеристики фактажу: достовірність, повнота та доцільність. Але таким критеріям, як точність, ідейність, соціальна-політична значимість і типовість редактор повинен приділяти не менше уваги. При опрацюванні авторського оригіналу , а саме аналізі фактичного матеріалу, редактор повинен кожен факт перевіряти не менш, як в двох джерелах, бути переконаним у компетентності і правдивості джерела, з якого надійшла інформація. Необхідно звертатися до всіх контекстів, не забувати про важливі деталі для розкриття теми, але не перевантажувати читачів непотрібними фактами. Важливо, щоб під час редагування фактичного матеріалу редактор аналізував ще й його кількість та якість. Від усіх цих вищезгаданих критеріїв залежить якість майбутнього видання, а отже, й те, як сприйматимуть його читачі.

Література:

1. Іванченко Р.Г. Літературне редагування / Р.Г. Іванченко. – К. : Вища школа, 1983. – 247с.
2. Капелюшний А.О. Редагування в засобах масової інформації: Навчальний посібник / А.О.Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2005. – 304 с.
3. Різун В. В. Літературне редагування / В.В.Різун. – К. : Либідь, 1996. – 237с.
4. Феллер М. Д. Структура произведения / М.Д. Феллер. – М. : Книга, 1981. – 272с.

Науковий керівник:
кандидат наук із соціальних комунікацій, Сегол Радміла Ігорівна,

Тетяна Горпініч
(Тернопіль, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ»

Однією з найгостріших проблем психології, безумовно, є проблема індивідуальних психічних відмінностей між людьми. Психіка – це, по суті, певний абстрактний об'єкт, який може бути вивчений і описаний на рівні загальних закономірностей організації і функціонування. Однак феномен індивідуального суб'єкта полягає в тому, що закономірності індивідуальної поведінки не тотожні закономірностям поведінки взагалі. Відповідно, понятійний апарат, створений в межах загальної психології, не може бути механічно перенесений на розуміння механізмів психічної діяльності конкретного індивідуума. Тому поняття та підходи, які виявляли і описували механізми індивідуальної специфіки психічної діяльності, завжди викликали особливий інтерес у науковому психологічному співтоваристві.

Не дивно, що поява поняття «стиль» в системі психологічних категорій викликала своєрідний професійний ажіотаж, пов'язаний з ростом очікувань щодо поглиблення наших знань про природу людського інтелекту. Когнітивні стилі – це індивідуальні способи переробки інформації, які характеризують специфіку ментальної організації конкретної людини і відмінні риси її інтелектуальної поведінки. Протягом багатьох десятиліть результати стильових досліджень інтерпретувалися через призму певного вихідного змісту, який вкладався у поняття «стиль».

Стиль – це свідчення певної унікальності, відмінності від безлічі інших людей, наявність якої беззастережно характеризує власника стилю (в одязі, манері поведінки, художній майстерності або науковій творчості) як людину з певним рівнем душевної організації. У словосполученні «пізнавальний стиль» змістовний акцент завжди був зміщений на слово «стиль». Тому спочатку необхідно коротко зупинитися на етимології та основних етапах становлення цього поняття як психологічної категорії. З точки зору своєї вихідної етимології слово «стиль» (Stylos – грец.) означає паличку для писання на воскових дошках з гострим і тупим кінцями (тупим кінцем стирали невірно написане). Цікаво, що вже в своєму початковому метафоричному значенні стиль – це можливість одночасної участі в діяльності двох протилежних за змістом якостей, в рівній мірі необхідних для її успіху.

В енциклопедичних словниках звичайно виділяються два аспекти значення цього слова: 1) стиль як індивідуально-специфічний спосіб (манера, прийоми) поведінки, тобто характеристика процесу діяльності; 2) стиль як сукупність рис творчості певного автора, тобто характеристика продукту діяльності. Згодом значення слова «стиль» формувалося як міждисциплінарне поняття, тому проводилися дослідження «стилю епохи», «художнього стилю», «стилю наукового мислення» і т. д.. Таким чином, поняття стилю спочатку було багатозначним.

Можна виділити три етапи становлення значення терміна «стиль» і відповідно стильового підходу в психології. На першому етапі стиль розглядався в контексті психології особистості для опису індивідуально-особистих способів взаємодії людини зі своїм соціальним оточенням. Вперше термін «стиль» з'явився в психоаналітичних роботах Альфреда Адлера [1]. Він говорив про існування індивідуальних стратегій поведінки, які виробляються особистістю для подолання комплексу меншовартості. Для цього людина несвідомо вдається до різних форм компенсації своїх фізичних і психічних недоліків у вигляді формування індивідуального життєвого стилю. Компенсації можуть бути адекватними (у вигляді успішного подолання почуття неповноцінності за рахунок реалізації прагнення до переваги в соціально прийнятній і схвалюваній формі) і неадекватними (у вигляді гіперкомпенсації за рахунок одностороннього пристосування до життя в результаті надмірного розвитку якої-небудь однієї особистісної риси або невротичного переходу в хворобливий стан, симптоми якого людина використовує для виправдання своїх недоліків і невдач).

Американський дослідник Гордон Олпорт застосовував поняття стилю для опису експресивного аспекту поведінки, що характеризує диспозиції особистості (її мотиви і цілі). Стиль – це способи реалізації мотивів і цілей, до яких схильна особистість у зв’язку зі своїми індивідуальними особливостями (тому «стилем» є будь-які особистісні риси, починаючи з вибірковості сприйняття і закінчуючи актом товариськості). Сформованість стилю, по Олпорту, – це свідчення здатності особистості до самореалізації, що відповідно передбачає високий рівень психічної організації «Я» [10, с. 240].

Таким чином, на даному етапі поняття стилю мало швидше якісне значення; при цьому увага дослідників акцентувалася на важливості індивідуалізованих аспектів поведінки. Характерно, що стиль, трактований як особистісна властивість, розглядався як прояви вищих рівнів психічного розвитку індивідуальності.

Другий етап стильового підходу припадає на 50-60-ті роки XX століття і характеризується використанням поняття стилю для вивчення індивідуальних відмінностей у способах пізнання свого оточення. У роботах низки американських психологів на перший план виходить дослідження індивідуальних особливостей сприйняття, аналізу, структурування та категоризації інформації, позначених терміном «когнітивні стилі» (зокрема, Р. Гарднер, Ф. Хольцман, Дж. Кляйн, Г. Лінтон, Д. Спенс [11]; Дж. Каган [13], Г. Уіткін [18] та ін.).

У вітчизняну психологічну літературу термін «когнітивний стиль» (cognitive style) перейшов з англомовної літератури у вигляді терміна-кальки, хоча точний переклад англійського слова cognitive на українську мову відповідає слову пізнавальний.

Однак терміни «пізнавальний» і «когнітивний» не є синонімами. «Пізнавальний» – це такий, що стосується процесу відображення дійсності в індивідуальній свідомості у вигляді пізнавального образу (сенсорного, перцептивного, мнемічного, розумового), тобто цей термін адресується тому, що відображено в пізнавальному образі. «Когнітивний» – це такий, що стосується психічних механізмів переробки інформації в процесі побудови пізнавального образу на різних рівнях пізнавального відображення, тобто цей термін адресується тому, як будується пізнавальний образ. Строго кажучи, в рамках другого етапу стильового підходу йшлося про індивідуальні відмінності у способах переробки інформації про своє оточення, або власне когнітивні стилі як про певні різновиди пізнавальних стилів, під якими в більш широкому сенсі слова слід розуміти індивідуальні способи вивчення реальності.

На цьому етапі термін «когнітивний стиль» використовувався для специфікації особливого роду індивідуальних особливостей інтелектуальної діяльності, які принципово відмежовувалися від індивідуальних відмінностей в успішності інтелектуальної діяльності, які описувалися традиційними теоріями інтелекту. Відмінною рисою цього етапу є перехід на діяльнісні визначення когнітивних стилів, коли та чи інша стильова властивість визначається у процесі її застосування.

Нарешті, третій етап стильового підходу, початок якого пов'язується із 80-ми роками минулого століття, відрізняється тенденцією до надмірної узагальненості поняття стиль. Зокрема, поняття когнітивного стилю розширюється за рахунок появи нових стильових понять, таких як «стиль мислення» (О. Григоренко, Р. Стернберг [15]), «стиль навчання» (Д. Колб [14], П. Хані та А. Мамфорд [12]), «епістемологічні стилі» (Д. Уордел, Дж. Ройс [17]) і т. д.. Відбувається поява стильових метапонять («метастилів»), які заміщують безліч описаних на даний момент конкретних когнітивних стилів:

• артикулювання – глобальність (Г. Уіткін, Р. Дюк, Г. Фатрсон, Д. Гуденаф, С. Карп [18, с. 240]);

• аналітичність – синтетичність (В. Колга [6, с. 117]);

• образність – вербальність і цілісність – детальність (Р. Райдінг [16, с. 284]) тощо.

Більше того, поняття стилю починає застосовуватися до всіх сфер психічної активності (відповідно до знаменитого визначення Ж. Бюффона: «Стиль – це людина»). Так, в останні три десятиліття у вітчизняній літературі з'явилися дослідження «оцінного стилю» [2, с. 95], «емоційного стилю» [4, с. 113], «стилю педагогічного спілкування» [7, с. 66], «стилю психічної діяльності дошкільника» [9, с. 58], «стилю життя особистості» [5, с. 24], «стилю активності» [3, с. 41], «стилю поведінки у складних життєвих ситуаціях» [8, с. 417] і т. д.. Результатом схожої узагальненості, на наш погляд, є концепція «стилю людини», в якій стиль розглядається як метавимір щодо всіх властивостей індивідуальності на всіх рівнях її організації, починаючи з темпераменту і закінчуючи смисловою сферою [8, с. 312].

Таким чином, в межах третього етапу спостерігається фактичне ототожнення стилю з індивідуальними відмінностями в психічної діяльності. Однак, якщо стилі – це завжди індивідуальні відмінності, то індивідуальні відмінності далеко не завжди є стилями. Іншими словами, в сучасних стильових дослідженнях критерії специфікації стилю виявилися втраченими.

Отже, поняття когнітивного стилю народилося на стику психології особистості та психології пізнання. Ця обставина, мабуть, зумовила його суперечливий характер. За рахунок слова «стиль» це поняття набувало якісно-метафоричного відтінку, створюючи ілюзію появи універсального пояснювального принципу, тоді як слово «когнітивний» повертало його на рівень емпіричних фактів, що змушували шукати пояснення особистості через індивідуальні когнітивні виміри.

Література:

1. Адлер А. Наука жить / А. Адлер. – Киев: Port-Royal, 1997. – 288 с.
2. Безносов С. П. Профессиональная деформация личности / С. П. Безносов. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с.
3. Вяткин Б. А. Стили активности как фактор развития интегральной индивидуальности / Б. А. Вяткин // Интегральное исследование индивидуальности: стиль деятельности и общения. – Пермь: Изд-во Пермского государственного педагогического университета, 1992. – С. 6-55.
4. Дорфман Л. Я. Эмоционально-когнитивные синтезы в структуре индивидуального эмоционального стиля / Л. Я. Дорфман. – Пермь, 1990. – 120 с.
5. Злобина Е. Г. Понятие «стиль» в науке / Е. Г. Злобина // Стиль жизни личности: теоретические и методологические проблемы. – К.: Наукова думка, 1982. – С.16-43.
6. Колга В. А. Дифференциально-психологическое исследование когнитивного стиля и обучаемости: дис. канд. психол. нук: 19.00.07 / В. А. Колга. – Л., 1976. – 180с.
7. Коротаев А. А., Тамбовцева Т. О. Исследование индивидуального стиля педагогического общения / А. А. Коротаев, Т. С. Тамбовцева // Вопросы психологии. – 1990 . – №2. – с. 62-70.
8. Либин А. В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций / А. В. Либин. – М.: Смысл, 1999. – 532 с.
9. Стеценко С. А. О стилях психической деятельности дошкольников / С. А. Стеценко // Психологические проблемы индивидуальности. – Вып. 1. – М., 1983. – С. 58-59.
10. Allport G. W. Personality: A psychological interpretation / G. W. Allport. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1937. – 248 p.
11. Gardner R. W., Jackson D. N., Messick S. J. Personality organization in cognitive controls and intellectual abilities. Psychological issues / R. W. Gardner, D. N. Jackson, S. J. Messick. – Monograph. – V. 2. – № 4. – 1960. – 214 p.
12. Honey P., Mumford A. The learning styles helper's guide / P. Honey, A. Mumford. – Peter Honey Publications Ltd., 2000. – 113 p.
13. Kagan J. Reflection-impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo / J. Kagan // Journal of Abnormal Psychology, 1966 – V. 71. – P. 17-24.
14. Kolb D. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development / D. Kolb. – Prentice Hall, 1983. – 256 p.
15. R. Sternberg, Grigorenko E. Teaching for Successful Intelligence: To Increase Student Learning and Achievement / R. Sternberg, E. Grigorenko. – New York: Sage Publications Inc, 2007. – 216 p.
16. Riding R., Douglas G. The effect of cognitive style and mode of presentation on learning performance / R. Riding, G. Douglas. – University of Birmingham Press, 1993. – 307 p.
17. Wardell D., Royce J. Toward a multi-factor theory of styles and their relationships to cognition and affect / D. Wardell, J. Royce. – New York: Journal of Personality and Social Psychology, 1978. – V. 46. – №3. – P. 474-505.
18. Witkin H. A., Dyk R. B., Faterson H. F., Goodenough D. R., and Karp S. A. Psychology Differentiation / H. A. Witkin, R. B. Dyk, H. F. Faterson, D. R. Goodenough, S. A. Karp. – New York: Willey, 1962. – 418 p.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Морська Лілія Іванівна

Ганна Гудкова
(Херсон, Україна)

ACTUAL PROBLEMS OF LITERARY TRANSLATION

Translation holds a special place in the literary process as each literary genre relies certain kind of translation. Thus, for the translation of literature used literary translation, which is a special kind of translation, because it is not accurate transfer of content and reflection of the views and feelings of the author's prose or poetic nuance through the use of another language.

The goal of the Article is the analysis of the main problems of literary translation and ways to overcome translator.

The article deals with some lingual aspects of artistic translation as a basic mechanism of inter-cultural communication which draws together and enriches the culture of people.

Key words: artistic translation, inter-cultural communication, culture of people, aesthetical function of the language. [1]

In today's world all set to exchange information. Mankind tries to direct its development in a single direction. Especially happy country showcase their achievements in the field of art, the more that music and painting are arts versatile because they directly through sight and hearing, affect feelings. Literature occupies a special place among the arts. Sometimes literary work facing significant barriers to the reader if the reader is a carrier of another language system than the author of the work. Come to the aid translation, kind of creativity that holds a special place in literature. Translation as a literary phenomenon has a long history, but the modern translation as an independent science emerged mostly in the second half of the last century, as the postwar expansion of international contacts in all spheres of human communication led to increased demand for translation and translators.

With a broad and active involvement of translation and interpretation Ukraine took to successfully establish and maintain international contacts and friendly relations with the outside world in general, and not only with countries that recognized it. And, unfortunately, this is not true of literary translation. The economic and financial crisis that took place immediately after the collapse of the Soviet Union, forced to stop or reduce the number of publications and most major publishing houses of the country. As a result, literary translation in state publishing the second half of the last century was almost in a state of stagnation. This was despite the huge contribution to the translation activity of such figures as M. Lucas, G. Kochur, I. Steshenko, Boris Tan, Y. Lisnyak, A.Perepadya, O. Seniuk, V. Shovkun at alias.

Literary translation - one of illustrative manifestations interliteral (and therefore somehow intercultural) interaction. In fact, it is a major part of the national literary process. Literary translation is not dealing with the communicative function of language, and its aesthetic function, since the word appears as "primary element" literature. This requires an interpreter particular diligence and scholarship. In the art work displayed not only certain events, but also aesthetic and philosophical views of its author, who either are coherent system - or a mixture of fragments of different theories. The translator must have, if not profound, at least sufficient to transfer knowledge in philosophy, aesthetics, ethnography (as in some works display details of everyday life heroes), geography, botany, navigation, astronomy, history, arts and others. [2]

Another problem of literary translation - the ratio of the author context and the interpreter context. In the literary translation the context of recent is very close to the first context. The criterion matches, or, alternatively, differences both contexts is a measure of the ratio of data validity and data taken from the literature. The writer goes on to reality and his perception of words assigned to the image. In other words, if the real data is dominated, then talking about the author's work. Translator goes from existing text and playing in the imagination of reality through its "secondary," "cited" the perception of the new figurative embodiment, embodied in the translated text. That is, if the literary origin data is dominated, it is then a context interpreter.

It should be noted that literary translation is due not only to objective factors (specific historical literary canon, regulatory custom) but also subjective (poetry translation). No translation can not be entirely accurate, since the whole language system receiving literature in its objective data can not perfectly convey the meaning of the original, which inevitably leads to the loss of a certain amount of information.

In the literary translation to the above factors add more personality and translator who to some extent is also the author of the work. He can produce elements of the content, transmit or not transmit all features of the original. Each language element works, using a variety of associative connections, influences creative thinking the speakers and creates in his mind certain images. Logical that during the translation of the work into another language, because of language differences, these associative is largely destroyed. To work is not lost its value in the new language environment, the interpreter must take over the functions of the author and even somewhat replicate the creative process of its creation, a work filled with new associative links that would cause new images peculiar to a particular language media. [3]

Another problem of literary translation - the problem of accuracy and fidelity, especially noticeable in poetry. When translating prose before the translator faces the problem of a mismatch in semantic meaning and stylistic expression of words and phrases of different languages. But in prose word has primarily semantic meaning and is an expression of stylistic tone, but in poetry the word is in rhythmic series of poetic works, and this leads to some changes in his qualities. Trying to play in the poetic work of all elements will lead to the loss of harmony work, so you need to determine which elements in this work are the main and display them with the possible precision, not paying or paying negligible attention to others. According to the researchers, the translation should sound like the original verses and is one of the elements of accuracy or fidelity. But through the prism of the host language must clearly felt the national spirit and national original form and individual style of the poet. Translator of the poetry must offer to its readers new images, new shapes, new styles with each new translation, his personal style should be discernible.

Literary translation is bilateral in nature: on the one hand it is a product of interliteral communication, while it largely determines and defines it. Traditionally it was believed that the main function of translation - informative, since the theory of literary translation fits into the national literary process, or understand it too one-sided. But now the translation

has two main functions: informative and creative. Thus, literary translation means playing native language features outlandish literary text in inseparable dialectical unity of content and form. And one of the important elements of perception literature in a foreign language. In certain situations, active creative literary translations function. This is in close literary community, which forms two or more literatures, and within which operates a partial or full bilingualism. Thus there is a stirring partnership attitude interpreter to the original, due to the desire to update the original artistic values in historical and literary host system literature. Information function recedes into the background, and the first place is two-dimensional, double, that is higher enriched reception original. Original work and its translation are treated as two different works. The result is a perception bilingual edition, giving readers the opportunity to more fully compare the original and the translation, trace, and possibly analyze job interpreter evaluate this work from the standpoint of accuracy and fidelity, the use of artistic techniques and tools, similarities and differences between the original and the translation. These publications are usually designed for bilingual readers and offer him to take a partner or even somewhat creative position on the original and its author.

Thus, the translator must not only be knowledgeable and to have sufficient, at least for translation knowledge, but intuitively feel the text and the best translation words, phrases or sentences. Necessary for him is the ability to determine what elements in his work are the main and try to display them with the possible accuracy while retaining the individual style of the author and in some situations, activating the creative literary translation function.

Conclusions and recommendations for further research. Artistic text is a means of communication, the basis intra social dialogue between different generations of a linguistic community, because accumulates the knowledge that determine heredity of its cultural heritage. Changes in the structure of social knowledge is also recorded in the texts and are in communication that promotes the preservation of linguistic and cultural traditions of native speakers. The problem of adequate understanding of the text content by reader of any generation is relevant and important that speakers perceive and interpret not only modern but also created in the distant past with texts encoded in their language and aesthetic information. They can be regarded as elements of another, earlier, culture, considering the authors of these works of other members of society, which proceeded the current generation of native speakers. Communication, which involved these texts - is a special case of intercultural and simultaneously intra social dialogue. Penetration depth in historical literary processes enables to rethink the classic works of world and Ukrainian literature. The art of translation has been and remains an important mediator in the interaction of cultures. Literary translation extends mutual contact of Ukrainian literature and other literatures of the world.

Consequently, the more the original translated into Ukrainian, the richer it becomes our culture.

As you know, comprehensive playback of all verbal wealth of original text with direct lexical equivalents language of the recipient - is unattainable for translation purpose. But it can and must achieve adequate transfer content embodied in images, and proper preservation of genre and stylistic and structural and compositional features of the original.

As artistically translated text is primarily semantic stylistic parallel first-work, then it follows that the scientific study of the translation is not purely literary or linguistic. It is closely related to comparative stylistics two languages and involves actually translation analysis, which is largely based on the theoretical basis of modern communicative linguistics. Each ethno-linguistic community traced special treatment for various stages of diachronic self and world literature are certain relations with other nations, but because the history of translation in each of them. However, the common point lead role of translation as an effective means of cross-language and cross-cultural communication, which not only promotes the progressive flowering of national languages and cultures, but also the overall development of human civilization.

1. Kravchuk I. V. Artistic Translation as an Important Aspect of Inter-Cultural Communication.
2. Volovik O.O., Pogrebnaya V.Ya. Phylological Sciences / Actual problems Crossing
3. 3 Lyovik V. About accuracy and loyalty / VV Lyovik / / Translation - a means mutually convergence of peoples. - M., 1987
4. Koptilov VI Pershotvir and translation / IV Koptilov. - K., 1972.
5. Etkind E. Poetry and translation / E. Etkind. - M., 1963.
6. Koptilov V. Current issues Ukrainian literary translation / Koptilov VV - Kyiv: Dnipro 1971. - 129 p.
7. Koptilov V. Pershotvir and translation [Text] / Koptilov VV - Kyiv: Dnipro, 1972. - 213 p.

Анна Данилкина
(Оренбург, Россия)

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
КОНЦЕПТ «ВРАГ» В ПОНИМАНИИ МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ

Большинству представителей нынешнего поколения сложно и практически невозможно почувствовать и понять, что испытывают молодые люди, столкнувшиеся с войной. Время, когда в один момент человек из здорового и полного сил превращается в калеку, а из живого обладателя планов и мечтаний — в безжизненное кровавое месиво. В этот момент трудно забыть о себе, о собственной жизни и не поддаться страху. Чаще всего это касается новобранцев, которые впервые встречают врага на поле боя. Нам, к счастью, незнакомо это чувство смиреной безысходности, рожденное пониманием того, что жизнь может закончиться в любое мгновение. Но даже в современном мире существуют страны, которые знают об это чувстве не понаслышке. К сожалению, люди продолжают умирать не только от болезней или старости, но и от рук другого человека в ходе военных действий, теракта или просто на улице, оказавшись не в то время и не в том месте. Тех, кто покушается на наши жизни, мы называем врагами. Все мы хорошо понимаем кто такой враг. Эта проблема актуальна и по сей день.

Концепт «враг» вызывает бурю разнообразных эмоций у нас в душе, все они оказываются негативными.

В данной статье мы будем опираться на понятие «*концепт»*, данное Д.С.Лихачевым, который использовал его для обозначения обобщенной *мыслительной единицы,* которая *отражает и интерпретирует*

явления действительности в зависимости от образования, личного опыта, профессионального и социального опыта носителя языка и, являясь своего рода обобщением различных значений слова в индивидуальных сознаниях носителей языка, позволяет общающимся преодолевать существующие между ними индивидуальные различия в понимании слов. Концепт, по Лихачеву, не возникает из значений слов, а является результатом столкновения усвоенного значения с личным жизненным опытом говорящего[1, с.32].

Теперь нужно разобраться, кто такой враг и почему это слово вызывает такие негативные ассоциации.

В словаре Владимира Даля слово «враг» имеет данные эквиваленты: противник, неприятель, супостат, недоброжелатель, злорадец, супротивник, противоборец; также в знач. общего противника рода человеческого, дьявола, сатаны или в значении военном, неприятельской земли, войска. умалит. вражишка арх. враженок вят. вражен новг. вражина, в значении бранном, черт, чертенок, бесенок; неугомонный ребенок[7].

Отсюда видно, что «враг» имеет значение не только как просто неприятель или недоброжелатель, но носит и религиозный и военный характер. Для нас как раз важен момент войны. Какое значение имеет «военный противник»?

В словаре военных терминов «противник» имеет значение враг, неприятель; это название воюющего государства (коалиции государств) по отношению к противостоящему в войне государству (коалиции государств); общее название вражеских войск[9].

Итак, почему же слово враг вызывает негативные ассоциации? В словаре В.Даля даны такие синонимы как неприятель, недоброжелатель, злорадец. То есть это человек не является другом, а, наоборот, желает недоброго и радуется злу, которое происходит с соперником, или человеком, который ему неприятен.

В то время как военный противник, враг имеет более общее значение, то есть если бы не война, люди не оказались бы друг другу врагами.

В немецком языке синонимичный ряд слова «Feind» является не таким развернутым как в русском, но имеет подобные значения, такие как:

1. <*feindlich gesinnte Person*> Gegner, Wiedersacher + Todfeind, Volksfeind

2. Teufel (1)[].

В Synonymwörterbuch von Herbert Görner und Günter Kempcke есть такой синоним как Volksfeind.

Наиболее полное толкование слова «Feind» встречается в словаре Duden «Deutsche Universalwörterbuch»:

Feind, der; -[e]s, -e: 1. a) *jmd., dessen [persönliches] Verhältnis zu einer bestimmten anderen Person durch Feindschaft bestimmt ist:* er ist meiner gefährlichster F.: die beiden waren [persönliche] –e; [keine, viele] –e haben; sich jmdn. zum F. machen; R. viel Feind', viel Ehr (es ist ehrenvoll, viele Feinde zu haben); (кто-то, чье отношение к конкретному человеку определяется через ненависть: он мой злейший враг); b) *jmd., dessen Verhalten den Interessen einer bestimmten Gruppe von Menschen zuwiderläuft, der für diese Gruppe eine Bedrohung darstellt:* ein F. der Menschheit; Ü der Tiger hat keine [natürlichen] –e (Zool.; es gibt keine Tiere, die dem Tiger gefährlich werden können); die Eifersucht ist der F. der Liebe. (кто-то, чьи интересы противоречат группе людей, который представляет угрозу для этой группы);

2. a) *Angehöriger einer feindlichen Macht, feindlicher Soldat:* im Krieg waren die Amerikaner die –e der Japaner; (относящийся к вражеской силе, вражеский солдат: в войне американцы были врагами японцев); b) *feindliche Macht:* das Bündnis mit den ehemaligen –en im Westen; (вражеская сила: союз с бывшими врагами на западе); c) <o. Pl.> *feindliche Truppen:* den F. in die Flucht schlagen; Tapferkeit; Feigheit vor dem F. (im Gefecht); (вражеские войска);

3. *jmd., der etw. entschieden bekämpft:* ein F. der künstlicher Düngung; (кто-то, кто решительно борется против чего-то)[4, с.561].

Так как «Gegner» является близким синонимом как в русском так и в немецком языке, рассмотрим и его значение:

Gegner, der; -s: a) *jmd., der gegen eine Person od. Sache eingestellt ist [u. sie bekämpft]:* ein erbitterter, persönlicher G.; sie sind unversöhnliche G; (кто-то, кто выступает против личности или ситуации, сражается: жестокий, личный противник; они непримиримые противники); b) (Sport) *Einzelspieler, -läufer o.Ä. als Konkurrent; Mannschaft der Gegenpartei* (одиночный игрок как конкурент; команда оппозиции); c) *Feind* (2): der G. greift auf breiter Front an; zum G. überlaufen; (враг: противник нападает по все ширине фронта; переходить на сторону противника)[4, с.655].

Подобную информацию мы находим в словаре Duden «Das Bedeutungswörterbuch. Wortbildung und Wortschatz»:

Feind, der; -es, -e: 1. *männliche Person in bezug auf einen anderen Menschen, gegen den sie Hass empfindet, dem sie Schaden zufügen will:* ein F. des Volkes, der Arbeiterklasse; (личность, у которого в отношении другого человека возникает ненависть, которому хочет нанести вред: враг народа, рабочего класса);

2. *gegnerische, feindliche Macht, Angehöriger einer gegnerischen Macht; gegnerische Truppen:* sie waren im Krieg unsere Feinde; (противоборствующая, вражеская сила, служащий вражеской силы);

3. (F. + Attribut) *jmd., der etwas entschieden bekämpft:* er ist ein F. von Gewalttätigkeiten; (кто-то, кто решительно борется за что-то) [3, с.251].

В политическом словаре дается такое толкование слова «враг»: чисто политическое понятие, обозначающее совокупность внешних государственных, социальных, этнических или религиозных образований, стоящих на позициях, противоположных позициям стратегической столицы[6]. Данное определение является не столь полным, а отражает лишь политические стороны.

В русском языке также существует эквивалент немецкому «Volksfeind» – это «враг народа». Данное определение трактуется в социологическом словаре как абстрактный негативный персонаж, атрибутивно присущий идеологии, социальной мифологии и карательной практике государственных режимов революционистского и - позднее - социалистического типа[6].

В толковом немецко-русском словаре синонимов под редакцией Г.И.Ворониной данный аспект отражен кратко, но в то же время, в полной мере затрагивает интересующие нас стороны: der Feind; der Gegner; der Wiedersacher

Feind враг 1. (человек, настроенный враждебно против кого-л., чего-л.)
Er ist ein Feind aller Neuerungen. Он враг всяких новшеств.
Es ist zweifelhaft, dass er mindestens seit 1938 ein bitterer Feind des Regimes war.
Сомнительно, что с 1938 года он был яростным врагом режима.
2. (олицетворение той силы, которая противостоит в ходе военных операций)
Seit zwei Tagen greift der Feind an. Два дня назад противник перешел в наступление.
Gegner 1. противник; оппонент
ein scharfer Gegner ярый противник
Er ist ein Gegner der Rechtsschreibreform. Он противник реформы правописания.
2. противник (на войне)
Er ist mit fliegenden Fahnen zum Gegner übergangen. Он открыто перешел на сторону противника.
Wiedersacher высок., эмоц-усил. чей-л. личный враг

Ich hatte ihn (unseren Herren und Heiland) doch auf viel schlimmere Weise verraten, als seine offenen Wiedersacher. Я же предал его (нашего господина и спасителя) гораздо хуже, чем его явных врагов[2, с.296].

Многие писатели пытались отразить концепт «враг» в своем творчестве, один из них Эрих Мария Ремарк. Он является наиболее характерным представителем «потерянного поколения». В своих книгах Ремарк выражает пацифистские и антифашистские взгляды. Его книги о судьбе военного и послевоенного поколения, как и его имя, знакомо широкой аудитории во всем мире. Именно в его творчестве поднимаются приоритетные морально-этические вопросы современности, особенно проблема превосходства общечеловеческих и гуманистических ценностей над любыми формами фанатизма – идеологического, национального или религиозного. Анализ произведений Ремарка, через выделения в них концепта «враг» открыл новые возможности понимания их смысла[1, с.3]. Ремарк был одним из первых писателей, заострявших внимание читателя на конфликте в душе человека при столкновении с врагом.

Довольно часто в литературе те писатели, которых ужасает и отвращает война, которые хотят пробудить совесть в современном «зомбированном» фанатике, в читателе, используют один сильнодействующий прием: вынуждают своих героев встретиться с противником лицом к лицу. Оказывается убить человека, глядя ему в глаза, не так просто, как заочно, сбрасывая бомбы, подрывая радиоуправляемые мины или нажимая издали кнопки[1, с.52]. И Ремарк не исключение. В своем романе «На Западном фронте без перемен» он показывает подобную сцену, когда герою пришлось столкнуться лицом к лицу с врагом. И как оказывается не такой уж он и враг, а такой же человек, как и герой. Но Боймер вынужден убить, иначе будет убит он. Убитый человек не может быть врагом. Тем более, что смерть француза влечет за собой для Боймера целое душевное потрясение, своеобразное очищение. Далее замена части der Feind/Враг на нейтральное местоимение они (sie) как нельзя лучше подчеркивает меняющееся отношение самого писателя к врагу-противнику[1, с.73].

В рассказе «Враг» главный герой также рассматривает образ военного противника и понимает, что он такой же человек.

«И внезапно я испытал что-то вроде шока, хотя, впрочем, тут же внутренне посмеялся над собой. Меня ошеломила простейшая мысль, что они ведь такие же люди, как и мы. Но оставалось фактом – и, видит Бог, очень странным фактом, - что прежде эта мысль мне просто ни разу не приходила в голову. Французы? Да они же враги! Да их же надо убивать, потому что они хотят уничтожить Германию. Но в тот августовский вечер я постиг одну зловещую тайну – тайну магии оружия. Оружие преображает людей. И все эти безобидные товарищи, эти фабричные рабочие, чернорабочие, деловые люди, старшеклассники, которые так тихо и смиренно сидели вокруг, тотчас же превратились бы во врагов, появись у них вдруг оружие»[8].

В своих произведениях Э.М.Ремарк различает убежденных врагов от врагов волею обстоятельств. Образ немца-нациста представлен убежденным последователем Гитлера, враг же в силу обстоятельств – простым немцем, который вынужден воевать, и рассматривается, поэтому как жертва войны[1, с.182].

Литература:

1. Похаленков, Олег Евгеньевич. Диссертация на тему: «Концепт «враг» в творчестве Эриха Марии Ремарка и советской лейтенантской прозе 1950-1960-х гг». Смоленск, 2011.
2. Толковый немецко-русский словарь синонимов / Под ред. Г.И. Ворониной - М.: Иностранный язык, «Издательство «Оникс», 2006. – 848 с.
3. Duden «Das Bedeutungswörterbuch. Wortbildung und Wortschatz»/ hrsg. u. bearb. Von Wolfgang Müller. Unter Mitw. folgender Mitarb. d. Dudenred.: Wolfgang Eckey… - 2., völlig neu bearb. u. erw. Aufl. – Mannheim; Wien; Zürich: Bibliographisches Institut, 1985.
4. Duden «Deutsches Universalwörterbuch». Unter Mitarbeit von Prof. Dr. Rudolf Hoberg und Dr. Ursula Hoberg (Kurze Grammatik der deutschen Sprache), Jürgen Folz. – Hamburg, Berlin, Mannheim, Nördlingen, 2009.
5. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache. Herausgegebener von Herbert Görner und Günter Kempcke. Autoren: Marie-Elisabeth Fritze, Dieter Herberg, Günter Kramer, Johannes Kraus, Klaus-Dieter Ludwig, Karl Wunsch. – Leipzig, 1980.
6. В словаре. Твое слово в истории. Режим доступа: http://vslovare.ru
7. Толковый словарь В. Даля. Режим доступа: http://vidahl.agava.ru/P025.HTM#3902
8. Эрих Мария Ремарк 1898 – 1970. «Враг». Режим доступа: http://www.em-remarque.ru/tema/vojjna.html
9. Энциклопедии и Словари. Словарь военных терминов. Режим доступа: http://enc-dic.com/military/Protivnik-984.html

Научный руководитель:
доцент, к.ф.н. Ломакина Нина Николаевна

Вікторія Житна
(Кременчук, Україна)

ФЕМІНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» В ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Поєднання міфу, фольклору та літератури набуває в останні роки нового осмислення. Все частіше учені прагнуть збагнути ці поняття в органічній типологічній єдності, трактуючи міф як передумову художньої творчості. Проблеми фемінізму в поєднання з міфологізмом порушено у творах Тамари Гундорової, Ніли Зборовської, Любові Копаниці та ін. Не виняток у цьому ряду й «Казка про калинову сопілку» Оксани Забужко.

Мета нашої розвідки – з'ясувати феміністичні ідейно-змістові домінанти «Казки про калинову сопілку» у співвідношенні з фольклором та міфологією.

О. Забужко активно використовує фольклорно-міфологічний матеріал. Як відомо, казки (фольклорні й літературні) – традиційний об'єкт феміністичної критики, що аналізує їхні ґендерні аспекти. Водночас, казки – надзвичайно популярний жанр жіночої літератури. Так, «Казку про калинову сопілку» можна прочитати як модерну інтерпретацію біблійного міфу в поєднанні з фольклорним текстом, історію сестровбивства – погляд сучасної освіченої жінки на вічне протистояння життя і смерті, Добра і Зла. У цьому філософському творі Оксана Забужко переосмислила народні казки та балади про калинову сопілку. Серед її попередників – вірш Ліни Костенко «Калинова сопілка», літературні казки Б. Грінченка та Л. Шияна. Але письменниця, використовуючи фольклорні першоджерела, написала цілком оригінальну повість про любов та ненависть, про велику людську трагедію на тлі українського селянського побуту.

Перед тим як перейти до визначення феміністичних аспектів повісті, слід звернути увагу на жанр твору.

Я. Голобородько визначає твір як «повість-притча, повість-міф, повість-метафора, виконана у «прафольклорному» річищі із використанням розкішного фольклорного матеріалу» [1, с. 20].

Визначення авторкою жанрової природи твору – повість, є свідченням того, що у ній зображено життя, працю, виховання дітей у родині Василя і Марії протягом двадцяти років. Але поряд з цим у повісті багато жанрових ознак казки: дідова дочка й бабина дочка, трактатні повтори-звернення Ганни-панни до панотця і сатани, калинова сопілка, що сама співає, поява Змія, фантастична кінцівка твору. Все це дає підстави стверджувати, що повість Оксани Забужко переплітається з казкою. І перевагу слід надати ознакам повісті: відповідний спосіб художнього зображення дав можливість показати рух життя, розвиток характеру головної героїні – Ганни-панни.

Отже, «Казка про калинову сопілку» – це повість і казка водночас, це твір жанру мішаної форми, оскільки в ньому є перехрещення різних способів художнього зображення.

У «Казці про калинову сопілку» висвітлюється такий цікавий аспект жіночого самоствердження як жіноче суперництво Ганни і Олени: *«…вони дві й так незгурт між собою любилися, і що більші підростали, то дужче давалося взнаки закладене між них потаємне нап'яття»* [2, с. 77]. Суперництво за першість в родині, найкращої дівчини на селі, поступово переростає в суперництво за увагу хлопця. Жага помсти засліплює Ганну: *«…щось лихе вступило в неї, так нагло окрадену з своєї непереможної сили, щось таке канудне, як розлита по жилах невгамовна гаряча сверблячка»* [2, с. 109]. Суперництво переросло в ненависть, що породило смерть: *«…вгородити ножа просто в дишуче теплом, щільне, а проте як же піддатне ножеві тіло, що стенулось уздовж короткою судомою (і ця хвилина опору теж була розкішна!) – і обм'якло, а натомість вальнув у ніздрі…масний, живлющий, гарячий червоний дух»* [2, с. 119].

Як зауважує Н. Зборовська, *«однією з ознак фемінізму є імітація сестровбивства, адже лозунг фемінізму «всі жінки – сестри» приховує в собі кастраційний комплекс сестровбивства»* [3, с. 457].

Таким чином авторка поглиблює дослідження сильної неординарної жіночої особистості в ситуації боротьби за лідерство, і, як не парадоксально, приходить до самозаперечення.

Одержимість сестровбивством пов'язана з механізмом розщеплення національного світу, де жінка як цілісна особистість провокує на неусвідомленому рівні бажання «піддослідної» пізнати її, а пізнати тут означає – розщепити. Відповідно авторка осягає передусім злочинне символічне пізнання-розщеплення, яке зрештою вивершується у її творчість через криваве сестровбивство (Н. Зборовська).

«Казка про калинову сопілку»**,** крім фольклорної, має ще й біблійну складову. Невипадково в канву твору вплітається старозавітна оповідь про Каїна і Авеля: *«…що то таке на місяці темніється? ...А, – сказав Василь, – то брат брата підняв на вила, два брати було, Каїн і Авель, от Бог їх і поставив угорі над землею, щоб люди бачили й не забували гріха»* [2, с. 79].

Історія братовбивства в «Казці…» тісно пов'язана з символікою місяця, як і в українських легендах (на місяці, за народними уявленнями, вищерблено, як Каїн підняв Авеля на вила). Знак місяця на чолі новонародженої Ганни провіщає її долю: вона так само навічно буде зв'язаною з сестрою Оленою стосунками вбивці і вбитого, як і біблійні брати. Більш того, історія Каїна та Авеля не дає спокою героїні, втілюючи для неї смисложиттєве питання про наявність людської свободи і про міру божественної справедливості: *«…може, Каїн і нестак пімститися братові хотів, як направити вчинену йому від бога кривду: не супроти братові вила піднімав, а Богові давав до знаку, що порушена Ним у світі рівновага, – ніби сам взявсь наступити на другу шальку терезів...»* [2, с. 110]. Прагнення справедливості – лише в людському розумінні, а не в божественному – стає домінантним для Ганни, призводить до богоборства, яке веде дівчину до диявола. «Казка про калинову сопілку» О. Забужко постає розгорнутою метафорою драматичного буття непересічної жінки, *«неможливості вирватися з-під влади фатуму, неможливості творити долю власноруч»* [4].

Ще одним фантастичним елементом в повісті є дар Ганнусі: «*об'явилась дівчина, яка чує під землею воду, пролетіла по всіх усюдах»* [2, с. 86], який допоміг її стати годувальницею сім'ї, а, отже, вищою від сестри.

Таким чином, ґендерне переакцентування міфологічного матеріалу – один із популярних способів творення концепції особистості жінки.

Для відображення певних психологічних станів жінки сучасні письменниці часто використовують сни та марення. Сон – це виявлення потаємних бажань, мрій, неусвідомлених потягів героїнь.

У «Казці про калинову сопілку» сон виконує функцію «застереження»: *«…їй знову став снитися покійний батько – цим разом він лежав на лаві в їхній хаті, з запаленою, чомусь у ногах, свічкою, і не було коло нього нікого»* [2, с. 101].

Оксана Забужко вводить у твір такий феміністичний аспект, як еротизм, зумовлений міфологічними уявленнями. Культ тілесного постає інваріантом природи і накладає свою владу на людину. *« …ту ж мить гарячий вихор підхопив її, обпалив-заполонив усеньке тіло до найпотаємніших закапелків…відчула, що такий самий гарячий вихор здіймається в ній – назустріч, здавалося, безлічі дужих, як кремінь, чоловічих рук…Вона топилася в тих руках, як віск, умліваючи й перетворюючись на єдину готовність – увібрати в себе разом усенький світ»* [2, с. 112]

Отже, нова концепція особистості жінки зумовлює такі суттєві риси жіночої прози, як філософічність, інтелектуалізм, включення в структуру оповіді елементів міфологічної, фольклорної образності, активне використання засобів фантастики, снів. Проза Оксани Забужко хоча й не є відверто феміністичною, проте сприяє фемінізації суспільства, привнесенню в нього жіночих цінностей, відкритій артикуляції жіночого досвіду в усій його повноті й неодновимірності.

Міфологізм твору як інструмент художньої організації фольклорного матеріалу став засобом національно-культурної моделі буття. Принцип дивовижності, вигаданості у поданні з життєвими реаліями створює новаторську форму побудови «Казки про калинову сопілку».

У творі О. Забужко фемінізм поєднується з ідеями екзистенціалізму. Авторка майстерно нюансує ідею, експлуатує широке коло мотивів, демонструє широкий – від проникливого ліризму до дошкульного сарказму – почуттєво-настроєвий спектр.

Таким чином, Оксана Забужко представляє у своїй художній творчості феміністичні ідеї, концепції, на яких в основному ґрунтується сучасна українська жіноча проза.

Література:

1. Голобородько Я. Психологічні натюрморти Оксани Забужко. Про збірку «Сестро, сестро» // Українська мова та література. – 2005. – №15. – С.20
2. Забужко О. Казка про калинову сопілку / Забужко О. Сестро, сестро. Повісті та оповідання. – К.: Факт, 2005. – С. 69–123.
3. Зборовська Н. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків / Зборовська Н. – Львів: Літопис, 1999. – 336 с.
4. Філоненко С. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х р.р. XX ст. // http: bdpu/org/philological faculty/ukr-rarub/lit/

Ірина Зарицька
(Донецьк, Україна)

АРГУМЕНТАЦІЯ ЯК СПОСІБ МОВЛЕННЄВОГО ВПЛИВУ

Аргументація як спосіб мовленнєвого впливу в сучасній наукові літературі розглядається з позицій правильної побудови логічних умовиводів, риторичних прийомів побудови тексту, спрямованого на переконання, а також із позиції структурної організації одиниць і компонентів аргументації (А. Алексєєв, Арістотель, Г. Брутян, Л. Васильєв, В. Голубєв, Р. Гроотендорст, Ф. ван Єємерен, О. Івін, С. Тулмін та інші).

Аргументація, за словами Н. Колотілової, у структурному аспекті постає як певне міркування (сукупність міркувань), основними компонентами якого є теза (висновок) та аргументи (засновки).

Композиційно елементи аргументації можуть розташовуватися:

1) *прогресивно:* спочатку висувається теза, що потім послідовно обґрунтовується аргументами, пор: *Нехай ми шовіністи, нехай… Проте ми расєйщини ніколи не заводили, а ви що робите? Що ви робите, га? Є своє слово "універсал", а ви "маніфеста" заводите, є слово УНР, а ви УСЕРЕР пишете? Га? Га? Рідне слово "пристрій" ви на "апарат" обернули, а ви забули, як у народній мові про це говориться? Що без пристрою і блохи не вб'єш, забули, а ви думаєте апаратом, га? По газетах читаю – слово "просорушка" за "шеретовку" править, і це така українізація, питаюсь, га? Самі ви ще не шеретовані, і мова ваша радянська нешеретована…* (М. Куліш);

2) *регресивно:* спочатку висуваються аргументи, а теза формулюється на заключному етапі, пор.: *Я, Іван Босий, посланець неба, кажу вам. Бог із високости поклав мені слова на уста, й запалив вогнем мені душу. Бог загострив мені позір, і я вгледів усі неправди, всю ненависть, злобу й лють, що розлились по землі, як дике море* […] *Схаменіться, люди, прозріть свої злочини й покайтесь!... Тоді впаде дощ на ваші землі й ласка Божа вам у серця…* (В. Підмогильний).

За К. Гудковою, аргументація має дворівневу структуру, що виявляється на аргументативному та функціональному рівнях [8]. Логічна структура аргументації (висловлена думка (теза) і її обґрунтування, побудоване за законами логічного висновку) несе в собі аргументаційний потенціал, що полягає у функції доказу. Функційний рівень містить висловлення, що не входять до логічної структури, але мають аргументаційний потенціал, що полягає у функції впливу.

Комунікативні наміри аргументатора впливають на структуру аргументних висловлень і, зазвичай, не обмежувані тільки логічними засобами, оскільки адресант також прагне вплинути на почуття реципієнта, для чого використовує інструменти прагматики.

Відома формула "мета – засіб – результат", накладена на мовленнєві висловлення, що репрезентують прийняття рішення в процесі аргументації, надає можливість з'ясувати, якими висловленнями представлена мета аргументування, засоби й результат.

Аргументні висловлення є мовленнєвими засобами для вираження переконання в процесі комунікації. Категорія переконання є ключовою для їхнього аналізу. За словами Н. Колотілової, переконання постає логічним

процесом, коли прийняття аудиторією певних положень залежить тільки від характеру аргументів як істинних тверджень і способу зв'язку аргументів і тези як демонстративних міркувань. Такі характеристики більше властиві доведенню [10]. І. Герасимова й М. Новосьолов до складників аргументації зараховують, крім доведення, й обґрунтування, під час якого "елементи переконання, які ми при цьому використовуємо, включаються в процес більш чи менш інтуїтивний, вироблений звичкою" [6: с 79]. Успіх аргументатора залежить від того, наскільки майстерно він зможе дібрати аргументи на користь своїх положень, враховуючи чинники, що відіграють важливу роль у процесі переконання, зокрема, емоційні. На думку Ю. Касьянової, аргумент – це комплекс висловлень, що є цілісним утворенням, має спільну семантику й складається з твердження (тези) і її обґрунтування [9: с. 7].

Компонентами висловлення, за В. Григор'євою, є "мовець (або адресант) і слухач (або адресат) (у всій повноті соціальних і психологічних ролей, фонових знань і національно-культурних стереотипів), мотиви й цілі повідомлення, інтенції адресанта, його оцінки, емоції, ставлення до дійсності, змісту повідомлення, місце та час спілкування, властиві висловленню пресупозиції й імплікації" [7: с. 72].

В аргументному висловленні розмежовуються його пропозиційний зміст й ілокутивна сила, що являє собою комунікативний намір мовця й сукупність умов, необхідних для його реалізації. Ілокутивна сила конкретного мовленнєвого акту формується як результат взаємодії багатьох чинників і складається з більшої або меншої кількості компонентів, зокрема характеристики адресанта й адресата, а також часу й місця, що пов'язані з реалізацією мовленнєвого акту.

В. Гак, аналізуючи структуру мовленнєвого акту з погляду прагматики, виділяє такі його компоненти: мовець, адресат мовлення, вихідний матеріал висловлення (пресупозиції мовців), мета повідомлення, розвиток, внутрішня організація мовленнєвого акту, контекст і ситуація повідомлення [5: с. 362].

За словами І. Сусова, прагматична й семантична структури висловлення пов'язані за допомогою модального й комунікативно-інформаційного компонентів плану змісту [13]. Обов'язковими в цих структурах є дієслово-предикат і позиція мовця. У процесі спілкування (комунікації) мовець розв'язує специфічні комунікативні завдання: встановлення контакту, віддзеркалення його суб'єктивного ставлення до представлення фактів об'єктивної дійсності, його волевиявлення, позначення певних етикетних моментів комунікації, підтримування контакту в інтересах подальшого спілкування тощо. Реалізація цих завдань здійснюється за допомогою граматичних мовних засобів.

Позиції змісту мовлення й адресата можуть бути відсутніми взагалі або бути наявними як обидві, так і поодинці. Зауважимо, що вживаючи термін адресат, ми, за Ф. Бацевичем, "маємо на увазі особу (кількох чи багатьох осіб), якій (яким) адресоване мовлення, до якої (яких) воно звернене. А тому адресатом не можна вважати, наприклад, того, хто підслуховує чуже мовлення, того, до кого чуже мовлення не звернене" [4: с. 163].

Ситуація мовлення може представляти варіантність своєї реалізації в синтаксичних одиницях. Унесення корективів в аргументне висловлення переважно зумовлюється, формальним чи неформальним характером ситуації. У ситуації формального характеру спілкування адресанти, що належать до одного соціального прошарку й виконують наразі одну й ту саму соціальну роль, вибирають форму висловлення, яку вони не використовують у неформальній ситуації (спілкування на ввічливе "Ви" між знайомими чи друзями, використання літературної мови). І навпаки, у неформальній ситуації адресанти обирають ідентичну соціально значущу форму висловлення незалежно від соціального стану й виконання однієї й тієї самої соціальної ролі.

Сама по собі інформація як "сукупність знань, образів, відчуттів, наявних у свідомості людини або штучному інтелекті, що поступають по різних каналах передачі, переробляються й використовуються у процесі життєдіяльності людини й роботі автоматичних комп'ютерних систем" [12: с. 197], не може бути передана адресату, вона має бути виражена певними знаками. Вивчення мови як знакового феномена, що відображає пізнавальні мисленнєві процеси, є пріоритетним у сучасному мовознавстві. Структура виявляється через смисловий і формальний зв'язок компонентів сполучення з огляду на семантичну й граматичну домінанту. М. Зубрицька зазначає, що "знак має три складові частини: означник, означуване, референт" [2: с. 606].

І. Арнольд систему знаків і правил їхнього поєднання для передачі певного повідомлення визначає як код. Природна мова є головним кодом людини [3]. Виявлення значення, зашифрованого в знаковому повідомленні, здійснюється шляхом декодування. У. Еко наголошує, що визначення коду як системи, включає:

1) репертуар протиставлених один одному символів;

2) правила їх сполучення;

3) оказіональну взаємооднозначну відповідність кожного символа якомусь одному означуваному [14].

Згідно з основними положеннями комунікативної лінгвістики, будь-який комунікативний акт здійснюється в три етапи: кодування інформації, її передача й декодування. Перш ніж передавати ідею, комунікатору необхідно закодувати її за допомогою символів. Саме цим він перетворює інформацію на повідомлення. Кодування відбувається за допомогою коду, який зрозумілий і комунікатору, і реципієнту. Від того, наскільки вдало підібрано код відповідно до уявлення про реципієнта, значною мірою залежить успіх комунікації. Для комунікатора зміст інформації передує процесу кодування, оскільки мовець спочатку має певний задум, а потім втілює його в систему знаків. Для слухача зміст повідомлення, що приймається, розкривається водночас із декодуванням. За таких умов особливо чітко простежується значення ситуації спільної діяльності: її усвідомлення входить до самого процесу декодування; розкриття змісту повідомлення не мислиться поза цією ситуацією.

Одна й та сама інформація, за В. Лукіним, може бути закодована по-різному, і вибір коду залежить від каналу передачі й від намірів людини, що передає інформацію. Кодування й декодування – процеси, пов'язані з мовленням, і є, відповідно, оформленням інформації в словесне повідомлення адресантом і реконструкцією отримувачем повідомлення за сигналом [11: с. 130].

На думку Р. Якобсона, "два погляди – кодувальника й декодувальника, або, іншими словами, роль відправника й роль одержувача повідомлень повинні бути чітко розмежовані" (цит. за [1: с. 303]). Мовець відбирає мовні засоби відповідно до обраної стилістичної тональності, орієнтуючись на ситуацію спілкування, офіційність/неофіційність обстановки. Утворюючи висловлення, адресант орієнтується на адресата, зіставляє свій соціальний статус з його статусом. Висловлення є одиницями, на які реагує співрозмовник, отже, вони повинні включати й елементи, зорієнтовані на характеристики співрозмовників. Функція комуніканта передбачає, що адресат декодує повідомлення на тих умовах і з тією самою метою, що є інтенційно заданими адресантом

цього повідомлення й визначаються цим типом дискурсу. Свідомість адресата інформації приймає сигнал, декодує його й реагує на отриману інформацію, якщо це потрібно. Точність розуміння слухачем змісту висловлення може стати очевидною для комунікатора лише тоді, коли реципієнт перетвориться на комунікатора й своїм висловленням повідомить те, як він розкрив зміст прийнятої інформації. Таким чином, кожний учасник комунікації кодує й надсилає, отримує й декодує інформацію.

Отже, чинники, що впливають на процес аргументації, концентруються навколо трьох основних компонентів: комунікантів, ситуації спілкування, коду висловлення.

Література:

1. Алпатов В. М. История лингвистических учений / Алпатов В. М. – [2-е изд., испр]. – М. : Языки рус. культуры, 1999. – 367 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки XX століття / [за ред. М. Зубрицької]. – Львів : Літопис, 2002. – 832 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : (стилистика декодирования) : [учеб. пособие] / Арнольд И. В. – [3-е изд.] – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
4. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології / Бацевич Ф. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2000. – 237 с.
5. Гак В. Г. Высказывание и ситуация / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1973. – С. 349–373.
6. Герасимова И.А. Аргументация как методология убеждения / Герасимова И. А., Новоселов М. М. // Вопросы философии. – 2003. – №10. – С. 72–84.
7. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса : прагмалингвистический и когнитивный аспекты : [монография] / Григорьева В. С. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
8. Гудкова К. В. Логико-семантический и прагмалингвистический анализ аргументации в рубрике “Letters to the editor” [Электронный ресурс] / К. В. Гудкова. – Режим доступу :http ://rchgi.spb.ru/Pr/bchm00/gudkova.htm.
9. Касьянова Ю. И. Структурно-семантический анализ аргументации в монологическом тексте : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Ю. И. Касьянова. – М., 2008. – 18 с.
10. Колотілова Н. А. Поняття практичної аргументації [Електронний ресурс] / Н. А. Колотілова // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури, 2004. – № 39. – С. 131–141.– Режим доступу до журналу : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_39/Kolotilo_1.htm.
11. Лукин В. А. Художественный текст : основы лингвистических теорий. Аналитический минимум / Лукин В. А. – [2-е изд.]. – М. : Ось-89, 2005. – 559 с.
12. Селіванова О. Сучасна лінгвістична термінологічна енциклопедія / Селіванова О. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
13. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / Сусов И. П. ; [предисл. ред. В. И. Карабана ; послесл. Л. Р. Безуглой ; очерк укр. прагматики И. С. Шевченко]. – Винница : Нова книга, 2009. – 271 с.
14. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Эко У. – СПб. : Симпозиум, 2006. – 544 с.

Наталія Кучумова
(Львів, Україна)

EPONYMS IN MEDICINE REVISITED

The Oxford Concise Medical Dictionary defines an eponym as “…a disease, structure, or species named after a particular person, usually the person who first discovered or described it”. [7, p.248] The word *“eponym”* is derived from the Greek *“epi”* which means *“upon”* or *“in addition”*, and *“onyma”* which implies *“name”*. Eponyms are widely applied in contemporary life. In many cases their use is so pervasive that they are not always acknowledged as eponyms. In the web site “whonamedit.com” an effort is being made to catalogue more than 15 000 medical eponyms and more than 6000 persons.

Eponyms are particularly abundant in medicine as well as in all branches of science. In medicine since ancient times proper names have been applied to anatomic structures, syndromes, diseases, medications, procedures, operations, instruments. Eponyms usually commemorate actual persons, but some derive from literature or mythology. For example, *Munchausen syndrome* (a mental disorder in which the patient persistently tries to obtain invasive hospital treatment for an illness that is nonexistent), *Lazarus complex* (spontaneous return of circulation after attempts to resuscitate fail), *Oedipus complex* (repressed sexual feelings of a child for its opposite-sexed parent, combined with rivalry towards the same-sexed parent).

Some medical fields, such as rheumatology and neurology, are particularly fond of eponyms, and the term *“eponymophilia”* has been coined to describe their affinity. [5]

Nevertheless, during the last decade the use of eponyms has become the subject of intense debate. The supporters of medical eponyms claim that they “…bring colour to medicine, provide a convenient short hand for the profession and the community alike, and they embed medical traditions and culture in the history.” [10, p.425] Certainly, it may be more convenient for physicians to speak about *Fallot’s tetralogy* rather than about *congenital cyanotic heart disease due to ventricular septal defect, pulmonary stenosis, right ventricular hypertrophy,* and *aortic dextroposition*. Similarly, medical professionals are likely to apply a term *Fanconi syndrome* instead of *hereditary disorder of renal tubular function with vitamin D resistant renal rickets.* As a rule, eponyms are shorter than their non-eponymous counterparts. It takes significantly less time to define a neoplasm as *Evans tumour* as opposed to *low-grade fibromyxoid sarcoma.* While it is considered a standard to include both names in published papers, in everyday practice using just the eponym would be sufficient to convey the necessary information. Secondly, there is a group of common conditions whose eponymous names are so deeply rooted in both medical practice and everyday life that it is hard to imagine them

abandoned (e.g., *Crohn disease, Alzheimer disease, Down syndrome)*. Furthermore, eponyms often provide a historical context to the description of the syndrome and a link to the development of medical science.

According to Wright V. "…the aetiology of the use of eponyms is multifactorial, and not all the reasons for their use are despicable." [12, p.1600] This scientist provides the following rationales for eponymous terms usage: hiding distressing aspects of a disease (e.g., *Hurler's syndrome* is preferable to *gargoylism*); crediting the origin of a new understanding; directing attention to the original article; a basis for argument about precedence.

Opponents of eponymous terms state that "…this system of nomenclature which simply commemorates a person is inconvenient, poses difficulties to students and leads to frequent mistakes in scientific writings". [9, p.1] However, they agree that eponyms can be useful in describing multi-symptomatic medical conditions or complex surgical procedures whose specific descriptions are difficult to remember and describe.

In addition, the opponents of eponymous terms assert that they may lead to confusion owing to their inconsistent application between countries and medical specialties, since national pride results in some names prevailing over foreign terminology, resulting in overlapping descriptions. For example, *Reiter syndrom* is known as *Fiessinger-Leroy syndrome* in France, after French physicians who described some cases shortly after Reiter.[6, p.1499] Alkylosing spondylitis is known variably as *Bekhterev's syndrome*, *Bekhterev-Strumpell-Marie disease, Marie's disease, Marie-Strumpell arthritis, Pierre- Marie's syndrome* and so on. In addition, different ways of spelling add another level of complexity.[5, p.1328] Similarly, *Plummer-Vinson syndrome* in the United States (and Australia), *Paterson-Kelly's syndrome* in the United Kingdom, and *Waldenstrom-Kjellberg syndrome* in Scandinavia all describe *sideropenic dysphagia*. Besides, there are differences even within countries. For instance, *cholecystography* was known as such in Melburn but called the *Graham test* in Sydney.[10, p.425]

Scientists who disparage eponyms and discourage their use point to the observation that attribution can be inaccurate in fact or priority. For example, the eponymous distinction of *Takayasu arteritis* for the inflammatory large vessel disease was awarded to physicians who failed to recognize important features of "their" disease.[6] Moreover, this disease had been recognized by numerous physicians well before Takayasu.

Another historical example of lax usage of eponymous terms is the use of the term *Down syndrome*. The 19th-century physician John Langdon Down did not discover the famed genetic disorder, but he did assign it the name *"mongolism"*. In the 1960s, to purge medical journals of embarrassingly racist term (Down believed sufferers bore some resemblance to Mongols), researchers instead opted for an eponym and falsely gave credit to Down. [1] Nevertheless, due to Wright V., the term *"Down syndrome"* sounds "…much more humane." Besides, it avoids "…suggestions of racial prejudice." [12, p.1600]

Recently scientists have begun the campaign of stripping eponym-status from physicians with Nazi links. The most cited example is Hans Reiter, the namesake of *Reiter's syndrome*, a type of arthritis that can cause painful inflammation in the joints, skin, genitals and eyes. In 2003, Panush R., Paraschiv D., Dorff R. reported on biography of Hans Reiter, after whom a form of reactive arthritis was named despite the fact that others had described the condition before him. Apart from being an outspoken lecturer in favour of "racial hygiene", Reiter served on the advisory board to Hitler's physician, Karl Brandt, who headed the infamous "euthanasia" programme. This systematic killing of patients with mental and other illnesses developed the killing mechanism utilized in the genocide of the Jews, the Roma, and Sinti people. Moreover, Reiter approved not only the sterilization programmes but also the deliberate infection of concentration camp inmates with rickettsia.[8] The above-mentioned report by Panush et al. led many physicians, particularly in the USA and Germany, to abandon the use of the eponym in favour of a more descriptive name. However, there is no consistent approach to these issues within rheumatology community. Some physicians have disdained its use, whereas others continue to use of the eponym.[11, p.706]

For all these reasons there is a tendency to dispose of the usage of eponyms. Most of the greatest medical discoveries of the 20th century are markedly non-eponymous. Dr Michael Gottlieb's landmark 1981 discovery of a mysterious condition that attacks the immune system was given the name *"acquired immune deficiency syndrome – AIDS"* instead of *Gottlieb's syndrome*. Italian physician Carlo Urbani described a highly contagious lung syndrome in 2003. Nonetheless, we know his discovery by the name *"severe acute respiratory syndrome, or SARS"*.[1]

Nevertheless, despite the questionable nature of some eponyms, one cannot deny their functional convenience. When a new discovery is made, an eponym becomes the simplest way for medical professionals to reference this discovery. Many years may pass before scientists provide accurate explanation of the true mechanism of findings. Most scientists agree that whatever their fallibility, eponyms illuminate the lineage of scientific endeavours, bring the colour of old time, and continually remind of the international nature of science. Selection of an apt eponym attests to a physician's range of knowledge, stimulates a reader's curiosity, and prompts a search for the original source. Even though eponyms may seem old-fashioned, they remain a valuable tradition and form a bridge across the generations of physicians.

References:

1. Death of the eponym: naming diseases after doctors is a practice in decline. – National Post. – Dec.2. – 2011
2. Haubrich W. In defense of eponyms. – British Medical Journal. – 2002 – vol.25 – No 1– p. 31
3. Jana N., Barik S., Arora N. Current use of medical eponyms – a need for global uniformity in scientific publications. – BMC Medical Research Methodology. – 2009 – No 9 – p.18
4. Linda B., Kevin C.Chung. In defense of eponyms. Plastic and Reconstructive surgery. – 2012 – vol.129 – No 5 – pp. 896-898
5. Matteson E., Woywodt. Eponymophylia in rheumatology. Rheumatology. – 2006 – No 45. – pp. 1328-1330
6. Mora B., Bosch X. Medical eponyms: time for a name change. – Archives of Internal medicine.- 2010 – vol.170 – No 16 – pp.1499-1500
7. Oxford Concise Medical Dictionary. Oxford University Press. – 2007 – 807 p.
8. Panush R., Paraschiv D., Dorff R. The tainted legacy of Hans Reiter. – Seminars in Arthritis and Rheumatism – 2003 – No 32 – pp. 231-236
9. Waseem M., Khan M., Hussian N., Giannoudis P., Fisher J., Smith R. Eponyms: Errors in clinical practice and scientific writing. – Acta Orthopedica Belgica. – vol. 71 – No 1 – 2005
10. Whitworth J. Should eponyms be abandoned? No – British Medical Journal. – 2007 – vol. 335 – p. 425

11. Woywodt A., Lefrak S., Matteson E. Tainted eponyms in medicine: the “Clara” cell joints the list. – European Respiratory Journal. – 2010 – vol.36 – No 4 – pp. 706-708
12. Wright V. In defense of eponyms. – British Medical Journal. – 1991 – vol. 303 – No 6817 – pp.1600-1602

Віталіна Мойко
(Ірпінь, Україна)

ВПЛИВ ПОЗАМОВНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Розвиток будь-якої сфери діяльності нації передбачає істотні лінгвістичні зміни, які “полягають насамперед у тому, що нині переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика (терміни та номенклатурні назви), причому ця величина має тенденцію до тривкого зростання” [1, с. 5–8].

Терміносистема будь-якої галузі знань засвідчує її досягнення на певному історичному етапі розвитку суспільства. Українська літературна мова, її окремі фахові субмови, в тому числі й економічна, мають доволі складну історію свого розвитку. Економічна термінологія належить до найдавніших шарів лексичної системи мови, її формування залежить від багатьох як лінгвістичних, так і позалінгвальних факторів. Найменш вивченими в українській мові виявилися питання функціонування економічної лексики як певної цілісної системи, питання її розвитку та упорядкування.

“Періодизація історії української мови нині належить до найзлободенніших і найскладніших (хоч простою вона ніколи не була) проблем нашої лінгвістики, бо в ній переплітаються суто мовознавчі проблеми з суспільними, пов’язаними з прагненням народу знати об’єктивну правду про себе і разом з цим утвердити свою самобутність та право на власну незалежну державу, довести світові прадавність українського етносу” [5, с. 3]. На формування економічної термінології української мови вплинули певні історичні процеси становлення і розвитку економічної діяльності нашої країни з диференціацією її галузей і спеціалізацій, на що звернула увагу Т.І. Панько, зазначивши, що українська економічна термінологія як виразник політекономічних понять, що відбивають зміни в економічному житті українського народу, являє собою одну з найбільш живих, рухомих мікросистем у складі української літературної мови, що весь час поповнюється [7, с. 28].

Формування і розвиток кожної терміносистеми, у тому числі й економічної, визначається рядом позамовних і внутрішньомовних факторів. Відомо, що лексико-семантичні процеси більшою мірою, ніж інші, демонструють зв’язок із позамовними реаліями. Семантична історія слів у багатьох випадках досить чітко відображає зміни в умовах життя суспільства. У зв’язку з цим очевидно, що в дослідженні варто розмежовувати екстралінгвальні та мовні чинники. “Необхідно .. зосередити увагу на кардинальних для кожної лінгвістичної праці питаннях: по-перше, на взаємозв’язку процесів розвитку мови з історією народу, по-друге, на особливостях семантичного розвитку слів, зумовлених структурною специфікою конкретних мов” [2, с. 94]. Розглядаючи ці два критерії в єдності, ми усвідомлюємо, що екстралінгвальний чинник є значним у процесі розвитку лексики як найрухливішого рівня мови.

Серед позамовних основоположними є рівень розвитку національної науки, техніки, промисловості та культури, а серед внутрішньомовних – становище мови в суспільстві і ступінь розвитку відповідних функціональних стилів. У процесі формування будь-якої терміносистеми кожної наявної мови спостерігається тісний взаємозв’язок позамовного і внутрішньомовного факторів, які певним чином організовують термінотворчий процес, що є закономірним поступальним розвитком з послідовною зміною періодів. Історія термінотворення – процес зміни одного періоду формування й становлення терміносистеми на інший, за якого простежується тісний зв’язок кожного наступного з попереднім, що в цілому становить безперервний рух і розвиток [6, с. 7].

Історичний погляд на українську економічну термінологію показує, що економічна лексика є однією з найдавніших фахових термінологій.

Звернення до аналізу саме позамовних чинників свідчить, що формування української фінансово-економічної термінології (далі – УФЕТ) зумовлене кількома обставинами. Для їх з’ясування важливо визначити, які саме реалії об’єктивного світу та спеціальні знання про них у певні історичні періоди термінувалися; що являли собою ці реалії, які саме ознаки були покладені в основу їхнього найменування; хто і за яких соціальних обставин виступав термінотворцем.

Крім того, у формуванні УФЕТ не виявлено специфічних наслідків дії чинників лінгвального характеру, таких, які б суттєво відрізняли її від інших терміносистем. Оригінальність українських лексем на позначення фінансово-економічних понять визначена наявністю екстралінгвальних чинників, серед яких виділяємо соціально-комунікативний та історично-політичний.

Соціально-комунікативний (людський) чинник

Визначальним моментом в акті номінування, що ототожнюємо з актом природного термінування, є складне переплетення сприймання мовцем реальної дійсності та його особистого індивідуального смислового завдання. Саме у зв’язку з цим завданням термінотворець аналізує ситуацію, членує та деталізує її, виділяє з необхідним, зумовленим тими чи іншими прагматичними настановами, ступенем точності окремі подробиці та деталі в описуваній ситуації. Все це визначає вибір одиниці номінації [6, с. 7].

Основним змістом процесу термінування виступає “лінгвокреативне мислення термінотворця, спрямоване на породження нових мовних феноменів шляхом трансформації наявних у мові одиниць” [9, с. 67]. Тому дослідження, проведене з урахуванням впливу людського чинника в термінотворчих процесах, виявляється зорієнтованим на виявлення “механізмів творення мови під впливом духовної потреби людини у самовираженні і пізнанні світу” [4, с. 74], а також під впливом пристосування мови до умов і прагматики спілкування.

Взаємозалежність між дією людського чинника та розвитком термінології досить відчутна, бо термінологію розглядаємо “не тільки як закономірну еволюцію мови, зумовлену історією її носіїв, а й з погляду творчості індивідів зі своїм світобаченням” [8, с. 111], типом мислення, властивим лише їм, належністю до певної національної культури.

Пізнаючи природу речей та явищ навколишнього середовища, аналізуючи властивості предметів, виділяючи при цьому та узагальнюючи їхні найістотніші риси та ознаки, людина формує поняття. Щоб поняття могли існувати й розвиватися, вони повинні мати опору в слові, мають бути нерозривно пов'язані з їхніми конкретними зовнішніми проявами у формі мовних одиниць.

"До слова ми маємо лише неясне передчуття, пошуки способу висловлення, і лише у слові наша думка знаходить своє вираження. Лише вилившись у слово, здогадки і передчуття переростають у поняття" [3, с. 178–180], які відіграють у пізнанні, особливо науковому, спеціальному, надзвичайно важливу роль. Термін, з огляду на це, є результатом закріплення певного поняття у слові.

Історично-політичний чинник

Для розвитку мов (та їхніх терміносистем), що діють у дво- або багатомовному суспільстві, особливого значення набувають історичні та політичні обставини цього розвитку. Під їхнім впливом фахова лексика може творитися на основі переважно національної мови даного народу або на основі чужої мови, пристосованої для вираження понять певної галузі людських знань.

Аналіз історичного тла економічної діяльності на теренах України у мовленнєвому аспекті, тісно пов'язаний з політичною історією України, передбачав з'ясування того, в яких часових площинах українську економіку обслуговувала переважно рідна мова, а в яких – мова панівної держави.

До того враховуємо геополітичну ситуацію, що склалася внаслідок розподілу українських земель протягом кількох сторіч між різними державами, де українці підлягали законодавствам цих країн, де по-різному виявляли себе права і статус української мови. Різна лінгвополітична орієнтація регіонів України вплинула на формування української термінології економічної справи на наддніпрянських та наддністрянських землях.

"Історія розвитку української наукової мови – це постійне переборення політичних заборон і перешкод. Водночас це об'єктивний процес у його причинних зв'язках. Фактично за всю свою велику історію українська наукова мова не знала нормального розвитку. У період самостійного життя українського народу, засвідченого пам'ятками IX–XIV ст., його літературною мовою була нерідна староболгарська. Коли ж її витіснила мова, що витворилася на живій народній основі з пол. XVI ст., український народ вже став бездержавним... Заборона української мови як засобу літературного й громадського спілкування стримувала її стильову розбудову, а водночас і формування термінологічної лексики. Ускладнювався процес взаємодії її із загальним вербальним складом мови" [8, с. 111].

Отже, на різних етапах історії українського народу суспільні, політичні та правові передумови не завжди сприяли повнокровній функціональній розбудові національної мови, часом вони практично унеможливлювали її. Політична історія України накладала на розвиток української мови, зокрема її спеціальної лексики, свій відбиток, активно впливала на внутрішньомовні процеси.

Література:

1. Зарицкий М. Проблеми теорії і практики сучасного українського термінознавства // Вісник Книжкової палати. – 1998. – № 1, С. 5–8.
2. Звегинцев В.А. Семасиология. – М.: Наука, 1957. – 233 с.
3. Кирик Д.П. Про співвідношення понять філософська лексика і філософська термінологія // Доп. та повід. Львівського ун-ту. – Львів, 1958. – Вип. XVIII. – Ч. І. – С. 162 – 190.
4. Мегентесов С. Язык как объект исследования в свете синхронно-диахронной парадигмы // Философия языка: в границах и вне границ. – Харьков, 1993. – С. 70–78.
5. Німчук В.В. Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови // Українська мова. – №6, 1997. – С. 3–11.
6. Огар Е.І. Українська друкарська термінологія: формування та розвиток: автореф. ... кан. філол. наук. – Львів, 1996. – 19 с.
7. Панько Т.І. Розвиток української економічної термінології XIX – XX століть: Дис. … канд. філол. наук. – Львів, 1965, 189 с.
8. Панько Т.І. та ін. Мова і духовність нації. – К., 1992. – 219 с.
9. Телия В.О. О специфике отображения мира психики и знания в языке // Сущность, развитие и функции языка. – М., 1987. – С. 43–71.

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент Чорна Олена Віталіївна

Лілія Монич
(Київ, Україна)

ЛІТЕРАТУРНІ ЖУРНАЛИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД МЕДІА, ЇХ ТИПОЛОГІЯ

Медіа – невід'ємна частина сучасного світу. Їхнє значення неможливо переоцінити, оскільки вони безпосередньо пов'язані з будь-якою діяльністю людини. Одним з найдавніших видів засобів масової інформації є газетно-журнальна періодика. Особливу увагу привертають журнальні видання, а саме літературні журнали, оскільки маючи досить довгу історію існування в Україні, зараз вони проходять новий етап формування та удосконалення свого контенту.

Взагалі «журнал є одним з основних засобів масової інформації, що впливає на громадську думку» [5, с. 43]. У Державному стандарті знаходимо наступне тлумачення цього терміну: це періодичне видання у вигляді блоку скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу встановленого формату в обкладинці чи оправі, яке видавничо пристосоване до специфіки даного періодичного видання, виходить під постійною назвою, має постійні рубрики, містить відповідну кількість оригінальних статей, творів, рефератів й інших матеріалів з різних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань, літературно-художні твори, зображення. [1]

Виділяють наступні основні функції журналів: інформування, освіта, розваги, задоволення культурних потреб, реклама.

На жаль не так багато праць присвячено типології журналів. Тип цього виду періодики визначає його зміст і відповідно, оформлення, адже ці дві складові – дві рівноправні частини видання. Від нього також залежать архітектоніка журналу, його елементи і комплекси, оформлення обкладинки і внутрішня структура. [5, с. 44]

Типологічна систематизація вітчизняної періодики є важливим елементом дослідження медіа загалом, оскільки сприяє:

а) усвідомленню соціальної ролі журналістики;

б) зясуванню організаційно-мотиваційної основи діяльності сучасної періодики». [3, с. 184]

Український дослідник М. Недопитанський пропонує типологізувати сучасну періодику за двома видами ознак: головними і другорядними. Він виділяє такі головні ознаки: а) ознака тематичної масштабності та рівня охоплення аудиторії (загальнонаціональна, регіональна періодика; б) ознака власності (бюджетна, комерційна періодика); в) жанрова ознака (інформаційно-масова, аналітична періодика). До другорядних ознак відносяться: професійно-галузева (відомчі видання, «ділова» періодика); ідеологічна (партійна преса); розважальність («глянцеві» видання, таблоїди).

Взагалі тип видання – це якийсь узагальнений образ, що повторюється в тій або іншій мірі в групі реально існуючих органів масової інформації. [5, с. 45] Саме типологічні властивості стають визначальними для формування концепції видання. Також вони відіграють важливу роль у виборі матеріалів для рубрик, жанрів обраних творів, а також доборі зображального ряду. «Видання повинне мати свою зовнішню форму, що дозволяє розпізнати і виділити його з багатьох інших, подібних до нього». [5, с. 44]Основною метою будь-якого журналу є оперативно, через установлені проміжки часу поширювати інформацію, яка адресується різним групам читачів.

Українська дослідниця В. Шевченко пропонує типологію журналів як засобу масової інформації за такими критеріями:

- цільове або функціональне призначення;
- тематика або зміст (характер інформації);
- читацьке призначення;
- періодичність;
- місце і сфера розповсюдження.

Дослідниця, виділяючи таку системну ознаку, як цільове призначення, визначає наступні його види:

- інформування;
- аналітика;
- навчання (просвіта);
- виховання;
- організація дозвілля;
- пропагування (реклама).

За змістом розрізняють такі підвиди досліджуваних видань, як:

- суспільно-політичний;
- науковий;
- науково-популярний;
- розважальний;
- літературний;
- спеціалізований
- виробничо-практичний;
- реферативний.

За читацьким призначенням виділяють такі групи журналів: для фахівців, широкого кола читачів та окремих груп читачів. Літературні видання належать до групи журналів, які видаються для широкого кола читачів, тобто мають на меті у популярній формі інформувати про всі сфери суспільного життя.

Журнали також можна поділяти за окремими групами читачів. Цей поділ стосується і літературних видань, незважаючи на те, що більшість з них має універсальний характер, тобто орієнтований на широку аудиторію. «Одна людина може бути потенційним читачем кількох журналів або один журнал становить інтерес для кількох аудиторних груп». [5, с. 46] Отже, за групами читачів розрізняють:

- журнали для дітей;
- для молоді;
- для чоловіків
- для специфічних груп читачів;
- для сімейного читання;
- видання національних груп, меншин;
- видання політичних партій та об'єднань.

Літературні журнали, як і журнали загалом, можна також типологізувати за такими критеріями, як місце випуску і сферу розповсюдження видання та час. За місцем розповсюдження виділяють:

- місцеві;
- регіональні;
- автономної Республіки Крим;
- загальнодержавні;
- такі, що розповсюджуються за кордоном;
- міжнародні.

За періодичністю розрізняють:

- тижневики;
- щомісячники;
- видання, що виходять раз на два місяці;
- журнали, що виходять кілька разів на рік;

- піврічні видання.

Особливістю літературних журналів є те, що вони належать до такого виду видання, як «товстий» журнал. З історії відомо, що останній «збирав, організовував нове літературне покоління, акумулював пошуки мистецтва слова та його здобутки, презентував літературне життя сучасності, відображав суспільні настрої, вписуючи мистецькі процеси в контексті суспільного життя, слугував справі самоусвідомлення нації, держави» [2, с. 262]. Він був своєрідною «контамінацією літературного збірника, політичної газети та своєрідної наукової енциклопедії» [2, с. 262]. Таким він залишається і зараз. Одним із критеріїв визначення типу «товстого» журналу залишається визначення співмірності його відповідних частин (літературної, публіцистичної та енциклопедичної).

Дослідниця О. Іванова пропонує розглядати три підтипи цього виду друкованих видань: «товстий» журнал як літературно-художнє видання; як науково-публіцистичне видання; як інтелектуальне видання. «Літературно-художнє видання – це підтип, що орієнтує аудиторію у вирі літературного життя й літературного процесу сучасності, зокрема поточних подіях, явищах, тенденціях». Цей підтип зорієнтований на публікування нових творів літератури, які обираються редакцією. Вони також містять зазвичай критичні і публіцистичні матеріали про літературу. У літературно-художніх журналах«надається слово науковцям і митцям, а також хроніка подій навколо літератури: фестивалі, конкурси, пам'ятні дати тощо».[2, с. 264]

Розглядаючи «товстий» журнал як науково-публіцистичне видання потрібно пам’ятати, що «у цьому підтипі увага зосереджується в основному на окремій соціокультурній сфері (культура, політика, суспільна свідомість, мистецтво тощо) або житті соціуму загалом». (Іванова) Як інтелектуальне видання він являє собою певну альтернативу науковому, «оскільки дає можливість побачити певну проблемно-тематичну сферу крізь призму різних поглядів, зокрема фахівців різних наук та фахівців, далеких від теоретичного осягнення життя соціуму, але тих, хто долучений до проблеми, що обговорюється». [2, с. 264]

Належність літературного журналу до «товстого» типу видань передбачає значний обсяг матеріалів, які з'являються на його сторінках. За тематикою можна виділити наступні види літературних журналів:

- літературно-художні;
- літературно-політичні;
- критико-бібліографічні;
- історико-літературні;
- сатиричні та ін.

За кількісним вмістом їх поділяють на:

- літературно-художні (містять первинні літературні твори та критику);
- літературні (література плюс довколалітературна інформація – інформаційні повідомлення, статті, інтерв’ю)
- змішаного типу (поєднання літературно-художньої складової з іншими змістовими аспектами як рівноправних частин журналу) [4]

Отже, літературний журнал продовжує розвиватися. Розширюється його тематичний вміст, з'являються нові особливості формування контенту загалом. Незважаючи на загалом складний період для паперової преси, він знаходить свого читача. Визначення основних типологічних категорій літературного журналу є надзвичайно важливим, адже дає можливість розглядати медіа загалом як єдину систему, а також будувати модель журналу такого типу для того, щоб він справді був цікавим для своєї аудиторії.

Література:

1. *ДСТУ* 3017—95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. — Вид. офіц. — Чинний з 23 лютого 1995 р. — К. : Держстандарт України, 1995. — 45 с.
2. Іванова О. Літературно-мистецька періодика в соціальнокомунікаційному просторі України початку XXI століття : дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій / Іванова О. ; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2010. – 462 с.
3. Недопитанський М. Сучасна українська періодика: типологічний аспект / М. Недопитанський // Наукові записки інституту журналістики / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2006. – Т. 23. – С. 184-186.
4. Пилипенко А. Контент літературного журналу: принципи моделювання [Електронний ресурс] /А. Пилипенко // Вісник книжкової палати. – № 2. – 2012. – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2012_2/st_5_02.pdf.
5. Шевченко В. Типологія сучасних журналів – засіб вивчення світогляду суспільства / В. Шевченко // Наукові записки інституту журналістики / КНУ імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – Т.28. – С. 43-48.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, Сидоренко Наталія Миколаївна.

Олена Новіцька
(Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СИНОНІМІВ ТА АНТОНІМІВ У КЛІНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПРИКЛАДІ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ЖУРНАЛУ «ФАРМАЦЕВТ ПРАКТИК»

Клінічна термінологія – один з наймасивніших пластів медичної термінології. 90% клінічних термінів складаються з грецьких або латинських терміноелементів і, як правило, зберігають свій первісний вигляд у багатьох мовах світу. Тому при перекладі клінічних термінів одного знання мови першоджерела мало: необхідно орієнтуватися у греко-латинських терміноелементах, аби уникнути неточностей при підборі еквівалентів.

Актуальність статті полягає у тому, що редактори науково-популярних видань потребують досліджень з перекладу клінічних термінів, які їм допоможуть у практичній роботі.

Кожне питання, розглянуте нами, в тій чи іншій мірі досліджувалося. Так, І. Кочан досліджувала тему будови та класифікації греко-латинських термінів у цілому [7]. Науковці Т. Базарова [3] та П. Теребяников [8] займались вивченням клінічної термінології. Л. Бахрушина досліджувала питання антонімії клінічних термінів [3], а Л. Дубровіна [5] та Б. Загідуллін [6] переймались питанням упорядкування термінологічної синонімії. Тему термінологічних особливостей перекладу досліджував П. Теребяников [8], В. Вербицький та Т. Шхвацабая [4].

Новизна дослідження: вперше була зроблена спроба аналізу питання перекладу клінічних термінів у контексті роботи редактора науково-популярного видання.

Мета роботи – визначити проблеми перекладу синонімів та антонімів у клінічній термінології та дослідити способи їх вирішення на прикладі роботи редакторської колективу науково-популярного журналу «Фармацевт Практик».

Клінічна термінологія – підсистема медичної термінології, яка охоплює назви хвороб і патологічних процесів, способи обстеження та лікування, назви операцій [2, 109]. З усього масиву медичної термінології клінічну термінологію виділяє одна особливість: кожна морфема, що входить до складу терміну має окреме лексичне значення. Тому у таких термінах прийнято ототожнювати морфему із терміноелементом [7, 31].

Для точного та адекватного перекладу клінічного терміна необхідно знати його структуру, адже при перекладі такого роду термінів кожен терміноелемент грає ключову роль.

Під час перекладу складних термінів, до складу яких входять узгоджені та неузгоджені визначення, у першу чергу слід переклад головне слово, а ті слова, що його стосуються, розмістити по ступеню важливості і при перекладі звертати увагу, чого саме стосується означення: головного слова чи неузгодженого означення. Наприклад, процес перекладу терміна cysta ductus choledochi congenita – вроджена кіста жовчного протоку виглядатиме так: спочатку перекладається головне слово – cysta, потім – за ступенем важливості неузгоджене означення: протока – ductus. Його стосується узгоджене означення: жовчного – choledochi. На останньому місці стоїть визначення, узгоджене з головним словом терміна «вроджена», - congenita [3, 56].

Незважаючи на вимоги термінології щодо однозначності термінів та терміноелементів, у клінічній термінології досить часто зустрічаються такі явища, як синонімія та антонімія.

Явище синонімії у клінічній термінології виникло з декількох причин:

1) використання як перекладної, так і транслітеровано форми терміна, наприклад, термін transplantatio вживається і як трансплантація, так і пересадка;

2) некваліфікованість фахівців медичної галузі, особливо тих, завдання котрих полягає у створенні текстів з уживанням клінічної термінології. Часто трапляється так, що перекладач, працюючи з іншомовним текстом, що містить клінічні терміни, береться за переклад цих термінів, не знаючи, що у практиці вже закріпилась певна традиція вживання цього терміна. Саме тому редактору дуже важливо не лише розбиратися у грецьких та латинських терміноелементах, а й у традиціях подачі тих чи інших термінів. Це допоможе не лише уникнути синонімії у вживанні клінічних термінів, а й певною мірою позбавити перекладачів зайвої роботи.

Для клінічної термінології явище антонімії так само характерне, як і для загальної лексики. Причинами такого широкого розповсюдження антонімії полягають у самій природі наукових понять.

Серед антонімів у клінічній термінології важливе місце відводиться прикметникам. Тут регулярність засобів вираження протилежності реалізується у корелятивних парах, котрі містять як загальні, так і диференціальні ознаки. Префіксальні морфеми для вираження антонімічності у прикметниках бувають різного походження, проте основна маса префіксів латинського походження. Як правило, префікси латинського та грецького походження приєднуються до основ аналогічного походження, проте можливі так звані «гібриди», наприклад, suprapyloricus – subpyloricus (надпілоричний – підпілоричний). Деякі антоніми-прикметники виявляють здатність утворювати синонімічні ряди, наприклад, - suprascapularis – subscapularis и infrascapularis (надлопатковий – підлопатковий) [3, 25].

«Фармацевт Практик» - науково-популярний журнал, який висвітлює питання фармацевтики та клінічної медицини. У виданні вироблена власна політика роботи з перекладними текстами, зокрема з такими, що містять клінічні терміни.

Проблему синонімії редактори журналу вирішують так: якщо текст орієнтований на вузькогалузевих фахівців, можна вжити більш складну версію терміна, якщо ж цільова аудиторія є непідготовленою до сприймання складних термінів, то в такому разі варто подати простіший варіант терміна, у якому наявні терміноелементи, що перегукуються із загальновживаною лексикою.

Прикладом вдалого подолання термінологічної синонімії при перекладі клінічних термінів на сторінках журналу є термін cardiovascular diseases. У даному разі ми бачимо пристосування латинського терміна до англійської мови. У перекладах цього терміна зустрічається варіант «кардіоваскулярні захворювання». Проте наявність цього варіанту говорить більше про погане володіння перекладачами відповідниками латинських терміноелементів, оскільки у літературі з клінічної медицини давно існує переклад терміну cardiovascular diseases – «серцево-судинні захворювання», котрий прийнятний і для фахівців, і для непідготовлених читачів.

Антонімічні пари термінів утворюються за наявності антонімічних пар у мові оригіналу. Найчастіше антонімічні пари утворюються завдяки префіксам. Типовими прикладами утворення таких антонімів можуть послугувати антонімічні пари hypertensia/hypotensia – гіпертензія/гіпотензія, potentia/impotentia – потенція/імпотенція.

Проте це найпростіші антонімічні утворення, котрі є очевидними у тексті і майже ніколи не викликають запитань. Складніше визначити антонімічні пари, коли іншомовні терміни мають різну структуру і навіть різне походження, але їх переклади українською мовою є антонімами. У таких випадках виникає ризик поняттєвої плутанини. Щоб цього уникнути, редактору слід провести детальний аналіз усіх наявних термінів як у першотексті, так і в перекладі. Ось схема аналізу термінів, розроблена редакторським колективом «Фармацевт Практика»: спершу потрібно розбити іншомовний термін на терміноелементи, визначити їх лексичні значення. Потім слід провести таку ж операцію з перекладним терміном. Після того, як ця операція буде зроблена з усіма наявними у тексті термінами, їх потрібно порівняти. Саме на цьому етапі редактор виявляє можливі антоніми, неточності перекладу, полісемію та інші недоліки. Процес аналізу дуже кропіткий, вимагає значних затрат часу і сил, особливо у великих за обсягом матеріалах, тому в більшості видань він не проводиться, авторам вірять «на

слово». Але він необхідний для створення якісного тексту. У виданні «Фармацевт Практик» усі вжиті терміни проходять такий аналіз.

Ось декілька прикладів виявлених термінів-антонімів, котрі у мові оригіналу не є антонімами, їхня пара утворилась якраз після перекладу на українську мову. Термін hypothyreosis (тиреосис) – латинського походження, він означає захворювання, що виникає внаслідок часткової або повної втрати функціональної здатності. А термін morbus Basedowi у латинському варіанті означає гіперсекрецію щитовидною залозою тиреоїдних гормонів, що призводить до токсикозу організму. За своїм початковим значенням ці терміни не є антонімами, оскільки означають абсолютні різні поняття і не можуть протиставлятися. Проте український під час перекладу терміна morbus Basedowi його значення звузилося, і в українській клінічній термінології цим поняттям позначають загальну гіперфункцію щитовидної залози без уточнення, який гормон більше виробляється. Медикам цей термін відомий як «дифузний зоб». Отже, ми бачимо, що у мові оригіналу терміни hypothyreosis і morbus Basedowi не утворюють антонімічну пару, однак їхні українські відповідники – тиреосис-дифузний зоб – є термінами-антонімами.

Скорочення клінічних термінів подається двома способами: подача іншомовного скорочення без перекладу та створення нового українського скорочення. Однак при редагуванні перекладу трапляються суперечливі випадки, і від рішення того, як подати скорочення залежить ясність і, відповідно, успіх тексту у читачів.

Для прикладу візьмемо подачу скорочення терміна «лейкемія змішаного походження» (скорочено з латинської – MLL). Оскільки у клінічній термінології опис симптомів захворювань, переданих складними термінами, прийнято записувати за принципом «скорочення-симптоми», то в результаті ми отримуємо терміносполуку MLL-симптоми. Справа в тому, що теоретично таке формулювання правильне, проте з точки зору читачів воно виглядає незрозуміло.

Отже, незважаючи на те, що клінічні терміни є одними з найдавніших медичних термінів і їх переклад начебто не повинен викликати труднощів, адже всі терміноелементи давно сформовані і розтлумачені, проблема перекладу та редагування перекладів текстів з клінічними термінами залишається нерозв'язаною. Це спричинене кількома факторами. По-перше, в Україні немає реєстру клінічних термінів, які б визначали, котре з тлумачень того чи іншого терміна є найбільш адекватним. Галузевим виданням доводиться самотужки розробляти методи роботи з перекладом клінічної термінології. З одного боку, це явище позитивне, оскільки виконується величезний масив роботи щодо виявлення проблем перекладу та уніфікації клінічної термінології. З іншого боку, автономна діяльність кожного видання ускладнює процес перекладу, обробки та уніфікації клінічної термінології на загальнонауковому рівні. По-друге, серед великої кількості праць з клінічної термінології взагалі немає жодної, присвяченої перекладу клінічних термінів у галузевій періодиці. Так, існують навчальні посібники і монографії із клінічної термінології, однак вони призначені для студентів медичних ВИШів і медпрацівників. Спеціальної літератури для редакторів щодо редагування перекладних текстів, до складу яких входять клінічні терміни, немає. По-третє, відсутність теоретико-методологічної бази привела до того, що у виданнях, котрі претендують на статус галузевих, аналіз клінічних термінів проводиться на неналежному рівні.

Література:

1. Акапелов А. С. Перевод научных, научно-популярных и публицистических текстов/ А. Акапелов. – Минск, 1982. – 70 с.
2. Базарова В. І, Жук Л.Г., Світлична Є. І. Клінічна термінологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2006. – 168 с.
3. Бахрушина Л. А. Способы выражения антонимических отношений в терминологической лексике (на материале латинского и русского языков) / Проблемы упорядочения медицинской терминологии : тезизы докладов Всесоюзной научной конференции по проблемам упорядочения и стандартизаци медицинской терминологии / Под. ред. Д. С. Саркисова. – Москва, 1989. – 337 с. – С. 23-26.
4. Вербицкий В. М., Шхвацабая Т. И. О некоторых проблемах перевода Греко-латинских интернационализмов в двуязычном медицинском словаре (из опыта работы по составлению англо-русского и русско-английского медицинских словарей) / Проблемы упорядочения медицинской терминологии : тезизы докладов Всесоюзной научной конференции по проблемам упорядочения и стандартизаци медицинской терминологии / Под. ред. Д. С. Саркисова. – Москва, 1989. – 337 с. – С. 57-59.
5. Дубровина Л. В. Синонимия единиц медицинской лексики и проблема их унификации / Проблемы упорядочения медицинской терминологии : тезизы докладов Всесоюзной научной конференции по проблемам упорядочения и стандартизаци медицинской терминологии / Под. ред. Д. С. Саркисова. – Москва, 1989. – 337 с. – С. 89-90.
6. Загидуллин Р. З. Принципы исследования синонимии и гипонимии в медицинской терминологии / Проблемы упорядочения медицинской терминологии : тезизы докладов Всесоюзной научной конференции по проблемам упорядочения и стандартизаци медицинской терминологии / Под. ред. Д. С. Саркисова. – Москва, 1989. – 337 с. – С. 104-106.
7. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: монографія / І. Кочан. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Фраснув, 2004. – 519 с.
8. Теребяников П.С. Терминологиечские аспекты редактирования научно-технического перевода/П. Теребяніков. – М., 1989. – 144 с.

Науковий керівник:
кандидат наук із соціальних комунікацій, Сегол Радмила Ігорівна

Ганна Садова
(Миколаїв, Україна)

СПЕЦИФІКА ЖІНОЧИХ ІМЕН МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті – дослідити особливості жіночих імен Миколаївської області в аспекті фоносемантичного їх наповнення. Для її реалізації необхідно вирішити такі завдання: виявити особливості фоносемантики власних імен; проаналізувати причини розповсюдженості імен у суспільстві; дослідити специфіку жіночих антропонімів Миколаївської області. Матеріалом дослідження є жіночі імена, розповсюджені у Миколаївської області у першому десятиріччі XXI століття, що зафіксовані в актових книгах реєстрації народжень дітей міського відділу РАЦС Миколаївського міського управління юстиції.

Як відомо, антропонімами цікавилися ще давньоєгипетські, давньогрецькі та давньоримські вчені, проте ономастика як наука, що вивчає власні імена, отримала науковий статус лише у 30-х роках XX ст. [6, с. 88]. Останніми роками пріоритетним став фоносемантичний аспект дослідження власного імені, але явище фоносемантичного впливу на сьогодні висвітлене недостатньо повно. Фоносемантика – нова прогресивна наука, що потребує систематизації, поглибленого вивчення та практичної перевірки різноманітних фоносемантичних гіпотез. Останнім часом до проблем фоносемантики звертається велика кількість дослідників, які в своїх роботах розглядають як загальні питання фонетичного значення, так і окремі його аспекти. Це теорія фоносемантичного поля (С.Міхальов), фоносемантичні властивості звуків в поетичній мові (Н.Красовська), фоносемантична етимологізація (Т.Бузанова), емоційно-семантичні параметри фоносемантичної системи (Д.Романов), експресивно-стилістичні можливості фонетичної системи сучасної російської мови (Н.Старцева), прояв фоносемантичних особливостей звуків у різних функціональних стилях (С.Степанова), колірна й ознакова символіка звуків (С.Бондар, Л.Прокоф'єва), фоносемантичний аспект антонімії (О.Бурська).

Теорія фоносемантичного впливу детально викладена у працях С.Вороніна [1], Л.Дорожної [2], О.Журавльова [3], В.Кушнерик, О.Найдеш [4], Н.Львової [5], тощо і, більш того, реалізована у ряді комп'ютерних програм типу «ДІАТОН» [7], «ВААЛ» [8]. За допомогою цих програм можна відстежувати інформацію, що є недоступною для свідомості і впливає на людину через сферу несвідомого. Вони здійснюють фоносемантичний аналіз слова або тексту за допомогою списку якостей (ознак), з якими асоціюється певне слово з вказівкою ступеня асоціації. Програми дозволяють виявити фонетичне значення тексту – за 20-тьма шкалами, слова – за 25-тьма, частоти вживання звуків і відхилення цих частот від норми, параметри високих та низьких звуків тощо. Крім цього, за допомогою програм відбувається аналіз звуко-колірних асоціацій і визначення точки золотого перетину [7; 8].

«Психолінгвістична експертна система ВААЛ – 2000» (скорочено ВААЛ), робота над якою ведеться з 1992 року, дозволяє прогнозувати ефект неусвідомлюваного фоносемантичного впливу слів та текстів на масову аудиторію, аналізувати їх з погляду такої дії, складати тексти із заданим вектором впливу, виявляти особово-психологічні якості авторів тексту, проводити поглиблений контент-аналіз тощо. Існує спрощена версія ВААЛ-міні – програма для проведення фоносемантичної експертизи слова або тексту, яку ми використовуємо у нашому дослідженні для визначення фоносемантики того чи іншого імені [8].

Аналіз актових книг реєстрації народжень дітей міського відділу РАЦС Миколаївського міського управління юстиції дав підстави виділити три групи імен за ступенем розповсюдженості у період 2000-2010 рр. До першої групи ми віднесли найпопулярніші (імена, що входять до трійки лідерів кожного року у XXI столітті). Другу групу складають імена, які займають 4-20 місця у рейтингу. Третя група містить імена, вживаність яких приблизно 25 та менше разів. Перші дві групи складають словник постійно вживаних імен. Проаналізуємо їх.

Перед цим слід зазначити, що зростання чи спад популярності імен залежить від наступних факторів:

1) від суспільного розвитку: *Валентина (Терешкова), Людмила (Кучма), Раїса (Горбачова), Юлія (Тимошенко)*;
2) багато імен перекладено з російської мови способом транслітерації: *Альона, Алєся, Валерія, Крістіна* тощо;
3) помітно впливають на вибір імені західна та східна культури: *Аріна, Елеонора, Ельвіра, Сабіна* та інші;
4) популярність імен змінюється від популярності серіалів: *Анастасія («Бідна Настя»), Катерина, Кіра («Не родись красивою»), Роза/Розалія («Дика Роза»)*;
5) сильним залишається також вплив радянізації: *Владлена, Нінель, Октябрина, Сталіна* тощо;
6) сьогодні дуже популярні імена, утворені від ласкавих слів: *Зірка, Ласка, Прінцеса* тощо;
7) помітний вплив відчувається з боку Біблії та релігії, наприклад *Марія, Магдалина* (вже існує як самостійне ім'я), *Євангеліна* та інші;
8) користуються популярністю імена або псевдоніми естрадних співаків: *Азіза, Ані (Лорак), Земфіра*, *Лоліта, Тіна (Кароль)* та інші;
9) внаслідок численних міграцій збільшилась кількість подвійних імен, що існують в різних зарубіжних країнах, зокрема у США: *Келлі Ірина, Крістіна Марі, Лаура Енн, Тетяна-Марія* тощо.

Отже, популярність імен нерозривно пов'язана із суспільством та змінами, що виникають у ньому. Але разом з цим, на нашу думку, істотними є фоносемантичні особливості імені.

Як показав проведений нами аналіз, першу за розповсюдженістю групу складаюсь імена *Анастасія, Дар'я, Катерина, Марія, Софія.*

Найпопулярніше ім'я *Анастасія* не має виражених фоносемантичних характеристик. Похідні від нього імена – *Настуся, Настусенька* також мають нейтральне забарвлення. Але знаменитих людей з іменем *Анастасія* багато: балерина *Анастасія Волочкова,* тенісистки *Анастасія Мискіна* та *Анастасія Родіонова,* олімпійські чемпіонки *Анастасія Давидова* та *Анастасія Єрмакова,* акторка *Анастасія Заворотнюк.*

Друге за популярністю ім'я *Дар'я* справляє, за результатами програми ВААЛ, враження чогось швидкого, сильного твердого. Похідні форми від цього імені зберігають ідентичні фоносемантичні характеристики: *Даринка* оцінюється ВААЛ як щось велике, швидке, холодне, сильне, тверде, *Даруся* – як щось тверде.

Наступні розповсюджені імена несуть такі ознаки: *Катерина* охарактеризоване ВААЛ як щось швидке, холодне, сильне, темне, тверде. Розглянувши особливості зафіксованих похідних форм від цього імені, ми також виявили, що ім'я *Катеринка* зберігає свої фоносемантичні властивості (щось швидке, холодне, сильне, темне,

тверде), форма *Катруся* повторює ознаку чогось твердого, а ім'я *Катруня* здобуває нейтральності.

Ім'я *Софія,* що тричі зустрічалося у списках лідерства, несе у собі наступні властивості: щось маленьке, тепле, слабке, у формі *Софійка* теж справляє враження чогось маленького, теплого, слабкого, м'якого.

Отже, фоносемантичні особливості найпопулярніших офіційно зареєстрованих імен та їх форм, що вживаються у побуті та у розмовному стилі мовлення, здебільшого співпадають.

Імена другої за популярністю групи досить часто вживаються у мові: *Анна, Аліна, Валерія, Єлизавета, Ірина, Карина, Катерина, Христина Соф'я.* Такі імена теж носять світові відомі особистості, але на відміну від першої групи, похідні форми від цих імен набувають зовсім інших фоносемантичних ознак.

Анна справляє враження чогось великого, швидкого, сильного, темного, твердого. Варіанти *Анаіт* – чогось великого, сильного, темного, твердого; *Аннушка* – швидкого, сильного, темного, твердого; *Аня* – теплого, світлого, м'якого; *Ганна* – великого, холодного, сильного, темного, твердого. *Аніта* – характеризується ВААЛ як щось тепле; *Анетта* – має знаки чогось великого, сильного, темного, твердого; *Анні* – сприймається як щось тепле.

Розглянемо інші варіанти імен цієї групи, зареєстровані як офіційні. *Катерина* охарактеризоване програмою ВААЛ як щось швидке, холодне, сильне, темне, тверде, але за зразком російської мови – *Єкатерина* набуває ознак чогось теплого і м'якого. При написанні *Єкатєріна* антропонім набуває наступних ознак: маленьке, тепле, слабке, світле, м'яке. Запозичена форма *Катрін* не має яскравих фоносемантичних ознак.

Як бачимо, фоносемантичні варіанти імені за зразком української та російської мов значно різняться. Так, ім'я *Софія,* що тричі входило до трійки лідерів за 2000-2010 рр. справляє враження чогось маленького, теплого, слабкого, м'якого. Такі самі характеристики має ім'я *Софья.* Але популярна форма *Соф'я* справляє враження чогось великого, холодного, сильного, твердого і темного.

Ім'я *Христина* охарактеризоване як щось велике, холодне, сильне, темне, тверде, а калька з російської мови *Крістіна* – як щось м'яке. *Карина* охарактеризоване ВААЛ як щось швидке, сильне, темне, тверде, але *Каріна* не несе яскравих фоносемантичних ознак. Нейтральне за своєю характеристикою ім'я *Ксенія* набуває ознаки чогось теплого при написанні і вимові за зразком російської мови – *Ксенія.*

Лише деякі антропоніми зберігають спільні фоносемантичні характеристики в усіх формах. Так, ім'я *Єлизавета* програма ВААЛ характеризує як щось тепле, м'яке, варіанти *Єлисавета, Єлізавета,* – також як тепле, м'яке. *Дар'я* за аналізом ВААЛ – щось швидке, сильне, тверде; *Дарина* – велике, швидке, холодне, сильне, тверде; *Даріна, Дарія, Дарья* несуть ознаки нейтральності; Дар*'яна* – охарактеризоване ВВАЛ як щось швидке, сильне, тверде.

Ірина не має яскравих фоносемантичних характеристик, є нейтральним. Його варіанти *Ірена, Ірен* також не виділяються певними фоносемантичними характеристиками. Але це ім'я носять: політичний діяч *Ірина Хакамада,* співачки *Ірина Алегрова, Ірина Салтикова, Ірина Білик,* фігуристки *Ірина Родніна, Ірина Слуцька.* Незважаючи на свою нейтральність, ім'я дуже популярне.

Отже, як показує проаналізований матеріал, популярність жіночих власних обумовлено як соціальними, так і фоносемантичними факторами. Поряд з традиційними іменуваннями достатньо розповсюджені різноманітні їх варіанти. Це явище пов'язане з одного боку з тим, що у сучасних умовах набуває популярності офіційна фіксація пестливо-зменшувальних імен, з іншої – впливом російської мови та відповідним бажанням батьків зберегти звучання імені у тому вигляді, у якому воно зустрічається у російській мові. Офіційно зареєстровані імена та їх форми різняться фоносемантикою. Але найпопулярнишими залишаються ті, що мають спільні фоносемантичні характеристики в усіх варіантах та формах.

Проведений аналіз сприяє виявленню феномену фоносемантичного впливу, що на сьогодні досліджено не достатньо, та відкриває перспективи поглибленого вивчення інших власних імен у фоносемантичному аспекті.

Література:

1. Воронин С. В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании / С. В. Воронин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 200 с. – (Очерки и извлечения).
2. Дорожная С. С. Тень содержания в звуке. Введение в русскую фоносемантику : [учебное пособие] / С. С. Дорожная. – Пермь : Принт, 2003. – 190 с.
3. Журавлев А. П. Звук и смысл. / А. П. Журавлев. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : Просвещение, 1991. – 160 с. – (Книга для внеклассного чтения учащихся старших классов).
4. Кушнерик В. І. Фоносемантика та лексико-семантичні групи / В. І. Кушнерик, О. В. Найдеш // Матеріали І-ої Міжнар. наук. конф. "Мови європейського культурного ареалу: проблеми розвитку і взаємодії". – Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1995. – С. 62–63.
5. Львова Н. Л. Вимірювання фонетичного значення тексту / Н. Л. Львова // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Вип. 234 : Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2005. – С.38–46.
6. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская – М. : Наука, 1973. – 187 с.
7. Програма ДІАТОН [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.diatone.ru
8. Про систему ВААЛ [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.vaal.ru/prog/rukov.php

Надія Семко
(Львів, Україна)

ЗБАГАЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗАПАСУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Потреба у фахівцях, які вільно володіють однією, а краще двома європейськими мовами, крім своєї рідної, обізнаних з культурологічними особливостями інших країн, постійно зростає. Саме сьогоднішні студенти завтра стануть діловою елітою, яка повинна володіти англійською мовою на рівні, який би забезпечив їй комфортне спілкування у ділових та професійних ситуаціях.

Одним з аспектів вивчення чужої мови є оволодіння відповідним набором ділової та фахової лексики. Працюючи над англомовною фаховою літературою, зокрема економічного спрямування, студенти насамперед стикаються з великою кількістю незнайомих слів і це може видатися перешкодою для розуміння тексту. Але, як і в текстах з будь-якої іншої спеціальності, в текстах економічного спрямування одні слова трапляються дуже часто, інші - рідше, ще інші - цілком рідко. Щоб ефективно вчитися читати літературу з фаху, потрібно насамперед оволодівати найуживанішою лексикою. Це по-перше.

По-друге, невідомих слів значно менше, ніж видається на перший погляд, бо багато слів мають спільну основу і відрізняються між собою лише суфіксами або/і префіксами. Наприклад: **to add**- add**ition** - add**itional** - add**itive.** Це потенційний словниковий запас і робота над ним є одним з шляхів збільшення лексичного мінімуму студентів. До потенційного словника належать також інтернаціональні слова, складні слова та термінологічні словосполучення, котрі містять знайомі компоненти, конвертовані слова. Студент визначає значення вказаних слів, не звертаючись до словника а використовуючи різноманітні опори або мовну здогадку [2, с. 97]. Далі зупинимося детальніше на типових для літератури економічного спрямування суфіксальних та префіксальних утвореннях.

Студентам треба акцентувати, що за суфіксом можна визначити не лише частину мови і й часто категоріальне значення слова. Наприклад, якщо слово закінчується на **-tion (-ation, -ion),** то це іменник з процесуальним значенням (часом зі значенням результату дії). Отже, **to add**- *додавати, прилучати, доповнювати;* **addition**- *додавання.* Основа іменника на **-tion**/ **-ion** часто може бути інтернаціональною і в українській мові такий іменник має еквівалент на **-ція**/ **-сія: function**- *функція,* **operation**- *операція;***recession -** *рецесія.*

Суфікс **–al** є маркером прикметника (часто також з інтернаціональною основою). Щоб вивести український еквівалент від прикметників **functional, additional** пропонуємо утворити прикметники від українських іменників *функція, додавання, це - функційний; додатковий.* Отже, для **functional** еквівалентом буде *функційний,* а для **additional** - *додатковий.*

Майже половина слів у текстах економічної тематики мають суфікси і/або префікси, суфіксальні утворення переважають.

Найчастіше вживані такі суфікси іменників:

1) - **er /-or** - утворює іменники від дієслівних основ, які називають, головним чином особу або пристосування, що виконує певну функцію, названу основою: **stock holder**- *акціонер,* **investor**- *інвестор,* **remitter**- *відправник грошових переказів;* **shipper**- *експортер.*

2) **-ing** - утворює іменники від дієслівних основ, які називають 1) процес, дію: **rationing** - *нормування;* **recording** - *реєстрація* 2) результат цього процесу: **recording**- *запис* **reading**- *покази;*

3) **-tion/-ation/-ion/-sion** - утворює іменники від дієслівних основ, що означають 1)процес, дію: **allocation**- *асигнування,* **regulation** - *регулювання* 2)результат цього процесу: **installation**- *обладнання.*

4) -**ty/-ity** - утворює абстрактні (зрідка конкретні) іменники від основ прикметників, що означають якість, стан: **productivity**- *продуктивність;* **reportability**- *можливість повідомлення даних;* **responsibility**- відповідальність. їх українські еквіваленти часто закінчуються на **-ість / -ність.** Отже, суфікси **–er /-or), -ing/-tion /-ation/ -ion/ -sion, -ty/ity** можна вважати основним морфемним інвентарем іменників сфери економіки, у якій переважають а) назви осіб, б) різних процесів і результатів цих процесів, в0 станів, ознак та умов за яких ці процеси відбуваються. Вказані суфікси є найпродуктивнішими в англійській мові в цілому.

Треба зазначити, що віддієслівні іменники на **–ing** можна утворити практично від необмеженої кількості дієслівних основ [1, с.45]. Тому значна частина іменників на –**ing,** що зустрічаються у літературі ділового, є авторськими утвореннями і в словниках не зареєстрована, а це означає, що студент має бути готовим вивести їх значення самостійно.

Найпоширенішими суфіксами дієслів є:

1) - ate calculate - підраховувати, dominate - панувати (на ринку)
2) - en widen - розширювати
3) - ize nationalize - усуспільнювати; popularize - популяризувати
4) - ify modify- модифікувати
5) - ish distinguish – відрізняти

Найпоширенішими суфіксами прикметників є:

1) **-al (-ial) economical** – *економний;* **structural**- *структурний;*
2) **-able (-ible) payable** - *який треба оплатити;* **changeable-** *змінний;*
3) **-ive sensitive** – *чутливий;***intensive**- *інтенсивний;* **competitive**-*конкурентоздатний*
4)**-ic public**- *громадський ;* **economic**- *економічний (напр. цикл)*

Що ж стосується префіксів, то вони зустрічаються зрідка, за ними не можна визначити частину мови.

Найтиповішими префіксами є:

re- утворює нові слова (іменники, дієслова, прикметники) зі значенням повторності чи виконання дії наново: **repricing**- *перерахунок в інших цінах;* **reproduction** - *відтворення;* **un-** приєднується головним чином до прикметників, надаючи їм заперечного значення:**unrated**- *неоподаткований;* **unsaleable** - *що не може бути проданим;*

in- виділяється в різних частинах мови, звичайно вказує на:

- рух всередину (чогось): **input** - *ресурс, вклад;*
- заперечення: **insolvency**- *неплатоспроможність.*

Працюючи над фаховими текстами, треба орієнтувати студентів на те, що:

Більше ніж половина термінів у текстах економічної тематики функціонують як термінологічні словосполучення з двома та більше компонентами. Останній компонент завжди основний (опорний) і перекладається іменником у називному відмінку **(interest rate -** *процентна ставка)*. Комбінація іменник + іменник (N+N) трапляється найчастіше. Лівий компонент тут завжди є означенням до опорного і його можна перекладати:

a)прикметником **(business data**- комерційна інформація; **customs declaration**– *митна декларація);*

b) іменником у родовому відмінку **(demand curve**- *крива попиту;* **budget deficit -** *дефіцит бюджету);*

c) іменником з прийменником **(birth data**- *дані про народжуваність;* **bond debt -** *борг за облігацією;* **claim debtor**- *боржник за позовом;* **sick pay deduction** - *відрахування на лікування);*

d)іменником з прийменниковою конструкцією **(bank debits**- *сума дебетових списувань* за депозитними рахунками у банку; **job demand**- *попит на робочі місця).*

Багатокомпонентні словосполучення є фактично сукупністю двокомпонентних сполучень. Найпоширенішими є сполучення з декількох іменників, розташованих ланцюжком:N+N+N, або N+N+N+N.

Але зв'язки між компонентами можуть бути різними.

Найчастіше бувають такі відношення між компонентами: (N1+N2) + N3, тобто спочатку розглядаємо два перші компоненти за правилом, описаним вище. Перекладена фраза є означенням до N3 (опорного компонента). Наприклад, у словосполученні **production control department** спочатку розглядаємо перші два компоненти **– production control,** останній з яких **control,** як було підкреслено вище, перекладаємо іменником у називному відмінку: що? **control** - *керування;* яке керування? **production**- *виробництвом* (перекладаємо іменником в орудному відмінку). Отже маємо фразу *керування виробництвом.* У термінологічному сполученні **production control department** перші два компоненти **production control** *(керування виробництвом)* виступають означенням до останнього компонента **department**- *відділ* (називний відмінок). Який відділ? **Production control** - *керування виробництвом.* Отже, **production control department**- *відділ керування виробництвом*

Відношення між компонентами можуть бути й іншими: N+(N+N), тобто кожен лівий компонент відноситься безпосередньо до опорного, а між собою вони ніяк не пов'язані. Наприклад: **city procurement agency**- Що? **agency**- *організація* (називний відмінок), яка організація? –**city**- *міська* (родовий відмінок), ще яка? **procurement -** *постачальна (закупівельна).* Отже, **city procurement agency**- *міська організація у справах постачання.* Проте такий тип відношень між компонентами трапляється зрідка.

У чотирикомпонентних словосполученнях найпоширенішим є тип (N+N)+(N+N). Це фактично, сукупність двох двокомпонентних сполучень.

Ліві компоненти можуть бути представлені не тільки іменниками, а й іншими частинами мови - прикметниками, дієприкметниками теперішнього та минулого часу, числівниками тощо. Наприклад: **restricted approach**- *вузький підхід;* **administrative area**- *адміністративна одиниця.* Що більше компонентів у термінологічному словосполученні, то більша ймовірність, що ліві компоненти будуть представлені іншими частинами мови (не іменниками).

Потенційний словниковий запас становлять також конвертовані лексичні одиниці. Вони достатньо часто зустрічаються у текстах економічного спрямування: **demand – to demand, supply – to supply, export – to export, import–to import.** Їх переклад зазвичай не становить для студентів особливої проблеми. Проблема швидше полягає у визначенні функції лексичної одиниці у структурі речення. Наприклад:The US should **focus** on improving its overall economic competitiveness … . Якщо студент визначив, що **focus** це дієслово (а не іменник), то він правильно зрозуміє суть речення, у гіршому випадку він перекладе це слово як «сфокусується» замість «сконцентрується» чи «зосередиться». Проте, в окремих випадках студентам важко знайти правильний український відповідник. Це, зокрема стосується таких лексичних одиниць як, наприклад, **result – to result,** оскільки від українського іменника «результат» не можна утворити дієслово. Викладачеві треба особливо наголошувати подібні випадки.

Інтернаціональні слова дуже характерні для науково-технічної літератури і тексти економічного спрямування не є винятком. Правда, інтернаціоналізми не завжди мають однакове значення в обох мовах. Проте, обізнаному читачеві можуть значно полегшити процес перекладу.

Вміння правильно розпізнавати підказки, здогадуватися про значення слова за словотворчими моделями необхідно розвивати. Роботу над потенційним словниковим запасом треба проводити у декілька етапів. Спочатку словотворчі моделі треба представити, вибравши оптимальну форму, найкраще у вигляді формули; другий етап – це запам'ятовування і третій - автоматизація навичок впізнавання словотворчих засобів.

Література:

1. Беляева Т. М. Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке: навч. посіб. / Т.М. Беляева. – Москва: Высшая школа, 1979. – 184с.
2. Ігнатюк Н.А. Робота з потенційним лексичним матеріалом при навчанні дорослих учнів читання текстів з спеціальності / Н.А. Ігнатюк, Н.Д. Соловйова // Навчання ділової англійської мови у Східній Європі: для чого та як?: тези / Дніпропетровськ: ДУЕП, 2006. – С. 97 – 98.

Олена Сорока
(Ізмаїл, Україна)

ПРОФЕСІЙНА ЛЕКСИКА В ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

У народу немає більшого скарбу, ніж його мова. Бо саме мова - це характер народу, його пам'ять, історія і духовна могутність. У ній відбиваються звичаї, традиції, побут народу, його розум і досвід, краса і сила душі. Українська мова, як і більшість мов світу, невпинно розвивається – а це вимагає постійного дослідження її лексики, правопису та інших розділів, які мають належним чином відображати нові мовні явища з урахуванням традицій мови і тенденцій її розвитку.

Науково-технічний прогрес, що охопив усі сторони нашого життя, наповнив мову новими поняттями, які характеризують різні професії. Мова представників різних галузей виробництва дедалі збагачується, і цей процес відбувається завдяки формуванню мови представника будь-якої професії, усуненню мовних примітивізмів, збагаченню науково-технічною, суспільно-політичною лексикою і термінологією, появою нових понять.

Наукові поняття визначаються спеціальними словами — термінами, які складають основу наукової мови. Термін (від латин, tertinus — кордон, межа, кінець). Термін — це слово або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття. Термін не називає поняття, як звичайне слово, а, навпаки,

поняття приписується терміну, додається до нього. У цій різниці вбачається відома конвенційність терміна, яка полягає в тому, що вчені чи фахівці тієї або іншої галузі домовляються, що розуміти, яке поняття вкладати в той або інший термін. Отже, конкретний зміст поняття, визначеного терміном, буде зрозумілим лише завдяки його дефініції — лаконічному логічному визначенню, яке зазначає суттєві ознаки предмета або значення поняття, тобто його зміст і межі. В українській мові щороку з'являються нові терміни, професіоналізми та сленгові слова.

Про культуру мови в українському суспільстві йшлося під час конференції в Дніпропетровському національному університеті імені Гончара. Викладачі та студенти виших навчальних закладів, обговорювали сучасний стан української мови. Доведено, що кожного року мовознавці фіксують нові слова. Це, переважно, запозичені професіоналізми, а також сленг.

Що ж означає лінгвістичний термін "професіоналізм"? Це слово чи словосполучення, властиве мові певної вузької професії. На відміну від термінів, професіоналізми не мають чіткого наукового визначення й не становлять цілісної системи. Якщо терміни – це, як правило, абстрактні поняття, то професіоналізми – конкретні, тому що детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії (наприклад: слова та словосполучення, притаманні мові моряків: кок-кухар; кубрик-кімната відпочинку екіпажу; ходити в море-плавати, тощо). Професіоналізми виникають, коли та чи інша спеціальність або вид занять не має розвинутої термінології (мова мисливців, рибалок тощо) та виступають як неофіційні синоніми до термінів. Але на відміну від термінів вони можуть мати експресивне забарвлення і досить детально характеризувати рід занять, дії чи предмети, безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії. Наприклад, слова і звороти з галузі шахтарської справи (штрек, терикон, видавати на гора та ін.), зі сфери комп'ютерної технології (курсор, дискет, глосарій, вікно редактора, вінчестер, командний рядок, файл та ін.), з мовлення мисливців, рибалок (поплавок, підсака, курок, гачок, трофей та ін.) та ін.

З-поміж професіоналізмів можна вирізнити науково-технічні, професійно-виробничі. Вони доволі різноманітні щодо семантичних характеристик.

Знати мову професії — означає знати лексику, логіку висловлювання, структуру формулювань. Професіоналізми наявні в повсякденному мовленні працівників багатьох підприємств, установ.

Якщо для ділових документів споріднених установ професіоналізми можливі й зрозумілі, то для міжвідомчих справ вони небажані. До них належать слова загальнонародної мови, але вжиті в особливому значенні, специфічному для певної професійної сфери. Наприклад, літературна норма не допускає вживання абстрактних іменників у множині, а в мові професійній такі випадки зустрічаються.

Часто слова загальнонародної мови означають наявність якихось ознак (якісний, кваліфікований). У деяких професійних колективах вони означають високий (найвищий) рівень тієї самої ознаки.

Поширеним засобом поповнення складу професіоналізмів є "місцева творчість" (у межах колективу, підприємства тощо), насамперед за рахунок префіксації та словоскладання. Серед префіксів найпопулярніші до- (дообладнати, декваліфікація), недо- (недопалив, недовнесок), за- (залозунгувати, за процентувати), над- (надзверхплановий); серед суфіксів – ість (бойовитість, пливучість, стрибучість), -аж (типаж, листаж), -ація (маршрутизація, декваліфікація) та ін.

Словоскладання чи основоскладання дає у професійних жаргонах слова, невідомі загальнонародній мові, наприклад: маловісна корова (корова некондиційної ваги).

Професійні жаргони часто виникають і вкорінюються там, де порушується автоматизм праці, виробничий ритм.

В українську мову запозичено багато російських слів, насамперед для називання нових понять, які в українській мові ще не мали ніякої назви. Запозичення вважається правомірним і тоді, коли засвоюється слово з дещо іншим значенням, ніж те, яке вже є в українського відповідника.

До речі, навіть дуже схожі слова російської й української мов можуть мати далеко неоднакове значення.

Чим вищою буде мовна культура і організованішим колектив, тим менше з'являтиметься професіоналізмів, особливо в діловому мовленні.

Псують мову службових документів і недоречно вжиті застарілі слова, що давно вийшли з ужитку. Проте в мові документів законодавчого характеру трапляються слова, які в загальнонародній мові вважаються застарілими, а в юридичних документах вживання їх має певний сенс.

Застарілі слова в офіційних документах іноді вживають і з певною стилістичною метою, надаючи мові урочистості.

Здебільшого професіоналізми застосовуються в усному неофіційному мовленні людей певного фаху. Виконуючи важливу номінативно-комунікативну функцію, вони точно називають деталь виробу, ланку технологічного процесу чи певне поняття й у такий спосіб сприяють кращому взаєморозумінню. У писемній мові професіоналізм вживають у виданнях, призначених для фахівців (буклетах, інструкціях, порадах).

Професіоналізми використовують також в літературі з метою створення професійного колориту, відтворення життєдіяльності певного професійного середовища у своїх творах.

Численні покоління формують мову, розвивають її, збагачують, удосконалюють, наповнюють власним життєвим досвідом, пристосовують до свого менталітету, до природного оточення, до мінливих умов життя. Українська мова — продукт тривалого історичного розвитку народу, одна з найбагатших, найдосконаліших і наймилозвучніших мов світу. Мабуть, недарма вона двічі була в чільній трійці на конкурсах світових мов.

Література:

1. Зубков М. Сучасна українська ділова мова. 2-ге видання, доповнене. Х.: Торгін. 2002 – 448 с.
2. Вакуленко Максим Олегович. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. – Київ, 2009. – 69 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
4. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: Підручник. — Львів: Світ, 1994. — 216 с.

Людмила Тригуб
(Николаев, Украина)

НАЗВАНИЯ ЛИЦ МУЖСКОГО ПОЛА ПО РОДУ ВЫПОЛНЯЕМОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РУССКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ XIX ВЕКА: ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Разряд лиц по отношению к определенному роду выполняемой деятельности охватывает наиболее обширную группу слов. Наименования, относящиеся к этому разряду, в свою очередь, можно разделить на две группы: названия лиц по роду профессиональной и непрофессиональной деятельности.

Такие наименования могли образовываться от глагольных и именных основ суффиксальным способом при помощи аффиксов -ак, -як, -ник, -щик, -чик, -овщик, -ист, -ионер, -ар, -яр, -ач, -овец, -евец, -ик, -арь, -тор, -ант, -янт, -ент, -тель, -итель а также аббревиацией и сложением, которые были менее продуктивными способами.

В XIX веке начал формироваться капиталистический способ производства, что определило особенности экономического развития России, в которой все еще не было отменено крепостное право. Для первой половины XIX века характерно широкое распространение мелкой промышленности, преимущественно крестьянской. Господствующее положение в сфере обрабатывающей промышленности, изготавливавшей предметы массового потребления, занимали мелкие крестьянские промыслы. Развитие промышленности преобразовывало экономический облик деревни и самый быт крестьянина. Только после 1861 г. в России был совершен промышленный переворот. Однако преобразования происходили медленно.

Наименования лиц по роду профессиональной деятельности могли образовываться от основ глаголов, имен существительных и прилагательных, при этом характер основы определял специфику наименований, поскольку языковая форма, ориентированная на создание имен той или иной категории, провоцирует образование нового имени по существующей словообразовательной модели в соответствии с культурными запросами общества.

Суффиксальным способом наименования лиц образовывались:

- от глагольных основ при помощи суффиксов -ч /-ач (*ткач*), -ец (*жнец*), -тель (*сеятель*), -арь (*лекарь*), -тай (*глашатай*). Действие, названное производящей основой, определяло профессию, специфику занятия;

- от основ имен существительных с помощью аффиксов -ач (*скрипач*), - ак, -як (*рыбак, моряк*), -ник (*ключник*), -щик / -чик (*банщик, кабатчик, переписчик, караульщик* - от отглагольных существительных), -льщик (*чистильщик*), -арь (*звонарь*), -ист (*акварелист*), -ионер (*милиционер*), -ар, -яр (*столяр, школяр*). Основа имен существительных, называющих предмет, указывала на специфику профессии;

- от основ имен прилагательных посредством суффикса -щик (*оловянщик*). Признак, названный производящей основой, обозначал род профессиональной деятельности лица.

К началу XIX века в системе русского языка существовало множество наименований лиц, образованных при помощи суффикса -тель, например: *созерцатель, отправитель, воспитатель, любитель, свидетель, грабитель, излагатель.* Таким образом, этот суффикс получил возможность сочетаться с основой любого глагола определенного структурного строения: суффикс -тель присоединяется к основам глаголов, имеющих инфинитивные показатели -а-, -и-, которые сохраняются в производящей основе, независимо от происхождения, и сочетаемости, ограниченной только глаголами абстрактной семантики [1, с. 24-25]. Так, словарь 1847 года зафиксировал такие наименования лиц, образованные посредством суффикса -тель, как: *вздыхатель, напоминатель, препиратель, разниматель, ругатель, лежатель, изгнатель, назначитель, богатитель, блюститель, озлобитель, обагритель, обучитель, охранитель.*

Названия лиц по роду профессиональной деятельности, образованные при помощи суффикса –тель, были немногочисленными.

В XIX веке произошло утверждение в качестве доминирующей модели словопроизводства имен на -щик, -льщик со значением «лицо по отношению к профессии, роду занятий» от глаголов конкретной семантики и ограничение в образовании от глаголов отвлеченной семантики [1, с. 39].

Развитие множества отраслей промышленности и народного хозяйства требовало новых наименований лиц. Так, группа наименований лиц по профессии и роду занятий, образованная посредством суффикса –щик, была большой: *красильщик, волочильщик, пильщик, описчик, оценщик, извозчик, копировщик, писчик, клепальщик, печаталыщик, насекальщик, сборщик, переплетчик, осмотрщик, красильщик, заправщик, сушильщик, выдувальщик, кессонщик, лудильщик* [2].

Появление немногочисленных наименований лиц, образованных посредством суффикса -щик (-чик), могло происходить и от глагольных заимствованных основ на -овать, -ировать, которые появились еще в Петровскую эпоху: *меблировщик, гравировальщик, копировщик, рисовальщик.* Такие имена относились преимущественно к производственно-технической терминологии.

От основ имен существительных при помощи суффикса -щик слова образовывались несколькими путями. Наиболее многочисленная группа—наименования лиц, образованные от конкретных существительных:

- по отношению к предмету как объекту производства, обработки, продажи, владения: *мусорщик, чугунщик, апельсинщик, мороженщик;*

- по отношению к предмету как орудию, при помощи которого совершается действие: *аппаратчик, бечевщик;*

- по отношению к месту или учреждению, где протекает профессиональная деятельность: *банщик, буфетчик, кабатчик.*

Непродуктивная группа наименований, образованных от существительных с неконкретной семантикой: *пайщик, дольщик.*

В русском языке существовали дублетные наименования лиц по названию профессии, образованные при помощи суффиксов -ник и -щик: *копейник - копейщик, каменник - каменщик, перевозник - перевозчик.*

Еще в древнерусском языке закрепились пути преодоления синонимичности этих суффиксов: за суффиксом -щик закрепилось только агентивное значение, за -ник – функция передачи наряду с агентивным еще и предметных значений: *заклепник (молот для заклепки) и заклепщик (производящий заклепку)*. За суффиксом -

щик закрепилась функция передачи конкретного значения (по отношению к предмету, организации), за -ник – больше общих значений, в частности по признакам, не связанным с идеей активного воздействия на предмет: *фокусник, удачник.*

В определенных морфематических условиях суффикс -ник остается продуктивным с теми же значениями, что и суффикс -щик (по отношению к предмету как объекту воздействия): при окончании производящей основы на -к-, шипящий или свистящий, при соединение с элементом -ат: *башмачник, гусятник, кирпичник, медвежатник.*

Таким образом, действие процесса размежевания функционирования суффиксов -ник и -щик носило не новый в XIX веке характер, однако систематичный [1, с. 53].

Кроме наименований лиц по профессиональной деятельности, в XIX веке возникли имена существительные, обозначающие лиц, занимающиеся каким-либо видом деятельности в целом. Этот процесс был следствием развития в обществе разных сторон жизнедеятельности. Такие наименования могли образовываться несколькими путями, причем мотивирующая основа играла важную роль в формировании значения производного слова:

- от глаголов с помощью суффиксов -ец (*жилец*), -ник (*кочевник*), -тель (*мечтатель*), -чик (*обидчик*). Действие, названное в производной основе, указывало на характер деятельности лица;

- от основы имен прилагательных посредством суффикса -ик (*безбожник*). Признак, названный в производящей основе имени прилагательного, определял характер деятельности лица.

- от основ имен существительных с помощью суффиксов -ист (*альтруист*), -тор (*классификатор*), -ант (*дебютант*), -янт (*апеллянт*), -ент (*ассистент*), -ик (*академик*). В основе слов, образованных при помощи указанных суффиксов, лежали абстрактные имена существительные, указывающие на специфику деятельности.

Наряду с образованиями на -тель по роду профессиональной деятельности, в системе русского языка существовали образования, обладающие стабильным значением и не зависящие от других слов в предложении, но называющие лиц не по роду профессиональной деятельности, а по склонности или способности к определенному действию: *мечтатель, ваятель, мыслитель, жертвователь.*

Как было отмечено, наименования на -тель в XIX веке распались на три группы. Первая отличалась наименьшей степенью глагольности. Другая группа наименований на -тель была более глагольна. Имена, входящие в эту группу, обязательно должны были сочетаться в поясняющими словами в предложении. Подобные слова управляли ограниченным кругом слов: *последователь Лермонтова, настоятель монастыря, ценитель живописи.* Связь между словами носила часто фразеологический характер, семантика глаголов касалась склонности к какой-либо деятельности.

Третья группа наименований лиц на -тель характеризуется наибольшей степенью глагольности и управлением поясняющими словами. Значение имен полностью зависит от семантики глагола: *усладитель жизни, соорудитель церквей, стяжатель власти, снискатель древностей.*

В начале и первой половине XIX века наименования лиц на -тель образовывались в целях обозначения лица по совершаемому действию. Такие слова функционировали свободно.

Во второй половине XIX века возникли новые тенденции употребления наименований лиц на -тель с глагольным значением: в специальной научной и научно-популярной речи.

Таким образом, ограничение использования слов для названия лиц с общим значением «деятель по выполнению названного основой действия» привело к снижению продуктивности этой словообразовательной модели. Кроме того, в XIX веке заметно стремление данной группы глаголов управлять более ограниченным количеством определенной семантики: *блюститель порядка, изобретатель телеграфа, предводитель дворянства.* Это привело к образованию фразеологически связанных конструкций.

Продуктивность образования наименований лиц по профессии с помощью суффиксов -щик, -чик, -льщик не распространялась на другие наименования лиц, занимающихся какой-либо непрофессиональной деятельностью: *пронырщик, спорщик, переманщик, задирщик, загадчик, докутчик.*

С помощью суффиксов -щик, -чик, -льщик могли образовываться определенные наименования лиц, имеющие эмоционально-оценочное значение, от основ, не называющих предмет как орудие. Это немногочисленная группа слов: *журнальщик, орнаментщик, миллионщик* [1, с. 50-51].

Поскольку в XIX веке расширились разнообразные сферы не только профессиональной деятельности, но и других видов деятельности, потребовались новые наименования лиц.

Так, от основ относительных прилагательных при помощи суффикса -ик образуются наименования лиц, занимающихся определенной деятельностью.

Например, слово *народник* возникло в начале 60-х гг. XIX в. как название демократов («тот, кто обращается к народу, учится у народа»).

В 50-60-е гг. обострился вопрос об отмене крепостного права, который активно обсуждался представителями передовой интеллигенции. В устной речи этих людей возникло слово *крепостник.* Крепостниками называли не только прямых сторонников крепостного права, а и всех защитников старых социальных устоев.

В 60-70-е гг. в пореформенной России активно стало развиваться строительство железных дорог. В связи с этим возникло наименование лица, учредителя компаний по устройству железных дорог – *железнодорожник.*

Развитие культуры, в частности изобразительного искусства, также привело к образованию новых слов. Такие слова образовывались от заимствованных основ. К концу XIX-началу XX века в терминологии изобразительного искусства образовалась группа слов для обозначения названия лиц по характеру их деятельности: *портретист, пейзажист, ландшафист, маринист, жанрист, натюрморист и т.п.*

Общественному сознанию в XIX веке была еще свойственна религиозно- мистическая идея судьбы. Поэтому были образованы наименования лиц, подвергшиеся влиянию сверхъестественных сил, например, с помощью суффикса -ец *(слепец, безумец).* Но подобные наименования были немногочисленными.

Таким образом, в XIX веке произошло становление русского литературного языка. Происходил отбор лучших языковых средств живого разговорного языка и письменной формы.

Литература:

1. Изменения в словообразовании и формах существительного и прилагательного в русском литературном языке XIX века // АН СССР: ин-т рус. яз.: Очерки по исторической грамматике русского литературного языка XIX века / под ред. В.В. Виноградова и Н.Ю. Шведовой . –М.: Наука, 1964. -600 с.
2. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / Под ред. Д.Н.Ушакова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://slovari.yandex.ru/~книги/Толковый%20словарь%20Ушакова/

Лілія Фоміна
(Ізмаїл, Україна)

ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНА ОБРАЗНІСТЬ ЯК СИСТЕМОТВОРЧА СКЛАДОВА ЛІРИКИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Художнє мислення письменника безпосередньо пов'язане зі специфікою авторської свідомості, що становить собою «дійсне джерело творчого акту. Конкретизуючи зміст понять «суб'єкт творчості», «індивідуальність художника», ця категорія відкриває підходи до цілісного, системного розуміння поетики твору і творчості митця» [7, с. 4]

Авторська свідомість М.Вінграновського сягає основ народного світогляду, іманентною ознакою якого вважають містичну єдність з природними ритмами буття. Ліричний суб'єкт поезії митця, утверджуючи гармонійний універсум, переживає світ у собі, повертаючись до первісного буття, коли між землею і небом існував ідеальний світолад («Хто розцвів, хто розцвів – / запитало. / Я розцвів, я розцвів – / відказало…»). Продовжуючи й розвиваючи традиції П.Тичини, Б.-І.Антонича, В.Свідзінського, він, подібно до І.Калинця, іменує своєю поезією «радісне відчуття себе частинкою світової гармонії, вміння вести діалог з усім, що тебе оточує» [10, с. 62]. Тож цілком закономірно, що своєрідність художнього мислення М.Вінграновського значною мірою конституює закоріненість у пласти фольклорної естетики. Відтак особливості художньої системи митця засвідчує плідна репрезентація фольклорно-міфологічних кодів і моделей, наділених потужним креативним потенціалом, «послідовно-закономірна трансплантація фольклорної атрибутики (символів, алегорій тощо) на щедре поле його поетики» [13, с. 10]. Про фольклоризм М.Вінграновського сьогодні написано чимало. Однак, ведучи мову про міфологічні основи художнього мисленні поета, вважаємо за необхідне вирізнити «наймаркантніші» (Є.Маланюк) риси фольклорного потенціалу в естетичній системі митця, подати експлікацію науково-критичної рецепції його фольклорного дискурсу в сучасному літературознавстві, оскільки, як відомо, основою фольклорних образів і мотивів є первісна міфологія [4.с.24].

Уснопоетичні джерела, переструктуровані й «перекодовані» (У.Еко) М.Вінграновським, наснажуються їх індивідуальними рефлексіями онтологічного й аксіологічного характеру, входять в інші смислові контексти, оприявнюючи нову художню «тканину» (Р.Барт). Динаміка стильової адаптації фольклорного інтертексту як важливого сегмента авторського тексту в поета має свої мистецькі закони й власну специфіку погодженості фольклорних структур у конкретній естетичній ситуації. У переважній більшості випадків тексти М.Вінграновського піддаються для їх інтерпретації в аспекті міфологемного наповнення. Його художнє мислення дуже близьке до «анімічного», що, як і в його наступника В.Голобородька, продукувало в художній творчості відродження в новій якості національних форм і джерел духовності, її «прадавнього етнічно-фольклорного підкладу» (І.Дзюба).

На всіх етапах історії української літератури фольклор і міфологія були школою високої мистецької культури, тим незглибимим художнім джерелом, з якого черпали письменники різних стильових уподобань. Це цілком закономірно, тому що поліелементний феномен фольклору в його надзвичайно розмаїтих проявах втілює й виражає фундаментальні закономірності буття нації, є безсумнівним «каталізатором культури етносу, відображенням його субстанційних процесів» [3, с. 63].

Звернення до традицій духовної культури, до народнопоетичного досвіду особливо активізовувалось у ті періоди художнього процесу, коли в специфічних суспільно-історичних умовах загострювалась потреба громадянської ангажованості літератури, що зазвичай призводило до зниження естетичного потенціалу творів, абсорбування їх ліричної природи, її підміни декларативними гаслами. В українській літературі ці тенденції особливо помітні. Естетичними зразками, «протиотрутою» (М.Коцюбинська) в боротьбі з бездарними «осучасненими» імітаціями, потужними імпульсами істинної художності для неї ставали саме фольклорні тексти.

У період входження в літературу покоління шістдесятників, до якого належав М.Вінграновський, особливо сильною домінантою поезії були громадянські теми. Наскрізний патріотично-романтичний пафос нерідко позбавляв лірику її питомих властивостей. (Не маємо на увазі щасливих винятків, якими слід вважати високі взірці поезії Л.Костенко, Д.Павличка, В.Симоненка). З-поміж плеяди шістдесятників М.Вінграновський помітно вирізнявся непідробною щирістю у передачі глибоких почуттів та високих емоцій, зарядженістю текстів фольклорними імпульсами. Для його віршів характерний уснопоетичний лад асоціацій, майстерна й незужита трансформація традиційної символіки національного міфосвіту, очевидна формальна матеріалізація фольклорного типу художнього вислову. Усе це надає поезіям митця особливого ліризму.

Естетична система М.Вінграновського своїм корінням сягає української народної поетики. Його ім'я належить до тих митців українського слова, в яких «спостерігається виразне тяжіння до символіко-міфологічних джерел образності» [8, с. 104]. (У цьому типологічному ряді – В.Голобородько, І.Калинець, В.Герасим'юк та ін.). Невипадково кожен із дослідників творчості поета прямо чи опосередковано говорить про фольклоризм як атрибутивну ознаку його естетичної системи загалом. Т.Салига вважає, що ця риса – «органічна плоть його лірики». До того ж, на його думку, вона «виявляється не в зовнішніх ознаках образів, не в формальних структурах, а насамперед у внутрішній, семантичній організації мови, в характері поетового світосприйняття» [12, с. 80]. С.Єрмоленко переконує, що фольклоризм виявляється «у внутрішній, семантичній організації мови», в характері поетового світосприймання [6, с. 29].

Необхідність узагальнення наявних спостережень над специфікою індивідуальної трансформації М.Вінграновським багатої традиції українського фольклору й ретельного аналізу його текстів в означеному

ракурсі диктується самою природою лірики поета, а також загостренням у сучасному літературознавстві питання «про нові аспекти вивчення фольклору та вдосконалення методології його дослідження» (Круглов Ю.). Тому, перш, ніж перейти до характеристики фольклоризму М.Вінграновського, варто бодай пунктирно окреслити термінологічно-понятійний спектр проблеми, її трактування сучасними науковцями. Під фольклоризмом розуміють пряме чи опосередковане, але завжди усвідомлене і цілеспрямоване освоєння літературою сюжетів, образної системи і поетичних засобів фольклору. Фольклоризм письменника опосередковує народну естетику й світобачення. Його трактують як «наявність фольклорних елементів у літературному творі. Проявляється на різних функціональних зрізах: через сюжетне запозичення, введення у текст окремих фольклорних мотивів чи образів, символічне переосмислення фольклорних міфологічних першоелементів» [9, с. 710].

Фольклоризм творчості того чи того письменника не може бути зведений до суми певних чисто фольклорних елементів, що веде до ігнорування його світоглядного аспекту, ігнорування того факту, що їх освоєння було не просто загальною, а мистецькою традицією, яка виражає органічну єдність письменника з народом. У кожному конкретному випадку автор у своїй творчій практиці моделює власну індивідуальну естетичну концепцію, в якій у різних пропорціях співіснуєть художній досвід літератури й фольклору, атрибутивною ознакою котрого виступає інтерес до народного світосприймання, його «естетико-художнього мислення, яке в традиційному вигляді ґрунтується на фольклорно-міфологічних уявленнях і структурах» [11, с. 168].

У художній творчості існують різні шляхи освоєння письменником фольклору, що залежать від віянь конкретної літературної епохи, певних уподобань чи впливів. Зв'язки фольклору та літератури в основному визначаються дослідниками як двоаспектні: фольклоризм літератури (тобто, коли фольклор потрапляє в літературу) та літературність фольклору (коли літературний твір потрапляє у фольклор). Однак взаємодія фольклору з літературою може мати складніший характер: наприклад, коли фольклорний елемент (сюжет, герой тощо) потрапляє в літературний твір, а літературний твір осмислюється народом і переходить знову у фольклор (так зване явище «бумерангу») [14, с. 46].

У сучасній філологічній науці фактично немає чіткого розмежування між такими типами систем художнього осягнення світу, як «фольклорний» і «міфологічний». Автори «Літературознавчого словника-довідника» вважають переосмислення народної міфології різновидом фольклоризму. Тут, зокрема, йдеться про те, що «фольклоризм проявляється переважно через поетично трасформований міфологічний символ» [9, с. 711].

Поезія М.Вінграновського може бути ілюстрацією щодо сказаного. Фольклоризм у нього функціонує як засвоєння українських фольклорно-міфологічних джерел (вплив інших традицій для його творчої практики не є характерним, а лише спорадичним). Естетичне осягнення народного світогляду, використання та переосмислення народної символіки, що належить багатовіковій системі колективного художнього мислення, визначають константи ідіостилю поета. Його творчість переконує, що найважливішим рушієм у виборі конкретних принципів трансформації фольклорних джерел у власну творчість для кожного письменника стає його особистий філософсько-естетичний досвід, «духовна міра таланту» (І.Дзюба), морально-етичні та мистецькі пріоритети. Індивідуальними є, відповідно, й шляхи інтерпретації фольклорного матеріалу, його формальні проявники в авторському тексті, ступінь оновлення фольклорної атрибутики тощо. Неперевершеним зразком високого естетичного рівня фольклоризму художніх творів стала поезія Т.Шевченка. Це «не просто вдосконалення народних взірців, це нова якість, генетична спорідненість структур поетичного мислення» [8, с. 103]. Саме творчість Т.Шевченка, як переконують науковці (І.Дзюба, М.Коцюбинська, Т.Салига та ін.), стала важливим джерелом естетики й поетики М.Вінграновського. У фольклоризмі поета ця близькість виявилась особливо рельєфно й переконливо. При цьому відзначаємо новаторські підходи М.Вінграновського до своєрідного «запліднення» (М.Коцюбинська) фольклорного образу, мотиву або прийому власною мистецькою оригінальністю. Зупинимось на деяких особливостях фольклоризму поета, що виступають важливими структуротвірними компонентами його текстів і пов'язані з його авторською міфотворчістю.

Відомо, що засадничою підставою фольклоризму письменника є його здатність органічно зливатися з буттям народу, мислити народними категоріями (морально-етичними, естетичними, соціальними), а не просто орнаментувати свої тексти «під народ». Саме до таких поетів і належить М.Вінграновський, найважливішою якістю художньої свідомості якого виступає глибока народність, що є не лише іманентною рисою його творчості, але й невід'ємною константою душевної структури й психологічної організації. В ліриці митця пульсує шевченківська відповідальність перед народом, відчуття своєї малості перед ним та «вини й заборгованості йому, своєї визначеності народом – у характері своєї духовності, у причетності до того нерозмінного золота душі, яке доніс народ і тільки народ, та до дивної сили його життєздатності» [5, с. 19]. Для потвердження наведемо один із багатьох можливих прикладів: *«…Та брів народ. Де бродом, де без броду / Без нас, нетяг, тягнувсь з не бути в буть / Бо він народ. Бо він глагол життя / Він зміна змін. Йому нема заміни / Бо він один крізь весни і крізь зими / Веде свій слід з не бути у буття»* [2, с. 146].

Чуття кровної спільності з народом, його традиціями, багатою духовною культурою, історією стає об'єктом художнього осяяння численних віршів поета і особливо ясно прочитується в багатому синонімічному ряді епітетів, що несуть у собі надзвичайно розмаїті виражальні нюанси. Лексема «народ» (земля, Вітчизна, Україна) у текстах М.Вінграновського поєднується з такими частотними епітетами («безсмертний», «гордий», «чесний», «славний», «добрий» і под.), які потверджують нерозривний зв'язок автора з життям народу, формуючи ідейний пафос багатьох його віршів («*Народе мій! Поки ще небо…», «Величальна народові», «І є народ…»*). Тут не просто задекларовано високий патріотизм автора, а злито воєдино такі святі для нього поняття, як рідна земля, Вітчизна, Любов, Добро: *«Ми стрінулись з тобою на Дніпрі, / Там губи я торкнув твої, Вітчизно, / Там вивірив по тобі пульс любові…»* [2, с. 118-119]. Використовуючи шевченківські ремінісценції й водночас вводячи новітню образність, нову лексику й понятійну атрибутику, поет відверто заявляє про чуття спільності з народом: *«Народе мій! Поки ще небо / Лягає на ніч у Дніпро - / Я на сторожі коло тебе / Поставлю атом і добро»* [1, с. 24].

Отже, лірика М.Вінграновського, безвідносно до жанрових модифікацій чи мотивної структури віршів, завжди перебувала в міцних творчих зв'язках із уснопоетичними джерелами. Вона засвідчує різноманітні типи взаємин із фольклором, які в його творчій практиці нерозривно пов'язані між собою. Її свіжість і оригінальність

великою мірою зумовлена ненастанним прагненням митця «напитися з криниць народного досвіду» (Л.Кононенко). Художнє мислення поета сформоване на ґрунті і словесного, й невербального фольклору і пов'язане органічно з давнім народним мисленням, яке за своєю природою було міфічним.

Література:

1. Вінграновський М.С. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1986. – 463 с.
2. Вінграновський М.С. Вибрані твори: у 3 т. – Тернопіль: Богдан,2004. – Т. 1.: Поезії. – 2004. – 400 с.
3. Грица С.Й. Ендогенна природа фольклору // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 7–8. – С.62–80.
4. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк: Волинська книга, 2007. – 324 с.
5. Дзюба І.М. Духовна міра таланту // Вінграновський М.С. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1986. – С.5–22.
6. Єрмоленко С.Я. Душа моя в цвітінні (Народнопісенне слово в поезії М.Вінграновського) / С.Я. Єрмоленко, Н.О. Данилюк // Українська мова і література в школі. – 1986. – №12. – С. 28–35.
7. Кодак М. П. Авторська свідомість і класична поетика. – К.: ПЦ «Фоліант», 2006. – 336 с.
8. Коцюбинська М.Х. Мої обрії: в 2 т. – К. : Дух і літера, 2004. – Т. 1. – 336 с.
9. Літературознавчий словник-довідник / [ред. колег. Р.Т. Гром'як, Ю.І Ковалів та ін.] – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
10. Мафтин Н.В. «Знов сниться нації легенда про ностальгійний дар Євшану»: Дивосвіт поезії Ігоря Калинця // Дивослово. – 2004. – № 7. – С.59–63
11. Наливайко Д.С. Міфологія і сучасна література // Всесвіт. – 1980. – №3. – С.170–182.
12. Салига Т.Ю. Микола Вінграновський: Літературно-критичний нарис. – К.: Радянський письменник, 1989. – 167 с.
13. Салига Т. Ю. Поет – це слово. Це його життя // Вінграновський М. Вибрані твори: у 3 т. – Тернопіль: Богдан, 2004. – Т. 1: Поезії. – С.5–54.
14. Шутенко Ю. М. Фольклорна традиція та авторське «Я»: поезія Василя Голобородька: Монографія. – К.: Наукова думка, 2007. – 356 с.

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Ксения Михайлова
(Россия, Оренбург)

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ НОРМАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В КОММУНИКАТИВНЫХ СИТУАЦИЯХ В РУССКОЙ И НЕМЕЦКОЙ КУЛЬТУРАХ

Течение межкультурной коммуникации мы с Вами можем наблюдать тогда, когда люди различного культурного происхождения вступают в контакт друг с другом. Различия в культурной основе, взглядах и ценностях могут существенно затруднить ее течение, а порой и вовсе сделать невозможным. Только знания могут помочь нам в достижении понимания и взаимоуважения по отношению друг к другу, ведь зачастую те представления и те стереотипы, которые мы имеем о представителях других культур, безосновательны и надуманны.

Особенности общения того или иного народа, описанные в совокупности, в системе, представляют собой описание коммуникативного поведения этого народа.

Национальное коммуникативное поведение в самом общем виде определяется как совокупность норм и традиций общения народа.

Термин “коммуникативное поведение” в данном значении впервые был использован И.А. Стерниным в 1989 г. в работе «О понятии коммуникативного поведения».

Особенности коммуникативного поведения, наблюдаемые нами в межкультурном общении, представляют собой коллективные привычки народа, проявляющие себя в выборе и предпочтительности употребления тех или иных средств коммуникации, которые могут быть как вербальные, так и невербальные. В результате этого вырабатывается национальный стиль коммуникации.

Стиль, как известно, формируется под влиянием экстралингвистических факторов – тех явлений внеязыковой действительности, в которых протекает речевое общение. Национальный стиль коммуникации какой то конкретной культуры формируется уже под влиянием системы ценностных норм и культурных традиций представителей данной культуры. В зависимости от условий формирования культуры люди могут совершенно по разному излагать свои мысли, реагировать на одни и те же ситуации, допуская выход эмоций, либо наоборот сдерживая их, соблюдать некую дистанцию в общении с собеседником, либо пренебрегать ею. Не следует также забывать: то, что характерно для одной культуры, часто абсолютно неприемлемо для другой.

Что касается различий между русской и немецкой культурами, то следует отметить, что их причина, прежде всего, лежит в исторических условиях формирования каждой из них. Россия с давних пор существует как единое, закрытое государство. В то время как Германия долгое время страдала от политической раздробленности. Кроме того, Германия находится в самом центре Европы, и принадлежность к ней не могла не сказаться на образе мышления ее жителей.

С развитием Российско-Германских отношений все большую актуальность и важность получает изучение вопросов, касающихся личных и рабочих отношений, поскольку недопонимания чаще всего происходят именно в этих сферах. Не возникает никаких сомнений в том, что немцы и русские по–разному строят в них свои отношения.

Порой различия затрагивают такие, как казалось бы на первый взгляд, не столь важные и значительные моменты, как например приветствия.

Немцы считаются достаточно сдержанной в эмоциях нацией. Но в то же время при встрече, даже с не очень близкими друзьями, вполне могут начать обниматься и даже целоваться.

Ключевым моментом в общении с немцами является соблюдение личной дистанции. При разговоре с ними надо стараться не приближаться к ним особенно близко, чтобы физически не вторгаться в так называемую частную зону.

Личная дистанция является наиболее зримым параметром, позволяющим проследить различие в поведении немцев и русских, которые совершенно по-разному воспринимают окружающее их пространство. Так, например, у немцев личная зона располагается на расстоянии вытянутой руки, и нарушение этой дистанции может быть расценено как проявление неуважения. В России же эта зона заметно меньше, и люди могут вполне комфортно чувствовать себя, находясь в непосредственной близости друг от друга. Поэтому неудивительно, что многие русские отмечают у немцев боязнь физического прикосновения, когда в случае близкого контакта, например в общественном транспорте или в очереди, люди начинают беспокойно оглядываться или агрессивно сверлить взглядом человека, осмелившегося нарушить интимную зону.

Следует также особо отметить ситуации, в которых принято или не принято приветствовать окружающих. В Германии довольно часто приветствуют незнакомых людей, не имея намерения продолжить общение. Например, приветствие можно услышать в лифте, в коридоре гостиницы, в магазине. Такие приветствия, обычно сопровождаемые улыбкой или крепким рукопожатием, не обязывают участников к дальнейшему разговору и являются лишь способом показать свою доброжелательность. Приветствие для русских, как правило, предполагает дальнейшее общение и порой даже обязывает коммуникантов к началу беседы.

Затрагивая тему рабочих отношений, мы видим, что и тут не обошлось без различий. В Германии на первом месте всегда стоят профессиональные навыки и ответственность работника. Специалисты здесь никогда не будут выполнять задания, выходящие за рамки их профессиональной компетенции. Родственные и прочие связи не являются основанием для приема на работу или повышения в должности. В России же подобное явление практикуется довольно часто. Русские более склонны соединять вместе личные и рабочие интересы и подчас личные связи могут играть едва ли не решающую роль, например, в выборе компаньона по бизнесу. Неформальные отношения преобладают практически во всех областях, дружба и родство имеют значимую ценность. Поэтому часто бывает почти невозможно провести четкую границу между чисто личными и чисто деловыми отношениями. Дружеские отношения в России предполагают определенную лояльность, уступки и

жертвование своими интересами, даже в том случае, если речь идет о бизнесе. Можно сказать, что для русских отношений свойственна также некая «семейственность». Святое дело для русского человека - после рабочего дня пойти всей бригадой в бар и провести часок-другой за бутылочкой пива. Два бизнесмена тоже предпочтут улаживать спорные вопросы скорее где-то в неформальной обстановке. В Германии даже корпоративные вечеринки носят достаточно строгий деловой характер. Никто не будет пытаться втереться в доверие к другому и использовать это в дальнейшем для своей выгоды.

Как уже было сказано выше, смешение рабочих и дружеских отношений в немецком бизнесе – вещь совершенно недопустимая. Именно поэтому нередко можно услышать о ситуациях, когда супруги после развода продолжают вести совместное дело и весьма преуспевают в этом.

Очевидно, что немецкая и русская культуры сильно отличаются друг от друга и не всегда возможно найти те точки опоры, которые помогут осуществить успешное течение коммуникации. Межкультурную коммуникацию нельзя поставит в строгие рамки, где все делится на «хорошо» и «плохо», ведь то, что одной культурой воспринимается как «хорошо», может быть интерпретировано другой совершенно наоборот. Только знание другой культуры позволяет нам наиболее оптимально построить процесс коммуникации и избежать всевозможных подводных камней в процессе общения

Литература:

1. Садохин, А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации. - М.: Высшая школа, 2005. — 214 с.
2. Васильева, Н. Н. Материалы курса «Межкультурное общение»: лекции 1–4. — М.: Педагогический университет «Первое сентября», 2008. — 34 с.
3. Володина, Л.В. / Карпухина О.К. Деловое общение и основы теории коммуникации: Учебно-методическое пособие — СПбГУТ. 2002. - 38 с.
4. Ларина, Т.В. Английский стиль фатической коммуникации // Жанры речи — Саратов, Колледж, 2005. Вып. 4. – С. 251-262.
5. http://www.de-portal.com/

Научый руководитель:
доцент, кандидат филологических наук, Бурикова Светлана Александровна

Екатерина Романова
(Оренбург, Россия)

ОСОБЕННОСТИ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ НА ЛЕКСИЧЕСКОМ, МОРФОЛОГИЧЕСКОМ, ФОНЕТИЧЕСКОМ И СИНТАКСИЧЕСКОМ УРОВНЯХ

Согласно исследованиям многих лингвистов, любой литературный язык существует в устной и письменной формах. Каждая из этих форм имеет свою специфику и средства выражения, восприятия. Устная форма , является единственной формой существования для тех языков, которые не имеют письменную форму. В отличие от письменной речи, устная речь звучит, используя как звуковые, так и просодические средства. По частоте востребованности этих двух видов речи повседневной жизни устная речь активнее письменной, так как мы больше говорим и слушаем, чем пишем и читаем.

Отечественные лингвисты выделяют два вида устной речи - речь кодифицированную и речь разговорную. Кодифицированная речь чаще всего используется в официальных ситуациях - выступления по телевидению, съезды, собеседования, выступление в суде . Это подготовленная речь. Разговорная речь используется в неофициальной ситуации, в ситуации непринужденного общения между собеседниками. Е.А. Земская под непринужденностью общения понимает отсутствие установки на сообщение, которое имеет официальный характер, неофициальное отношение между собеседниками [6]. Разговорная речь стала объектом исследования многих ученых-лингвистов. Изучение ее как разновидности литературного языка началось еще в 50-х годах XX века. Начало теории, изучающей виды устной речи, способствующей комплексному анализу разговорной речи (коллоквиалистика) , было положено учеными-лингвистами Л.В. Щербой, Л.П. Якобинским, В.В. Виноградовым. Их идеи развивались в с работах Н.Ю. Шведовой, Е.А. Земсковой, О.А. Лаптевой, О.Б. Сиротининой, Ю.М. Скребнева, В.Д. Девкина и других.

Существуют различные мнения по поводу того, какие же факторы влияют на содержание устной разговорной речи. Одним из главных моментов, влияющих на содержание устной речи, является речевая ситуация. А.А. Леонтьев определяет речевую ситуацию как «совокупность условий, речевых и неречевых, необходимых и достаточных для того, чтобы осуществить речевое действие по намеченному плану».

Существует множество определений разговорной речи. Я рассмотрела определения таких ученых-лингвистов, как Е. Ф. Земская, А. О. Лаптева, О. Б. Сиротинина, Т. Г. Винокур. Их определения больше всего сходятся с моим собственным пониманием разговорной речи. Е. Ф. Земская и Т.Г. Винокур говорят о том, что разговорная речь является одной из форм существования литературного языка , характерная для повседневного общения. Е. А. Земская выделяет в разговорной речи эллиптизм предложений(пропуск в конструкции используемой реплики того или иного члена предложения, звуков, частей слов), повышенную метафоризацию, повышенную экспрессивность. А А.О. Лаптева расширяет понятие разговорно речи, определяя ее как особую стилистически однородную функциональную систему. Здесь подразумевается наличие у разговорной речи своих собственных стилистических признаков и средств выражения, таких как эмоционально и стилистически окрашенные выражения. Она противопоставляет ее книжной речи. И все ученые соглашаются, что разговорная речь преимущественно реализуется в устной форме. Что касается немецких ученых, то в работе рассматриваются определения Karl-Heinz Best (Карл Гейнц Бест), Heinz Küpper (Гейнц Кюппер), Andreas Pschek (Андреас Пшек), Veronika Gstöttl (Вероника Гштётль), Küppers Nokixel (Кюпперс Нокиксель), Patrik Bal (Патрик Баль) и F.A. Brockhaus (Ф.А. Брокхаус). В отличие от российских ученых, они рассматривают разговорную речь не

как форму существования литературного языка, а как его противоположность или как форму устной речи, стоящую между оформленным литературным языком и наречием (диалектом) Karl-Heinz Best и F.A. Brockhaus так же говорят о том, что разговорная речь – противоположность литературного языка, которая не подчиняется общепринятым нормам литературного языка и зависит от образовательного уровня и социального окружения говорящего. A Heinz Küpper, Andreas Pschek и Veronika Gstöttl[3] в свою очередь придерживаются мнения, что разговорная речь- это речь, используемая в повседневном общении. Patrik Bal[4] и Küppers Nokixel [1] определяют ее как разновидность речи, стоящую между литературной речью и диалектом, то есть она включает в себя элементы литературной речи и элементы диалектов.

Разговорная речь, являясь сложным лингвистическим явлением, обладает рядом особенностей на всех языковых уровнях.

На лексическом уровне можно отметить широкое употребление как нейтральных слов, так и слов, относящихся к просторечиям и даже жаргонам. На ряду с ними также употребляется книжная лексика и общеупотребительные выражения. В.Д. Девкин выделяет следующие элементы, характерные для разговорной речи:

1.Общеязыковой нейтральный пласт.

2.Разговорно окрашенный, связанный с «бытовой номенклатурой», т.е. неактуальный для официального общения.

3.Разговорные дублеты и синонимы нейтральных номинаций.

4.«Несловарные» лексические средства, привлекаемые в живой беглой речи как замены регулярно применяемых лексем [5].

Для определения особенностей на других языковых уровнях я обратилась к исследованию С.И. Виноградова.

К фонетическим особенностям разговорной речи он относит в первую очередь территориальные особенности произношения, т.к. для каждого региона, территории характерна своя манера говорения. Следующая особенность- редукция произношения, выпадение звуков. Это связано с быстрым темпом речи.

На синтаксическом уровне , как отмечает С.И. Виноградов, особенности разговорной речи проявляются наиболее ярко. Они проявляются прежде всего в связи слов и частей предложения. В разговорной речи смысловые отношения между словами и предикативными конструкциями могут устанавливаться на основе лексического значения соединяемых компонентов, примером чего является именительный падеж существительного, который может употребляться на месте многих косвенных падежей.

Следующими отличительными от кодифицированной речи особенностями, по словам лингвиста, являются эллиптичность, т.е. пропуск членов предложения, которые можно заменить, незаконченность предложений и использование вводных слов и предложений, уточнений, пояснений.

Основное отличие разговорной речи на морфологическом уровне- отсутствие некоторых морфологических явлений, например, отсутствие склонения у сложных и составных числительных, наиболее частое использование глаголов в форме настоящего и прошедшего времени. А также широкое употребление местоимений, частиц и междометий [7].

Актуальность данной темы заключается в овладении навыками употребления и отбора языковых средств в процессе общения, носители языка должны уметь использовать речевые средства функциональных стилей речи. Помимо этого нужно учитывать условия общения, влияющие на выбор данных речевых средств. Поэтому необходимо изучать язык как в его литературной, так и разговорной формах, в его стиле, фразеологии, грамматике и словообразования.

Список использованных источников:

1. DER SPIEGEL http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-31970846.html
2. Faq по Internet. World Wide Web [www] http://www.faq-www.ru/shmelev_3.htm
3. Transkript des Podcasts Slow German http://www.slowgerman.com/wordpress/wp-content/2011/06/umgangssprache.pdf
4. Tutorium “Einfuerung in Sprachwissenschaft” http://www.linglit.tu-darmstadt.de/fileadmin/linglit/janich/docs/Tutorium/Tutorium_Ling11.pdf
5. Иванова Ю.В. Паралингвистические элементы художественного текста: диссертация кандидата филологических наук.- Смоленск, 2009. 357 с.
6. Неофициальный сайт факультета ЭиП http://www.feip.ru/main/russ/1154-sistema-funkcionalnyx-stilej-sovremennogo-russkogo-yazyka-i-oficialno-delovoj-stil.html
7. Учебная литература

http://lib.socio.msu.ru/l/library?e=d-000-00---001ucheb--00-0-0-0prompt-10---4------0-1l--1-ru-50---20-help---00031-001-1-0windowsZz-1251-10&cl=CL1&d=HASH01f939411d8fff485b7458f1.2.1&x=1

Научный руководитель: Сокиркина Ольга Петровна

Артем Скляр
(Краснодар, Россия)

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К СОВРЕМЕННОМУ ТЕЛЕВИДЕНИЮ КУБАНИ

С нашей точки зрения, актуальность статьи заключается в том, что современное региональное российское телевидение в последнее время особенно подвержено влиянию различных новых философских, культурных, идеологических, эстетических и художественных течений, пришедших из других стран. С одной стороны – это подражание американским ТВ программам направленным, прежде всего, на удачные рекламные сборы и массовую аудиторию. С другой – влияние западноевропейского телевидения, известного своей тягой к

социальной драме. Зачастую следуя за чужими наработками, отечественное телевидение стремительно теряет свою уникальность. Об этом говорят, как результаты различных российских и международных социологических опросов, так и качество работ, которые любой телезритель Кубани может увидеть на своем телеэкране.

В современной России складывается новое телевизионное культурное пространство, совершенно отличное от предыдущего – советского, с новыми именами и возможностями. Необходимо понять, зачем нам новое телевидение, каковы его культурные и художественные предпочтения, как и кто развивают его сегодня, может ли телезритель в полной мере воздействовать на телеобразы, механизмы, культурные детерминанты.

Начав исследование по вышеназванной проблематики в статье мы поставили две научные задачи: – выявить культурологические основания культурных детерминант концепта «современное российское телевидение» и рассмотреть вопрос о перспективах развития отечественной телеиндустрии на Кубани. Осуществляя исследование, мы опираемся на концептуальные идеи мировой и отечественной философии, истории, социологии, культурологии, которые адаптируются нами в соответствии с конкретными познавательными задачами.

Вопрос построения моделей управления современным российским телевидением, которые могли бы в полной мере отвечать сегодняшним требованиям, связан с поиском культурных детерминант, способных при выработке административных, художественно-творческих и других решений сориентировать региональное телевизионное пространство к высокопрофессиональной и креативной управленческой деятельности.

Несомненно, детерминантный статус культуры особенно четко обнаруживается в периоды тех или иных реформаторских изменений в социуме. Сегодня мы стали серьезно задумываться над тем, что дает реформа культуры и от чего в своей российской культуре мы не должны отказываться. На основании аксиологического подхода к детерминантному статусу отечественной культуры, охарактеризуем современное региональное телевидение как социокультурное образование.

Согласно теории Г. Г. Почепцова, к видам коммуникации относятся визуальная, вербальная, перформансная, мифологическая, художественная, а также взаимодействие мифологических, политических, литературных и культурных сообщений в рамках коммуникативного пространства [1, с. 133]. В современном отечественном и зарубежном научном знании достаточно подробно рассматривается эффективность функционирования различных национальных телеканалов, в которых череда коммуникационных видов сменяется без всякой логики и учета художественно-эстетических предпочтений, как самих авторов, так и телезрителей. Калейдоскоп информации несется бурным потоком на телеэкран.

Российское центральное и региональное телевидение, особенности и формы их соотношения, творческие ресурсы взаимозаменяемости, концептуальные подходы к художественной практике телепрограмм, современные технологии социального и культурного проектирования – все это в настоящий момент нуждается в дальнейшем и осмыслении, и изучении, и анализе.

Культурологическая модель коммуникации по Г. Г. Почепцову, в значительной степени отражает социальные и культурные принципы, влияющие на структуру телевизионных программ Кубанского (Краснодарского) телевидения. Одной из формообразующих структур регионального телевизионного пространства в плане доступа к информации, новостям, знаниям, является стабильность программной структуры телесетей. И эта стабильность, с нашей точки зрения, зависит и от новейших технологий, которые обязаны соблюдать высокий уровень современной технической обеспеченности приема и передачи телевизионной информации.

Федеральная целевая программа «Развитие телерадиовещания в России на 2009 – 2015 гг.», предусматривает переход на цифровой формат телевизионного вещания. В настоящее время подготовлен системный проект сети цифрового вещания в Краснодарском крае, по которому будет создано 250 объектов цифрового наземного вещания, из них более 150 новых объектов. По заявлению директора филиала ФГУП «Российская телевизионная и радиовещательная сеть» Краснодарский КРПТЦ А. И. Золотова, цель программы – охватить к 2015 г. более 98 % населения Краснодарского края вещанием цифрового телевидения [2].

В 2010 г. филиал Российской радиотелевизионной сети приступил к реализации федеральной целевой программы развития телерадиовещания в Краснодарском крае. Программа предусматривала переход на цифровые форматы вещания, как телевидения, так и радио. Кубань, которая является регионом второй очереди в строительстве сетей, приступила к непосредственной реализации первого этапа этого проекта. Он подразумевает строительство сети первого мультиплекса – бесплатного пакета каналов, утвержденный указом президента. В него вошли девять каналов – «Первый», «Россия», «Россия – 2», «Россия – 24», «Россия – Культура», «НТВ», детский канал «Карусель», «5-й канал» и один из региональных каналов, который выберут на конкурсной основе в г. Москве.

Различные аспекты формирования, развития и функционирования современного телевидения на Кубани мы можем увидеть в его сложившейся структуре. Образно говоря, все кубанское телевидение делится на краевое (ГТРК «Кубань», «9-й», «СТС – Екатеринодар», «Фотон»), городское (МТРК «Краснодар», МУП «Славянская-на-Кубани муниципальная телерадиокомпания», МУП «Тимашевского района телерадиокомпания «ТИ-ЭФ», МУП «Редакция телекомпании РТВ» г. Новокубанска, МУП «Муниципальная телерадиокомпания Кропоткин» и ООО «Телерадиокомпания Город» г. Кропоткина, МУП «Телерадиокомпания ГОРЯЧИЙ КЛЮЧ», ООО «Телестудия НИКА ТВ-Армавир», ООО «Телекомпания ЕЙСК-ТВ», ООО «Независимая телекомпания ТИХОРЕЦК-ТВ», Телерадиокомпания г. Лабинска «ЛАБА», ООО «Телерадиокомпания ТВ КРЫМСКИЙ ЭКРАН», ООО «Радио и телевидение НОВОРОССИЙСКА» и ЗАО «Телерадиокомпания НОВАЯ РОССИЯ», ФГУП «Сочинская государственная телевизионная и радиовещательная компания» и ЗАО «Телерадиокомпания НИКА-ТЕЛЕКОМ» г. Сочи) и районное (станицы – Каневская, Белоглинская «Родная земля», Брюховецкая, Тбилисская телестудии).

В культурфилософском поле нашей статьи важное место занимает ГТРК «Кубань», которая сегодня – это не только телерадиокомпания с самой продолжительной и богатой историей в регионе, она была и есть одна из крупнейших вещательных и производящих телекомпаний Юга России. Здесь и профессиональное техническое оснащение, и более двухсот пятидесяти человек творческого коллектива в Краснодаре, и еще сто пятьдесят сотрудников в Сочинской ГТРК, являющейся территориальным отделением ГТРК «Кубань».

Главный телевизионный продукт компании – информационная программа «Вести. Кубань» (ранее – «День Кубани»). Сегодня «Вести. Кубань» – это девять информационных выпусков в день. Первый их них начинается в семь часов утра, последний – после полуночи. Кроме того, ГТРК «Кубань» сотрудничает с федеральным каналом «Россия», где выходят информационно-аналитическая программа «Вести. Кубань. События недели», авторские и публицистические передачи, документальные фильмы, детские и спортивные программы.

С 2005 г. компания «Кубань» является филиалом ВГТРК. Работа ГТРК «Кубань» отмечена престижными наградами, в числе которых премия «Тэфи-регион 2003» лучшему ведущему информационных программ Юга России (Дмитрий Мозолюк), Гран-При II Международного фестиваля спортивных журналистов «Олимп-2004» (программа «Спорт-класс!»), призы Всероссийского фестиваля визуальных искусств в 2004 и в 2005 гг., (программа «Детская площадка», 2004 и 2005 гг.), премия Всероссийского семинара-конкурса «Нет наркотикам!». В мае 2005 г. награды удостоена ведущая программы «Вести. Дежурная часть» Татьяна Филипенко, а региональный выпуск «Дежурной части» признан лучшей программой на седьмом Международном фестивале «Весенний Георгий» в г. Киеве (Украина), диплом лауреата Всероссийского конкурса журналистов «Экономическое возрождение России 2006» получила программа «Сельская сторона», Почетной грамотой Всероссийского конкурса деловых женщин «Успех» награждена Елена Самойлова (автор программы «Монолог под пирог»), диплом редакции энциклопедии «Лучшие люди России» за первое место вручен ГТРК «Кубань» за телевизионный фильм Ольги и Романа Величкиных «Эпоха человека». В апреле 2006 г. ГТРК «Кубань» награждена Орденом «Слава нации».

В финале национального телевизионного конкурса «Тэфи – регион 2011» гостелерадиокомпания оказались в финале сразу в двух номинациях – «Ведущий информационной программы» и «Телевидение и жизнь: социальная акция».

В тройке финалистов среди телеведущих оказался Александр Руденко, начальник службы информационных программ телевидения территориального отделения ГТРК «Кубань» в г. Сочи, ведущий программы «Вести. Кубань «События недели»». Еще один проект ГТРК «Кубань», вышедший в финал Всероссийского телевизионного конкурса «ТЭФИ – РЕГИОН 2011» – социальная акция «Худший подъезд». Ежедневно, в течение нескольких месяцев, в эфирах информационной программы «Вести. Кубань» корреспонденты рассказывали о сложных, порой даже опасных для жизни условиях проживания людей. Задумывая эту акцию, коллектив компании, прежде всего, хотел помочь обычным жителям края обратить внимание властей на их жилищные проблемы. Свою «народную» награду за эту акцию ГТРК «Кубань» получила.

Поскольку современные технологии коммуникации и информации развиваются и изменяются очень быстро, а Интернет создает новое информационное глобальное пространство общения, телевидение сегодня существенным образом преобразовывается. И главное здесь – перевод телевидения в цифровую форму. В результате общей единицей для всех средств массовой информации, в том числе и для телевидения, становится текст, обретающий новое цифровое измерение. Тем самым телевизионная среда начинает оказывать возрастающее влияние на сферу языка, речи, культуру телевизионного общения. Постепенно выстраивается современная гипертекстуальная структура и регионального телевидения. Тексты телевизионного пространства центра и провинции становятся глобальными.

Казалось бы, сама сфера познания – культура, наука, общество, искусство, политика, история – довольно обширно могли бы охватить зрительскую телевизионную аудиторию, однако в силу разных причин, приводящих к деградации некоей части общества, люди стремятся к упрощению своей жизни, а соответственно они отсекают все то, что не касается их лично. К сожалению, можно долго гадать из-за чего так происходит, но печально осознавать, что большинству людей культура скучна, непостижима и слишком сложна. Таким людям легче усесться поудобнее с ужином перед «голубым» экраном, смотреть глупые шутки, никчемные развлекаловки и т. п. Почему маленькие рейтинги? Да потому что гораздо легче понизить уровень культуры всех окружающих, нежели поднять его. Для того чтобы быть человеком мыслящим, нужно сделать над собой усилие, а людям свойственна лень и она прогрессирует с развитием технологий.

Теоретическая значимость нашего исследования может быть определена тем, что результаты работы могут быть в дальнейшем способствовать развитию методологии, как для отдельных разделов телевизионной педагогики, теории и истории телевизионной культуры, так и по изучению российского телевидения XX – XXI вв.

Практическая значимость исследования, с нашей точки зрения, может заключаться в том, что научное понимание специфических особенностей современного отечественного телевидения является важной составной частью не только в моделировании отечественных экранных концепций, но и в прогнозировании тенденций развития техногенных искусств, в число которых уже давно по праву входит и телевидение.

Литература:

1. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. – М., 2001. – 656 с.
2. www.livekuban.ru

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ
СВЕДЕНИЯ ОБ УЧАСТНИКАХ КОНФЕРЕНЦИИ

Anait Akopyan Gagikovna – Yerevan State University Student of the EaP Regional Master's Programme in Human Rights and Democratization in Armenia, Belarus, Moldova and Ukraine.
Абрамова Александра Александровна – студентка 5 курса факультета экономики и управления ФГБОУ ВПО «МаГУ».
Авраменко Олена Іванівна – ст. викл. кафедри «Облік, аналіз і аудит» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.
Азарян Самир Генрихович – доктор философских наук, доцент Краснодарского государственного университета культуры и искусств.
Антихович Жанна Станиславовна – старший преподаватель кафедры теории и методики физического воспитания Павлодарского государственного педагогического института, г. Павлодар, Республика Казахстан.
Артамонова Елена Николаевна – доктор тех.н., проф.Саратовского государственного технического университета.
Балицька Тетяна Василівна –Луганський національний аграрний університет, доцент кафедри історії та українознавства, кандидат педагогічних наук.
Безверхий Костянтин Вікторович – к.е.н. головний бухгалтер ТОВ «Нью-Паріс», м. Київ.
Безпала Тетяна Миколаївна – голова циклової комісії природничо-екологічних дисциплін, магістр педагогіки, викладач екологічних дисциплін Пирятинської філії ПВНЗ «Європейський університет».
Биць Неля Миколаївна – викладач англійської та німецької мов, Педагогічний коледж Львівського національного університету ім. Івана Франка.
Бойко Павло Ілліч – молодший науковий співробітник ДП «Науканафтогаз».
Борисенко Катерина Анатоліївна – студентка НТУУ «Київський політехнічний інститут».
Брагинец Людмила Алексеевна – старший преподаватель кафедры «Биология» Костанайскогого государственного университета им. А. Байтурсынова, Казахстан.
Бронский Евгений Васильевич – кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и методики физического воспитания Павлодарского государственного педагогического института, г. Павлодар, Республика Казахстан.
Вагенлейтнер Ирина Дмитриевна – преподаватель кафедры общеобразовательных дисциплин, Северо-Кавказский филиал Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Российская академия правосудия».
Верескун Михайло Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, декан факультету інформаційних технологій ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет».
Волобуева Мария Николаевна – Юго-Западный Государственный Университет.
Воскобій Ольга Леонідівна – старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Черкаський факультет Національного університету «Одеська юридична академія».
Гаркуша Наталія Іванівна – к. е. н., с. н. с., Київський національнй університет імені Т. Шевченка.
Геза Альона Василівна – аспірант Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України.
Горбачук Василь Михайлович – к.ф.-м.н., с.н.с., Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України.
Горленко Валентина Парфёновна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».
Горпініч Тетяна Ігорівна – магістр Кафедри іноземних мов з медичною термінологією Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського.
Гудкова Ганна Геннадіївна – викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ХФ ПВНЗ «Європейський університет».
Гурський Степан Петрович – викладач Технолого – економічного коледжу, м. Біла Церква.
Гутарева Надежда Юрьевна – кандидат педагогических наук, доцент, Национальный исследовательский Томский политехнический университет.
Данилкина Анна Анатольевна – студентка Оренбургского Государственного Университета.
Даценко Анастасия Петровна – студент, 4 курс ФБГОУ ВПО «КубГТУ».
Дегтяренко Людмила Іванівна – директор Терпіннівський колегіум «Джерело».
Дружиніна Вікторія Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту.
Дюсембаева Лаззат Каиратовна – старший преподаватель Казагортехнического университета им.С.Сейфуллина, г.Астана, Казахстан.
Житна Вікторія Андріївн – викладач української мови та літератури, спеціаліст. КЛК НАУ.
Зенько Надежда Николаевна – ассистент кафедры педагогики, учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».
Зіміна Олена Олексіївна – викладач вищої категорії, методист Морський Коледж Технічного Флоту Одеської Національної Морської Академії.

Зоричев Виталий Владимирович – аспирант Государственного ВУЗ «Национальный горный университет (Днепропетровск).
Зюзякин Олег Александрович – студент 5 курса факультета экономики и управления ФГБОУ ВПО «Магнитогорский государственный университет».
Испенбетова Лилия Амангельдиевна – юридический факультет Актюбинский государственный университет им. К. Жубанова.
Казбекова Айнура Амангельдиевна – студент Казахского Гуманитарно-Юридического Университету. г.Астана, Казахстан.
Капран Світлана Богданівна – молодший науковий співробітник, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
Капштик Любов Володимирівна – заступник директора з навчально-методичної роботи Пирятинської філії ПВНЗ «Європейський університет».
Карман Виктор Николаевич – к.и.н., доцент ТГАТУ, зав. кафедрою философии и социологии.
Карплюк Надежда Александровна – студентка 5 курса факультета экономики и управления ФГБОУ ВПО «МаГУ».
Карпова Елена Николаевна – кандитат экономических наук, доцент, кафедры «Корпоративные финансы и финансовый менеджмент», ФГБОУ ВПО «Ростовский государственный экономический университет (РИНХ)».
Кіяшко Сергій Анатолійович – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
Ковальова Галина Василівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Приватного ВНЗ «Галицька академія» м. Івано-Франківськ.
Ковач Світлана Іванівна – к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу та аудиту в АПК ДВНЗ „Київський національний університет імені Вадима Гетьмана”, м. Київ.
Козинець Ірина Миколаївна – аспірантура Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.
Коленко В.В., Сафонов М.С.Нарожний О.В. – Херсонський політехнічний коледж Одеського національного політехнічного університету.
Колос Діна Миколаївна – викладач кафедри кіно-, телемистецтва Луганського державного інституту культури і мистецтв, здобувач КНУТКТ імені І. К. Карпенка-Карого.
Колосок Валерія Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент докторант ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет».
Корінна Ірина Валеріївна – к.т.н. методист коледжу, МКТФ ОНМА, Одеса.
Красин Платон Сергеевич – студент, 4 курс, ФБГОУ ВПО «КубГТУ», г.Краснодар.
Кривопішин Олексій Мефодійович – здобувач наукового ступеня доктора історичних наук кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
Крижановська Анастасія Олексіївна – студентка 3 го курсу факультету менеджменту та маркетингу, Національний Технічний Університет України «КПІ».
Крупенко Ольга Викторовна – преподаватель ТГАТУ.
Кузнецова Нина Владимировна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры менеджмента и маркетинга, факультет экономики и управления. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Магнитогорский государственный университет» (ФГБОУ ВПО «МаГУ»).
Кузнецова Нина Владимировна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры менеджмента и маркетинга, факультет экономики и управления, Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Магнитогорский государственный университет» (ФГБОУ ВПО «МаГУ»).
Кузьменко Тетяна Вікторівна – студентка НТУУ «КПІ».
Куимова Марина Валерьевна – Национальный исследовательский Томский политехнический университет.
Кулікова Інна Іванівна – викладач кафедра української мови, основ психології та педагогіки, Харківський національний медичний університет.
Кучумова Наталія Володимирівна – старший викладач Кафедри іноземних мов, ЛНМУ імені Данила Галицького.
Лапицкий Виктор Николаевич – кандидат технических наук, доцент кафедры экологии Государственного ВУЗ «Национальный горный университет (Днепропетровск).
Лебедева Валентина Ильинична – кандидат педагогических наук, заведующая кафедрой теории и методики физического воспитания Павлодарского государственного педагогического института, г. Павлодар, Республика Казахстан.
Лисак Марина Анатоліївна – аспірантка ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ.
Лисько Тетяна Геннадіївна – магістр факультету менеджменту та маркетингу, НТУУ «КПІ».
Лузан Ірина Вікторівна – магістр факультету менеджменту та маркетингу, НТУУ «Київський політехнічний інститут».
Маслов Дмитрий Викторович – студент Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет.

Мелешко Евгений Сергеевич – ХНАДУ.
Мендалиева Дина Кенжебековна – доктор химических наук, професор, кафедры химии Западно-Казахстанский государственный университет им. М. Утемисова. г. Уральск.
Мендалиева Дина Кенжебековна – доктор химических наук, профессор кафедры химии, Западно-Казахстанский государственный университет им. М. Утемисова, г. Уральск.
Миронов Віктор Вікторович – кандидат економічних наук, доцент кафедри історії і права Херсонський державний аграрний університет.
Михайлова Ксения Михайловна – студент Оренбургского Государственного университета (Россия, Оренбург).
Міщенко Тетяна Юріївна – курсант 310-го навчального взводу, слідчо-криміналістичного факультету Донецький юридичний інститут внутрішніх справ МВС України.
Мойко Віталіна Юріївна – студентка V курсу факультету фінансів та банківської справи, Національний університет державної податкової служби України.
Монич Лілія Михайлівна – аспірантка Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Мосієнко Максим Миколайович – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
Непапишев Євгеній Олександрович – інженер II категорії ДП «Науканафтогаз».
Нечитайло Володимир Степанович – старший викладач кафедри хореографії НАКККіМ, здобувач Національної Академії Керівних Кадрів Культури і Мистецтв.
Олефір Андрій Олександрович – аспірант кафедри господарського права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого.
Опарін Анатолій Володимирович – доцент, к.т.н., МКТФ ОНМА, начальник колледжу.
Орлова Любовь Геннадьевна – преподаватель кафедра биологии и химии аграрно-биологического факультета Костанайский государственный университет им. А.Байтурсынова.
Песоцкая Людмила Анатольевна – доктор медицинских наук, доцент, профессор кафедри экологии Государственный ВУЗ «Национальный горный университет» (Днепропетровск).
Петренко Михайло Павлович – викладач кафедри менеджменту Міжнародний університет бізнесу і права.
Петренко Михайло Павлович – викладач кафедри менеджменту, Міжнародний університет бізнесу і права.
Петько Володимир Миколайович – старший викладач кафедри історії і права Херсонський державний аграрний університет.
Присухина Анна Юрьевна – студентка 5 курса факультета экономики и управления, ФГБОУ ВПО «Магнитогорский государственный университет».
Пьянзина Маргарита Евгеньевна – ассистент кафедры менеджмента и маркетинга, ФГБОУ ВПО «Магнитогорский государственный университет».
Равчев Олександр Михайлович – аспірант кафедра теоретичної та консультативної психології. НПУ ім. Драгоманова.
Рисаченко Галина Олександрівна – викладач вищої категорії, методист, Відмінник аграрної освіти, Технолого-економічний коледж Білоцерківського НАУ.
Різник Юлія Миколаївна – студентка Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, ННІ історії і філософії.
Романова Екатерина Сергеевна – студентка Оренбургского государственного университету.
Семко Надія Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент Завідуючий кафедрою іноземних мов, Львівський інститут банківської справи УБС НБУ (м.Київ).
Савченко Ольга Сергіївна – студентка 5-го курсу групи ОА-12-1сп факультету економіки і управління Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.
Самокиш Анастасія Сергіївна – магістрант, НТУУ «КПІ».
Сариева Латифа Саматовна – кандидат химических наук, доцент кафедра химии, Западно-Казахстанский государственный университет им.М.Утемисова.
Світлана Пахомова – аспірант Інституту Вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, (Київ, Україна).
Симоненко Виктория Игоревна, Бещеченко Алина Геннадьевна – Юго-Западный Государственный Университет, г. Курск.
Синицына Оксана Николаевна – кандидат педагогических наук, профессор кафедры менеджмента и маркетинга, ФГБОУ ВПО «Магнитогорский государственный университет», факультет экономики и управления, кафедра менеджмента и маркетинга.
Скляр Артем Игоревич – аспирант Краснодарского государственного университета культуры и искусств. Республика Адыгея.
Скорбач Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, викладач кафедра Харківський національний медичний університет.
Собчук-Ліва Анна Адамівна – викладач англійської мови Педагогічний коледж Львівського національного університету імені Івана Франка.

Сорока Олена Михайлівна – асистент кафедри гуманітарних дисциплін Ізмаїльського факультету ОНМА.
Степенко Станислав Станиславович – Юго-Западный Государственный Университет.
Султангазина Гульнар – кандидат биологических наук, доцент, зав. кафедрой биологии и химии, Костанайский государственный университет им. А.Байтурсынова.
Султанова Жумабике Шаймерденовна – преподаватель, магистрант по специальности «Химия», 2-го года обучения, Западно-Казахстанский государственный университет им. М. Утемисова.
Сучану Ася Костянтинівна – аспірант І курсу заочної форми навчання, Ізмаїльський державний гуманітарний університет.
Таїсія Пузир – викладач ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів», здобувач кафедри педагогіки Житомирського державного університету ім. І. Франка.
Титаренко Любов Миколаївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри філософських та соціально-політичних наук ОРІДУ НАДУ при Президентові України.
Токменко Олена Павлівна – старший викладач кафедри англійської мови гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Толубко Ігор Євгенович – в. о. директора, Державний НДІ інформатизації та моделювання економіки.
Тригуб Людмила Георгиевна – кандидат филологических наук, доцент кафедры славянской филологии. Николаевский национальный університет.
Тычинина Наталья Александровна – кандидат экономических наук, доцент кафедры управленческого учета и контроля, Оренбургский государственный університет.
Федорчук Олександр Михайлович – кандидат економічних наук, доцент кафедри історії і права ДВНЗ “Херсонський державний аграрний університет”.
Фоміна Лілія Георгіївна – кандидат філологічних наук, заступник декана української філології та історії, Ізмаїльський державний гуманітарний університет старший викладач кафедри української мови та літератури.
Фоміна Людмила Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедрою, Харківський національний медичний університет, кафедра української мови, основ психології та педагогіки.
Череватова Нина Константиновна – преподаватель, к.х.н, профессор кафедра химии, Западно-Казахстанский государственный университет им.М. Утемисова, г. Уральск.
Черепанова-Лагутенко Рита Сергеевна – ассистент кафедры экологии, аспирант Государственного ВУЗ «Национальный горный университет (Днепропетровск).
Чернишова Світлана Олександрівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови гуманітарних факультетів Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.
Шершньова Катерина Сергіївна – здобувач кафедри кінознавства Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого.
Щаслива Ганна Петрівна – кандидат економічних наук, старший викладач, доцент кафедри економіки та підприємництва Міжрегіональна Академія управління персоналом Херсонський інститут.
Щербань Олена Василівна – кандидат історичних наук, викладач Кременчуцького льотного коледжу НАУ.
Яківчек Руслана Володимирівна – студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.
Якупова Джамиля Болатовна – магистр химической экологии Западно-Казахстанский государственный университет им. М. Утемисова.
Якупова Джамиля Болатовна – магистр химической экологии кафедра химии, Западно-Казахстанский государственный университет им. М. Утемисова, г. Уральск.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУИЩИЕ КОНФЕРЕНЦИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты (кроме Украины)!
Государственное высшее учебное заведение
"Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»,
молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,
студенческое научное общество исторического факультета
«Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что с 17 по 19 ноября 2012 г. проводится V Международная научно-практическая интернет-конференция **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ».**

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ
1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ
1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ
1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА
1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ
1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА
1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VII. ИСКУССТВО
1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА
1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ
1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО
1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ
1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ
1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ
1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо-и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ
1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

Оргкомитет конференции планирует размещать доклады на Web-странице по адресу: **http://conferences.neasmo.org.ua**.

По результатам конференции будет сформирован электронный сборник материалов, который можно будет скачать в PDF-формате на главной странице конференции по адресу: **http://conferences.neasmo.org.ua/.**

Рабочие языки конференции – украинский, русский, английский французский, белорусский, грузинский, армянский, азербайджанский, казахский, узбекский, таджикский, киргизский, молдавский, туркменский.

Последний срок подачи статей – 16 ноября 2012 г. (включительно).

Стоимость участия в конференции и размещение статьи в электронном сборнике составляет:
Оргвзнос - **10 USD США (перевод в рублях – 370 рублей);** (в оргвзнос входит оплата за размещение на сайте, верстка макета, редактирование текстов).

Объем статьи – не более 7 страниц. Скачать сборник можно будет через одну неделю после проведения конференции на главной странице конференции.

Для участников стран СНГ (за исключением Украины) средства перечисляются следущиим образом:

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА:
Для перевода средств участников из других стран, **за исключением Украины**, нужно обратиться в любой банк вашего государства, воспользоватся международным переводом SWIFT, предъявив следующие реквизиты:

//br// BENEFICIARY: Juriy Bobrovnik
ACCOUNT: 4405885015196402
BANK OF BENEFICIARY: PRIVATBANK, DNEPROPETROVSK, UKRAINE
SWIFT CODE: PBANUA2X
INTERMEDIARY BANK: JP MORGAN CHASE BANK, New York, USA SWIFT CODE: CHASUS33
CORRESPONDENT ACCOUNT: 0011000080

(комисия вашого банка должна бить 1-3 USD США)

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА.

Переводы по системе **«Юнистрим»** для Бобровника Юрия Викторовича в пунктах Приват Банк г. Переяслав-Хмельницкий (в квитанции должен бить указан **код перевода и** Ф.И.О. того, кто переводил деньги, страна).

(комисия 0,15 USD США)

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА (Через ОАО «Сбербанк России»)

Для учасников из Росийськой Федерации (370 руб.) оплаты оргвзноса в рублях РФ (RUB) в отделениях **ОАО «Сбербанк России»** ***(для того, что бы оргвзнос дошол в розделе НАЗНАЧЕНИЕ ПЛАТЕЖА, нужно указывать «ПЕРЕВОД ЛИЧНЫХ СРЕДСТВ»).***

56A: Банк-Посредник:	**ОАО «Сбербанк России», Москва, РФ** **БИК 044525225, К/С 30101810400000000225** **ИНН 7707083893** **СВИФТ: SABRRUMM**
57D: Банк Бенефициара:	**/30111810100000000540** **АО «СБЕРБАНК РОССИИ»** **Киев, Украина**
59D: Бенефициар:	**/ 26207017148867/ Бобровнік Юрій Вікторович**

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА
Или почтовым переводом на Ф.И.О.: Бобровник Юрий Викторович, 08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

5. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на **Бобровник Юрий Викторович** (укажите код переводу Ф.И.О того, кто переводит оргвзнос).

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)

Название статьи (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи
(ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:
1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Начный руководитель: кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!
После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью) домашний адрес, код города, телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм.** Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу**: neasmo@gmail.com** или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:
08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.
Контактное лицо в Украине и за рубежем: Бобровник Юрий Викторович
Контактные телефоны: +**38 (097) 923 16 58, : +38 (093) 335 78 86.**
E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор в ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий педагогический университет имени Григория Сковороды» **– Кикоть Сергей Николаевич**
Тел. +38 (097) 625 80 83

ВНИМАНИЕ! Работы с рисунками и таблицами принимаются только в том случае, если они представлены в формате **JPEG отдельным файлом.**

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!
Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**
С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу **http://conferences.neasmo.org.ua/**

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство історичного факультету
«Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що **з 17 до 19 листопада 2012 р.** проводиться **V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»**

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ
1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ
1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостерігання, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізнеоманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільствах.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ
1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА
1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ
1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА
1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VII. МИСТЕЦТВО
1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

XIX. ПЕДАГОГІКА
1. Дистанційна освіта у вищий школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ
1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО
1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забеспеченя.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ
1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку. особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ
1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ
1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ
1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на Web-сторінці за адресою: **http://www.neasmo.org.ua** (розділ «Наукові конференції»).
За результатами конференції буде сформовано електронний збірник матеріалів, який можна буде скачати в PDF-форматі на головній сторінці конференції за адресою - **http://conferences.neasmo.org.ua/.**

Робочі мови конференції – українська, російська, англійська, французький, білоруська, грузинска, армянска, азербайджанска, казахска, узбекська, таджиська, киргизська, молдавська, туркменска.

Останній термін подання статей – **16 листопада 2012 р. (включно).**

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:
Оргвнесок – 80 грн. (в оргнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів).

Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після проведення конференції за адресою *http://conferences.neasmo.org.ua/* натиснувши на слово **ТУТ**.

Кошти перераховуються на рахунок:
Р/р: 26002273854001
ПАТ КБ «Надра» ЦЕНТР
МФО 320564
Одержувач: МГО «Незалежна асоціація молоді».
Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ – 26426765.
Призначення платежу: благодійний внесок на проведення конференції, П.І.П. автора статті.
Або на картку **Приват банку 5457 0829 1319 9290 (**одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович)** та відправити **SMS**-підтвердження про оплату на моб. **097 923 16 58** у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
за зразком: **Іван Петренко**
(Київ)

Секція, підсекція *за зразком*: (**ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ)

Текст статті
(посилання на літературу по тексту у квадратних дужках *за зразк*ом [1, с. 23])

Література:
1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!
Після літератури **(*у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів*))** подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (*повністю*) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь.

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файла з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com** **(***тема повідомлення: **29-31 липня 2012 р.)*** або на CD-дисках **(дискети не приймаються)** із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS-підтвердження**).

Уразі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається достатньо відправити **SMS з прізвищем автора публікації**.

Увага! *У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Уркпоштою не потрібно!*

Адреса оргкомітету:
08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.
E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор – **Бобровнік Юрій Вікторович**
Контактні телефони: (097) 923 16 58, (093) 335 78 86.

УВАГА! Роботи з малюнками та таблицями приймаються лише у тому разі, якщо вони подані у форматі JPEG окремим файлом.
РОБОТИ ОБ'ЄМОМ **менше 3 сторінок** НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!
ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!
З результатами та форматом проведення подібних конференцій можна ознайомитися за адресою:
http://conferences.neasmo.org.ua/

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Владимир Матюх (Запорожье, Украина)
ИННОВАЦИОННЫЙ ВЗГЛЯД НА ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АППАРАТ АТИПИЧНЫХ КЛЕТОК 6
Султангазина Гульнар (Костанай, Казахстан)
ФЛОРИСТИЧЕСКИЕ НАХОДКИ НА ТЕРРИТОРИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРКА «БУРАБАЙ» 7

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

Павло Бойко, Євгеній Непапишев (Україна, Київ)
ПЕРСПЕКТИВИ НАФТОГАЗОНОСНОСТІ І ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ ПОДАЛЬШОГО ОСВОЄННЯ РЕСУРСІВ ВУГЛЕВОДНІВ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СЕЙСМІЧНИХ ДАНИХ 9
Олег Водяний (Переяслав-Хмельницький, Україна)
СУЧАСНА ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ПРОГНОЗІВ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ 11
Олег Водяний (Переяслав-Хмельницький, Україна)
ІСТОРИЧНІ ТА ГЕОГРАФІЧНІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 14

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Любов Титаренко (Одеса, Україна)
РОЛЬ І МІСЦЕ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КАДРІВ УПРАВЛІННЯ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 16

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Людмила Брагинец (Костанай, Казахстан)
АДВЕНТИВНАЯ ДЕНДРОФЛОРА ГОРОДА КОСТАНАЯ И ЕГО ОКРЕСТНОСТЕЙ 18
Дина Мендалиева, Латифа Сариева, Джамиля Якупова (Уральск, Казахстан)
ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ ХИМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ 20
Людмила Песоцкая, Виктор Лапицкий, Рита Черепанова-Лагутенко, Виталий Зоричев (Днепропетровск, Украина)
КИРЛИАНОГРАФИЯ, КАК МЕТОД ЭКСПРЕСС-ДИАГНОСТИКИ РАННЕГО ВЫЯВЛЕНИЯ ИНТОКСИКАЦИИ У ТРУДЯЩИХСЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 21
Таїсія Пузир (Боярка, Україна)
ДО ЕКОЛОГІЧНО СТАБІЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ ЕКОЛОГІЧНУ КУЛЬТУРУ 23
Ірина Терещенко (Боярка, Україна)
НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ДОВКІЛЛЯ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ 25
Галина Рисаченко (Біла Церква, Україна)
ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК СКЛАДОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ 26
Наталья Руденко (Зуевка, Украина), Алехина Наталья (Енакиево, Украина)
УЧЕТ И АУДИТ В ЭКОЛОГИИ 28
Нина Череватова, Джамиля Якупова (Уральск, Казахстан)
АНАЛИЗ ФИЗИКО-ХИМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КИСЛОМОЛОЧНЫХ ПРОДУКТОВ 30

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Լիանա Գևորգյան (Գյումրի, Հայաստան)
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԸ ՈՐՊԵՍ ԿԱՐ ԵՎՈՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿ 33
Михайло Верескун, Валерія Колосок (Маріуполь, Україна)
УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД 38
Василь Горбачук, Ігор Толубко, Наталія Гаркуша (Київ, Україна)
ТЕХНОЛОГІЧНІ Й РЕСУРСНІ ОБМЕЖЕННЯ МОДЕЛІ EUFASOM 40
Вікторія Дружиніна (Кременчук, Україна)
ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРСОНАЛУ 43
Елена Карпова (Ростов-на-Дону, Россия)
ОСОБЕННОСТИ ПОСТАНОВКИ И ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ НА РОССИЙСКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ 45
Галина Ковальова (Івано-Франківськ, Україна)
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО АУДИТУ – ОБ'ЄКТИВНІ РЕАЛІЇ ТА СУБ'ЄКТИВНЕ ВИЗНАННЯ 47
Світлана Ковач, Костянтин Безверхий (Київ, Україна)
ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ТА ПОДАННЯ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ-ПІДПРИЄМЦЕМ ДОВІДКИ-РОЗРАХУНКА ДО УСТАНОВИ БАНКУ 49
Анастасія Крижановська (Київ,Україна)
МІСЦЕ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ 52

Нина Кузнецова, Надежда Карплюк (Магнитогорск, Россия)
ВНЕШНЯЯ СРЕДА И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ ……... 53
Тетяна Кузьменко (Київ, Україна)
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО СКЛАДОВІ .. 55
Марина Лисак (Київ, Україна)
ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ У СВІТІ МІЖНАРОДНОЇ СТРАТЕГІЇ
РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ …….. 57
Тетяна Лисько (Київ, Україна)
УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА ……... 58
Ірина Лузан (Київ, Україна)
УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЯКОСТІ …….. 60
Галина Луценко (Кременчук)
ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ …….. 62
Нина Кузнецова, Александра Абрамова (Магнитогорск, Россия)
РОЛЬ МОТИВАЦИИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ …… 63
Михайло Петренко (Херсон, Україна)
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ АПК В СУЧАСНИХ УМОВАХ …… 65
Маргарита Пьянзина, Анна Присухина (Магнитогорск, Россия)
БРЕНДИНГ КАК СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ …… 66
Ольга Савченко, Олена Авраменко (Кременчук, Україна)
НЕОБХІДНІСТЬ ПРИВЕДЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ПРОЦЕДУРИ СКЛАДАННЯ
ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДО МСФЗ …… 68
Анастасія Самокиш (Київ,Україна)
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВЕРСТАТОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ КРАЇН СНД …… 70
Маргарита Свирид (Харків)
СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ …… 72
Анна Сидоренко (Курск, Россия)
ХЕДЖИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ РЫНОЧНЫМИ РИСКАМИ ……... 73
Виктория Симоненко, Алина Бещеченко (Курск, Россия)
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ИХ ОСОБЕННОСТИ В РОССИИ …… 75
Оксана Синицына, Олег Зюзякин (Магнитогорск, Россия)
МОТИВАЦИЯ И СТИМУЛИРОВАНИЕ ТРУДОВОГО ПОВЕДЕНИЯ ПЕРСОНАЛА …… 77
Станислав Степенко, Мария Волобуева (Курск, Россия)
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ В РФ …….. 78
Наталья Тычинина (Оренбург, Россия)
ИНФОРМАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ ……... 80
Олександр Федорчук, Ганна Щаслива (Херсон, Україна)
ШЛЯХИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОНОВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА …… 82

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Алишер Алохунов (Фергана, Узбекистан)
ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ШАҲАРЛАРИ ТАРИХИГА БАҒИШЛАНГАН ЯНГИ АСАР …… 85
Алишер Алохунов, Камола Фармонова (Фергана, Узбекистан)
ҚАДИМГИ ФАРҒОНА МАДАНИЯТИНИ ДАВРЛАШТИРИШ МАСАЛАСИГА ДОИР 86
Ирина Вагенлейтнер (Краснодар, Россия)
СУДЕБНАЯ РЕФОРМА 1864 ГОДА И НАШИХ ДНЕЙ …….. 87
Ірина Верховцева (Ізмаїл, Україна)
КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ПОДУНАВ'Ї: СТАН І
ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ …….. 89
Альона Геза (Вишневе,Україна)
ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ КІБЕРНЕТИКИ ЯК НАУКОВОЇ ГАЛУЗІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ …… 91
Степан Гурський (Біла Церква, Україна)
ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ, ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ
(НА ПРИКЛАДІ БІЛОЦЕРКІВЩИНИ) ……. 92
Інна Демуз (Переяслав-Хмельницький, Україна)
ДО ПИТАННЯ ПРО МЕДИЧНІ ТОВАРИСТВА УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.
ЯК НОВУ ФОРМУ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКИ …….. 96
Олексій Кривопішин (Переяслав-Хмельницький, Україна)
КУРСЬКО-КИЇВСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ – ПЕРША ЗАЛІЗНИЦЯ У СКЛАДІ
ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ЗАЛІЗНИЦЬ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ …… 98
Олександр Курок (Глухів, Україна)
СОМАТИЧНІ ВИМІРИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО БУТТЯ: ПРОЦЕС ІСТОРІЇ ЯК АНТРОПОГЕНЕЗ …….. 99

Ярослав Потапенко (Переяслав-Хмельницький)
ВІДКРИТТЯ ТІЛЕСНОСТІ Й СЕКСУАЛЬНОСТІ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ЗАХОДУ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ ……. 101
Юлія Різник (Черкаси, Україна)
ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИХ УСТАНОВ ЧЕРКАСЬКОГО ПОВІТУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. …… 103
Володимир Хімей (Київ, Україна)
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ. НА ФОРМУВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА УКРАЇНИ …….. 105
Олена Щербан (Кременчук, Україна)
«ПРАЗНИКОВИЙ» ПОСУД ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ СТРАВ …… 106

СЕКЦІЯ: МАТИМАТИКА

Elena Artamonova (Saratov, Russia)
MATHEMATICAL MODELING OF SOIL BASES ……... 110
Лариса Данович, Платон Красин (Краснодар, Россия)
МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ СОСТАВА ПОЛИКОМПОНЕНТНЫХ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ. 111
Шерзодбек Фармонов (Фергана, Узбекистан)
ЗАДАЧИ ГУРСА ДЛЯ ВЫРОЖДАЮЩЕГОСЯ ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО УРАВНЕНИЯ ВТОРОГО РОДА …. 111

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Діна Колос (Луганськ)
ОСОБЛИВОСТІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО КІНОПИСЬМА РЕЖИСЕРА ОЛЕКСАНДРА ШАПІРО …… 116
Володимир Нечитайло (Київ, Україна)
РОЛЬ ТА МІСЦЕ НАРОДНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ …… 117
Катерина Шершньова (Київ, Україна)
ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО КІНО …….. 118

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Тетяна Безпала, Любов Капштик (Пирятин, Україна)
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ …… 120
Ольга Воскобій (Черкаси, Україна)
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ЮРИДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ …… 121
Валентина Горленко (Гомель, Беларусь)
ЦЕННОСТИ ОБЩЕСТВА В СОДЕРЖАНИИ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ …….. 123
Надежда Гутарева (Томск, Россия)
УЧЕТ ПРАКТИЧЕСКОГО ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ …… 125
Лариса Данович, Анастасия Даценко, Юлия Данович (Краснодар, Россия)
ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ "МАТЕМАТИКА" СТУДЕНТАМИ ДИСТАЦИОННОЙ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ …… 126
Людмила Дегтяренко (с. Терпіння, Україна)
СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ, ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ …… 127
Надежда Зенько (Гомель, Беларусь)
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ …….. 129
Олена Зіміна (Одеса, Україна)
SPECIAL FOCUS ON DISTANCE LEARNING …… 131
Світлана Капран (Київ, Україна)
МОДЕЛЬ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОРГАНІЗАТОРІВ ДІЛОВОДСТВА (ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ) ДО САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ …….. 133
Ірина Козинець (Ніжин, Україна)
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ» УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ……. 134
Марина Куимова (Томск, Россия)
ПРЕЗЕНТАЦИИ POWERPOINT В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ …….. 136
Ольга Лучанінова (Дніпропетровськ, Україна)
ВИХОВНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ …… 138
Анатолій Опарін, Ірина Корінна (Одеса, Україна)
МОРЕХІДНИЙ КОЛЕДЖ ТЕХНІЧНОГО ФЛОТУ ОНМА : МИ ГОТУЄМО ФАХІВЦІВ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНИХ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОРЯКІВ …… 140
Любовь Орлова (Костанай, Казахстан)
ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОЕКТНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ВУЗА ……. 142
Світлана Пахомова (Київ, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО КОЛЕДЖУ …… 144
Анна Собчук-Ліва (Львів, Україна)
ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ТА ПЕРЕДУМОВИ ВІРТУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ …… 146

Дина Мендалиева, Жумабике Султанова (Уральск, Казахстан)
САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА - ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ-ХИМИКОВ ……. 148
Ася Сучану (Ізмаїл, Україна)
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ЗА КОРДОНОМ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ.. 149
Олена Токменко (Київ, Україна)
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СКАУТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПЛАСТ» …… 151
Людмила Фоміна, Тетяна Скорбач, Інна Кулікова (Харків, Україна)
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ …….. 153
Людмила Фоміна, Тетяна Скорбач, Інна Кулікова (Харків, Україна)
ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ …… 154
Світлана Чернишова (Київ, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ ……. 155
Тетяна Безпала, Любов Капштик (Пирятин, Україна)
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ …… 157

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Anait Akopyan (Gyumri, Armenia)
RIGHTS AND STATUS OF INDIGENOUS PEOPLES IN INTERNATIONA LAW …… 159
Андрій Олефір (Полтава, Україна)
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМІТЕТІВ З КОНКУРСНИХ ТОРГІВ ТА ІНШИХ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАМОВНИКІВ ……. 160
Костянтин Вареца (Харків, Україна)
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ТА ТРУДОВИХ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ……. 162
Антон Долгов (Харків, Україна)
АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО РЕЄСТРАЦІЇ …….. 164
Руслан Долженко, Сергей Лутай (Харьков, Украина)
ПОНЯТИЕ НЕВМЕНЯЕМОСТИ И ЕЕ КРИТЕРИИ ……. 166
Лилия Испенбетова (Актобе, Казахстан)
ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ СДЕЛОК ……... 167
Айнура Казбекова (Астана, Казахстан)
МЕСТО ТАКТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СИСТЕМЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ НАУКИ …… 168
Айнура Казбекова (Астана, Казахстан)
ИНСТИТУТ СЛЕДСТВЕННОГО СУДЬИ: ПЕРСПЕКТИВА ВВЕДЕНИЯ И ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ …….. 170
Сергій Кіяшко (Харків)
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З «ІНТЕРНЕТ-ПІРАТСТВОМ» …….. 171
Вячеслав Лелюк (Харків,Україна)
ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІСТОТНІ УМОВИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ТА ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРЕВЕДЕННЯМ І ПЕРЕМІЩЕННЯМ ПРАЦІВНИКІВ ……. 173
Евгений Мелешко, Анна Васильева (Харьков, Украина)
КРИМИНОЛОГИЯ КАК НАУКА …… 175
Віктор Миронов, Володимир Петько (Херсон, Україна)
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ …… 177
Тетяна Міщенко (Донецьк,Україна)
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ …… 178
Віктор Січкар, Максим Мосієнко (Харків)
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ …… 180
Володимир Мосієнко (Харків)
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ ……... 181
Сергій Пасько (Харків, Україна)
ФУНКЦІЇ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА УКРАЇНИ …….. 182
Юрий Педаш (Харьков, Украина)
ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ, ПРИНЦИПЫ, ПРИЗНАКИ УГОЛОВНОГО ПРАВА УКРАИНЫ …… 184

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Виктор Карман (Мелитополь, Украина)
ФОРМИРОВАНИЕ РАБОЧЕЙ АТМОСФЕРЫ В ТРУДОВОМ КОЛЛЕКТИВЕ …….. 186
Олександр Равчев (Київ, Україна)
ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ …….. 187

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

Татьяна Балицкая (Луганск, Украина)
РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ …….. 190

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

В.С. Богушевський, В.Ю.Сухенко (Київ, Україна)
КОМП'ЮТЕРНА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ПАРАМЕТРІВ І УПРАВЛІННЯ КОНВЕРТЕРНОЮ ПЛАВКОЮ … 192
Лаззат Дюсембаева (Астана, Казахстан)
ПРИМЕНЕНИЕ НЕЙРОННЫХ СЕТЕЙ В ФИНАНСОВОЙ СФЕРЕ …… 194
В.В. Коленко, М.С. Сафонов, О.В. Нарожний (Херсон, Україна)
РЕАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ …… 196
Александр Мельников, Наталья Лозинская (Краматорск, Украина)
ПРОЕКТИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ДЛЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО
АНАЛИЗА ДАННЫХ ИНТЕРНЕТ-ПРОВАЙДЕРА …….. 198

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Евгений Бронский, Валентина Лебедева, Жанна Антихович (Павлодар, Казахстан)
МОНИТОРИНГ МНОГОЛЕТНЕЙ ДИНАМИКИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ
ЗДОРОВЬЯ ШКОЛЬНИКОВ г. ПАВЛОДАРА ……... 200
Наталья Доценко (Краснодар, Россия)
ЗНАЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ……. 202

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Неля Биць (Львів, Україна)
ЄВРОПЕЙСЬКЕ МОВНЕ ПОРТФОЛІО ЯК НОВІТНІЙ МЕТОД ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ……. 204
Катерина Борисенко (Київ, Україна)
ВИМОГИ ДО ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ЯК ДО ЗМІСТОВОЇ ОСНОВИ ТВОРУ …….. 206
Тетяна Горпініч (Тернопіль, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ» ……. 208
Ганна Гудкова (Херсон, Україна)
ACTUAL PROBLEMS OF LITERARY TRANSLATION …… 210
Анна Данилкина (Оренбург, Россия)
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ КОНЦЕПТ «ВРАГ» В ПОНИМАНИИ
МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ …….. 212
Вікторія Житна (Кременчук, Україна)
ФЕМІНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» В
ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ ……. 214
Ірина Зарицька (Донецьк, Україна)
АРГУМЕНТАЦІЯ ЯК СПОСІБ МОВЛЕННЄВОГО ВПЛИВУ ……. 215
Наталія Кучумова (Львів, Україна)
EPONYMS IN MEDICINE REVISITED …… 217
Віталіна Мойко (Ірпінь, Україна)
ВПЛИВ ПОЗАМОВНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ …… 219
Лілія Монич (Київ, Україна)
ЛІТЕРАТУРНІ ЖУРНАЛИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД МЕДІА, ЇХ ТИПОЛОГІЯ …….. 220
Олена Новіцька (Київ, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СИНОНІМІВ ТА АНТОНІМІВ У КЛІНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ
НА ПРИКЛАДІ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ЖУРНАЛУ «ФАРМАЦЕВТ ПРАКТИК» …… 221
Ганна Садова (Миколаїв, Україна)
СПЕЦИФІКА ЖІНОЧИХ ІМЕН МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ …… 225
Надія Семко (Львів, Україна)
ЗБАГАЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗАПАСУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ... 226
Олена Сорока (Ізмаїл, Україна)
ПРОФЕСІЙНА ЛЕКСИКА В ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ ……. 228
Людмила Тригуб (Николаев, Украина)
НАЗВАНИЯ ЛИЦ МУЖСКОГО ПОЛА ПО РОДУ ВЫПОЛНЯЕМОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РУССКОМ
ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ XIX ВЕКА: ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ……. 230
Лілія Фоміна (Ізмаїл, Україна)
ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНА ОБРАЗНІСТЬ ЯК СИСТЕМОТВОРЧА СКЛАДОВА ЛІРИКИ
М. ВІНГРАНОВСЬКОГО ……... 232

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Ксения Михайлова (Россия, Оренбург)
ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ НОРМАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В КОММУНИКАТИВНЫХ
СИТУАЦИЯХ В РУССКОЙ И НЕМЕЦКОЙ КУЛЬТУРАХ …….. 235
Екатерина Романова (Оренбург, Россия)
ОСОБЕННОСТИ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ НА ЛЕКСИЧЕСКОМ, МОРФОЛОГИЧЕСКОМ,
ФОНЕТИЧЕСКОМ И СИНТАКСИЧЕСКОМ УРОВНЯХ ……. 236

Артем Скляр (Краснодар, Россия)
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К СОВРЕМЕННОМУ ТЕЛЕВИДЕНИЮ КУБАНИ 237

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ /ВЕДОМОСТИ ОБ УЧАСНИКАХ 240

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУИЩИЕ КОНФЕРЕНЦИ

Информация для участников из стран СНГ 244
Інформація для учасників з України 247

Збірник наукових праць / Сборник научых робот

Українською, російською, казахською, вірменською та англійською мовами

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 256 с.

Материалы IV Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2012 г. - 256 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
В.П. Коцур,
доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, С.М. Кикоть, Ю.С. Табачок.

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав, Ю.С. Табачок.

Проведення **III** Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщенні на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою http://conferences.neasmo.org.ua

Адреса оргкомітету конференції:
08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

Підписано до друку 11.10. 2012. Формат 60х84 1/8
Збірник наукових праць видрукувано ТОВ «Колібрі 2011»,
м. Переяслав-Хмельницький, Київська область,
www.kolibri.org.ua

ДЛЯ НОТАТОК